

LIBER VIII.

In canticum Ezechiae, et in retrogressionem so.is.

LIBER IX.

De astrorum cursu.

LIBER X.

Loca Patrum.

LIBER XI.

Indicorum animalium descriptio, et de insula Taprobana.

LIBER XII.

Alius item liber, declarans multos exterorum veterum scriptorum divinarum Scripturarum per Moysen et prophetas editarum antiquitatem testificari: itemque Græcos omnium postremos litteras edidicisse videri, altiusque defixam circa divinas Scripturas incredulitatem retinere.

ΛΟΓΟΣ Η΄.

Εἰς τὴν ᾠδὴν Ἐζεκιου, καὶ εἰς τὸν ἀναποδισμόν τοῦ ἡλίου.

ΛΟΓΟΣ Θ΄.

Περὶ δρόμου ἄστρον.

ΛΟΓΟΣ Ι΄.

Χρήσεις Πατέρων.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄.

Καταγραφή περὶ ζῶων Ἰνδικῶν, καὶ περὶ τῆς Ταπροβάρης νήσου.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄.

Ἔτι ἕτερος λόγος σημαίνων ὅτι πολλοὶ τῶν ἐξωθεν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦσι τῇ ἀρχαιότητι τῶν θείων Γραφῶν τῶν διὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι ὕστερον πάντων οἱ Ἕλληνες φαίνονται μεμιθηκότες γράμματα, καὶ περὶ τῶν θείων Γραφῶν ἐρριζωμένην ἔχοντες τὴν ἀπιστίαν.

Nomina scriptorum qui in hoc opere laudantur, vel quorum fragmenta afferuntur.

Scriptorum indicem multo locupletiozem vide apud Fabricium supra col. 23.

ΚΟΣΜΑ

ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.

COSMÆ

ÆGYPTII MONACHI

CHRISTIANA TOPOGRAPHIA,

SIVE

CHRISTIANORUM OPINIO DE MUNDO.

I-113 Hic liber a nobis nuncupatur *Topographia Christiana*, totum mundum complectens.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, unius in tribus hypostasibus adorandæ Deitatis, consubstantialis et vitæ principis Trinitatis unius Dei, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum desursum ad nos descendit, balbutientia et tardiloqua labia mea ego peccator et miser aperio, confisus eum, cum ob loquelam petentis humilitatem, tum ad utilitatem audientium largiturum esse Spiritum sapientiæ, et sermonem in apertione oris mei, qui gratiæ Dominus, et omnium bonorum promus est, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

Αὕτη ἡ βίβλος *Χριστιανικὴ Τοπογραφία* περιεκτικὴ παντὸς τοῦ κόσμου, παρ' ἡμῶν ὑνομασμένη.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς τρισυποστάτου καὶ προσκυνητῆς Θεότητος, τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τοῦ ἐνδὸς Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς κάτεισιν, ἀνοίγω τὰ μογιλάλα καὶ βραδύγλωσσα χεῖλη, ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ τάλας ἐγὼ, πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ, ὡς διὰ τὴν τῶν αἰτησάντων τὸν λόγον ταπεινώσιν, καὶ τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν, δώσει πνεῦμα σοφίας, καὶ λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ὁ τῆς χάριτος Κύριος, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ταμίης, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α΄.

A

Πρῶτον μὲν πάντων παρακαλῶ τοὺς μέλλοντας ἐντυγχάνειν τῆδε τῆ βίβλῳ, ἵνα μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας τὴν ἀνάγνωσιν ποιήσωνται, καὶ μὴ παρέργως αὐτὴν διαδραμεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰς ἐγκειμένας ἱστορίας, μετὰ πάσης σπουδῆς φιλοπόνως ἀπομάζονται· καὶ μετὰ τὸ τέλος δὲ τῆς βίβλου, ἐγκυφάτωσαν καὶ τῷ τόμῳ τῷ παρ' ἡμῶν γενομένῳ πρὸς τὸν φιλόχριστον Κωνσταντῖνον, ἐν ᾧ περὶ καταγράφεται πλατυτέρως πᾶσα ἡ γῆ· ἢ τε πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ αὐτῆ, καὶ πᾶσαι αἱ χῶραι, ἔτι τε καὶ τὰ νότια μέρη τὰ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἕως τοῦ νοτιαίου Ὠκεανοῦ· λέγω δὲ ὁ Νεῖλος ποταμὸς, καὶ αἱ παρακείμεναι χῶραι, καὶ τὰ ἔθνη τῆς τε Αἰγύπτου πάσης, καὶ Αἰθιοπίας, ἔτι τε καὶ Ἀράβιος κόλπος, καὶ αἱ παρακείμεναι χῶραι καὶ ἔθνη ἕως πάλιν τοῦ αὐτοῦ Ὠκεανοῦ, ὁμοίως καὶ ἡ μέση γῆ τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τοῦ κόλπου, καὶ αἱ πόλεις καὶ αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη τὰ ἐν αὐτῇ, πρὸς τὸ δεῖξαι τὰ παρ' ἡμῶν μὲν λεγόμενα ἀληθῆ, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ψευδῆ· δι' οὗς καὶ ἡ βίβλος καὶ αἱ καταγραφαὶ γεγόνασιν αἱ ἐγκείμεναι, περὶ τε μεγέθους ἡλίου λέγω, καὶ τῆς διακεκαυμένης καὶ διαδουμένης αὐτῶν ἀοικήτου γῆς, ὡς πλάσματα καὶ μύθους ἐρευγομένων. Ζητησάτωσαν δὲ πάλιν τὸν σκάριφον τοῦ παντός, καὶ τῆς ἀστρώσεως κινήσεως, τὴν παρ' ἡμῶν γενομένην κατὰ μίμησιν τῆς ὀργανικῆς τῶν ἔξωθεν σφαίρας, καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον πρὸς τὸν θεοφιλέστατον διάκονον Ὁμόλογον ἀποσταλέντα, καὶ ἐγκυφάτωσαν, ὅστις τε σὺν θεῷ ἰκανὸς ὑπάρχει, μάλιστα σὺν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, καὶ τῷ τόμῳ, ἐκ βάθρων ἀνελεῖν τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων τὴν πλάνην. Ταῦτα γὰρ τις τὰ τρία Χριστιανὸς ὑπάρχων καὶ κτώμενος, καὶ τῇ θεῷ χάριτι περὶ τὴν θείαν Γραφὴν ἐπιμελῶς κινούμενος, ῥαδίως ἐλέγχει τῶν μυθολόγων τὴν ἀνοίαν. Συνίστησι γὰρ δι' αὐτοῦ τοῦ σχήματος, καὶ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, τὴν θείαν Γραφὴν ἀληθεστάτην οὖσαν καὶ τῶν Χριστιανῶν τὸ κήρυγμα. Ἐβρώσθε, οἱ Χριστιανοί, ἐν Κυρίῳ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β΄.

Χριστιανικὴ τοπογραφία περιεκτικὴ παντός τοῦ κόσμου, ἀποδείξεις ἔχουσα ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, περὶ ἧς ἀμφισβητεῖν Χριστιανὸς οὐ δύναται.

Πάλαι μὲν ὤκνουον ἐπιχειρῆσαι τῇ διηγήσει τῇ παρὰ σοῦ μοι ἐνταλθείσῃ, ἢ εἰσφέρεται ἡ τοῦ παντός κόσμου σύστασις, ᾧ θεοφιλεῖ θεοφιλέ τε καὶ χριστόφιλε Πάμφιλε. Εἰ γὰρ καὶ ἐβουλόμην, οὐκ ἐδυνάμην, διὰ τὸ, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, τῇ πολυχρονίῳ με κατακεῖσθαι νόσῳ. Τῶν δὲ πικρῶν σου δεήσεων τὴν νόσον πόρρω ἀπ' ἐμοῦ ποιησαμένων, δέχου λοιπὸν τὸ προσίμιον τῶν ἐν τῇ βίβλῳ κεφαλαίων· τοῦτο μὲν ὡς τὴν ὑπακοὴν πληροῦντί μοι· τοῦτο δὲ ὡς τὴν εὐθύνην ἐπισημένῳ ἐκείνῃ τὴν τοῦ ὀκνηροῦ δούλου, ἣν ὁ σωτήριος λόγος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀπεφήνατο. Καὶ μηδεὶς καταγινωσκέτω ὡς τολμηροῦ τὴν σαφήνειαν τῶν λόγων πεζῶς πως καὶ ἀνωμάλως διεξιόντος· καὶ γὰρ ἐννεοῦν ὀρθῶν, οὐ φράσεων δεῖται ὁ Χριστιανός.

PROLOGUS PRIMUS.

Primo quotquot hunc librum lecturi sunt rogo, ut cum omni attentione et sollicitudine lectionem peragant, neque perfunctorie transcurrant; sed loca, figuras et historias hic enarratas cum studio et labore percipiant: atque absoluta hujus libri lectione, adeant tomum a nobis elaboratum, ac Christi amanti Constantino nuncupatum, ubi universa terra latius descripta est, tam ea quæ ultra Oceanum sita est, quam hæc cum omnibus regionibus; et australes partes ab Alexandria usque ad australem Oceanum: videlicet Nilus fluvius regionesque adjacentes, et populi universæ Ægypti et Æthiopiæ: insuperque sinus Arabicus cum regionibus et populis circumpositis usque ad eundem Oceanum: ad hæc media terra quæ inter fluvium et sinum jacet, cum urbibus, regionibus et populis ipsam incolentibus; idque ad comprobandum vera quidem esse ea, quæ nos referimus; sed falsa proferre adversarios nostros, quorum causa hunc librum et præsentis paragraphos edidimus; nimirum de magnitudine solis, deque terra illa ardore solis adusta et inculta, quam ipsi confictis et fabulosis sermonibus jactitant. Quærant item tabulam et delineationem universi, et astrorum motus, quam nos confecimus ad exemplum organicæ exterorum spheræ, atque librum quem ea de re editum a nobis ad religiosissimum diaconum Homologum misimus, evolvant: qui sane, opitulante Deo, maxime cum hoc libro ac cum tomo junctus, erit ad Græcarum hypotheseum errorem funditus evertendum satis. Etenim si quis Christianus hæc tria opera nanciscatur, si per Dei gratiam in divina Scriptura probe exercitatus fuerit, perfacile poterit fabulorum amentiam confutare. Per ipsam enim figuram, et mundi compositionem, ipsamque rerum naturam, constat divinam Scripturam et Christianorum prædicationem verissimam esse. Salvete, Christiani, in Domino.

PROLOGUS SECUNDUS.

Topographia Christiana universi mundi, quæ probatur demonstrationibus petitis ex divina Scriptura: de qua Christianos dubitare non licet.

Pigebat quidem olim quam jussisti narrationem aggredi, qua totius mundi compositio describatur, Deo charissime, Dei et Christi amantissime Pamphile. Nam etsi voluissem, per vires non licebat, quod, ut probe nosti, diuturna detinerer ægritudine. Cum autem frequentibus tuis precibus morbo sim recreatus, accipe demum capitulorum, quæ in libro continentur, præcæmium: quod quidem transmitto, tum ad obsequentiam tibi præstandam, tum perterritus illa pigri servi damnatione, quam salutaris sermo in Evangeliiis protulit. Neque me quisquam ut audacem damnet, quod humili et inæquabili stylo narrationem instituerim: nam rectis cogitationibus, non phrasibus Christiano est opus.

Siquidem cum multa tela, galeæ, scuta et bella A
 contra Ecclesiam moveantur, nonnulli qui Christiano-
 norum nomine censentur, divinam Scripturam ni-
 bili facientes ac despicientes, perinde atque exteri
 philosophi, cælum spherica forma esse opinan-
 tur, solaribus ac lunaribus eclipsibus dece-
 pti. Totum igitur libri argumentum in quinque
 partes congruenter distribui. Primo adversus
 memoratos errores sermo prior instituitur;
 scilicet non debere eum, qui Christianus esse
115 velit, specioso exterorum errore abduci:
 cum divina Scriptura diversa proponat. Etenim si
 quis illas Græcorum hypotheses explorare voluerit,
 commenta prorsus et fabulosa sophismata, quæ stare
 nequeant, esse deprehendet. Deinde autem ad Chri-
 stiani interrogationem, qui sine dubio dicturus est:
 His sublatis, quænam veræ hypotheses inducendæ?
 secundus liber editus est, qui Christianas hypothe-
 ses, ex Scriptura sacra progressus, enarrat, et io-
 tius mundi figuram describit, declaratque extero-
 rum veterum nonnullos ejus opinionis fuisse. Hinc
 rursus, ac si quispiam dubitaturus et dicturus sit:
 Unde palam sit Moysen et prophetas hæc dicen-
 tes, vera protulisse? tertius liber quam fide di-
 gni sint Moyses et prophetæ demonstrat, compro-
 batque eos non ex se, sed afflante divina revela-
 tione locutos esse: ac re opereque probatos, eaque
 prospicientes, tum Veteris tum Novæ Scripturæ
 auctores hæc effatos esse: ostenditurque quæ sit
 mundi tabularum et figurarum utilitas, ac qua oc-
 casione exorta sit spheræ opinio. Postea rursus
 in eorum gratiam qui mundi figuras perspicere
 cupiunt, quartus liber editus est; nimirum brevis
 recapitulatio ac delineatio eorum quæ prius dicta
 sunt, spheræ scilicet et antipodum confutatio.
 Dehinc iterum quintus liber instituitur ejus gratia
 qui Christianas hypotheses quærat: declarans nos
 non figmenta, non novas fabulas a nobis excogitatas
 scripto consignasse; sed ex revelatione
 et jussu rerum conditoris Dei confectum totius
 mundi exemplar speculatos; videlicet tabernacu-
 lum a Moyse constructum, a Novo pariter Testa-
 mento *imago totius mundi* vocatum, quod ille velo
 appposito dividens, unum duas in partes distribuit:
 quemadmodum et Deus ab initio regionem unam,
 scilicet a terra usque ad primum cælum, firma-
 mento divisit in duas regiones: ac velut in taber-
 naculo interiori et exteriori; sic ibi superna et in-
 ferna regio est: et inferna quidem hic mundus
 est; superna vero, futurus mundus, quo Dominus
 Christus, postquam secundum carnem ex mortuis
 resurrexisset, primus omnium ascendit, ac justus
 postea ascendent. Et quod ab Adamo usque ad
 Moysen, a Moyse usque ad Joannem, a Joanne
 omnes apostoli et evangelistæ; omnes, inquam,
 una voce, cum verbis, tum figuris, de his duo-
 bus statibus verba fecerint: nullusque eorum va-
 ria protulerit; neque alium ante hunc statum, ne-

ως. Πολλῶν γὰρ βολίδων, καὶ κρανῶν, καὶ ἀσπίδων,
 καὶ πολέμων κινήθέντων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τινὲς
 Χριστιανίζειν νομιζόμενοι καὶ τὴν θείαν Γραφὴν μη-
 δὲν λογιζόμενοι, ἀλλὰ περιφρονοῦντες καὶ ὑπερφρο-
 νοῦντες, κατὰ τοὺς ἔξωθεν φιλοσόφους, σφαιρικὸν
 εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ ὑπολαμβάνουσι, ἐκ τῶν
 ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν ἐκλείψεων πλανώμενοι. Πᾶ-
 σαν τοίνυν τῆς βίβλου τὴν ὑπόθεσιν εἰς πέντε μέρη
 ἀρμοδίως διειλόμην. Πρῶτον πάντων πρὸς τοὺς εἰρη-
 μένους καὶ πλανωμένους ὁ πρῶτος λόγος ἐγένετο, ὡς
 οὐ δυνατὸν τὸν Χριστιανίζειν ἐθέλοντα ἀπάγεσθαι τῆ
 πιθανῇ πλάνῃ τῶν ἔξωθεν, ἕτερα τῆς θείας Γραφῆς
 ὑποτιθεμένης. Καὶ γὰρ ἐάν τις θελήσειεν βιασάνεσθαι τὰς
 Ἑλληνικὰς ὑποθέσεις, πλάσματα πάντως εὐρήσει καὶ
 μυθώδη σοφίσματα καὶ ἀδύνατα παντελῶς. Εἶτα λοι-
 πὸν πρὸς τὸν αἰτησάμενον Χριστιανὸν ὀφείλοντα λέ-
 γειν· Τούτων ἀναιρουμένων, ποίας χρή ἀντεισάγειν
 ὑποθέσεις ἀληθεῖς; ὁ δεύτερος λόγος ἐγένετο, ἐξηγού-
 μενος τὰς Χριστιανικὰς ὑποθέσεις ἐκ τῆς θείας Γρα-
 φῆς προερχόμενος, καὶ δηλῶν παντὸς τοῦ κόσμου τὸ
 σχῆμα, καὶ ὅτι τινὲς τῶν ἔξωθεν παλαιῶν τοιαύτης
 δόξης ἐγένοντο. Εἶτα πάλιν ὡσανεὶ τινὸς ἀποροῦντος
 καὶ λέγοντος· Πόθεν δῆλον εἰ ἀληθεύει Μωσῆς καὶ
 οἱ προφήται τοιαῦτα λέγοντες; ὁ τρίτος λόγος τὸ ἀξιό-
 πιστον ἀποδείκνυσι Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ
 ὅτι οὐχ ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάλησαν, ἀλλ' ἐκ θείας ἀποκαλύ-
 ψεως ἐμπνευσθέντες, καὶ δοκιμασθέντες ἔργῳ καὶ
 πράγματι, προθεωρήσαντες ὅτι οὕτως ἐξεῖπον καὶ
 οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ οἱ ἐν τῇ Νέῃ, καὶ τί τὸ χρησιμὸν
 τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου, καὶ πόθεν ἀφορμὴν καὶ
 ἀρχὴν ἔσχε τῆς σφαίρας ἡ ὑπόνοια. Εἶτα πάλιν περὶ
 τῶν ποθούντων ἔψαι παραλαβεῖν τὰ σχήματα, ὁ τέ-
 τартος λόγος ἐγένετο, σύντομος ἀνακεφαλαίωσις καὶ
 διαγραφὴ τῶν προειρημένων ὑπάρχων, καὶ τῆς σφαι-
 ρας καὶ τῶν ἀντιπόδων ἡ ἀνατροπὴ. Ἐτι πάλιν πρὸς
 τὸν αἰτησάμενον τὰς Χριστιανικὰς ὑποθέσεις ὁ πέμ-
 πτος λόγος ἐγένετο· δηλῶν ὡς οὐχ ἑαυτοῖς πλασάμε-
 νοι, οὔτε νέους μύθους ἐφευρηκότες, εἰρήκαμεν ἢ
 διεγράψαμεν (1)· ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ προστά-
 ξεως Θεοῦ τοῦ τὸν κόσμον δημιουργήσαντος, θεωρή-
 σαντες τὸ ἔκμαγεῖον τοῦ παντὸς κόσμου· τὴν σκηνὴν
 λέγω τὴν ὑπὸ Μωσέως κατασκευασθεῖσαν, ἣν καὶ ἡ
 Νέα συμφώνως ἐκτύπωμα παντὸς τοῦ κόσμου αὐ-
 τὴν ἔφησεν εἶναι· ἣν καὶ διελὼν ὁ Μωϋσῆς διὰ τοῦ
 καταπετάσματος, τὴν μίαν εἰς δύο πεποίηκε, καθ-
 ἄπερ καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὸν χῶρον τὸν ἕνα τὸν ἀπὸ
 τῆς γῆς ἕως τοῦ πρώτου οὐρανοῦ διὰ τοῦ στερεώμα-
 τος διεῖλεν εἰς δύο χώρους· ὡς ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ἐξω-
 τέρῃ καὶ ἐσωτέρῃ, ἐνταῦθα κατώτερος καὶ ἀνώτερος.
 Καὶ κατώτερος μὲν ἐστὶν ὁ κόσμος οὗτος· ὁ ἀνώτε-
 ρος δὲ ὁ μέλλων κόσμος· ἔνθα καὶ ὁ Δεσπότης Χρι-
 στὸς κατὰ σάρκα ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, πρῶτος πάν-
 των ἀνελήλυθε, καὶ οἱ δίκαιοι μετὰ ταῦτα πάλιν ἀν-
 ελεύσονται. Καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως,
 καὶ ἀπὸ Μωσέως ἕως Ἰωάννου, καὶ ἀπὸ Ἰωάννου
 πάντες οἱ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταί, συμφώνως
 πάντες, καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ τύπων ἐξεῖπον περὶ
 τῶν δύο τούτων καταστάσεων, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν

(1) Locus perplexus

διεφώνησεν, οὔτε πρὸ ταύτης ἑτέραν εἰπὼν, οὔτε μετὰ τὴν δευτέραν τρίτην ὑποθέμενος· ἀλλὰ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς θείου Πνεύματος ἐμπνευσθέντες, τὰς δύο μόνως καταστάσεις ἐξεῖπον. Ὅθεν θαρρήσαντες τῆ θείᾳ ὄντως Γραφῇ, κατεγράψαμεν καὶ τὰ σχήματα τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ αὐτοὺς τοὺς τόπους ἐν οἷς εὐρήσεις καὶ τὴν ἐξοδὸν αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ τὸ ὄρος ἐν ᾧ τὸν νόμον ἐγγράφως ἐδέξαντο, καὶ τῶν γραμμῶν τὴν πείραν ἐδιδάχθησαν, καὶ τῆς Σκηνῆς τὴν διαγραφὴν, καὶ τὴν κατάσχεσιν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας· ἄχρις ἂν ὁ προσδοκώμενος ἐξ αὐτῶν καὶ προκηρυττόμενος διὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων καὶ προφητῶν, παρεγένετο, ἀναδεικνύων τὴν μέλλουσαν δευτέραν κατάστασιν, ἣν καὶ παραγε- νόμενος ἐν ἑαυτῷ ἔδειξε πᾶσιν ἡμῖν· εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνὴν, εἰς τὸν ἀνώτερον οὐράνιον χῶ- ρον, εἰς ὃν προσκαλεῖται τοὺς δικαίους ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ λέγων· *Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.* Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Αἱ παραγραφαὶ τοίνυν αἱ κείμεναι ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ, πρὸς σαφεστέραν διήγησιν τοῦ κειμένου ἔγκειν- ται. Ὁ ἀναγινώσκων οὖν πρῶτον τὸ κείμενον, ἀναγνῶ καὶ οὕτως τὴν παραγραφὴν.

ΚΟΣΜΑ ΜΟΝΑΧΟΥ ΛΟΓΟΣ Α΄.

Πρὸς τοὺς Χριστιανίζειν μὲν ἐθέλοντας, κατὰ τοὺς ἔξωθεν δὲ σφαιροειδῆ τὸν οὐρανὸν νομίζοντας καὶ δοξάζοντας.

Ὅσοι πόθῳ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐφίενται, καὶ ἐρασταὶ φωτὸς ἀληθινοῦ ὑπάρχουσι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι συμπολιταὶ τῶν ἀγίων σπεύδουσιν εἶναι, οἱ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην θείαν ὄντως Γραφὴν ἠγούμενοι, οἱ Μωϋσῆ καὶ τῷ Χριστῷ πειθόμενοι, οἱ ταῖς ἀρχαῖς ἑαυτῶν μέχρι τέλους ἀκολου- θοῦντες, οἱ ἐκ τοῦ μηδαμῆ μηδαμῶς τὸν κόσμον ὑπὸ Θεοῦ παρῆχθαι ὁμολογοῦντες, καὶ πιστεύοντες ἀνά- στασιν γίνεσθαι ἀνθρώπων καὶ κρίσιν, καὶ κληρονο- μεῖν τοὺς δικαίους βασιλείαν οὐρανῶν, περισκοποῦσι πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν, εἰ γεγραμμένοι τυγχάνουσι παρὰ Μωϋσῆ τῷ συγγραψαμένῳ τὴν κτίσιν, ἢ παρ' ἑτέροις προφήταις, τόποι καὶ σχήματα τῆς κτίσεως πάσης, ἐν οἷς ἐστὶ σημαινόμενος καὶ ὁ τόπος ἐνθα ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἣν περ ἐπαγγέλλεται ὁ Δεσπότης Χριστὸς δωρεῖσθαι τὸν Θεὸν τοῖς δικαίοις ἀνθρώποις. Εὐρίσκοντες δὲ Παλαιὰν τε καὶ Καινὴν Διαθήκην σύμφωνον ἑαυτῇ, μένουσιν ἐν αὐτῇ ἐπι- στηριζόμενοι καὶ ἀτάλευτοι, ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἐν- αντιῶν περιτρεπόμενοι. Οἱ δὲ τῇ τοῦ κόσμου τούτου σοφίᾳ κοσμούμενοι, καὶ ἑαυτοῖς θαρροῦντες λόγοις **D** σχολαστικοῖς καταλαμβάνειν σχῆμα καὶ θέσιν αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν ὡσπερ μύθους καταχλευά- ζουσι· Μωσῆα τε καὶ τοὺς προφήτας, τὸν Δεσπότην Χριστὸν καὶ τοὺς ἀποστόλους, σπερμολόγους καὶ φαντασιοσκόπους ἀποκαλοῦντες, καὶ τὰς ὄφρῦς ἐπ- ηρκότες, ὥς τι μέγα κατασοφίζόμενοι τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, σφαιρικὸν σχῆμα καὶ κυκλοφορικὴν κί- νησιν τῷ οὐρανῷ δωροῦνται, καὶ γεωμετρικαῖς μεθ-

A que post secundum, tertium fore supposuerit; sed omnes, utpote uno | divino Spir'itu afflati, duos duntaxat status declararint. Quamobrem, divinæ Scripturæ **116** prorsus fidentes, totius mundi fig-uras delineavimus; nec non loca illa, in quibus repe-rias Israelitarum exitum, montem in quo scriptam legem acceperunt, et litterarum peritia instructi sunt, tabernaculi descriptionem, eorumque in terra pro- missionis positas sedes: donec is qui ex illa gente oriturus expectabatur, et ab antiquis omnibus viris et prophetis prædicabatur, advenit, ac futurum **A**liam secundum statum declaravit: quem post ad- ventum suum in seipso nobis omnibus exhibuit, ingressus in interius tabernaculum, in supernam cœlestem regionem, ad quam in secundo adventu suo justos advocabit dicens: *Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum a consti- tutione mundi* ¹. Ipsi gloria in sæcula. Amen

Paragraphæ igitur hoc in libro positæ, ad luci- diorem rei propositæ enarrationem jacent. Qui igitur textum prius legerit, legat postea paragra- pham.

COSMÆ MONACHI LIBER I.

Contra eos qui cum Christiani esse velint, secun- dum exteros sphaericum esse cœlum putant et opi- nantur.

Quotquot studio veræ cognitionis affecti et ama- tores veri luminis sunt, qui in futuro sæculo con- cives sanctorum esse satagunt, qui Vetus et No- vum Testamentum, Scripturam vere divinam exi- stimant, qui Moysi et Christo obtemperant, qui ipsos a principio ad finem usque sequuntur, qui mundum ex nihilo a Deo productum confitentur, qui credunt hominum resurrectionem et judicium fore, ac justos regnum cœlorum in hæreditatem accepturos esse, ii totam divinam Scripturam cir- cumspiciunt, observantque num apud Moysen, qui creationem scripto narravit, aut apud alios pro- phetas, descripti reperiantur loci aut figuræ to- tius rerum opificii: ubi significetur locus ille regni cœlorum, quod justis hominibus Deum daturum esse pollicetur Christus Dominus. Ubi vero com- pertum habent, Vetus et Novum Testamentum sibi mutuo consonare, in eo firmi immotisque con- sistunt, nullatenusque ab adversariis evertuntur. Contra vero qui sapientia hujus mundi exornati, **D** confidunt se scholasticis ratiociniis mundi figuram et situm capere posse, iii divinam Scripturam to- tam veluti fabulas profusis cachinnis derident, Moysen et prophetas, **117** Dominum Christum et apostolos, blaterones et figmentorum auctores di- citantes, et quasi cæteris hominibus sapientia antecellant, supercilia extollentes., sphaericum et circularem cœli motum esse tradunt, et geometri- cis astronomiæ methodis et calculis, ac verbo-

¹ Matth. xxv, 34.

rum fucō versutiaque sæculari, ex solaribus et lunaribus eclipsibus, positionem et figuram mundi comprehendere conantur, errantes et alios in errorem inducentes, dum in alia et diversa figura hæc non posse perfici asseverant. Et de his quidem nullus a nobis jam sermo instituetur, cum sese illi mutuo satis superque confutent. Qui autem Christiani censeri volunt, et tamen facundia, sapientia, et multiplici hujus mundi errore exornari expetunt: qui et hæc et illa admittenda esse contendunt, nihil differre videntur ab umbra, quæ intermedio corpore in luce fieri solet; secus vero si intermedium corpus non sit: sed cum corpus undique luce perfunditur, a luce ipsa ubique detur.

Adversus hujusmodi homines mihi jam edisserendum est: de quibus perinde atque de illis olim in Samaria advenis, clamat divina Scriptura, *Deum timebant, et in excelsis adolebant et cultum persolvebant*³: quos si quis bifformes nuncupaverit, ne utquam aberrabit. Nam nobiscum simul et cum illis esse volunt, abrenuntiationem Satanæ, quam in baptismo ediderunt, irritam facientes, et ad ipsum retrogredientes. Illi quippe nullatenus nobiscum esse valeant; sed in quodam ceu medio consistunt: vacuæ et inutiles domus quodammodo suspensæ, quæ nec fundamenta in terra habent, nec a quopiam ex alto retinentur. Nam cum vixdum inceperint, principia sua destruunt, et antequam destruant, finem suum sine carere commonstrant; ita ut neque in hoc, neque in illo firmi consistent, imo potius omnes illudunt, et ab omnibus illuduntur. Primo quidem sphaericam illam figuram cum illis reputantes, deprehendimus eam neque consistere, neque rerum naturæ convenire posse. Quidam igitur ex illis (1) aiunt cælum corpus esse ex quatuor elementis constitutum; alii (2) elatis superciliis, ex alio quinto novo elemento cælum denique composuerunt, cum prius ex quatuor elementis constare diceretur; conficti scilicet non posse circumferri cælum, si ex his compositum esset. Sed in hoc etiam cæcutire probantur, etiamsi putent eos qui acute intuentur, nihil videre. Nam cum varii colores in cælo conspiciantur, unde ipsis calefaciendi et refrigerandi vis iudicanda videtur; illi ob nimiam distantiam omnium falli visum dicitant. At respondeat quisquis in medium prodire velit: Stellæ **118** immobili secundum vos sphaeræ infixæ, cum inæquali spatio a visu nostro distent, si a centro terræ oculi radius dirigatur, cur non colore et magnitudine variæ apparent? Cur Marti, ut vos vocatis, qui inferiores sedes habet, multæ stellarum immobilium, æquales sunt et similes; Jovique similiter non paucas similes videmus? Imo nec ipsum cælum sibi colore simile cernimus: nam illis nubiosis concretionibus, queis non aliunde quam a coloris varietate, lacteæ nomen

ἄδοις καὶ ψήφοις ἄστρων, καὶ κυβείᾳ λόγων καὶ πανουργίᾳ κοσμητικῆ, καταλαμβάνειν ἐπιχειροῦσι: τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου ἐκ τῶν ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν ἐκλείψεων πλανῶντες καὶ πλανώμενοι, ἐν ἀλλοίῳ σχήματι: τὰ τοιαῦτα μὴ δύνασθαι γίνεσθαι ἰσχυρίζομενοι. Καὶ περὶ μὲν τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἡμῖν λόγος νῦν, ἀρκετῶς ἀλλήλους ἀνατρεπόντων. Οἱ δὲ Χριστιανίζειν μὲν ἐθέλοντες, τοῖς λόγοις δὲ καὶ τῆ σοφίᾳ, καὶ τῆ ποικιλίᾳ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου τούτου πάλιν θέλοντες κοσμεῖσθαι, καὶ ταῦτα κάκεινα δέχεσθαι φιλονεικοῦντες, εἰκόασι σκιᾶς μηδὲν διαλλάττειν, τῆς μεσιτεύοντος μὲν σώματος ἐν φωτὶ γενέσθαι: πεφυκυίας, μὴ μεσιτεύοντος δὲ σώματος ἐν φωτὶ μὴ πεφυκυίαν γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ περιλαμπομένου τοῦ σώματος πάντοθεν ἐκ τοῦ φωτὸς ἐξαφανιζομένης.

Πρὸς τοὺς τοιούτους γὰρ μοι ὁ λόγος, περὶ ὧν ὁμοίως ποτὲ παροίκων γενομένων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καταβοᾷ ἡ θεία Γραφή, ὅτι *Τὸν Θεὸν ἐφοβοῦντο, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς ἐθυμίων καὶ ἐλάτρευον*. Οὐστίνα; διμόρφους τις καλέσας, οὐκ ἂν ἀμάρτοι. Καὶ μεθ' ἡμῶν γὰρ θέλουσιν εἶναι καὶ μετ' ἐκείνων, τὴν ἀποταγὴν τοῦ Σατανᾶ ἣν ἀπετάξαντο ἐν τῷ βαπτισματι νῦν ἀθετοῦντες, καὶ ἐπ' αὐτὸν παλινοδρομοῦντες. Οὐ δύνανται γὰρ καθόλου μεθ' ἡμῶν εἶναι: οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ μέσοι τινὲς ὑπάρχουσιν· οἴκοι κενοὶ μεταρσίως πῶς ἰστάμενοι, θεμέλια κατὰ γῆν μὴ ἔχοντες, μήτε μὴν ἐξ ὑψους τὸ κατέχον. Σχεδὸν γὰρ μήπω ἀρξάμενοι, τὰς ἑαυτῶν ἀρχὰς καταλύουσι· καὶ μήπω καταλύοντες, τὰ ἑαυτῶν τέλη ἀτελεῖ δεικνύουσι, μήτε ἐν τούτῳ βεβαίως ἔχοντες, μήτε ἐν ἐκείνῳ, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς πάντας διαπαίζουσι, καὶ ὑπὸ πάντων διαπαίζονται. Πρῶτον μὲν οὖν βασανίσαντες μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος, ὡς οὐ δυνατόν τοῦτο εἶναι, οὔτε μὴν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων συμβαῖνον. Τινὲς μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν λέγουσι τὸν οὐρανὸν σῶμα ἐκ τεσσάρων στοιχείων ὄντα· ἐνίοι δὲ τὰς ὀφρῦς ἀνατείναντες, ἐξ ἐτέρου πέμπτου νέου στοιχείου τὸν οὐρανὸν ὑστερον ἀνέκτισαν, τὸ πρὶν ἐκ τῶν τεσσάρων ἔχοντα τὴν οὐσιώδη σύστασιν· συνεῖδον γὰρ ὡς οὐ δυνατόν εἶναι κύκλῳ φέρεσθαι αὐτὸν, ἐκ τούτων ἔχοντα τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ πάλιν ἐν αὐτῷ τυφλώττοντες ἀλίσκονται, καὶ τοὺς ὀφρῦς βλέποντας οὐχ ὁρᾶν οἰόμενοι. Διαφόρων γὰρ καὶ ποικίλων ἐν αὐτῷ χρωμάτων ὁρωμένων· ἐξ ὧν ἡ τοῦ θερμαίνειν τε καὶ ψύχειν ἐνυπάρχουσα δύναμις αὐτοῖς ἀναφαίνεται, τὴν ὄψιν ἀπάντων ἠπατήσθαι φασὶ διὰ τὴν ἄγαν ἀποστασίαν. Εἰπάτω τοίνυν παρελθὼν εἰς μέσον ὁ βουλόμενος· οἱ τῇ ἀπλανεῖ καθ' ὑμᾶς ἐγκείμενοι σφαῖρα ἀστέρες δηλονότι, πῶς οὐκ ἀνίστη διαστήματι τῆς ὄψεως ἡμῶν ἀπέχοντες· ὡς ἀπὸ κέντρου τῆς γῆς ἀφιεμένης τῆς ὀπτικῆς ἐνεργείας, ἄλλοιοι ταῖς χροιαῖς καὶ τοῖς μεγέθεσι φαίνονται; Πῶς δὲ τῷ καλουμένῳ πρὸς ὑμῶν Ἄρσει, κατωτέρῳ τὴν τάξιν ἔχοντι, πολλοὶ τῶν ἀπλανῶν ὑπάρχουσιν ἴσοι τε καὶ ὅμοιοι, καὶ τῷ τοῦ Διὸς ὡσαύτως παραπλησίως ὁρωμένον οὐκ ὀλίγους; Ἄλλ' οὐδὲ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ὁμο-

³ IV Reg. xvii, 32.

(1) Platonici.

(2) Aristotelici.

χρον ἑαυτῷ θεώμεθα · τὰς γὰρ ἐν αὐτῷ νεφελοειδεῖς A
 συστροφάς, αἷς ὄνομα τεθείκατε γαλαξίαν, οὐκ ἄλλο-
 θεν ἢ ἐκ τοῦ διαφόρου χρώματος ἐπιθέμενοι τὴν
 κλῆσιν αὐταῖς · πόθεν ἂν ὑποτοπήσασμεν οὕτω φαί-
 νεσθαι μιᾶς οὐσης τῆς ἐπιφανείας, ἢ προσβάλλει τὸ
 πνεῦμα τῆς ὕψεως; Οἶμαί γε, φάσκοντί μοι ταῦτα
 τεκμήρια διαφόρων εἶναι συγκρίσεως τε καὶ μίξεως,
 οὐδένα τολμᾶν ἀντιφθέγγεσθαι, κἂν εἴη τοῦ ψεύδους
 ἔραστῆς · μήτοιγε τῶν ἐν προεδρίᾳ ταττόντων ἀεὶ
 τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δ' οὐκ ἐξ ἑνὸς ἰδίαν ἔχοντος κίνησιν
 τὴν κυκλοφορουμένην, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν τεσσάρων
 στοιχείων ἐδημιουργήθη μίξεως, οὐ περιφέρεται κα-
 λῶς. Εἴρηται γὰρ ὡς ἢ κάτω κινήσεται, πλεονά-
 ζοντος ἐν αὐτῷ τοῦ βαρέως, ἢ πρὸς τὴν ἄνω φορὰν
 ἀρῆσεται τοῦναντίου κατακρατοῦντος, ἢ στήσεται,
 εἰ μηδὲν ἐν αὐτῷ πλεονεκτοίη · τοῦτο δὲ καὶ παντὶ B
 φανερόν. Οὐδὲ γὰρ ἄνω φερόμενον, οὐδὲ κάτω, τίς
 ὁμολογήσειεν ἑωρακέναί ποτε; Λείπεται φάσκειν
 αὐτὸν ἐρηρισμένον εἶναι. Λεγόντων δὲ, Πόθεν ἐν
 ἀπλῷ καὶ ἀποίῳ στοιχείῳ διάφοροι κινήσεις; εἴγε
 φασὶ τὴν ἐναντίαν ἐλίττεσθαι τῷ παντὶ τοὺς οὐς
 πλανήτας ὀνομάζουσιν, οὐ ψευθέντες · ὡσαύτως εἴ
 γε κατὰ τινος, οὐς ὁ Δημιουργὸς ὤρισε χρόνους,
 ἐμφανῶς ὡς μηδ' αὐτοὺς ἀρνεῖσθαι τὴν ἀπὸ ἀνατο-
 λῶν ἐπίδοσιν, οὐράνιον τε ποιούμενοι πορείαν.

Εἶτα πάλιν ἰλιγγιῶντες ἀπορούμενοι, ὅπερ εἴωθε
 παρέπεσθαι τοῖς τ' ἀληθῆς ἀποφυγγάνουσι, καὶ οὐδε-
 μίαν διέξοδον εὐρίσκοντες, ἀναποδισμοὺς καὶ στηρι-
 γμοὺς ποιεῖσθαι φασὶ τοὺς ἀστέρας. Ἄλλ', ὧ τὰ πάν-
 τα δεινοὶ τοῦ πλέκειν τε καὶ λύειν · εἰ κατὰ φύσιν C
 αὐτοῖς τὸ κινεῖσθαι, πόθεν ἢ στάσις; Οὐ γὰρ ἐστὶν
 αὐτοῖς ἐναντίον, ὃ τῆς φυσικῆς αὐτῶν μορφῆς ἐφ-
 ἄπτεται. Τίς δὲ τούτους ἐπὶ τὸν ἐναντίον δρόμον
 ἀνάγκη βιάζεται μετιέναι; Μὴ μοι δὲ τις ἀπάτην εἶ-
 ναι λεγέτω τῆς ὕψεως · οὐ γὰρ ἐστὶ μικρὸν ὃ προ-
 τρέχουσι μῆκος, ἐξ ἐπομένου δὲ ζωδίου πολλάκις
 ἔρῶνται μεθιστάμενοι εἰς προηγούμενον. Τί δὲ δεῖ
 λέγειν, ὅπου γε αὐτοὶ μεταβάλλονται ἐπὶ τὰς αὐτῶν τῶν
 ἀστέρων ἐνεργείας ἐν οἷς εἰς ἄκρον ὀκέλλοντες ἀτο-
 πίας οὐ συνιᾶσι στηρίζοντας, ἤτοι ἀναποδίζοντας
 ἑαυτοὺς, ἀδρανεῖς τε καὶ φαύλους εἶναι; Καὶ τὸν ἐν
 Κριῷ πρῶην, ἐν Ἰχθύσι δὲ νῦν ὀρώμενον, οὐκ ἐν
 οἴκῳ τις Ἄρειος, ἀλλ' ἐν Διδῷ ἂν εἴποι, καὶ ποιεῖν
 αὐτὸν, οὐκ ἄπερ εἰώθασιν ληρωδεῖν ἐνυπάρχοντος αὐ-
 τοῦ τῷ Κριῷ, ἀλλ' ὅσας αὐτῷ χαρίζονται διατρέχοντι D
 τοὺς Ἰχθύας. Εἰ δ' οὐ συνάδουσι τῇ φαινομένῃ κατὰ
 τὸ ἔμπαινον ἀναδρομῆ, πόθεν οὖν ἢ τίνος ἕνεκεν αὐ-
 τοῖς ἢ ἐπ' ἀμφοτέρω πορεία; Τάχα δὲ πάλιν αἰτιάζ-
 ονται τούτου τοὺς οὐχ ὀρωμένους ἐπικύκλους · οὐς
 ὑπέθησαν αὐτοῖς ὀχήματα, καὶ ἐπὶ τούτων αὐτοὺς
 φέρεσθαι δισχυριζόμενοι · ἀλλ' οὐδὲν ἔσται περισσὸν
 ἐκ γε τούτου τοῦ μηχανήματος · ἀπαιτήσομεν γὰρ
 αὐτοὺς, δι' ἣν αἰτίαν ὀχημάτων ἐδέθησεν αὐτοῖς · ὡς
 οὐ δυναμένους ἄρα κινεῖσθαι; καὶ πῶς ἐψυχωμένους
 αὐτοὺς ἂν εἴποιτε, καὶ θειοτέραις ψυχαῖς; Ἄλλ' ὡς
 δυναμένους; καταγέλαστον οἶμαί γε καὶ τὸ ἐννοεῖν.
 Διατί δὲ ἡ σελήνη καὶ ὁ ἥλιος ἐπικύκλων οὐκ ἔτυχον;
 ὡς οὐκ ἄξιοι διὰ τὴν ὕψειν; Ἄλλ' οὐ νηφόντων ὁ
 λόγος · ἀλλὰ σπάνει τῆς ἐπιτηδείας ὕλης οὐκ ἔδου-

posuistis, unde talem aspectum esse suspicabimur,
 si una sit superficies, ad quam oculares radii per-
 tingant? Arbitror autem, dicenti mihi, hæc eviden-
 tia esse variorum elementorum compositionis et
 mixturæ argumenta, neminem obsistere ausurum
 esse, etiam ex iis qui mendacii amatores sunt, ne-
 dum ex iis qui veritatem sibi semper præsidem con-
 stituunt. Quod si non ex uno elemento proprium
 circularem motum habente, sed ex quatuor elemen-
 torum mixture constitutum cælum sit, recte cir-
 cumferri nequit; dictum enim fuit ipsum deorsum
 esse movendum, prævalente [gravitate, vel sursum
 efferendum, superante contrario; aut sane stare, si
 nihil in ipso alteri prævaleat: quod utique cuius ma-
 nifestum est. Quis autem dicat se vidisse cælum nec
 sursum nec deorsum ferri? Restat igitur ut dicatur
 ipsum fixum esse. Quod si dicant: Unde in simplici
 et qualitatibus experte elemento varii illi motus?
 si quidem dixerint planetas, ut vocant, contrarium
 universo cursum tenere, non falluntur; sin secun-
 dum tempora a Creatore definita, id agi putent, pa-
 lam est eos non negare ipsorum ab oriente pro-
 gressum ad cursum cæli conficiendum.

Rursum autem caligine obruti ac dubii, quod iis
 contingere solet, qui veritatem refugiunt, cum nul-
 lum exitum reperiant, stellas retrogressionem quas-
 dam et stationes facere dicunt. Sed, o quam in-
 nectendo et solvendo ingeniosi sunt! Si ex natura
 sua motum habent, unde statio? Non enim illis
 contrarium est quod naturæ suæ conjungitur. Quæ
 autem vis et necessitas illas ad sibi contrarium
 motum adigit? Nec mihi quisquam oculorum falla-
 ciam esse jactitet: neque enim exiguum est spa-
 tium quod percurreunt; siquidem ex sequenti Zo-
 diaci signo in præcedens plerumque translatae cer-
 nuntur. Quid vero dictu opus est, cum et ipsi dum
 ad astrorum operationes transeunt, ubi in supre-
 mam absurditatem impingunt, non intelligunt se
 quoque stationes et retrogressionem facere, hebetes-
 que pariter ac improbos esse? Stellam vero quæ
 prius in Ariete, nunc in Piscibus videtur, non in Mar-
 tis, 119 sed in Jovis domo dixerit quisquam esse:
 non quod, ut ipsi effutire solent, ipsa stella in
 Ariete sit, sed quod, ut ipsi concedunt, Pisces trans-
 eurrat. Quod si illi quæ apparet retrogressionem non
 assentiantur; unde ergo et cur illa ad utraque pro-
 gressio? Fortasse vero dicturi sunt, in causa esse
 epicyclos qui sub aspectum non cadunt; quosque
 ipsi vehiculi instar commentum sunt, stellas in ipsis
 deferri asseverantes. Verum cum hoc machinamento
 nihil plus referent: nam ipsos rogabimus qua de
 causa vehiculorum opus habeant: an quod moveri non
 possint? at cur ipsos animatos, imo diviniorebus
 animabus instructos dicatis? An etsi possint? at
 illud vel cogitare ridiculum esse arbitror. Cur au-
 tem sol et luna epicyclos non nacti sunt? An quod
 ob vilitatem iis digni non sint? Verum id dicere

non sanæ mentis esset. An vero ex idoneæ materiæ penuria non potuit Creator ipsis vehicula efformare? In caput vestrum blasphemia convertatur.

Nugandi finem facite, o sapientissimi, nihili sunt isthæc: sed vel sero tandem divinis verbis obsequi ediscite, non autem futilibus vestris ratiociniis. Nam dicite: quomodo putatis fixas stellas universo contrarium cursum tenere? Ipsarumne solummodo, an sphaeræ in qua consistunt, hujusmodi motus est? Si quidem ipsarum, quomodo æquali tempore inæquales cyclos percurrunt? Quomodo nulla earum quæ in lactea exstant, extra illam unquam videtur: neque ulla earum quæ extra, propior, vel intra illam, apparet? Quod si quis dicat sphaeram contrario motu ferri, sane comperietur ipsa eodem tempore contrarium sibi motum obtinere: quo quid absurdius excogitari possit? Ita scilicet concertant, ut neminem impudentia, imo potius impietate, superiorem relinquunt; ut etiam fateri non erubescant aliquos sub terra incolas esse. Quid igitur si quispiam ipsis quæstionem moveat dicens: Frustra sol sub terram feratur? sane illi perridiculi homines, nihil curantes respondebunt, antichthonas ibi esse obverso deorsum capite, et flumina, quæ contrariam nostris positionem habeant: omnia sursum deorsum evertere conantes potius, quam veritatis dogmata sequantur: quibus nulla insunt futilia sophismata; sed omnia ipsis pervia et facilia ac religionis plena conciliant.

Illos vero hoc dicto præcipue reprehendas: Cur C sphaera vestra non circumfertur ab aquilone ad meridiem, aut ab alio ad oppositum ventum? Et ne mihi dicas: Ita melius esse visum est mundi opifici; nam **120** mea. Quomodo autem rerum naturæ consentanea dicere videamini, quando cælum moveri et in circulum ferri, neque tamen extrinsecus alium locum aut aliud corpus vel commentitium, supponitis? Fieri enim nequit, ut quidpiam moveatur, nisi in quatuor elementis; vel in terra, vel in aqua, vel in aere, vel in igne; sive a loco in locum transeat in infinitum; sive in eodem loco semper volvatur. Sed si quidem in locum infinitum transeat rotando, infinitam terram exterius supponi necesse est, in qua volvatur, posteriora sensim relinquens: si vero unum ex D tribus aliis elementis supponatur, in nullo eorum potest sphaera volvi et rotari; imo potius jacta, cum sîridore pertransit; sin vero in eodem semper loco volvatur et rotetur, nec transeat a loco in locum; fulcris ut tornum, aut organicam sphaeram sustineri oportet, aut supra axem, aut velut machinam vel currum. Quod si id dicatur, rursus quærendum est, quo sustineantur fulera aut axis: et sic in infinitum. Ac dicite, quæso, quomodo supponamus axem per medium terræ transigi, et ex qua materia sit?

Cum hæc itaque de natura rerum quæstiones mo-

Α νήθη τούτοις ὁ Δημιουργὸς ὀχήματα πλάσαι; Εἰς κεφαλὴν ὑμῶν ἢ δυσφημία τράποιτο.

Παύσασθε ληρωδοῦντες, ὦ σοφώτατοι, τὰ μηδενὸς ἀξία· γινῶτε δὲ κἂν ὕψέ ποτε τοῖς θεοῖς ἔπεσθαι λογίοις, καὶ μὴ ταῖς ὑμετέροις αὐτῶν ἀνυποστάτοις ἐπινοίαις. Ἐπεὶ λέξατε, πῶς καὶ τῆς ἀπλανοῦς οἰσεθε τοὺς ἀστέρας ἐναντίως τῷ παντὶ κινεῖσθαι; Μόνων αὐτῶν, ἢ τῆς ἐν ἧ εἰσι σφαῖρας ἐστὶν ἡ τοιάδε φορά; Ἄλλ' εἰ μὲν αὐτῶν, πῶς ἐν ἴσῳ χρόνῳ τοὺς ἀνίσους διέρχονται κύκλους; Πῶς δὲ οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ γαλαξίᾳ γέγονεν ἔκτος αὐτοῦ· οὐδὲ τῶν ἐξωθεν αὐτοῦ πλησιέστερον αὐτοῦ φαίνεται ἢ ἐν αὐτῷ; Εἰ δὲ τὴν σφαῖραν ἐναντίως φέρεσθαι λέγοι τις, εὐρεθήσεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον αὐτῇ ἑαυτῇ ἐναντίως κινουμένη· τούτου δὲ τίς ἂν ἀποπώτερον ἐπινοήσειεν; Οὕτως δὲ ἀναιδεῖας, ἀσεβείας δὲ μᾶλλον, οὐδενὶ καταλιπεῖν ὑπερβολὴν ἀμιλλῶνται, ὡς ἀπερυθρίαν ὁμολογεῖν τε, τινὰς ὑπὸ γῆν οἰκοῦντας εἶναι. Τί οὖν, ὅταν ἀπορήσειέ τις αὐτοῖς λέγων, Διακενής ὁ ἥλιος ὑπὸ γῆν φέρεται; Παραχρῆμα οἱ καταγέλαστοι οὐ φροντίζοντες ἐροῦσι, ὡς ἀντίχθονές εἰσι κάτω κάτω φερόμενοι, καὶ ποταμοὶ τοῖς ἐνταῦθα οἱ τὴν ἐναντίαν θέσιν ἔχοντες, ἅπαντα τὰ ἄνω κάτω μεταστρέφειν ἐπιχειροῦντες, ἢ τοῖς τῆς ἀληθείας ἔπεσθαι δόγμασιν, οἷς οὐδὲν ἐστὶν τῶν τῆς ματαιότητος σοφισμάτων, ἅπαντα δὲ βῆδρα καὶ θεοσεβείας ἀνάπλεα, καὶ τοῖς προσιούσιν σωφρόνως αὐτοῖς προξενεῖ τὴν σωτηρίαν.

sunt: ipsaque iis qui se sapienter adeunt, salutem

Ἐπὶ δὲ πάντων αἰτιάσεις τὸ λέγειν· Ἐνεκα τίνος οὐκ ἀπὸ τοῦ βορρᾶ περιφέρεται ἡ σφαῖρα ὑμῶν ἐπὶ τὸν νότον, ἢ ἀπὸ ἐτέρου ἀνέμου ἐπὶ τὸν ἀντιπνέοντα; Καὶ μὴ μοι λέγε· Τοῦτο κρεῖττον ἔδοξε τῷ ποιητῇ τοῦ κόσμου, τὰ ἐμὰ γὰρ ἄλλως. . . . ἔσθαι φθεγγόμενοι. Πῶς δὲ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἀκόλουθα δοκεῖτε λέγειν, ὅλως κινεῖσθαι, καὶ κυκλεύειν τὸν οὐρανὸν ὑποτιθέμενοι, ἐξωθεν αὐτοῦ ἢ τόπον ἢ σῶμα κἂν πεπλασμένως μὴ ὑποτιθέμενοι; Οὐ γὰρ δυνατόν τι κινεῖσθαι ἄνευ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Οἷον ἢ ἐπὶ γῆς, ἢ ἐπὶ ὕδατος, ἢ ἐπὶ ἀέρος, ἢ ἐπὶ πυρὸς, εἰ καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετέρχεσθαι ἐπ' ἀπειρον, ἢ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε στρέφεσθαι τόπου. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐπ' ἀπειρον μετέρχεται τόπον κυλιόμενος, ἀπειρον γῆν ὑποτίθεσθαι, ἐξωθεν εἰς ἣν κυλίεται, ἡρέμα τοῦπισθεν καταλιμπάνων, εἰ δὲ ἕτερον ἐν τῶν τριῶν στοιχείων ὑποτίθεσθαι, οὐδ' εἰς ὁπότερον αὐτῶν κυλίεσθαι καὶ στρέφεσθαι πέφυκεν σφαῖρα· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἀκοντιζομένη ροιζηδὸν μετέρχεται. Εἰ δὲ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αἰεὶ τόπου κυλίεται καὶ στρέφεται μὴ μετερχόμενος τόπον ἐκ τόπου, ἀνάγκη αὐτὸν ὑπὸ κλοτάκων ὡς τόννος, ἢ ὀργανικῆ σφαῖρα βαστάζεσθαι, ἢ ὑπὸ ἀξωνος, ἢ ὡς ἡ μηχανή, ἢ ἡ ἀμαξα. Καὶ εἰ τοῦτο, πάλιν ἀνάγκη ζητεῖν εἰς τί ἐπιστηρίζονται, ἢ οἱ κλώτακες (sic), ἢ ὁ ἀξων· καὶ τοῦτο ἀπειρον. Πῶς δὲ καὶ τὸν ἀξωνα διήκειν διὰ μέσου τῆς γῆς ὑποθώμεθα; ποίου σώματος, εἶπατε;

Τούτων οὖν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἀποουσι-

νων, λείπεται, καθὰ καὶ πρώτῃν εἶπαμεν, ἐρηρειασμένον αὐτὸν εἶναι, καὶ μὴ περιφερόμενον. Ἄλλὰ καὶ τὴν γῆν ὡς κέντρον μέσῃν τοῦ παντὸς ὑποτιθέμενοι, ταχύτατα ἑαυτοὺς καταλύετε τὸ μέσον πάλιν κάτω λέγοντες εἶναι· τὸ αὐτὸ γὰρ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ μέσον καὶ κάτω ἀδύνατον εἶναι· τὸ μέσον γὰρ τοῦ ἄνω καὶ κάτω μέσον ἐστίν, ἢ τοῦ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἢ τοῦ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν. Πῶς οὖν ἀπορία πολιορκούμενοι, ἀνακλόουθα καὶ ἀφύσικα ἀπὸ Γραφῶν φθέγγεσθε; Δεδιότες γὰρ μὴ τις ὑμῖν ἀπορήσειε φάσκων· Ἐὰ τσαῦτα ἀμύθητα βάρη τῆς γῆς, πῶς δυνατὸν ὑπὸ ἀέρα κρεμάσθαι, καὶ μὴ καταπίπτειν; οὐκ ἀληθῶν, ἀλλὰ ξένων πραγμάτων μύθους ἐφευρηκότες, ἀντιστρόφως λέγετε τὸ μέσον κάτω εἶναι, ὡς εἴ γε ἀντὶ τῆς γῆς πῦρ τις ὑπόθοιτο μέσον, τὸ μέσον ἄνω ἂν εἶπατε ἀντὶ τοῦ κάτω, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἀνωφερὲς ἐστίν. Ἐμοὶ γοῦν τὰ πρῶτα δοκοῦσι διὰ τῶν δευτέρων ἀναίρειν, καὶ διὰ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα. Εἰ δὲ ἐξ Ἰσου ὄντος τοῦ ἀέρος πάντοθεν τῆς γῆς ὠθεῖσθαι λέγοιεν ὑπὸ τοῦ παντὸς, καὶ τὴν γῆν ἀκλινῆ διαμένειν, καὶ μὴ κλίνειν ἐν μέρει, πῶς ἀνθρώπους καὶ τὰ λοιπὰ ἄλογα χερσαῖά τε καὶ πτηνὰ οὐ συνωθοῦνται, ἀκλινῆ διαμένοντα ὡς ἡ γῆ, ἀλλὰ διατέμνει τὸν ἀέρα πάντα πορευόμενα καὶ ἀεροποροῦντα, καὶ ὑψηλοβατοῦντα· οὐ μόνον τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ψιλὰ τινα ἄψυχα πράγματα· οἷον βραχύτατον πτερὸν, ἢ σμικρότατον ἄχυρον περικρατῆσαι. ἢ βαστάσαι τὸν ἀέρα ἀδύνατον· ἀλλὰ τέμνει αὐτὸν χαῦνον ὄντα καὶ ἀπαλόν· καὶ παρέρχεται, ὅσον ἡ ὄρμη τοῦ ἄγοντος φέρεται; Πῶς οὖν δεκτέον τὰς τοιαύτας ψευδεῖς ὑποθέσεις;

dunt eum, quia levis et tenuis existit, prætereuntque igitur mendacissimas hypotheses admittamus?

Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀντιπόδων ἐπεξεργαστικώτερον θελήσειέ τις ζητῆσαι, ῥαδίως τοὺς γραώδεις μύθους αὐτῶν ἀνακαλύψει. Πόδες γὰρ ἀνθρώπου ἀντισυναπτόμενοι ἀμφοτέροις, εἰ στήσαι ἢ ἐν γῆ, [ἢ ἐν ὕδατι, ἢ ἐν ἀέρι,] ἢ ἐν πυρὶ, ἢ ἐν οἰωδηποτοῦν σώματι βούλονται, πῶς εὐρεθήσονται ἀμφοτέροι ὄρθιοι; Πῶς οὐχ ὁ μὲν αὐτῶν κατὰ φύσιν ὄρθιος, ὁ δ' ἕτερος παρὰ φύσιν κατακέφαλα εὐρεθήσεται; Ἀλόγιστα καὶ ξένα τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τάξεώς εἰσι τὰ τοιαῦτα. Πῶς δὲ πάλιν ὑετοῦ γινομένου ἐπ' ἀμφοτέρους δυνατὸν λέγειν καταφέρεσθαι ἐπὶ τοὺς δύο τὸν ὑετόν; Καὶ οὐχὶ τῶ μὲν καταφέρεσθαι, τῶ δὲ ἀναφέρεσθαι, ἢ ἀντιφέρεσθαι, ἢ εἰσφέρεσθαι καὶ ἐκφέρεσθαι; Τὸ γὰρ ἀντιπόδας νοεῖν καὶ ἀντιβρέχειν ἐπ' αὐτοὺς ἀναγκάζει νοεῖν· καὶ εὐλόγως ἐπεγγελάσεται τις ταῖς καταγελάστοις ταύταις ὑποθέσεσιν, ἀνάρμοστα καὶ ἄτακτα καὶ ἀφύσικα φθεγγομένας.

Εἰ δὲ τις κατανοήσειε καὶ τὸ ἄλλο αὐτῶν σόφισμα, λέγω δὴ τὸ ἐμπνευματοῦσθαι τὴν γῆν, καὶ τοὺς σεισμοὺς γίνεσθαι, ἤνικα τὸ πνεῦμα συγκλειόμενον τὴν γῆν δῆθεν βιαίως σαλεύει, θαυμάσειε τὴν ἀπάτην, καὶ τῶν ἰδίων λόγων τὴν ἐναντιότητά. Εἰ γὰρ ἐξ Ἰσου τοῦ παντὸς πνεύματος ὠθουμένη ἡ γῆ ἴσταται ἀσάλευτος, καὶ ἀκλινῆς, ἐμπνευματουμένη μᾶλλον βαρεῖσθαι ὡφελε κατὰ τὸ μέρος ἐκείνο καὶ κλίνειν,

A veantur, restat, ut jam diximus, cœtum fixum esse, neque circumferri. Quin etiam cum terram, veluti centrum, medium universi esse supponatis, hypothesis vestra per se statim corrui, cum medium esse infimum dicatis: fieri enim nequit, ut idipsum eadem ratione et medium et infimum sit: nam medium, supremi et infimi medium est, ut et dextrarum et sinistrarum partium, anteriorum item et posteriorum. Cur ergo angustiis obsessi, absurda et naturæ repugnantia præter Scripturas impudenter loquimini? Veriti enim ne quis vobis questionem moveat his verbis, Hoc inenarrabile pondus terræ, quomodo in aere suspensum stare potest, ita ut non cadat? non vera, sed incredibilia figmenta a vobis excogitata profertis, ac principium repetitis ex adverso dicentes, medium esse infimum: ita ut si pro terra in medio ignem esse quis supponat, medium, quod jam infimum dicitis, supremum dicturi sitis, quia ignis sursum tendit. Itaque videntur mihi prima secundis, secunda primis, evertere. Si vero, cum aer undequaque æqualiter terram ambiat, ipsius ab universo moveri dixerint, ac terram immobilem manere, neque vel ex parte inclinari; quomodo homines et bruta animalia, terrestria et volatilia, non una moventur, ac perinde atque terra non inclinantur, sed aerem findunt ambulando in aere, et erecta cervice gradiendo: nec modo illa, sed etiam **121** levissima quæque inanimata, ita ut exiguam plumam et tenuissimam festucam aer sustinere nequeat; sed sciunt quantum validius ab agente pelluntur? Qui

Quod si quis de antipodibus curiosius disquirere velit, perquam facillime anites eorum fabulas patefaciet. Etenim si pedes hominis pedibus ex opposito conjuncti sint; sive in terra, sive in aqua, sive in aere, sive in igne, sive in quovis alio corpore steterint, quomodo possint ambo erecti reperiri? Qui fieri possit quominus alter eorum secundum naturam rectus, alter vero præter naturam obverso capite reperiat? Absurda sane, et a natura et conditione nostra aliena sunt isthæc. Rursum vero, ingruente super utrumque pluvia, quomodo dicatur super ambos decidere? Annon potius dicatur super alium quidem decidere, ad alium vero ascendere, aut contra ferri, aut inferri, aut defferri? Nam si antipodes intelligantur esse, inversa pluvia intelligenda est. Sane tam ridiculas hypotheses jure quis derideat, utpote quæ res contra concinnum ordinem et contra naturam efferant.

Quod si quis aliud eorum sophisma exploraverit, scilicet terram ocluso aere repleti, et tunc terræ motus fieri, cum oclusus aer terram vehementer quatit; is sane fraudem et verba secum pugnantia admiretur. Nam si terra æqualiter a toto spiritu pressa, stat tamen inconcussa et indeclinabilis, inflata sane secundum illam partem debet gravior esse et declinare, secundum hominis exemplum

quo ipsi utuntur. Homo quippe non modo inflatus, vacillat et tremit, sed etiam timore correptus, vino captus, aut frigore, ex sanguinis item fervore et iracundia, ex senectute et imbecillitate: cum autem inflatus tremit, tum sane plerumque in ægrotudinem cadit et moritur. Qui ergo terra, quæ secundum illos inflata est, non decidit, nec proprium amittit locum? Cur terram Ægypti ideo terræ motibus liberam dicunt, quod mollis sit, et sulci ejus transpirent, indeque esse quod magnos succussus non patiantur: etiamsi plerumque motus in Ægypto fuerint, queis urbes corruerunt et solo æquatae sunt? Neque id tantum, sed etiam Græcorum tempore regnantibus Alexandro, Seleuco, Antiocho et Ptolemaeo, cum ii philosophos multos, Aristotelem et ipsi similes consulerent, et consilio eorum in multis uterentur; cur ii, dum Antiochia a Seleuco et Antiocho fundaretur, indicare non potuerunt terram illam non motibus liberam, imo ipsis obnoxiam esse? **122** ut nos vidimus collapsam sæpe, non modo Antiochiam, sed etiam Corinthum, cui vicina erat philosophorum natio.

αὐτὴν πολλάκις πεσοῦσαν ἀπὸ σεισμῶν· οὐ μόνον δὲ φιλοσόφων ἐγεινία

Si vero aliam eorum opinionem examinemus, qua dicunt et exemplis probare nituntur, pluviam ex humiditate æstu in vapores resoluta procedere; quoniam, inquit, ut balneum ex calore in vapores solvitur et guttas exprimit, et sicut cucumeres subjecta stuppa et igne vapores et humiditatem emittunt, sic humiditatem sol in vapores resolvit, ac suo tempore stillare facit, unde fit pluvia; sane mirabimur tantam sapientiam ex veritatis specie multos decipientem. Nam si balneum calorem non desuper, sed deorsum accipit, cur in vapores solvitur, imo non potius repellit? Similiter in æneo vase, quod non superne, sed subtus calorem accipit: utraque isthæc in vaporem erumpunt, et ex repercussione hinc ex tecto, isthinc ex opereculo, stillæ defluunt; similiterque in cucumere accidit; qui nisi per ipsum organum, quod naturæ vim infert et trahit, nequaquam humiditatem traheret, etiamsi sexcenties stuppa et ignis conjicerentur. Sic et lignum humidum si quis in ignem conjiciat, usque adeo humiditas a calore pellitur, ut ex alia ligni parte humor et fumus emittantur: et si quis in terra ignem accendat, lignorum humiditatem fumo efferi ac sursum tendere videt, non a supernis partibus in vaporem resolutam, sed ab ignis calore pulsam. Quinetiam cum quis vestem abluit, et ad terram extendit, postquam ea a sole exsiccata fuerit, sublato vestimento, humiditatem a calore emissam, ad formam vestis expressam in terra reperiet. Similiter si quis in lancem calidum obsonium conjiciat, ex utraque parte humiditatem emitti conspiciet, sursum scilicet et deorsum, quia calor intermedius est: sursum enim ascendentem fumum, ac deorsum sudare lancem, ac in disci sedibus humorem ad ejus figuram expressum, videbit. Quare

ὡσπερ καὶ παραδείγματι χρωῶνται τῷ κατὰ τὸν ἀνθρώπον. Ὁ γὰρ τοι ἀνθρώπος οὐ μόνον ἐμπνευματούμενος σαλεύεται καὶ τρέμει, ἀλλὰ καὶ φόβῳ ληθελὺς τρέμει, καὶ μέθῃ οἴνου καὶ ψύχει πιεζόμενος, καὶ αἵματι ὑπερζέων καὶ θυμούμενος, καὶ ἀπὸ γήρωσ καὶ ἀπὸ ἀδυναμίας· ἤνικα δὲ καὶ ἐμπνευματούμενος σαλεύεται, τελευτᾷ. Πῶς οὖν καὶ ἡ γῆ κατ' αὐτοὺς ἐμπνευματούμένη, οὐ καταπίπτει καὶ ἀπόλλυσι τὸν ἴδιον τόπον; Πῶς δὲ καὶ τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου κρείττονα σεισμῶν λέγουσιν, ὡς διὰ τὸ χάυνην εἶναι, καὶ πνέειν τοὺς αὐλακὰς ἐκεῖνους μὴ ποιῶσα (sic) τοὺς μεγάλους σεισμοὺς, καίτοι πολλάκις σεισμῶν γενομένων ἐν Αἰγύπτῳ, ὥστε πόλεις πεσεῖν καὶ ἐδαφισθῆναι· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶν Ἑλλήνων, ἤνικα κατεκράτουν καὶ ἐβασίλευον, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ Σελεύκου, καὶ Ἀντιόχου, καὶ Πτολεμαίου, καὶ φιλοσόφους ἀνδράς ἐπήγοντο, Ἀριστοτέλη τε καὶ τοὺς ὁμοίους, καὶ βουλή αὐτῶν ἐποίησαν τὰ πολλά; Πῶς κτιζομένης Ἀντιοχείας ὑπὸ Σελεύκου καὶ Ἀντιόχου, οὐκ ἐγένοντο δυνατοὶ εἰπεῖν περὶ τῆς γῆς τῶν αὐτόθι ὅτι οὐκ ἔστι κρείττων σεισμῶν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ φίλη; Ὡσπερ οὖν καὶ ἐωράκαμεν Ἀντιόχειαν, ἀλλὰ καὶ Κόρινθον ἔνθα ὁ δῆμος τῶν

Εἰ δὲ καὶ τὴν ἑτέραν αὐτῶν δόξαν τις θεάσοιτο, ὡς φασὶ τὸν ὑετὸν ἀπὸ τῆς ὑγρότητος τῆς ἀνιμωμένης ὑπὸ τῆς θερμότητος ἀποτελεῖσθαι, καὶ παραδείγμασι πείθειν ἐπιχειροῦσιν, ὅτι ὡσπερ, φησὶ, τὸ βαλανεῖον ἐκ τῆς θερμότητος ἀνιμάται τὸ ὑγρὸν καὶ ἀποστάζει· καὶ ὡσπερ ἡ σικύα διὰ τοῦ στυπτείου καὶ πυρὸς ἀνιμάται τὸ ὑγρὸν· οὕτω καὶ τὸ ὑγρὸν ἀνιμώμενος ὁ ἥλιος, ἐν καιρῷ ἀποστάζει αὐτὸ, ὅθεν γίνεται ὁ ὑετός. Θαυμάσεις δ' ἂν τις αὐτῶν τὴν τοσαύτην σοφίαν τὴν τῇ πιθανότητι ἀπατώσαν τοὺς πολλοὺς. Εἰ γὰρ τὸ βαλανεῖον τὴν θερμότητα οὐκ ἄνωθεν, ἀλλὰ κάτωθεν ἔχει, πῶς ἀνιμάται, οὐχὶ δὲ μᾶλλον ὠθεῖ; Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ χαλκείου, οὐκ ἄνωθεν ἔχει τὴν θερμότητα, ἀλλὰ κάτωθεν, καὶ ἀμφοτέρα ὑπὸ τῆς θερμότητος ὠθοῦνται, καὶ τῇ ἀνακλάσει, τὸ μὲν ἐκ τῆς στεγῆς ἀποστάζει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πώματος· ὁμοίως καὶ ἡ σικύα, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ τοῦ ὀργάνου βιαζομένου τὴν φύσιν καὶ ἔλκοντος, οὐκ ἂν εἴλκεν ὑγρότητα, μυριάκις ἐπὶ μυρίων πῦρ καὶ στυπτεῖον ἐμβαλόντων. Ἀλλὰ καὶ ξύλον ὑγρὸν τινὸς ἐμβαλόντος πυρὶ, τοσοῦτον ὠθεῖται ἡ ὑγρότης ἐκ τῆς θερμότητος, ὡς ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους ξύλου, τὴν ὑγρότητα καὶ τὸν καπνὸν ἐκβάλλεσθαι. Καὶ πῦρ τις ἀνάψας εἰς γῆν, τὴν ὑγρότητα τὴν ἐν τοῖς ξύλοις, διὰ τοῦ καπνοῦ ἐκπεμπομένην ἐπὶ τὰ ἄνω θεωρεῖ· οὐχὶ ἀπὸ τῶν ἄνω ἀνιμωμένην, ἀλλ' ὠθουμένην ἀπὸ τῆς θερμότητος τοῦ πυρός. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλύνων τις ἱμάτιον, καὶ ἀπλώσας ἐν τῇ γῇ, ἐπειδὴν ξηρανθῆ ἐκ τοῦ ἡλίου, ἐπάρας τὸ ἱμάτιον τὴν ὑγρότητα ἐκπεμφθεῖσαν ὑπὸ τῆς θερμότητος ἐν τῇ γῇ εὐρήσει τυπωθεῖσαν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἱματίου. Ὅμοίως καὶ εἰς πινάκιόν τις ἐμβαλὼν θερμὸν ὕψον, δι' ἑκατέρου ἐκπεμπομένην τὴν ὑγρότητα θεωρήσει ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἐπειδὴ μέση τυγχάνει ἡ θερμότης· ἄνωθεν γὰρ θεωρεῖ καπνὸν ἀνιόντα, καὶ κάτωθεν ἰδροῦντα τὴν πίνακα, καὶ τὴν

ὕγρῳτητα τυπουμένην κατὰ τὸν τύπον τοῦ πίνακος · A contra quam sophis illis videtur, calor non sursum trahit, sed pellit.

Ἐπαπορούντων δὲ ἡμῶν πρὸς αὐτούς, ὅτι Διατί ἐν Θηβαΐδι καυματουμένης τῆς χώρας οὐκ ἀνιμάται τὸ ὑγρὸν καὶ γίνεται ὑετὸς ἐν τοῖς αὐτόθι; ἀπολογοῦμενοι φάσκουσιν, ὅτι ἡ μετρία καὶ οὐχ ἡ ἄγαν μᾶλλον θερμότης εἴωθεν ἀνιμάσθαι. Πρὸς οὓς συντομώτατα ἐροῦμεν, ὅτι Καὶ πῶς ἐνδοτέρω τῆς Θηβαΐδος εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἐνθα πολὺ πλεόν θερμότης ὑπάρχει, πολλοὶ ὑετοὶ γίνονται; Πῶς δὲ δύνανται λέγειν, τὸν ἥλιον ἀνιμάσθαι, οἱ πολλοὶ καὶ ἀκρότατοι σοφοί, ἐκ τῆς περιφορᾶς συντρέβασθαι, καὶ θερμαίνειν δισχυριζόμενοι, καὶ οὐχὶ ἐνυπάρχειν αὐτῷ κατὰ φύσιν τὸ θερμὸν ὑποτιθέμενοι; Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα ὑγρὸν καὶ θερμὸν λέγοντες εἶναι, τίς ἐστι χρεῖα σοφίζεσθαι τοὺς σοφοὺς, καὶ λέγειν ἐτέρωθεν ἀνιμάσθαι τὸ ὑγρὸν, αὐτόθεν ἄνωθεν ἔχοντες τὸ θερμὸν καὶ τὸ ὑγρὸν; Εἰ δέ τις ἀπαιτήσειεν αὐτούς στοιχείον ἐν καθ' ἑαυτῷ, ἡγουν τὴν αὐτοῦ ποιότητα δεῖξαι, εὐθέως ἀποροῦντες τῶ ἐνὶ στοιχείῳ δύο ποιότητας χαρίζονται, καὶ φασιν · Ἡ γῆ, ξηρὸν καὶ ψυχρὸν · τὸ ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν · ὁ ἀήρ, ὑγρὸς καὶ θερμὸς · τὸ πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρὸν, ὥστε ἀπορίξ πολιορκούμενοι, ὀκτῶ ποιότητας λέγουσι τῶν τεσσάρων στοιχείων. Ποτὲ δὲ τὰς ποιότητας πάσας ἐν ἑκάστῳ στοιχείῳ λέγουσιν εἶναι · πάλιν οὖν ἀντίκεινται τοῖς ἑαυτῶν λόγοις, ἕκαστον τῶν τεσσάρων στοιχείων τετραχῶς μὴ ὀνομάζοντες, ἀλλὰ διχῶς μόνον. Θαυμάζω τοίνυν τοὺς βελτίστους τούτους ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ ὕδωρ παρέχοντας, καὶ τὸν ἀέρα ὑγρὸν καὶ θερμὸν. Πόθεν λέγουσι τὸ ὕδωρ, τουτέστι τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν, πήγνυσθαι καὶ κρυσταλλοῦσθαι ἐν καιρῷ χειμῶνος; Πόθεν ἐπέρχεται ἡ ἄκρα ψυχρότης, ἵνα κρυσταλλῶν αὐτὸ ἀπεργάσθαι; Καὶ εἰ μὲν ἐροῦσιν ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ ἡλίου εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτὸ ἀποδείκνυσι, πῶς τὸν ἀέρα κατὰ φύσιν ὄντα θερμὸν τότε καὶ ὑγρὸν οὐκ ἀποδείκνυσιν, ἀλλὰ τούναντίον ψυχρότατον; Πῶς δὲ αὐτὸ τὸ ψυχρὸν, τουτέστι τὸ ὕδωρ, οὐ πήγνυσι τὸν ἀέρα, τουτέστι τὸ ὑγρὸν, ἀλλὰ τούναντίον ἐκεῖνο τοῦτο πήγνυσι, καθὼς ὀρώμεν; Πολλὰ μὲν οὖν ἔχων εἰπεῖν περὶ τούτου, καὶ περὶ ὧν πάλιν πλανώμενοι φέρουσι παραδειγμάτων ἐπ' αὐτοῦ, χαλινοῦμαι τῇ ματαιότητι τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐντρεπόμενος · ἀρκετὰ ἡγησάμενος τὰ προλεχθέντα περὶ τούτου.

Περὶ ἕτερον δὲ μᾶλλον ἐπειγόμενος τῶν σοφῶν ἀσχολεῖσθαι σόφισμα, ὅπερ εὐθέως ἐρῶ. Τὸν οὐρανὸν σῶμα λέγοντες εἶναι, περιέχειν λέγουσι τὸν πάντα κόσμον, μηδὲν δὲ ἔξωθεν αὐτοῦ ὑπάρχειν δισχυριζόμενοι, ἀγγέλους καὶ δαίμονας καὶ ψυχάς, μέρος ὄντας τοῦ κόσμου, ἀπεριγράφους πάλιν ὀρίζονται, μήτε περιέχοντας τὸν οὐρανὸν, μήτε περιεχομένους ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐ συνιέντες τὸ λεγόμενον, ὅτι τὸ μήτε περιέχον μήτε περιεχόμενον, ἐν τοῖς οὓσιν ὄλως οὐ θεωρεῖται. Εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, εἰπάτωσαν περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ψυχῆς, πόταρον ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστι. Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἔστι, λίαν ἀναιδὲς, καὶ ἀψύχους ἑαυτούς ὑποτίθενται· εἰ δὲ ἔστι, πάλιν λεγέτωσαν, Ἐν αὐτοῖς ἔστιν, ἢ οὐκ

Cum autem quæstionem ipsis proponimus, Cur in Thebaide, cum regio illa æstu fervet, humor non sursum trahitur, neque pluvia decidit? respondent illi, moderatum non vero ferventissimum calorem sursum trahere. Quibus brevissime reponemus, Cur ergo ultra Thebaidem in Æthiopia, ubi multo vehementior æstus, pluvie frequentes et copiosæ sunt? Qui dicere possint illi inter sophos supremi, solem sursum trahere, cum illum ex cursus collisione calefieri affirmant, nec naturalem in se calorem habere supponant? Imo vero cum aerem humidum et calidum esse dicant, quid opus **123** est illis sapientibus cavillari ac dicere aliunde humiditatem attrahi, cum ibidem et in sublimi calorem et humiditatem habeant? Quod si quis roget illos de singulis elementis sententiam, aut quæ sit cujusque qualitas, statim dubii elemento cuilibet duas qualitates attribuunt, ac inquirunt: Terra siccitatem et frigiditatem; aqua, frigiditatem et humiditatem; aer humiditatem et calorem; ignis, calorem et siccitatem habet; ita ut angustiis obsessi, octo quatuor elementorum qualitates esse dicant. Aliquando vero omnes qualitates in quovis elemento esse dicunt; ac iterum suis ipsi verbis repugnant, cum singulis elementis non quadruplices qualitates, sed duplices ascribant. Miror itaque præstantissimos viros, qui aquam frigidam et humidam, aerem humidum et calidum astruunt. Et unde dicent aquam, id est frigidum et humidum, tempore hiemis compingi et in glaciem coagulari? Unde provenit illud supremum frigus, quod aquam in glaciem convertat? Quod si dicant solis discessum illud secundum naturam efficere, cur aerem ex natura sua calidum, tunc humidum non efficit, sed contra frigidissimum? Cur ipsa frigiditas, id est, aqua, aerem non coagulat, qui est frigidus, sed contra æraquam, ut videmus? Cum multa igitur hac de re dicenda suppetant, necnon de exemplis, quæ ad eam rem comprobendam errantes afferunt, eorum quæ ipsi offerunt vanitate pudefactus cohibeor, ratus satis ea esse quæ superius allata sunt.

At jubet animus aliud eorum sophisma aggredi, quod jamjam proferam. Cum cælum corpus esse dicant, ab ipso totum mundum circumdari asserunt: ac cum nihil extra ipsum esse asseverent, angelos, dæmonas et animas, qui mundi partes sunt, incircumsriptos esse definiunt, dicuntque eos neque cælum in se continere, neque a cælo contineri, non intelligentes quæ dicunt: nam quod neque contineat, neque contineatur, in rerum natura prorsus non conspicitur. Si igitur hæc ita se habeant, jam respondeant: Anima ipsorum estne, annon est? Si dicant non esse, admodum impudenter sese inanimatos constituunt; si esse dicant, respondeant iterum: Vel in ipsis est, vel non est in ipsis? Si

postremum dicant, æque amenter et impudenter respondēt; si primum, rursus sciscitabor: Cum corpus a cælo circumscribatur, cur non anima item circumscribitur? Si, ut dicunt, corpori illucescit, non circumscripta a corpore, jam quærendum quo loco consistens corpori illucescat: fieri enim nequit ut, cum creata sit, cum creatis rebus non existat. Quod si dicant illam intra cælum **124** esse, sane a cæli corpore circumscribitur anima, quam ipsi incircumscriptam comminiscuntur; sin extra cælum, primo quidem sese ipsi confutant; deinde, in parte cæli erit, ut exiguum locum occupans; sin in toto cælo, sane cælum circumscribet, atque figuram habere deprehendetur ut corpus, ac sphaerica forma erit, utpote quæ sphaeram terminet et contineat. Quod si dicant eam, utpote incircumscriptam, et intra et extra omnia permeare, ne ignorent se et pluralitatem deorum inducere, et æqualitatem deorum comminisci. Nam illa proprietas non nisi ad increatum Deum, qui omnia creavit et condidit, pertinere potest. Cum itaque se sapientes esse dicant, insipientes sunt, secundum B. Paulum apostolum ^a, gloriam incircumscripti Dei ad animas suas creatas transferentes: sibi que divinam gloriam quasi propriam ascribentes. Ideoque maxime fugiendi sunt. *Hos, inquit Apostolus, aversare, qui pietatis speciem habent, sed virtutem ejus negant* ^b.

LIBER II.

Hypotheses Christianæ de figura et situ totius mundi, quæ ex divina Scriptura comprobantur.

Quantas moras attulerimus in nostro de figura mundi opere conscribendo, hortantibus licet viris admirandis, tu omnium optime nosti, charissime, Dei et Christi amantissime, ac omnium sanctorum nomine merito exornate Pamphile; qui terrenæ quidem Jerosolymæ incola, in cælesti vero cum primogenitis et prophetis descriptus es: quicum pridem ex fama solum et auditu amicitia conjunctissimus fui; jam vero conspectu et præsentia dignatus tua sum, quando, sic providente Deo, Jerosolymis huc ad maximam urbem Alexandriam accessisti, ac nos ad id operis vehementissime concitasti, etsi corpore ægros, oculis ac ventris ariditate laborantes, indeque in continuas infirmitates delapsos: ad hæc exterorum encyclopædia destitutos, ac rhetoricæ artis expertes, qui insuper verborum facundiam et figurarum pompam minime callemus, vitæque negotiis implicamur. Et tamen ipse nullum finem vel cum molestia concitandi faciebas, ut librum conscriberemus de tabernaculo, quod per Moysen in deserto constructum est: eratque totius mundi exemplar et delineatio, ut tibi præsentī viva voce, **125** sed obiter exposui: non ex me, neque ex mea opinione et conjectura, sed cum ex divinis

ἔστιν ἐν αὐτοῖς; Εἰ μὲν τὸ ὕστερον, πάλιν ἀνοιδές τε καὶ μωρὸν, οὐκ ἔλαττον τοῦ προτέρου. Εἰ δὲ τὸ πρῶτον, πάλιν ἐρωτητέον αὐτοῦς· Τοῦ σώματος περιγραφομένου ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ, πῶς οὐ συμπεριγράφεται καὶ ἡ ψυχὴ; Εἰ δὲ, καθά φασιν, ἐλλάμπει τῷ σώματι μὴ συμπεριγραφομένη αὐτῷ, ζητητέον ποῦ ὑπάρχουσα ἐλλάμπει τῷ σώματι· ἀδύνατον γὰρ κτιστὴν αὐτὴν οὔσαν, μὴ σὺν τοῖς κτίσμασιν ὑπάρχειν. Καὶ εἰ μὲν ἔσωθεν τοῦ οὐρανοῦ ἐροῦσι· πάλιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ οὐρανοῦ περιγράφεται ἡ σκιαγραφουμένη παρ' αὐτοῖς ἀπερίγραφος. Εἰ δὲ ἔξωθεν δώσουσι, πρῶτον μὲν ἑαυτοὺς κατέλυσαν· ἔπειτα ἐν μέρει τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν ὡς ἐν μέρει βραχυτάτῳ οὔσα· εἰ δὲ ὅλῳ, περιγράφει μὲν τὸν οὐρανὸν, ὑπὸ σχῆμα δὲ εὐρεθήσεται ὡς σῶμα, σφαιροειδὴς τυγχάνουσα, κατὰ τὰ ἐντεῦθεν πέρατα συμπεριειληφύια τὴν σφαῖραν. Εἰ δὲ πάλιν καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν αὐτὴν εἴπωσι διήκουσαν διὰ πάντων ὡς ἀπερίγραφον, μὴ λανθανέτωσαν ἑαυτοὺς πλυθεῖαν εἰσάγοντας, καὶ ἰσοθεῖαν φανταζομένους. Τοῦτο γὰρ τὸ ἰδίωμα εἰ μὴ τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ δημιουργήσαντος τὰ πάντα, οὐκ ἔστι. Φάσκοντες οὖν εἶναι σοφοὶ μωραίνουσι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν ἀπόστολον, ἐναλλάξαντες τὴν δόξαν τοῦ ἀπερίγραφου Θεοῦ εἰς τὰς κτιστάς ἑαυτῶν ψυχάς, σφετεριζόμενοι τὴν δόξαν τὴν θεῖαν. Διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς φευκτέον. Τούτους γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀποτρέπου, τοὺς ἔχοντας μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἀρνούμενους.

C

ΛΟΓΟΣ Β.

ὑποθέσεις Χριστιανικαὶ περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσίας παντὸς τοῦ κόσμου, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις ἔχουσαι.

Ὅστιν μὲν ἀναβολὴν ἐποιησάμην περὶ τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου συγγραφὴν, πολλάκις καὶ ἐτέρων ἡμᾶς εἰς τοῦτο προτρεψαμένων ἀνδρῶν θαυμασιῶν, αὐτὸς πάντων ἀμεινον εἶσθα, ὃ τὰ πάντα φίλε θεόφιλέ τε καὶ χριστόφιλε, καὶ πάντων ἀγῶν ἀνδρῶν φερόνυμε Πάμφιλε, ἐπιγείου μὲν Ἰερουσαλήμ παροίκος τυγχάνων, οὐρανοῦ δὲ πρωτοτόκοις καὶ προφήταις ἀπογεγραμμένος· ἀνωθεν μὲν ἐξ ἀκοῆς θερμοτάτῃ συνδεδεμένος φιλία· τῆς δὲ κατὰ πρόσωπον θεᾶς νυνὶ ἀπολαύσας τῆς σῆς· ὅτε τῆ τοῦ Θεοῦ βουλῇ ἐξ Ἰεροσολύμων πρὸς ἡμᾶς ἐνταῦθα τῆ μεγίστῃ Ἀλεξάνδρου πόλει παρεγένου, ἐνοχλῶν ἡμῖν περὶ τούτου οὐ διέλιπες, ἀσθενῶν ἡμῶν τυγχανόντων τῷ σώματι, ταῖς τε ὄψεσι καὶ τῇ ἐτηρέτηι τῆς γαστρός πιεζομένων, καὶ συνεχῶς λοιπὸν ἐκ τούτου ἀσθενείαις συχναῖς περιπιπτόντων, ἄλλως τε δὲ καὶ τῆς ἔξωθεν ἐγκυκλίου παιδείας λειπομένων, καὶ ῥητορικῆς τέχνης ἀμοιρούντων, καὶ στοιμυλία λόγων ἢ κόμπου χαρακτῆρι συνθεῖναι λόγον οὐκ εἰδότειν, καὶ ταῖς τοῦ βίου πλοκαῖς ἀσχολουμένων. Αὐτὸς οὐδὲν ἤττον ἐνοχλῶν ἡμῖν οὐ διέλιπες, ὡς λόγον ἡμᾶς ἐγγραφὸν ἔχθειναι περὶ τῆς σχημῆς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωϋσέως κατασκευασ-

^a Rom. 1, 22 seqq. ^b II Tim. III, 5.

σθείσης, ἢ τύπος καὶ ὑπογραφή ἦν παντός τοῦ κόσμου, καθὰ καὶ παρόντι, διὰ ζώσης φωνῆς, ὡς ἐν παρόδῳ ἐξηγητάμην, οὐκ οἴκοθεν ὀρμηθεὶς, οὐδ' ἐξ ἑμαυτοῦ πλασάμενος ἢ στοχατάμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παιδευθεὶς, καὶ διὰ ζώσης φωνῆς παραλαβὼν ὑπὸ τοῦ θειοτάτου ἀνδρός καὶ μεγάλου διδασκάλου Πατρικίου, ὡς τάξιν Ἀβραμιαίαν πληρῶν, ἐκ Χαλδαίων παραγεγονῶς ἅμα τῷ ἐν ἀγίοις τότε μαθητῇ Θωμᾷ τῷ Ἐδέσσης αὐτῷ πανταχοῦ ἀκολουθήσαντι, νῦν δὲ ἐν τῇ Βυζαντίῳ βουλήσει Θεοῦ τὸν βίον μεταλλάξαντι, μετέδωκε θεοσεβείας καὶ γνώσεως ἀληθεστάτης, ὅς καὶ αὐτὸς νυνὶ ἐκ θείας χάριτος, ἐπὶ τοὺς ὑψηλοὺς καὶ ἀρχιερατικούς θρόνους ἀνέχθη τῆς ὅλης Περσίδος, καθολικῆς ἐπίσκοπος αὐτόθι κατασταθεὶς. Ἐμοῦ δὲ λίαν εἰς τοῦτο ἀποροῦντος, μάλιστα διὰ τοὺς φιλεγκλήμονας, ὧν εὐπορος ἡ διαβολή, καὶ πολλάς ὕλας τοῦ σκώπτειν ἔχουσα, ἕκνος οὐχ ὁ τυχὼν με κατεῖχεν. Αὐτὸς δὲ πάλιν προὔτρειπες, κατακρίμασι βαρῶν ἐπὶ τὸ συγγράφειν· φάσκων τῷ βίῳ χρήσιμον εἶναι τὸ εἰσαγγεῖν πρὸς μάθησιν καὶ κατανόησιν θείων δογμάτων, καὶ ἀνατροπὴν Ἑλληνικῶν προλήψεων, καὶ ὅπως ἅπας ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἀφορᾷ, μάλιστα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Οἶδαμεν γάρ, φησὶν, ὅτι εἴτε ἢ ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ σκηνῆς καταλυθῆ, οἰκοδομηθῆ ἔχομεν ἐκ Θεοῦ ἀχειροποίητον οἰκίαν αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὑμῶν φασκόντων, καὶ ταῖς τῆς σῆς θεοσεβείας κελεύσει μὴ δυνάμενος ἀντειπεῖν, καθῆκα ἑμαυτὸν εἰς τοῦτο, τὰς σὰς εὐχὰς συλλαβέσθαι μοι θαρρῶν, τὴν τε θείαν χάριν ἡμῖν προσγενέσθαι δεόμενος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, ἥς ἄνευ οὐδὲν δυνάμεθα κατορθῶσαι, ὅπως δυνηθείμεν ἄνευ κεκομφευμένου καὶ τεχνικοῦ λόγου, ἐν ἰδιωτικοῖς τε καὶ ἀπλάστοις ῥήμασι τὴν ἰδίαν ἰσχὺν τῆς χάριτος δεικνυούσης, διδάσκειν τε τοὺς αὐτῆς τροφίμους, καὶ δογμάτων θείαν εἶδησιν, καὶ βίους ἀνδρῶν εὐαρέστων, καὶ σχήματα γενέσεως κόσμου ἀδιστακτως, καὶ συγγράφειν προθύμως καὶ μεταδιδόναι ἀφθόνως, ἅπερ καὶ ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ὄωρα ἐλάβομεν.

Τελέσαντες τοίνυν, ὦ θεόφιλε, τὸν πρῶτον λόγον περὶ τῶν πεπλασμένων Χριστιανῶν, καὶ ἐλέγξαντες ὡς ἀδυνάτους ἐπιχειροῦσιν, ὅσον ἐντὴν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐ τὴν κοσμιότητα τῶν λόγων ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦντες· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὰ πλάσματα καὶ τοὺς μύθους τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων ἀποθούμενοι· καὶ πέρας ἐπιτεθεικότες τοῦ λόγου, ἐφαπτόμεθα νυνὶ τῆς ὑμετέρας καλεύσεως, ὑποθέσεις Χριστιανικὰς ἐν τούτῳ πρῶτον τῷ δευτέρῳ λόγῳ διηγούμενοι περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσίας τοῦ κόσμου. Εἶθ' οὕτω τῷ τρίτῳ, ὅτι βεβαία ἐστὶ καὶ ἀξιόπιστος ἡ θεία Γραφή Παλαιὰ τε καὶ Καινὴ Διαθήκη, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν διηγούμενη, καὶ ἀποφαινομένη τὸ χρησιμον τῶν σχημάτων. Ἔτι τε πάλιν ἐν τῷ τετάρτῳ ἀνακεφαλαίωσιν καὶ διαγραφῆν τῶν τοῦ κόσμου σχημάτων· ὁμοίως ἐν τῷ πέμπτῳ διαγραφῆν τῆς σχημῆς τῆς παρὰ Μωϋσεως κατασκευασθείσης, καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων τὴν συμφωνίαν. Ἔστι τοίνυν αὕτη ἡ βίβλος, *Χριστιανικὴ Τοπογραφία*

institutus Scripturis, tum ex ore divinissimi viri magnique magistri Patritii, qui cum Abrahamicum ordinem et cursum impleset, ex Chaldaea profectus est cum sancto viro, tum discipulo suo, Thoma Edesseno, qui ipsum ubique secutus est: jamque Byzantii, volente Deo, vita functus, eidem Thomae pia religionis et veræ scientiæ munus reliquit, qui nunc per Dei gratiam ad sublimes et archiepiscopales totius Persidis thronos erectus est, catholicus ibidem episcopus constitutus. Cum ergo admodum anxius harerem, eorum maxime causa, qui criminationis occasionem aucupantur, et ad calumniam proni, frequentem cavillandi et irridendi materiam captant, in re suscipienda segnis eram. Tu vero instabas, et gravem interminatus damnationem, ad scribendum instigabas, perutile opus fore dicens hominibus ad disciplinam, et ad divinorum dogmatum intelligentiam, necnon ad præjudicatas Græcorum opiniones confutandas; ut ediscatur totum divinæ Scripturæ scopum futuram vitam respicere; cum maxime Apostolus dicat: *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus tabernaculi dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus non manufactam, domum æternam in cælis*⁴. Hæc et similia cum diceres, neque mandatis tuis obsistere possem, cessi tandem, orationibus fretus tuis, precatusque ut in apertione oris divina gratia, sine qua recte agere nihil possumus, ad nos accedat; ut sine ulla pompa et artificio sermonis, sed verbis popularibus et impolitis, gratia vim suam exhibente, ejus alumnos edocere possimus, ac divinam dogmatum notitiam, piorum hominum vitam, mundique figuram et ortum sine ulla ambiguitate conscribere alacriter, eaque affluenter tradere, quæ nos gratis a Deo accepimus.

Absolute itaque, vir religiose, primo libro de fucatis illis Christianis, postquam eos ut impossibilia aggressos pro virili confutavimus, ut ego quidem arbitror; non verborum elegantiam evertere conantes, absit! sed figmenta et fabulas Græcarum hypothesium refutantes: cum jam ei libro finem imposuerimus, nunc jussui vestro parentes Christianas de figura et situ mundi hypotheses in hoc secundo libro jam primum pertractamus. Deinde vero in tertio libro, divinam Scripturam, tam Vetus scilicet quam Novum Testamentum, dum figuras mundi tradit et explicat, per se certam et fide dignam esse commoustrabimus. In quarto autem recapitulationem et delineationem figurarum mundi afferemus; similiter in quinto descriptionem tabernaculi a Moyse constructi, necnon prophetarum et apostolorum concordiam exhibebimus. Hic erit liber cui nos hunc titulum indidimus, *Topographia Christiana* totum mundum

⁴ II Cor. v, 1.

complectens, demonstrationes habens ex vere divina Scriptura, de qua Christianis dubitare non licet. Divina igitur, uti diximus, ope precibus vestris impetrata, initium loquendi facimus. Ait itaque divinus cosmographus Moyses, *In principio fecit Deus cælum et terram*⁶. Supponimus itaque cælum et terram universa complecti, utpote quæ omnia intra se contineant. Nam quod hæc ita se habeant, ipse rursus clamat, *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram et omnia quæ in eis sunt*⁷; rursusque ait, *Et perfectum est cælum et terra, et omnis ornatus eorum*⁷. Iterum autem resumens, ac librum commemorans, sic ait: *Hic est liber generationis cæli et terræ*⁸, quasi omnia iis contineantur, et universa quæ in eis sunt cum illis significantur. Nam si secundum fucatos illos Christianos, cælum tantummodo universa contineat, terram cum cælo non nominasset; sed dixisset, *Hic est liber generationis cæli*. Imo etiam nullus prophetarum ita unquam loqui videtur, manifestumque est novisse illos hæc ambo omnia continere: omnisque justorum hominum et prophetarum chorus cælum semper cum terra indicat. Audi vero singulos ita loquentes: Melchisedechi primus Abrahamo benedicens sic ait: *Benedictus Abraham Deo altissimo, qui creavit cælum et terram*⁹; secundus Abraham dicit: *Extendam manum meam ad Deum altissimum, qui creavit cælum et terram*; ac rursus, *Suppone manum tuam super femur meum, et adjuro te per Dominum Deum cæli et Deum terræ*¹⁰. Nam cum fidelissimus Abraham solemniter puerum suum adjurare vellet, per circumcisionem, ut per regium signaculum, id egit. *Suppone, inquit, manum tuam super femur meum, id est, sub regium signaculum, nempe circumcisionem*; ac rursus, *Dominus Deus cæli et terræ, qui assumpsit me ex homo patris mei*¹¹. Ad hæc David, *Benedicite vos a Domino, qui fecit cælum et terram*¹²; et, *Omnia quæcunque voluit fecit in cælo et in terra*¹³; et iterum, *Tu initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli*¹⁴. Similiter Osee ita loquitur, *Ego Dominus Deus tuus, firmans cælum et creans terram*; *cujus manus creaverunt omnem exercitum cæli*¹⁵. Zacharias autem, *Extendens cælum et fundans terram, et formans spiritum hominis in ipso*¹

οὐρανοί. Ὅμοίως Ἄσηε οὕτως φησὶν· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς σου στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν. Οὐ αἱ χεῖρες ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ. Ζαχαρίας δὲ, Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν καὶ θε, ἐπιπὼν τὴν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.

127 Isaias vero hæc dicit, *Dominus Deus qui fecit cælum, et compegit ipsum, qui firmavit terram et ea quæ in illa sunt, et dedit respirationem populo, qui in illa est, et spiritum iis qui ambulant in ea*¹⁷. Ubi observes velim dixisse illum, qui compegit ipsum, videlicet cælum; et iterum, *Ego Dominus perficiens omnia: extendi cælum solus, et firmavi*

Α περιεχτική παντὸς τοῦ κόσμου παρ' ἡμῶν ὠνομασμένη, ἀποδείξεις ἔχουσα ἐκ τῆς θείας ὄντως Γραφῆς, περὶ τῆς ἀμφισθητεῖν Χριστιανούς οὐ δέον. Τῆς οὖν ἄνωθεν, ὡς εἴρηται, βόπης συνεργούσης τῶν διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν, ἀρχόμεθα λέγειν τὰς ἡμετέρας ὑποθέσεις. Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος κοσμογράφος Μωσῆς, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ὑποτιθέμεθα τοίνυν οὐρανὸν ἅμα καὶ γῆν περιεκτικὰ τοῦ παντὸς ὑπάρχειν, ὡς περιέχοντα τὸ πᾶν ἐνδὸν ἑαυτῶν. Ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, αὐτὸς πάλιν βοᾷ· Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὁμοίως καὶ πάλιν λέγει, Καὶ συνετελέσθη ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν. Ἄνακεφαλαιούμενος δὲ πάλιν, καὶ τὴν βίβλον ὀνομάζων φησὶν οὕτως· Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὡσανεὶ περιεκτικῶν αὐτῶν, καὶ συνημαίνεσθαι ὀφειλόντων πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ κατὰ τοὺς πεπλασμένους Χριστιανούς ὁ οὐρανὸς μόνος περιέχει τὸ πᾶν, οὐκ ἂν ἔλεγε τὴν γῆν σὺν τῷ οὐρανῷ· ἀλλ', αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ. Ἀλλὰ μὴν οὕτω οὐ φαίνεται πεποιηκώς, οὔτε ἕτερός τις τῶν προφητῶν, εὐδηλον ὡς ἀμφοτέρω οἶδε τοῦ παντὸς περιεκτικὰ τυγχάνειν, καὶ πᾶς δὲ ὁ χορὸς τῶν δικαίων καὶ τῶν προφητῶν τὸν οὐρανὸν αἰεὶ σὺν τῇ γῆ σημαίνουσι. Καὶ ἀκουσον ἐκάστου λέγοντος· Μελχισεδέχ πρῶτος εὐλογῶν τὸν Ἀβραάμ, φησὶν οὕτως· Εὐλογητὸς Ἀβραάμ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· δεῦτερος Ἀβραάμ φησὶ· Ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου πρὸς Θεὸν τὸν ὑψίστον, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ πάλιν· Ὑπέθεσ τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν μου, καὶ ἐξορκίζω σε Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸν Θεὸν τῆς γῆς. Σεμνοτέρως γὰρ ὁ πιστότατος Ἀβραάμ κατὰ τῆς περιτομῆς ἐξορκίσαι βουλόμενος τὸν ἴδιον παῖδα, ὡς βασιλικῆς σφραγίδος οὐσης, Ὑπέθεσ, εἶπε, τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν μου, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, τρυτέστι τὴν περιτομήν, καὶ πάλιν· Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ ὄλου τοῦ πατρός μου. Ἔτι ὁ Δαυὶδ· Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ, Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, καὶ πάλιν· Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν

Ἡσαίας οὕτως λέγει· Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ πήξας αὐτόν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς προῆν τῷ Λυῶ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. Ἐπισημαντέον ἐνταῦθα, ὅτι ὁ πήξας αὐτόν εἶπεν, ὡσανεὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ Κύριος συνετελῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ

⁶ Gen. i, 4. ⁷ Exod. xx, 11. ⁸ Gen. ii, 1. ⁹ ibid. 4. ¹⁰ Gen. xiv, 19. ¹¹ Gen. xiv, 2. ¹² ibid. 7. ¹³ Psal. cxiii, 15. ¹⁴ Psal. cxxxiv, 6. ¹⁵ Psal. ci, 26. ¹⁶ Imo Isa. xlii, 5. ¹⁷ Zach. xii, 1. ¹⁸ Isa. li, 15.

ἑστερέωσα τὴν γῆν. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ ἐποίησα τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἑστερέωσα τὸν οὐρανὸν· καὶ πάλιν· Οὕτως λέγει Κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, οὕτως ὁ Θεὸς ὁ καταδείξας τὴν γῆν καὶ ποιήσας αὐτήν· οὗτος διώρισεν αὐτήν, οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐθεμελίωσε τὸν οὐρανὸν. Καὶ πάλιν· Ἐπελάβου Θεοῦ τοῦ ποιήσαντός σε, τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιώσαντος τὴν γῆν. Καὶ πάλιν· Οὕτως λέγει Κύριος· Ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπέδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει Κύριος, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; Οὐχὶ ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα; καὶ πάλιν· Θῆσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε, ἐν ἣ ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐθεμελίωσα. Καὶ πάλιν· Ὁ κατέχων τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες· ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν, καὶ διατείνας ὡς σκηρὴν κατοικεῖν· ὁ δίδους ἄρχοντας εἰς οὐδὲν ἄρχειν, τὴν δὲ γῆν ὡς οὐδὲν ἐποίησεν. Ὁ στήσας, εἶπεν, οὐχ ὁ στρέφων, ἢ περιστρέφων· ἀλλ' ὁ στήσας ὡς καμάραν· ὡσπερ ἡ καμάρα δύναται μὲν ἴστασθαι, περιστρέφεσθαι δὲ οὐ δύναται. Ὁμοίως καὶ Ἰερεμίας οὕτως λέγει· Οὕτως ἐρεῖτε αὐτοῖς· Θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. Καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου ὁ Κύριος ποιήσας τὴν γῆν, ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀνῶρθωσε τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, καὶ πλῆθος ὑδάτων ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς, ἀστράπας εἰς ὑετὸν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν· ἐμωράθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γλώσσεως. Ὁμοίως καὶ Δανιὴλ ἐκ προσώπου τῶν τριῶν παίδων οὕτως λέγει· Εὐλογεῖτε, οὐρανοί, τὸν Κύριον· εὐλογεῖτε, ἡ γῆ, τὸν Κύριον.

terram¹⁸; et rursum, Ego feci terram, et hominem in illa. Ego manu mea firmavi cælum¹⁹; iterumque, Sic dicit Dominus, qui fecit cælum, sic Deus qui ostendit terram, et fecit illam: hic disternavit illam. Non in vanum fecit illam, sed ad habitandum²⁰; ac denuo, Ego sum primus, et ego sum in sæculum, et manus mea fundavit terram, et dextera mea fundavit cælum²¹; iterumque, Oblitus es Dei qui fecit te, qui fecit cælum, et fundavit terram²²; et rursum, Sic dicit Dominus: Cælum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum. Qualem domum ædificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis locus requiei meæ? Nonne manus mea fecit hæc omnia²³? ac iterum, Ponam sermones meos in ore tuo, et sub umbra manus meæ protegam te, qua constitui cælum, et terram, fundavi²⁴; et rursus, Qui continet gyrum terræ, et habitatores ejus sunt sicut locustæ: qui statuit cælum sicut fornicem, et extendit ipsum ut tabernaculum ad habitandum, qui dat principes, quasi nihilum, ad imperandum: terram autem quasi nihilum effecit. Qui statuit, ait, non qui volvit aut circumvolvit; sed, qui constituit ut fornicem: quemadmodum fornicem stare quidem potest, circumvolvi non potest. Similiter Jeremias sic habet, Sic dicetis eis, Dii qui non cælum et terram fecerunt, pereant: et sub hoc cælo Dominus faciens terram in fortitudine sua, erexit orbem in sapientia sua, et in prudentia sua extendit cælum, et multitudinem aquarum in cælo, et eduxit nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit: et eduxit ventos de thesauris suis. Desipuit omnis homo a cognitione²⁵. Pari modo Daniel ex persona trium puerorum sic ait, Benedicite, cæli, Domino, benedicite, terra, Domino²⁶

Apostolus vero Paulus supersticiosos Areopagitas Athenis docens, ita clamat, Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cæli et terræ Dominus²⁷; et rursum in Lycaonia hæc errantibus vociferabatur, qui ipsi sacrificare volebant, Et nos homines sumus, iisdem passionibus ethnocii, annuntiantes vobis, ut ab his vanis convertamini ad Deum, qui fecit cælum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt²⁸. Verum etiam Dominus in Evangeliiis ait, Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ²⁹. Cum itaque tota Scriptura, **128** tam Vetus quam Nova, id significet, et ita frequen- ti usu innuat, omnia intus cælum et terram posita esse; quomodo potest is Christianus esse, qui his non credit, ac dicit, omnia intra cælum tantum contineri?

Quia igitur cælum et terra omnia complectuntur, dicimus terram a Creatore supra stabilitatem suam

Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος διδάσκων τοὺς ἐν Ἀθήναις δεισιδαίμονας Ἀρεωπαγίτας, οὕτως βοᾷ· Ὁ Θεὸς ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων Κύριος. Καὶ πάλιν ἐν τῇ Λυκαονίᾳ ἐβόα τοῖς κλανωμένοις, καὶ θύειν αὐτῷ βουλομένοις, Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ Θεὸν ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶν· Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Πάσης οὖν τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης σημαίνουσης, καὶ οὕτως συνήθως κατακεχρημένης, ὡς οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐνδὸν ὑπάρχουσι πάντα· πῶς οἷόν τε Χριστιανὸν εἶναι τὸν τούτοις πᾶσιν ἀπιστοῦντα, καὶ ἐνδὸν λέγοντα τοῦ οὐρανοῦ μόνον πάντα;

Περιεκτικῶν τοίνυν τοῦ παντός ὑπαρχόντων τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, θεμελιούσθαι λέγομεν τὴν γῆν

¹⁸ Isa. XLIV, 24. ¹⁹ Isa. XLVIII, 15. ²⁰ Isa. XVIII. ²¹ Isa. XLVIII, 15. ²² Isa. XLI, 13. ²³ Isa. LXVI, 4. ²⁴ Isa. XI, 22. ²⁵ Hier. X, 11. ²⁶ Dan. III, 59. ²⁷ Act. XVII, 24. ²⁸ Act. XIV, 14. ²⁹ Matth. XI, 25.

fundatam esse, secundum divinam Scripturam, ac nulli corpori innixam esse. In Job quippe dicitur : *Qui suspendit terram in nullo ; ac iterum, Ubi eris cum fundarem terram ? Annuntia autem mihi, si scis prudentiam, an nosti quis posuit mensuras ejus, aut quis funiculum induxit super eam ? Super quo bases ejus solidatae sunt ? aut quis posuit lapidem angularem in ea* ³⁰ ? Pariterque apud Davidem dicitur, *Qui fundasti terram super stabilitatem suam* ³¹. Virtute igitur Dei omnium opificis dicimus eam fundatam firmatamque fuisse. *Portans omnia*, inquit Apostolus, *verbo virtutis suae* ³². Nam si vel sub illa, vel extra illam quodlibet corpus esset, non staret, sed collaberetur ; siquidem id in omnibus naturaliter fieri videmus. Etenim si quis aerem supponeret, aut aquam, aut ignem, in hæc prorsus decideret, cum iis gravior existat. Eam itaque Deus, utpote omnium corporum gravissimam, in universi fundamentum posuit, ipsamque propria stabilitate firmavit. Quemadmodum si quis locum aliquem centum cubitorum profunditatem habentem supponat, graviore corpore, veluti aqua, repletum, arripitque lapidem quispiam eo projiciat, quoto temporis spatio fundum attinget ? Respondebit quispiam, exempli causa, quatuor horarum spatio. Quod si supponatur locum tenuiore corpore repletum esse, veluti aere, quoto iterum temporis intervallo ad imum perveniet ? Respondebit denuo quispiam, exempli causa, duarum circiter horarum. Iterumque si levius corpus supponatur esse, unius horæ dicit ; et si levius adhuc fuerit, dimidiæ horæ. Quod si adhuc tenuius supponatur, rursus minore temporis spatio, donec ex tenuissimo corpore ad incorporeum perveniatur : et tunc etiam ex necessitate, tempus in temporis vacuitatem concedet ; ita quoque, ex supposito, nullo ibi corpore, sed incorporeo existente, grave corpus sine ullo temporis spatio imum petat necesse est. Ita ergo Deus naturaliter non in aliquo, secundum Scripturam, terram suspendit et fundavit, ita ut profundum loci attigerit ; sed fundavit eam super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Quod si quis rursus impudenter contendens, extra terram **129** et cælum locum supponat esse, alio invisibili et conficto corpore constantem ; illud quoque in alio in infinitum et infinitum consistere necesse est. Attamen huic opinioni, Deo juvante, ex naturali ratione occurramus. Si quis locum illum supponat esse chaos, quia cælum leve est et sursum tendit, terra autem gravis, et deorsum fertur, extrema vero extremis conjuncta sunt, alio sursum, deorsum alio tendente, cum illa se mutuo pertrahant, se invicem supportant, ac immota manent. Cum igitur Deus terram, quæ oblonga est, super stabilitatem suam fundavit, cæli extrema extremis terræ colligavit, inferne quidem extrema cæli ex quatuor partibus constituens, su-

A ἐπὶ τὴν ἐαυτῆς ἀσφάλειαν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ πάλιν κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν ἐπ' οὐδενὶ σώματι λέγει γὰρ ἐν τῷ Ἰώβ · Ὁ κρημνῶν τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός · καὶ πάλιν · Ποῦ ἦς ἐν τῷ θεμελιῶν με τὴν γῆν ; Ἀπάγγελον δέ μοι εἰ ἐπίστασαι σύνεσιν, τίς ἔθετο τὰ μέτρα αὐτῆς εἰ οἶδας, ἢ τίς ὁ ἐπαγαγὼν σπυρτίον ἐπ' αὐτῆς ; ἐπὶ τίνας οὐ κρῖκοι αὐτῆς πεπήγασι ; τίς δέ ἐστίν ὁ ἐπιβαλὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον ἐπ' αὐτῆς ; Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ Δαυὶδ φησιν · Ὁ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς. Τῆ οὖν δυνάμει τοῦ τὰ πάντα γενεσιουργήσαντος Θεοῦ λέγομεν αὐτὴν θεμελιουῖσθαι καὶ κρατεῖσθαι. Φέρων τε τὰ πάντα, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Εἰ γὰρ ἦν ὑποκάτωθεν αὐτῆς, ἢ ἐξωθεν αὐτῆς οἷον δῆποτε σῶμα, οὐχ ἴστατο, ἀλλὰ κατέπιπτε, τούτου φυσικώτερον ἐν πᾶσι θεωρουμένου. Εἰ γὰρ ἀέρα τις ὑπόθοιτο, ἢ ὕδωρ, ἢ πῦρ, πάντως ἐν τούτοις κατέπιπτε βαρυτέρα τούτων ὑπάρχουσα. Ὡς βαρυτέραν τοίνυν τῶν ἔλων σωμάτων, ὁ Θεὸς αὐτὴν θεμέλιον τοῦ παντός ἔθηκεν, ἐδράσας τῇ ἰδίᾳ ἀσφαλείᾳ. Ὡσπερ ἐάν τις ὑπόθοιτο χῶρον ἕνα ἔχοντα βάθος πῆχεις ἑκατόν γέμει δὲ ὁ χῶρος ἐκεῖνος σώματος παχυτέρου οἷον ὕδατος, κρατήσας δὲ τις λίθον τῇ χειρὶ ἄνωθεν ἀπολύσει, πόσῳ διαστήματι χρόνου τὸ βάθος καταλήψεται ; ἐρεῖ τις πάλιν καθ' ὑπόθεσιν ὠρῶν τεσσάρων. Ἐτι δὲ λεπτοτέρου σώματος ὑποθέμενος γέμει τὸν χῶρον, οἷον ἀέρος, πόσῳ πάλιν διαστήματι χρόνου τὸ βάθος καταλήψεται ; Ἀληνότε βραχυτέρου, ὡσανεὶ ὠρῶν δύο. Πάλιν ἔτι λεπτοτέρου σώματος ὑποθέμενος, μιᾶς ὥρας εὐρήσει, καὶ ἔτι πάλιν λεπτοτέρου ἡμιωρίου. Καὶ ἔτι πάλιν λεπτοτάτου, πάλιν βραχυτέρου εὐρήσει ; μέχρι καὶ τοῦ σώματος λεπτυνομένου καὶ εἰς ἀσώματον καταστήσαντος, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ χρόνος εἰς ἄχρονον λήξει. Οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἐν οὐδενὶ σώματι παντελῶς, ἀλλ' ἀσωμάτῳ, ἀνάγκη ἀχρόνως καταλαμβάνειν τὸ βάθος τοῦ παντός χώρου, καὶ ἴστασθαι τὸ βαρὺ σῶμα. Οὕτως οὖν ὁ Θεὸς φυσικῶς ἐπ' οὐδενὶ, κατὰ τὴν Γραφὴν, τὴν γῆν κρεμάσας καὶ ἐδράσας κατειληφύσαν τὸ βάθος τοῦ χώρου, θεμελιώσας ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Εἰ δὲ καὶ πάλιν ἐξ ἀναιδείας τις φιλονεικῶν, ἐξωθεν γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπον ὑπόθοιτο ἐξ ἐτέρου ἀοράτου καὶ πεπλασμένου σώματος, ἀπειρον μὲν καὶ ἐπ' ἀπειρον ἐπὶ τινος κακείνου ἴσταται. Ὁμοίως οὖν Θεῷ καὶ εἰς τοῦτο ἀπαντῶμεν φυσικώτερον. Εἰ καὶ χάος τις ὑπόθοιτο τὸν χῶρον ἐκεῖνον, ὅτι τοῦ μὲν οὐρανοῦ κούφου καὶ ἀνωφεροῦς ὑπάρχοντος, τῆς δὲ γῆς βαρείας καὶ κατωφεροῦς, ἅκρα δὲ ἅκροις συνδεδεσμένα, τοῦ μὲν ἀνωφεροῦς, τῆς δὲ κατωφεροῦς · ἀλλήλα ἀντιπερισπώμενα, συμβαστάζουσι καὶ ἀκίνητα διαμένουσι. Θεμελιώσας τοίνυν ὁ Θεὸς τὴν γῆν ἐπὶ τὴν αὐτῆς ἀσφάλειαν, ἐπιμήκη οὔσαν, τὸν οὐρανὸν κατ' ἅκρα τοῖς ἅκροις τῆς γῆς συνέδησε · στήσας μὲν κάτωθεν τὰ ἅκρα τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τεσσάρων μερῶν · ἄνωθεν δὲ ὑψηλότατα πάνυ ἐπὶ τὸ μέγος τῆς γῆς καμαρώσας · εἰς δὲ πλάτος τῆς

³⁰ Job xxxviii, 5. ³¹ Psal. ciii, 5. ³² Hebr. i, 3.

γῆς τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνω τει-
 χίσας καὶ ἀποκλείσας τὸν χῶρον, οἶκον, ὡς ἂν τις
 εἴποι, παμμεγέθη, ὡς ἐν τάξει θόλου καμαροειδοῦς
 ἐπιμήκους ἐποίησεν · Ὁ στήσας γὰρ τὸν οὐρανὸν
 ὡς καμάραν, φησὶν ὁ προφήτης Ἡσαΐας (1). Περὶ δὲ
 τὴ κεκολληθῆσθαι τὸν οὐρανὸν τῇ γῆ, ἐν τῷ Ἰὼβ γέγρα-
 πται οὕτως· Οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλινε, κέχυται
 δὲ ὡσπερ γῆ κορεία· κεκόλληκα δὲ αὐτὸν ὡσπερ
 λίθον κύβον. Τὸ εἰς γῆν αὐτὸν κλίνει, καὶ τὸ κε-
 κολληθῆσθαι αὐτὸν, πῶς οὐ φανερῶς δηλοῖ, ὅτι ἄκρα
 ἄκροις τῇ γῆ συνδέεται ἰστάμενος ὡς καμάρα; Τὸ
 γὰρ κλίνει αὐτὸν, καὶ κολληθῆσθαι αὐτὸν τῇ γῆ, ἐπὶ
 σφαίρας οὐ δύναται ὅλως νοεῖσθαι.

extremis terræ ab extremis suis colligatum esse
 conglutinaverit, de sphaera nequit intelligi.

Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ διαγράφων ἐν τῇ Σκηνῇ τὴν
 τράπεζαν, τύπον ὑπάρχουσαν τῆς γῆς, τὸ μήκος αὐ-
 τῆς δύο πήχεων προσέταξεν γενέσθαι, καὶ τὸ πλάτος
 πήχεος ἑνός. Οὕτως οὖν, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας, τὸ
 σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ πρώτου τοῦ γεγονότος ἐν
 τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, τοῦ σὺν τῇ γῆ γεγονότος, τοῦ περι-
 έχοντος τὸ πᾶν σὺν τῇ γῆ, τοῦ καμαροειδοῦς, καὶ
 ἡμεῖς λέγομεν, Καὶ ὡσπερ ἐν τῷ Ἰὼβ λέλεχται κε-
 κολληθῆσθαι τῇ γῆ τὸν οὐρανὸν, πάλιν οὕτως λέγομεν.
 Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Μωσέως μεμαθηκότες ὅτι ἐπὶ τὸ
 μήκος πλεον ἢ γῆ ἐκτέταται, λέγομεν πάλιν, μεμα-
 θηκότες πείθεσθαι τῇ θεῖᾳ ὄντως Γραφῇ. Εἶτα λοι-
 πὸν ἐπειδὴ καὶ τὰ ὕδατα καὶ ἀγγέλους καὶ τινα ἕτε-
 ρα σὺν τῇ γῆ καὶ αὐτῷ τῷ πρώτῳ οὐρανῷ ὁ θεὸς
 ἀθρόως παρήγαγε, ποιεῖ ἐπ' ὄψεσιν αὐτῶν τῇ δευτέ-
 ρῃ ἡμέρᾳ, ὡσπερ ἰδίους κτίσμασι κεχρημένος, ἐκ
 τῶν ὑδάτων πήξας ὡσπερ ἐξ ὕλης τὸν δευτέρου τοῦ-
 τον καὶ ὀρώμενον οὐρανόν· καθ' ὁμοιότητα τῷ εἶδει,
 οὐ τῷ σχήματι τοῦ προτέρου οὐρανοῦ, καὶ μεσάζει
 τὸ ὕψος τὸ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τοῦ προτέρου οὐρανοῦ.
 Κάκει ἀπλώσας ἐκτείνει δι' ὅλου τοῦ χώρου κατὰ τὴ
 εὐρος, ὡσπερ ἐπὶ στέγης μέσης, καὶ συνδεσμεῖ τὸ
 στερεώμα τῷ πρώτῳ οὐρανῷ, διελὼν καὶ μερίσας τὰ
 λοιπὰ ὕδατα, τὰ μὲν ἐπάνω τοῦ στερεώματος, τὰ δὲ
 εἰς τὴν γῆν ἑάσας ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καθὰ
 διηγείται ὁ θεὸς Μωϋσῆς, καὶ ποιεῖ τὸν ἕνα χῶρον
 ἦτοι οἶκον, δύο οἴκους, τουτέστιν ἀνώγειον καὶ κατώ-
 γειον.

Πάλιν δὲ λέγει ἡ θεία Γραφή περὶ τοῦ δευτέρου
 οὐρανοῦ οὕτως, παρὰ μὲν τῷ Μωϋσῇ· Καὶ ἐκάλε-
 σεν ὁ θεὸς τὸ στερεώμα οὐρανόν· παρὰ δὲ τῷ
 θεσπεσίῳ Δαυὶδ· Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ
 δέρμιν· ἐπάγει γὰρ, Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ
 ὑπερῶα αὐτοῦ· σαφῶς περὶ αὐτοῦ τοῦ στερεώματος
 ἐξειπών. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς δύο συμπεριλαμβάνου-
 σα ἡ Γραφή, ὡς ἐφ' ἑνὸς ἐνικῶς ἐκφωνεῖ λέγουσα διὰ
 Ἡσαΐου· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν,
 καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖν· τὸ μὲν, ὡς
 καμάραν, ἐπὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, τὸ δὲ, διατείνας
 ὡς σκηνὴν, περὶ τοῦ στερεώματος εἰπούσα· ὡς

A perne vero supra longitudinem terræ in altissimum
 fornicem concinnans : secundum latitudinem porro
 terræ, extrema cæli ab imo usque ad summum
 quasi murum construens, et locum concludens,
 ceu domum, ut quis dixerit, amplissimam, quasi
 ad modum oblongi tholi fornicati, perfecit : nam
 ait Isaias propheta, *Qui statuit cælum sicut forni-
 cem*²². Quod vero cælum terræ conglutinatum sit,
 in Job ita scriptum est : *Cælum autem in terram
 inclinavit, effusa est vero sicut terra, calx, conglu-
 tinavi autem ipsum quasi lapidem quadrum*²³. Nam
 quod ipsum in terram inclinaverit, qui non mani-
 feste indicet, ipsum dum quasi fornix consistit,
 Etenim quod ipsum inclinaverit, ac terræ

B Moyses quoque, mensæ in Tabernaculo stantis
 formam describens, quæ est exemplar terræ, lon-
 gitudinem ejus duorum cubitorum, latitudinem
 vero unius cubiti esse jussit. Sic igitur et nos, quem-
 admodum Isaias, figuram primi cæli prima die
 conditi, cum terra facti, cum terra universum
 complectentis, ad fornicis figuram adornati, sta-
 tuimus esse. Ac quemadmodum in Job dictum est,
 cælum conglutinatum esse terræ, ita quoque nos
 dicimus. Itemque cum ex Moysæ didicerimus, ter-
 ram magis quoad longitudinem extendi, id nos
 quoque fatemur, gnari scilicet Scripturæ divinæ
 credendum esse. Hinc rursus quia aquas, angelos
 et quædam alia Deus cum terra et ipso primo cælo
 simul produxit; hæc secunda die sub aspectum
 eorum ponit, cum quasi propriis creaturis usus,
 ex aquis, ceu ex materia, secundum illud cælum
 sub aspectum cadens compinxit; specie, non vero
 forma, primo cælo simile, mediamque altitudinem
 occupans a terra ad primum cælum : ibique **130**
 explicatum extendit per totum locum illum secun-
 dum latitudinem, quasi medium tectum : atque fir-
 mamentum colligavit cum primo cælo, cæteras
 aquas dividens dirimensque, alias supra firmamen-
 tum, alias in terra sub firmamento relinquens, ut
 enarrat divinus Moyses : ex unoque loco, sive do-
 mo, duas efficit domos, id est, supernam et in-
 fernam.

Rursusque de secundo cælo hæc ait divina Scri-
 ptura, apud Moysen quidem, *Et vocavit Deus firma-
 mentum, cælum*²⁴; apud admirandum vero Davidem,
Extendens cælum sicut pellem : nam intulit, *Qui tegit
 aquis superiora ejus*²⁵, clare de ipso firmamento locu-
 tus. Cæterum Scriptura plerumque duos illos cælos
 complectens, singulariter quasi de uno loquitur : sic
 per Isaiam, *Qui statuit cælum ut fornicem, et extendit
 ut tabernaculum ad habitandam*²⁷; ubi illud, *ut forni-
 cem*, de primo cælo, illud autem, *extendit ut taber-
 naculum*, de firmamento dixit; ambos cælos ut
 conjunctos, ac specie similes, singulariter expri-

²² Isa. XLIX, 22. ²³ Job XXXVIII, 58. ²⁴ Gen. I, 8. ²⁵ Psal. CIII, 5. ²⁷ Isa. XL, 22.

(1) Cæli et terræ schemata, secundum Cosmæ sententiam, diversimode delineatum habes inferius in tabula I.

mens. David autem sic ait, *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*³⁸, dualiter orsus, singulariter desinens. Nam quia secundum Hebraicæ linguæ proprietatem, cæli et cælum similiter vocantur, atque duo cæli conjunctim quasi unum copulantur, specieque et aspectu similes sunt; ideo divina Scriptura cælum in plurali et in singulari indiscriminatim effert. Hac enim usus dicendi proprietate David ait, *Laudate eum, cæli cælorum*³⁹; ac si singulariter dicas, *cælum cæli*: nam infert, *Et aqua quæ super cælos est*, ubi etiam pluraliter cælos exprimit, ac firmamentum indicat, super quo sunt aquæ. Siquidem idioma illud sequens, illius loco, *cælum cæli*, sic ait, *cæli cælorum*. Nam ipse alibi dicit, *cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*⁴⁰: cælum cæli nuncupans primum cælum, fornicis specie structum: quod etiam ipsius firmamenti cælum est, utpote excelsius ac sublimius illo. Sacer item præco Moyses in Deuteronomio dicit, *Ecce Domini Dei tui cælum, et cælum cæli, terra et omnia quæ in ea sunt*⁴¹. Magnus etiam apostolus Paulus hoc est usus idiomate, ita clamans, *Nostra autem conversatio in cælis est, ex quo Salvatorem exspectamus*⁴²; pluraliter orsus, singulariter desinens, cum illud, *ex quo*, in singulari protulit. David quoque persæpe eadem usus loquendi proprietate, ita clamat, *Laudate Dominum de cælis*⁴³, et postquam dixerat, *Laudate Dominum de terra*, ita desinit, *Confessio ejus super terram et cælum*⁴⁴; item alibi, *Qui fecit cælos in intelligentia*⁴⁵, et alia multa hæc de re similia profert.

δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ κατακέχρηται τῷ τοιοῦτῳ ἰδιώματι μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι καὶ Ἐκ τῆς γῆς αἰνεῖτε αὐτὸν, καὶ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ, *Τῷ ποιῆσαυτι τοὺς οὐρανοὺς ἐν συνέσει*, καὶ ὅσα κατὰ τὸ μέρος τοῦτο διηγεῖται.

131 Terræ vero figuram diximus esse quoad longitudinem quidem, ab oriente ad occidentem; quoad latitudinem vero, a septentrione ad meridiem: dividique ipsam duas in partes, intermedio mari, quod ab externis Oceanus vocatur, hanc terram, quam nos homines habitamus, circumdante; in hanc, inquam, dividitur, et in illam cujus extrema extremis cæli junguntur, quæ Oceanum circumdat, quamque olim ad orientem incolebant homines, priusquam temporibus Noæ diluvium accideret, in qua item terra paradisi situs est. Homines cum tempore diluvii Oceanum in arca mirabiliter trajecissent, in Perside consederunt, ubi arca Noæ substitit in montibus Ararat: servato Noe, filiis ejus et uxoribus illorum; ita ut quatuor paria essent: et animalium mundorum paria terna; ferarum vero par unum. Siquidem ex mundis

συνδεδεμένους καὶ ὁμοίους τῷ εἶδει ἀμφοτέρους ἐνικῶς οὐρανοὺν ἐκφωνήσασα. Ὁ δὲ Δαυὶδ οὕτως λέγει· *Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται τὴν δόξαν Θεοῦ, κρίσει δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· οὐκίως μὲν ἀρξάμενος, ἐνικῶς δὲ καταλήξας.* Ἐπειδὴ γὰρ, κατὰ τὸ τῆς Ἑβραϊδος γλώττης ἰδιῶμα, οὐρανοὶ καὶ οὐρανός [οὐρανός] ἐκφωνεῖται, συνδέδονται δὲ καὶ ἀμφοτέροι ὡς εἰς· καὶ ὁμοίαι εἰσι κατ' αὐτὸ τὸ εἶδος καὶ τὴν πρόσοψιν, ἀδιαφόρως ἡ θεία Γραφή καὶ πληθυντικῶς καὶ ἐνικῶς καλεῖ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ. Τούτῳ γὰρ τῷ ἰδιώματι κεχρημένος ὁ μακάριος Δαυὶδ βοᾷ· *Αἰνεῖτε αὐτὸν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανοῦν· ἵνα εἴπῃς ἐνικώτερον, ὁ οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ, ἐπιφέρει γὰρ· Καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανοῦν· σαφῶς ἐνταῦθα, πληθυντικῶς μὲν εἰπόν, οὐρανοῦν· περὶ δὲ τοῦ στερεώματος δηλώσας τοῦ ἔχοντος ἐπάνω τὰ ὕδατα.* Ἐπόμενος γὰρ τῷ ἰδιώματι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ, εἶπεν, *οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανοῦν.* Αὐτὸς γὰρ πάλιν καὶ ἐτέροθι φησιν· *Ὁ οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων· οὐρανοῦν οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον τὸν καμαροειδῆ, ὃς οὐρανός ἐστι τοῦ στερεώματος, ὡς ἀκίπερος καὶ ὑψηλότερος αὐτοῦ ὑπάρχων.* Καὶ ὁ ἱεροφάντης δὲ Μωϋσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησὶν οὕτως· *Ἴδού Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ὁ οὐρανός, καὶ ὁ οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ, ἡ γῆ καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ.* Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος κέχρηται τούτῳ τῷ ἰδιώματι βοῶν, *Ἡμῶν δὲ καὶ τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα· ἀρξάμενος μὲν πληθυντικῶς, καταλήξας δὲ ἐπὶ τὸ ἐνικόν· τὸ, ἐξ οὗ, ἐνικῶς εἰπόν.* Πολλάκις βοῶν· *Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανοῦν· καὶ*

συντελῶν λέγει· *Ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς*

(2) Τὸ δὲ σχῆμα τῆς γῆς εἶπομέν ἐπὶ μῆκος ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ τὴν δύσιν, καὶ εὖρος ἀπὸ ἀρκτου ἐπὶ μεσημβρίαν· διαιρεῖσθαι δὲ ταύτην εἰς δύο, μεσαζούσης κύκλωθεν τῆς θαλάσσης τοῦ λεγομένου παρά τοῖς ἔξω Ὀκεανοῦ, καὶ κυκλούσης ταύτην γῆν ἣν οἰκοῦμεν οἱ ἄνθρωποι, κακείνην ἥς τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ τοῖς ἄκροις αὐτῆς συνδέδονται, ἢ καὶ κυκλοῖ τὴν Ὀκεανόν, ἣν ποτε ἔβκουν μὲν οἱ ἄνθρωποι κατὰ ἀνατολάς, πρὶν γενέσθαι ἐπὶ Νῶε τὸν κατακλυσμὸν, ἐνθα καὶ ὁ παράδεισός ἐστι. Περάσαντες ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς ταύτην τὴν γῆν διὰ τῆς κιβωτοῦ παραδόξως τὸν Ὀκεανόν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Περσίδος, ἐνθα καὶ ἐκάθισεν ἡ κιβωτός τοῦ Νῶε εἰς τὰ ὄρη Ἀραράτ· διασώσασα τὸν τε Νῶε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ σὺν ταῖς γυναῖξιν αὐτῶν· ὡς εἶναι ζυγὰς τέσσαρας, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, τὰ μὲν καθαρὰ πάντα ἀπὸ ζυγῶν τριῶν· τὰ δὲ θηριώδη ἀπὸ ἐνός

³⁸ Psal. xviii, 1. ³⁹ Psal. cxlviii, 4. ⁴⁰ Psal. cxiii, 16. ⁴¹ Deut. x, 14. ⁴² Philipp. iii, 20. ⁴³ Psal. cxlviii, 1. ⁴⁴ ibid. 14. ⁴⁵ Psal. cxxxv, 5.

(2) Cosmæ opinio est, terram hanc quam incolimus ab Oceano circumdari: ultra Oceanum vero aliam esse terram, ubi olim paradisi voluptatis

existiterat, quæ undique Oceanum ambiat: hujusque terræ extremis extrema cæli conjungi. Ut videas in Tabula I.

ζευγαρίου. Ἐπειδὴ τὰ περισσὸν ἐν ἀπὸ πάντων τῶν
καθαρῶν θυσίαν τῷ Θεῷ ἀνερέγκας φαίνεται ὁ Νῶε·
ὥστε οἱ μὲν ἄνθρωποι ζυγαὶ τέσσαρες ἦσαν, τὰ δὲ
καθαρὰ ἄλογα ἀπὸ ζυγῶν τριῶν, καὶ τὰ ἄγρια ἀπὸ
ἐνὸς ζευγαρίου. Καὶ περάσασα εἰς τὴν γῆν ταύ-
την, εἰς ἣν ἐκ τότε νῦν οἰκοῦμεν, διαμεμερισμένοι
τὴν γῆν οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Νῶε· ὁ τε Σὴμ καὶ οἱ ἐκ
τούτου ἀπὸ Ἀσίας ἕως ἔσω ἀπὸ ἀνατολῶν τοῦ
ᾠκεανοῦ· καὶ ὁ Χάμ καὶ οἱ ἐκ τούτου ἀπὸ δύσεως
τῶν λεγομένων Γαδεύρων, ἕως τοῦ ᾠκεανοῦ τῆς
Αἰθιοπίας τῆς λεγομένης Βαρβαρίας, πέραν τοῦ
Ἀραβίου κόλπου· παρατείνων ἕως τῆς ἡμετέρας
θαλάσσης, Παλαιστίνης· λέγω καὶ Φοινίκης, πάντα
τὰ νότια μέρη, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀραβίαν τὴν καθ'
ἡμᾶς καὶ τὴν καλουμένην Εὐδαίμονα· καὶ ὁ Ἰάφετ
καὶ οἱ ἐκ τούτου ἀπὸ τῶν βορειοτέρων, τῶν Μηδικῶν
λέγω, καὶ Σκυθῶν μέχρι τοῦ ᾠκεανοῦ κατὰ τὴν
δύσιν, ἕως ἔσω Γαδεύρων, καθὰ καὶ ἐν τῇ Γενέσει
γέγραπται παρὰ τοῦ θεσπεσίου Μωϋσέως, περὶ τῶν
τριῶν τούτων ἐν τῷ διαμερισμῷ τῆς γῆς, οὕτω λέ-
γοντος· Υἱοὶ Ἰαφέτ, Γάμερ καὶ Μαγῶγ, καὶ Μα-
δαϊ, καὶ Ἰουαῦν (3), καὶ Ἐλισά· ἵνα εἴπῃ τὰ
ὑπερβόρεια ἔθνη τῶν Σκυθῶν καὶ Μήδων. Εἶθ' οὕτως
Ἰωνᾶς καὶ Ἑλλαδικούς, ὁμοίως καὶ Θωβέλ, καὶ Μο-
σῶγ, καὶ Θήρας, ἵνα καὶ τὰ πλησίον αὐτῶν δηλώσῃ.
Θήρας γὰρ τοὺς Θρακᾶς λέγει, καὶ ἐκ τούτων λέγει
ἀφωρισθαι εἰς τὰς νήσους τῶν ἔθνῶν καὶ τὰ παρα-
πλήσια· τοῦτο γὰρ δηλοῖ Θαρσεῖς. Κητίους (4) δὲ
τοὺς τῆς Κύπρου καλεῖ, καὶ Ῥοδίου τοὺς τῆς
Ῥόδου. Υἱοὶ δὲ Χάμ, Χοὺς καὶ Μεσραεῖμ, ἵνα εἴπῃ
Αἰθίοπας καὶ Αἰγυπτίους. Λοιπὸν Φοῦθ καὶ Χαναάν,
ἵνα εἴπῃ Αἰθίοπας καὶ τὰ πλησίον ἔθνη. Υἱοὶ δὲ Χοὺς,
Σαβὰ καὶ Ἐλῆσᾶ· ἵνα εἴπῃ Ὀμηρίτας καὶ τοὺς
πλησίον· ὁμοίως καὶ τὰ καθ' ἑξῆς ὅλα τὰ εἰς τὰ νότια
μέρη ὄντα ἔθνη. Καὶ τοὺς Χανααναίους ἐκ τοῦ Μεσ-
ραεῖμ λέγει εἶναι, τούτεστι τοὺς Αἰγυπτίους καὶ
τοὺς Σιδωνίους, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ πλησίον.
Υἱοὶ δὲ Σὴμ, Ἐλάμ καὶ Ἀσοῦρ, τούτεστι Ἐλα-
μίτας καὶ Ἀσσυρίους, καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ ὅσα
Περσῶν, Οὐννων, Βάκτρων, Ἰνδῶν ἕως τοῦ ᾠκεανοῦ.

Ἐνθεν οὖν λαβόντες καὶ οἱ ἕξωθεν, εἰς τρία μέρη
διαίρουσι πᾶσαν τὴν γῆν, Ἀσίαν καὶ Αἰθίαν καὶ
Εὐρώπην; Ἀσίαν μὲν τὴν Ἀνατολήν καλοῦντες,
Αἰθίαν δὲ νότον ἕως τῆς Δύσεως, Εὐρώπην δὲ τὸν
Βορρᾶν, ἕως πάλιν τῆς Δύσεως ὅλης. Εἰσὶ δὲ ἐν
ταύτῃ τῇ γῇ εἰσβάλλοντες ἐκ τοῦ ᾠκεανοῦ, καθὼς
καὶ οἱ ἕξωθεν ἐν τούτῳ ἱστοροῦντες ἀληθεύουσι,
κόλποι τέσσαρες· οὗτος ὁ παρ' ἡμῖν ὁ κατὰ τὴν
Ῥωμανίαν (5) ἀπὸ τῶν Γαδεύρων, κατὰ τὸ δυτικὸν
μέρος τῆς γῆς εἰσβάλλον, καὶ ὁ Ἀράβιος ὁ καλού-
μενος Ἐρυθραῖος, καὶ ὁ Περσικὸς, εἰσβάλλοντες

A præter par unum, cætera Noe in sacrificium Deo
obtulisse narratur. Itaque hominum quatuor paria
erant, mundorum animalium tria, ferarum unum.
Cum igitur arca in hanc terram, in qua jam inde
a tempore illo habitamus, transmisisset, tres filii
Noë terram dividerunt. Sem et posteri ejus, ab
Asia usque ad orientalem Oceani partem sortiti
sunt; Cham et nepotes ejus a Gadibus occidentis
usque ad Oceanum Æthiopiæ, quæ dicitur Bar-
baria, ultra Arabicum sinum, usque ad mare no-
strum, ad Palæstinam scilicet et Phœnicem, omnes-
que Australes partes, Arabiam item nobis vicinam,
et eam quæ dicitur Felix; Japhet et posteri ejus a
septentrionalibus partibus, Media scilicet et Scy-
thia, usque ad Oceanum occidentalem, et ad ea
quæ sunt extra Gades, quemadmodum et in Genesi
a divino Moyse scriptum est, qui in terræ divisione
hæc de tribus illis dixit: *Filii Japhet, Gomer et
Magog, Madai et Jovan, et Elisa* ⁴⁶: ut indicet Hy-
perboreas gentes Scytharum et Medorum; deindeque
Iones et Græcas nationes: similiterque Thobel et
Mosoch et Theras, ut iis finitima denotet; Theras
quippe Thracas significat: ex his autem dicit ali-
quos in gentium insulis et e vicino distributos
esse, id enim significat Tharsis. Ceteros vocat Cy-
prios; Rhodios vero, Rhodi incolas. *Filii vero
Cham, Chus et Mesraim* ⁴⁷, sic vocans Æthiopas et
Ægyptios: demumque Phut et Chanaan, indicans
Libyes et finitimas gentes. Filii vero Chus, Saba
et Elisa, Homeritas denotans et vicinos eorum: si-
militer **132** reliquas omnes gentes quæ Australes
partes incolunt. Chanaanæos vero ex Mesraim ortos
esse ait, id est, Ægyptios et Sidonios, finitimasque
gentes. *Filii Sem, Etam et Assur* ⁴⁸; id est, Etami-
tæ et Assyrii, ac reliquæ gentes, et quotquot ex illis
longe lateque propagatæ sunt usque ad Asiam et ad
Orientem, Persarum, Unnorum, Bactrorum, Indo-
rum, usque ad Oceanum.

Hinc arrepta exteri occasione, in tres partes to-
tam terram dividunt, in Asiam, Libyam et Euro-
pam; Asiam vocantes Orientem; Libyam, Meridiem
usque ad Occidentem; Europam vero Aquilonem,
usque ad totam Occidentis plagam. In hac vero
nostra terra, ut exteri, et quidem vere, narrant,
quatuor sunt sinus ab Oceano influentes; scilicet
hic noster, qui per Romanam ditionem, a Gadibus
in occidente, influit; Arabicus, Erythræus dictus,
et Persicus: qui ambo ex Zingio prodeunt ad au-
strales et orientales terræ partes, a terra quæ Bar-

⁴⁶ Gen. x, 2. ⁴⁷ ibid. 6. ⁴⁸ Gen. x, 22

(3) Sic Laurentianus. Vaticanus autem Ἰουουᾶν.

(4) Sic Vaticanus. Laurentianus autem Σκυθίους, male.

(5) Ῥωμανία, Romania, hic intelligitur terra illa
omnis, quæ ad Romanam ditionem pertinebat. Quo
item usu Athanasius p. 364, et Epiphanius p. 728,
Ῥωμανίαν memorant.

Quatuor sinus a Strabone pariter memorantur.
Mediterraneus scilicet, Arabicus, Persicus et Cas-
pius, sive Hyrcanus: quem plerique veteres, ut
Strabo et Cosmas noster, septentrionalis oræ im-
periti, ab Oceano manare arbitrabantur. Balticum
vero sinum penitus ignorabant.

Baria dicitur, quo desinit Æthiopiæ regio. Zingium autem, ut norunt quotquot in Indico mari navigant, situm est extra thuriferam terram, quæ Barbaria dicitur, quam circuit Oceanus, in ambos inde sinus influens. Quartus sinus a septentrionali terræ parte insluit ad orientem, qui vocatur mare Caspium, sive Hyrcanum. In his vero tantum sinibus navigari potest; secus in Oceano, ob fluctuum frequentiam, et ob spississimos vapores, qui solis radios obscurant, necnon quia immania spatia occupat. Hæc porro cum a laudato Dei viro mutuatus, tum expertus ipse indicavi, quippe qui in tribus illis sinibus mercatura: causa navigarim, scilicet in illo Romane ditionis, in Arabico et in Persico, et cum ab incolis, tum a vectoribus sciscitatus, accuratam locorum notitiam percepi.

τῆς πείρας, ἐστὶ μὲν ἀμπόριας γὰρ χάριν ἐπλευσα τὴν περὶ τὸν Ἀράβιον καὶ τὸν Περσικόν· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκούντων δὲ, ἢ καὶ πλεόντων τοὺς τόπους ἀκριβῶς μεμαθηκώς.

Cum autem aliquando ad interiorem Indiam navigarem, pene usque ad Barbariam transgressi, ultra quam Zingium situm est: nam ita vocant Oceani ostium: cum ad dexteram declinarem, avium volantium multitudinem conspexi, quas vocant *suspha*. Sunt porro milvis saltem duplo majores: magnamque in illis locis animadverti aeris intemperiem; ita ut omnes reformidarent: omnes quippe, tam nautæ, quam vectores, perituræ dicebant, nos proxime Oceanum esse, sicque gubernatorem compellabant, Amove navem ad sinistram in sinum, ne fluctuum impetu in Oceanum deportati, pereamus. Nam Oceanus in sinum erumpens ingentem flectum ciebat, fluctusque ex sinu navem Oceanum versus deferebant: quod sane nobis erat spectaculum perquam horrendum, vehementique eramus timore correpti. Multitudo porro avium, *Suspha* dictarum, supervolitans nos sequelatur, quod signum erat vicinum esse Oceanum.

Terræ vero hujus, quam incolimus, septentrionales et occidentales partes longe sublimiores sunt, meridionales vero, habita proportione, demissiores. Ac quantum latitudinis habet terra, quæ, modo tamen insensibili, demissior et humilior est: tantumdem habere altitudinis versus septentrionales et occidentales partes deprehenditur: quæ ex illa parte ulterius habent Oceanum profundiorum: ab orientalibus autem et meridionalibus partibus, Oceanus non profundior est, sed æqualis. Id autem ex ipsa rerum experientia perspicere licet: nam qui ad septentrionales et occidentales partes navi-

(6) Ζίγγιον, *Zingium* ex avi sui usu vocat *Cosmas*, non modo fretum Arabici sinus, sed etiam oram maritimam Africanam ultra fretum; itemque mare adjacens; quod nomen hodieque perseverat, litus quippe *Zanguebaricum*, a freto Arabici sinus pene ad usque promontorium Bonæ Spei, quotidianis Europæorum navigationibus frequentatum, ab incolis *Zangu* vocatur. *Zanguebar* enim significat,

ἄμφω ἄνθρωποι ἐκ τοῦ λεγομένου Ζίγγιον, ἐπὶ τὸ νότιον καὶ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς γῆς ἀπὸ τῆς λεγομένης Βαρβαρίας· ἐνθα καὶ ἡ γῆ τῆς Λιβυοσίας τέλος ἔχει. Ἴσασι δὲ τὸ λεγόμενον Ζίγγιον (6), οἱ τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν διαπερῶντες, περαιτέρω τυγγάνον τῆς λιθανωτοφόρου γῆς τῆς καλουμένης Βαρβαρίας ἦν καὶ κυκλιῶν ὁ Ὀκεανός, εἰσβάλλον ἐκεῖθεν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κόλπους. Καὶ ὁ τέταρτος ἐκ τοῦ βορείου μέρους τῆς γῆς εἰσβάλλον ἀνατολικώτερος, ὁ καλούμενος Κασπία θάλασσα, ἦτοι Ἰνδικία. Οὗτοι γὰρ μόνοι οἱ κόλποι πλέονται· ἀδυνατῶν ὑπάρχοντος τοῦ Ὀκεανοῦ πλέεσθαι διὰ τὸ πλῆθος τῶν βρυμάτων, καὶ τῶν ἀναδιδομένων ἀτμῶν, καὶ ἀμβλυόντων τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, καὶ τῶν πολλὰ διαστήματα ἔχειν. Ταῦτα δὲ παραλα-

Β ὄντων ἐκ τοῦ θεοῦ ἀνδρὸς, ὡς εἴρηται, ἦτοι καὶ αὐτῆς τοὺς τρεῖς κόλπους τούτους, τὸν τε κατὰ τὴν Ῥωμαίων οἰκούντων δὲ, ἢ καὶ πλεόντων τοὺς τόπους ἀκρι-

Ἐν οἷς ποτε πλεύσαντες ἐπὶ τὴν ἐσωτέραν Ἰνδικίαν, καὶ ὑπερβάντες μικρῶ πρὸς τὴν Βαρβαρίαν, ἐνθα περαιτέρω τὸ Ζίγγιον τυγγάνει· οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸ στόμα τοῦ Ὀκεανοῦ· ἐκεῖ ἐθεώρουν μὲν εἰς τὰ δεξιά εἰσερχομένων ἡμῶν, πλῆθος πετεινῶν πετομένων ἃ καλοῦσι σοῦσφα (7). Εἰσὶ δὲ ὡς διπλοὶ ἰκτῖνες, καὶ μείζους μικρῶν, καὶ δυσπερίαν πολλὴν ἐν τῷ τόπῳ, ὥστε δεξιῶν πάντας· ἔλεγον γὰρ πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐμπείρως ἔχοντες, πλωτῆρες, ναῦται τε καὶ ἐπιβάται, ὅτι ἐγγύς ἐσμεν τοῦ Ὀκεανοῦ, καὶ ἔλεγον τῷ κυβερνήτῃ· Ἀπόσε τὴν ναῦν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ εἰς τὸν κόλπον, μὴ ἐκσύρωμεν τοῖς βρυμασι, καὶ ἐμπέσωμεν εἰς τὸν Ὀκεανὸν καὶ ἀπολούμεθα. Ὁ γὰρ Ὀκεανός εἰς τὸν κόλπον εἰσβάλλον, κῶμα μέγα καὶ ἐξαίσιον ἐποίει, ἐκ δὲ τοῦ κόλπου βρυματα εἴλκον ἐπὶ τὸν Ὀκεανόν, καὶ ἦν φοικτὸν ἡμῖν πάντῃ τὸ θέαμα, καὶ δεξιῶν πολλὴ κατεῖχεν ἡμᾶς. Ἐκ δὲ τῶν πετεινῶν ἐκείνων τῶν καλουμένων σοῦσφα, ἠκολούθουν ἡμῖν ἐπὶ πολὺ πετόμενα κατὰ τὸ ὕψος, ἃ τινὰ ἐσήμαινον ἐγγύς εἶναι τὸν Ὀκεανόν.

Τῆς δὲ γῆς ταύτης ἥς οἰκοῦμεν, τὰ μὲν βόρεια μέρη καὶ δυτικά, ὑψηλότατα πάντῃ εἰσὶ· τὰ δὲ νότια χθαμαλὰ κατὰ ἀναλογίαν. Ὅσον πλάτος ἔχει ἡ γῆ ἀνεπισθήτως χθαμαλῶς κειμένη, τοσοῦτον εὐρίσκειται ἔχουσα ὕψος εἰς τὰ βόρεια καὶ δυτικά, περαιτέρω τὸν Ὀκεανόν ἔχουσα εἰς βάθος κείμενον· τὰ δὲ ἀνατολικά καὶ νότια μέρη περαιτέρω τὸν Ὀκεανόν ἔχουσα οὐκ εἰς βάθος, ἀλλ' ἴσον. Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἔνεστιν ἰδεῖν· ὅτι οἱ πλεόντες τὰ βόρεια καὶ δυτικά μέρη, Ἀναβολεῖς καλοῦνται, ὡς ἄνω που ἀνερχόμενοι καὶ βραδυπλοοῦντες ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐπιστρέφειν ὡς ἐξ ὕψους ἐπὶ

mare *Zangu*.

Mox legitur, τῆς λιθανωτοφόρου γῆς τῆς καλουμένης Βαρβαρίας. *Thuriferæ terræ quæ vocatur Barbaria*. Barbaria illa, regio erat maritima, ad meridiem regni *Axomitaram* proxime fretum Arabici sinus, de qua inferius.

(7) Σοῦσφα. In *Laurentiano* legitur σοῦσφα, qui tamen *Laurentianus* mox habet σοῦσφα.

τὰ κάτω ἐρχόμενοι, ταχυπλοῦντες, καὶ δι' ὀλίγων ἡμερῶν τὸν πλοῦν ἀνύοντες. Καὶ οἱ δύο δὲ ποταμοὶ Τίγρης καὶ Εὐφράτης, ἀπὸ τῶν βορείων μερῶν, τουτέστι Περσαρμενίας, ἐπὶ τὰ νότια κατερχόμενοι, πολλὰ πάνυ ρεύματα ἔχουσι πλείω πολὺ τοῦ παρ' ἡμῖν Νείλου ποταμοῦ, τουτέστι τοῦ Γηῶν. Ὁ γὰρ Νεῖλος οὗτος ποταμὸς ἀπὸ τῶν χθαμαλῶν καὶ νοτίων τόπων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα καὶ βόρεια μέρη ὠθούμενος καὶ ἄνω που τρέχων, ὀμαλώτερα πάνυ ρεύματα ἔχει. Τὰ δὲ ἀνατολικά καὶ νότια μέρη, ὡς χθαμαλά καὶ ἐκ τοῦ ἡλίου περιθαλπόμενα, θερμότερα τυγχάνει, τὰ δὲ βόρεια καὶ δυτικά, ὡς ὑψηλότερα καὶ μακρὰν τοῦ ἡλίου τωγγάνοντα, ψυχρότερα τυγχάνει, ὅθεν καὶ τὰ σώματα τῶν οἰκούντων λευκότερα τυγχάνει, ἑαυτοὺς περιθάλλοντες διὰ τὸ κρύος. Οὕτε δὲ πᾶσα ἡ γῆ αὕτη οἰκεῖται· τὰ ὑπερβόρεια γὰρ μέρη εἰς ἄκρον ψυχόμενα, ἀοίκητα διαμένει· καὶ τὰ ὑπερνότια ἐκ πῆς ἄγαν θερμότητος ἀοίκητα διαμένει· οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ λέγει, "Ὅτι οὔτε ἐξ ἐξόδων, οὔτε ἀπὸ δυσμῶν, οὔτε ἀπὸ ἐρήμων ὄρέων, ἐξόδους καλῶν τὴν ἀνατολήν, δυσμὰς δὲ τὰ δυϊκά· ἔρημα δὲ, τὰ λοιπὰ κλίματα, ὡσανεὶ τὰ ὑπερβόρεια καὶ τὰ ὑπερνότια· ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν ἱστοροῦντες ἀληθεύουσι.

vero, occidentales partes desertos autem montes, et meridionalia longius posita. **134** Idipsum

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἐροῦμεν, λαμβάνοντες μὲν κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, ἐξ ἀνατολῶν τὸν ἥλιον πορευόμενον διὰ τοῦ ἀέρος τὰ νότια μέρη, ὑψόμενον καὶ φαίνοντα ἐπὶ τὸν βορρᾶν πάση τῇ οἰκουμένη· (8) τὸ δὲ ὕψος τῆς γῆς τὸ βόρειον καὶ δυτικὸν μεσολαβοῦν, ποιεῖ νύκτα περαιτέρω τῆς γῆς ταύτης κατὰ τὸν Ὠκεανὸν, καὶ τὴν γῆν τὴν πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ κατ' αὐτὰ μέρη, εἶτα λοιπὸν ἐπὶ δυσμὰς γινόμενος ὁ ἥλιος ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς, καὶ διατρέχων ἐπάνω τοῦ Ὠκεανοῦ διὰ τῶν βορείων μερῶν, ποιεῖ ἐνταῦθα νύκτα, ἄχρι κυκλεύων ἔλθῃ πάλιν εἰς ἀνατολὰς, καὶ ὑψόμενος πάλιν κατὰ τὸ νότιον μέρος καταλάμψει ταύτην τὴν οἰκουμένην, καθὰ καὶ ἡ θεία Γραφή λέγει διὰ τοῦ θείου Σολομῶντος· Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει· ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα τὸν ἀέρα καλεῖ· ὅτι ἐν τῷ ἀέρι κυκλῶν, φησὶν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ τὸν νότον, καὶ ἀπὸ νότου εἰς δυσμὰς, καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἐπὶ ἀνατολὰς, νύκτας καὶ ἡμέρας ἀπεργάζεται καὶ τροπὰς. Τὸ γὰρ· Κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει, μετὰ τοῦ δρόμου καὶ τὰς τροπὰς ἐσήμανεν, πληθυντικῶς αὐτὰ ἐξειπὼν. Οὐ γὰρ τὸ πνεῦμα κυκλοῦν λέγει, ἀλλὰ τὸν ἥλιον διὰ τοῦ πνεύματος, τουτέστι τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς κελευσθεὶς ποιῆσαι τὴν σκηνὴν

⁴⁹ Psal. LXXIV, 7. ⁵⁰ Eccle. I, 5, 6.

(8) Putabat Cosmas in septentrionalibus terræ partibus adesse montem altissimum conica forma quem sol semper circumiret, dumque in aversa nobis

A gant, Anuboles, sive sursum tendentes vocantur; utpote qui sursum atque ideo lentius navigent, in reditu vero, quasi e sublimi in inferiores partes delati, celerius et paucis diebus cursum navigationis conficiant. Atenim duo flumina Tigris et Euphrates, a septentrionalibus partibus, scilicet a Persarmenia, ad meridionales defluentes, multo concitatore et fluctuosiore alveo feruntur, quam Nilus noster, id est Gehon. Nam hic fluvius Nilus a demissioribus et australibus locis, ad sublimiores et septentrionales defluens et quasi sursum currens, sedatiore multum alveo procedit. Orientales porro et meridionales partes, utpote demissæ, et ardore solis calefactæ, æstuosiores; septentrionales vero et occidentales, utpote celsiores et longius a sole distantes, frigidiores sunt: quare incolarum corpora candidiora, ipsique sese a frigore tutantur. Neque vero universa terra hæc incolitur: nam posteriores septentrionales regiones, nimio frigore affectæ, inhabitatæ manent: parique modo meridionales longius positæ, ob nimium æstum: sic enim B. David loquitur, *Quia neque ab exitibus, neque ab oriente, neque a desertis montibus* ⁴⁹: exitus vocans, orientem; occidentem reliqua climata, videlicet septentrionalia ulteriora, narrantes exteri secundum rei veritatem loquuntur.

Hæc cum ita se habeant, re secundum divinam Scripturam accepta, dicemus solem ab ortu per aërem decurrere meridionales partes, ascendereque versus septentrionem, ac universæ terræ apparere: septentrionale autem et occidentale terræ cacumen, cum intermedium ponitur, noctem efficit ultra terram hanc nostram ad Oceanum, indeque ad terram ultra Oceanum sitam: postea ubi ad occidentem pervenit, sub terræ cacumine absconditus, ultra Oceanum in septentrionalibus partibus percurrens, hic noctem efficit, donec circumiens rursus ad orientem accesserit, atque iterum ad meridionales partes ascendens, hanc terram illustret; quemadmodum Scriptura sacra per divinum Salomonem ait: *Oritur sol, et occidit sol, et in locum suum trahit, oriens ipse illic, pergat ad meridiem, et circumit circummeundo, et in circulos suos revertitur spiritus* ⁵⁰. Hic spiritum vocat aërem, quia, inquit, in aëre circumiens, ab oriente ad meridiem, a meridie ad occidentem, ab occidente ad aquilonem, ab aquilone ad orientem, noctes et dies atque conversiones efficit. Illud enim, *circumiens circumit, et ad circulos suos revertitur*, una cum cursu, conversiones etiam indicat, quia hæc pluraliter protulit. Neque enim dixit, *spiritus circumiens*, sed sol per spiritum, id est aërem, circumit. Quinetiam B. Moyses tabernaculum in monte Sinai, secundum exemplar quod viderat construere jussus, divinitus inspiratus dixit, exte-

parte cursum conficere!, tum ex montis umbra noctem in hac terra effici. Ut fusius videas infra ad Tabulam I.

rius tabernaculum ad figuram hujus mundi factum esse. Quod explicans divinus Apostolus in Epistola ad Hebræos dixit, tabernaculum interius, sive intra velum, figuram esse cœlestium, scilicet regni cœlorum, ac si diceret, futuri status: pro firmamento velum accipiens, quod in medio positum, tabernaculum unum in duo tabernacula dividit: quemadmodum et firmamentum, cœli ac terræ medium occupans, duos mundos effecit, hunc scilicet et futurum. In quem futurum mundum primus nobis præcursor Christus ingressus est, viam nobis parans novam et viventem. In primo autem tabernaculo candelabrum in meridionali parte positum describit, septem luminaribus instructum, secundum numerum dierum hebdomadis, ad exemplar luminarium terræ: quæ luminaria ad septentrionem terræ positam mensam illustrabant, ubi **135** duodecim panes propositionis quotidie reponi jusserat, ratione numeri duodecim mensium; tres scilicet panes ad singulos mensæ angulos, quod quatuor conversiones, mensium trium singulas, denotat. Præcepit item in circuitu mensæ cymatium rotundum fieri, quod aquarum multitudinem significat, id est Oceanum: rursumque circa cymatium coronam palmarem in circuitu, scilicet terram ultra Oceanum circumpositam: ubi ad orientem est paradisos, quo loco extrema cœli extremis terræ junguntur. Non modo autem ex hac descriptione de luminaribus ediscimus et de astris, quod scilicet austrum pleraque percurrant ab oriente; sed ibidem quoque docemur terram ab Oceano circumdari; itidemque ultra Oceanum esse terram quæ ipsum ambiat.

Imo etiam ex prædictione Lamechi patris Noë ediscimus, futurum esse ut Noë homines et bruta animalia per mundiferam arcam in hanc terram transferat: nam sic loquitur, *Hic requiescere nos faciet ab operibus nostris, et a doloribus manuum nostrarum, et a terra, cui maledixit Dominus Deus*¹¹. Ideoque ipsum vocavit Noë, id est, requiem. Nam postquam primus homo peccaverat, atque a Deo ejectus fuerat ex paradiso in terram spinis et tribulis obsitam, decem illæ generationes castigationem admodum ægre ferebant, non jussæ ultra, secundum divinam Scripturam, comedere ex ligno fructifero; quia homo per comestionem ex ligno peccaverat: ac tenui sane victu utebantur illæ generationes ab Adam usque ad Noë, cum neque oleo, neque vino, neque carnibus ad alimentum uterentur, legumina tantum edere jussi, cum maxime terra illa non admodum ferax esset, sed in illa colenda multum laborarent: nam ita Scriptura loquitur: *Maledicta terra in operibus tuis: in doloribus comedes ipsam omnibus diebus vitæ tuæ. Spinæ et tribulos germinabit tibi: et comedes fenum agri: in sudore vultus tui comedes panem tuum*¹².

ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιναιῷ, κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐωράκει, θεόθεν τὴν ἐξωτερὰν σκηνὴν τύπον τοῦτου τοῦ ὄρωμένου κόσμου γενέσθαι ἔφησεν. Ἑρμηνεύων δὲ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ τὴν ἐσωτέραν τοῦ καταπετάσματος σκηνὴν, τύπον τῶν οὐρανίων, τουτέστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡσανεὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, τὸ καταπέτασμα ἀντὶ τοῦ στερεώματος λαβὼν, ὃ καὶ μεσάζει τὴν σκηνὴν εἰς δύο σκηνάς. Ὡσπερ καὶ τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῆ μεσολαβοῦν τὸ στερέωμα, ἐποίησε δύο κόσμους, τοῦτον καὶ τὸν μέλλοντα· ἐν ᾧ μέλλοντι κόσμῳ εἰσῆλθε πρῶτος πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς, ἐγκατίνισας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν. Εἰς δὲ τὴν πρώτην σκηνὴν διαγράφει ἐν τῷ νότῳ τὴν λυχνίαν, ἑπτὰ λύχνους ἔχουσιν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς ἑβδομάδος, τύπον ὑπάρχουσιν τῶν φωστῆρων· φαίνοντας κατὰ τὴν τράπεζαν τὴν κειμένην ἐν τῷ βορρᾷ, τουτέστι τῆς γῆς· ἐν ἧ κελεύει δώδεκα ἄρτους προθέσεως ἐφημερινούς τίθεσθαι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα μηνῶν, εἰς ἐκάστην γωνίαν τῆς τραπέζης τρεῖς ἄρτους, ὃ γίνεται τροπαὶ τέσσαρες, ἀπὸ μηνῶν τριῶν. Προστάττει δὲ καὶ περὶ τῆς τραπέζης κυμάτιον στρεπτόν κύκλῳ, ὡσανεὶ πλῆθος ὑδάτων, τουτέστι τὸν Ὀκεανόν· καὶ πάλιν κύκλῳ τοῦ κυματίου στεφάνην παλαιστοῦ κύκλῳ, τουτέστι τὴν πέραν καὶ κύκλῳ τοῦ Ὀκεανοῦ γῆν· ἐνθα κατὰ ἀνατολὰς κεῖται καὶ ὁ παράδεισος, ἐνθα καὶ τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ τοῖς ἄκροις συνδέεται τῆς γῆς. Οὐ μόνον δὲ ἐκ ταύτης τῆς διαγραφῆς διδασκόμεθα περὶ τῶν φωστῆρων, καὶ τῶν ἀστρῶν, ὅτι τὸν νότον διατρέχουσιν οἱ πλείους ἀνατέλλοντες, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ περὶ τῆς γῆς διδάσκει, ὅτι ἐξωθεν αὐτῆς τὸν Ὀκεανὸν ἔχει κυκλοῦντα· καὶ πάλιν ὅτι πέραν τοῦ Ὀκεανοῦ γῆ ὑπάρχει κυκλοῦσα τὸν Ὀκεανόν.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προβόρῃσεως τοῦ πατρὸς Νῶε Λαμέχ διδασκόμεθα περὶ τοῦτου, ὡς ὅτι Νῶε διὰ τῆς κοσμοφόρου κιβωτοῦ, μέλλει ἀγαγεῖν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλογα εἰς τὴν γῆν ταύτην, φάσκοντος ὧδέ που, *Οὗτος διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν λυπῶν τῶν χειρῶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἧς κατηράσατο Κύριος ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ Νῶε αὐτὸν ὠνόμασε, τουτέστιν ἀνάπαυσιν. Ἡμαρτηχότος γὰρ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, καὶ ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ παραδείσου εἰς γῆν ἀκανθώδη καὶ σαπρὰν, πάνυ ἤχθοντο παιδευόμεναι αἱ δέκα γενεαὶ ἐκεῖναι, μὴ κελευσθεῖσαι κατὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ἔτι ἀπὸ ξύλου καρπίμου φαγεῖν· διὰ τὸ ἐν βρώσει ξύλου παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ πάνυ ξηρὰ ὑπῆρχεν ἡ δίαιτα τῶν γενεῶν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Νῶε, μήτε ἔλαιον ἐσθιόντων, μήτε οἴνου ἀπογευσόμενων, μήτε δὲ κρεῶν, μόνον δὲ ἀπὸ σπερμάτων κελευσθέντες ἐσθίειν, καὶ τοῦτο τῆς γῆς ἐκεῖνης μὴ πάνυ καρποφορούσης, ἀλλὰ μοχθούτων διαπαντός· οὕτω γὰρ λέγει ἡ Γραφή· *Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἐν λύκαις φάγη αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. Ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι· καὶ φάγη τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου.**

¹¹ Gen. v, 29 ¹² Gen. iii, 17

Παραγραφή.

Φανερόν ἐστὶ περὶ τοῦ οἴνου ὅτι μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ὡς γέγραπται, ἐπιμελησάμενος ὁ Νῶε τῆς ἀμπέλου, καὶ θλίψας ἐκ τοῦ καρποῦ καὶ πιὼν περισσὸν ἐκ τοῦ γλεύκους, μήπω πείραν ἔχων τῶν τοιοῦτων, ἐμεθύσθη. Περὶ δὲ τῶν κρεῶν ἐτι φανερώτερόν ἐστιν, ὅτι καὶ διδάσκει αὐτὸν ὁ Θεὸς λέγων, Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα ὡς λάχανα χόρτου ἔδεσθαι· πλὴν κρέας ἐν αἵματι μὴ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἵνα εἴπη, Πρώτην μὲν ὑμᾶς ἐκώλυσα ἀπὸ τῶν πολλῶν φαγεῖν· νυνὶ δὲ κελεύω ἀπὸ πάντων ὑμᾶς ἐσθίειν καὶ κρεοφαγεῖν. Θύσον οὖν καὶ ἔκχεε τὸ αἷμα, καὶ τότε ὡς λάχανον τὸ κρέας φάγεσθε. Περὶ δὲ τοῦ ἐλαίου, ὅτι καὶ αὐτὸ ἀπὸ ξύλου ἐστίν, ἐξ οὗ οὐκ ἔλαβον ἐξουσίαν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ φαγεῖν. Ἴσως δὲ πάλιν ἐρεῖ τις· Εἰ ἀληθὲς τὸ μὴ κρεοφαγεῖν αὐτοὺς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, πῶς γέγραπται, Καὶ ἦν Ἄβελ ποιμὴν προβάτων, καὶ προσήνεγκεν ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν; Μὴ κρεοφαγοῦντες, διατί ἐπεμελοῦντο ποιμνης; Πῶς δὲ καὶ εἰς θυσίαν προσφέρων οὐκ ἔθυσεν; Ἀκούσεται γὰρ φιλαλήθως ὁ τοιοῦτος, ὅτι ἐν τῇ μὲν προσφορᾷ, ζῶντα προσέφερον ὀλοκαυτώματα. Τοῦτο γὰρ σημαίνει καὶ μία τῶν ἐκδόσεων λέγουσα· Ἐπὶ δὲ Καὶν καὶ ἐπὶ τὰς θυσίας αὐτοῦ οὐκ ἐνεπύρισεν, ὡς δῆλον ὅτι τὰ προσφερόμενα πυρὶ θεῖῳ κατηναλίσκετο. Περιεποιοῦντο δὲ ποιμνιον εἰς γάλα καὶ ἔρια προνοούμενα ἑαυτῶν. Πάλιν ἀντίθεσις· Πόθεν αὐτοῖς ἔννοια μὴ κρεοφαγοῦντων ἐπιμελῆ ἐπιλέγεσθαι εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ; Ἀπάντησις· Ὅτι πλέον τὰ ἐπιμελῆ ἐξάπτει τὴν φλόγα ἐν τῷ κατακλίεσθαι πυρὶ.

Τὸ κείμενον.

Ταύτης τῆς διαίτης καὶ τῶν μόχθων τούτων φιλο-ανθρώπως ὁ Θεὸς παῦσαι βουλόμενος τὸ ἀνθρώπειον γένος, λοιπὴν καὶ ἀσθενεστερῶν τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων· οἱ πρῶτοι γὰρ ὡς νεόκτιστοι ἀντεῖχον τῇ παιδεύσει ἐκείνῃ· ἀφορμῆς δραξάμενος ὁ Θεὸς τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν, τὸν Νῶε δὲ μόνον εὐρηκῶς δίκαιον, ἐπάγει κατακλυσμὸν διὰ δύο ἢ καὶ πλείους προφάσεις· ἵνα τοὺς μὲν ἀμαρτωλοὺς ἀποκτείνῃ, τὸν δὲ δίκαιον διασώσῃ εἰς παιδείαν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενεῶν· ἀπαλλάξῃ δὲ κάκεινους θνητοὺς ὄντας, καὶ μέλλοντας ὅπως δῆποτε ἅπαξ ἀποθανεῖν διὰ τῆς ἀωρίας, μᾶλλον μὴ προστιθένα· ἀμαρτίας· ἐνέγκαι δὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλογα τὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ γῆ ταύτῃ, κρεῖττονι ὑπαρχούσῃ καὶ σχεδὸν ἴση τοῦ παραδείσου· ὅπερ καὶ πεποίηκε, κελεύσας τῷ Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐν τῇ γῆ ταύτῃ λοιπὸν ὑπάρχοντι, πάντων ἀπογεύεσθαι καὶ ξύλων καὶ σπερμάτων, καὶ διδάξας κρεοφαγεῖν. Ὅτι δὲ οὐ διὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἐκείνους μόνον ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν, δῆλον ἐκ τοῦ ἐπικρατῆσαι τὸ ὕδωρ τὸν πλείονα χρόνον· ἦρκει γὰρ καὶ μία ἡμέρα καὶ δύο πάντας ἀπολέσαι· ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν κιβωτὸν διαπεράσῃ τὸν Ὀκεανὸν, καὶ ἐνέγκῃ ἐν τῇ γῆ ταύτῃ. Ἐκατὸν γὰρ

A

Paragrapha.

Palam est, Scriptura teste, vinum inventum esse post diluvium, quando Noë, post plantatam et cultam vineam, mustum ex fructu ejus expressum, non expertus antea, largius bibit, ac inebriatus est. De carnibus vero etiam manifestius est; nam ipsum Deus edocet his verbis, *Ecce dedi vobis omnia, quasi olera feni ad comedendum. Ceterum carnem in sanguine ne comedatis*⁵³; ac si diceret, Nuper vobis multorum esu interdixi: **136** nunc autem ex omnibus vos vesci et carnes comedere jubeo. Macta igitur, et effunde sanguinem: et tunc carnem quasi olera comedite. De oleo item probatur, quia illud ex ligno oritur, de quo comedere ante diluvium non licebat ipsis. At fortasse quis objiciat, Si verum est illos ante diluvium carnem non comedisse, quare scriptum est, *Et erat Abel pastor ovium, et obtulit de primogenitis, et de adipe eorum*⁵⁴? Cum carnem non comederent, quid curabant gregem? Quomodo autem cum in sacrificium offerret, non mactabat? At huic secundum veritatem respondebitur, in oblatione vivum holocaustoma oblatum fuisse: illud quippe significat una ex editionibus his verbis: *Super Cain et super sacrificium ejus non inflammavit*⁵⁵; ita ut palam sit ea, quæ offerebantur, divino igne consumpta fuisse. Gregem vero fovebant, lac et lanam sibi procurantes. Rursum objectio: Unde ipsis in mentem venit pingua deligere ad sacrificium Deo offerendum, cum carnes non comederent? Responsio: Quia pingua ad flammam eiendam sunt aptiora, cum quid igne comburitur.

B

C

Textus.

Cum ab hoc victus genere et laboribus genus humanum recreare vellet clementissimus Deus, quia tunc homines infirmiores erant: nam primi homines, ut recens creati, hanc castigationem sustinere poterant: occasione Deus a peccatis eorum accepta, cum Noë solum justum invenisset, diluvium inducit, duabus videlicet aut pluribus de eausis; ut peccatores exterminaret, justum vero ad institutionem futurarum generationum servaret, illosque homines qui mortales erant, ac tandem aliquando morituri, ex immatura aliorum morte absterreret, ne sese peccatis dederent; utque homines ac bruta animantia, propter hominem creata in hanc terram transferret, altera multo meliorem, ac pene parem paradiso: quod etiam effecit, Noë jubens in hac terra post diluvium exsistenti, de omnibus gustare tum arboribus, tum leguminibus, et carnes quoque comedere. Quod autem non tantum ut homines illos exterminaret diluvium induxerit, hinc manifestum est, quod diluvium longo tempore duraverit: nam vel una, aut duæ dies satis erant, ad necem omnibus inferendam; sed id egit ut etiam arca Oceanum transmearet, et in

⁵³ Gen. ix, 3. ⁵⁴ Gen. iv, 3. ⁵⁵ ibid. 5.

hanc terram deferretur. Nam centum quinquaginta diebus aqua obtinuit, non imminuta, donec mirabiliter arca in hanc terram pertransiret. Imo etiam quod aqua montes sublimiores **137** quindecim cubitis supergressa sit, palam facit, id evenisse ob rationem illius arcæ partis quæ in aquis demergebatur, ut ea in cacuminibus montium consideret. Nam media arcæ altitudo, quindecim cubitorum, demersa erat: siquidem tota ejus sublimitas erat triginta cubitorum. Igitur tam hinc, quam ex prophetia Lamechi, et ex constructione mensæ in Tabernaculo stantis, ediscere licet esse terram ultra Oceanum, quæ Oceanum ambiat. Imo vero sacer præco Moyses in Deuteronomio sic habet, *Et tu, Israel, audi præceptum quod do tibi hodie. Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum deducere nobis ipsum, aut quis transibit ultra mare, adducere nobis ipsum? Prope te verbum est in ore tuo*⁵⁶. Id est, Ne dicas impossibile esse ascendere in cælum, ad divina præcepta isthinc deducenda, aut ultra mare transmeare, ad ipsa advehenda: nam proxime te sunt in ore tuo, et in corde tuo. Hæc utraque una docens, esse scilicet terram et locum ultra Oceanum, atque non posse Oceanum transmeari, quemadmodum nos, dum mortales sumus, in cælum ascendere nequimus. Baruch quoque scriba Jeremiæ prophetæ, in epistola sua prudentiæ consilia tradens, ac Moysis legalia edocius, eadem quæ Moyses loquitur, et ait: *Quis ascendit in cælum et accepit eam, et deduxit eam ex nubibus? Quis transiit ultra mare*⁵⁷? non de nostro mari loquens, nam potest illud ab hominibus transmeari, sed de ipso Oceano.

πέραν τῆς θαλάσσης; οὐ λέγων περὶ ἡμετέρας αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ.

Sane vero si paradiscus in hac terra esset, multi homines discendi ac curiose investigandi percupidi, eo usque peragrare tentassent. Nam si ad sericum advehendum nonnulli ad extrema terræ, miseræ negotiationis causa, permeare non dubitant, cur non ad paradiscum spectandum iter suscepissent? Hæc porro serici regio in extrema interiore India sita est, ad lævam ingredientium mare Indicum, longe ulterius Persicum sinum, et insulam vocatam ab Indis Sieledivam, a Græcis vero Taprobanam: vocaturque Sina, quam a læva Oceanus ambit, quemadmodum et Barbariam a dextera. Aiuntque Indi philosophi Brachmanes, ut vocant, si a Sina funiculum tendas, qui per Persidem transiens usque ad Romanam ditionem pertingat, terræ medium admissim **138** describi: et fortasse vere dicunt. Nam multum illa ad sinistram deflectit; ita ut mo-

⁵⁶ Deut. xxx, 12. ⁵⁷ Baruch. iii, 29.

(9) Hæc in collectione itinerariorum, Gallice, *Recueil de divers voyages*, a Thevenotio edita exstant a V. Cl. Emerico Bigotio, dum Florentiæ ageret, excerpta et Gallice versa.

(10) Σελεδίβα, inferius legitur, Σιλεδίβα. Estque insula Ceylan, nomine tantisper immutato. Nam

καὶ πενήκοντα ἡμέρας ἐπεκράτησε τὸ ὕδωρ μὴ ἐλαττούμενον, ἕως οὗτου περᾶση παραδόξως ἡ κιβωτὸς ἐν τῇ γῆ ταύτῃ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑψωθῆναι τὸ ὕδωρ ἐπάνω τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων πῆχεις δεκαπέντε, εὐδηλον δὲ ἐστὶν ὡς διὰ τὸ μέτρον τοῦ μέρους τῆς κιβωτοῦ τοῦ ὑποβρυχίου, ἵνα ἐπικαθίσῃ ἡ κιβωτὸς ἐπάνω τῶν ὀρέων. Τὸ ἡμισυ γὰρ ὕψος τῆς κιβωτοῦ ὑποβρυχίου ἦν, τουτέστι πηχῶν δεκαπέντε· ἦν γὰρ ἔχουσα ὕψος πᾶσα πηχῶν τριάκοντα. Ἔστιν οὖν καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Λάμεχ, καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς τῆς τραπέζης τῆς ἐν τῇ σκηνῇ μαθεῖν, ὅτι πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ γῆ ὑπάρχει κυκλοῦσα τὸν Ὠκεανόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱεροφάντης Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησὶν οὕτως, *Καὶ σὺ, Ἰσραὴλ, ἀκουσον τὴν ἐντολὴν ἣν δίδωμί σοι σήμερον· μὴ ἐλπῆς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν καταγαγεῖν ἡμῖν αὐτήν; ἢ τίς περάσει εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης ἀγαγεῖν ἡμῖν αὐτήν; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστὶν ἐν τῷ στόματί σου. Τοῦτο λέγων, ὅτι Μὴ εἴπῃς· Ἀδύνατόν ἐστιν ἀνελεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν καταγαγεῖν τὰ θεῖα προστάγματα· ἢ περάσαι εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης ἀγαγεῖν αὐτά· ὅτι ἰδοὺ ἐγγύς σου ἐστὶν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ἐν ταυτῷ ἀμφοτέρω διδάξας, ὅτι καὶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ γῆ, ἦτοι τόπος ὑπάρχει, καὶ ἀδύνατόν ἐστι διαπορθμεῦσαι τὸν Ὠκεανόν, ὡσπερ οὖν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς ἀνελεῖν θνητοὺς ἐτι ὑπάρχοντας. Ἀλλὰ καὶ Βαροῦχ ὁ γραμματεὺς Ἱερემίου τοῦ προφήτου, ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἑαυτοῦ περὶ φρονήσεως συμβουλευῶν, διδαχθεὶς δὲ καὶ νόμιμα Μωϋσέως, τὰ αὐτὰ Μωϋσῆ φθέγγεται καὶ φησὶ· *Τίς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλαβεν αὐτήν, καὶ κτερίβασεν αὐτήν ἐκ τῶν νεφελῶν; Τίς διέβη θαλάσσης, δυνατὸν γὰρ περάσαι ταύτην, ἀλλὰ περὶ**

οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ πρῶτοντες πολλὰ μανθάνειν καὶ περιεργάζεσθαι (9), εἶπερ ἦν ὁ παράδεισος ἐν ταύτῃ τῇ γῆ, οὐκ ὠκνηοὺν οἱ πολλοὶ φθάσαι μέχρι τῶν αὐτόθι. Εἰ γὰρ διὰ μετᾴξιον εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς τινες ἐμπορίας εἰκτρᾶς χάριν οὐκ ὀκνοῦσι διελεῖν, πῶς ἂν περὶ τῆς θέας αὐτοῦ τοῦ παραδείσου ὠκνησαν πορεύεσθαι; Αὕτη δὲ ἡ χώρα τοῦ μεταξίου ἐστὶν ἐν τῇ ἐσωτέρῃ πάντων Ἰνδία, κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος εἰσιόντων τοῦ Ἰνδικοῦ πελάγους, περαιτέρω πολὺ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, καὶ τῆς νήσου τῆς καλουμένης παρὰ μὲν Ἰνδοῖς, Σελεδίβα (10), παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλησι, Τραποδάνη, (sic) Τζίνιτζα οὕτω καλουμένη, κυκλομένη πάλιν ἐξ ἀριστερῶν ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, ὡσπερ καὶ ἡ Βαρβαρία κυκλοῦται ἐκ δεξιῶν ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ φασὶν οἱ Ἰνδοὶ φιλόσοφοι οἱ καλούμενοι Βραχμάνες, ὅτι Ἐὰν βάλῃς ἀπὸ Τζινίτζας σπαρτίον, διελεῖν διὰ Περσίδος ἕως

εἰδα, aut diva, insulam sibi vult; hinc *Maldivæ*, ita ut Sielediva, insulam Siele significet. Μοx Τζινίτζα inferius in Vaticano codice legitur Τζικνή, Tsina, sive Sina, nempe Sinarum regio: quæ, ipso teste Cosma, Oceano ab oriente terminatur.

Ῥωμανίας, ἀπὸ κανόνος τὸ μεσαίτατον τοῦ κόσμου ἔστιν, καὶ τάχα ἀληθεύουσι. Πολὺ γὰρ ἀριστερὰ ἔστιν, ὡς οἱ ὀλίγου χρόνου βασταγὰς μεταξίου γίνεσθαι ἐκ τῶν ἐκεῖ, ἐκ διαδοχῆς ἐτέρων ἔθνων ἐν Περσίδι διὰ τῆς γῆς· διὰ δὲ τῆς θαλάσσης πάνυ πολλὰ διαστήματα ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς Περσίδος. Ὅσον γὰρ διάστημα ἔχει ὁ κόλπος ὁ Περσικὸς εἰσερχόμενος ἐν Περσίδι, τοσοῦτον διάστημα πάλιν ἀπὸ τῆς Ταπροβάνης καὶ περαιτέρω ποιεῖ ὁ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ εἰσερχόμενος τις ἐν αὐτῇ τῇ Τζινίτζα· μετὰ τὸ καὶ διαστήματα πάλιν ἱκανὰ ἔχειν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔξωθεν τοῦ Περσικοῦ κόλπου ὅλον τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος ἕως Ταπροβάνης καὶ ἐπέκεινα. Διατέμνει οὖν πολλὰ διαστήματα ὁ διὰ τῆς ὁδοῦ ἐρχόμενος ἀπὸ Τζινίτζας (11) ἐπὶ Περσίδα, ὅθεν καὶ πλῆθος μεταξίου αἰεὶ ἐπὶ τὴν Περσίδα εὐρίσκεται· περαιτέρω δὲ τῆς Τζινίτζας, οὐδὲ πλέεται οὐδὲ οἰκαῖται. B

Ἀπὸ γοῦν τῆς Τζινίτζας ὡς ἀπὸ σπαρτίου ὀρθῶς ἐπὶ τὴν δύσιν τις μετρῶν τὰ διαστήματα τοῦ μήκους τῆς γῆς, εὐρήσει πλεῖον ἢ ἔλαττον μονῶν υ', ἀπὸ μιλίων λ'. Μετρητέον δὲ οὕτως· ἀπὸ τῆς Τζινίτζας ἕως τῆς ἀρχῆς τῆς Περσίδος πᾶσα Ἰουβία (12) καὶ Ἰνδία, καὶ ἡ Βάκτρων χώρα, εἰς περίπου μοναὶ ρν', εἰ μὴ τι πλείους οὐκ ἔλαττον. Καὶ πᾶσα ἡ Περσῶν χώρα μοναὶ π'. Καὶ ἀπὸ τοῦ Νίσιβι ἐπὶ Σελεύκειαν μοναὶ ιγ'· καὶ ἀπὸ Σελευκείας ἐπὶ Ῥώμην, καὶ Γάλους καὶ Ἰβηρίαν, τοὺς νῦν λεγομένους Ἰσπανοὺς, ἕως Γαδείρων ἔξω εἰς τὸν Ὠκεανὸν, μοναὶ ρν' καὶ πλεόν· ὡς γίνεσθαι ὁμοῦ τὸ πᾶν μοναὶ υ' πλεόν ἢ ἔλαττον. Τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς, ἀπὸ τῶν ὑπερβορείων τόπων ἕως τοῦ Βυζαντίου, οὐ πλείους εἰς μοναὶ ν'. C
Ἐκ τῆς γὰρ Κασπίας θαλάσσης τῆς εἰσβαλλούσης ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ, δυνατὸν στοχάσασθαι καὶ τὰ οἰκίητα καὶ τὰ οἰκούμενα τῶν μερῶν ἐκείνων. Καὶ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου πάλιν ἕως Ἀλεξανδρείας μοναὶ ν'· καὶ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἕως τῶν καταράκτων μοναὶ λ'· καὶ ἀπὸ τῶν καταράκτων ἕως Ἀξώμεως μοναὶ λ'· καὶ ἀπὸ Ἀξώμεως ἕως ἄκρων τῆς Αἰθιοπίας τῆς λιθανωτοφόρου γῆς τῆς καλουμένης Βαρβαρίας, ἣτις καὶ παράκειται τῷ Ὠκεανῷ οὐ πλησίον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ἔχουσα τὴν Σάσου χώραν ὑστάτην οὖσαν τῆς Αἰθιοπῶν γῆς, μοναὶ ν' πλεόν ἢ ἔλαττον, ὡς εἶναι ὁμοῦ μονὰς σ' πλεόν ἢ ἔλαττον, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἀληθεύειν τὴν θείαν Γραφήν, διπλοῦν τοῦ πλάτους τὸ μήκος τῆς γῆς ὑποτιθεμένην· ποιήσεις γὰρ τὴν τράπεζαν ὡσανεὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς γῆς μήκος πηχῶν β', καὶ πλάτος πήχους μίαις. D

Ἔστι δὲ ἡ χώρα ἡ λιθανωτοφόρος εἰς τὰ ἄκρα τῆς Αἰθιοπίας μεσόγειος μὲν οὖσα, τὸν δὲ Ὠκεανὸν ἐπέκεινα ἔχουσα. Ὅθεν καὶ οἱ τὴν Βαρβαρίαν οἰκούντες, ὡς ἐγγύθεν ὄντες, ἀνερχόμενοι ἐπὶ τὰ μεσόγεια οἱ πραγματευόμενοι κομίζουσιν ἐξ αὐτῶν τὰ πλείστα τῶν ἡδυσμάτων, λίθον, κασίαν, κάλαμον καὶ ἕτερα πολλὰ, καὶ αὐτοὶ πάλιν διὰ θαλάσσης κομίζουσιν ἐν τῇ Ἀδοῦλῃ, καὶ ἐν τῷ Ὀμηρίτῃ, καὶ ἐν τῇ ἐσωτέρῃ Ἰνδίᾳ καὶ ἐν τῇ Περσίδι. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις εὐρήσεις γεγραμμένον, ὅτι ἡ Βασί-

A dico tempore inde seriel vectura, per alias gentes peragrandō in Persidem, perficiatur, si terrestris via ineatur; sin mari eo concedatur, amplioribus longe spatiis distat a Perside. Quantum enim spatii obtinet sinus Persicus qui in Persidem intrat, tantumdem imo plus spatii conficit qui a Taprobana ad lævam iter instituit usque ad Sinam, cum multa item alia spatia sint emetienda ab exteriori Persici sinus exordio, usque ad Taprobanam, universum scilicet mare Indicum et ultra. Qui igitur pedestri via a Perside ad Sinam concedit, longissimo spatio viam minuit· iude est quod in Perside magna semper serici copia reperiat: ultra Sinam vero neque navigatur, neque habitatur.

Si quis ergo a Sina usque ad occidentem, recta longitudinem terre funiculo dimetiatur, inveniet mansiones circiter 400, triginta milliarum singulas. Sic autem ineunda mensuræ ratio est. A Sina usque ad initium Persidis, intermedia Juvia, India et Bactrorum regione, sunt circiter mansiones saltem centum quinquaginta. Tota Persarum regio est mansionum octoginta. Nisibi Seleuciam, mansiones sunt tredecim, Seleucia Romam, et usque ad Gallos et Iberos, qui nunc Hispani vocantur, usque ad Gades exterius positas ad Oceanum, mansiones sunt plus centum quinquaginta; ita ut summa sit mansionum plus minus quadringentarum. Latitudo vero terre ab Hyperboreis partibus ad usque Byzantium, mansiones non plures quinquaginta sunt. Nam ex Caspio mari ab Oceano influente conjectare licet, quæ habitata, quæque inhabitata in illis partibus sint. Byzantio item Alexandriam mansiones sunt quinquaginta: Alexandria vero ad Cataractas, mansiones triginta; a Cataractis ad Axumim, mansiones triginta; Axumi usque ad extrema Æthiopiæ, terre thuriferæ, quæ vocatur Barbaria, et Oceano adjacet, regionem habens, non vicinam, sed longinquam, quæ Sasus dicitur, ac Æthiopiæ ultima est, mansiones plus minus 50, ita ut simul computentur mansiones circiter 200: ac Scriptura divina vere dicat longitudinem terre latitudine duplo majorem esse: nam ceu descriptionem terre facias, si tabulam pares duorum cubitorum longitudine, unius vero latitudine.

Est autem regio thurifera sita in extremis Æthiopiæ, quæ quidem mediterranea est, sed Oceanum ulterius habet. Unde **139** qui Barbariam incolunt, ad mediterranea, utpote vicini, se conferunt, indeque varia condimenta exportant, thus, casiam, calamum, et alia multa: quæ ipsi mari transferunt Adulem, in emeritarum regionem, in interiorem Indiam, et in Persidem. Quod ipsum in Regnorum libris scriptum reperias; scilicet reginam Sabæ, id est Homeritarum regionis, quam in Evangeliiis re-

(11) Vaticanus Τζίνισσα.

(12) Sic Laurentianus, Vaticanus autem Οὐννία secunda manu.

ginam Austri Dominus nuncupat, condimenta Salo-
moni obtulisse, quæ ex Barbaria, intermedio sinu
vicina, mutuabatur; ebeni virgas, et simias et au-
rum ex Æthiopia, utpote quæ toti Æthiopiæ vicina,
intermedio tamen sinu Arabico, esset. Ubi etiam
in Domini verbis observes, ipsum ea loca terminos
terræ vocare: *Regina Austri surget in iudicio cum
generatione hac, et condemnabit eam, quia venit ex
terminis terræ, ut audiret sapientiam Salomonis* ⁵⁸.
Non enim admodum distat Homerites a Barbaria,
mediante mari trajectus bidui; ultra quam Barba-
riam Oceanus est, qui Zingium ibi dicitur. Sasus
item, ut vocant, Oceano proxima est, ut etiam re-
gioni thuriferæ propinquus Oceanus, quæ regio
multa auri metalla habet. Alternis porro annis rex
Axonitarum per præfectos Agau illuc homines mit-
tit, qui negotientur aurum: quos comitantur alii
plurimi negotiatores, ita ut plus quam quingenti
numero sint. Istuc vero deportant hoves, salem et
ferrum. Ubi autem proxime regionem illam acces-
serunt, ibi quodam loco quiescunt, exque aggestis
spiniis sepem magnam construunt, in eaque degunt;
hoves mactant, quorum frusta supra spinas collo-
cant, ibique pariter salem et ferrum exponunt. Tum
incolæ accedunt ferentes quasi massulas auri, quod
vocant Tancharan: ac quisque unam, aut duas, aut
tres massulas deponit, supra frustum bovis aut
supra salem vel ferrum, pro lubito, extrinsecusque
consistit. Tum is, ad quem bos pertinet, advenit,
ac si contentus pretio sit, accipit aurum: illeque
veniens carnem, sive salem, aut ferrum aufert;
sin minus placeat, relinquit aurum, accedensque
alius, ac non accepisse conspicatus, vel adjicit quid-
piam, vel aurum sumit, et abscedit. Hujusmodi
horum commercium geritur, quia diversæ linguæ
sunt ac interpretibus pene carent. In eodem vero
regionis illius loco diebus quinque plus minus com-
morantur, prout scilicet succedit negotiatio, donec
omnia vendiderint. In reditu una **140** omnes ar-
mati remigrant, quod in hoc itineris intervallo
infestam gentem reperiant, quæ aurum abripere
tentet. Semestri autem spatio totam negotiatio-
nem, sive eundo, sive redeundo, perficiunt. In
eundo remissius ac lentius, ob armenta maxime,
iter agunt; reditum vero celerius absolvunt, ne
hieme et pluviis intercipientur in via. Nili quippe
scaturigines penes illam terram sunt: hiemeque
ex pluviarum vehementia multi fluvii viam occu-
pant. Hiems vero penes illos aestas est nobis,
iniens ab Epiphi mense, ut vocant Ægyptii, usque
ad Thoth: estque valde humida trimestribus plu-
viis, ita ut fluvios multos efficiat, qui omnes Nilum
influunt.

⁵⁸ Matth. xii, 42.

(13) Est hodieque his in partibus, in regno
scilicet Habessinorum Æthiopum regio Agau no-
mine, ubi celebres illæ Nili scaturigines, ut in-
ferius narratur. Quod vero narrat hic Cosmas de
singulari illa mercaturam exercendi consuetudine:
qua nempe Æthiopes et Barbari illi lingua discre-

λισσα Σάβα, τουτέστι τοῦ Ὀμηρίτου, ἣν πάλιν καλεῖ
ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις βασιλισσαν νότου, τῷ Σολο-
μῶντι ἡδύσματα ἔφερε τὰ ἀπὸ αὐτῆς τῆς Βαρβαρίας,
ὡς γειτνιώσα εἰς τὸ πέραν, καὶ ῥάβδους ἐβεννίνους
καὶ πιθήκους καὶ χρυσίον ἐκ τῆς Αἰθιοπίας, ὡς γει-
τιώσα πάση τῇ Αἰθιοπία, κατὰ τὸ πέραν τοῦ Ἀρα-
βικοῦ κόλπου. Ἔστιν οὖν πάλιν καὶ ἐκ τῶν λόγων
τοῦ Κυρίου ἰδεῖν, ὡς ὅτι πέρατα γῆς καλεῖ αὐτοὺς
τοὺς τόπους, οὕτως, *Βασιλισσα νότου ἐγερθήσεται
ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατα-
κρινεῖ αὐτήν, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς
ἀκοῦσαι τῆς σοφίας Σολομῶντος*. Οὐκ ἀπέχει γὰρ
τῆς Βαρβαρίας ὁ Ὀμηρίτης τῆς θαλάσσης μεταξού-
σης πορείας ἡμερῶν διὰ θαλάσσης δύο, ἧς λοιπὴν
ἐπέκεινα ὁ Ὠκεανός ἐστι τὸ καλούμενον ἐκεῖ Ζίγ-
γιον. Ἢ δὲ λεγομένη Σάσου καὶ αὐτὴ πλησίον ὑπάρ-
χει τοῦ Ὠκεανῶ, ὡς καὶ τῆς λιθωνοφόρου γῆς
πλησίον ὁ Ὠκεανός ὑπάρχει, μέταλλα πολλὰ χρυσοῦ
ἔχουσα. Ἐνα δὲ παρ' ἑνα ἐνιαυτὸν ὁ βασιλεὺς τῶν
Ἀξωμιτῶν διὰ τοῦ ἀρχοντος τῆς Ἀγαῦ (13) ἀποστέλ-
λει ἐκεῖ ἀνθρώπους ἰδίους ἐνεκεν πραγματείας χρυ-
σοῦ· συνεξέρχονται δὲ αὐτοῖς καὶ ἕτεροι πολλοὶ συμ-
πραγματευόμενοι, ὡς εἶναι ἐπάνω πεντακοσίων ἀν-
δρῶν. Ἀποφέρουσι δὲ ἐκεῖ βόας καὶ ἄλας καὶ σίδηρον.
Ἠς δὲ ἐγγὺς τῆς χώρας γίνονται, ποιοῦσι κατὰ
τόπον παύλιν· φέροντες δὲ ἀκανθῶν πλῆθος ποιοῦσι
μέγαν φραγμὸν, καὶ ἔσωθεν διάγουσι, καὶ θύουσι βόας
καὶ μελίζουσι, καὶ προβάλλουσιν ἐπάνω τῶν ἀκανθῶν
ταῦτα καὶ τοὺς ἄλας καὶ τὸν σίδηρον. Ἐρχονται δὲ
ἐκεῖνοι οἱ ἐγγύριοι φέροντες χρυσίον ὡς θέρμια, τὸν
λεγόμενον ταγχάραν, καὶ τίθησιν ἐν θέρμιον, ἢ δύο,
ἢ πλεόν ἐπάνω οὗ ἀρέσκεται μέλους, ἢ εἰς τοὺς ἄλας,
ἢ εἰς τὸ σιδήριον, καὶ εἰσάτηκει παρέξω. Ἐγγίζει δὲ
ὁ κύριος τοῦ βοῆς, καὶ ἐὰν ἤρρεσεν αὐτῷ, ἔλαβε τὸ
χρυσίον, κάκεινος ἐλθὼν ἔλαβε τὸ κρέας, ἢ τοὺς
ἄλας, ἢ τὸ σιδήριον· εἰ δὲ οὐκ ἤρρεσεν αὐτῷ, ἤφιει
τὸ χρυσίον, καὶ ἦλθε κάκεινος θεωρῶν ὅτι οὐκ ἔλαβε,
καὶ ἢ προστίθησιν ἢ ἔλαβε τὸ χρυσίον αὐτοῦ καὶ ἀν-
εχώρησε. Τοιαύτη ἐστὶ ἡ συναλλαγὴ τῶν ἐκείσε, ἐπει-
δὴ καὶ ἀλλόγλωσσοί εἰσι καὶ ἑρμηγέων μάλιστα πολ-
λῶν ἀποροῦσι. Ποιοῦσι δὲ κατὰ τόπον εἰς ἐκείνην τὴν
χώραν ἡμέρας πέντε πλεόν ἢ ἕλαττον κατὰ πρόσθα-
σιν εἰσερχόμενοι καὶ πραγματευόμενοι, μέχρις οὗ
ἀποπραγματεύονται. Ἐν τῷ δὲ ὑποστρέφειν πάλιν
D ὁμοθυμαδὸν ἐνοπλοὶ ὑποστρέφουσι, διὰ τὸ εἶναι τινὰς
μεταξὺ τῆς χώρας ἐπηρεάζοντας αὐτοὺς, καὶ ἀσελεῖν
βουλομένους ἀπ' αὐτῶν τὸ χρυσίον. Οὕτως οὖν ποιούν-
τες, ἕξαμήνου ποιοῦσι τὴν ἐμπορίαν ἐν τῷ ὑπάγειν
καὶ ὑποστρέφειν αὐτοὺς, βραδυτέρως περιπατοῦντες
ἐν τῷ ὑπάγειν, μάλιστα διὰ τὰ ἄλογα· ὑποστρέφον-
τες δὲ σπουδαιότερον, ἵνα μὴ οἱ χειμῶνες καὶ οἱ ὑετοὶ
καταλάβωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ ὁδῷ. Περὶ γὰρ τὰ ἐκεῖ
ἐστὶν ἡ κορυφὴ τοῦ Νείλου ποταμοῦ, καὶ κατὰ χει-

pantes, admotis rebus commutandis, tum nego-
tiationem perficerent, cum is qui venumdabat,
appositum pretium acciperet, hodieque in pleris-
que Africae partibus usu venit, ut videas in itine-
rariis et descriptionibus Africae.

μῶνα ἐκ τῶν πολλῶν ὑπερῶν πολλοὶ ποταμοὶ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδὸν γίνονται. Ἔστι δὲ ὁ χειμῶν τῶν αὐτῶν κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν θέρος, ἀπὸ τοῦ κατ' Αἰγυπτίους Ἐπιφῆ μηνὸς ἀρχῆ, ἕως τοῦ Θῶθ, σφοδρῶς πάνυ βρέχων τοὺς τρεῖς μῆνας, ὥστε πλήθος ποταμῶν ποιεῖν, πάντες δὲ ἐπὶ τὸν Νεῖλον ἐκχέουσι.

Ταῦτα δὲ τὰ μὲν ὄψει παρέλαβον, τὰ δὲ ἀκτικῶς ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκεῖσε πραγματευομένων γέγραφα. Βούλομαι δὲ καὶ ἑτέραν ἱστορίαν διηγήσασθαι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ συντελοῦσαν πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. Ἐν τῇ Ἀδούλῃ (14) τῇ καλουμένῃ τῶν Αἰθιοπῶν πόλει παραλίῳ τυγχανούσῃ ὡς ἀπὸ μιλίων δύο, λιμένι ὑπαρχούσῃ τοῦ Ἀξωμιτῶν ἔθνους, ἐνθα καὶ τὴν ἐμπορίαν ποιούμεθα, οἷον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπὸ Ἑλᾶ (15) ἐμπορευόμενοι, δίφρος ἐστὶ κείμενος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πόλεως κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος προσέχων ἐπὶ τὴν ὁδὸν Ἀξώμεως μαρμάρινος, ἐνδὲ τῶν βασιλευσάντων ἐνταῦθα Πτολεμαίου, ἀπὸ δοκιμασίου μαρμάρου λευκοῦ, οἷά εἰσι τὰ τραπέζια τὰ λευκὰ, οὐ μὲν τοι Προκοννήσιος· ἔχων βάσιν τετράγωνον, καὶ τέσσαρα κίονια λεπτὰ μικρὰ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας, καὶ ἓνα παχύτερον μέσον γεγλυμμένον σχινοῦτων, καὶ ἐπάνω τῶν κιονίων τὸ κάθισμα, καὶ τὸ ἀνακλιτὸν τὸ ὀπισθεν τοῦ θρόνου, καὶ τὰ παρ' ἐκάτερα πλεῦρά δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ὅλος ὁ δίφρος καὶ ἡ βάσις καὶ τὰ πέντε κίονια καὶ τὸ κάθισμα, καὶ τὸ ἀνακλιτὸν καὶ τὰ παρ' ἐκάτερα πλεῦρά ὅλα εἰς λίθος γεγλυμμένους, ἔχων ὅλος ὡς πῆχεις δύο ἡμισυ, ὡς αἱ παρ' ἡμῖν καλούμεναι καθέδραι. Ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ δίφρου ἄλλο μάρμαρον ἀπὸ Βασανίτου λίθου ἐστὶν ἰσotάμενον ὡσεὶ πηχῶν τριῶν τετράγωνον ὡς εἰκῶν τῆς ἡ κεφαλῆ τὸ μέσον μὲν ὀξὺ ἄνω, τὰ παρ' ἐκάτερα δὲ μικρὸν χαμηλότερα ὡς τύπον τοῦ στοιχείου τοῦ λάμβδα, ὅλον δὲ τὸ σῶμα τετράγωνον. Νυνὶ δὲ αὐτῇ ἡ εἰκῶν πεπτωκυῖα ἐστὶν ὀπισθεν τοῦ δίφρου τὸ κάτω πάνυ μέρος αὐτῆς κλασθὲν καὶ ἀπολεσθὲν. Ὅλον δὲ τὸ μάρμαρον καὶ ὁ δίφρος πεπληρωμένα γραμμάτων Ἑλληνικῶν. Παρόντι οὖν μοι ἐν τοῖς τόποις ἐκεῖνοις, πρὸ τούτων τῶν ἐνιαυτῶν εἴκοσι πέντε πλέον ἢ ἔλαττον, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως, ὁ τῆνικαῦτα βασιλεὺς τῶν Ἀξωμιτῶν Ἐλεσβαῦν (16) μέλλων ἐξίεναι εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ὀμηρίτας τοὺς πέραν, γράφει τῷ ἄρχοντι Ἀδούλης ἀναλαβεῖν τὰ ἴσα τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ δίφρῳ τῷ Πτολεμαϊκῷ καὶ τῇ εἰκόνι (17), καὶ ἀποστεῖλαι αὐτῷ. Καλέσας δὲ με ὁ τότε ἄρχων ὀνόματι Ἀσβᾶς, καὶ ἄλλον ἓνα πραγματευτὴν ὀνόματι Μηναῦν, ὃς γενόμενος μονάζων ἐν τῇ Ῥαῖθου οὐ πρὸ πολλοῦ τὸν βίον μετήλλαξε, κελεύει ἡμῖν ἀπελθεῖν καὶ ἀναλαβεῖν τὰ γεγραμμένα. Λαθόντες δὲ δεδώκαμεν τῷ ἄρχοντι, κατασχόντες ἑαυτοῖς τὰ ἴσα ἃ καὶ νῦν θῆσω ἐν ταύτῃ τῇ συγραφῇ, συμβαλλόμενα ἡμῖν πρὸς τὴν τῶν τόπων καὶ τῶν οἰκούντων καὶ τῶν διαστημάτων εἰδήσιν. Εὐρομεν δὲ καὶ ἐν ὀπισθίοις τοῦ δίφρου γεγλυμμένους

(14) Ἀδούλη, Adule ex qua mare adiacens, sinus Adulitanus appellabatur; vide Ptolemaeum.

(15) Sic Vaticanus. Laurentius vero, καὶ Ἀηλά.

(16) In Vaticano prima manu legitur Ἑλλατσοβάα. Hic porro Elesbaan rex Axomitaram, ea quam Cosmas memorat expeditione, Homeritarum regnum delevit, pulso Dunaanō rege Judaicæ religionis, qui immanem in Christianos carnificinam exercebat. Qui Elesbaan alio nomine Calebus vocaba-

Hæc tum ipsis oculis a me conspecta, tum narratibus iis, qui istuc negotiationis causa veniunt, accepta scripto tradidi. Aliam item historiam, reiquam tractamus, opportunam, pietati tuæ narrare animus est. In Adule, quæ Æthiopum urbs maritima duobus miliaribus a mari distans, et Axomitaram portus est, in quo negotiari solemus, Alexandria aut Ela profecti, sella est marmorea ad urbis ingressum sita versus occidentalem partem, qua respicit viam Axomis. Estque unius ex Ptolemæis, qui apud nos regnarunt, ex pretioso marmore albo, qualia sunt ea, ex quibus mensæ marmoreæ albæ conficiuntur; non autem ex Proconnesio: ejus basis quadra cum quatuor columellis ad quatuor angulos, unaque in medio densiore, sinuosis lineis insculpta. Supra columnas sedes habetur, et pone thronum tabula dorso reclinando; utraque latera, totaque sella cum base, quinque columellis, sede et dorso, ex uno lapide insculpto, habet cubitos circiter duos cum dimidio, ea forma qua penes nos cathedræ confectæ sunt. Pone sellam marmor aliud ex Basanite lapide c.igitur, cubitorum circiter trium, quadrangulum, quasi statua ejus caput in acumen desinat, et acuminis latera paulum declinent, ad figuram litteræ lambda; totum vero corpus quadrangulum sit. Cæterum jam illa decidit pone sellam, atque infima pars ejus confracta perit. Totum vero marmor itemque sella Græcis litteris plena sunt. Cum autem annis abhinc plus minus viginti quinque, sub initium principatus Justinī Romanorum imperatoris, istis in locis adessen, **141** Elesbaan tunc Axomitaram rex, bellicam suscepturus expeditionem contra Homeritas in adversa sinus ora positos, Adulis præfecto litteris mandavit, ut exemplum inscriptionis Ptolemææ sellæ atque lapidis sibi transmitteret. Tunc præfectus ille nomine Asbas evocatum me et alium negotiatorem Menam dictum, qui postquam Raithu monachus fuit, haud ita pridem excessit e vivis, jussit loca petere, et inscriptionem exsumere: quam exscriptam præfecto dedimus, penes nos item apographum servantem, quod jam hic apponere visum, quia multam conferat nobis ad locorum, incolarum et interstitiorum notitiam. In posteriori selle parte sculptos reperimus Herculem et Mercurium: dicebatque beatæ vir memoriæ Menas, qui mecum erat, Herculem esse virtutis symbolum, Mercurium vero, divitiarum. At memor ego Actuum apo-

tur: a Græcis pariter et Arabibus, ac Æthiopibus celebratus atque in sanctorum fastos relatus est. Hujus mentionem habent Nonnosus in Photio, Metaphrastus, Callistus, Abulpharagius. Hæc pluribus recensita videas apud Jobanum Ludolphum accuratissimum rerum Æthiopicarum interpretem et indagatorem. Mox Vatic. Ἀδούλειως.

(17) Εἰκόνα vocat tabulam lapideam, ut supra.

stolorum, in uno repugnabam, opprobabamque Mercurium esse potius sermonis symbolum; ita quippe scriptum est in Actibus, ubi Barnabam Jovem⁶⁹, Paulum vero Mercurium vocatum esse dicitur, quia ipse erat dux verbi. Sella itaque, marmor et ipse Ptolemæus ita se habent.

Πράξουσιν· ὅτι ἐκάλουν τὸν μὲν Βαρνάβαν, Δία, τὸν δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν, ὅτι αὐτὸς ἦν ἡγούμενος τοῦ λόγου. (18) Ἔστιν οὖν ὁ δῖφρος καὶ τὸ μάρμαρον ἅμα οὕτως, καὶ αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος.

Hæc porro in statua, sive lapidea tabula, scripta sunt.

Rex magnus Ptolemæus, filius regis Ptolemæi et reginæ Arsinoes, deorum fratrum, regis Ptolemæi et reginæ Berenices, deorum sospitatorum nepos, ex patre quidem Hercule Jovis filio, ex matre autem Baccho item Jovis filio oriundus: accepto a patre regno Ægypti, Lybiæ, Syriæ, Phœnicæ, Cypri, Lyciæ, Cariæ et Cycladum insularum, bellum gessit in Asia, cum magna peditum equitumque multitudine, et cum nautica classe, atque elephantis Troglodyticis et Æthiopicis, quos pater ejus et ipse primi in his locis venatu ceperunt, et abductos in Ægyptum, bellico usui assuefecerunt. Cum autem regiones citra Euphratem omnes ditioni suæ subdividisset, necnon Ciliciam, Pamphyliam, Ioniam, Hellespontum, Thraciam, viresque omnes istis in regionibus sitas atque elephantos Indicos, omnesque locorum istorum monarchas vectigales sibi fecisset; Euphratem fluvium **142** trajecit: ac cum Mesopotamiam, Babyloniam, Susianam, Persidem, Mediam, ac reliquas omnes usque ad Bactrianam regiones subegisset, et perquisitis sacris rebus, quas olim Persæ ex Ægypto exportaverant, eas cum reliqua gaza variis ex locis coacta, retulisset in Ægyptum,

ἤχθη, καὶ ἀνακομίσας μετὰ τῆς ἄλλης γάζης τῆς ἀπὸ τῶν ὀρυχθέντων ποταμῶν (21).

Hæc in lapidea illa tabula scripta reperimus, et servare licuit, sed pauca interciderant: ex fractura enim nonnisi frustulum exciderat. Deinde quasi una serie hæc in sella descripta erant.

Postea strenue agens, jussu pacatis gentibus regno meo finitimis, gentes mox enumerandas devici, ac bello mihi subjeci. Gazam gentem debellavi, dehinc Agamen et Siguen, quibus devictis, eorum quæ possidebant omnium dimidium accepimus. Ava, Tiamo, qui vocantur etiam Tziamo, Gambela et

⁶⁹ Act. xiv, 12.

(18) *Hæc delineantur inferius in tabula prima, ubi videsis.*

(19) *Πολεμικὴν χρεῖαν. Sic Vaticanus: Laurentianus vero minus commode Πτολεμαϊκὴν χρεῖαν, et sic edidit Bigotius.*

(20) *Vaticanus ὑφ' ἐαυτοῦ.*

(21) *Δυνάμεις ἀπέστειλε διὰ τῶν ὀρυχθέντων ποταμῶν. Hæc ita Gallice vertit Emericus Bigotius, Et faisant des canaux où il était nécessaire pour rendre à ses troupes le passage plus aisé.*

(22) *Γάζη. Ex nominibus Æthiopicis quæ sequuntur pleraque hodierni usus in Æthiopia sunt, quæ nos pro facultate indicabimus, ea tamen cautione, ut ne nimium conjecturis indulgeamus. Gaza in Æthiopia pro loco aut gente peculiari non oc-*

τὸν τε Ἡρακλέα καὶ Ἑρμέα· οὗς ὁ μετ' ἐμοῦ μακαρίτης Μηνᾶς ἔλεγε τὸν μὲν Ἡρακλέα σύμβολον εἶναι δυνάμεως, τὸν δὲ Ἑρμέα, πλοῦτος. Καγὼ δὲ μνησθεὶς τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων ἀντέλεγον αὐτῷ πρὸς τὸ ἐν, λέγων ὅτι τὸν Ἑρμέα μᾶλλον σύμβολον λόγου ἐστὶ λαβεῖν· οὕτως γὰρ γέγραπται ἐν ταῖς δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν, ὅτι αὐτὸς ἦν ἡγούμενος τοῦ λόγου.

Eisī dē kai τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ εἰκόνι ταῦτα.

Βασιλεὺς μέγας Πτολεμαῖος, υἱὸς βασιλέως Πτολεμαίου καὶ βασιλίσσης Ἀρσινόης θεῶν ἀδελφῶν, τῶν βασιλέων Πτολεμαίου καὶ βασιλίσσης Βερενίκης θεῶν σωτήρων ἀπόγονος· τὰ μὲν ἀπὸ πατρὸς Ἡρακλέος τοῦ Διὸς, τὰ δὲ ἀπὸ μητρὸς Διονύσου τοῦ Διὸς, παραλαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν βασιλείαν Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ Συρίας, καὶ Φοινίκης, καὶ Κύπρου, καὶ Λυκίας, καὶ Καρίας, καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ δυνάμεων πεζικῶν καὶ ἱππικῶν καὶ ναυτικοῦ στόλου, καὶ ἐλεφάντων Τρογλοδυτικῶν καὶ Αἰθιοπικῶν, οὗς ὁ τε πατὴρ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἐκ τῶν χώρων τούτων ἐθήρευσαν, καὶ καταγαγόντες εἰς Αἴγυπτον, κατεσκεύασαν πολεμικὴν χρεῖαν (19). Κυριεύσας δὲ τῆς τε ἐντὸς Εὐφράτου χώρας πάσης, καὶ Κιλικίας καὶ Παμφυλίας, καὶ Ἰωνίας, καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ Θράκης καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις πασῶν, καὶ ἐλεφάντων Ἰνδικῶν, καὶ τοὺς μονάρχους τοὺς ἐν ταῖς τόποις πάντας ὑπηκόους καταστήσας, διέβη τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ Βαβυλωνίαν, καὶ Σουσιάνην, καὶ Περσίδα, καὶ Μηδείαν, καὶ τὴν λοιπὴν πᾶσαν ἕως Βακτριανῆς ὑπ' αὐτὸν (20) ποιησάμενος, καὶ ἀναζητήσας ὅσα ὑπὸ τῶν Περσῶν ἱερὰ ἐξ Αἰγύπτου ἐξ-

ἀπὸ τῶν τόπων εἰς Αἴγυπτον, δυνάμεις ἀπέστειλε

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ εἰκόνι ἐγγέγραπτο, ἃ καὶ εὐρομεν σῶσαι· ὀλίγα δὲ ἦσαν τὰ ἀπολόμενα, οὐδὲ γὰρ πολὺ ἦν τὸ κεκλασμένον μέρος αὐτῆς. Εἶτα ὡς ἐξ ἀκολουθίας καὶ εἰς τὸν δῖφρον ἐγγέγραπτο οὕτως.

Μεθ' ἃ ἀνδρειύσας τὰ μὲν ἐγγιστα τοῦ βασιλείου μου ἔθνη εἰρηνεύεσθαι κελεύσα, ἐπολέμησα καὶ ὑπέταξα μάχαις τὰ ὑπογεγραμμένα ἔθνη. Γάζη (22) ἔθνη ἐπολέμησα, ἔπειτα Ἀγάμη καὶ Σιγύην, καὶ νικήσας, τὴν ἡμίσειαν τῶν παρ' αὐτοῖς πάντων ἡμερίσαμεν. Αὔα, καὶ Τιαμῶ (23), τοὺς λεγομένους

currit; sed hodierni Pabessini regnum suum Gheza vocant: an vero idipsum inscriptio, Gazam a Ptolemæo in Æthiopia subjugatam memorans, significet, ignoratur. Quæ mox sequitur, Ἀγάμη, Agame vel Agami, jam Agamia dicitur, estque præfectura regni Tigræ: nec ex nominis similitudine tantum eadem esse deprehenditur; sed etiam quia quæ mox recensentur loca pleraque, huic vicina sunt. De Σιγύη nihil reperio. Ibid. καὶ νικήσας, sic Vaticanus: Laurentianus vero ἐνίκησα· sed prior lectio præstat.

(23) *Αὔα καὶ Τιαμῶ. In Vatic. legitur Τίαμα, quæ item, ut hic fertur, etiam Τζιαμῶ vel Τζιαμα dicebatur, quo nomine præfectura quædam regni Tigræ hodieque proxime Agamiam exstat, Τζαμα.*

Τζιαμῶ, καὶ τοὺς Γαμβηλά, καὶ τὰ ἐγγύς αὐτῶν Ἀ [λέγει ἔθνη τὰ πέραν τοῦ Νείλου], καὶ Ζιγγαβηνέ (24), καὶ Ἀγγαβέ, καὶ Τιαμά, καὶ Ἀθαγαοῦς, καὶ Καλαά, καὶ Σεμῆναι ἔθνος πέραν τοῦ Νείλου ἐν δυσβάτοις καὶ χιονόδεσσιν ὄρεσιν οἰκοῦντας, ἐν οἷς διὰ παντός νιφετοὶ καὶ κρύη καὶ χιόνες βαθύτατοι (25), ὡς μέχρι γονάτων καταδύνειν ἄνδρα, τὸν ποταμὸν διαβάς ὑπέταξα. Ἐπειτα, Λασινέ, καὶ Ζαά, καὶ Γαβαλά, οἰκοῦντας παρ' ὄρεσι θερμῶν ὑδάτων βλύζουσι καὶ καταρρύτοις, Ἀταλμῶ καὶ Βεγά, καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς ἔθνη πάντα Ἐγγαίτας (26) τοὺς μέχρι τῶν τῆς Αἰγύπτου ὄριων οἰκοῦντας ὑποτάξας, περσεύεσθαι ἐποίησα τὴν ἔδδν ἀπὸ τῶν τῆς ἐμῆς βασιλείας τόπων μέχρι Αἰγύπτου. Ἐπειτα Ἀννίνε καὶ Μετίνε ἐν ἀποκρήμνοισι οἰκοῦντα ὄρεσι. Σεσέα ἔθνος (27) ἐπολέμησα, οὗς καὶ μέγιστον καὶ δυσβατώτατον ὄρος ἀνελοθόντας περιφρουρήσας κατήγαγον καὶ ἐπελεξάμην ἑμαυτῷ τοὺς τε νέους αὐτῶν καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ παρθένους καὶ πᾶσαν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς κτήσιν. Ραυσῶν (28) ἔθνη μεσόγεια λιθανωτοφύρων βαρβάρων, οἰκοῦντα ἐν τῷ πεδίῳ μεγίστων ἀνύδρων, καὶ Σωλατὲ ἔθνος ὑπέταξα, οἷς καὶ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς θαλάσσης φυλάσσειν ἐκέλευσα. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ ἔθνη ὄρεσιν ἰσχυροῖς πεφρουρημένα αὐτὸς ἐγὼ ἐν ταῖς μάχαις παρῶν νικήσας καὶ ὑποτάξας, ἐχαρισάμην αὐτοῖς πάσας τὰς χῶρας ἐπὶ φόροις. Ἄλλα δὲ πλεῖστα ἔθνη ἐκόντα ὑπετάγη μοι ἐπὶ φόροις. Καὶ πέραν δὲ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης οἰκοῦντας Ἀραβίτας καὶ Κιναιδοκολπίτας (29), στράτευμα ναυτικὸν καὶ πεζικὸν διαπεμφάμενος, καὶ ὑποτάξας αὐτῶν τοὺς βασιλέας, φόρους τῆς γῆς τελεῖν ἐκέλευσα, καὶ ὀδεύεσθαι μετ' εἰρήνης καὶ πλέεσθαι ἀπὸ τε Λεύκης κόμης ἕως τῶν Σαβέων χῶρας ἐπολέμησα. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἔθνη πρῶτος καὶ μόνος βασιλέων τῶν πρὸ ἐμοῦ ὑπέταξα, δι' ἣν ἔχω τὸν μέγιστον θεόν μου Ἄρην εὐχαριστίαν, ὃς με καὶ ἐγέννησε, δι' ἣν πάντα τὰ ἔθνη τὰ ὁμοροῦντα τῇ ἐμῇ γῇ ἀπὸ μὲν ἀνατολῆς μέχρι τῆς λιθανωτοφύρου, ἀπὸ δὲ δύσεως μέχρι τῶν τῆς Αἰθιοπίας καὶ Σάσου τόπων, ὑπ' ἑμαυτὸν ἐποίησα· ἃ μὲν αὐτὸς ἐγὼ ἐλθὼν καὶ νικήσας, ἃ δὲ διαπεμπόμενος, καὶ ἐν εἰρήνῃ καταστήσας πάντα τὸν ὑπ' ἐμοὶ κόσμον, κατήλθον εἰς τὴν Ἀδούλην τῷ Διὶ, καὶ τῷ Ἄρει, καὶ τῷ Ποσειδῶνι θυσιάσαι ὑπὲρ τῶν πλοῖζομένων· ἰθροῖσας δὲ μου τὰ στρατεύματα, καὶ ὑφ' ἐν ποιήσας ἐπὶ τούτῳ τῷ τόπῳ, καθίσας τότε τὸν δίφρον παραθήκην τῷ Ἄρει ἐποίησα, ἔτει τῆς ἐμῆς βασιλείας εἰκοστῷ ἑβδόμῳ.

gentes ipsis vicinas [loquitur de populis trans Nilum positis], Zingabene, Angabe, Tiama, Athagaos, Calaa et Semena gentem trans Nilum in aviis et nivosis montibus sedes habentem, ubi semper pruinae, glacies et nives profundissimae, ita ut ad genua usque vestigium imprimatur, trajecto flumine subjeci. Deinde vero Lazine, Zaa et Gabala, qui habitant in montibus calidas aquas emittentibus ac praeceptis, Atalmo et Bega, et cum iis gentes istius tractus omnes; Tangaitas, qui usque ad terminos Aegypti pertingunt, cum subegissem, pedestrem viam paravi a regni mei locis usque ad Aegyptum. Deinde vero gentes Annine et Metine in praeceptis montibus habitantes. Seseae populo bellum intuli, quos, cum in maximum et asperrimum montem ascendissent, **B 143** posita circum custodia, illinc deduxi, mihi que allegi juvenes eorum, uxores item, pueros et virgines, una cum universis eorum facultatibus. Rausorum gentem mediterraneam Barbarorum thuriferae regionis, maximas et inaquosas planities incolentem, nationemque Solate subjeci: quos jussi maris oras praesidiis tutare. Has porro gentes omnes, asperrimis montibus septas, cum ipse praesens editis certaminibus subegissem, concessi agros suos vectigales retinere. Imo etiam plurimae gentes sponte sese mihi vectigales obtulerunt. Sed etiam misso exercitu nautico et pedestri trans mare Rubrum, Arabitas et Cinædocolpitas subegi, eorumque reges tributa pendere, pacata itinera et maria servare jussi. Gentes item a Vico albo usque ad Sabaeorum regionem debellavi. Caeterum hasce omnes nationes primus et solus post decessores meos reges subjeci, quare maximo deo meo Marti, qui me genuit, gratias habeo, cujus ope gentes ditioni meae finitimas, ab oriente quidem usque ad thuriferam regionem, ab occidente vero usque ad Aethiopiam et ad Sasi loca, mihi subditas feci, cum ipse profectus, tum missis legatis victoriam referens; ac ubi totam ditionis meae terram pacatam consistui, Adulem descendi sacrificatum Jovi, Marti et Neptuno pro navigantibus; accitis et in unum collectis hoc loco universis exercitibus meis, hancque sellam Marti **D** dicavi, anno regni mei vicesimo septimo.

De Ava nihil habemus, nisi forte dicas esse praefecturam Tigræ quæ dicitur *Afa*. De Γαμβηλά vel Γαμβελά, ut Vaticanus habet, occurrit nihil.

Quæ mox sequuntur verba, λέγει ἔθνη τὰ πέραν τοῦ Νείλου, ex margine in seriem irrepsisse videntur: suntque Cosmæ nostri Scholion sive paragrapha.

(24) Καὶ Ζιγγαβηνέ καὶ Ἀγγαβέ, καὶ Τιαμά (Vatic. Τιάμαα) καὶ Ἀθαγάους, καὶ Καλαά, καὶ Σεμῆναι, Vatic. Σαμινέ. De duobus primis nihil succurrit. De Tiama vero secundo occurrente, conjectare licet esse aliam praefecturam primæ cognominem in regno Bagamedra, nec procul positam, Tzama dictam, Athagaos: duæ sunt in Habessinia regiones nomine *Agao*, quarum alterutra hic fortasse indicatur. De Calaa nihil. Semenæ vero aut Samine, mox

sequens, est certissime regio Samen vel Semen hodierna: nam et nomen consentit apprime, et praeceptis nivosisque montibus plena esse narratur.

(25) Laurent. βαθύτατοι, Vatic. βαθεῖαι. De gentibus mox memoratis, nihil succurrit.

(26) Laurent. Ταγγαίτας, Vatic. Ταγγαῖτων.

(27) Quæ sequuntur gentes, Sesea, Rauso et Solate, ad Barbariam pertinent, ut monet Cosmas inferius; Barbaria autem regio erat maritima ultra fretum Arabici sinus, ut ait plerumque Cosmas, quæ item Thurifera vocabatur. Hujus metropolis, Ptolemæo teste, erat Πάπτος, forte eadem quæ hic Rauso vocatur.

(28) Vatican. Ραυσῶ.

(29) Cinædocolpita sunt Arabiae populi ad oras maris Rubri, ex Ptolemæo.

Cosmæ Scholia in Ptolemæi inscriptionem. Ex Vaticano codice.

Deinde Lazine, Zuu, et Gabala. Hæ gentes hæc- A
tenus ita vocantur.

Sesæa gentem debellari. Hic Barbariæ gentes in-
dicat.

Arabitas et Cinædocolpitas. Paragrapha. Gentes
quæ in Homerite sunt significat, id est, Felicis Ara-
biæ populos.

A Vico albo. Paragrapha. In partibus Blennyum,
vicus est nomine Leucogen.

Usque ad Sabæorum regionem. Paragrapha. Sa-
bæorum item regio in Homerite est,

Et ad Sasi loca. Paragrapha. Hæc Sasi regio, ul-
tima Æthiopum est, ubi multum auri reperitur,
quod dicitur Tancharas. Ulterius autem est Ocea-
nus, et regio Barbareotarum, qui thuris mercatu- B
ram exercent.

144 Et hæc quidem in sella scripta sunt. Porro
usque in presentem diem, ante sellam hujusmodi
reos capitali pœna afficiunt. An vero a tempore
usque Ptolemæi id moris obtineat, dicere non va-
leo. Hæc autem apposui, ut commonstrarem ipsum
Ptolemæum, Sasum et Barbariam, extrema Æthio-
piæ, accurate novisse, utpote qui universas illas
gentes et regiones subegerit, quarum plerasque vi-
dimus; cæteras, tum proxime versantes, quorum-
dam narratu probe novimus. Atenim mancipiorum
maxima pars his ex gentibus procedunt: quæ hodie
apud eos qui ibi mercaturam exercent, inveniantur.
In Semenam vero, ubi glacies et nives adesse dicit,
rex Axomitarum exsulatum mittit eos quos exsili C
pœna multat. Transmarinos autem Arabitas, Cinæ-
docolpitas et Sabæorum regionem vocat, Homeritas.
Ex hac itaque narratione conjectare licet lati-
tudinem terræ ab hyperboreis partibus usque ad
Sasum ac thuriferam Barbariam, non plus quam
ducentarum mansionum esse. Etenim rem accura-
tissime exploratam, neque multum a veritate aber-
rantes, cum ex decursis a nobis mari et terra spa-
tiis, tum ex certis narrationibus scripto consignā-
mus: ita ut hæc in parte divina Scriptura vera di-
cere deprehendatur; exteri vero falsa enuntient, ac
conjecturas, sophismata et aniles fabellas ad vani-
tatis suæ confirmationem potius quam rei verita-
tem, proferant, zonam aliam australem commenti,
ultra eam quæ solis ardore exusta, quæque terræ a
nobis habitatæ similis sit, quam nemo unus un-
quam vidit vel audivit. Quomodo enim videatur au-
diaturve, quod nunquam vere sensu perceptum est?
Quare ne audiantur nugaces illi: nuperorum enim
sophistarum hæc sunt, non antiquorum, qui nu-
peri coloratis sophismatis se putant veterum opi-
nionem eversuros, rem impossibilem aggressi, ut
in superiori libro paucis comprobavimus.

πρὸ αὐτῶν γεγονότας ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες, καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ τὸν ἑλεγχον ὡς ἐν βρα-
χέσιν ἐποιησάμεθα.

*Ἐπειτα Λάζινε, καὶ Ζαὰ, καὶ Γαβαλά. Τὰ ἔθνη
ἕως τῆς σήμερον οὕτως καλοῦνται.

Σέσσεα ἔθνος ἐπολέμησα. Τὰ τῆς Βαρβαρίας ἔθνη,
ἐνταῦθα δηλοῖ.

*Ἀραβίτας καὶ Κιναιδοκολπίτας. Παραγραφὴ.
Τοὺς εἰς τὸν Ὀμηρίτην σημαίνει: τούτεστι τοὺς ἐν
τῇ Εὐδαίμονι Ἀραβίτ.

*Ἀπὸ τε Λεύκης κόμης. Παραγραφὴ. Εἰς τὰ
μέρη τῶν Βλεμμύων, ἔστι κόμη καλουμένη Λευκό-
γην.

*Ἔως τῶν Σαβέων χώρας. Παραγραφὴ. Σαβέων
χώρα πάλιν εἰς τὸν Ὀμηρίτην ἐστίν.

Καὶ Σάσου τόπων. Παραγραφὴ. Αὕτη ἡ Σάσου
χώρα, ὑστάτη ἐστὶ τῶν Αἰθιοπῶν, ἐνθα καὶ πολὺ
χρυσίον ἐστὶ, τὸ λεγόμενον Ταγγάρας. Ἐπέκεινα δὲ
ταύτης ὁ Ἄκεανδρς παράκειται, ὡσπερ καὶ τῶν Βάρ-
βαρεωτῶν τῶν καὶ τὸν λίθανον ἐμπορευομένων.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν τῷ δίφρῳ γεγραμμένα. Ἔως
δὲ τῆς σήμερον ἡμέρας ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐνθα κεῖ-
ται ὁ δίφρος, ἐμπροσθεν αὐτοῦ τοὺς καταδίκους φο-
νεύουσιν. Εἰ ἐκ τοῦ παλαιοῦ τοῦ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον
ἔθους τοῦτο κεκρατηκός, εἰπεῖν οὐκ ἔχω. Ταῦτα δὲ
τέθεικα δεῖξαι βουλόμενος, ὡς καὶ αὐτὸς τὴν Σάσου
καὶ τὴν Βαρβαρίαν τέλος τῆς Αἰθιοπίας ἀκριβῶς
ἐπίσταται, πάντα τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ὑποτάξας καὶ τὰς
χώρας, ἃ καὶ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἐθεασάμεθα: τὰ δὲ
λοιπὰ καὶ ὡς ἐγγὺς τῶν τόπων ὄντες ἀκριβῶς μεμα-
θήκαμεν. Τὰ γὰρ πλείστα τῶν ἀνδραπόδων τῶν ἐρ-
χομένων, ἐξ αὐτῶν τῶν ἔθνῶν εἰσιν, ἃ καὶ νῦν εὐρί-
σκονται παρὰ τοῖς ἐμπορευομένοις ἐκεῖσε. Ἄλλὰ καὶ
Σεμῆναι (30), ἐνθα λέγει τὰς χίνας καὶ τὰ κρῦν
χίνεσθαι, ἐκεῖ ἐξορίζει ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀξωμιτῶν
ἠνίκα τινὰ καταδικάζει πεμφθῆναι ἐν ἐξορίᾳ. Τοὺς
δὲ πέραν Ἀραβίτας καὶ Κιναιδοκολπίτας καὶ τὴν
Σαβέων χώραν, τοὺς Ὀμηρίτας λέγει. Ἔστιν οὖν καὶ
ἐκ ταύτης τῆς ἱστορίας ἀκριβῶς στοχάσασθαι τὸ
πλάτος τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ὑπερβορείων τόπων ἕως τῆς
Σάσου καὶ τῆς λιθανωτοφόρου Βαρβαρίας, οὐ πλείω
τῶν διακοσίων μόνων εἶναι. Ἀκριβῶς γὰρ ἐπιστάμε-
νοι, καὶ οὐ πολὺ διαμαρτάνοντες τῆς ἀληθείας, τὰ
μὲν πλεύσαντες καὶ ὀδεύσαντες, τὰ δὲ ἀκριβῶς με-
μαθηκότες κατεγράψαμεν: ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο τὴν
θεῖαν Γραφὴν ἀληθεύειν, τοὺς δὲ ἐξωθεν ψεύδεσθαι,
στοχαζομένους μᾶλλον καὶ σοφίζομένους ψευδεῖς καὶ
γραῶδεις μύθους διηγουμένους πρὸς σύστασιν τῆς
αὐτῶν ματαιότητος, καὶ ἀναπλαττομένους ἑτέραν
ζώνην νοτιωτέραν τῆς κεκαυμένης ὁμοίαν τῆς ὑφ'
ἡμῶν οἰκουμένης, καὶ ταύτην δὲ οὐδεὶς ἐώρακε πώ-
ποτε οὔτε ἀκήκοε. Πῶς γὰρ ὀραθείη ἢ ἀκουσθείη τὸ
μήτε ἀληθεῖα αἰσθητῶς ὑφιστάμενον; Διὸ οὐ παρα-
δεκτέον τοὺς αὐτῶν φληνάφους, νέων γὰρ τινῶν σο-
φίζομένων τὰ τοιαῦτα τυγχάνει, καὶ οὐ παλαιῶν·
οἵτινες σοφίσμασι πιθανοῖς ἔδοξαν ἀνατρέπειν τοὺς

Καὶ γὰρ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος, εἰς ἔστι τῶν βασιλευσάντων μετὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα Πτολεμαίων, περὶ ὧν ὁ προφήτης Δανιήλ προφητεύει διαφόρως μὲν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῷ ἐνυπνίῳ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τῷ ὄραματι τῶν τεσσάρων θηρίων τῶν ἀναβαινόντων ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὧν εἶδεν αὐτὸς ὁ Δανιήλ· ἐν μὲν τῇ εἰκόνι κεφαλὴν χρυσὴν ἐν δὲ τῷ ὄραματι λέαιναν, σημαίνων τὴν τῶν Βαβυλωνίων ἀρχὴν, τουτέστι τὸν Ναβουχοδονόσορ. Εἶτα ἐν μὲν τῇ εἰκόνι, στῆθος καὶ βραχίονας ἀργυροῦς· ἐν δὲ τῷ ὄραματι, ἄρκον, τὴν τῶν Μήδων ἀρχὴν, ἥττονα οὖσαν τῶν Βαβυλωνίων, τουτέστι Δαρεῖον τὸν Μῆδον λέγει. Εἶτα ἐφεξῆς ἐν μὲν τῇ εἰκόνι, κοιλίαν καὶ μηροῦς χαλκοῦς· ἐν δὲ τῷ ὄραματι πάρδαλιν, τὴν τῶν Βερσῶν ἀρχὴν, τουτέστι Κῦρον σημαίνει, ἥτις ἐγένετο λαμπρὰ καὶ περιφανῆς, οὐκ ἔλαττον τῶν Βαβυλωνίων. Εἶτα πάλιν ἐν μὲν τῇ εἰκόνι κνήμας σιδηρᾶς, ἐν δὲ τῷ ὄραματι θηρίον ἐκθαμβὸν καὶ φοβερὸν, δυναχας χαλκοῦς, καὶ ὀδόντας σιδηροῦς ἔχον, τὴν Μακεδονικὴν ἀρχὴν δηλοῖ, τουτέστιν Ἀλέξανδρον, λεπτύων (sic) καὶ δαμάζων τὰς βασιλείας. Εἶτα πάλιν ἐν μὲν τῇ εἰκόνι πόδες καὶ δάκτυλοι, μέρος μέντοι σιδηροῦν, μέρος δὲ τι ὀστράκινον· ἐν δὲ τῷ ὄραματι δέκα κέρατα ἰσάριθμα τῶν δακτύλων, βασιλείαν διηρημένην λέγει, τὴν μετὰ Ἀλέξανδρον, ἣν καὶ ἐν τῷ ὄραματι τοῦ κριοῦ καὶ τοῦ τράγου διαιρηθεῖσαν εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους λέγει τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦ γὰρ Ἀλεξάνδρου τελευτῶντος τοῖς τέσσαρσι φίλοις αὐτοῦ διεῖλε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν εἰς τῆς Εὐρώπης, ἦτοι τῆς Ἑλλάδος ἐβασίλευσεν· ὁ δὲ ἕτερος τῆς Ἀσίας, καὶ ὁ ἄλλος Συρίας καὶ Βαβυλωνίας, καὶ ὁ τέταρτος Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ τῶν νοτίων μερῶν. Ἐκ τούτων οὖν τῶν τεσσάρων, μετ' αὐτοῦ υἱοὶ αὐτῶν πλείους γενόμενοι, ἐβασίλευσαν· καὶ ἐπλήθυναν κακὰ τῇ γῆ, καθὰ καὶ ἐν τοῖς Μακκαβαϊκοῖς ἐγγέγραπται. Τὸ δὲ κέρασ τὸ μικρὸν τὸ λαλοῦν μεγάλα, τὸ ἀναμέσον τῶν δέκα κεράτων, Ἀντίοχον σημαίνει τὸν Ἐπιφανῆ, τὸν πολεμήσαντα τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων. Τούτους οὖν πάντας λέγει, μέρος μὲν σιδηροῦν, μέρος δὲ ὀστράκινον, ὡς γινόμενος· ὃν τρόπον ὁ σίδηρος οὐ μίγνυται τῷ ὀστράκῳ.

Εἶτα πάλιν λέγει, ἐν μὲν τῇ εἰκόνι, λίθον τμηθέντα ἐξ ὄρους ἀνευ χειρῶν· ἐν δὲ τῷ ὄραματι Υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ· τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐνταῦθα σημαίνει ἐν ἑκατέρῳ μέρει ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Παρθένου ἀνευ σπέρματος ἀνδρὸς ἐρχόμενον. Καὶ ἐνταῦθα γὰρ Ἀνευ Χειρῶν εἶπεν, ἵνα εἴπη, Ἀνευ σπέρματος ἀνδρὸς. Καὶ, ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ· αἵτινες ἀνευ χειρῶν ἀνθρωπίνων ὡς ἀπὸ γαστρὸς τοῦ δετοῦς βαστάζουσαι, τίκτουσιν. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τῆς εἰκόνος, Καὶ ἐπάταξε τὸν σιδηρον, τὸν χαλκον, τὸν ἀργυρον, τὸν χρυσον, καὶ ἐγένετο ὡσεὶ κονιορτὸς ἄλματος θερμηῆς, καὶ ἐξῆρεν αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος καὶ τόπος οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτοῖς. Ἐν δὲ τῷ ὄραματι, Ἐθεώρουν

Hic Ptolemæus aliquis est ex iis qui post Alexandrum Macedonem regnarunt; de quibus Daniel propheta variis in locis vaticinatur, maximeque in somnio Nabuchodonosoris et in visione quatuor bestiarum ascendentium ex mari: quæ vidit Daniel, in imagine scilicet caput aureum, in visione vero leonem, Babyloniorum regnum significans, id est, Nabuchodonosorem; in imagine item pectus et brachia **145** argentea, in visione vero ursum, scilicet Medorum imperium, minus Babylonico: ubi Darium Medum indicat; deinde in imagine ventrem et femora ænea, in visione autem pardum, nempe Persarum imperium, Cyrum videlicet significat, cujus imperium non minus splendidum et illustre fuit, quam Babylonicum; postea in imagine crura ferrea, in visione autem bestiam terribilem et horrendam, unguibus instructam æreis ferreisque dentibus, scilicet Macedonicum imperium, sive Alexandrum Magnum, regna comminuentem et dominantem; iterumque in imagine pedes et digitos, partim ferreos, partim **testaceos**; in visione vero, decem cornua, totidem scilicet quot digitos, queis divisum regnum denotat post Alexandri obitum. Quod etiam regnum, in visione arietis et hirci, in quatuor cœli ventos divisum ait. Moriens quippe Alexander, regnum inter quatuor sibi familiares divisit: quorum unus in Europa, scilicet in Græcia, regnavit alter in Asia; alius in Syria et Babylonia; quartus in Ægypto, Libya et australibus partibus. Ex his igitur quatuor propagati filii bene multi regnarunt, et multiplicaverunt mala super terram, ut in libro Machabæorum scribitur⁶⁰. Parvum autem cornu magna loquens, in medio decem cornuum positum, Antiochum Epiphanem denotat, qui tempore Machabæorum Judæis bellum intulit. Hos itaque omnes, partim ferreos, partim testaceos dicit, utpote qui modo vicerint, modo ab aliis mutuo victi sint, neque tamen commisi sint, quemadmodum ferrum testæ non commiscetur.

Deinde dicit, in imagine quidem, lapidem excisum ex monte sine manibus⁶¹; in visione autem, Filium hominis venientem in nubibus cœli, Dominum Christum: utrinque vero significat ipsum ex Abraham et ex Virgine sine semine viri venientem: nam hic *Sine manibus* ait, ac si diceret, *Sine semine viri*, et, in nubibus cœli: quæ absque humanis manibus, quasi in utero pluvias gestantes, pariunt. Hinc iterum in imagine: *Et percussit testam, ferrum, æs, argentum, aurum, et factum est quasi pulvis areæ æstivæ, et extulit ea abundantia spiritus, et locus inventus non est eis*⁶²; in visione vero: *Videbam donec occisa est bestia, et perfit, et corpus ejus datum est in combustionem ignis, et reliquarum bestiarum imperium translatum est, et longitudo vitæ*

⁶⁰ I Mach. 1, 10. ⁶¹ Dan. 11, 34. ⁶² Ibid. 35.

*data est ipsis usque ad tempus*⁶³, idipsum utrobique significans, fore scilicet ut, adveniente Christo Domino, omnia regna hæc ablata sint, Babyloniorum, **146** Medorum, Persarum, Macedonum; et ea quæ ex divisione imperii Macedonum facta sunt, pro nihilo computanda sint. Quod etiam factum tempore Christi est: neque enim tunc stabant regna Babyloniorum, Medorum, Persarum, vel Macedonum; sed omnia soluta fuerant.

Postea rursus in imagine ait: *Et in diebus regum illorum excitabit Deus cæli regnum, quod in sæculum non evertetur, et regnum ejus alteri populo non relinquetur, et erigetur in sæcula*⁶⁴; in visione autem ait: *Et usque ad Antiquum dierum pervenit, et oblatum est ei. Et ipsi datum est imperium et honor et regnum; et omnes populi, tribus et linguæ servient ei. Potestas ejus, potestas sempiterna, quæ non transibit, et regnum ejus non corrumpetur*⁶⁵. Utrinque idipsum dicens, fore scilicet ut, adveniente Domino Christo, regna illa transierint, et soluta sint: hujus autem regnum insolubile et æternum sit. Est itaque hic Ptolemæus unus ex iis qui regnarunt, sive Philometor, sive Evergetes secundus, sive is qui ante postremam Cleopatram regnavit, Dionysius dictus. Nam ii ultra viginti septem annos regnarunt, atque abnepotes sunt priorum regum Ptolemæorum, ut in marmorea tabula, quam supra

posuimus, descriptum est. Nam de iis qui nunc imperium obtinent, nihil in propheta scriptum est, quemadmodum et ipse Dominus ait⁶⁶, legem et prophetas usque ad Joannem prænuntiasse. At enim cum Nabuchodonosor secum reputaret, num regnum suum successionem habiturum, similiterque Daniel cogitaret, num ritus Judaici perseveraturi essent, utrique pariter revelatum est, uno eodemque tempore imperium ejus finem habiturum, et ritus legaliaque Judaica solvenda esse, atque alium statum conditionemque rerum meliorem exorituram, quæ æterna et nunquam solvenda erit: quæ exordium ducet, postquam hæc prima regna et legales ritus exoleverint: atque tunc exhibebitur, cum ejus princeps advenerit. Nam de Romano imperio in propheta nihil diserte scribitur: neque enim illud ex successionem Nabuchodonosoris, neque etiam Judaicis legibus, aut politiæ congruens est; imo potius ipsi exitiosum. Neque item ex Macedonum successionem venit, sed ait propheta: *Excitabit Deus cæli regnum, quod in sæculum non evertetur*. Ubi quidem de Domino Christo loquitur, ænigmatice tamen Romanum imperium his verbis complectitur, quod una cum Domino Christo exortum **147** est. Nam cum adhuc Christus in utero gestaretur, Ro-

A ἕως δτου ἀνηρέθη τὸ θηρίον καὶ ἀπόλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός· καὶ τῶν λοιπῶν θηρίων ἡ ἀρχὴ μετεστάθη· καὶ μακρότης ζωῆς ἐδόθη αὐτοῖς ἕως καιροῦ, τὸ αὐτὸ ἐφ' ἑκατέρου σημαίνων· ὅτι παραγενομένου τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ πᾶσαι αἱ βασιλεῖαι αὗται ἀναιρεθήσονται, καὶ ἡ τῶν Βαβυλωνίων, καὶ ἡ τῶν Μήδων, καὶ ἡ τῶν Περσῶν καὶ ἡ τῶν Μακεδόνων, καὶ ὅσαι ἐξ αὐτῆς ἐκ διαιρέσεως ἐγένοντο, καὶ εἰς οὐδὲν ἐτι λογισθήσονται· ὅπερ καὶ οὕτως ἐγένετο ἐπὶ τοῦ καιροῦ τοῦ Χριστοῦ· οὔτε γὰρ ἡ τῶν Βαβυλωνίων ἴστατο, οὔτε ἡ τῶν Μήδων, οὔτε ἡ τῶν Περσῶν, οὔτε ἡ τῶν Μακεδόνων· ἀλλὰ πᾶσαι κατελύθησαν.

B Εἶτα πάλιν ἐν μὲν τῇ εἰκόνι φησὶ· Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασίλειων ἐκείνων ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἣτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρήσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῶ ἐτέρω οὐχ ὑπολειφθήσεται, καὶ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐν δὲ τῷ δράματι φησὶ· Καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ προσηνέχθη αὐτῷ. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι δουλεύσουσιν αὐτῷ. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται· πάλιν τὸ αὐτὸ ἐφ' ἑκατέρου λέγων, ὅτι ἐρχομένου τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἐκεῖναι μὲν αἱ βασιλεῖαι παρελεύσονται, καὶ καταλυθήσονται, ἡ δὲ τούτου βασιλεία ἀκατάλυτος ἔσται καὶ αἰώνιος. Εἰς οὖν ἔστιν καὶ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος τῶν βασιλευσάντων, ἢ ὁ Φιλομήτωρ (31), ἢ ὁ νεώτερος Εὐεργέτης, ἢ ὁ πρὸ Κλεοπάτρας τῆς ὑστάτης, ὁ καλούμενος Διονύσου· οὗτοι γὰρ ὑπερέβησαν βασιλεύοντες τὰ εἰκοσιεπτὰ ἔτη, καὶ αὐτοὶ ἀπόγονοί εἰσι τῶν πρώτων βασιλευσάντων Πτολεμαίων, καθὰ καὶ ἐν τῇ εἰκόνι τῇ μαρμαρίνῃ, ἢ ἐτάξασμεν, ἀναγέγραπται. Περὶ γὰρ τῶν νῦν βασιλέων οὐδὲν ἐν τῷ προφήτῃ ἀναγέγραπται, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, ὅτι· Καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεκήρυξαν. Τοῦ γὰρ Ναβουχοδονόσου διαλογιζομένου, εἰ ἔχει διαδοχὴν ἡ βασιλεία αὐτοῦ, καὶ τοῦ Δανιὴλ διαλογιζομένου, εἰ ἔχει διαδοχὴν τὰ ἔθνη τὰ Ἰουδαϊκά· ἀμφοτέροις ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ ἀπεκαλύφθη, ὅτι· Ἐν ἐνὶ χρόνῳ καὶ πᾶσα ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας σου ἐκλείψει, ἐν ταυτῷ καὶ τὰ Ἰουδαϊκά ἔθνη καὶ νόμιμα καταλυθήσονται, καὶ ἕτερα κατάστασις ἀντεισαχθήσεται κρείττων, ἣτις αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος ἔσται, ἣτις καὶ ἀρχὴν λήψεται, παυμένων μὲν τῶν πρώτων βασιλειῶν καὶ τῶν νομικῶν ἔθων· ἀναδεικνυμένη δὲ ὅταν ὁ ταύτης ἀρχηγὸς παραγένηται. Περὶ γὰρ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἐν μὲν τῷ προφήτῃ οὐ φανερῶς γέγραπται· οὐδὲ γὰρ ἐκ διαδοχῆς ἔστι τοῦ Ναβουχοδονόσου, οὐδὲ ἀρμοδίᾳ τῇ τῶν Ἰουδαίων πολιτείᾳ, ἤγουν εὐνομίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ καθαιρετικῇ. Οὐδὲ ἐκ διαδοχῆς ἔστι τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ φησιν· Ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἣτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ δια-

⁶³ Dan. vii, 14. ⁶⁴ Dan. ii, 44. ⁶⁵ Dan. vii, 13, 14. ⁶⁶ Matth. xi, 13.

(31) Hic manifeste labitur Cosmas: nam Ptolemæus hic memoratus, hujus nominis tertius est, Evergetes dictus, filius Ptolemæi Philadelphi et Ar-

sinoes, nepos Ptolemæi primi et Berenice, ut fert inscriptio.

φθαρήσεται. Ἐνταῦθα μὲν λέγων περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ἀνιγματοδῶς δὲ συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖον, συνανατεῖλαν τῷ Δεσπότη Χριστῷ. Τοῦ γὰρ Χριστοῦ ἔτι κυοφορομένου, κράτος ἐδέξατο παρὰ Θεοῦ ἢ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία, ὡς ὑπηρέτις οὖσα τῶν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομιῶν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ καὶ αἰῶνιοι Λυγούστοι προσηγορεύθησαν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀπογραφὴν ὡς κρατοῦντες ἐποιήσαντο. Ἀμέλει ἀπογραφὴ ἐγένετο ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος· τῶν Ῥωμαίων γῆν καὶ βασιλείαν ἱξίωσεν ἀπογραφῆναι καὶ τέλη δοῦναι.

Μετέχει οὖν ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων τῶν ἀξιωματιῶν τῆς βασιλείας τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ· πάσας ὑπεραίρουσα ὅσον ἐνδέχεται κατὰ τὸν βίον τοῦτον, ἀήττητος διαμένουσα μέχρι τῆς συντελείας· *Εἰς τὸν αἰῶνα γὰρ, φησὶν, οὐ διαφθαρήσεται.* Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ τὸ, *εἰς τὸν αἰῶνα*, τὸ ἀτελεύτητον σημαίνει, καθὰ καὶ ὁ Γαβριὴλ τῇ Παρθένῳ λέγει· *Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος·* ἐπὶ δὲ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ὡς συνανατειλᾶσθαι τῷ Χριστῷ, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον οὐ διαφθαρήσεται. Θαρρῶν γὰρ ἀποφαίνομαι, ὅτι εἰ καὶ διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας πρὸς παιδείαν, ὄλιγον ἐχθροὶ βάρβαροι τῇ Ῥωμανίᾳ ἐπανίστανται, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ διακρατοῦντος, ἀήττητος διαμένει ἡ βασιλεία, ἐπὶ τῷ μὴ στεναῦσθαι τὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ πλατύνεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ πρῶτον βασιλεῖον ἐπίστευσε Χριστῷ παρὰ τὰ λοιπά· καὶ αὕτη ἡ βασιλεία ὑπηρέτις ἐστὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομιῶν, ἣν διὰ ταῦτα φυλάττει ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης ἀήττητος μέχρι συντελείας. Τὸ δὲ τῶν Περσῶν βασιλεῖον οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν Περσῶν, οὔτε ἐκ διαδοχῆς τῶν προτέρων, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ἀρχῆς νῦν ἀναστάν, τουτέστιν ἐκ τῶν Μάγων. Ἐπὶ γὰρ τῶν καιρῶν τοῦ Χριστοῦ, ἡ βασιλεία τῶν Περσῶν καταλυθεῖσα ἦν ἀπὸ τοῦ Μακεδόνα Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν προφητείαν, καὶ οἱ διάδοχοι τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς κατεκράτουν τῆς χώρας ἄχρις Ἀντιόχου· λοιπὸν ἔκτοτε Πάρθοι κατὰ μικρὸν ἔτοποκράτουν. Ἀμέλει ἐπιβρόβησαντες ἐν Ἱεροσολύμοις, Ὑρακάνον τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀρχοντα αἰχμάλωτον ἔλαβον πρὸ ὀλίγου χρόνου τοῦ παραγενέσθαι τὸν Δεσπότην Χριστόν. Νῦν γὰρ ὡς πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν ἐξεγέρθη αὕτη ἡ βασιλεία τῶν Μάγων· ὡς οἶμαι καὶ αὕτη δευτερεύουσα μετὰ τοὺς Ῥωμαίους, διὰ τὸ τοὺς Μάγους ἀξιωματὰ τινα λαβεῖν ἐπὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν προσκύνησιν καὶ τιμὴν. Ἐν τῇ γὰρ Ῥωμαίων γῆ πρῶτον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων διέδραμε τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα· καὶ εὐθέως πάλιν ἐν Περσίδι διὰ Θαδδαίου τοῦ ἀποστόλου. Ἀμέλει καὶ ἐν ταῖς Καθολικαῖς γέγραπται· *Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκληκτὴ.* Ἀλλὰ μὴν τὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖον πολλὰ προβλήματα ἔχει ἐν τούτῳ, ὡς καὶ πρῶτον ὄν, καὶ πρῶτον πιστεῦσαν εἰς Χριστόν καὶ ὑπηρετοῦν ἐν πάσῃ τῇ κατὰ Χριστόν οἰκονομίᾳ. Ἐτερον δὲ σημεῖον δυναστείας τῶν Ῥωμαίων

A manum imperium roboratum est a Deo, utpote Christi œconomiarum administrum : eo quippe tempore æternum duraturi Augusti proclamati sunt, et per omnem terram ut imperantes censum fecerunt. Et sane ait evangelista : *Hæc prima descriptio facta est sub Cæsare Augusto*⁶⁷, quando Dominus Christus natus, et in Romanorum terra et imperio describi atque tributa pendere dignatus est.

ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι αὕτη πρώτη ὅτε καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐγενήθη, καὶ εἰς τὴν

B Imperium itaque Romanum dignitatis regni Christi Domini consors est; utpote quod omnia regna exsuperet, quantum in hoc sæculo licet, ac invictum maneat usque ad consummationem : ait quippe, *In sæculum non corrumpetur.* Quod si de Domino Christo accipiatur illud, *in sæculum*, perpetuitatem denotat, quemadmodum et Gabriel Virgini dicit: *Et regnabit in domo Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis*^{68.69}; si vero de Romano imperio accipiatur, utpote quod cum Christo exortum sit, in hoc sæculo non evertendum ait. Nec vereor cum fiducia pronuntiare, etiamsi ob peccata nostra ad breve tempus ad castigationem nostram barbari hostes in Romanam ditionem insurgant, attamen summi moderatoris virtute, C invictum imperium fore, ut ne Christianæ res in angustum deducantur, sed potius amplificentur. Etenim hoc primum imperium præ cæteris in Christum credidit, atque hoc ipsum Christi œconomie famulatum est : ac ideo ipsum ad consummationem usque invictum servabit universorum Dominus. Persarum autem regnum, non ex Persis ortum habet, neque priscorum regum successionem servat, sed ex alieno principatu jam insurrexit, id est, ex Magis. Nam Christi tempore, Persarum regnum jam solutum fuerat ab Alexandro Macedone, secundum prophetiam, ac Macedonici imperii successores eam regionem obtinebant usque ad Antiochum : deinde vero Parthi paulatim eam subegerunt. Et vero Jerosolymam irrumpentes, Hyrcaniam Judæorum principem captivum abduxerunt, haud diu antequam Dominus Christus adveniret. Jam autem quod obtinet Magorum imperium, ante annos circiter quadringentos exortum est, quod ideo, mea quidem sententia, secundas post Romanos obtinet, quia Magi, quod Christum adoratum venerint, aliquam hinc dignitatem adepti sint. Atenim in Romana primum ditione apostolorum tempore Christiana prædicatio diffusa est; statim vero postea in Perside per Thaddæum apostolum. Et sane in Catholicis epistolis scriptum **148** est : *Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone, coelecta*⁷⁰. Quinetiam Romanum imperium multas hac in parte prærogativas obtinet; nempe, quod sit primum, quod primum in Christum crediderit, quod omni secundum

⁶⁷ Luc. II, 2. ^{68.69} Luc. I, 32. ⁷⁰ I Pet. V, 13.

Christum œconomiae ministraverit. Aliud autem potentiae argumentum Romanis Deus concessit: nimirum, quod cum eorum numismate omnes gentes commercium exerceant, et in quovis loco ab extremis terrae usque ad oppositos fines illud admittatur, mirantibus talem monetam cunctis hominibus atque regnis, quia in aliis quibusvis regnis similis non comparet. Demum ad propositum revertamur.

Textus.

Certe veterum philosophorum quidam, qui in mundo circumquaque peregrinati sunt et historias scripserunt, terrae positionem et astrorum cursum pari atque Scriptura sacra modo explicavere. Jam eorum quidam prodeat in medium, qui sic habet:

Ephori ex quarto Historiae libro.

Subsolanum ac orienti proximum locum Indi incolunt; austrum vero et meridiem Aethiopes, loca versus zephyrum et occidentem Celti habitant; aquilonem et septentrionem, Scythae. Hæ vero partes non inter se prorsus æquales sunt, sed Scytharum et Aethiopum latus majus est; Indorum vero et Celtorum, minus; sed primi et secundi inter se pares sunt spatii amplitudine. Nam Indi quidem inter æstivum et hibernum orientem sunt, Celti vero ab æstivo, usque ad hibernum occasum spatia occupant; quæ spatia inter se similia sunt, atque inter se prorsus opposita: Scytharum autem regio quod ex cursus solis spatio superest occupat; Aethiopicæ vero genti opponitur: quæ videtur extendi ab hiberno oriente usque ad brevissimum occasum.

149 *Paragrapha.*

Hic Ephorus vetus scriptor est, philosophus et historiographus.

Ἄ δ' αὐτοῖς κεχάριστα ὁ θεὸς, λέγω δὲ ὅτι ἐν τῷ νομί-
σματι αὐτῶν ἐμπορεύονται πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐν
παντὶ τόπῳ ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου γῆς δεκτόν
ἔστι, θαυμαζόμενον παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, καὶ
πάσης βασιλείας, ὅπερ ἑτέρα βασιλεία οὐχ ὑπάρχει
τὸ τοιοῦτον. Λοιπὸν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθω-
μεν.

Τὸ κείμενον.

Τινὲς γὰρ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων σχεδὸν τὴν
οἰκουμένην περινοστήσαντες, καὶ ἱστοριογραφήσαν-
τες, παραπλησίως τῇ θεῇ Γραφῇ ἔφασαν καὶ αὐτοὶ
τὴν θέσιν τῆς γῆς εἶναι, καὶ τῶν ἀστρῶν τὴν περι-
φορὰν γίνεσθαι. Παρίτω δὲ εἰς μέσον ἐξ αὐτῶν τις
φάσκων οὕτως.

(32) *Ἐφόρου ἐκ τῆς δ' αὐτοῦ Ἱστορίας.*

Τὸν μὲν γὰρ ἀπὸ ἡλίου καὶ τὸν ἐγγὺς ἀνατολῶν
τόπον Ἰνδοὶ κατοικοῦσι, τὸν δὲ πρὸς νότον καὶ
μεσημβρίαν Αἰθίοπες νέμονται· τὸν δὲ ἀπὸ Ζεφύρου
καὶ δυσμῶν Κελτοὶ κατέχουσι· τὸν δὲ κατὰ Βορρᾶν
καὶ τοὺς ἄρκτους, Σκυθαὶ κατοικοῦσιν. Ἔστιν μὲν
οὖν οὐκ ἴσον ἕκαστον τούτων τῶν μερῶν· ἀλλὰ τὸ
μὲν τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Αἰθιοπίων μείζον· τὸ δὲ τῶν
Ἰνδῶν καὶ τῶν Κελτῶν ἕλαττον. Καὶ παραπλήσιον
ἑκατέρων ἀλλήλοις ἔχει τοῦ τόπου τὸ μέγεθος. Οἱ
μὲν γὰρ εἰσι μεταξὺ θερινῶν καὶ χειμερινῶν ἀνατο-
λῶν· Κελτοὶ δὲ τὴν ἀπὸ θερινῶν μέχρι χειμερινῶν
δυσμῶν χώραν κατέχουσι. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσον ἔστιν
ἐκείνῳ τῷ διαστήματι, καὶ μάλιστα πῶς ἀντικεί-
μενον. Ἡ δὲ τῶν Σκυθῶν κατοίκησις τοῦ μὲν ἡλίου
τῆς περιφορᾶς τὸν διαλείποντα κατέχει τόπον·
ἀντίκειται δὲ πρὸς τὸ τῶν Αἰθιοπίων ἔθνος· ὃ δοκεῖ
παρτείνειν ἀπὸ ἀνατολῶν χειμερινῶν μέχρι δυσμῶν
τῶν βραχυτάτων.

Παραγραφή.

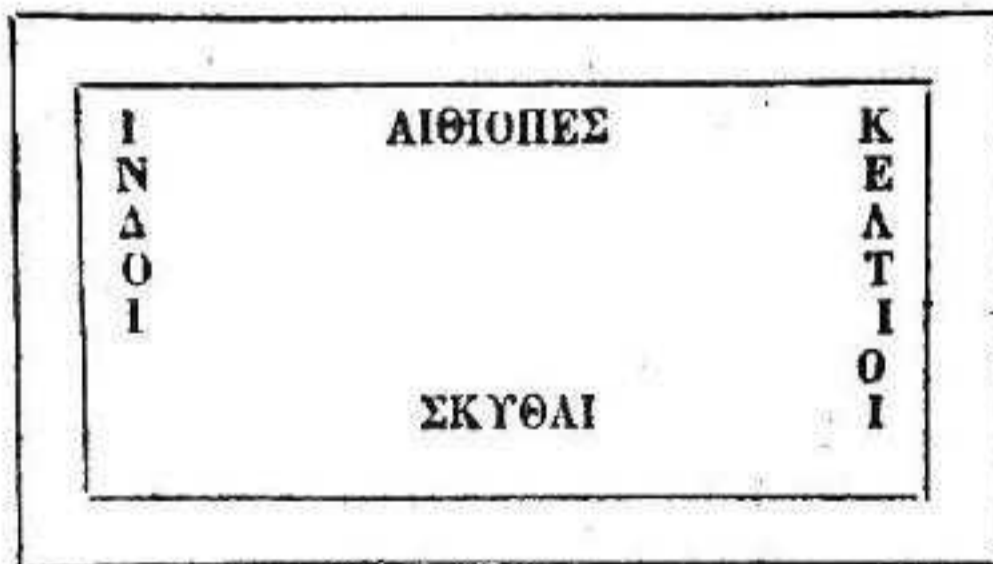
Οὗτος ὁ Ἐφορος, παλαιὸς ἐστὶ συγγραφεὺς, φιλό-
σοφος καὶ ἱστοριογράφος.

NOTOS

ΧΕΙΜΕΡΙ-
ΝΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

ΑΠΗΛΙΩ-
ΤΗΣ

ΘΕΡΙΝΗ
ΑΝΑΤΟΛΗ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΗ
ΔΥΣΙΣ

ΖΕΦΥΡΟΣ

ΘΕΡΙΝΗ
ΔΥΣΙΣ

Accurate Ephorus, tum verbo tum delineatione, positionem terrae et astrorum cursum, perinde atque divina Scriptura, enarrat. Enimvero hic Ephorus historiographus erat, qui in quarto Historiae libro hæc, quæ supra diximus, retulit. Pytheas

Ἀκριβῶς ὁ Ἐφορος καὶ λόγῳ καὶ τῇ καταγραφῇ, ὡς ἡ θεῖα Γραφή, διηγεῖται τὴν θέσιν τῆς γῆς καὶ τῶν ἀστρῶν τὴν περιφορὰν. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐφορος ἐγένετο ἱστοριογράφος, ὃς ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ ταῦτα συγγραφάμενος διηγῆσατο. Πυθέας δὲ ὁ

(32) Hic Ephorus Isocratis auditor et Theopompi condiscipulus, scripsit 30 Historiae libros.

Μασιλιώτης (33) ἐν τοῖς περὶ Ὀκεανοῦ οὕτως φη-
 σίν ὅς ἐστι παραγενομένων αὐτῶ ἐν τοῖς βορειοτάτοις
 τόποις ἐδείκνυον οἱ αὐτόθι Βάρβαροι τὴν ἡλίου κοί-
 την, ὡς ἐκεῖ τῶν νυκτῶν ἀεὶ γινομένων παρ' αὐτοῖς.
 Ξενοφάνης δὲ ὁ Κολοφώνιος, ἀπειρον ὑποτιθέμενος
 τὴν γῆν εἶναι, πρόδηλός ἐστι μὴ δεχόμενος τὴν σφαί-
 ραν· καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἐξωθεν συμφωνοῦντες τῇ
 θεῖᾳ Γραφῇ εὐρίσκονται εἰρηκότες. Ἡμεῖς δὲ τῇ
 ἀκολουθίᾳ χρώμενοι πάλιν ὑποτιθέμεθα λέγοντες,
 τοὺς τέσσαρας ποταμούς, οὓς ἡ θεῖα Γραφή λέγει
 ἐξέρχεσθαι τοῦ παραδείσου, τὸν Ὀκεανὸν διατέ-
 μνουσι, καὶ ἀναδίδονται ἐν τῇ γῆ ταύτῃ· ὁ μὲν Φει-
 σὼν ἐν τῇ Ἰνδικῇ χώρᾳ, ὃν καλοῦσιν τινες Ἰνδὸν ἢ
 Γάγγην, ἐκ τῶν μεσογείων ποῦ κατερχόμενος, πολ-
 λὰς ἐκροίας ἔχει ἐν τῷ Ἰνδικῷ πελάγει. Καὶ οὗτος
 δὲ ὁ ποταμὸς καὶ κιστώρια ἔχει καὶ τὰ καλούμενα
 Νειλαγαθία, καὶ φύλλα, καὶ λωτάρια καὶ χροκοδεί-
 λους, καὶ ἕτερα ὅσα ἔχει ὁ Νεῖλος. Ὁ δὲ Γηὼν ἀπὸ
 τῶν μερῶν τῆς Αἰθιοπίας διερχόμενος πᾶσαν τὴν
 Αἰθιοπίαν καὶ Αἴγυπτον, τὰς ἐκροίας ἐπὶ τὸν παρ'
 ἡμῖν κόλπον ἐκπέμπει. Ὁ δὲ Τίγρης καὶ Εὐφράτης
 ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Περσαρμενίας διερχόμενοι μέχρι
 τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς περὶ
 τούτων. Σημᾶναι βουλομένη ἡ θεῖα Γραφή τὴν διά-
 μετρον τοῦ παραδείσου, ὡς μεγάλη τις ἐστὶ καὶ ἐκ-
 τεταμένη ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐμνήσθη τῶν τεσσάρων
 ποταμῶν τούτων μόνων· ὡς ἐκ τῆς πηγῆς τῆς ἐξ
 Ἐδέμ ἀναδιδόμενης, καὶ ποτιζούσης τὸν παράδεισον,
 τὸ ὑπόλοιπον ὕδωρ εἰς τοὺς τέσσαρας τούτους τοὺς
 μεγάλους ποταμούς ἀφορίζεται. Καὶ διαπερῶντες ἐν
 τῇ γῆ ταύτῃ πολλὴν γῆν πάλιν ποτίζουσι.

Τὸ κείμενον.

Τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ διατρεχόντων τῶν φωστῆρων
 καὶ ποιούντων νύκτας καὶ ἡμέρας, καὶ καιροὺς καὶ
 χρόνους, καὶ εἰς σημεῖα τοῖς πλέουσι πελάγη, ἢ ὁδοι-
 ποροῦσιν ἔρημον, ὄντων καὶ φαινόντων ἐπὶ τῆς γῆς·
 οὐ τῇ περιφορᾷ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὰ φήσομεν κινεῖσθαι,
 ἀλλὰ μᾶλλον διὰ δυνάμεων λογικῶν καθάπερ λαμπά-
 δηφόρων τινῶν, ὡς πάλιν δείξομεν τὴν θεῖαν Γρα-
 φὴν δηλοῦσαν. Φησὶ γὰρ περὶ τοῦ ἄντικειμένου δι-
 δάσκων ὁ θεῖος Ἀπόστολος, τί ἦν αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐξ
 ἀρχῆς, οὕτως· *Κατὰ τὸν ἀρχοντα τῆς ἐξουσίας*
τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργούντος
ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· σαφῶς ἀρχοντα τῆς
ἐξουσίας τοῦ κινεῖν τὸν ἀέρα καὶ μεταβάλλειν αὐτὸν
εἶναι πρώην διδάξας, νυνὶ δὲ ἐκριφέντα μηκέτι ταύ-
την ἔχειν τὴν ἀξίαν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργεῖν ἐκ κα-
κίας ἐπὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ὡς δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι
οὐ μόνος τοῦτο ποιεῖν ἐξίσχυεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολ-
λοὶ σὺν αὐτῷ· οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀγγέλων τὸν ἀέρα
κινεῖν ἐπετρέποντο, οἱ δὲ τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὴν σελή-
νην, ἄλλοι τὰ ἀστρα, ἕτεροι νέφους καὶ βροχὰς ἐρ-
γαζόμενοι, καὶ ἕτερα πολλά· τοῦτο γὰρ ἔργον καὶ
νόμος τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων τε καὶ δυνάμεων
ἐστὶ, τὸ διακονεῖν πρὸς εὐεργεσίαν καὶ τιμὴν τῆς

¹¹ Ephes. II, 2.

(33) Vatic. Μεσαλιωτης.

A vero Massiliensis de Oceano agens ait, cum ad re-
 motissima septentrionis loca advenisset, solis cu-
 bile a Barbaris sibi commonstratum fuisse, quia
 istic nox penes ipsos effici solebat. Xenophanes
 autem Colophonius, cum immensam esse terram
 supponat, sphaeram, ut propalam est, non admittit.
 Et hæc quidem exteri cum divina Scriptura con-
 sentientes dixisse deprehenduntur. Nos autem ini-
 tæ seriei insistentes, rursum supponimus quatuor
 flumina, quæ ex paradiso emanasse sacræ Litteræ
 ferunt, Oceanum permeare in hancque terram in-
 fluere; Phison quidem Indicam in regionem:
 quem ex mediterraneis defluentem quidam Indum
 aut Gangem vocant, multisque ostiis Indicum mare
 influit. Hic vero fluvius ciboria, sive fabas Ægy-
 ptias multas habet, et quæ Nilagathia vocantur, fo-
 lia item, lotaria et crocodilos, cæteraque omnia
 quæ Nilus profert. Gehon autem, in partibus Æthio-
 piæ ortum habens totamque Æthiopiam et Ægy-
 ptum percurrens, in sinum nostrum multis capiti-
 bus exoneratur. Tigris vero et Euphrates ex Pers-
 armeniæ partibus ad Persicum sinum defluunt.
 Et de his quidem hactenus. Divina Scriptura, ut pa-
 radisi diametrum describeret, quod permagnum
 sane erat et in oriente protensum, hæc quatuor
 flumina tantum memoravit, ita ut reliquam item
 aquam, ex fonte in Edem scaturiente ac paradysum
 rigante manantem, cum his **150** quatuor ma-
 gnis fluminibus complexa sit. Quæ flumina, in hanc
 terram permeantia, magnam ejus partem irri-
 gant.

Textus.

Cum ergo luminaria hoc ritu cursum peragant,
 ac noctes diesque, tempora et annos conficiant,
 navigantibusque atque in deserto peragrantibus in
 signum posita sint, terramque collustrent, dicimus
 ea non ex cœli circumvectione moveri, sed potius
 virtutibus quibusdam rationabilibus ceu quibusdam
 lampadophoris, uti rursus ex divina Scriptura com-
 monstrabimus. Nam de adversario loquens divinus
 Apostolus, quod ejus opus ab initio esset ita decla-
 rat: *Secundum principem potestatis aeris spiritus hu-*
jus, qui nunc operatur in filios diffidentiae ¹¹, aperte
 docens ipsum antea fuisse principem potestatis
 aeris ad ipsum movendum et commutandum; nunc
 autem tali dignitate abjectum et exclusum fuisse,
 imo potius ex malitia operari in peccatores: id hinc
 manifestum est quod non ipse solus id agere pos-
 set, sed etiam alii multi cum illo: nam ex angelis
 alii ut moverent aerem deputabantur; alii solem,
 alii lunam, alii astra, alii nubes ut pluvias pararent:
 et alia multa officia obibant. Nam id opus, ea lex
 est angelicorum ordinum et virtutum, ut ad bene-
 ficentiam et honorem imaginis Dei ministrent, id
 est, hominis, et ut, ceu dicto audientes regis mi-

lites, omnia moveant: siquidem id operis perficere quarta die jussi sunt, quando cœlum astris exornavit. Inimicorum vero dæmonum officium est, utpote rebellium, ut imagini Dei damna pariant: nam et ipsi quarta die jussa transgressi, cœlo dejecti sunt, quemadmodum alibi dicit: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis*⁷²? manifeste docens omnes in ministerium hominum deputatos esse. Insuper ait: *Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe, quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*⁷³. Creaturam hic vocat angelos; filios autem Dei, homines; expectationem vero dicit, ac si quis procul positus spectandi causa caput attollat, aut eminus videat sperando aliquid boni hominibus obventurum esse. Nisi enim servile ministerium obiissent, libertatem non optassent: siquidem cum homo peccasset, ac mortis sententiam subiisset, admodum dolebant angeli, quasi de universo desperantes; **151** quippe cum homo universi rerum opificii vinculum ac imago Dei sit. Ex tali sententia, pro seipsis et pro universo animum despondentes, nolebant ultra homini incassum ministrare et servire, sed, inquit, *propter eum qui subjecit in spe*, ac si dicat: Non permisit Deus voluntatem eorum impleri, sed spem aliquam dedit, ut ne animum desponderent, sed sperarent, elapso

quodam tempore, aliquid boni hominibus adfuturum.

σθαι· ἀλλὰ δέδωκεν αὐτοῖς ἐλπίδα τινά, ὥστε μὴ ἀπογῶναι, ἀλλ' ἐλπίζειν τι χρήσιμον μετὰ καιροῦ τοῖς ἀνθρώποις.

Paragrapha.

Sexta die conspicatus ille bonorum osor dæmon hominem honore et cura multa dignatum, invidia stimulante, in parem suo lapsum illum pertrahere conatus est; cumque adoriendi modum ignoraret, bruta quidem statim ad cibum currendia videbat, ipsum vero non confestim appetitu moveri, sed circumspectare arborum pulchritudinem; hinc æstimavit eum legem a Deo accepisse; ac serpentis assumpta forma propius accedens, quæ lex illa esset ediscere conatur, ac subdole ait: *Cur præcepit vobis Deus, ne comederitis ex omni ligno paradisi*⁷⁴? Mulier autem, utpote quæ recens edita in lucem, ac intelligentia multo tardior illo esset, reponit ipsi. Ille vero quasi jam antea præceptum illud novisset, Deum quasi invidum calumniari cœpit, hominemque ad cibi esum pellicere, suadens ut sibi potius obsequens esset, quo veluti Deus evaderet: morbique sui contagium ipsis communicavit. Cui homo cum pomeridianis horis obtemperasset, ipsa die ex paradiso pulsus est, quemadmodum et ille statim post peccatum e cœlo dejectus est. Accepitque homo sententiam mortis his

εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κινεῖν πάντα, ὡς ὑπήκοοι στρατιῶται τοῦ βασιλέως. Τοῦτο γὰρ τὸ ἔργον τῆ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐκελεύσθησαν ποιεῖν, ὅτε καὶ τὸν οὐρανὸν τοῖς ἀστροῖς κατεκόσμησεν. Ἔργον τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων τὰ πρὸς βλάβην τῆς εἰκόνας, ὡς ἀνταρτῶν (sic) ποιεῖν· καὶ αὐτοὶ γὰρ τῆ τετάρτῃ ἡμέρᾳ παραβάντες τὴν κέλευσιν κατεβρίφησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καθὰ καὶ ἐτέρωθι οὕτως λέγει· *Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; διαβρήδην πάντας εἰπὼν εἰς διακονίαν τεταγμένους τῶν ἀνθρώπων.* Ἔτι λέγει· *Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τῆ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· κτίσιν καλῶν ἐνταῦθα τοὺς ἀγγέλους· υἱὸς δὲ Θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους· ἀποκαταδοκίαν δὲ, τὸ ἀπὸ τοῦ κάρα ἐκτείνειν, καὶ μακρόθεν ὄραν τε καὶ ἐλπίζειν τι χρήσιμον περὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ μὴ γὰρ δουλικὴν ὑποταγὴν ἐποίουν, οὐκ ἂν ἐλευθερίας ἐπεθύμουν· ἀμαρτήσαντος γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λαθόντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου, πάνυ ἐλυποῦντο οἱ ἄγγελοι, ἀπελπιστίαν τοῦ παντὸς ἀναλογιζόμενοι· ὡς συνδέσμου ὄντος τοῦ ἀνθρώπου πάσης τῆς κτίσεως, καὶ εἰκόνας Θεοῦ τυγχάνοντος, καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἀπελπιστίαν καὶ ἑαυτῶν καὶ τοῦ παντὸς λογιζόμενοι διακονεῖν καὶ ὑπηρετεῖν ἔτι ὑπὲρ αὐτοῦ ματαίως οὐκ ἠθούλοντο· ἀλλὰ, φησὶν, *διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὡσανεὶ, Οὐκ εἴασεν ὁ Θεὸς τὴν βουλήν αὐτῶν γενέσθαι, ἀλλ' ἐλπίζειν τι χρήσιμον μετὰ καιροῦ**

Παραγραφή.

Τῆ ἕκτη ἡμέρᾳ θεωρῶν ὁ μισόκαλος δαίμων τὸν ἀνθρώπον τιμηθέντα καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιωθέντα, φθονήσας συγκατασπᾶν ἐπειρᾶτο. Ἄγνοῶν δὲ πόθεν αὐτῷ προσβάλλει, ἐθεώρει τὰ μὲν ἄλογα εὐθέως εἰς τροφήν προσδραμόντα, αὐτὸν δὲ τέως εἰς δρεξίν μὴ κινήθέντα, ἀλλὰ περισκοποῦντα τὰ κάλλη τῶν ἰγῶν, καὶ ἐλογίσατο αὐτὸν νόμον εἰληφέναι παρὰ Θεοῦ. Ἐλθὼν δὲ πλησίον διὰ τοῦ ὄψεως, πειρᾶται μαθεῖν τὸν νόμον καὶ τεχναζόμενός φησι· *Τι ὅτι εἶπεν ὁ Θεός, Οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ παραδείσου; Ἡ γυνὴ δὲ ὡς ἀρτιγενῆς οὔσα καὶ πολὺ βραδυτέρα ἐκείνου περὶ τὸ νοεῖν ὑπάρχουσα, ἐξείπεν αὐτῷ. Ὁ δὲ τὸν νόμον τότε δῆθεν ὡς ἤδη εἰδὼς, ἤρξατο τὸν Θεὸν διαβάλλειν ὡς φθονερόν, καὶ γαργαλίζειν τὸν ἀνθρώπον πρὸς τροφήν, καὶ συμβουλεύειν μᾶλλον ὑπακοῦσαι αὐτοῦ, καὶ γενέσθαι δῆθεν ὡς Θεός, τὴν ἰδίαν αὐτοῖς νόσον προστρίβων. Καὶ δὴ πεισθεὶς τὸ δειλινόν, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐκβάλλεται ὁ ἀνθρώπος ἐκ τοῦ παραδείσου, ὡσπερ κακεῖνος εὐθέως ἀμαρτήσας κατεβρίφη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐδέξατο δὲ καὶ ὁ ἀνθρώπος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου ἀκούσας, ὅτι *Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύ-**

⁷² Hebr. I, 15. ⁷³ Rom. VIII, 19. ⁷⁴ Gen. III, 1.

σιν. Τοῦτο τοὺς ἀγγέλους πάνυ ἐλύπει· ἠθύμουν μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν παραβεβηκόσι, πλὴν ἐξαιρέτως διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς συνδουμένης πάσης τῆς κτίσεως ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνεχύρου ὄντος φιλίας παντὸς τοῦ κόσμου· τοῦ γὰρ συνδέσμου τούτου δῆθεν διαλυομένου, ἀνάγκη τὸ πᾶν διαλύεσθαι. Ἐθρήνουν τοίνυν καὶ ἑαυτῶν καὶ τοῦ παντὸς τὴν διάλυσιν, ὥστε καὶ διακονεῖν ἔτι ματαίως ὑπὲρ αὐτοῦ οὐκ ἠνείχοντο. Τοῦ δὲ εὐσπλάγχνου Θεοῦ διὰ τῆς ἐπιμελείας πάλιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὑπερθέσεως τῆς τιμωρίας εὐέλπιδας τούτους καταστήσαντος, προθύμως ἐπ' ἐλπίδι διηκόνουν. Καθ' ἐκάστην δὲ γενεάν ἐπιδόξους τοὺς δικαίους ἐργαζόμενος ὁ Θεός, τούτους προθυμότερους καθίστησι, καὶ ἐλπίδας ἀνακτίσεως καὶ ἀνακλήσεως καὶ ἀνακαινίσεως αὐτοῖς κατεβάλλετο. Ἀμέλει ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα, ἡ πληθὺς πᾶσα τῶν ἀοράτων δυνάμεων θεωρήσασα τεχθέντα δι' οὗ γίνεται τοῦ θανάτου ἡ κατάλυσις, καὶ τῆς ἀνακτίσεως καὶ ἀναστάσεως ἡ ἀρχή, καὶ αὐτῶν ἡ ἐλευθερία, τὸν Θεὸν τὸν πάντων αἰτίων ἀνυμνοῦντες ἐδόων, *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*, τὴν λύπην ἐκείνην καὶ τὴν κατήφειαν τὴν πάλαι διὰ τὸν ἄνθρωπον τέλεον ἀποβαλλόμενοι, καὶ χαίροντες ἐπὶ τῇ τοῦ δευτέρου Ἀδάμου γενέσει. Ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ τῶν πειρασμῶν, θεωρήσαντες μὲν ἤδη πρόπαλαι τὴν ἡττάν τοῦ πρώτου Ἀδάμου, ἐφ' ὧν καὶ ἐδυσφόρουν, νυνὶ δὲ καὶ τούτου τοῦ δευτέρου τὴν νίκην, ὡς νομίμως οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ τρίτον παλαίσαντος τῷ πειράζοντι, ἐξω τοῦ σκάμματος αὐτὸν κατηκόντισεν, ἐν πολλῇ χαρᾷ χαίροντες, διηκόνουν προθύμως, ὡς γέγραπται, ὡσανεὶ οὐκ ἔτι ἐπ' ἐλπίδι τινι, ἀλλ' αὐταῖς ὄψεσι θεασάμενοι τὴν νίκην τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, προθύμως μετὰ χαρᾶς προσελθόντες διηκόνουν αὐτῷ.

Ἡ δὲ τῶν ἐναντίων πληθὺς ἀντιστρόφως νῦν ἐπέμβει καὶ ὠδύρετο, αἰσχυνομένη ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ δευτέρου Ἀδάμου. Ὅθεν μὴ δυνηθεὶς ὁ αὐτῆς πρωτοστάτης τοῦτον καταβαλεῖν, ἐπιβουλεύειν ἤρξατο διὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ δὴ τὴν πληθὺν αὐτῶν διεγείρας, καὶ σταυρώσας καὶ θανατώσας, ἐδόκει τούτου ἀπαλλάττεσθαι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τῆς ἀναστάσεως γενομένης, θαυμαστῆς τε καὶ ἐνδόξου καὶ παραδόξου, καὶ δυνατῆς, μηκέτι θάνατον ὑποδεχόμενος ἢ ἕτερόν τι καθ' ὄλου πάθος, ἀλλὰ σὺν τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ καὶ τὴν ἀτρεπτότητα τῆς ψυχῆς κομισάμενος· καὶ πάλιν μετέπειτα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναφερόμενος καὶ διὰ τῆς νεφέλης ἐποχούμενος, καὶ ὡς ἐν θριάμβῳ νικηφόρος ἀναφερόμενος, ἔσωθεν τοῦ στερεώματος εἰσῆλθε, πρῶτος πάντων ἐγκαινίσας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι λευχειμονοῦντες συνηυφραίνοντο τοῖς ἀνθρώποις, εὐαγγελιζόμενοι τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς γυναῖκας· οἱ δὲ ἐναντίοι θεώμενοι ἑαυτῶν τε καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἀνωτέραν γενομένην τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν, ἣν ποτὲ μὲν ὑπεσκέλισαν, νυνὶ δὲ καταβληθέντες ὑπ' αὐτῆς, ἐν νεοὶ μεμενηκότες καὶ ἀχανεῖς τελείως κατησχύνοντο.

A verbis : *Terra es, et in terram reverteris*⁷⁵. Id angelis dolori erat : namangebantur ex numero suo transgressos quospiam esse ; præsertim tamen hominis causa mœrebant, in quo scilicet rerum omnium opificii sors versaretur, quique totius mundi amicitia pignus esset, quo vinculo soluto, necesse esset universum dissolvi. Lugebant itaque et sui et omnium solutionem, nec ultra ferebant in vanum ipsi homini ministrare. Cum autem miserator Deus, tam ex sollicitudine quam de homine gerebat, quam ex dilatione supplicii, spem ipsis bonam attulisset, alacriter illi spe fulti ministrabant. In singulis autem generationibus justos viros Deus perillustres faciens, alacriores reddebat, in spe revocationis ac restorationis fundatos. Sane in ortu Domini Christi secundum carnem, invisibilium virtutum multitudo conspicata **152** natum illum esse, per quem mortis destructio, necnon renovationis et resurrectionis principium ipsorumque libertas statuitur, Deum omnium causam hymnis celebrantes clamabant : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum*⁷⁶, abjecto dolore illo et tristitia, quam olim hominis causa conceperant, ac de secundi Adami ortu lætitia perfusæ. Quare tempore tentationis, jam olim primi Adami lapsum contemplatæ, quem ægre et cum dolore ferebant, nunc vero secundi victoriam ; cernentes quam rite conserto non semel, sed ter cum tentatore prælio, ipsum extra vallum confoderit, ingenti gaudio affectæ, alacriter, ut scriptum est, ipsi ministrabant, utpote quæ scilicet non spe tantum ut olim, sed ipsis oculis novi Adami victoriam vidissent, prompto animo et cum lætitia accedentes ministrabant ei⁷⁶.

Adversariorum vero turba nunc lugebat ac gemitus edebat, pudefacta ob secundi Adami victoriam. Unde cum eorum princeps ipsum dejicere nequireret, insidias ipsi Judæorum ministerio paravit ; et sane, cum turbam Judaicam concitasset ipsumque cruci affixum occidisset, jam se illo expeditum ac liberum esse putabat. At postquam nec diu resurrectio illa, mirabilis, gloriosa, ipsis inexpectata, summa virtute contigisset, cum ipse nec mortem ultra, nec ægritudinem ullam admitteret, sed cum incorruptibilitate et immortalitate immutabilitatem animæ retulisset ; postea in cælum assumptus, ac nube vectus, quasi in triumpho victor allatus, intra firmamentum intravit, primusque omnium novam et viventem viam paravit nobis. Angeli vero vestibus albis induti una cum hominibus lætabantur, faustum discipulis et mulieribus nuntium afferentes ; adversarii contra cernentes humanam naturam seipsis et omni creatura superiorem factam, quam olim supplantaverant, jam ab ea de ecti, muti ac hianti ore manentes, ingenti pudore suffusi sunt. Quamobrem Dominus discipulis clama-

⁷⁵ Gen. iii, 19. ⁷⁶ Luc. ii, 14. ⁷⁶ Matth. iv, 1 seqq.

bat : *Confidite, ego vici mundum* ⁷⁷; ac rursus : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici* ⁷⁸; ac si dicat : *Olim quidem cum homo a serpente in paradiso oppugnatus in peccatum lapsus esset, dictum illi est : Calcaneum tuum observabit, et tu caput ejus* ⁷⁹; id est, inimicitias mutuo geretis; ne ipsi homo morem gerat. Atque tunc æquo Marte pugnabatur, cum se mutuo lædere possent, quia serpens calcaneum, sive viam hominis observans, ipsum si extra viam inveniret lædere poterat, utpote qui circa calcaneum **153** reptaret : homo vero, utpote erectus statura, cavens sibi, neque a via deerrans, caput serpentis conterere valebat. Jam autem postquam serpentem deviceram ac confusione repleveram usque in finem, ejusque opera injuste mortem pro toto genere sustinueram, ac chirographum cruci affixeram deleveramque, post triduum resurrexi, reportata adversus mortem victoria, ac toti humanæ naturæ victoriam peperī, ea quippe per me totum genus humanum pervasit. *Confidite ergo. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici* : neque enim ulterius, inquit, calcaneo vestro nocere valet, cum pedibus vestris conteratur. Quemadmodum igitur Adam cum sexta die, esu ligni circa meridiem peccasset, pomeridianis horis ejectus est; ita sexta die et sexta hora salutarem crucem pro eo Dominus Christus secundum carnem sustinuit. Ac quemadmodum item, a lapsu Adami usque ad ejectionem ex paradiso, omnes angeli summo opere dolebant, nihil aliud quam dissolutionem nominis, ac sui ipsorum, totiusque mundi sperantes; sic et in passione ab hora sexta usque ad nonam, universa creatura tenebris ceu nigro vestitu induta erat, ob injustum perpetratum facinus. Ac quemadmodum nona hora, duo illi Adam et Eva paradiso pulsati sunt, sic hora nona Dominus Christus, secundum animam, et latro in paradysum ingressi sunt. Ipsa ergo die qua Adam formatus est, nempe sexta, eadem lapsus hominis, angelorum mœstitia, mortis decretum et ejectione ex paradiso fuit : itemque tempore passionis, ea ipsa die contigit mors Salvatoris per lignum crucis, luctus rerum naturæ : ac pomeridianis horis depositio luctus, ingressus in paradysum. *Amen dico tibi, ait latroni Servator, hodie tecum eris in paradiso* ⁸⁰⁻⁸¹. *Gloria Deo in sæcula. Amen.* Jam ad propositum revertamur.

ἔγένετο διὰ ξύλου σταυροῦ ὁ Σωτήριος θάνατος, καὶ τοῦ πένθους καὶ ἡ εἰσβολὴ τοῦ παραδείσου. Ἄμην λέγω σοι, φησὶν ὁ Σωτὴρ τῷ ληστῇ, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον λοιπὸν ἐπανέλθωμεν.

Textus.

Eapropter non a ministerio suo cessabant angeli, hominum causa qui mortales et corruptioni obnoxii erant : id enim ait, *Vanitati enim creatura subiecta est, non volens* ⁸²; id est, incassum mini-

διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, *Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον* · καὶ πάλιν, Ἴδου δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἴνα εἴπῃ · Πάλαι μὲν ἁμαρτήσαντος τοῦ ἀνθρώπου, ἦν ἡ ὄφις ἐν παραδείσῳ συνέβαλε πρὸς αὐτὸν, ἐβρόθήθη αὐτῷ · *Τηρήσει σου πτέρναν, καὶ σὺ αὐτοῦ κεφαλὴν*, ὡσανεὶ ἰεχθραν διαιρέσεως πρὸς ἀλλήλους σχοίητε, τοῦ μὴ πείθεσθαι αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον · καὶ ἦν ἡ πάλη τότε Ἰση, ἀλλήλους δυναμένων βλάψαι · ὅτι ὁ μὲν ὄφις ἐπιτηρῶν τὴν πτέρναν τοῦ ἀνθρώπου, ὡσανεὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, εἰ εὖροι αὐτὸν ἐξω τῆς ὁδοῦ βλάψαι, ὡς ἔρπων περὶ τὴν πτέρναν ἡδύνατο · ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὡς ὀρθιον σχῆμα ἔχων, προσέχων ἑαυτῷ, καὶ μὴ πλανώμενος τὴν ὁδὸν, τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφρος ἡδύνατο θλάσαι. Νυνὶ δὲ νικήσαντός μου τὸν ὄφιν καὶ κατασχύναντος εἰς τέλος, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ γένους ἀδίκως δι' αὐτοῦ τὸν θάνατον ὑπομείναντος, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ τὸ χειρόγραφον προσηλώσαντος καὶ ἐξαλείψαντος, ἀνέστην τριήμερος τὴν νίκην ἔχων κατὰ τοῦ θανάτου, καὶ πάση τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει πρόξενος τῆς νίκης γεγένημαι, δι' ἐμοῦ εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα τῆς νίκης διαδραμούσης. *Θαρσεῖτε οὖν. Ἴδου δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.* Οὐκέτι, φησὶν, οὔτε τὴν πτέρναν ὑμῶν δύναται βλάψαι, ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν καταπατούμενος. Ὡσπερ οὖν ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἡμαρτηκώς ὁ Ἀδάμ, γευσάμενος περὶ μεσημέριαν τοῦ ξύλου, ἐξεβλήθη τὸ δειλινόν · οὕτως καὶ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ὡραν ἕκτην τὸν σωτήριον σταυρὸν ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ σάρκα ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπέμεινεν. Καὶ ὡσπερ ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἕως τῆς ἐκβολῆς τοῦ παραδείσου, πάντες οἱ ἄγγελοι ἠθύμουν σφόδρα, μηδὲν ἐλπίζοντες ἕτερον ἢ διάλυσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἑαυτῶν, καὶ τοῦ παντός · οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πάθους ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ἐνάτης ἡ κτίσις πᾶσα ἐμελανειμόνει, τῷ σκοτῷ περιβεβλημένη ἐπὶ τῷ γινομένῳ ἀδίκῳ. Καὶ ὡσπερ ἐνάτην ὥραν οἱ δύο ἐξεβλήθησαν τοῦ παραδείσου, ὁ τε Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐα, οὕτως καὶ ὡραν ἐνάτην ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ ὁ ληστής εἰσῆλθον ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ ἐν ἣ ἐπλάσθη ὁ Ἀδάμ, λέγω δὲ τῇ ἕκτῃ, γέγονε καὶ ἡ παράβασις, καὶ ἡ λύπη τῶν ἀγγέλων, καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου, καὶ ἡ ἐκβολὴ τοῦ παραδείσου · οὕτως καὶ εἰς τὸ πάθος ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τὸ πένθος τῆς κτίσεως, καὶ τὸ δειλινόν ἢ ἀπόθεσις

Τὸ κείμενον.

Ὅθεν οὐκ ἐπαύσαντο τῆς διακονίας, ἧς ἐποίουν οἱ ἄγγελοι διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς θνητοὺς καὶ φθαρτοὺς · τοῦτο γὰρ λέγει, *Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκουῖσα* · ὡσανεὶ, ματαιοποιεῖν

⁷⁷ Joan. xvi, 33. ⁷⁸ Luc. x, 10. ⁷⁹ Gen. iii, 15.

⁸⁰⁻⁸¹ Luc. xxiii, 43. ⁸² Rom. viii, 20.

καὶ διακονεῖν οὐκ ἠθούλοντο· πλὴν, φησὶ, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ποῖα ἐλπίδι; Εὖ δὴλον ὅτι ὁρῶντες μετὰ τὴν παράβασιν τὸν Θεὸν μὴ πρὸς τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀποφάσεως ποιήσαντα· ἀλλὰ φιλανθρωπευσάμενον καὶ ἐπιμελούμενον τοῦ ἀνθρώπου καὶ χιτῶνας αὐτῷ κατασκευάσαντα, οὗτοι χρηστοτέρας ἐλπίδας ἐδέχοντο περὶ τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε μὴ ἀπειπεῖν, ἀλλὰ διακονεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Λοιπὸν πάλιν φησὶ, καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· ὡσανεὶ, Ἐλευθερωθήσονται καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ κτίσις, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐλευθεροῦνται τῆς φθορᾶς καὶ δοξάζονται, ἀθάνατοι, καὶ υἱοὶ Θεοῦ καθιστάμενοι ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου, ὅταν τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγῃ, καὶ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν γίνηται, καὶ ἡ τροπὴ ταύτης τῆς καταστάσεως. Τῶν γὰρ ἄστρον πιπτόντων κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, καὶ δρόμου καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας παυομένου, καὶ ἐλευθερουμένων τῶν ἀγγέλων τῶν ταῦτα κινούντων, διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐξω τῆς φθορᾶς γίνεσθαι, καὶ τούτων ὅλως μὴ χρῆζειν, τί φῆσαιεν οἱ καινοὶ νομοθέται, οἱ σφαιρικὸν εἶναι νομίζοντες τὸν οὐρανὸν, καὶ κινεῖσθαι καὶ κινεῖν τὰ ἄστρα λέγοντες; Εἰς τί χρῆσιμον, εἰπάτωσαν ἡμῖν, τότε ὁ οὐρανὸς περιστραφήσεται, εἰ γε Χριστιανούς αὐτοὺς ὀρίζονται; ἀλλ' ἀπαγε τῶν ματαιοπόνων καὶ τῶν ἀβεβαίων· ἔτι γὰρ βοᾷ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδινεῖ ἄχρι τοῦ νῦν· διὰ τοῦτου πάλιν δηλώσας πᾶσαν μὲν τὴν κτίσιν, ἐξαιρέτως δὲ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους, βαρυνομένην ἐν τῷδε βίῳ, τῇ φθορᾷ δουλευόντων καὶ τῇ τροπῇ. Τρεπτοὶ γὰρ ὄντες καὶ αὐτοὶ, κάμνουσιν ἀεὶ τῇ τροπῇ, ἀναλογιζόμενοι καὶ ἐλπίζοντες τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐπιθυμοῦντες ταύτης τυχεῖν· ἥσπερ καὶ τυγχάνουσιν, ὡς εἴρηται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ νόμον, τί δεῖ ποιεῖν, καὶ τί μὴ ποιεῖν, οὐκ ἂν ὑπὸ ἁμαρτίαν ἐπιπτον· οὐκ ἂν γὰρ τινες ἐξ αὐτῶν παρέβησαν, εἰ μὴ τοῦτον νόμον εἰλήφεισαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν οἱ παραβάντες, ἐπὶ τὴν γῆν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεβρόβησαν· Ἐθεώρουν γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος, τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· χωρὶς δὲ νόμου ἀδύνατον παραβῆναι, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Οὐδὲ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις, καὶ χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρά. Ὅστε κατὰ πάντα τρόπον καὶ αὐτοὶ δέονται τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας τοῦ νόμου καὶ τῆς τροπῆς· ἡ δὲ παρουσία τοῦ Δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταύτης αἰτία γέγονεν, καὶ ἔτι γενήσεται· ἀνακεφαλαιώσασθαι γὰρ τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ, Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.

Παραγραφὴ.

Ἐν τῇ α' ἡμέρᾳ, τουτέστι τῇ Κυριακῇ, ἡ καταβολὴ τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως ἐγένετο· ἀφ' ἑσπέρας ἀρξάμενος ὁ Θεὸς κτίσειν τὰ περιεκτικὰ τοῦ παντὸς κόσμου, λέγω δὲ οὐρανὸν καὶ γῆν, συνδη-

A strare nolebant; verum, ait, propter eum, qui subiecit eam in spe. In qua spe? Quia, ut palam est, post hominis lapsum, videntes angeli Deum non secundum sententiæ comminationem agere, sed in amore et cura hominis perseverare, ac vestes ipsi consuere, in meliorem de homine spem venerunt, ita ut non ipsi vale **154** dicerent, sed ministerium ipsi præstarent. Demum ait: *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei* ⁸³; ac si diceret, Ipsi angeli liberabuntur, ac cum ipsis omnis creatura, quando homines liberabuntur a corruptione et gloria afficientur, immortales ac filii Dei constituti in consummatione sæculi, quando, figura hujus mundi pertransierit, et resurrectio mortuorum erit, hujusque status commutatio. Nam cum secundum divinam Scripturam futurum sit, ut astra cadant, ac cursus noctis et diei cesset, angelique ista moventes liberi evadant, quia tunc homines corruptione immunes, istis nullatenus opus habebunt: quid dixerint novi legislatores, qui cælum sphericum esse putant, dicuntque astra una moveri et movere? Cui bono, dicant nobis, tunc cælum circumvolvitur? si tamen sese Christianos esse definiunt. Sed apage ineptos et vacillantes homines: nam præterea clamat Apostolus: *Omnis creatura ingemiscit et condoleat usque nunc* ⁸⁴, his iterum declarans, omnem creaturam, præsertim vero angelos, in hac vita gravari, corruptioni et mutationi servientes. Nam cum et ipsi mutabiles sint, semper ad mutationem flectuntur, cogitantes ac sperantes libertatem, quam consequi peroptant: quam item adipiscentur, ut dictum est, quando homines ex mortuis resurgent. At enim nisi et ipsi legem de agendis et non agendis accepissent, nequaquam in peccatum incidissent: neque enim quidam eorum transgressi essent, nisi hæc lex a Deo præscripta fuisset. Quamobrem prævaricantes, e sublimi in terram dejecti sunt, siquidem ait Dominus: *Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem* ⁸⁵: sine lege quippe prævaricari nemo potest, ut ait Apostolus: *Cujus autem non est lex neque transgressio est* ⁸⁶; et, *Sine lege peccatum mortuum* ⁸⁶. Itaque etiam illi consecuturi prorsus sunt libertatem a lege et a mutatione: hujus porro libertatis causa fuit et futura est, adventus Domini nostri Jesu Christi; nam in Christo omnia quæ in cælo et quæ in terra sunt, instauranda esse ait Apostolus; et, *Quæ in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia* ⁸⁶.

καὶ, Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.

Paragrap̄a.

Prima die, id est Dominica, mundi fundatio et rerum principium facta sunt. A vespera orsus Deus ea creare, quæ totum mundum complectuntur, nempe cælum et terram, creatis simul tenebris,

⁸³ Rom. viii, 21. ⁸⁴ ibid. 22 ⁸⁵ Luc. x, 18. ⁸⁶ Rom. iv, 15. ⁸⁶ Rom. vii, 8. ⁸⁶ Il Cor. v, 57.

aqua, aere, igne cum terra permisto, itemque angelis, **155** cum hæc omnia uno tempore produxisset; ideo ipsa die et eadem nocte, restauratio item universi mundi facta est: nam totus mundus in homine circumscribitur, quia, ut saepe dictum est, homo totius mundi vinculum est. Homine itaque immortalis, incorruptibilis et immutabilis in eadem ipsa Dominicæ nocte resurgente, is totam rerum naturam, seu visibilem seu invisibilem, pariter beneficii sponione donat. Ideo ait Apostolus: *Instaurari omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terra*⁸⁷; et: *Quæ in Christo nova creatura: vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia*⁸⁸. Omnia dixit, quia in homine omnia videntur, tam visibilia, quam invisibilia. Qui ergo humanitatem Christi perfectam negat, is in damnum incidit, magnæ **B** Dei œconomix et Christiani dogmatis ignarus: similiterque qui perfectam ejus divinitatem negat, reus est, et magnum accipit detrimentum. Cum ergo Christianis hæc tanta spes proponatur, quod et angeli et rerum natura innovanda sit, ac meliorem et beatiorem in conditionem transferenda, quis ita invidus et Deo adversarius fuerit, ut hanc dimittat, ac novæ mendacique exterorum vanitati innitatur? Sane is a Judice in illa die audiet: *Amen dico vobis, nescio vos: discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem*⁸⁹. Nam vere magna iniquitas est, eloquia Dei despiciere, et repugnantibus illis sphericam formam cælo ascribere: tales quippe homines exspectare nequeunt *beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis*⁹⁰; neque cum fidelibus Dominum Christum audire volunt e superno clamantem: *Venite, benedicti Patris mei: hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi*⁹¹; sed opinione semper errantes, incerta circuitione cum sphaera sua feruntur, spe quietis remanente nulla.

κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἀλλ' αἰεὶ κατὰ τὴν ὑποβλήψιν πλανώμενοι ἀστάτη φορᾶ περιφέρονται σὺν τῇ ἑαυτῶν σφαίρᾳ, παῦλαν τούτων μὴ ἐλπίζοντές ποτε γενέσθαι.

Textus.

Cum ergo astra invisibilibus, secundum divinam Scripturam, virtutibus permota circumferantur, ac per aquilonem discurrentia sub altitudinem terræ perveniant, hæc sane figura data, possunt eclipses lunæ atque solis recte perfici. Nam angelicæ virtutes, cum ratione et ordine, acutioreque quam nos capere valeamus modo has figuras moventes, id efficiunt, huic operi nocte dieque sine ulla **D** requie incumbentes. Etenim sicut exteri dicunt, astra sub terra nullo curante circumferri, uti supra commonstratum est, naturæ rerum non consona, **156** imo etiam Dei testimonio adversa proferentes; sic nos, divinam sequentes Scripturam, obliquam cogitantes motus rationem, circumvectionem et cursum astrorum hoc modo perfici dicimus: nam hinc etiam eclipses necessario consequuntur,

μουργήσας αὐτοῖς καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐν τῇ γῆ ἀναμεμιγμένον, καὶ τοὺς ἀγγέλους, ὑφ' ἐν ταῦτα πάντα παραγαγὼν, διὰ τοῦτα ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ πάλιν ἡ ἀνάκτισις τοῦ παντὸς κόσμου ἐγένετο· ὁ πᾶς γὰρ κόσμος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ περιγράφεται, ὅτι σύνδεσμός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, ὡς πολλάκις εἴρηται, παντὸς τοῦ κόσμου· ἀναστάντος οὖν τοῦ ἀνθρώπου ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ τῆς Κυριακῆς ἀφθάρτου καὶ ἀθανάτου καὶ ἀτρέπτου, πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐγγυᾶται ὁρατὴν καὶ ἀόρατον τῶν ὁμοίων τυγχάνειν. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, Ἀνακεφαλαλώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ, *Εἰ τις ἐν Χριστῷ καιρῇ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καιρᾶ*. Τὰ πάντα εἶπεν, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωροῦνται ὁρατὰ καὶ ἀόρατα. Ὁ ἀθετῶν οὖν τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ τὴν ἀνθρωπότητα τελείαν μὴ ὑπάρχειν, οὗτος βέβλαπται, μὴ ἐπιστάμενος τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ δόγμα τὸ Χριστιανικόν· ὁμοίως καὶ ὁ τὴν θεότητα αὐτῆς τελείαν ἀθετῶν, ἐνοχός ἐστι καὶ πάνυ βέβλαπται. Τῆς οὖν ἐλπίδος ταύτης προκειμένης τοῖς Χριστιανοῖς, ὥστε καὶ ἀγγέλους καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀνακαινίζεσθαι εἰς κρείττονα καὶ μακαρίαν κατάστασιν, τίς οὕτω βόσκανος καὶ ἀντίθεος, ταύτην καταλιπεῖν καὶ τῇ καιρῇ καὶ ἀπατηλῇ τῶν ἐξωθεν ἐπιστηρίζεσθαι ματαιότητι; Ἀκούσεται γὰρ παρὰ τοῦ κριτοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Ἀνομία γὰρ ἔντως μεγάλη τὸ ἀθετεῖν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντικρυς αὐτῶν τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῷ οὐρανῷ δωρεῖσθαι. Οἱ τοιοῦτοι γὰρ οὐ δύνανται προσδέχεσθαι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, οὔτε βούλονται ἀκοῦσαι μετὰ πιστῶν ἐξ ὕψους προσκαλουμένου τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, *Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, τὸ κείμενον.*

Κυκλευόντων τοίνυν τῶν ἀστρῶν διὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν, καὶ διὰ τοῦ Βορρᾶ διατρεχόντων καὶ ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς γινομένων, δυνατὸν τῷ τοιοῦτῳ σχήματι τὰς ἐκλείψεις ἀποτελεῖσθαι τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου· λογικῶς γὰρ καὶ εὐτάκτως καὶ ὀξυτέρως ἡμῶν αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις τὰ σχήματα κινῶσαι ἀποτελοῦσιν· ἔργον αὐτὸ κεκτημένα νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀπαύστως. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ ἐξωθεν λέγουσιν ὑποκάτωθεν τῆς γῆς κυκλεῖν αὐτὰ ἀπερισκέπτως, ὡς πρόσθεν εἰδείχθη, μὴ συμβαίνοντες τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ ἐναντιούμενοι· ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, ὀλίγον πλαγιάσαντες τῷ νῷ τὴν περιφορὰν ἦτοι τὴν πορείαν τῶν ἀστρῶν, διὰ τούτου τοῦ σχήματος ἀποτελεῖσθαι αὐτὰς λέγομεν. Αἱ αὐταὶ γὰρ ἐκλείψεις ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθοῦσι· καὶ οὔτε τῷ

⁸⁷ Ephes. i, 10. ⁸⁸ II Cor. v, 17. ⁸⁹ Matth. xxv, 12. ⁹⁰ Tit. ii, 13. ⁹¹ Matth. xxv, 34.

Θεῷ ἐναντιούμεθα, οὔτε τῇ φύσει τῶν πραγμάτων. **A**πιστευτέον γὰρ τῷ Θεῷ ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ διδασκαλίαν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν περὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων λέγομεν, ὅτι τὴν γῆν πρῶτον ξηρὰν οὔσαν ἐδράσας ὁ Θεὸς, θεμέλιον τοῦ παντός ὡς βαρεῖαν τέθεικε· πάλιν τὸ ὕδωρ, τουτέστι τὸ ὑγρὸν, ὡς ῥευστὸν ὄν, ἐπάνω τῆς γῆς ἔταξεν· ὡς δὲ ἐναντία ταῖς ποιότησιν ὁμοῦ ἐδικαίωσεν εἶναι, διὰ τὴν εὐκрасίαν πάλιν ἀνώτερον τούτων τὸν ἀέρα ἔταξε ψυχρὸν, καὶ πάλιν ἀνώτερον τὸ πῦρ, τουτέστι τὸ θερμὸν, ἀμφοτέρω παλιν ὡς κουφότερα, ὡς δὲ πάλιν ἐναντία, ὁμοῦ τὰ δύο οὖν μέσα τὸ τε ὕδωρ ὡς ὑγρὸν, καὶ τὸν ἀέρα ὡς ψυχρὸν πολλὴν συγγένειαν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, τὸ μὲν ῥευστῆς φύσεως ὄν, τὸ δὲ χαύνης, ἀμφοτέρω δὲ ἀπαλά, καὶ εὐχερῶς εἰσδεχόμενα εἰς ἑαυτὰ καὶ ἀλλήλων καὶ τῶν ἐναντίων τὰς ποιότητας, καὶ ἀλλήλοις μεταδιδόντα, καὶ τὸ πᾶν συγκιρνώντα, τοῖς ἄλλοις δύο μεσάζειν ἐδικαίωδε, τῷ τε ξηρῷ καὶ θερμῷ, ἵνα μὴ τὸ πᾶν διαφθαρῆ καὶ ἀποτερωθῆ. Ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς μεταλαμβάνειν ἀλλήλων τὰ δύο μέσα στοιχεία, πλάνην ὑπέμειναν οἱ ἕκτος, καὶ ἐξ ἀντιστροφῆς τὸν μὲν ἀέρα ὑγρὸν, τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν προσηγῆρευσαν· λοιπὸν καὶ ἐκ τούτου, δύο ποιότητας τῷ ἐνὶ χαρίζονται, πολλάκις δὲ καὶ τέσσαρας.

et ex opposito aerem quidem humidum, aquam vero

tribuunt, ac plerumque quatuor. Τοὺς δὲ ὑετοὺς κατὰ τὸ χρήσιμον ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ἔταξε γίνεσθαι, ἐξυπηρετούντων καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τὰς νεφέλας ἀναγόντων, καὶ τῷ προστάγματι τῷ θεῷ διακονοῦντες ἐκπέμπουσιν ὁπουδᾶν τὸ θεῖον πρόσταγμα κελεύσῃ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή διὰ Ἀμὼς τοῦ προφήτου· **Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς· ὁμοίως καὶ διὰ Ζαχαρίου φησὶν οὕτως· Διτείσθε ὑετὸν παρὰ Κυρίου καθ' ὥραν πρῶτον καὶ ὄψιμον, καὶ ὑετὸν χειμερινὸν δώσει αὐτοῖς, ἐκάστῳ βοτάνῃ ἐν ἀγρῷ. Ἐν δὲ ταῖς βασιλείαις ἐπὶ Ἡλίου οὕτω φησὶ· Καὶ ἐπέστρεψε τὸ παιδάριον ἐπτάκις, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐβδόμῳ, καὶ ἰδοὺ νεφέλη μικρὰ ὡς ἴχνος, ἀνάγουσα ὕδωρ ἀπὸ θαλάσσης. Τὸ δὲ σαλευθῆναι τὴν γῆν οὐκ ἀπὸ πνεύματος λέγομεν· οὐ γὰρ ὡς αὐτὰ μύθους ὑποτιθέμεθα· ἀλλὰ προστάγματι θεῷ τοῦτο γίνεσθαι λέγομεν ἀπεριέργως. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή διὰ τοῦ Δαυὶδ, Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν· καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων λέγει εἰς τὰς Πράξεις, Καὶ ἐσαλεύθη ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου. Καὶ Ἀμὼς δὲ ὁ προφήτης λέγει πάλιν οὕτως· Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐραπτόμενος τῆς γῆς καὶ σαλεύων αὐτήν· καὶ πάλιν ἕτερος προφήτης, Ἀγγαῖος δὲ οὗτος, λέγει, ὅτι Ἐτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη.**

Περὶ δὲ ἀντιπόδων οὔτε εἰπεῖν ἢ ἀκοῦσαι περὶ τούτων τῶν μύθων ἀνέχεται ἡ θεία Γραφή· Ἐποίησε γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐξ ἑνὸς πᾶν ἔθνος ἀν-

ac neque Deo, neque rerum naturæ adversamur. Deo quippe credendum potius, quam cogitationibus et doctrinæ hominum. Ac rursum de quatuor elementis dicimus, Deum prius aridam terram cum firmasset, eam, utpote mole gravem, ut universi fundamentum posuisse; aquam vero, id est humidum elementum, utpote fluxum, supra terram posuisse, et ambo ut qualitatibus contraria una constituisse, sed ad temperamentum superiorem posuisse aerem qui frigidus est, et aeri superiorem ignem, id est, calidum elementum, quia ambo leviora sunt: cumque hæc mutuo sint contraria, elementa duo quæ medium spatium occupant, aquam scilicet ut humidam, et aerem ut frigidum, quæ magnam mutuo habent affinitatem, quorum aliud fluxæ, aliud exilis naturæ est, amboque mollia, et mutuas alterutrius, necnon et contrariorum elementorum qualitates facile admittentia, sibique invicem communicantia, universumque temperantia, intermedium inter alia duo elementa spatium occupare decrevisse, inter aridum videlicet et calidum, ne universum corrumpere, et in cinerem abiret. Quia enim duo illa media elementa sese facile mutuo pervadunt in errorem lapsi sunt exteri frigidam dixerant: demum ideo uni qualitates duas

Pluvias autem Deus ad utilitatem per angelicas virtutes fieri providit, quæ ipsi obsequentes, ex mari in nubes aquas advehunt, ac jussui Dei parentes imbrem quo Deus præcipit emittunt; ait enim Scriptura per prophetam Amos: *Advocans aquam maris, et effundens illam super faciem terræ* ⁹². Similiter per Zachariam prophetam sic ait: *Petite pluviam a Domino, ad horam matutinam et serotinam, et pluviam hiemalem dabit ipsis, unicuique herbam in agro* ⁹³. In Regnorum autem libro de Elia sic dicitur: *Et reversus est puer septies: et factum est in septima vice, et ecce nubes parva quasi vestigium, evehens aquam ex mari* ⁹⁴. Quod vero terra moveatur, id non a vento fieri dicimus; non enim fabulas comminiscimur ut illi, sed illud jussu Dei fieri pronuntiamus, nec curiose rem perquirimus. Ait quippe Scriptura per Davidem: *Qui respicit terram et facit eam tremere* ⁹⁵; de apostolis vero dicitur in Actibus: *Et commotus est locus in quo* **157** *erant congregati, et repleti sunt omnes Spiritu sancto* ⁹⁶; itemque Amos propheta sic habet: *Domini Deus omnipotens, qui tangit terram, et commovet ipsam* ⁹⁷; et iterum alius propheta, Aggæus scilicet, ait: *Quoniam adhuc semel ego commovebo, non modo terram, sed etiam cælum* ⁹⁸; ac rursum Isaias: *Si aperueris cælum, tremorem a te accipient montes.*

Quoad antipodas vero spectat, de hujusmodi fabulis ne audire quidem vel loqui licitum est per divinam Scripturam. *Fecit enim, inquit Apostolus, ex*

⁹² Amos ix, 6. ⁹³ Zach. x, 1. ⁹⁴ III Reg. xviii, 44. ⁹⁵ Psal. ciii, 32. ⁹⁶ Act. ii, 4. ⁹⁷ Amos ix, 5. ⁹⁸ Agg. ii, 24.

uno omnem gentem hominum, ut inhabitet super omnem faciem terræ; non dixit supra omnes facies, sed super faciem. Inferos autem vocat mortuos in terra sepultos: cujusmodi est illud, *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum*⁹⁹; ac si diceret, angelorum, utpote cælestium; hominum, utpote terrenorum; et infernorum, utpote in terra sepultorum. Sic enim in resurrectione futurum dicit, quando omnes, sive angeli in cælo, sive homines in terra degentes, sive mortui in terra sepulti resurgentes, genu flectent in nomine Jesu Filii Dei. Nam supra terram calcare dicimur, ut in illo: *Dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones*¹. Calcare est supra aliquem ambulare, quod si supra aliquem ambulamus, qui obversis pedibus ambulat, sub eo est qui supra ambulat: et tamen, secundum sophos illos, spherica figura neque sursum neque deorsum habet: ergo neque calcamus, neque calcamur, neque ullatenus in terra gradimur, ac consequenter ipsi commenta et fabulas effutiunt.

Quod vero spectat ad angelos, et dæmones, atque animas, omnino circumscriptas eas atque in hoc mundo degentes esse ait divina Scriptura, ut cum dicit Apostolus: *Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus*², utpote qui in hoc uno mundo versentur. In Daniel quoque de eadem re sic habetur: *Et princeps regni Persarum adversum me stetit viginti uno diebus. Et ecce Michael, unus de principibus primis, venit in auxilium mihi, et ipsum reliqui ibi cum principe regni Persarum: veni autem ut docerem te quæ ventura sunt populo tuo in novissimis diebus*³. Illud, *adversum me stetit*, itemque, *venit, et abiit, et reliqui eum ibi*, ac similia, circumscriptorum sunt. Observandum porro, singulis gentibus et regnis archangelos administratores deputari; imo etiam hominem quemlibet angelum comitem et custodem habere. Exempli causa ecclesia de Petro loquens in Actibus dicit, *Angelus ejus est*⁴; Dominus item in Evangeliiis hæc vociferatur: *Nam angeli eorum semper* **158** *vident faciem Patris mei qui in cælis est*⁵; manifeste declarans unicuique nostrum angelum adesse, ducem scilicet atque custodem. Solum quippe Nomen incircumscripsum, ubique eodem ac simili semper modo se habens; nam, *Si ascendero*, inquit David, *in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, ac si dicat, in oriente, et habitavero in extremis maris, quasi dicat, in occidente, etenim manus tua deducet me*⁶, Deum incircumscripsum esse palam docens. De angelis vero id ne cogitari quidem potest, quippe qui, ut supra dictum est, in loco reliquantur. Animas quoque circumscriptas dicit divina Scriptura, ipsoque corpore circumscribi innuit, ut cum dicitur, *Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt*⁶, quasi scilicet et ipsa intra exsi-

Α θρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ παντός προσώπου τῆς γῆς· οὐχὶ ἐπὶ παντὶ προσώπῳ τῆς γῆς εἶπεν, ἀλλ' ἐπὶ προσώπου. Καταχθονίους δὲ τοὺς νεκροὺς τοὺς τεθαμμένους ἐν τῇ γῇ καλεῖ· οἶόν ἐστι τὸ· *Ἴνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κἀμύνη, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων*· Ἴνα εἶπη, ἀγγέλων ὡς οὐρανίων, ἀνθρώπων ὡς ἐπιγείων, καταχθονίων ὡς ἐν τῇ γῇ τεθαμμένων. Τοῦτο γὰρ ἔφη περὶ τῆς ἀναστάσεως γίνεσθαι, ὅτε πάντες οἱ τε κατ' οὐρανὸν ἄγγελοι, οἳ τε κατὰ γῆν ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἐν τῇ γῇ τεθαμμένοι νεκροὶ ἀνιστάμενοι πάντες, γόνυ κλίνουσιν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Πατεῖν γὰρ λεγόμεθα ἐπάνω τῆς γῆς, οἶόν ὡς ὅταν λέγη· *Δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν*. Τὸ πατεῖν οὖν τὸ ἐπάνω τινὸς λέγεται πατεῖν· εἰ δὲ ἐπάνω τινὸς πατοῦμεν, τὸ ἀντιπατεῖν ὑποκάτω ἐστὶν οὗ πατεῖ, κατὰ τοὺς σοφοὺς δὲ τὸ σφαιροειδὲς οὔτε ἐπάνω οὔτε ὑποκάτω ἔχει· οὐκοῦν οὔτε πατοῦμεν, οὔτε ἀντιπατοῦμεθα, οὔτε ὅλως βαίνομεν ἐν τῇ γῇ, καὶ πλάσματα καὶ μῦθοι εἰσι τὰ κατ' αὐτοῦς.

Περὶ δὲ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων ἢ ψυχῶν, πάντα περιγραπτὸς λέγει ἡ θεία Γραφή, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διάγοντας, ὡς ὅταν λέγη ὁ Ἀπόστολος· *Θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλαις καὶ ἀνθρώποις*· ὡς εἰς ἓνα κόσμον διάγοντας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ λέγει περὶ αὐτῶν οὕτως· *Καὶ ὁ ἄρχων βασιλείας Περσῶν εἰστήκει ἐξ ἐναντίας μου εἰκοσιμίαν ἡμέραν. Καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ εἰς τῶν ἀρχόντων τῶν πρώτων ἦλθε βοηθῆσαι μοι, καὶ αὐτὸν κατέλιπον ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἄρχοντος βασιλείας Περσῶν. Καὶ ἦλθον συνετίσαι σε ὡς ἀπαντήσεται τῷ λαῷ σου ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. Τὸ, εἰστήκει ἐξ ἐναντίας μου, καὶ τὸ, ἦλθε, καὶ, ἀπῆλθε, καὶ, κατέλιπον αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ὅσα τοιαῦτα περιγραπτῶν εἰσιν. Ἐπισημαντέον δὲ ὅτι καὶ κατ' ἔθνος καὶ βασιλείαν ἀρχάγγελοι διοικοῦσι φυλάττοντες· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθ' ἓνα ἄνθρωπον ἄγγελος ἔπαται φυλάττων, ὡς ὅταν λέγη ἡ ἐκκλησία περὶ Πέτρου ἐν ταῖς Πράξεσιν· *Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις βοᾷ λέγων, Οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντός βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*· σαφῶς δηλώσας ἓνα ἕκαστον ἡμῶν ἄγγελον ἔχειν, ὀδηγὸν δηλονότι καὶ φύλακα. Μόνον γὰρ ἀπερίγραφτον τὸ Θεῖον, πανταχοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ἔν· *Ἐὰν γὰρ ἀναβῶ, φησὶν ὁ Δαυὶδ, εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον, ὡσανεὶ, ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, ἵνα εἶπη, τῆς δύσεως, καὶ γὰρ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με· φανερώς τὸ ἀπερίγραφον τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα σημάνας. Ἐπὶ δὲ ἀγγέλων οὐ δυνατὸν τοῦτο νοεῖν, καταλειπόμενοι, ὡς ἀνωτέρω γέγραπται, ἐν τόπῳ. Περὶ δὲ ψυχῶν, καὶ αὐτὰς περιγραπτὰς λέγει ἡ θεία Γραφή, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι περιγράφεσθαι, οἶόν τι λέγει, *Εὐλόγησι, ἡ***

⁹⁹ Philip. ii, 10. ¹ Luc. x, 19. ² I Cor. iv, 9. ³ Dan. x, 13 sqq. ⁴ Act. xii, 15. ⁵ Matth. xviii, 10.

⁶ Psal. cxxxviii, 8. ⁶ Psal. cii, 4.

ψυχή μου, τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, ὡσανεὶ, καὶ αὐτῆς ἔνδον τυγχανούσης· καὶ πάλιν, ἡ καρδία μου καὶ ἡ σὰρξ μου· κέχρηται δὲ ἀντιψυχῆς τῆ καρδία, ὡς ἐκεῖ αὐτῆς ἰδρυμένης, καὶ ἔνδον οὕτως τοῦ σώματος· ὡς ὅταν πάλιν λέγῃ, Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω σοι· ἵνα εἴπῃ, Ἐν τῇ ψυχῇ μου· καὶ πάλιν, Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός· ἵνα εἴπῃ, ψυχὴν. Ὁ δὲ Κύριός φησιν οὕτως, Οὐ τὰ εἰσπορευόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· εἰς γὰρ τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται· τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τῆς καρδίας, ὡσανεὶ, τῆς ψυχῆς, ἐκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ὅλον πονηροὶ διαλογισμοί, καὶ ὅσα καταλέγει ἰδιώματα τῆς ψυχῆς. Ἐτέρωθι δὲ πάλιν λέγει ἐντρεπτικώτερον τοῖς Ἰουδαίοις· Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ὑμῶν ἐστίν· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι Ὁφείλετε κατὰ ψυχὴν αἰεὶ ἔχειν ἐντός ὑμῶν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, τῷ πιστεύοντι ληστῇ ἐπαγγέλλεται λέγων, Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ εἶ ἐν τῷ παραδείσῳ· τέως φανερώτατα ἐν τόπῳ λέγει· ὅτι δὲ κατὰ ψυχὴν λέγει καὶ οὐ κατὰ τὸ σῶμα, ὁ δὴλον ἐκ τοῦ τεθάφθαι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ Ἰωσήφ ἐν Ἱεροσολύμοις· ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ληστοῦ ἐν τοῖς αὐτόθι ἐτέθαπτο. Προδηλότατα οὖν κατὰ τὴν ψυχὴν λέγει τὸ, Μετ' ἐμοῦ εἶ σήμερον ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐτι δὲ καὶ εἰ πλείους τῶν εὐαγγελιστῶν ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, Ἐξέπνευσεν, εἶπον, ὡσανεὶ, ἔσωθεν ὄντος τοῦ πνεύματος, τουτέστι Κλίνας τὴν κεφαλὴν, λέγει, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν εἴρηται ὡς ἐν τάξει ὑποθήκης Χριστιανικῆς, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς κινουμένοις, οὐχ ἑαυτοῖς πλασαμένοις ἢ στοχασαμένοις, ἀλλ' ἀκριβῶς πειθομένοις τῷ Θεῷ τῷ διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ λαλήσαντι· πάντων γὰρ τῶν θελόντων ἀπὸ λογισμῶν ἰδίων ἢ στοχασμῶν εἰπεῖν τι τοιοῦτο, καὶ ἀπορούντων τὰ πλεῖστα καὶ σφαλλομένων, καὶ μὴ ἐξισχυόντων τὸ ἀκριβῆς εἰπεῖν, πρὸς τὸν Θεὸν τὸν κτίστην τοῦ παντός καταφυγεῖν χρῆ τὸν ὄντως Χριστιανὸν, τὸν εἰδότα τὸ πῶς καὶ διατί· ἵνα μὴ πλανώμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀνθρώπων, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν λόγων, καὶ τῇ πανουργίᾳ τῆς ἀπάτης, εὐρεθῶμεν καὶ ἡμεῖς σὺν τῷ κόσμῳ κατακρινόμενοι. Ταῦτα δὲ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ὁ Μωϋσῆς ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς καταλέγει καὶ φησὶ· Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς, ποιησάτωσαν ἑαυτοῖς κράσπεδα ἐπὶ τὰ πτερύγια τῶν ἱματίων αὐτῶν εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν, καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ κράσπεδα τῶν πτερυγίων κλῶσμα ὑακίνθινον, καὶ ἔσται ὑμῖν ἐν τοῖς κρασπέδοις· καὶ ὄψεσθε καὶ μνήσθητε πάντων τῶν ἐντολῶν Κυρίου, καὶ ποιήσετε αὐτάς, καὶ οὐ διαστραφήσεσθε ὀπίσω τῶν ἀνοιῶν ὑμῶν καὶ ὀπίσω τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, ἐν οἷς ὑμεῖς ἐκπορευέσθε ὀπίσω αὐτῶν, ὅπως ἂν μνησθῆτε καὶ ποιῆτε πάσας τὰς ἐντολάς μου,

A stat, ac rursus, *Cor meum et caro mea*· hic cor pro anima usurpat, utpote quæ in corde sedeat, et infra corpus sit; et iterum quando dicit: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*⁸, ut dicat, in anima mea; iterumque: *Cor mundum crea in me, Deus*⁹, ut dicat, animam. Dominus autem sic ait: *Non quæ ingrediuntur, coinquinant hominem; nam in ventrem vadunt, et in secessum emittuntur: sed quæ egrediuntur ex corde; quasi dicat, ex anima, illa coinquinant hominem; qualia sunt cogitationes malæ*¹⁰, et aliæ, quas enumerat, animæ proprietates. Alibique rursus aptius ad Judæorum confusionem ait: *Regnum Dei intra vos est*¹¹, ac si diceret: Opus est ut regnum Dei semper intus in anima habeatis; rursus latroni credenti hæc pollicetur, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*¹², ubi evidentissime, in loco, dicit. Quod vero secundum animam, non secundum corpus dicat, inde palam est, quod corpus Domini a Josepho Jerosolymis sepultum sit, ac latronis item corpus iisdem in locis sit tumulatum: manifestissimum ergo est ipsum hæc de anima dicere, *Mecum eris hodie in paradiso*. Ad hæc evangelistarum plerique de morte Domini loquentes, *expiravit*¹³, aiunt, ac si spiritus, qui intus exsistebat, videlicet anima, a corpore exierit; nam alius ait: *Inclinato capite, emisit spiritum*¹⁴.

τῆς ψυχῆς, ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σώματος. Ὁ γὰρ ἄλλος,

Et hæc quidem a nobis dicta sunt, quasi vere Christiana hypothesis, a nobis, inquam, ex divina Scriptura permotis: non enim hæc commenti aut conjectura quadam assecuti sumus; sed re accurate perquisita Deo obtemperavimus per prophetas et apostolos, ac per Filium suum loquenti: siquidem cum omnes quotquot aut ratiocinio suo aut conjectura hæc tractare aggrediuntur, **159** passim hæreant et hallucinentur, nec valeant accurate loqui, ad Deum universi opificem, quemlibet vere Christianum confugere oportet, utpote qui et cur et quomodo factum sit apprime norit, ne errantes et omni vento doctrinæ hominum ultro citroque jectati, ut Apostolus clamat, *in versutia sermonum in astutia fallaciæ*¹⁵ inveniamur et nos cum mundo condemnati. Hæc ipsa in veteri lege Moyses in Numeris recenset his verbis: *Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel, et dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias in alis vestimentorum suorum in generationes suas, et imponetur fimbriis vitta hyacinthina, et erit vobis in fimbriis, et videbitis et recordabimini omnium mandatorum Domini, et facietis ea, neque divertemini post amentias vestras, et post oculos vestros, in quibus vos fornicamini, ut recordemini et faciatis omnia præcepta mea: et eritis sancti Deo vestro. Ego Dominus Deus, qui eduxi vos ex Ægypto, ut essem vobis Deus, ego Dominus Deus*

⁷ Psal. lxxiii, 3. ⁸ Psal. cxviii, 14. ⁹ Psal. l, 12. ¹⁰ Matth. xv, 17. ¹¹ Luc. xvii, 21. ¹² Luc. xiii, 43. ¹³ Ibid. 48. ¹⁴ Matth. xxvii, 50. ¹⁵ Ephes. iv, 14.

vester ⁶¹. Clarius et ipse eadem docens quæ docuit Apostolus, nos non proprias cogitationes, sed potius divina præcepta sequi oportere. Faxit Deus, o pretiosum caput, ut ab iis abstinenceamus, ac divina sectemur, precibus sanctitatis tuæ, Christianissime Pater, ut coram throno gratiæ misericordiam et gratiam inveniamus in sæcula. Amen.

έχεσθαι, εὐχαίς τῆς σῆς ἀγιωσύνης, Χριστιανικώτατε Ὁρόνου τῆς χάριτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

LIBER III.

Quod divina Scriptura firma et fide digna sit, atque ipsa, nempe Vetus et Novum Testamentum, una concordet, dum figurarum totius mundi utilitatem indicat.

Post diluvium cum homines Deo adversantes construendæ turri primum occuparentur, e sublimi frequenter astra considerantes, errore ducti, suspicati sunt cælum vere sphaericum esse. Nam cum urbs in qua turrim ædificabant Babyloniorum esset, necessarium est hoc primo Chaldæorum inventum esse: quare barbaram sphaeram concinnarunt qui, ex Abrahami genere orti, Chaldæi erant; atque in Ægyptum profecti, Ægyptiis illam opinionem communicarunt. Ægyptii vero arrepta hinc occasione rem curiosius pervestigantes, eam opinionem latius extenderunt, donec in Ægypto peregrinantes Græci, Pythagoras scilicet, Plato, et Eudoxus Cnidius philosophi, eam **160** cum

Paragrapha.

Post diluvium, hominibus in inferiore Orientis parte, ubi arca consederat, numero auctis, ut scriptum est, ii, ex pristinis limitibus egressi, planitiem invenerunt in terra Sennaar. Cum autem omnes unius linguæ essent, de his mutuo consultabant dicentes: Priscos homines Deus diluvio perdidit: ac si iterum iratus nos pariter diluvio perdere velit, sane peribimus. Verum agite, lateres paremus et coquamus igni, ut aquis obstant, ac bitumine conglutinantes construamus præaltam turrim, cujus cacumen cælum pertingat, ut, diluvio erepti, in turri servemur. Sicque facile bellum contra illum instruere poterimus, quando proximi erimus, dumque omnes una sumus necdum dispersi. Illud enim sibi vult hoc dictum: *Et faciamus nobis nomen, antequam dispergamur in facie terræ* ¹¹. Orsi itaque structuram, cum tyrannico more vellent in cælum ascendere, clemens ille ac misericors Deus, gnarus ac præsciens eum, quem liberi arbitrii creaverat, hominem, vi quidem rationalis partis instructum, sed infirmitate carnis debilem esse, commiseratione potius, quam indignatione permotus, magna iterum œconomia est usus, nec permisit eos incassum laborare ac defatigari: nam præterquam

καὶ ἔσεσθε ἄγιοι τῷ Θεῷ ὑμῶν. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἐξαγαγὼν ὑμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, εἶναι ὑμῶν Θεός, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. Σαφέστερον καὶ αὐτὸς διδάξας, ὅπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε, μὴ κατακολουθεῖν ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις· ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς θείοις προστάγμασι. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς, ὡς τιμὴ κεφαλῆ, τούτων μὲν ἀπέχεσθαι, τῶν δὲ θείων ἀντιπάτερ· ὅπως εὐρωμεν ἔλεος καὶ χάριν ἐνώπιον τοῦ

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Β Ὅτι βεβαία ἐστὶ καὶ ἀξιώπιστος ἡ θεία Γραφή, καὶ σύμφωνος αὐτῇ ἑαυτῇ καὶ καθ' ἑαυτὴν διηγουμένη, Παλαιά τε καὶ Καινὴ Διαθήκη, σημαίνουσα καὶ τὸ χρήσιμον τῶν σχημάτων τοῦ παντὸς κόσμου.

Πρῶτον οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὸν κατακλυσμόν ἐπὶ τῆς θεομάχου πυργοποιίας ἐφ' ὑψηλοῦ γενόμενοι, κατανουῶντες συνεχῶς τοῖς ἀστροῖς, ὑπώπτευσαν πλανώμενοι ταύτην εἶναι τὴν δόξαν σφαιροειδῆ τὸν οὐρανόν. Βαβυλωνίων γὰρ οὐσης τῆς πόλεως ἐνθα τὸν πύργον ὠκοδόμουν, Χαλδαίων ἀνάγκη πρῶτον ἐφεύρεμα τὸ τοιοῦτον· ὕβεν καὶ βαρβαρικὴν σφαῖραν ἐξεργάσαντο οἱ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, Χαλδαῖοι ὑπάρχοντες, καὶ καταλθόντες εἰς Αἴγυπτον, αὐτοὶ μετέδωκαν τοῖς Αἰγυπτίοις ταύτης τῆς δόξης. Πολυπραγματικώτερον πάλιν ἀφορμῆς δραξάμενοι οἱ Αἰγύπτιοι, ἐπέτειναν καὶ αὐτοὶ ταύτην τὴν δόξαν, ἕως ὅτου καὶ οἱ Ἕλληνες παροικήσαντες ἐν Αἰγύπτῳ, Πυθαγόρας, Πλάτων τε, καὶ Εὐδοξὸς ὁ Κνίδιος οἱ φιλόσοφοι, καὶ αὐτοὶ ταύτης μεταλαβόντες πλεονεξία καὶ αὐτοὶ ἐπεξεργάσαντο ἐκ τῶν πρώτων λαβόντες τὰς ἀφορμὰς.

Παραγραφή.

Μετὰ τὸν κατακλυσμόν, λοιπὸν τῶν ἀνθρώπων πληθυνθέντων ἐσω ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐνθα ἡ κιβωτὸς ἐκαθίσθη, καθὼς γέγραπται, κινήσαντες μικρῶ πρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω, εὐρον πεδῖον ἐν γῇ Σενναάρ. Μιᾶς δὲ γλώττης ὄντες οἱ πάντες, ὁμοθυμαδὸν διελογίζοντο λέγοντες, ὅτι τοὺς πρὸ ἡμῶν ἀνθρώπους ὁ Θεὸς κατακλυσμῷ διέφθειρεν· εἰ δοκήσει πάλιν αὐτῷ ὀργισθῆναι ἡμῖν καὶ κατακλυσμῷ διαφθεῖραι, ἀπολούμεθα πάντες. Ἀλλὰ δεῦτε, πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρὶ, ἵνα τοῖς ὕδασι ἀντέχωσι, καὶ ἀσφάλτῳ οἰκοδομήσαστες ποιήσωμεν πύργον ὑψηλόν, οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ· ἵνα τοῦ μὲν κατακλυσμοῦ ῥυσθέντες, σωθῶμεν ἐν τῷ πύργῳ. Εὐχερῶς δὲ πρὸς αὐτὸν παραταξόμεθα εἰς πόλεμον, ἐγγύτατοι αὐτοῦ ὄντες, ἕως ἐσμέν ὁμοῦ πάντες, πρὶν ἢ διασκορπισθῶμεν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ λέγειν· *Καὶ ποιήσωμεν ἑαυτοῖς ὄνομα, πρὸ τοῦ διασπαρῆναι ἡμᾶς ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς*. Ἀρξάμενοι τοίνυν οἰκοδομεῖν καὶ τυραννικῶ τρόπῳ βουλόμενοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν, ὁ φιλόανθρωπος καὶ εὐσπλαγχνος Θεὸς, εἰδὼς καὶ προειδὼς ὅτι ἔκτισεν ἀθάνατον καὶ αὐτεξούσιον ἄνθρωπον, δύναμιν μὲν τοῦ ἐν αὐτῷ λογικοῦ, τὴν ἀσθένειαν δὲ τῆς αὐτοῦ σαρκὸς, σπλαγχνισθεὶς μᾶλλον ἢ περιορισθεὶς, πεποίηκε πάλιν οἰκονομίαν μεγάλην, μὴ ἕστας αὐτοὺς ἀνόνητα κάμνειν

⁶¹ Num. xv, 16. ¹¹ Gen. xi, 4.

καὶ μοχθεῖν· μετὰ τοῦ γὰρ συντριβεσθαι τῷ καμάτῳ, διεφθείροντο παντελῶς ἐφ' ὕψους γενόμενοι, ἕκ τε τῆς σφοδρότητος τῶν ἀνέμων ἄνωθεν καταβαλλόμενοι, καὶ τῆ ἐγγύτητι τοῦ ἡλίου κατακαυματούμενοι, καὶ τῆ ἐκπλήξει τοῦ ὕψους σκοτούμενοι πάλιν καὶ καταφερόμενοι. Διαιρεῖ οὖν αὐτῶν καὶ συγχεῖ τὴν γλῶτταν εἰς πολλὰς, καὶ παύει μὲν τῆς ἀθέου μανίας, διασκορπίζει δὲ αὐτοὺς καὶ κατοικίζει εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Αὕτη ἡ αἰτία τοῦ διαμερισμοῦ τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς κατοικίας τῆς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπ' ἐσχάτων οὖν τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καθὰ γέγραπται, Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, ἰδίᾳ βουλή καὶ ἀγαθότητι ἀναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν ἡμετέραν ἀπαρχὴν μετὰ μ' ἡμέρας τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως ἀνήγαγεν εἰς τὸν οὐρανόν· προμηνύων δὲ πάλιν καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἀνοδὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ν' διὰ Πνεύματος ἁγίου συνάψας, ἃς ποτε διεῖλε γλώσσας, οὐρανῶθεν τοῖς ἀποστόλοις δέδωκε, καὶ ἐλάλουν γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι· ὥστε τοὺς παρισταμένους πάντας ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν συνηγμένους, ἀκούειν ἕκαστον τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, καὶ γνῶναι τὴν εὐδοκίαν ἣν ἠυδόκησεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι ποτὲ οἱ τυραννοῦντες καὶ βουλόμενοι ἀνθρώποι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελεῖν, ἀπρακτοὶ μεμενήκασιν· εὐδοκίᾳ δὲ Θεοῦ νῦν εἰς οὐρανὸν οἱ πιστοὶ ἀναφέρονται. Δόξα τῷ σοφῷ καὶ εὐσπλαγγνῷ Θεῷ, τῷ ταῦτα χαριζομένῳ τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμήν.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα ἐφ' ὕψηλοῦ γενόμενοι οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι τὸν πύργον ὠκοδόμουν, καὶ συχνῶς τοῖς ἄστροις ὑπονοοῦντες, καὶ ὀρῶντες τὰ μὲν τῶν ἄστρον ἀνερχόμενα, τὰ δὲ κατερχόμενα, τρόπον τινὰ ὡς ἐπὶ μηχανῆς στρεφόμενον ὑπώπτουσιν πρὸς τὸ σφαιροειδῆ εἶναι τὸν οὐρανόν. Ἠγνόησαν γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς, καὶ ὅτι ὑπὸ ἀγγέλων κινουῦνται ἐν τῷ ἀέρι. Διὰ τοῦτο τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἔσχον, τὰς πύλας ταύτας τὰς διαπερώσας τὸν πύργον ἐποίησαν, μηχανώμενοι πάντοθεν, ἵνα μὴ δῆθεν ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ κατακλισμοῦ καταβληθῇ ὁ πύργος· ὁμοίως καὶ τὴν πλίνθον ὠκοδόμουν, ἵνα τοῖς ὑδασι δῆθεν ἀντέχη. Οὕτως γὰρ ἐστὶν ὁ πύργος οἰκοδομούμενος. Φασὶ δὲ κατέχειν τοῦ πλάτους τὸ διάστημα τῶν θεμελίων τρία ἐπὶ τρία μίλια. Λέγουσι δὲ καὶ τὴν ἀνοδὸν ἐξωθεν αὐτὸν κύκλῳ ἔχειν, ἵνα διὰ τῶν θυρίδων φῶτα δέχηται ἡ ἀνοδος.

Τὸ κείμενον.

Ἐτι δὲ διατριβόντων τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, γεννηθεὶς ὁ Μωσῆς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τοῖς βασιλείοις Αἰγύπτου, ἐπαιδεύετο πᾶσαν τὴν σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων, παραλαβὼν διὰ τῆς ἡφύεως καὶ αὐτὸς τὴν σφαῖραν καὶ ἀστρονομίαν, ἢ καὶ μαγείαν καὶ ἱερογλυφικὰ γράμματα, μᾶλλον δὲ σύμβολα γραμμάτων· γράμματα γὰρ οὐκ ἦν, καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν, πάσης αὐτῶν τῆς σοφίας μέτοχος γεγονῶς, καθὰ διηγεῖται ἡ Θεία Γραφή, ἀνδρωθεὶς καὶ ζηλωτῆς ὑπάρχων μᾶλλον

A quod defatigatione et operibus atterebantur, multi, in alto constituti, ventorum vehementia in terram dejecti ruebant; sive etiam ardore solis exusti, ac nimia celsitudine attoniti et offuscati, in imum ferebantur. Linguam igitur eorum confundit et in complures alias dividit, impiam amentiam compescit, ipsosque dispergit, et universam terram inhabitare facit. Hæc causa gentium dispersionis fuit, hæc habitationis in omni terra. In novissimis ergo diebus beneplacitum Deo fuit homines (visitare), ut scriptum est, *In hominibus beneplacitum*¹⁸, ac proprio consilio et bonitate ipsos deducere in cælum; atque, post quadraginta a resurrectione sua dies, primitias nostrum in cælos extulit: itemque, ut reliquorum hominum ascensum præsignificaret, in die Pentecostes, conjunctis per Spiritum sanctum linguis quas olim diviserat, cælitus apostolis variis linguis loquendi magnalia Dei facultatem indidit, prout Spiritus sanctus ipsos ad loquendum afflabat, ita ut omnes qui astabant, ex omnibus gentibus coacti, propria singuli dialecto magnalia Dei audirent, noscerentque Dei erga homines dignationem: quia, **161** cum olim homines tyrannica vi utentes in cælum voluissent ascendere, re infecta manserunt, jam vero ex Dei beneplacito in cælum fideles efferuntur. Gloria sapienti ac misericordi Deo, qui hæc hominibus largitus est. Amen.

Paragrapha.

In sublime elati primi homines, dum turrim ædificarent, astra frequenter suspicientes, ac videntes stellarum alias ascendere, alias descendere, suspicati sunt ceu machinis quibusdam cælum circumvolvi, ac conjectarunt esse sphæricum. Figuram quippe terræ ignorabant, nesciebantque stellas ab angelis in aere moveri. Quamobrem hac suspitione permoti portas, quæ totam turrim permearent, extruxerunt, prospicientes ne aquis diluvii succussa turris rueret: similiterque lateribus ædificarunt, ut aquis obsisteret: nam eo modo structa turris deprehenditur. Aiunt autem eam a fundamentis ternam quaquaversum milliarum latitudinis occupare: dicunt etiam gradus ad ascensum in ambitu ad exteriorem partem positos habere, ut per fenestras lucem accipiant.

Textus.

Israelitis in Ægypto degentibus, natus Moyses et in regia Ægypti eductus universam Ægyptiorum sapientiam edocebatur: cum autem oculis percipisset sphæram et astronomiam, sive potius magiam, et hieroglyphicas litteras, imo verius litterarum symbola; nondum enim litteræ erant: ac, ut summam dicam, cum omnis eorum sapientiæ consors esset, ut divina Scriptura narrat¹⁸: postea virilem adeptus ætatem, cum propriæ ac patriæ gentis

¹⁸ Luc. II, 14. ¹⁸ Act. VII, 22.

studiosus esset, Ægyptium interficit: ac ultionem A
 veritus, in regionem Madian se subduxit, ubi, uxore
 Juxta, filios duos suscepit. Cum vero soceri sui
 oves pasceret, easque in montem Sina duxisset,
 illam rabi visionem vidit, qui, cum totus arderet,
 non consumebatur. Hinc cum ad spectaculum pro-
 pius accederet, ab angelo Dei in nomine Dei evo-
 catus, jussus est adire regem Pharaonem in Ægy-
 ptum, ac educere filios Israel ex servitute Ægy-
 ptiorum. Cum autem ille, rem fieri non posse ratus,
 reluctaretur, nec posse putaret tenuem hominem
 regem tantum oppugnare, ipsum Deus per angelum
 fiducia replevit, avos in memoriam revocans, et
 qui ipse Deus ex vetula et senibus parentibus
 gentem magnam et numerosissimam præter spem
 excitasset. **162** Ac eum ad miracula per virgam, B
 quam manu gestabat, patranda adornavit: quibus
 miraculis stupefactus Moyses, præcepto paravit. in
 Ægyptumque profectus est. Eo cum advenisset ac
 cum Pharaone colloquia miscuisset, ostensurus ei
 erat Deum omnem creaturam produxisse, ac de-
 claraturus quæ prima, quæ secunda, et quo ordine
 reliqua condiderit. Erantque istæc hominibus in-
 credibilia, quemadmodum hodieque præclaris istis
 viris esse videntur; imò etiam ipsi Moysi: non-
 dum enim horum experimentum ceperat; sed, per-
 inde atque Ægyptii, sphaericam esse cæli figuram
 putabat.

Deus igitur ipsum ad mirabilia in nomine Dei
 patranda et ad elementa commutanda instruxit,
 ut omnibus Ægyptiis itemque Israelitis, ac, eorum C
 ministerio, omnibus prorsus hominibus ostende-
 ret, se Deo in omnibus quæ dicit et agit fidelem
 esse: sic eos præparans et disponens uti se
 acceptum haberent. Incantatoribus autem, qui-
 bus ille magis usus fuerat, concessum est ut
 cum eo congregarentur; ac divina virtute in aciem
 contra illos descendit, ad ejusmodi homines de-
 spiciendos institutus, ita ut illi pugnam detre-
 ctarent ac dicerent, *Digitus Dei est hic*¹⁹. Cum ergo
 aquarum naturam in sanguinem vertisset, pisces
 occidisset, ac rursum sanguinem in aquam viven-
 tem et secundam mutasset, mare Rubrum divisisset,
 ac ceu murum ultro citroque constituisset in
 conspectu Israelitarum et Ægyptiorum, acceptus
 et probatus illis erat, cum postea diceret: *Dixit* D
Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, et erit
*dividens inter aquam et aquam: et factum est ita*²⁰.
 Itemque cum toto triduo tenebras apud Ægyptios
 fecisset, dum lux inter Israelitas esset, acceptus et
 probatus illis erat, dicens: *Et tenebræ erant super*
abyssum. Et dixit Deus: Fiat lux. Et divisit Deus
*inter lucem et tenebras*²⁰; ac sine cursu solis, lunæ
 et astrorum primam, secundam et tertiam diem
 effluxisse supponit, dicens. *Divisit Deus inter lucem*
et tenebras. Deinde vero ranas ex fluvio et scinip-
hes ex terra eduxit, ideoque credibilis erat un-

του πατρίου ἔθνους, φονεύει τὸν Αἰγύπτιον, καὶ φο-
 βηθεὶς ἔφυγεν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Μαδιάν, ἐν ἧ γῆμας
 ἐποίησε παῖδας δύο. Ποιμαίνων δὲ τὰ πρόβατα τοῦ
 ἰδίου πενθεροῦ, ἀνήγαγεν ἐπὶ τὸ Σίναϊον ὄρος, καὶ
 θεωρεῖ τὴν ὀπτασίαν ἐκείνην τῆς βάτου, ὡς πυρὶ κατ-
 εφλέγετο ἡ βάτος, καὶ οὐ κατεκαίετο. Εἶτα προσδρα-
 μόντα ἰδεῖν τὸ μέγα θαῦμα, προσκαλεῖται αὐτὸν ἄγ-
 γελος Θεοῦ ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ, καὶ προτρέπεται ἀπελ-
 θεῖν πρὸς βασιλέα Φαραὼ ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπὶ τῷ ἐξ-
 αγαγεῖν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυ-
 πτίων. Τοῦ δὲ παραιτουμένου διὰ τὸ ἀδύνατον τοῦ
 πράγματος (ἐθεώρει γὰρ ὡς μόνος ἄνθρωπος ὢν, μά-
 χεσθαι πρὸς τοιοῦτον μέγαν βασιλέα οὐ δύναται),
 θαρραλεώτερον ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἀπεργάζεται
 ὑπομιμνήσκων αὐτὸν τῶν προπατόρων αὐτοῦ, ὅτι ἐκ
 στεῖρας καὶ γεγηρακώτων παραδόξως συνεστήσατο
 ἔθνος μέγα καὶ πολὺ. Καὶ προπαρασκευάζει διὰ τῆς
 ῥάβδου τῆς ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ θαυματουργεῖν· ἐν οἷς
 καταπλαγεῖς ὁ Μωϋσῆς τοῖς θαύμασι, πείθεται ἀπ-
 ελθεῖν εἰς Αἴγυπτον. Ἀπελθόντα δὲ καὶ ποιήσαντα
 συντυχίας πρὸς Φαραὼ, ἐπειδὴ περ ἤμελλε δεικνύειν
 αὐτῷ ὡς τὴν κτίσιν ἅπασαν παρήγαγεν ὁ Θεὸς, ποῖά
 τε πρῶτα καὶ ποῖα δεύτερα, καὶ καθεξῆς. Καὶ ἦσαν
 ἄπιστα τοῖς ἀνθρώποις· ὡσπερ οὖν καὶ νῦν τούτοις
 τοῖς βελτίστοις· ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Μωϋσῆ· οὐπω γὰρ
 ἦν τούτων πείραν εἰληφώς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς Αἰγυ-
 πτίους καὶ αὐτὸς σφαιρικὸν σχῆμα ὑπενόει τὸν
 οὐρανόν.

Παρασκευάζει γοῦν αὐτὸν θαυματουργεῖν καὶ
 μεταβάλλειν τὰ στοιχεῖα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, καὶ
 δεικνύειν πᾶσι τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις,
 δι' αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι πι-
 στὸς ἦν τῷ Θεῷ ἐπὶ πᾶσιν οἷς λέγει καὶ ποιεῖ· προ-
 ομαλίζων αὐτοὺς καὶ προπαρασκευάζων εἰς τὸ εὐ-
 παράδεκτον αὐτοῖς εἶναι. Συνεχωροῦντό τε καὶ οἱ
 ἐπαριδοὶ συμβαλεῖν αὐτῷ, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς ἐπεπαί-
 δευτο, καὶ τῇ θεῖᾳ δυνάμει ἀντιπαρατάττεται αὐτοῖς,
 διδασκόμενος τῶν τοιούτων κατάφρονεῖν, ὥστε πα-
 ραιτεῖσθαι ἐκείνους καὶ λέγειν, ὅτι *Δάκτυλος Θεοῦ*
ἐστὶν οὗτος. Μεταβαλὼν οὖν τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων
 εἰς αἷμα, καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἰχθύας, καὶ πάλιν τὸ
 αἷμα εἰς ὕδωρ ζῶν καὶ γόνιμον, καὶ σχίσας τὴν Ἐρυ-
 θρὰν θάλασσαν, καὶ τειχίσας ἔνθεν κάκειθεν ἔμπρο-
 σθεν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων, εὐπάρα-
 δεκτο, ἦν αὐτοῖς μετὰ ταῦτα λέγων· *Εἶπεν ὁ Θεός·* D
Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ
ἔσται διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος,
καὶ ἐγένετο οὕτως. Πάλιν ποιήσας σκότος ἐφεξῆς
τρεῖς ἡμέρας παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, ἐν δὲ τοῖς
Ἰσραηλίταις φῶς, πάλιν εὐπάρადεκτος ἦν λέγων·
Καὶ σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Καὶ εἶπεν ὁ
Θεός· Γενηθήτω φῶς. Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνὰ
μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους·
καὶ ὑπέθετο πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν
ἀνευ δρόμου ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρῶν, λέγων·
Διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ
μέσον τοῦ σκότους. Εἶτα πάλιν ἐξάγει τοὺς βατρά-

¹⁹ Exod viii 19. ²⁰ Gen. i, 6. ²⁰ ibid 2

χους ἐκ τοῦ ποταμοῦ καὶ τοὺς σκνίπας ἐκ τῆς γῆς· καὶ πιστὸς ἦν λέγων· *Εἶπεν ὁ Θεὸς· Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ψυχὰς ζώσας, καὶ ἐγένετο οὕτως·* καὶ πάλιν εἶπεν· *Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ τόδε καὶ τόδε, καὶ ἐγένετο οὕτως·* ὁμοίως καὶ λοιπὰ παράδοξα πάντα. Ὑστερον πάντων τὰ πρωτότοκα ἀποκτείνας, πιστὸς ἦν λέγων ὕστερον πάντων· *Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον.* Καὶ καθάπερ ἐφημεν, προπαρασκευάζει αὐτὸν πιστὸν τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν οἷς ἐλεγέ τε καὶ ἐπραττεν, ὅφισιν ὁρῶσι τὰ γενόμενα.

Εἶτα ἐξαγαγόντος αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ περαιώσαντος διὰ ξηρᾶς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ ἀγαγόντος ἐπὶ τὸ Σινᾶ ὄρος, ἐν ᾧ ἦν ἐωρακῶς τὴν ὀπτασίαν τὴν θεῖαν, ἐτι θαυματουργῶν ὁ Θεὸς ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ, ἔμπυρρίζει τὸ ὄρος καὶ καπνίζει αὐτὸ, καὶ φωναὶ σαλπίγγων οὐρανόθεν ἠχουσῶν ἐγένοντο, καὶ προβαινόντων εἰς μεῖζον ἠκούοντο· καὶ γνώφω καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ ἐκφοθήσας αὐτοὺς οὕτως φοβερώτατα, τῷ Μωϋσῇ ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ διελέγετο ἀπὸ τῆς νεφέλης. Καὶ τότε ἀνενέγκας ἐπὶ τὸ ὄρος μὴ ἡμέρας ἄσιτον διαμείναι, κρύψας ἐν τῇ νεφέλῃ τρόπον τινὰ ἐξίστησιν αὐτὸν πάντων τῶν γῆινων, καὶ ποιεῖ αὐτὸν πάντων ἐπιλαθέσθαι καὶ ὧν ἦν μαθὼν ἐκ τῶν Αἰγυπτίων, ἀναγεννῶν ὡσπερ βρέφος ἐν μήτρᾳ. Μετὰ μὴ ἡμέρας διαμορφῶν καὶ ψυχῶν αὐτὸν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀποκαλύπτει αὐτῷ ὅσα τε πεποίηκεν ἐν τε ταῖς [τῆς] κοσμοποιίας ἑξ ἡμέραις, ἐπὶ ἑξ ἑτέραις ἡμέραις δεικνύων δι' ὀπτασιῶν ἐκείνην τὴν κοσμοποιίαν, κατὰ πρόσιυπον ἐργαζόμενος τὸ καθ' ἡμέραν, οἷον ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ οὐρανὸν τὸν πρῶτον, καὶ γῆν οἶκον παμμεγέθη, καὶ ἔσωθεν αὐτοῦ ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ τὸ ἀναμεμιγμένον ἐν τῇ γῇ, σκότος, ἀγγέλους, ἕφ' ἐν ἀθρώως ἐκ τοῦ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος πάντα παραγαγῶν· μόνῃ φωνῇ χρησάμενος πρὸς παιδείαν τῶν ἀγγέλων, παράγει καὶ τὸ φῶς εἰς αὐτὸν τὸν οἶκον, φωτίσας πάντα ὡς ἐπὶ λύχνου. Εἶτα τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ ὕδατος κατασκευάζει τὸ στερέωμα, ὃ συνδεῖ καταμέσθεν τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, μερίζον τὰ ὕδατα ἄνωθεν καὶ κάτωθεν μεσολαβοῦν. Γίνονται οὖν χῶροι δύο ὡσανεὶ ἀνώγειον καὶ κατώγειον· τὸ μὲν κατώγειον ἤρμοσεν εἰς διαίταν εἶναι τῷ θνητῷ καὶ τρεπτῷ βίῳ τούτῳ· τὸ δὲ ἀνώγειον τῷ μέλλοντι ἀθανάτῳ καὶ ἀτρέπτῳ βίῳ προητοίμασε.

Παραγραφή.

Μετὰ τὸ γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὸ στερέωμα τὸ μεσάσαν τὸν ἕνα χῶρον, καὶ ποιῆσαν αὐτὸν δύο χῶρους· οὐδὲν ἔτι περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, τουτέστι τοῦ ἀνωτέρου χῶρου, ὃ μέγας Μωσῆς ἐξηγήσατο· ἀλλὰ πάντα τὸν λόγον ἔτρεψε περὶ ταύτην τὴν κατάστασιν, τουτέστι τὸν κατώτερον χῶρον, λέγων ὡς συνήγαγε τὰ ὕδατα, καὶ ἐξήγαγεν ἐκ τῆς γῆς τὰ χλωρὰ καὶ τὰ ξύλα, ὁμοίως καὶ τὸν οὐρανὸν ἀστροῖς κατεκόσμησε, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ὕδατων ἐξήγαγε τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἐνυδρὰ ζῷα· ὁμοίως πάλιν ἐκ τῆς γῆς ἔμψυχα ἄλογα καὶ τὸν ἄνθρωπον. Εἶτα πάλιν κελευσθεὶς τὴν σκηνὴν ποιῆσαι κατὰ μίμησιν τοῦ κόσμου, τὴν μίαν σκηνὴν διελῶν διὰ τοῦ καταπετάσματος, εἰς δύο πεποίηκεν, ἐσωτέραν καὶ

diceret: *Dixit Deus: Educant aquæ animas viventes, et factum est ita*²¹; ac rursum ait: *Educat terra illud et illud, et factum est ita, et reliqua similiter, stupenda sane omnia.* Postremo cum primogenita omnia interfecisset, fide dignus erat, cum postremo item diceret: *Fecit Deus hominem*²². Atque, uti supra diximus, illum Israelitis, in dictis et gestis suis fide dignum ostendit, utpote qui ipsis oculis edita ab illo opera cernerent.

Sub hæc, cum eduxisset eos ex Ægypto, ac per siccum trajecisset mare Rubrum, populumque ad montem Sina duxisset, ubi divina visione dignatus fuerat, rursum Deus in conspectu populi mirabilia perpetrat, montem igne, flammis et fumo replet: tunc buccinarum clangor e cœlo emittitur, quæ a quovis in medium accedente audiebantur. lis verò caligine, tenebris ac turbine perterrefactis, Moysen ex nube in conspectu populi alloquebatur. Tunc cum quadraginta diebus in monte jejunus perseverasset, ipsum in nube absconditum, Deus ex terrenis rebus ceu extrahit, ac omnium, quæ in Ægypto didicerat, oblivionem inducit, regeneratque quasi infantem in vulva. Elapsis autem quadraginta diebus formam ipsi et animam novam indit, revelatque ea omnia quæ in opere sex dierum perfecerat; aliisque sex diebus in visione opificium illud ostendens, ac in conspectu ponens quæ singulis diebus condiderat, nimirum: prima die cœlum primum, et terram, domum spatiosissimam; et intra illam, aquam, aerem, ignem cum terra commistum, tenebras angelosque, una et confer-tim ex nihilo producens: solaque usus voce ad institutionem angelorum, lucem creavit, quæ lucernæ instar in ipsa domo omnia illustraret. Hinc secunda die ex aqua firmamentum construit, quod in medio altitudinis cœli totum ligat et firmat, dividens aquas superiores ab inferioribus, in medioque consistens. Duo itaque loca parantur, ceu triclinium superius et triclinium inferius: inferius quidem huic mortali et mutabili vitæ destinatum; superius vero futuræ immutabili vitæ paratum ab eo fuit.

Paragrapha.

Postquam secunda die firmamentum, locum unum dirimens ac in duo loca dividens, a Deo factum fuerat, de futuro statu, id est de superiori loco, magnus ille Moyses ne verbum quidem facit: sed totus est in hoc statu, nimirum, in inferiori loco describendo, narrans quomodo Deus aquas congregaverit, qua ratione herbam viridem et ligna ex terra eduxerit, similiterque cœlum astris exornaverit, itemque ex aquis volatilia et aquatilia eduxerit, ex terra quoque bruta animalia et hominem produxerit. Deinde jussus secundum mundi formam tabernaculum extruere, unum in duo tabernacula interposito velo divisit, interius scilicet et exterius: ac in exteriori quidem sacerdotes cultum assidue

²¹ Gen. 1, 20. ²² ibid. 27.

præstabant, ac si nempe in hoc mundo fuissent; in interioribus vero, non nisi semel in anno solus summus sacerdos ingrediebatur, quasi ad locum cœlestem **164** superiorem; quapropter interioris tabernaculi aditu prorsus arcebantur, utpote quod cœlestium typam gereret. Leges autem, onera, supplicia, et castigationes transgressoribus inferendas congruenter enarraus, fide dignus habitus est, quia jam se apparaverat ad ea, quæ ad corruptionem spectarent, enuntianda, et ad miracula edenda, ut cum Ægyptios variis plagis et suppliciis affecit: similiterque cum tanta in deserto peccantibus et prævaricantibus Israelitis designavit; ita ut universam illam generationem perdidit, duobus tantum superstitibus relictis: imo ipse quoque cum illa generatione finem vivendi fecit.

Cum autem Dominus Christus pro salute totius mundi, ut præsentem rerum statum solveret, futurum vero declararet, huc peregrinatus est ac diserte prædicavit appropinquare regnum cœlorum, miracula prædicationi suæ consentanea edidit, ad beneficia scilicet hominibus præstanda; ac ne unum quidem ad castigationem hominis perpetravit: dæmoniacos liberavit, ægros sanavit, solutos firmavit, claudos erexit, cæcis oculorum usum restituit, surdorum aures aperuit, balborum linguas expedit, leprosos mundavit, ariditate affectos ad temperatum statum reduxit, manus aridas restauravit, sanguinis profluvia virtute sua hominibus obstruxit, mortuos jam fetidos refinxit, viventes ad cursum conficiendum præparavit, thesauros, qui nunquam expilari possint pauperibus annuntiavit, ventorum vehementiam et maris furorem interminatione compressit, et cætera bene multa edidit, quæ evangelicæ prædicationi et futuræ vitæ congruentia sunt: in ea quippe nec dæmon agitat, nec infirmitas adest; illuc ægritudo exsulat, itemque membrorum morbus, intemperies, penuria, sanguinis profluvia, motus elementorum; et novissimus inimicus, mors nempe, destruitur. Hæc cum viderent Judæi, quod videlicet ne unum quidem signum ederet ad hominum castigationem, nisi duo tantum, non in homine tamen, sed in porcis, et in ficu, in brutis nempe et inanimatis, ad potentiae indicium id operatus, illum accusandi ansam captabant, dicentes: *Volumus a te signum videre* ²³, id est, quale Moyses, ad hominum castigationem editum. Dominus autem, cum nosset cogitationes eorum, respondit: *Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetae* ²⁴. Sicut enim Jonas propheta tribus diebus in ventre ceti inclusus mansit, et postea vivens illæsusque exivit; sic et ego mortuus, postquam tribus diebus in terra mansero, postea vivus **165** et incorruptibilis ex mortuis resurgam. Alias item, cum flagellum ex funiculis fecit et omnes ex templo ejecit, dicebant illi: *Quod signum ostendis,*

A ἐξωτέραν, καὶ εἰς μὲν τὴν ἐξωτέραν διαπαντὸς τὰς λατρείας οἱ ἱερεῖς ἐπετέλουν, ὡσανεὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· εἰς δὲ τὴν ἐσωτέραν, εἰ μὴ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῆρχετο, ὡσανεὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χώρῳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· διὰ τοῦτο καὶ ἄβατος ἦν αὐτοῖς διαπαντὸς ἡ ἐσωτέρα σκηνή, ὡς τύπον ἔχουσα τῶν οὐρανίων. Νόμους δὲ καὶ βάρη καὶ κολαστήρια, καὶ παιδείας τοῖς παραβαίνουσιν ἐξηγησάμενος καταλλήλως ὁ αὐτὸς ὢν ἐπιστεύθη, ἐξηγήσασθαι εἰς παιδείαν συντείνοντα παρασκευάσας· καὶ θαυματουργεῖν, οἶονεὶ τοὺς Ἀἰγυπτίους διαφόροις πληγαῖς καὶ τιμωρίαις περιβαλὼν, ὁμοίως καὶ ὅσα πεποίηκεν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις καὶ παραβάσεσι τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὡς πάντας ἀπώλεσε τοὺς τῆς γενεᾶς ἐκείνης, μὴ καταλείψας ἐξ αὐτῶν εἰ μὴ δύο καὶ μόνους, τέλος ἐσχηκὼς καὶ αὐτὸς σὺν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ.

B Τοῦ δὲ Δεσπότου Χριστοῦ παραγενομένου ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου· παῦσαι μὲν τὴν παροῦσαν κατάστασιν, ἀναδείξαι δὲ τὴν μέλλουσαν, καὶ διαρρήθην αὐτοῦ κηρύττοντος· ἡγγικέναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καταλλήλως τῷ κηρύγματι καὶ τὰ θαύματα πεποίηκεν ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ἐν τῷ σύνολον ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπου πεποιηκῶς, δαιμονῶντας ἐλευθερῶν, νοσοῦντας ἰώμενος, παρειμένους βωννύς, χωλοὺς ἀνορθῶν, τυφλῶν ἀπαλλάττων ὀφθαλμοὺς, κωφῶν διανοίγων ἀκοῆς, μογιζάλων ἀπολύων τὰς γλῶσσας, λεπροὺς καθαίρων, ξηροὺς εἰς εὐκρατον μεταβάλλων βίον, ξηρανθείσας χεῖρας εὐπράττων, πηγὰς αἱμορροαγῆς τῶν ἀνθρώπων ἀποφράττων δυνάμει, νεκροὺς διαφθαρέντας καὶ δζόντας ἀναχαλκεύων, καὶ ζῶντας δρόμον ἐκτελεῖν παρασκευάζων, ἀσύλους θησαυροὺς πτωχοῖς εὐαγγελιζόμενος, πνευμάτων βίας καὶ θαλάττης θυμὸν ἐπιτιμήσει καταπαύων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἅπερ ἀρμόδια τυγχάνει τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως· ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ καταστάσει δαίμων οὐκ ἐνοχλεῖ, ἀσθένεια οὐ πάρεστι, μαλακία πεφυγάδευται, μελῶν βλάβη καὶ ἀκρασία καὶ ἔνδεια, καὶ αἱμάτων πηγαὶ καὶ στοιχείων κινήσεις, καὶ ἔσχατος ἐχθρὸς ὁ θάνατος ἀναιρεῖται. Ταῦτα πάντα θεωρούντων τῶν Ἰουδαίων, ἐπειδὴ οὐχὶ ἐν σημείον εἶδον αὐτὸν πεποιηκότα ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπων, εἰ μὴ δύο μόνον, οὐκ ἐπὶ ἀνθρώπον δὲ, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς χοίρους καὶ τὴν συκὴν, εἰς ἄλογα καὶ ἄψυχον, πρὸς ἔνδειξιν καὶ αὐτὰ γενόμενα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἐπεχείρουν ἐγκαλεῖν αὐτῷ πάλιν λέγοντες· *Θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν*, τουτέστιν ὁμοίον Μωϋσέως ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπων γενόμενον. Ὁ δὲ Κύριος γνοὺς αὐτῶν τὰς ἐνθυμήσεις, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτοὺς λέγων· *Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλῆς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου*. Ὡσπερ γὰρ ἔμεινεν Ἰωνᾶς ἐνδομυχῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ἀδιάφθορος ἐξῆλθεν οὕτως καὶ γὰρ τελευτῶν καὶ μένων ἐν τῇ γῆ τρεῖς ἡμέρας, μετὰ ταῦτα ζῶν ἀφθαρτος ἐκ νεκρῶν ἀνίσταμαι. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ὅτε τὸ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πεποίηκε, καὶ ἐφέθαλε πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἔλεγον αὐτῷ· *Τί*

²³ Matth. xii, 38. ²⁴ ibid. 39.

δεικνύεις σημεῖον ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Καίτοι πολ-
λῶν σημείων γενομένων παρ' αὐτοῦ· ὁ δὲ πάλιν ἔλε-
γεν αὐτοῖς· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρι-
σὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ἐπ' ἀμφοτέρων τὰ αὐτὰ
ἀποκρινόμενος· λέγω δὴ τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ
ἀνάστασιν, ἵνα εἴπη· Ὅταν ἴδῃτέ με ἐκ νεκρῶν ἀν-
ιστάμενον, καὶ ἐπὶ ὀνόματί μου τὰ θαύματα γινόμε-
να, τότε γνώσεσθε τὴν ἡμετέραν δύναμιν καὶ τὸν
ἡμέτερον εὐαγγελισμόν· ὅτι ἡ ἐμὴ παρουσία οὐκ ἐπὶ
τιμωρίᾳ ἀνθρώπων γίνεται, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀναστάσει
καὶ τῇ ἀθανασίᾳ καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀτρεπτότητι
καὶ τῇ μακαριότητι τῇ παρεχομένῃ τοῖς ἀνθρώποις.
Καταλλήλλως οὖν ἐδίδασκε καὶ τὰ σημεῖα ἐιργάζετο.
Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Ματθαῖος δηλοῖ λέγων οὕτως·
*Καὶ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις καὶ τὰς κώ-
μας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ
κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θε-
ραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν· ἵνα
εἴπη, Ἐνάλογα ὧν ἐκήρυττε θαύματα ἐργαζόμενος.
Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶν οὕτως, ὅτι
Πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ
ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουσαν· Εἶπεν
οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε
ἀπελθεῖν, Ὁ δὲ Πέτρος ταχύτατα ἐκ προσώπου
πάντων ἀποκρινόμενος ἔφη· Κύριε, πρὸς τίνα ἀπ-
ελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· καὶ
ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.
Τοῦτο λέγων καὶ αὐτὸς, ὅτι Ἄπερ ἡμᾶς διδάσκεις,
ὀρῶμεν καὶ δι' ἔργων παρὰ σοῦ γινόμενα· ἐπαγγέλ-
λεις γὰρ ἡμῖν ζωὴν καὶ βασιλείαν ἐπουράνιον, καὶ
πάντα τὰ γινόμενα παρὰ σοῦ εἰς ζωὴν τῶν ἀν-
θρώπων ὀρῶμεν συντείνοντα. Πῶς οὖν ἔχομέν σε
ρὶς οὖν ἡμῶν μετὰ σοῦ ἐστίν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ.**

Ἄπορήσειεν ἂν τις λέγων· Πῶς μὴδὲ ἐν αὐτοῦ ση-
μεῖον πεποιηκότος πρὸς τιμωρίαν ἀνθρώπων, καθά-
περ ἔφη, τὸ φραγέλλιον λαβῶν, ἐτύπησε τοὺς ἐν τῷ
ναῷ πωλοῦντας, καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ; Ἄποκρι-
σις· Ψευδὲς τὸ λεγόμενον· οὐκ ἐτύπησε γὰρ ὄλι-
γον ἀνθρώπων, ἀλλὰ θαυμαστῇ καὶ πεποιθῆ καὶ
ἀκολούθῳ τάξει ἐχρήσατο· τὰ γὰρ ἄλογα μόνον ἐτύ-
πησεν, ὡς γέγραπται· *Καὶ ποιήσας φραγέλλιον
ἐκ σχοινίων, ἐξέβαλε πάντα ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τὰ τε
πρόβατα καὶ τοὺς βόας· ἵνα εἴπη, ὅτι Ταῦτα οὖν
ἐμφυγα μὲν, ἄλογα δὲ, ἐτύπησεν, ἀπελαύνων ἐκ τοῦ
ἱεροῦ τὰ καὶ προσφερόμενα εἰς θυσίαν κατὰ νόμον,
δηλῶν καὶ διὰ τούτου παύεσθαι τὴν Ἰουδαϊκὴν κατὰ-
στασιν. Τὰ δὲ ἄψυχα καὶ ἀναίσθητα ὤθησε καὶ κατ-
έστρεψεν, ὡς γέγραπται· *Καὶ τῶν κολλυβιστῶν
ἐξέχεε τὸ κέρμα, καὶ τὰς τραπέζας κατέστρεψε.
Τοὺς δὲ λογικοὺς οὐτε ἐτύπησεν, οὐτε ὤθησεν, ἀλλ'
ἄλογα ἐπαίδευσεν, ὡς γέγραπται, καὶ τοῖς πωλοῦσι
τὰς περιστεράς εἶπεν· Ἄρατε ταῦτα ἐγχεῦσθαι, καὶ
μὴ κοιμίτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἐμ-
πορίου· διὰ πάντων δηλώσας, ὅτι τὰ προσφερόμενα
ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ κατὰ νόμον εἰς θυσίαν, παυθή-
σονται· ἕτερα δὲ τις κατάστασις ἀντισταχθήσεται, ἀρ-
μόζουσα τῇ ἐσωτέρᾳ σκηνῇ, ἣτις καὶ τότε ἦν τῶν**

A quia hæc facis ²⁴? Etiam si multa ab eo signa edita
fuissent, respondit eis: *Solvite templum hoc, et in
tribus diebus excitabo illud* ²⁵, eadem utrinque
respondens indicansque corporis sui resurrectionem,
ac si diceret: Cum videritis me ex mortuis
resurgentem, et miracula in nomine meo facta,
tunc virtutem et prædicationem meam cognoscetis,
quod scilicet adventus meus non ad supplicium
hominum fuerit, sed ad resurrectionem, immor-
talitatem, incorruptionem, immutabilitatem, et
beatitudinem hominibus præstandam. Itaque con-
gruenter ad doctrinam suam miracula edebat.
Quod ipsum Matthæus declarat his verbis: *Et cir-
cuibat Jesus civitates et castella, docens in synago-
gis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans
omnem languorem et omnem infirmitatem* ²⁶, ac si
diceret, congruentia prædicationi suæ miracula
patrans. Joannes autem evangelista sic ait: *Multi
discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum
illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim:
Nunquid et vos vultis abire? Respondit subito
omnium nomine Petrus: Domine, ad quem ibimus?
verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus, quia
tu es Sanctus Dei* ²⁷. Id videlicet dicens: Quæ nos
edoces, abs te operibus perfici videmus; nobis
quippe vitam et regnum cœlestis polliceris, et
omnia gesta tua ad vitam hominum spectare con-
spicimus. Qui ergo possimus te relinquere, alteri-
que adherere? Portio itaque nostra tecum est,
Domine Jesu Christe. Amen.

καταλείπειν, καὶ ἕτερον προσκολλησθαι; Καὶ ἡ με-
τὰ σοῦ ἐστίν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ. Ἀμήν.

At quærat forte quispiam: Cur cum nullam ad
castigationem hominum signum ediderit, accepto
tamen, ut dictum est, flagello, eos, qui in templo
vendebant, verberaverit, et ex sacro ejecerit?
Responsio. Falsum illud est: neque enim homi-
nem percussit; sed, mirabili et congruenti usus
dispensatione, bruta solum verberavit, ut scri-
ptum est: *Factoque flagello ex funiculis, ejecit ex
templo omnes oves et boves* ²⁷, ac si diceret: Hæc
quidem animalia, sed irrationabilia, verberavit, ea
etiam, quæ in sacrificium ex lege offerebantur de
templo efficiens, his declarans Judaicum ritum
cessare. Inanimata vero repulit et evertit, ut scri-
ptum est: *Et nummulariorum pecuniam effudit, et
mensas evertit* ²⁸; sed rationabiles nec verberavit,
nec pepulit, sed bruta solum percussit, ut scri-
ptum est, et columbas vendentibus dixit: *Anserte
ista hinc: et nolite facere domum Patris mei, do-
mum negotiationis* ²⁹. **166** His omnibus declarans,
ea quæ in prisco illo tabernaculo secundum legem in
sacrificium offerebantur, finem habitura; aliamque
statim substituendum esse, interiori tabernaculo,
quod cœlestium futurique status figura erat, con-
gruentem. Judæi vero, Judaici status finem adum-

²⁴ Joan. ii, 18. ²⁵ ibid. 19. ²⁶ Matth. ix, 35. ²⁷ Joan. vi, 67. ²⁸ Joan. ii 15. ²⁹ ibid. ³⁰ ibid. 16

brari sibi suspicati, interrogabant eum dicentes : *Quod signum ostendis, quia hæc facis*²⁰? Ille vero, congruenter sumpta ex re præsentis occasione, se quidpiam facturum ænigmatice promisit, videlicet templi destructionem, ejusdemque restaurationem, quia destructio templi, sive corporis sui, hujus mundi solutio est; renovatio autem, sive mutatio templi, seu corporis sui, futuræ vitæ declaratio erat. Sermo itaque meus, heus tu, firmus consistit, quod scilicet nihil ad castigationem hominis fecerit, sed omnia ad beneficium præstandum; ipse namque alibi clamat : *Non enim misit Pater Filium, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*²⁰.

Textus.

Deinde aquam in unum congregat et aridam ostendit, quam terram nuncupavit, prius aquis obrutam et occultam : atque maria efficit, id est Oceanum, ut vocant, qui terram hanc nostram ambit, et intra terram illam ulteriorem continetur; itæmque quatuor sinus ab Oceano in hanc terram nostram influentes, ut in medio situs Oceanus, cum interiorem illam terram, tum nostram hanc incolentibus aeris temperiem gigneret : sinus vero ad hujus mundi navigationem et trajectum pararet, dispersas gentes in amicitiam semper deducens, ut facili negotio ad vitam necessaria a gente in gentem transferrentur. Præcipit C item ut omnis generis fructus, ligna et viride fenum ex terra germinent. Quarta vero die, excepta puriore lucis parte, solem condit; ex reliqua vero, lunam et stellas, congruenti pulchritudine cœlestia e-ornans, ac universi ordinem et concentum parans, opus et legem invisibilibus virtutibus præscribens, uti scilicet hæc administrarent et concinne regerent ad usum imaginis Dei, nempe hominis, et omnium quæ illius causa condita sunt. Qua in re illos quoque assuefecit et instituit ut legi subjicerentur : ac bonam malamve eorum mentem exploravit. Quare eorum quidam prævaricati ex cælo dejecti sunt, et dignitatem amiserunt : *Videbam enim, ait Dominus, Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem*²¹. Inflatum enim ob ministerium a Deo sibi deputatum, ad utilitatem scilicet hominum, ut hominum gratia aerem moveret et ad usum ejus concinnaret, ratus **167** per se et ex natura sua id se præstitutum esse, debitamque Deo adorationem usurpans sibi, statim præceps actus est. Siquidem ait Apostolus, Timotheo præcipiens ne maturius neophyto dignitatem conferret, utpote qui nuper ad fidem accessisset, sic ei scripsit : *Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli*²². Cum vero ait Apostolus, inflatum esse diabolum, causam dejectionis manifeste declarat : quia scilicet

A οὐρανίων, τουτέστι τῆς μελλούσης καταστάσεως. Ἐκείνων δὲ τῶν Ἰουδαίων, αἰσθημένων ὡς τὴν παῦλαν τῆς Ἰουδαϊκῆς καταστάσεως αὐτοῖς ἠνίττετο, ἐπεζήτησαν αὐτὸν λέγοντες· *Τί δεικνύεις σημεῖον, ὅτι ταῦτα ποιεῖς*; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀρμοδίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ προκειμένου ἀνιγματοδῶς ποιήσειν ἐπηγγυάτο· λέγω δὴ τὴν κατάλυσιν τοῦ ναοῦ, καὶ τὴν ἀνακαίνισιν αὐτοῦ· ὅτι ἡ μὲν κατάλυσις τοῦ ναοῦ, ἦγουν τοῦ σώματος αὐτοῦ, κατάλυσίς ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· ἡ δὲ ἀνακαίνισις καὶ ἀλλαγὴ τοῦ ναοῦ, ἦγουν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀνάδειξις τῆς μελλούσης καταστάσεως. Ἀποσώζεται οὖν μοι λόγος, ὦ οὗτος, ὡς ὅτι τίποτε οὐκ ἐποίησεν ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπ' εὐεργεσίᾳ· καὶ αὐτὸς ἐτέρωθι βοᾷ· *Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ'*
B *ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.*

Τὸ κείμενον.

Εἶτα συνάγει τὸ ὕδωρ εἰς μίαν συναγωγὴν, καὶ φανεροὶ τὴν ξηρὰν, γῆν αὐτὴν ὀνομάσας, καλυπτομένην πρῶην ὑπὸ τῶν ὑδάτων· καὶ ποιεῖ τὰς θαλάσσας, τουτέστι ταύτης μὲν τῆς γῆς κυκλόθεν, τῆς δὲ πέραν ἔσωθεν, τὸν λεγόμενον Ἄκεανόν, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰσβάλλοντας ἐν τῇ γῆ ταύτῃ τέσσαρας κόλπους· πρὸς τὸ τὸν Ἄκεανόν μεσάζοντα μὲν τὴν ἐνταῦθα καὶ τὴν πέραν γῆν, εὐαερῖαν καὶ τοῖς πέραν ποτὲ οἰκοῦσι, καὶ τοῖς ἐνταῦθα δ' οὖν παρέχειν, τοὺς δὲ κόλπους πρὸς τὸ πλώϊμον καὶ διαβατικὸν κατασκευάσαι τούτου τοῦ κόσμου, συνάπτων ἀεὶ τὰ ἔθνη τὰ δισχορπισμένα εἰς φιλίαν, τῶν τὰ ἐπιτήδεια εὐχερῶς μετακομίζειν ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος. Ἀναφύεσθαί τε κελεύει παντοδαποὺς καρποὺς καὶ ξύλα καὶ χόρτον χλωρὸν ἐκ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν τῇ τετάρτῃ, ἐργάζεται ἐκ τοῦ φωτὸς κατακερματίζων τὸ μὲν αὐτοῦ καθαρώτερον εἰς ἥλιον, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς σελήνην καὶ ἀστέρας· κοσμῶν τὰ κατ' οὐρανὸν κατὰ τὴν παναρμονίαν κόσμησιν, καὶ διδοὺς τάξιν καὶ ἀρμονίαν τῶν παντὶ, καὶ ἔργον καὶ νόμον ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσι, διακονεῖν καὶ λειτουργεῖν καὶ προσετρέπιζειν εἰς λόγον τῆς τοῦ Θεοῦ εἰκόνας, τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντων τῶν δι' αὐτὸν γεγονότων· ἐν τούτῳ κάκεινους ἐθίζων καὶ παιδεύων ὑπὸ νόμον εἶναι, καὶ τὴν εὐνοϊαν ἢ κακόνοϊαν τοῦ λογικοῦ αὐτῶν γυμνάζων. Ὅθεν καὶ τινες παραθεθηκότες κατεβρίφησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς ἀξίας ἐξέπεσον· Ἐθεώρουν γὰρ, D φησὶν ὁ Κύριος, τὸν Σατανᾶν πεσόντα ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Τυφθεῖς γὰρ ἐπὶ τῇ πεπιστευμένῃ αὐτῶ παρὰ τοῦ Θεοῦ διακονίᾳ, εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ διὰ τὸν ἀνθρώπον κινεῖν τὸν ἀέρα, καὶ ρυθμίζειν ἐπὶ χρησίμῳ· καὶ νομίσας ἑαυτῶ αὐτομάτως εἰς τοῦτο προσελθεῖν, τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν τῷ Θεῷ εἰς ἑαυτὸν ἀρκάσας, εὐθέως κατεβρίφη. Φησὶ γὰρ πάλιν ὁ Ἀπόστολος, παραγγέλλων Τιμοθέῳ μὴ παρέχειν ταχέως ἀξίαν νεοφύτῳ, ὡσανεὶ νεωστὶ προσελθόντι τῇ πίστει, οὕτως ἐπέστειλε· *Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου.* Ὑπερ, φησὶν, ἔπαθεν ὁ διάβολος τυφθεῖς· σαφῶς οὖν ἐδήλωσεν ὁ Ἀπόστολος τὸ

²⁰ Joan. ii, 18. ²¹ Joan. iii, 17. ²² Luc. x, 18. ²³ I Tim. iii, 6.

διατί κατεβρίφη, ωσανεὶ ἐτυφώθη, Θεὸν ἑαυτὸν νομίσας εἶναι· ὅθεν καὶ τὴν ἰδίαν νόσον τῷ ἀνθρώπῳ εὐθέως προστρίψαι ἐβούλετο λέγων· *Ἔσσεσθε ὡς θεοί*.

Παραγραφή.

Τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ παραγαγόντος τοὺς ἀγγέλους πάντας σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῆ, οὕτω τὸ πρότερον ὄντας· ἴσταντο πάντες ἔννεοι, διακρινόμενοι ὡς λογικοὶ, ἅμα τε καὶ ξενιζόμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι τίς ἄρα ἐστὶν ὁ αὐτῶν τε καὶ τῶν ἅμα αὐτοῖς δημιουργὸς παραγωγεὺς. Ἐθεώρουν γὰρ ἑαυτοὺς τούτων ἔνδοξον ὄντας, καὶ οὐ προὔπαρχοντας· ἔτι τε πάλιν· εἷς ἐστὶν ἄρα ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τε καὶ κείνων, ἢ ἕτερος καὶ ἕτερος· ἢ πάλιν· Ἐξ αὐτομάτου παρήχθησαν ἅπαντα· ἢ τίς ἄρα μείζων ἐστὶ τοῦ ἑτέρου; Ὡς δὲ ἐν τούτοις ἦσαν ἀνακυκλοῦντες τὸν λογισμὸν ἐπὶ τῷ διαστήματι τῆς νυκτὸς ἐκείνης (τὸ γὰρ σκότος ἐκαίνο, καθὼς γέγραπται, ὁ Θεὸς ἐκάλεσε νύκτα), ἐμβατεύων ὁ Θεὸς ταῖς αὐτῶν διανοαῖς, ἀθρόον φωνὴν ἀοράτως ὁ Θεὸς ἐκτυποῖ λέγων· *Γενηθήτω φῶς*· ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐπακολουθήσαν τοὺς πάντας ἐξέπληξεν· ἅμα δὲ καὶ ἐδίδασκεν ὡς ὁ τοῦτο ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγῶν καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ μετ' αὐτῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγε. Κύπτοντες δὲ πάντες ἀοράτως τῷ Θεῷ προσεκύνουν, τῷ καὶ αὐτοὺς καὶ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγόντι. Δηλοῖ δὲ τοῦτο ἡ θεία Γραφή ἐν τῷ Ἰωβ, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγουσα· *Ὅτε ἐποίησαν ἄστρα, ἤνεσαν με φωνῇ μεγάλη πάντες οἱ ἄγγελοι μου καὶ ὑμνησαν*· ἀπὸ τοῦ ἔνδοξο καὶ περὶ πάντων ἐφεξῆς σημαίνουσα. Ἐπισημαντέον δὲ ὅτι ἐπ' ὅψεσι τῶν ἀγγέλων πρῶτον πάντων καὶ ὕστερον πάντων δύο οὐσίας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε· μίαν μὲν τὴν πρώτην, τὸ φῶς, καὶ τὴν ἑτέραν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, τὴν μίαν ὀρατὴν τε καὶ αἰσθητὴν καὶ ἄλογον, καὶ τὴν ἄλλην ἀόρατον καὶ νοερὰν καὶ λογικὴν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐκ τῶν ὄντων παρήγαγε. Διὰ τούτου πάλιν διδάξαι αὐτοὺς προθέμενος, ὡς αὐτὸς εἶπεν πάντων τῶν κτισμάτων ἀλόγων τε καὶ λογικῶν, αἰσθητῶν καὶ νοητῶν, ὀρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητῆς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παραγῶν. Οὐκ ἀπεικὸς οὖν αὐτοὺς πάλιν ἐν τῷ νυχθημέρῳ ὡς λογικοὺς διαλογίζεσθαι, εἰ ὁ τοῦτο τὸ φῶς παραγῶν ἄρα καὶ τὸν οὐρανὸν παρήγαγε. Φωνῇ πάλιν χρησάμενος, ποιεῖ τὸν δεῦτερον οὐρανὸν ἐπ' ὅψεσιν αὐτῶν, πῆξας ἐκ τῶν ὑδάτων καθ' ὁμοιότητα τῷ εἶδει τοῦ πρώτου οὐρανοῦ. Καὶ πάλιν διὰ τούτου ἐδίδασκοντο, ὡς αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοῦτο καὶ τοῦ προτέρου οὐρανοῦ ποιητῆς, καὶ τελειοῖ τὰ τῆς δευτέρας ἡμέρας. Εἶτα πάλιν διαλογιζομένων αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς γῆς σκοπούντων, ὁμοίως συνάξας τὸ ὕδωρ, φανεροῖ αὐτὴν τὴν γῆν τὴν ξηρὰν ὀνομάσας, ὡς Δεσπότης αὐτῇ ὄνομα τεθεικώς· ὡσπερ καὶ τὸ στερέωμα ἐκάλεσεν οὐρανόν. Εἶτα ἐξάγει ἐκ τῆς γῆς σπέρματα καὶ βοτάνας καὶ πᾶν χλωρὸν καὶ ξύλα διδάσκων ὡς ἰδίῳις κτίσμασι κέχρηται ἐκάστῳ πρὸς ὃ βούλεται. Εἶτα ἐπειδὴ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐξήγαγε τὰ φυτὰ καὶ τὰ

A inflatus est sese, Deum esse ratus : unde et morbum suum homini communicare gestiebat, dicens : *Eritis sicut dii* ³².

Paragrapha.

Cum omnipotens Deus cum cœlo et terra angelos omnes, qui antea non fuerant, produxisset : stabant illi attoniti, ut rationales segregati, simulque stupentes et cogitantes quis eorum et aliorum creator esset et opifex. Videbant enim se intra res alias censeri, neque præexistisse ; ac rursus ita ratiocinabantur : Unus est horum eorumque creator, aut alius et alius ; iterumque : Sane sponte ac per se omnia producta sunt ? quis igitur major alio est ? Cum itaque tales cogitationes secum volverent, toto scilicet noctis illius spatio : tenebras quippe Deus illas, ut scriptum est, noctem vocavit : Deus eorum cogitationibus præsens, repente invisibiliter hanc vocem protulit, *Fiat lux* : qua data voce, res ipso tempore ex nihilo secuta, omnes obstupescit, unaque docuit, eum qui hoc ex nihilo produxerat, ipsos quoque et alia simul ex nihilo produxisse. Omnesque simul invisibiliter Deum conspicientes, ipsum adoraverunt, qui et ipsos et alia omnia ex nihilo produxerat. Id porro declarat divina Scriptura in Job, ex persona Dei ita loquens : *Cum facerem astra, laudaverunt me voce magna omnes angeli mei et hymnis celebraverunt* ³³, ab uno omnes deinceps significans. Observandum est, eum in conspectu angelorum duas substantias, alteram primo, alteram postremo omnium, ex nihilo produxisse : primo quidem lucem, postremo autem animam nostram ; alteram visibilem, sensilem et irrationali ; alteram intellectu præditam, rationalem et invisibilem ; cætera autem omnia ex jam existentibus produxit, ut hinc doceret eos, se rerum creaturarum omnium irrationalium, et rationalium, sensilium et intelligentium, visibilium et invisibilium auctorem esse, qui ex nihilo illas produxisset. Nec vero absimile est item eos illa die et nocte, utpote rationabiles, cogitasse, num ille, qui hanc lucem produxerat, cœlum item produxisset. Ille vero voce iterum **168** usus secundum cœlum in conspectu eorum ex compactis aquis condidit, primo cœlo specie simile : atque hinc item didicerunt, ipsum esse et hujus et primi cœli auctorem ; et ita secundæ diei opera perfecit. Hinc rursus cogitantibus illis ea quæ ad terram spectarent, congregatis aquis, aridam exhibet, quam terram vocat, ipsique nomen, utpote Dominus, imponit, quemadmodum et firmamentum cœlum nuncupavit. Postea ex terra semina, olera omneque viroris genus atque ligna eduxit, docens se singulis, utpote ab se creatis, ad libitum uti. Deinde quia tertia die plantas et semina produxerat, sequenti, scilicet quarta die, cum hæc temperamento quodam et or-

³² Gen. iii, 5. ³³ Job xxxviii, 7.

diæ opus haberent, ex luce, quam nuper prædicaverat, luminaria et astra condidit: ac posita in cœli firmamento invisibilium virtutum multitudine, præcepit eis ut illa rationabiliter secundum ordinem moverent, et ad plantarum aliorumque iis opus habentium temperamentum, circumvolverent, ut iis occidentibus ex frigore et motu aeris humescerent, hincque luminarium præsentia calefierent. Quædam ergo ex invisibilibus virtutibus, ancipiti mente ab initio ad hoc usque tempus permanentes, et erga conditorem suum ingratae, ad deputatum sibi a Deo ministerium temere accedentes, naturæ acumine atque insita virtute et ratione inflatae, a Deo prolata vocem et jussum vilipendentes ac despicientes, neque intelligentes se una cum tenebris, ut cætera opificia, productas esse, amentia sua superatae, suspicatae se per se et sua sponte in hanc naturam prodiisse; diabolus videlicet, cui aeris cura commissa erat, et alii cum ipso, quibus alia concredita fuerant, debitam Deo adorationem et honorem sibi usurpantes, cito inflati et inobsequentes; ne aliis item offendiculo essent, ex sublimi et ex dignitate sua dejecti sunt, circa terram versaturi. Unde et sexta die, post formatum hominem, in terra degens, et tantæ Dei erga hominem sollicitudini invidens, hominem ad proprium morbum pertrahere voluit.

τῆ ἕκτη ἡμέρᾳ μετὰ τὸ διαπλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον περὶ τὴν γῆν εὐρεθείς καὶ φθονήσας τῆ τοσαύτῃ ἐπιμελείᾳ τοῦ Θεοῦ τῆ πρὸς ἄνθρωπον, ἰβουλήθη περὶ τὸ τὴν ἰδίαν νόσον συγκατασπᾶσαι τὸν ἄνθρωπον.

Textus.

Quinta die jubet animalia diversa ex aquis prodire secundum genus suum, aquatilia cete et reliqua, unaque volatilia omnia aerivaga. Deinde sexta die jumenta omnia, feras et reptilia secundum genus suum e terra produxit. Et postquam totam domum plenissimam et concinne ornatam præparasset; tunc perinde atque rex qui urbem ædificavit et absolvit, imaginem ibi 169 suam reponit, variis coloribus decoratam; sic et sapientissimus Deus, variis suis opificiis, rationabilibus et brutis, mortalibus et immortalibus, corruptibilibus et incorruptibilibus, sensilibus et intellectu præditis una collectis, animal unum adornat et perficit, ex omnibus naturis constitutum, videlicet hominem: ac in præparata domo reponit, ut vicem impleret imaginis suæ, declarantis unum esse mundi opificem. Quare talem imaginem mirantes angeli, bene erga Deum affecti, eandem ejus imaginem sovent, ipsique ministrant: similiterque omnis rerum natura; sol videlicet superne lucens, atque hominis causa diem efficiens; luna et astra, densissimas tenebras quadamtenus illustrantes, cursum noctis propter hominem perficiunt; necnon menses, tempestates, conversiones, et annos, in signum posita iis qui marinas plagas trajiciunt, aut in deserto iter agunt; aer autem ad respirationem, refrigerium, et temperiem imaginī illi inservit; ignis item ad coquendum panem, ad aquam calidam

A σπέρματα, τῆ ἐξῆς λοιπόν, λέγω δὴ τῆ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, ὡς χρηζόντων τῶν τοιούτων κράσεως καὶ τάξεως, ποιεῖ ἐκ τοῦ φωτός, οὐ πρώτῃν παρήγαγε, τοὺς φωστήρας καὶ τὰ ἄστρα· καὶ θεὸς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ τὴν πληθύν τῶν ἀοράτων δυνάμεων, κινεῖν αὐτὰ κατὰ τάξιν λογικῶς ἐκέλευσεν, καὶ περιφέρειν πρὸς εὐκрасίαν τῶν φυτῶν, καὶ πάντων τῶν μελλόντων κεχρῆσθαι αὐτοῖς· ἵνα δυνόντων μὲν αὐτῶν τῆ ψύξει καὶ κινήσει τοῦ ἀέρος ψύχωνται, τῆ δὲ παρουσίᾳ τῶν φωστήρων θερμῆς ἀπολαύωσι. Τινὲς οὖν ἐκ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, ἀμφίβολοι τῆ γνώμῃ ἐξ ἀρχῆς ἕως τοῦ νῦν μεμενηχότες, καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν πεποιηχότα, ἐπὶ τῆ πεπιστευμένη αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τάξει ἀμνημόνως προελθόντες τῆ τῆς φύσεως ὀξύτητι καὶ τῆ προσούση

B δυνάμει, καὶ λόγῳ φυσώμενοι, τὴν προερχομένην φωνήν τε καὶ πρόσταξιν τοῦ Θεοῦ εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι, ἀλλὰ περιφρανοῦντες· οὔτε μὴν συνιέντες ὡς ἅμα τῷ σκότῳ ὡς κτίσματα παρήχθησαν, τῆ παραφροσύνῃ νικώμενοι ὑπώπτευσαν ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο αὐτομάτως προσελθεῖν· λέγω δὴ ὁ διάβολος ὁ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀέρος πεπιστευμένος, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτῷ ἕτερα πεπιστευμένοι καὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ προσκύνησιν τε καὶ τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀρπάσαντες, καὶ τυφωθέντες καὶ ἀνυπότακτοι γεγονότες ταχέως, ἵνα μὴ καὶ ἑτέρους βλάβωσιν, ἐκ τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἀξίας κατεβρίφησαν περὶ τὴν γῆν. Ὅθεν καὶ

Τὸ κείμενον.

Πάλιν τῆ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν ὑδάτων κελεύει ἔμψυχα ζῶα ἀναδίδοσθαι κατὰ γένος, ἐνυδρὰ κήτη τε καὶ τὰ λοιπὰ, ἅμα καὶ πτηνὰ πάντα τὰ ἀεροπόρα. Εἶτα πάλιν τῆ ἕκτη ἐκ τῆς γῆς τὰ κτήνη πάντα καὶ τὰ θηρία καὶ ἑρπετὰ κατὰ γένος. Καὶ μετὰ τὸ κατασκευάσαι πάντα τὸν οἶκον, πληρέστατον τε καὶ εὐάρμοστον, τότε ὡς ἐπὶ βασιλέως κτίσαντος πόλιν καὶ πληρώσαντος, τὴν ἰδίαν εἰκόνα τίθησι, χρώσας καὶ καλλωπίσας ἐκ διαφόρων χρωμάτων· οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος Θεός, ὡς περ συνάξας τὰ διάφορα καὶ ποικίλα αὐτοῦ ποιήματα, λογικὰ τε καὶ ἀλογα, θνητὰ καὶ ἀθάνατα, φθαρτὰ καὶ ἀφθαρτα, αἰσθητὰ τε καὶ νοητὰ, ἀποτελεῖ καὶ κατασκευάζει ἐν ζῶον ἐξ ἀπασῶν συνεστηχός τῶν φύσεων, λέγω δὲ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τίθησιν ἐν τῷ ἡτοιμασμένῳ οἴκῳ ὡς ἐν τάξει ἰδίας εἰκόνας, γνωρίζουσης ἕνα τινὰ εἶναι τὸν τοῦ παντός δημιουργόν. Ὅθεν θαυμάσαντες ἐπὶ τῆ εἰκόνι οἱ ἄγγελοι, εὐνοοῦντες τῷ Θεῷ, περιέχουσι καὶ λειτουργοῦσι τῆ αὐτοῦ εἰκόνι· ὁμοίως καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ἥλιος ἀνωθεν φαίνων καὶ ἡμέραν ἀποτελῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἡ σελήνη καὶ ἀστέρες, τὸ βαθύτατον σκότος ἐκ μέρους καταλάμποντες, δρόμον νυκτός ἀποτελοῦσιν διὰ τὸν ἄνθρωπον, πάντας δὲ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ τροπὰς καὶ ἐνιαυτοὺς εἰς σημεῖα τοῖς τὰ θαλάττειν πελάγη διαπερῶσι, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ἔρημον ὁδοιποροῦσιν ἀνθρώποις· ἀήρ δὲ εἰς ἀναπνοὴν καὶ εἰς ἀνάψυξιν καὶ εὐκрасίαν τῆ εἰκόνι δουλεύων· πῦρ πάλιν εἰς [τὸ] ἀρτοποιεῖν, καὶ εἰς

θέρμην, καὶ εἰς φῶτα νυκτὸς, καὶ εἰς ἔψησιν, καὶ A διαφόρους χρείας ὑπουργῶν· ὕδωρ εἰς πόσιν, εἰς πλύσιν, εἰς ζύμην, εἰς τὸ ποτίζειν, καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς χρείας δουλεύον· γῆ εἰς κατοικίαν, καὶ εἰς ἀνάδοσιν παντοδαπῶν καρπῶν, καὶ εἰς ἑτέρας πολλὰς χρείας λειτουργοῦσα· τετράποδα καθαρὰ εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ εἰς ἐνδύματα, κτήνη πρὸς ὑπουργίαν καὶ ἀνάπαυσιν, θηρία εἰς τέρψιν καὶ εἰς φόβον, ἔρπετὰ ὁμοίως· πάντα δουλεύοντα πρὸς γυμνασίαν τοῦ λογικοῦ, καὶ τὸ χρήσιμον παρέχοντα διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸν σύνδεσμον φιλίας ὄντα πάσης τῆς κτίσεως, τὸν χαμαὶ βαδίζοντα, καὶ τῷ νῷ ἱπτάμενον καὶ περισκοποῦντα τὸ πᾶν, τὸν ὄρθιον τῷ σχήματι καὶ τὸν οὐρανὸν ὡς οἰκητήριον εὐχερῶς ἀντοπτεύοντα, τὸν βασιλέα πάντων τῶν κατὰ γῆν καὶ συμβασιλεύοντα τῷ Δεσπότη Χριστῷ ἐν οὐρανοῖς, καὶ B συμπολίτην τῶν οὐρανίων γινόμενον, ᾧ πᾶσα κτίσις ὡς εἰκὼν Θεοῦ ἐξυπηρετεῖ ὑποτασσομένη τῷ Θεῷ, καὶ εὐνοίαν τῷ Κτίσῃ ἀποσώζουσα.

Παραγραφή.

Πάλιν τῇ πέμπτῃ ἀναδιδόμενων ἐκ τῶν ὑδάτων ἐμφύχων ζῶων, διδάσκονται καὶ τούτου τοῦ ὕδατος τοῦ ἅμα αὐτοῖς παραχθέντος ποιητὴν εἶναι τὸν Θεόν· ὁμοίως πάλιν ἐντελεστέρον, καὶ ἐκ τῆς γῆς ζῶων ἐμφύχων ἀναδιδόμενων τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, διδάσκονται τοῦ παντὸς εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν ἐμφύχων τε καὶ ἀψύχων. Περιεσκόπουσιν τοίνυν πάλιν πάντες οἱ ἄγγελοι, ὁρῶντες μὲν πάντα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ τὰ ἐν ταῖς ἕξ ἡμέραις ἐπ' ὧσιν αὐτῶν γεγονότα· καὶ διελογίζοντο ὡς πάντα μὲν διάφορα καὶ θαυμαστά C καὶ ἐκπλήξεως ἄξια· ὁμοίον δὲ ἑαυτῶν, λογικόν τι καὶ ἀόρατον καὶ νοητὸν οὐχ ἐώρων ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐνῆν αὐτοῖς ὑποπτεῦσαι, μὴ ἄρα ἕτερός τις ἐστὶ τῶν λογικῶν καὶ ἀοράτων καὶ νοητῶν δημιουργός, καὶ ἕτερος τῶν ἀλόγων καὶ αἰσθητῶν καὶ ἐρατῶν. Ταύτην αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν ἀφελεῖν βουλόμενος ὁ Θεός, ὕστερον πάντων κατασκευάζει ἐν ζῶον ἐξ ἀπασῶν συνεστηκὸς τῶν φύσεων· λέγω δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τε λογικοῦ καὶ αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ, ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου, καὶ ἴσθησιν ὡς ἐν τάξει εἰκόνος αὐτοῦ, σημαινούσης ἕνα τινὰ εἶναι τὸν τοῦ παντὸς δημιουργόν. Ὅθεν ὑπερθαυμάσαντες οἱ ἄγγελοι, ἐδιδάχθησαν αὐταῖς ὧσιν διὰ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν δόξαν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν μεγαλοσύνην, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, καὶ ὅτι D πάντα τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰ μετ' αὐτοῖς γεγονότα, διὰ τὸν ἄνθρωπον προητοιμάστο. Προθύμως οὖν διηκόνουν ὡς ὑπήκοοι, καὶ ἐλειτουργοῦν κινουῦντες πάντα τὰ πρὸς ὠφέλειαν τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ, ὡς μέλη αὐτῆς οἰκεῖα ὑπάρχοντες· ὅθεν πάλιν ἐπὶ τῇ εὐπραγίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ τῶν ἀνθρώπων μεγάλως χαίρονται· ἐπὶ δὲ τῇ δυσπραγίᾳ καὶ ἁμαρτίᾳ μεγάλως δυσφοροῦσιν, ὡς φησὶ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· Ὅτι μεγάλη χαρὰ ἐν οὐρανῷ γίνεται ἐπὶ ἐπὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι.

Ἐπισημαντέον δὲ ἐνταῦθα, ὅτι ὡσπερ ἐπ' ὧσιν τῶν ἀγγέλων πρῶτον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ αἰσθητὸν

A parandam, ad noctis lumen, ad rem coquinariam, et ad alios bene multos usus minister adest; aqua ad potum, ad ablutionem, ad fermentum, ad irrigandum, et ad alia multa usu venit; terra ad habitandum, ad productionem omnigenorum fructuum, et ad alia multa inservit: quadrupedes mundæ ad delectationem et ad vestitum, jumenta ad ministerium et ad solatium, feræ ad voluptatem et ad terrorem, reptilia similiter: omniaque ad partis rationalis exercitationem ministrant, et ad utilitatem, propter hominem scilicet, qui est vinculum amicitiae universæ rerum naturæ, qui in terra graditur, et mente volat ac universum contemplatur, qui figura rectus est, cælumque, utpote domicilium suum, facile obtinetur, qui rex est omnium quæ in terra sunt, et una regnat in cælis cum Domino Christo, et concivis cælestium effectus est, cui, ut imagini Dei, ministrat omnis creatura, Deo subjecta et benevolentiam erga Creatorem conservans.

Paragrap̄a.

Quinta iterum die animalibus ex aqua productis, edocentur angeli aquæ una cum ipsis productæ auctorem esse Deum: rursumque, animalibus ex terra sexta die productis, perfectius ediscunt omnium opificem esse Deum, cum animatorum tum inanimatorum. Sed omnes iterum angeli circumspiciebant, videntes quidem omnia Dei opificia in conspectu suo sex dierum spatio condita: ac secum reputabant, omnia sane **170** varia, mirabilia, magna et stupore digna; verum sui similem, rationabilem scilicet, invisibilem et intellectu præditum, in ipsis rebus non observabant: eratque suspicandi locus, num alius rationabilium, invisibilium, et intelligentium; alius vero irrationabilium, sensibilium et visibilium creator esset. Hanc vero ab ipsis suspicionem ut auferret Deus, omnium postremum animal quodpiam producit, omnibus ex naturis compositum, sive hominem, ex rationali, sensili et intelligenti, visibili et invisibili constructum: ipsumque imaginis suæ loco constituit, quæ significaret unum esse universi opificem. Unde admiratione capti angeli, ipsis oculis homine conspecto, gloriam, virtutem, magnitudinem, sapientiam, bonitatem unius et solius Dei edidicerunt, certiores facti omnia elementa et quæ post ipsos angelos creata fuerant, propter hominem præparata fuisse. Alacriter igitur ministrabant obsequentes, et operam dabant ad omnia pro utilitate imaginis Dei movenda, utpote qui ejus propria membra essent: quæ causa est, ut de bonis operibus et de justitia hominum summe lætentur; contra vero de pravis actibus et de peccato magnopere doleant, ut ipse Dominus ait: *Quia gaudium magnum est in cælis super uno peccatore penitentiam agente* ²⁴.

Observandum autem hoc loco est, quod quemadmodum in conspectu angelorum, primo ex nihilo

²⁴ Luc. xv, 7.

hanc sensilem, visibilem et irrationabilem lucem produxit, postremo autem rationabilem, intelligentem et invisibilem naturam; ita et in homine, primo corpus, secundum Moysen, efformavit, deinde vero animam. Hinc conjectandum erat, si post sex illas dies, altera dies exstisset, alias quoque res Deum producturum fuisse; quia vero nulla alia post sex illas dies existeret, nihil potuisse Deum ultra producere. Hanc porro illorum suspicionem de medio tollens Deus, septimam quoque diem, quasi supervacaneam effecit, nihilque in ea produxit; his declarans perfectum esse mundum, nihilque ad ejus structuram deesse: nam si quid defecisset, septimo sane die quæ desiderabantur perfecturus erat: jam vero, nullo deficiente, requievit - die septimo ab omnibus operibus suis, quæ facere cœperat. Verum fortasse quis iterum dixerit: Cur non una die, aut duabus, aut tribus, aut quatuor, aut quinque, sed sex diebus omnem rerum naturam produxit? At is rei veritatem audiet: Cum nempe angeli rationabiles et mutabiles essent, non fuisse unam diem ad eorum institutionem satis, si quidem una die universum conditum fuisset: **171** alias enim putassent illi omnia confuse, ceu spectra quædam, effecta, et incondite producta fuisse. Sed omnipotens Deus concinne et servato partium ordine, cuique operi diem suam ad discernendos et docendos angelos deputans, ita condidit universum. Ac prima die, postquam illos cum cœlo ac terra et elementis produxisset, primum omnium lucem in conspectu eorum condidit; secunda die, firmamentum; tertia, collectis aquis, eduxit ex terra ligna et herbas; quarta, luminaribus cœlos exornavit; quinta, natalitia et volatilia ex aquis eduxit; sexta, animalia ex terra et hominem condidit: atque sex illa generalia opera sex diebus exsecutus est. Ideo ergo per partes sex diebus totum mundum condidit, ut angelos discerneret et doceret, ut et ipsi, quippe ingenii acumine pollentes, singulis diebus discernere possent et operis rationem et ipsius opificem. Cuilibet autem ediscere fas est angelos cum cœlo et terra fuisse productos, quia cum ipsi omnibus ejus operibus præsentes essent, vocem Deus coram ipsis emisit, ad eorum institutionem dicens, Fiat hoc et illud: cum autem cœlum terramque creavit, quia nondum illi exsistebant, voce non est usus, neque dixit, Fiat cœlum et terra et quæ cum eis sunt: neque enim aderant qui audirent et erudirentur: in aliis vero omnibus, quia auditores qui erudirentur astabant, vox opportune præmittebatur.

Quoniam igitur angeli una cum cœlo et terra producti sunt, ideo scriptor ille Moyses, Spiritu sancto movente, ab iis quippe quæ angelos una complecterentur, librum suum exorsus est, dicens: *In principio fecit Deus cœlum et terram*¹⁵. Hinc Apostolus, quæ ad hominem, et ad ejus figuram spectant probe cognoscens, in sua ad Romanos Epistola hominem, utpote cœlestem futurum, om-

¹⁵ Gen. 1, 1.

A καὶ ὁρατὸν καὶ ἄλογον φῶς παρήγαγε, καὶ ὑστερον τὸ λογικὸν καὶ νοητὸν καὶ ἀόρατον· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου πρῶτον τὸ σῶμα, κατὰ τὸν Μωσέα, κατεσκεύασε, καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν. Ἐνῆν πάλιν τινὰς ὑποπτεύειν, ὅτι εἴ ἦν ἕτερα ἡμέρα μετὰ τὰς ἕξ ἡμέρας, πάντως ἂν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἕτερα ἕτερα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερα ἡμέρα μετὰ τὰς ἕξ, ἀδυνατῶς ἠνεγκεν ἕτερα παραγαγεῖν. Ταύτην αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν ἀναιρῶν ὁ Θεὸς, ποιεῖ καὶ τὴν ἐβδόμην περισσὴν, μηδὲν ἐν αὐτῇ ἐργασάμενος, δηλῶν διὰ τούτου ὡς τέλειός ἐστιν ὁ κόσμος, καὶ λείπει αὐτῷ πρὸς γένεσιν οὐδέν· εἴ γὰρ ἔλιπεν, ἀνεπλήρωσεν ἂν ἐν τῇ ἐβδόμῃ τὰ λείποντα· νῦν δὲ μηδὲν αὐτῷ λείποντος, κατέπαυσε τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι. Ἴσως πάλιν ἔρει τις·

B Διατί μὴ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἢ δύο, ἢ τρισίν, ἢ τέτρασιν, ἢ πέντε, ἀλλ' ἐν ἕξ πεποίηκε πᾶσαν τὴν κτίσιν; Ἀκούσεται φιλαλήθως, ὅτι τῶν ἀγγέλων λογικῶν ὄντων καὶ τραπεῦν, οὐκ ἂν ἡ μία ἡμέρα ἤρκεσε πρὸς διδασκαλίαν αὐτῶν, εἴπερ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐγεγόνει τὸ πᾶν· ἢ γὰρ ἂν ἐλογίζοντο χύδην ὡς φάσματά τινα γεγενῆσθαι καὶ ἀτάκτως παρῆχθαι· ἀλλ' ὁ παντοδύναμος Θεὸς εὐτάκτως κατὰ μέρος ἐνὸς ἐκάστου ἔργου ἡμέραν ἀφορίσας πρὸς διάκρισιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀγγέλων, οὕτως τὸ πᾶν εἰργάσατο· πρῶτον πάντων ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ παραχθῆναι αὐτοὺς σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῆ καὶ τοῖς στοιχείοις, τὸ φῶς ἐπ' ὄψεσιν αὐτῶν πεποίηκε· τῇ δευτέρᾳ τὸ στερέωμα· τῇ τρίτῃ συνάψας τὰ ὕδατα ἐξήγαγε τὰ ἐκ τῆς γῆς ξύλα καὶ χλωρά· τῇ τετάρτῃ τοῖς φωστῆρσι τὸν οὐρανὸν κατακοσμήσας, τῇ πέμπτῃ τὰ νηκτὰ καὶ πτηνὰ ἐκ τῶν ὑδάτων, τῇ ἕκτῃ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἐμφυχα ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον, τὰ ἕξ ταῦτα καθολικὰ ἔργα ἐν ταῖς 5' ἡμέραις ἐργασάμενος. Διὰ τοῦτο οὖν κατὰ μέρος ἐν ταῖς 5' ἡμέραις πεποίηκε πάντα τὸν κόσμον πρὸς διάκρισιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀγγέλων, καθὼς ἠδύναντο διακρίναι ὡς ὀξύτεροι ἐν ἐκάστῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἔργου τὴν διάκρισιν καὶ τὸν τούτου ποιητὴν. Ἐνεστί δὲ μαθεῖν τῷ βουλομένῳ, ὡς σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῆ παρήχθησαν καὶ οἱ ἄγγελοι· ὅτι ὄντων μὲν αὐτῶν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὁ Θεὸς φωνὴν προκατεβάλλετο ἐπ' ὄψεσιν αὐτῶν πρὸς παιδείαν αὐτῶν λέγων· Γενηθήτω τόδε καὶ τόδε· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἐπει-

D δῆπερ εὐ προὔπῆρχον, ὅπως φωνὴν οὐ προκατεβάλλετο λέγων· Γενηθήτω οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ ἀκούοντες καὶ παιδευόμενοι· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν πάντων ἐπέπερ ἦσαν οἱ παιδευόμενοι, εὐλόγως ἢ φωνὴ προήρχετο.

Ἐπεὶ οὖν σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῆ παρήχθησαν ἅμα, ὁ συγγραφεὺς Μωϋσῆς διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐξ αὐτῶν τοῦ γράμματος ἤρξατο, ὡς περιεκτικῶν αὐτῶν ὄντων λέγων· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐτι εὐ εἰδὼς ὁ Ἀπόστολος τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ἦτοι καὶ τὸ αὐτοῦ σχῆμα, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, ἀνώτερον πάντων ὡς οὐράνιον ἐκ τοῦ μέλλοντος τέθεικε τὸν ἄνθρωπον·

φῆσι γάρ· Καὶ ἠλλάξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκότος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν· ἀνωτέρω πάντων εἰπὼν τὸν ἄνθρωπον, εἶτα τοῦτου κατώτερα τὰ πετεινά, καὶ τούτων πάλιν τὰ τετράποδα, καὶ τούτων τὰ ἐρπετά, τὰ ἐμφωλεύοντα μᾶλλον ὑποκάτω τῆς γῆς, ὡς ἐπὶ κλίμακος αὐτὰ ἐξειπῶν. Ἔτι πάντα τὰ ἄλογα ζῶα τὰ τετράποδα τοῖς τέσσαρσι ποσὶ τὸ σῶμα βασταζόμενα, καὶ τὰς ὄψεις περὶ τὴν γῆν νεύοντα, οὔτε ἐν ἐξ αὐτῶν εὐχερῶς δύναται τὸν οὐρανὸν κατοπεύειν, ὁμοίως καὶ ἐρπετά, τὸ πᾶν σῶμα περὶ τὴν γῆν εἰλούμενα, οὔτε ἐν ἐξ αὐτῶν δύναται τὸν οὐρανὸν κατοπεύειν. Πάλιν τὰ πτηνὰ πάντα, δίποδα ὄντα, καὶ μέσον τοῦ σώματος τοὺς πόδας ἀναλόγως ἔχοντα· πετόμενα μὲν κατὰ τὸ ὕψος, περὶ τὴν γῆν ὀρῶσιν, ἰστάμενα δὲ οὔτε αὐτὰ εὐχερῶς τὸν οὐρανὸν δύναται περιβλέπειν. Μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπὶ γῆς ζῶων ὡς λογικὸς καὶ οὐράνιος μέλλων εἶναι, ἀναλόγως τὸ σχῆμα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐδέξατο· δίπους μὲν γάρ ἐστιν, ὡς μέλλων ἵπτασθαι καὶ οὐρανοβατεῖν· ἀνατεταμένον δὲ τὸ σχῆμα καὶ ὀρθιον ἔχει, ὡς ἔτοιμος καὶ μέλλων ἀνιέναι εἰς ὕψος· εὐχερῶς δὲ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν κατοπεύει ταῖς ὄψεσιν, ὡς ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπειγόμενος ἀνελθεῖν, ἐπίγεια καὶ οὐράνια δι' αὐτοῦ συναπτόμενα. Ἔτι πάντα τὰ ἄλογα ζῶα καθόλου τὴν μίξιν τῆς συζυγίας ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐργαζόμενα καὶ συναπτόμενα, ἀλλήλα μὴ ὀρῶντα κατὰ πρόσωπον, ἀλόγως καὶ ἀναισχύντως κέχρηται τῇ μίξει· μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος προσιὼν κατὰ πρόσωπον ὡς λογικὸς ἐργάζεται, ἵνα ἀλλήλους ὀρῶντες, λόγῳ καὶ αἰδοῖ καὶ τιμῇ τὴν μίξιν ἐργάζωνται, καὶ τὸν πεποιηκότα εὐχαρίστως ἀγυμνῶσι μετὰ λόγου, τὸν δόντα καὶ τάξαντα τῇ φύσει ἰδίαν ἔχειν βοήθειαν καὶ κίνησιν εἰς ἑαυτὴν, πρὸς αὔξησιν καὶ πληθυσμὸν τοῦ ἡμετέρου γένους. Ἔτι ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα πεποίηκεν ὁ Θεός, ὡς τῶν δύο πλευρῶν πᾶν τὸ σῶμα συσφιγγουσῶν· οὔτε γὰρ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ πεποίηκεν αὐτὴν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς, οὔτε ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἵνα μὴ ὁ ἀνὴρ ὑπεραίρηται τῆς γυναικὸς· ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς, ὡς ἰσην οὔσαν κατὰ τὴν φύσιν, εἰ καὶ προτερεύει ὁ ἀνὴρ, ὡς αἴτιος, τῷ χρόνῳ, οὐ μέντοι κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν. Ἔτι τε καὶ διὰ τὸ σκέπειν διαπαντὸς τὴν χεῖρα καὶ φυλάττειν τὴν ἰδίαν πλευρᾶν, οὕτω τὸ θῆλυ ἐκ τοῦ ἄρρενος ἐργασάμενος, καὶ τὸ ἄρρεν ἐκ τῆς γῆς, μίαν εἶναι σάρκα ἀμφοτέρους προσηγόρευσε, ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν δύο πλευρῶν, καὶ τῷ ἐκ τῆς συναφείας βλαστάνοντι καρπῷ. Διὰ τοῦτο ὁ πορνεύων ἀμαρτάνει ἀλλοτριῶν τὴν ἰδίαν σάρκα, καὶ ἄτακτον καρπὸν σπείρων· ὁ δὲ μοιχεύων μετὰ τοῦ φονέως τέταχται, ὡς διαιρῶν τὴν μίαν σάρκα καὶ φόνον ἐργαζόμενος.

Ἔτι ἴσως ἀπορήσειέ τις πάλιν λέγων· Διατί πάντων μὲν τῶν ἀλόγων ἄρρεν καὶ θῆλυ ἅμα γενομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ, μόνος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἅμα τοῦ θήλεος γέγονε, ἀλλὰ μονώτατος, εἶθ' οὕτω καὶ τὸ θῆλυ ὕστερον ἐγένετο; Ἀκούσεται ὁ τοιοῦτος· Ὅτι πάντων τῶν γενομένων ζῶων παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀλόγων

²⁰ Rom. 1, 25.

animum supremum posuit; ait enim: *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corrupti hominis, et volatilium, et quadrupedum et reptilium*²⁰, supremum omnium dicens hominem, hinc eo inferiora volatilia, sub hæc ordine quadrupedes, postremo reptilia, quæ in latibus terræ agunt, ceu gradatim hæc enuntians. Ad hæc vero omnia bruta animalia quadrupedia, quæ quatuor pedibus feruntur, et oculis ad terram inclinantur, neque vel unum ex iis facile potest cælum intueri; similiterque reptilia, quæ toto corpore in terra perreptant, neque item possunt cælum conspicerere. Aves item quæ bipedes sunt, ac congruenti ratione pedes in medio corporis habent, dum in sublimi volant, terram conspiciunt, neque facile possunt vel stantes **172** cælum conspicerere. Solus autem homo inter animalia terrena, utpote rationalis ac cælestis futurus, congruentem suæ conditioni a Deo formam accepit: nam bipes est, utpote avolaturus et in cælo ambulaturus: figura autem erecta est, quasi paratus ad sublimia petenda: facile vero et terram et cælum oculis intuetur, quippe qui a terra ad cælum ascendere festinet, ac terrena cælestiaque per ipsum jungantur. Præter hæc, omnia bruta animantia a tergo copulam agunt et commiscentur, ita ut non sese de facie videant, ac bruto more impudenterque coitum exercent: solus autem homo, utpote rationalis, adversa facie coit, ut masculus et femina sese mutuo videntes, cum ratione, pudore et reverentia copulam peragant, et cum gratiarum actione auctorem suum laudibus pro merito celebrent, qui naturæ auxilium et motum mutuum, ad generis nostri propagationem et multiplicationem indidit. Ad hæc vero ex viri latere feminam Deus efformavit, quia duo latera corpus constringunt et uniunt: neque enim ex rebus coram positis ipsam condidit, ne mulier contra virum superbiret, neque ex retro positis, ne vir in mulierem arroganter ageret; sed ex latere eduxit, quod natura æqualis sit, etiamsi vir ut causa, tempore, non autem natura, primas obtineat. Itemque quia manus latus suum semper protegit et custodit, ideo feminam ex viro, virum ex terra ab se conditos jussit ambos unam esse carnem, tum ex duorum laterum compositione, tum ex fructu illa conjunctione parto. Quamobrem qui fornicatur, peccat, utpote qui carnem propriam, alienam faciat, et fructum serat illegitimum: quisquis vero mœchatur, in homicidarum ordine ponitur, quippe qui carnem unam dividat, et ita eandem perpetret.

Verum fortasse quæstionem quispiam moveat et dicat: Quare bruta omnia produciens Deus, masculum et feminam una formavit; sed homo tantum non una cum femina, sed solus productus est? At huic reponam: Quia omnia illa animalia a Deo producta, bruta cum sint, nihil intelligere valeant,

angeli vero uno eodemque tempore facti sint rationabiles et ex iis, quæ singulatim, sive sex illis diebus, condita sunt, omnium conditorem cognoscant, necesse fuit hominem, qui et ipse rationalis a Deo creatus est, ut omnis rerum naturæ vinculum esset, ediscere quis esset omnium opifex : cum autem non antea exstitisset, sed omnium postremus effectus esset, neque ex ante creatis, neque ex seipso nosse Deum poterat ; **173** quare Deo placitum fuit, ut femina non una cum illo, sed post illum produceretur, ut hinc cognosceret, eum qui illud sibi simile produxerat, sui quoque opificem esse : quamobrem extasin et somnum injecit ei, ut costa ejus sine ullo labore doloreque ablata, quasi in somno, per gratiam Dei, gestæ rei sensum acciperet, et opificem suum laudibus celebraret, hæc confitens ac dicens : *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro ex carne mea. Hæc vocabitur, mulier, quia ex viro suo sumpta est*³⁷. Cum itaque angeli, rationabiles producti essent, atque ex operibus sex dierum quæ ipsorum causa esset edidicissent, necesse fuit ut homo a feminae productione edisceret Deum esse sui et universi opificem, maxime vero quia prius Deum hæc dicentem audierat : *Faciamus ipsi adiutorem secundum ipsum*³⁸.

Textus.

Rursum septima die, postquam Moysi totum mundi opificium revelaverat, ac mysticis hujusmodi revelationibus ipsum dignatus fuerat, cum eo colloquia miscebat, dataque ipsi lege in tabulis lapideis digito Dei conscripta, litterarum item peritiam indidit, faciemque illius gloria replevit, demumque dimisit ut descenderet de monte.

Paragrapha.

Hic primum homines, cum legem a Deo conscriptam accepissent, litteras edocti sunt, quas cæteris exinde gentibus tradiderunt.

Textus.

Sub hæc autem præcipit ipsi ut tabernaculum exstruat, secundum exemplar quod viderat in monte, quod ceu typus esset totius mundi. Fecit itaque tabernaculum, ut pro virili mundi formam imitaretur, nempe longitudine triginta cubitorum, latitudine vero, decem : quod interposito velo dividens, in duo loca separavit, primusque locus vocabatur, Sancta ; secundus vero post vela positus, Sancta sanctorum. Exterior autem locus, hujus visibilis mundi typus erat, secundum divinum Apostolum, a terra scilicet usque ad firmamentum ; quo loco versus aquilonem mensa erat, et supra mensam duodecim panes : quæ mensa typum terræ, omnis generis fructibus instructæ, gerebat, et duodecim anni mensium ceu tabula una erat. In circuitu autem mensæ cymatium rotundum, mare, Oceanum **174** dictum, significans : deinde in cir-

δυντων καὶ μὴ δυναμένων γινῶναι τι, πάντων δὲ τῶν ἀγγέλων ὑφ' ἐν γενομένων λογικῶν καὶ γινωσκόντων ἐν τοῖς κατὰ μέρος γεγονόσι, λέγω δὴ ἐν ταῖς 5' ἡμέραις, τὸν ποιητὴν τοῦ παντός· ἀνάγκη καὶ τὸν ἀνθρώπον λογικὸν δημιουργηθέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ σύνδεσμον ἔντα πάσης τῆς κτίσεως, διδαχθῆναι καὶ αὐτὸν τοῦ παντός τὸν δημιουργόν· ἐπειδὴ δὲ μὴ ὄντος αὐτοῦ τὸ πρότερον, ἀλλ' ὕστερον πάντων γενομένου, οὐκ ἠδύνατο οὔτε ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων, οὔτε ἐξ ἑαυτοῦ γινῶναι Θεόν, ἠὲ δόκησεν ὁ Θεὸς μὴ ἅμα αὐτῷ, ἀλλ' ὕστερον τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ παραγαγεῖν, ἵνα γινῶ διὰ τούτου ὅτι ὁ τοῦτο τὸ ὅμοιον ἐξ αὐτοῦ ὑπαγαγὼν, καὶ αὐτὸν παρήγαγε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔκστασιν αὐτῷ ἔβαλε καὶ ὑπνωσιν, ἵνα ἀφαιρουμένης τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, ἀπόνως καὶ ἀλύπως ὡς ἐν ὑπνῷ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ αἰσθησιν τοῦ γινομένου δέξεται, καὶ τὸν πεποιηκότα ἀνυμνήσειεν ὁμολογῶν καὶ λέγων· *Τοῦτο γὰρ ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη*. Τῶν ἀγγέλων τοίνυν λογικῶν γεγονότων, καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἐν ταῖς 5' ἡμέραις γενομένων παιδευθέντων τὸν αἰτίον, ἀναγκαίως καὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ θῆλεος ἐπαιδεύθη καὶ ἔμαθεν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ παντός εἶναι τὸν Θεὸν δημιουργόν, μάλιστα προκαούσας τοῦ Θεοῦ λέγοντος· *Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν*.

Τὸ κείμενον.

Εἶτα πάλιν καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἀποκαλύψαι τῷ Μωϋσῇ πᾶσαν τὴν κοσμοποιίαν, καὶ τοιούτων ὀπτασιῶν μυστικῶν ἀξιῶσαι, τότε ὠμίλει αὐτῷ, καὶ δούς αὐτῷ τὸν νόμον ἐν πλαξὶ λιθίναις γεγραμμένον δακτύλῳ Θεοῦ, σοφίσας αὐτὸν γραμμάτων τὴν πείραν καὶ δοξάσας αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, ἀφίησι κατελθεῖν ἐκ τοῦ ὄρους.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα πρῶτον οἱ ἄνθρωποι παρὰ Θεοῦ δεξαμένοι ἐγγράφως τὸν νόμον, ἐδιδάχθησαν γράμματα, καὶ μετέδωκαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν.

Τὸ κείμενον.

Εἶτα μετὰ ταῦτα προστάττει αὐτῷ Σκητὴν ἐπιτελέσαι κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐώρακει ἐν τῷ ὄρει, ὡσανεὶ τύπον οὔσαν παντός τοῦ κόσμου. Ἐποίησεν οὖν τὴν Σκητὴν, κατὰ τὸ δυνατόν μιμήσασθαι θέλων τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου, οὕτως, τριάκοντα πηχέων τὸ μῆκος, καὶ δέκα τὸ πλάτος· καὶ μεσολαβήσας καταπέτασμα ἔσωθεν, ποιεῖ αὐτὴν χώρους δύο, καὶ ἐλέγετο ἡ πρώτη, Ἅγια, ἡ δὲ δευτέρα ἡ μετὰ τὸ καταπέτασμα, Ἅγια ἁγίων. Τύπος δὲ ἦν ἡ ἐξωτέρα τούτου τοῦ ὀρωμένου κόσμου, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος· ἐν ᾗ ὑπῆρχε τράπεζα κατὰ τὸ βόρειον μέρος, καὶ ἐπάνω τῆς τραπέζης δεκαδύο ἄρτοι, τύπον ἐπέχουσα τῆς γῆς καρποῦς ἐχούσης παντοδαπούς, μηνιαῖον ἕνα ὡσανεὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, δεκαδύο. Πέριξ δὲ τῆς τραπέζης κύκλῳ κυμάτιον στρεπτόν σημαῖνον τὴν θάλασσαν, τὸν λεγόμενον Ὀκεανόν· εἶτα καὶ πέριξ τούτου πάλιν κύκλῳ στε-

³⁷ Gen. II, 23. ³⁸ ibid. II, 18.

φάνην παλαιστοῦ, σημαίνουσαν τὴν πέραν γῆν, ἔνθα καὶ ἔστιν ὁ παράδεισος κατὰ ἀνατολάς, ἔνθα καὶ τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ πρώτου τοῦ καμαροειδοῦς, τοῖς ἄκροις τῆς γῆς πάντοθεν ἐπερείδεται. Ἐἶτα καὶ τὴν λυχνίαν εἰς τὸ νότιον μέρος τέθεικε φαίνουσαν εἰς βορρᾶν τῆ γῆ ἀπὸ τοῦ νότου. Ἐπτά λύχνους ἐπ' αὐτῆς τέθεικε τὴν ἑβδομάδα σημαίνων· οἱ δὲ λύχνοι τοὺς φωστῆρας πάντας σημαίνουσι. Μετὰ δὲ τὸ καταπέτασμα ἢ δευτέρῃ Σκηνῇ, ἢ λεγομένην Ἁγία ἁγίων, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ ὑπεράνω Χερουβίμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, τύπος ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τῶν οὐρανίων ἀπὸ τοῦ στερεώματος ἐπὶ τὸν ἀνώτερον οὐρανὸν, ὡσπερ ἀπὸ τοῦ καταπετάσματος, ἕως τοῦ τοίχου τῆς ἐσωτέρας σκηνῆς, ποιούσα τὸν ἐσωτέρον χώρον.

Παραγραφή.

Πρῶτος συγγραφεὺς ἐν κόσμῳ Μωσῆς, καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀποδείκνυσιν καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς ἑαυτῶν συντάγμασιν· ἐδήλωσαν γὰρ ὡς ἀρχαιότερος πάντων τῶν συγγραφέων ἐστὶν ὁ Μωϋσῆς.

Τὸ κείμενον.

Ἐσοφισθεὶς οὖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γράμματά τε, καὶ τῶν πάντων τὴν γένεσιν αὐταῖς ὄψεσιν ἐξ ἀποκαλύψεως δεξάμενος, καὶ δοξασθεὶς τὸ πρόσωπον, μὴ δυνάμενος ὁραθῆναι τοῖς συγγενέσιν ἄνευ καλύμματος, τότε πρῶτος ἀνθρώπων ὡς ἀξιόπιστος καὶ δεδοξασμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, συγγράφει τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως, λέγων, *Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν*· ἀρχὴν γενέσεως κόσμου παρὰ Θεοῦ γενομένην ὡς περιεκτικῶν πάντων ὑπαρχόντων καὶ ἔνδοθεν ὄντων πάντων τῶν λοιπῶν κτισμάτων, ὧν περ ἅμα αὐτοῖς καὶ ὧν μετὰ ταῦτα κατὰ μέρος πεποίηκεν ἀποφηνάμενος· εἶτα ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἕως τῆς ἕκτης τελέσεως πάντα τὰ ἔνδον ὑπάρχοντα οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῆ ἑβδόμῃ καταπαύσαντα τὸν Θεὸν εἰρηκῶς καὶ μηδὲν ἐργασάμενον, διὰ τὸ πεπληρωθῆαι πᾶσαν τὴν κτίσιν, καὶ μὴ λείπειν τι τῆ καλλίστη ἀρμονία τοῦ κόσμου, τότε πάλιν ἐπιφέρει· *Αὕτη ἡ βίβλος οὐρανοῦ καὶ γῆς*· ἀρκετὸν ἠγγησάμενος πάντα συνσημαίνεσθαι ἔσωθεν ὄντα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Καὶ πάλιν ἐτέρωθι· *Ἐν γὰρ ἕξ ἡμέραις συνετέλεσε, καὶ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι*· διὰ πάντων τὸν αὐτὸν νοῦν εἰρηκῶς, ὅτι καὶ ἔνδον εἰσὶ πάντα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ ὅτι πρὸ τῶν ζ' ἡμερῶν ἐκεῖνων τίποτε τὸ σύνολον οὐ πεποιήκει· ἀλλὰ καὶ ἤρξατο ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, καὶ ἐτέλεσε τῆ ἕκτη, καὶ τῆ ἑβδόμῃ κατέπαυσε, μηδὲν ἕτερον ποιήσας· καὶ ὅτι δύο μόνους οὐρανοὺς πεποίηκε, τὸν πρῶτον ἅμα τῆ γῆ, καὶ τὸν δεῦτερον μέσον θέμενος, καὶ ποιήσας τὰς δύο καταστάσεις, ταύτην τε καὶ τὴν μέλλουσαν, καθάπερ καὶ ἐν τῇ σκηνῇ προσέταξε γενέσθαι δύο χώρας κατὰ μίμησιν τοῦ κόσμου· *Κατὰ τὸν τύπον γὰρ, λέγει, τὸν δεχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει*· ἦν ὁ Ἀπόστολος ἐρμηνεύων πρὸς Ἑβραίους ἐπιστέλλων

A cuitu item, corona palmaris, terram ulteriorem adumbrans, in qua est paradus ad orientem, ubi item extrema primi cœli fornicati, extremis terre circumquaque fulciuntur. Hinc vero candelabrum ad australem partem posuit, quod ab australibus partibus ad aquilonares terram illustraret. Septem lucernas candelabro imposuit, his hebdomadem significans : lucernæ vero stellas omnes indicant. Post velum autem erat secundum tabernaculum, Sancta sanctorum dictum, et arca testimonii, propitiatorium, et cherubim gloriæ supra positi, propitiatorium adumbrantes, quæ typus sunt, secundum Apostolum, cœlestium a firmamento usque ad supremum cœlum, quasi a velo usque ad murum interioris tabernaculi, quod locum interiorem consti-

B 'uit.

Paragrapha.

Primus scriptor in orbe Moyses, ut Eusebius Pamphili, et Josephus in scriptis suis testificantur. Nam eum omnium scriptorum antiquissimum esse comprobant.

Textus

Edoctus igitur a Deo litteras, cum omnium rerum exordium ipsis oculis ex revelatione percepisset, vultusque ejus illuminatus et gloria repletus fuisset, ita ut non nisi velatum illum possent contribules ejus intueri, tunc primus omnium, utpote fide dignus et gloria affectus a Deo, librum Geneseos conscribit his verbis : *In principio fecit Deus cœlum et terram*³⁹; quæ principium a Deo creati mundi fuisse declarat, utpote quæ omnia complectantur, et in iis contineantur reliqua omnia opificia; ac tam ea quæ una cum eis produxit, quam ea quæ sub hæc sigillatim creata sunt, una recensuit. Deinde orsus a prima die, et sexta die finem faciens narranti ea quæ intra cœlum et terram continentur, postquam dixerat Deum septima die quievisse, nihilque ultra fecisse, quia omnis rerum natura completa erat, nihilque deficiebat ad pulcherrimum mundi concentum; rursus infert : *Hic liber cœli et terræ*, satis esse ratus omnia quæ intra cœlum et terram sunt indicasse. Ac rursus alibi ait : *Nam sex diebus perfecit; et requievit ab omnibus operibus suis, quæ cœperat Deus facere*⁴⁰; eadem semper sententia locutus, quod scilicet omnia intra cœlum et terram contineantur, Deumque dicit nihil ante septem illas dies condidisse, sed prima die cœpisse, **175** sexta perfecisse, septima quievisse, nihilque aliud creavisse; itemque duos tantum cœlos condidisse, primum cum terra; secundum in medio positum : duos status præparans, præsentem videlicet et futurum, quemadmodum et in tabernaculo ad mundi exemplar duo loca statui jusserat; nam ait, *Secundum exemplar quod tibi in monte ostensum est*⁴¹, quod explicans Apostolus in Epistola ad He-

³⁹ Gen. i, 1. ⁴⁰ Gen. ii, 3. ⁴¹ Exod. ixv, 40.

braeos ait, exterius tabernaculum esse hujus mundi typum; interius vero, cœlorum.

Cum itaque magnus ille et divinus mundi descriptor Moyses, testimonium et gloriam acceperit in Veteri quidem Testamento a Deo, in Novo autem a Christo: atque alii deiferi prophetæ et apostoli cum ipso testimonium ferant de omnibus deque figura mundi totius, ut in præcedenti libro declaravimus, ac circa ipsam creationem cum illo plane consentiant, quis ita pravæ mentis ac stultus et errore ductus fuerit, maxime si sese Christianum dicat, ut adeo assertæ veritati et sacro testimonio fidem neget, et non potius demissis in terram oculis reveretur testimoniorum turbam, electionem, revelationes, sapientiam, gloriam, prædictiones, signa stupenda, miracula magna, prophetiarum eventum, ipsius Dei testimonium, qui cum Moyse ut amicus cum amico coram collocutus est; et in Novo Testamento ipsius Domini Christi, qui sæpe de illo testificatus est? Sane ut ferventius loquar, nisi quis Deo adversari velit, nequaquam repugnare valeat; nam deinde pœnitentia ductus dicet: Digitus Dei est in illo; et sese victum fatebitur, quemadmodum illi Ægyptii incantatores venefici Jannes et Mambres de illo testificabantur. Cum itaque secundum magnum illum ac divinum cosmographum, Moysen, et secundum divinissimum illum, in quo Christus loquebatur, doctorem Ecclesiæ Paulum, duo tantum cœli a Deo conditi sint, non vero septem, octo aut novem, qui fieri potest ut exteris attendant, qui ex conjecturis sophismatibus, et ex arrogantia verba fundunt, et tabulas comminiscuntur, non veteribus scriptoribus, imo maxime nuperis, qui ad dubia et difficultates in sententia sua occurrentes, futiliorem defensionem excogitarunt. Qui possunt ii qui talibus animum adhibent, dicere aquas esse supra cœlum, secundum Scripturam; aut primam, secundam et tertiam diem sine cursu solis, lunæ et astrorum fuisse? Quomodo diluvium tempore Noe totam terram operuit, et rursus aquæ recesserunt? Aut quomodo iterum dixerint consummationem mundi fore, **176**, et astrorum cursum cessaturum esse ipsis cadentibus, nec ea ex successione noctes et dies factura esse, et periturum omnino præsentem statum; aliumque exhibendum esse peregrinum, atque huic longe superiorem; justos ingressuros in supremum cœlum, hoc visibili cœlo longe ulterius positum, ubi est regnum cœlorum, nempe secundum illud tabernaculum, dictum Sancta sanctorum, cujus typus erat locus ille interior in tabernaculo, quo ingressus est Dominus Christus assumptus in cœlum supra firmamentum, præcursor factus pro nobis, novam nobis et viventem viam parans? Aut qui possunt dicere, post consummationem, septem, octo aut novem fore cœlos aut cœlum, sive sphaeram, ut vocant iterum gyraturam? Cui bono? dicant, neque id invideant nobis.

Ἐφη, τύπον τοῦ κόσμου τούτου τὴν ἐξωτερὰν Σκηνὴν καὶ τὴν ἐσωτέραν τῶν οὐρανῶν.

Τοῦ οὖν τοιοῦτου μεγάλου καὶ θείου κοσμογράφου Μωϋσέως μαρτυρουμένου καὶ δοξασθέντος, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ Νέᾳ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐτέρων δὲ θεοφόρων προφητῶν καὶ ἀποστόλων συμμαρτυρούντων αὐτῷ περὶ πάντων περὶ τῶν σχήματων τῆς κτίσεως ἀπάσης, καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ παρεθήκαμεν, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως κατὰ πάντα συμφωνούντων αὐτῷ· τίς οὕτω σκαίδος καὶ ἠλίθιος καὶ πεπλανημένος, καὶ μάλιστα καὶ ὀνομάζων ἑαυτὸν Χριστιανὸν, ἀπιστήσῃ τῇ τοσαύτῃ ἀληθείᾳ καὶ ἱερᾷ μαρτυρίᾳ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον κύψας εἰς γῆν ἐντραπήσεται τὸν ὄχλον τῶν μαρτυριῶν, τὴν ἐκλογὴν, τὰς ἀποκαλύψεις, τὴν σοφίαν, τὴν δόξαν, τὰς προρρήσεις, τὰ σημεῖα τὰ παράδοξα, τὰ μεγάλα θαύματα, τὰς ἐκβάσεις τῶν προφητειῶν, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μαρτυρίαν, ὡς φίλος πρὸς φίλον κατὰ πρόσωπον ὁμιλοῦντος καὶ ἐνωπίως, καὶ ἐν τῇ Νέᾳ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ πολλάκις αὐτῷ μαρτυρήσαντος; Ὅντως ἴν' οὕτως καγὼ θερμότερον εἶπω, εἰ μὴ τις θεομάχος εἴη, τοῦτοις ἀντειπεῖν οὐ δυνήσεται· μεταμελόμενος γὰρ πάλιν λέξει· Δάκτυλος Θεοῦ ἐστὶν ἐν αὐτῷ· καὶ τὴν ἦσαν ὁμολογήσει, καθάπερ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπασιδοὶ φαρμακοὶ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἔλεγον περὶ αὐτοῦ. Κατὰ τὸν μέγαν οὖν καὶ θεῖον κοσμογράφον Μωϋσέα, καὶ κατὰ τὸν θειότατον καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔχοντα λαλοῦντα τὸν Δεσπότην Χριστὸν τὸν διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας Παῦλον, δύο καὶ μόνων οὐρανῶν γεγονότων παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ ἐπτὰ ἢ ὀκτὼ ἢ ἐννέα, πῶς οἶόν τέ ἐστὶν τοῖς ἐξω προσέχειν ἐκ στοχασμῶν καὶ σοφισμάτων καὶ γνάθων διαλεγόμενοις καὶ μύθους ἀναπλαττομένοις, οὐ παλαιοῖς, μάλιστα καὶ νέοις τισίν, οἱ πρὸς τὰς ἀπορίας τῶν οἰκειῶν δογμάτων ματαιοτέρας ἀπολογίας ἐπινενοήκασι; Πῶς δὲ δύνανται οἱ τοῦτοις προσέχοντες λέγειν, ὕδατα εἶναι ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν Γραφὴν, ἢ πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἡμέραν ἄνευ δρόμου ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρῶν γενέσθαι; Ἡ κατὰ τὸν ἐπὶ τοῦ Νῶε κατακλυσμὸν πῶς ἐκάλυψε πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πάλιν ὑπεχώρησαν τὰ ὕδατα; Ἡ πῶς δύνανται πάλιν λέγειν συντέλειαν κόσμου, καὶ παύεσθαι τὸν δρόμον, τῶν ἀστρῶν πιπτόντων, καὶ μηκέτι ἐκ διαδοχῆς ποιεῖν ἡμέρας καὶ νύκτας, καὶ παύεσθαι μὲν καθόλου τὴν παρούσαν κατάστασιν, ἀναδείκνυσθαι δὲ ἐτέραν ἀπεξενωμένην καὶ ὑπερβαίνουσαν ταύτην, καὶ εἰσερχεσθαι τοὺς δικαίους εἰς τὸν ἀνώτερον οὐρανὸν, ἐσώτερον τούτου τοῦ ὀρωμένου οὐρανοῦ, ἐνθα ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἢ δευτέρα Σκηνὴ ἢ λεγομένη, Ἁγία ἀγίων, ἧς τύπος ἦν ὁ ἐν τῇ Σκηνῇ ἐσώτερος χώρος· ἐνθα καὶ εἰσῆλθεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος, γενόμενος πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν, ἐγκαινίσας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν; Ἡ πῶς δύνανται λέγειν μετὰ τὴν συντέλειαν ἐπτὰ ἢ ὀκτὼ ἢ ἐννέα οὐρανοῦς, ἢ κυκλεύειν πάλιν τὸν οὐρανὸν τὴν παρ' αὐτῶν λεγομένην σφαῖραν; Εἰς τί χρήσιμον; λεγέτωσαν, μὴ φθονησάτωσαν ἡμῖν. Ἡ πῶς δύνανται οἱ τοιοῦτοι πιστεύειν καὶ περὶ τῶν παραδόξων

θαυμάτων τῶν πολλάκις ἡμῖν εἰρημένων, τῶν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὸ στήσαι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ ποιῆσαι μεγάλην πᾶν ἡμέραν, μέχρις οὗ τροπώσεται τοὺς ἐναντίους; ἐπὶ τοῦ Ἐζεχίου τοῦ ἀναποδισμῶν τοῦ ἡλίου ἐπὶ δέκα κλιμάκων ἀναποδίσαντος, ὃ καὶ τὸν Βαβυλώνιον ἐκπλήξεν παρεσκευάσεν ἐκπέψαι τῷ Ἐζεκίᾳ;

Παραγραφή.

Τινὲς ἔφασαν ἕως τοῦ νῦν ἑορτὴν ἐπιτελεῖσθαι παρὰ Πέρσαις τοῦ Μίθρα, τουτέστι τοῦ ἡλίου, μνημόσυνον τοῦ σημείου τοῦ ἐπὶ Ἐζεχίου.

Τὸ κείμενον.

Τὸ παμφάγον πῦρ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τὰ μὲν δεσμά τῶν τριῶν καῦσαν, αὐτοὺς δὲ ἕως τριχῶς καὶ ἱματίων μὴ διαφθεῖραν; Ἥλιον τὸν τηλικούτον τὸν ἄρματι πυρίνῳ τὸν οὐρανὸν διατρέχοντα, καὶ νεκρὸν ἐγείραντα, καὶ ὑστὸν ἐπὶ γλώσση ἐπὶ μ' καὶ β' μῆνας κατασχόντα; Τὸν τούτου μαθητὴν Ἐλισσαῖον, τὸν ῥίψαντα τὸ ξύλον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν σίδηρον ἀνασπᾶσαντα, οὗ καὶ ἡ κόνις νεκρὸν ἀνέστησεν; Ὅμοίως καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ γενόμενα θαύματα, τὴν παράδοξον ἐκ Παρθένου γέννησιν, τὴν τοῦ φανέντος ἀστέρος μαρτυρίαν, τῶν μάγων τὴν προσκύνησιν, τῶν ποιμένων ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου μετὰ χαρᾶς εὐαγγελισμὸν, τοῦ πλήθους τῆς στρατιᾶς τῶν ἀγγέλων τὴν δοξολογίαν, τοῦ Συμεῶν τὴν μετ' εὐχαριστίας προσευχὴν, τῆς Ἄννης τὴν ἐξομολόγησιν, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ πρῶτον θαῦμα ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὃς ἐν γάμῳ παράδοξον οἰνοποσίαν φιλοτίμως ἐχορήγησε, τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ καὶ ἀπὸ πηλοῦ διὰ πτυσμάτων ὀφθαλμῶν ἀναπλασμὸν, τὴν τοῦ Λαζάρου τεταρταίαν καὶ πεπορθμευμένην, καὶ ἔξουσαν ἤδη σπλάγγων ἀναχάλκευσιν, τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων δαίμόνων τρεμόντων τὴν παρουσίαν καὶ βοῶντων· *Ἦλθετε πρό καιροῦ βυσανίσαι ἡμᾶς, τὴν πρόσταξιν καὶ τὸν φόβον τῆς μαινομένης θαλάσσης, τὴν πορείαν τὴν ἐπὶ τοῦ νότου τῶν ὑδάτων, ὡς καὶ τὸν Πέτρον συμβαδίζεῖν ἐκίλευσε, κακείνου ἀπιστία κατασχεθέντος καὶ καταποντουμένου καὶ βοῶντος· Κύριε βοήθει μοι, καὶ τοῦ βυθοῦ ἀνασπᾶσα[ντι]ς, αὐθις συμβαδίσας, ὕγιῆ ἐπὶ τὸ πλοῖον ἀποκατέστησε, τὴν γενομένην ἐκλείψιν ἡλίου ἐπὶ ὥρας τρεῖς ἐν καιρῷ τοῦ πάθους, ἐν τεσσαρεσκαίδεκαταίᾳ τῇ σελήνῃ· ὅπερ καὶ τοῦτο ἐναντίον ἐστὶ τῆς κοσμικῆς σοφίας· εἰ μὴ γὰρ ἐν νεομηνίᾳ σελήνιου, οὐ παρακολουθεῖ κατ' αὐτοὺς ἐκλείψις ἡλίου· τὸν κλόνον τῆς γῆς, καὶ τῶν πετρῶν καὶ τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα διαβράχεν; Καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἔπερ νῦν καταλέγειν οὐκ εὐχερὲς, παραλείψας, ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν ὀραμοῦμαι, τὸν τῶν ἀνθρώπων, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου ἀνακαινισμόν· τὴν δωρεάν τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀτρεπτότητος τῆς δωρουμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ παντὶ τῷ κόσμῳ· τὴν ἀνοδὸν αὐτῶν πάλιν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἔνθα καὶ πρῶτος εἰσελήλυθε κατὰ σάρκα ὁ Δεσπότης Χριστός· τῶν ἀποστόλων τὰς σκιάς αἱ τοὺς ἀβρώστους ἐρώνυσαν, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὴν*

Quomodo possunt noem habere stupendis illis miraculis sub magno Moyse editis, de quibus subinde verba fecimus; similiterque sub Jesu Nave, cum sol et luna steterunt, diesque admodum producta est, donec ille hostes in fugam verteret; sub Ezechia item, qui solem decem gradibus retrocedere fecit, qua de re obstupefactus Babylonius legatos Ezechiae misit?

Paragrapha.

Quidam dicunt, apud Persas ad hoc usque tempus celebritatem Mithrae, id est solis, agi in memoriam signi sub Ezechia editi.

Textus.

Sub Nabuchodonosore ignis ille omnia devorans trium puerorum vincula quidem exussit, vestimentorum autem ne pilum quidem consumpsit. Quid Eliam memorem tantum illum virum, qui in carru igneo caelum decucurrit, mortuum excitavit, verbo solum pluviam quadraginta duobus mensibus cohibuit? Quid ejus discipulum Elisæum, qui lignum conjecit in aquam, et ferrum reduxit, ejus cineres mortuum suscitavit? Similiter quid sub Domino Christo patrata miracula recenseam: stupendum ex Virgine ortum, apparentis stellæ testimonium, magorum adorationem, pastoribus ab angelo datum cum gaudio nuntium, a multitudine exercitus angelorum celebratam gloriam, Simeonis preceationem cum gratiarum actione conjunctam, Annæ confessionem, ipsius Christi primum miraculum in Cana Galilææ, qui in nuptiis inexpectatum vini potum magnifice suppeditavit; cæco nato per lutum ex sputo **177** factum datum oculorum usum, Lazari quatruiduani mortui fetentium jam viscerum restaurationem, adversariorum dæmonum turbam eo præsentem perterritam, et clamantem: *Venisti ante tempus torquere nos*⁴²; jussionem et frenum furenti mari impositum, incessum supra dorsum maris, quando Petrum secum ambulare jussit, ac illum, incredulitate correptum, cum demergeretur et clamaret, *Domine, auxiliare mihi*⁴³, extraxit Christus ex profundo, ac secum deducens incolumem in naviculam restituit; eclipsin solis tempore passionis tribus horis perseverantem, idque in quarta-decima luna, quod sane a sæculari sapientia alienum est: nonnisi enim in neomenia lunari, secundum sophos illos, potest solis eclipsis contingere; terræ motum, petrarum et veli templi scissionem? Cæteris autem omnibus, quæ jam enumerare haud ita facile esset, prætermisissis, ad ipsam demum resurrectionem decurram, quæ hominum et totius mundi renovatio est; donum incorruptionis, immortalitatis, immutabilitatis, universo mundo concessum a Deo; ascensum item hominum in caelum, quo primus secundum carnem Dominus Christus ingressus est. Quid referam apostolorum umbras, quæ infirmos curabant; apostoli Pauli raptum usque ad tertium caelum, id est tertia mi-

⁴² Matt. viii. 29. ⁴³ Matth. xiv, 30.

nus parte quam distet cœlum a terra, nempe usque ad firmamentum; rursusque in paradysum, ubi arcanorum verborum dignus habitus est, auditor factus eorum quæ non licet homini loqui? Quæ sane omnia mirabilia sunt, et naturam, sive statum nostrum, excedunt.

Paragrapha alia.

Sub Jesu Nave sol stetit, sub Ezechia Isaiæ opera retrocessit, in passione Christi contra exteriorum regulam totus defecit. Quæ prophetis, apostolis et ipsi Christo fidem conciliant, sunt stupenda et magna miracula, atque prædictiones; quod Platoni, Aristoteli, Ptolemæo et aliis fidem addere possit, illud est, ex calculis eclipsin solis et lunæ cognoscere si tamen vel ita vere dicant.

Textus.

Et hæc quidem priscos illos homines ad obtemperandum prædictionibus perpulerant; nobis autem prophetiarum eventus suadent, ut fidem habeamus signis et aliis omnibus quæ propheta locuti sunt: quale factum est Domini Christi tempore, cum, descendens ex monte Olivarum, et Jerosolyman **178** respiciens, ejusque infortunium dolens, sic ait: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et nolulistis? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta* ⁴⁴. Deinde, cum sententiam tulisset adversus templum, discipuli, adhuc Judaico more affecti,angebantur; aitque postea: *Descendentis de monte ostenderunt ipsi structuram templi* ⁴⁵, ut videlicet ipsum ad misericordiam flecterent, et ille suam contra templum vocem et sententiam revocaret: sciebant enim et credebant omnia ab eo prolata eventura esse. Ille rei non nescius sic ipsos alloquitur: *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat* ⁴⁶. Illi vero timentes, tandem quieverunt, neque ultra hac de re locuti sunt. Exinde vero irrupentes Romani et templum et urbem solo æquarunt, et in solitudinem prorsus verterunt, quasi ex pacto, Domini jussa exsequentes. Et hactenus ipsis oculis videmus, elapsis annis plus quingentis, ita in desertum conversum locum esse, ut instaurari nequeat. **D** Dicebat item discipulis suis: *Confidite, ego vicimundum* ⁴⁷; ac rursus: *Portæ inferi non prævalent adversus Ecclesiam* ⁴⁸; iterumque ait, totum orbem doctrina sua replendum esse, quemadmodum cum mulier fermentum accipit et in tria farinae sata abscondit, donec fermentetur totum et unum efficiatur ⁴⁹; ac rursus: *Prædicabitur Evangelium in universo mundo* ⁵⁰. Quo dicto etiam quamdam sibi benevolam mulierem una prædicandam esse docet: omniumque rerum eventus jam conspicimus. Nam cum olim Christiani a Græcis

ἀρπαγὴν τὴν ἕως τρίτου οὐρανοῦ γενομένην, τούτεστι παρὰ τὸ τρίτον τοῦ διαστήματος τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος· πάλιν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐνθα καὶ τῶν ἀβρήτων ῥημάτων ἤξιώθη ἀκουστῆς γενέσθαι, ἅπερ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι; Ἄπερ πάντα παράδοξα τυγχάνει, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἦτοι κατάστασιν ὑπερβαίνει.

Ἐτι παραγραφή.

Ἐπι Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐστάθη ὁ ἥλιος· ἐπι Ἐζεχίου διὰ Ἡσαίου ἀνεπόδισεν· ἐπι τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ παρὰ τὸν κανόνα τῶν ἐξωθεν ὄλος ἐξέλιπεν. Ἡ ἀξιοπιστία τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὰ παράδοξα καὶ μεγάλα θαύματα καὶ αἱ προβήσεις· ἡ ἀξιοπιστία Πλάτωνος, καὶ Ἀριστοτέλους, Πτολεμαίου καὶ τῶν λοιπῶν, ἐκ ψήφων γινώσκειν ἐκλείφιν ἡλίου καὶ σελήνης· εἶγε κἄν οὕτως ἀληθεύ[σ]ωσι.

Τὸ κείμενον.

Αα. ταυτα μὲν τοὺς τότε ἀνθρώπους γινόμενα παρεσκεύασαν πείθεσθαι καὶ περὶ τῶν προβήσεων· ἡμᾶς δὲ αἱ ἐκβάσεις τῶν προφητειῶν παρασκευάζουσι πείθεσθαι περὶ τῶν σημείων, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐλάλησαν· οἷον γέγονε καὶ ἐπι τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ· Κατερχόμενος τότε ἐκ τοῦ ὕρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ προσέχων εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀπέναντι ταλανίζων αὐτήν, φησὶν οὕτως· *Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυναγαγεῖ ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε!* Ἴδου ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρημος. Εἶτα ἀποφνηαμένου αὐτοῦ κατὰ τοῦ ναοῦ, οἱ μαθηταὶ ἐδάκνοντο εἶτι· Ἰουδαϊκώτερον διακείμενοι, καὶ φησι μετὰ ταῦτα· *Κατελθόντες ἐκ τοῦ ὕρους, ὑπέδειξαν αὐτῷ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ*· ἵνα δῆθεν εἰς οἶκτον αὐτὸν κινήσῃ, καὶ τὴν φωνὴν τὴν κατὰ τοῦ ναοῦ ἀνακαλέσῃται· ἤδεν γὰρ καὶ ἐπίστευον πάντα τὰ λαλούμενα παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι. Ὁ δὲ γνοὺς πρὸς αὐτοὺς φησι· *Βλέπετε πάντα ταῦτα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφελθῆ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆσεται*. Ἐκεῖνοι δὲ φοβηθέντες, ἠσύχασαν, μηκέτι εἰπόντες τὰ περὶ τούτου. Ἐκ τότε οὖν ἐλθόντες Ῥωμαῖοι, καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν κατέσκαψαν, καὶ ἔρημον παντελῶς εἰργάσαντο· ὥσπερ ἐκ συνθήματος Δεσπότου τὸ προσταθὲν ἐκπληρώσαντες· καὶ ὁρῶμεν αὐταῖς ὄψεσι μέχρι τοῦ νῦν, ἰδοὺ πλέον πεντακοσίων ἐτῶν ἐξότε ἔρημος γέγονε, μὴ δυνάμενος ἀνανεωθῆναι. Ἐτι εἶπε τοῖς ἰδίῳις μαθηταῖς· *Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*· καὶ πάλιν· *Πύλαι ἧδου οὐ κατισχύσουσι τῆς Ἐκκλησίας*· καὶ πάλιν, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πλησθήσεσθαι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας· ὥσπερ ζύμην λαβοῦσα γυνὴ κρύψει εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ζυμωθῆ ὄλον, καὶ γένηται ἓν· καὶ πάλιν, *Κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ*. Μεθ' οὗ καὶ γυναῖκα εὖνουν αὐτῷ συγκηρύττεσθαι· καὶ ὁρῶμεν τὰς ἐκβάσεις πάντων γενομένας. Διωκόμενοι γὰρ ποτε πάνυ οἱ Χριστιανοὶ ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, νενίκηκασιν

⁴⁴ Matth. xxiii, 37, 38. ⁴⁵ Matth. xxiv, 1. ⁴⁶ ibid. 2. ⁴⁷ Joan. xvi, 35. ⁴⁸ Matth. xvi, 18. ⁴⁹ Matth. xiii, 33. ⁵⁰ Matth. xxiv, 14.

καὶ τοὺς διώκοντας εἰς ἑαυτοὺς εἴλκυσαν. Ὅμοίως A καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ποτὲ μὴ καταβαλλομένην, ἀλλὰ πληθυνομένην, καὶ ὁμοίως πᾶσαν τὴν γῆν τῆς διδασκαλίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ πληρωθεῖσαν, καὶ ἔτι πληρουμένην, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρυττόμενον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· ὅπερ ἐν πλείοσι τόποις παρῶν ἰδὼν καὶ μεμαθηκῶς ἀπαγγέλλω ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας.

(34) Ἐν τῇ Ταπροβάνῃ νήσῳ ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ Ἰνδία, ἐνθα τὸ Ἰνδικὸν πέλαγός ἐστι, καὶ ἐκκλησία Χριστιανῶν ἐστὶν ἐκεῖ καὶ κληρικοὶ καὶ πιστοί, οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ περαιτέρω· ὁμοίως καὶ εἰς τὴν λεγομένην Μιλλέ, ἐνθα τὸ πέπερι γίνεται· καὶ ἐν τῇ Καλλιάνῃ δὲ τῇ καλουμένῃ, καὶ ἐπίσκοπός ἐστιν ἀπὸ Περσίδος χειροτονούμενος. Ὅμοίως καὶ ἐν τῇ νήσῳ B τῇ καλουμένῃ Διοσκορίδους κατὰ τὸ αὐτὸ Ἰνδικὸν πέλαγος, ἐνθα καὶ οἱ παροικοῦντες Ἑλληνιστὶ λαλοῦσι, πάροικοι τῶν Πτολεμαίων τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ὑπαρχόντων, καὶ κληρικοὶ εἰσιν ἐκ Περσίδος χειροτονούμενοι καὶ πεμπόμενοι ἐν τοῖς αὐτόθι, καὶ Χριστιανῶν πλῆθος· ἦν νήσον παρέπλευσα μὲν, οὐ κατέβην δὲ ἐν αὐτῇ· συνέτυχον δὲ ἀνδράσι τῶν ἐκεῖ Ἑλληνιστὶ λαλοῦσιν, ἐλθοῦσιν ἐν τῇ Αἰθιοπία. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ Βάκτροις, καὶ Οὐβνοῖς, καὶ Πέρσαις, καὶ λοιποῖς Ἰνδοῖς, καὶ Περσαρμενίοις, καὶ Μήδοις, καὶ Ἐλαμίταις καὶ πάτῃ τῇ χώρᾳ Περσίδος καὶ ἐκκλησίαι ἀπειροὶ καὶ ἐπίσκοποι, καὶ Χριστιανοὶ λαοὶ πάμπολλοι, καὶ μάρτυρες πολλοὶ, καὶ μονάζοντες ἡσυχασταί. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Αἰθιοπία, C Ἀξίωμην τε καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον· Ἀραβίαν τε τοὺς Εὐδαίμονας, τοὺς νῦν καλουμένους Ὀμυρίτας, πᾶσαν Ἀραβίαν καὶ Παλαιστίνην, Φοινίκην τε καὶ πᾶσαν Συρίαν καὶ Ἀντιόχειαν μέχρι Μεσοποταμίας, Νωβάτας τε καὶ Γαραμάντας, Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν, Ἀφρικὴν καὶ Μαυριτανίαν ἕως Γαδείρων, τὰ πρὸς νότον πανταχοῦ ἐκκλησίαι Χριστιανῶν εἰσι, καὶ ἐπίσκοποι, μάρτυρες, μονάζοντες, ἡσυχασταὶ διαπαντός, ὅπη ἐστὶ κηρυττόμενον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ὅμοίως πάλιν Κιλικίαν, Ἀσίαν, Καππαδοκίαν, Λαζικήν, καὶ Πόντον, καὶ τὰ ὑπερβόρεια μέρη Σκυθῶν, Ὑρκάνων, Ἐρούλλων, Βουλγάρων, Ἑλλαδικῶν τε καὶ Ἰλλυρίων, Δαλμάτων, Γότθων, Ἰσπανῶν, Ῥωμαίων, Φράγγων, καὶ λοιπῶν ἔθνων μέχρι τῶν Γαδείρων τοῦ Ὀκεανοῦ D κατὰ τὸ βόρειον μέρος, πιστευσάντων καὶ καταγγελλόντων τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν ὁμολογούντων. Καὶ πληρουμένως ὁρῶμεν τὰς προφῆσεις εἰς πάντα τὸν κόσμον.

Ποῖος Σωκράτης, ἢ Πυθαγόρας, ἢ Πλάτων, ἢ Ἀριστοτέλης, ἢ ἕτερός τις τῶν διαπρεψάντων παρὰ τοῖς ἔξωθεν φιλοσόφοις, ἠξιώθη προειπεῖν ἢ κηρύξαι τι τοιοῦτον, ὠφέλιμον τῷ κόσμῳ, ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀσάλευτον, χαριζομένην τοῖς ἀνθρώποις; Εἰ μὴ μόνον ἐκ ψήφου καὶ κοσμικῆς μαθήσεως, ὡς εἰ γε καὶ αὐτὸ ἀληθεύουσι, τὰς ἐκλείψεις τὰς ἡλιακὰς καὶ τὰς σε-

et Judæis vehementer impugnarentur, vicerunt tamen, et adversarios suos ad se pertraxerunt. Ecclesiam similiter non destructam, sed admodum multiplicatam cernimus: itemque totum orbem doctrina Domini Christi repletam, eamque in dies propagari, Evangelium etiam in universa terra prædicari videmus. Quod cum multis in locis præsens ipse, tum oculis, tum narrata aliorum edidicerim, quasi teste veritate renuntio.

In Taprobana insula ad interiorem Indiam, ubi Indicum pelagus exstat, ecclesia Christianorum habetur, ubi clerici et fideles reperiuntur: an ulterius etiam, ignoro. Similiter in Male, ut vocant, ubi gignitur piper. In Calliana vero (sic nuncupant) episcopus est, in Perside ordinari solitus. Similiterque in insula quæ Dioscoridis vocatur, in eodem mari Indico sita, cujus incolæ Græce loquuntur, suntque coloni 179 a Ptolemæis Alexandri Macedonis successoribus istuc deportati, clerici reperiuntur, ex Perside, ubi ordinantur, eodem transmissi: ibi etiam Christianorum multitudo versatur. Cui insulæ adnavigavi, neque tamen eo descensum feci: verum cum quibusdam ejus incolis Græce loquentibus colloquia miscui, qui in Æthiopiam proficiscebantur. Itemque apud Bactros, Hunnos, Persas, reliquos Indos, Persarmenos, Medos, Elamitas, atque in tota Persidis regione ecclesie infinitæ sunt; episcopi item, Christianique populi magno numero, martyres multi, monachi et hesychastæ. Similiterque in Æthiopia, in Axumi et in universa circum regione. Apud Arabas quoque Felices, qui jam vocantur Homeritæ, in universa Arabia, Palestina, Phœnice et tota Syria, Antiochia usque ad Mesopotamiam, Nobatas et Garamantas, in Ægypto, Libya, Pentapoli, Africa et Mauritania usque ad Gades versus meridiem ubique ecclesias Christianorum videas, et episcopos, martyres, monachos, hesychastas, ubi prædicatum fuit Evangelium Christi. Itemque in Cilicia, Asia, Cappadocia, Lazica, Ponto, et in hyperboreis partibus Scytharum, Hyrcanorum, Herulorum, Bulgarorum, Helladicorum, Illyriorum, Dalmatarum, Gotthorum, Hispanorum, Romanorum, Francorum, et reliquarum gentium usque ad Gades Oceani versus septentrionalem plagam: qui omnes crediderunt, ac Evangelium Christi annuntiant, resurrectionemque mortuorum confitentur. Atque sic prædictiones in universo mundo completas videmus.

Quis Socrates, aut Pythagoras, aut Plato, aut Aristoteles, aut alius ex philosophis, qui apud exteros floruerunt, dignus habitus est, qui tale quidpiam prædiceret aut annuntiaret, mundo scilicet utile, ut est resurrectio mortuorum et regnum cælorum immutabile, hominibus concessum? Nonnisi enim ex calculis et sæculari disciplina possunt quidpiam prænuntiare; ita ut, etiamsi vere dicant,

(34) De Christianismo in India vide in præfatione.

(et vere dicunt utique), dum eclipses solares et lu-
cres annuntiant, nihil hinc mundo utilitatis ob-
veniat; imo potius hinc superbia oritur: hæc vero
si siluissent, nullum hinc damnum mundo illatum
fuisset. Quis enim puer, acceptis calculis, hujus-
modi disciplina vacuus sit? Quæ vetula, aut rusticus
in agro educatus, non physicas saltem notitias
quasdam assequatur? Aut quis populus etiam bar-
barus hæc ignorat? dico astronomiam, geometriam
variasque facultates, medicinam, fabrilem artem,
dolatoriam, textilem, malleatoriam, agriculturam,
180 et alias quas ne mento quidem capere Græci
possunt. Aut quæ natio ab oriente usque ad occi-
dentem, a septentrione ad meridiem, si quidem in
Christum credat, ex methodo quadam et variis cal-
culis, paschales multorum annorum solemnitates
non præsignificat? Omnesque sane vera prædicere
deprehenduntur, quandoquidem ab extremis terræ
diversos calculos ac methodos, omnes eadem die uno

Etenim cum Deus homini sapientiam et rationem
indiderit, id effecit ut omnia ad quæ mens pertin-
gere valet, aut inveniat, aut ex disciplina adipisca-
tur. Etenim hujusmodi naturæ est animal illud ra-
tionale, homo. Nam cum prisci homines, arte qua-
dam reperta et adinventâ, in multis lapsi sint, ex-
perientia deinde, aut tempore aut assiduitate tra-
ctandi, sive iidem ipsi, sive posterî eorum, ea ipsa
emendant ac corrigunt: similiterque qui ab ipsis
ediscunt, ea firmiter retinent. At divinæ disciplinæ
non pari modo ex humana inventione perfectiores
evadunt: sed a prima institutione a Deo inditæ,
sive hæc dogmata, sive artes sint, firmiter com-
prehenduntur: quemadmodum iis accidit qui tem-
pore Moysis tabernaculum struxerunt, quibusque
Deus sapientiam indidit, Beseleel scilicet filio Uriæ,
Elii Or, ex tribu Juda, et Eliab filio Achisamach,
ex tribu Dan, aliisque omnibus qui intelligentia et
Spiritu divino repleti sunt, necnon scientia ad
opus quodlibet excogitandum, sive ad architecto-
nicen, sive ad auri, argenti et æris opera, sive ad
hyacinthum, purpuram, coccinum textum, byssum
retortam elaboranda, sive ad lapidea opera, sive
ad fabrilia ligua concinnanda, ad opera omnia
conficienda, quæ jussit Deus Moysen in taberna-
culo testimonii, in arca testamenti, et in propitia-
torio ipsi imposito, adornare: necnon ad appara-
tum et ad altaria tabernaculi, et ad mensam omnia-
que vasa ejus, ad labrum et basim ejus, ad stolas
ministerii Aaronis, et ad stolas filiorum, ut sacer-
dotium obirent Deo, ad oleum unctionis, ad thymia-
ma compositionis sancti, secundum omnia quæ fa-
cere præcipit ipsi Deus. Et sane hactenus plerasque
harum artium penes Judæos maxime cultas de-
prehendas.

181 Paragrapha.

Cum primus homo peccasset, et ad delicti sui
sensum devenisset, atque a Deo opportune convi-

ληνιακάς, ὅπερ καὶ ἀληθεύουσι κηρύττοντες, οὐδὲν
ἐκ τούτου τῷ κόσμῳ προσγενήσεται ὄφελος, ἢ μᾶλ-
λον καὶ τῦφος· σιωπῶντες δὲ οὐδεμίαν βλάβην προ-
τρέψαι δυνήσονται. Ποῖον γὰρ παιδίον παραλαβὼν
τὴν ψῆφον, ἀμοιρήσει τῆς διδαχῆς; Ἡ ποῖα γραῦς
ἢ ἐν ἀγρῷ τις ἀνατεθραμμένος, ἀμοιρήσει φυσικῶν
τινῶν; Ἡ ποῖον ἔθνος ἢ βάρβαρος, οὐκ ἐπίσταται
ταῦτα· λέγω δὴ ἀστρονομίαν, γεωμετρίαν, καὶ ἐπι-
στήμας διαφόρους, λατρικὴν, τεκτονικὴν, λαξευτικὴν,
ὕφαντικὴν, χαλκευτικὴν, γεωργικὴν, καὶ ἐτέρας, ἃς
οὔτε ἐνθυμεῖσθαι τοὺς Ἕλληνας δυνατόν; Ἡ ποῖον
ἔθνος ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἄρκτου τε καὶ με-
σημβρίας, πιστεῦσαν εἰς Χριστὸν, οὐ προλέγει ἐκ
μεθόδων καὶ διαφορῶν ψήφων πολλῶν ἐτῶν πασχα-
λίους ἑορτάς; Καὶ πάντες προλέγοντες ἀληθεύουσιν,
ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπ' ἄκρων γῆς ἕως ἄκρων ἑορτάζοντες
συμφώνως κατὰ τὰς διαφοροὺς ψήφους καὶ μεθόδους.
usque ad extrema opposita, etiamsi secundum di-
consensu Pascha celebrant.

Σοφίστας γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λόγῳ
αὐτῷ μεταδούς, ἐφευρίσκειν πεποίηκεν ὅσα δ' ἂν ὁ
νοῦς ἐπιθαλεῖν δυνηθεῖη, ἢ καὶ ἀπὸ μαθήσεως παρα-
λάβῃ. Τοιοῦτο γὰρ φύσει τὸ ζῶον τὸ λογικόν ὁ ἄν-
θρωπος. Οἱ πρῶτοι γὰρ ἐπινοοῦντες ἄνθρωποι
τέχνην, πολλὰ διασφαλλόμενοι, τῇ πείρᾳ, καὶ τῷ
χρόνῳ, καὶ τῇ τριβῇ αὐτοὶ ἢ οἱ μετ' αὐτοῦς, ὕστερον
κατορθοῦσιν· ὁμοίως καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν παραλαμβά-
νοντες, ἀσφαλῶς τὸ παραδιδόμενον παραλαμβάνου-
σι. Τὰ δὲ θεῖα μαθήματα οὐχ οὕτως ἐξ ἐπινοίας
ἀνθρωπίνης κατορθοῦται, ἀλλ' ἐκ πρώτης παρὰ τοῦ
Θεοῦ διδόμενα, καὶ τε δόγματα, καὶ τέχναι, ἀσφαλῶς
τις παραλαμβάνει· ὥσπερ καὶ πεποιήκασιν οἱ ἐν
τῇ σκηνῇ τῇ ἐπὶ Μωϋσέως σοφισθέντες παρὰ τοῦ
Θεοῦ, αὐτὸς καὶ Βεσελεὴλ ὁ τοῦ Οὐρίου, υἱοῦ Ἄρ,
τῆς φυλῆς Ἰούδα, καὶ ὁ Ἐλιὰβ ὁ Ἀχισαμάχ, ἐκ
φυλῆς Δάν, καὶ πᾶσιν οἷς δέδωκε σύνεσιν, καὶ
Πνεῦμα θεῖον ἐπέλησε καὶ ἐπιστήμην ἐν παντὶ ἔργῳ
διανοεῖσθαι, καὶ ἀρχιτεκτονεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι τὸ
χρυσίον, καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκὸν, καὶ τὴν
ὕακινθον καὶ τὴν πορφύραν, καὶ τὸ κόκκινον τὸ νη-
στὸν, καὶ τὴν βύσσον τὴν κεκλωσμένην, καὶ τὰ
λιθουργικὰ εἰς τὰ ἔργα, καὶ τὰ τεκτονικά τῶν ξύλων
ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα ὅσα συνέταξε ποιῆ-
σαι ὁ Θεὸς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὴν
κιβωτὸν τῆς διαθήκης, καὶ τὸ ἱλαστήριον τὸ ἐπ'
αὐτῆς, καὶ τὴν διασκευὴν τῆς σκηνῆς, καὶ θυσια-
στήρια τῆς σκηνῆς, καὶ τὴν τράπεζαν, καὶ πάντα
τὰ σκεύη αὐτῆς, καὶ τὸν λουτήρα, καὶ τὴν βάσιν
αὐτοῦ, καὶ τὰς στολὰς τὰς λειτουργικὰς Ἀαρὼν, καὶ
τὰς στολὰς τῶν υἱῶν, εἰς τὸ ἱερατεῦειν τῷ Θεῷ,
καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ τὸ θυμίαμα τῆς
συνθέσεως τοῦ ἁγίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐνετείλατο
αὐτῷ ποιεῖν. Ἀμέλει ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας τὰς
πλείστας τῶν τεχνῶν τούτων παρὰ Ἰουδαίους ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρήσεις.

Παραγραφή.

Τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἀμαρτήσαντος, καὶ εἰς
αἴσθησιν τοῦ πλημμελήματος ἐλθόντος, καὶ παρὰ

Θεοῦ συμφερόντως ἐλεγχόμενος, καὶ αἰσχύνῃ καὶ αἰδῶ κομιτάμενος, διελογίζετο λοιπὸν τὴν ἑαυτοῦ γυμνωσιν σκεπάσαι, τεχναζόμενος δὲ, καὶ παρὰ Θεοῦ ὡς λογικὸς νυττόμενος, ἐφεῦρε τὴν βραπτικὴν τέχνην, φύλλα συκῆς ἑαυτῷ συρράπτων δια σκολόπων δένδρων. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ χιτῶνας πάλιν ὑπὸ Θεοῦ σοφισθεὶς, ἐκ δερμάτων ξύλων (sic) ποιεῖν ἐδιδάχθη. Καὶν δὲ γηπονίαν καὶ Ἄβελ ποιμαντικὴν τέχνην, ἦτοι ἐπιστήμην, ἐφευρηκότες μαρτυροῦνται παρὰ τῆς Γραφῆς. Ἐἴτα πάλιν μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν ὁ Καὶν παρὰ Θεοῦ ἐκβλήθεις, καθὰ γέγραπται, *ἔξῆλθε Καὶν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ κατέφυκεν ἐν γῆ Ναιν*, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐξεβλήθη ὁ Καὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπέμυθη ἐν ἐξορίᾳ εἰς γῆν μοχθηρὰν· κατοικητήριον γάρ τοῦ Θεοῦ ὑπενόουν εἶναι τὴν παράδεισον, ὡς ἐκεῖθεν ἐξερχομένου, καὶ συχνότερον αὐτοῖς ὄπανομένου. Οἱ ἐγγύθεν οὖν τοῦ παραδείσου ὄντες υἱοὶ τοῦ Σῆθ, ὡς ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Θεοῦ ὄντες, καὶ πυκνότερον τῷ Θεῷ ὁμιλοῦντες, διαπαντὸς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ ἐκαλοῦντο· οἱ δὲ περὶ τὸν Καὶν, ὡς μακρὰν πού τοῦ παραδείσου ἀπὸκλισμένοι, καὶ μὴ ὄντες ἀεὶ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν μοχθηρᾷ γῆ πάνυ οἰκοῦντες, καὶ τεθηρωμένη, καὶ ἑαυτῶν μᾶλλον ἐπιμελούμενοι, ἐκαλοῦντο υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν φόβῳ οὖν διάγοντες ὁ τε Καὶν καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ, ἐφεῦρον ἐτέρας τέχνας πρὸς ἑαυτῶν ἀσφάλειαν, οἷας εἰπεῖν τεκτονικὴν, λαξευτικὴν, χαλκευτικὴν, μουσικὴν· τεκτονικὴν μὲν πρὸς τὸ σκηναὶς ποιεῖν καὶ θύρας καὶ στέγας, ἑαυτοὺς φυλάττοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν κτήνη· λαξευτικὴν δὲ πρὸς τὸ οἴκους καὶ πόλεις κτίζειν, ἀσφάλειαν καὶ φρουρὰν ἑαυτοῖς προνοοῦμενοι· χαλκευτικὴν δὲ πρὸς τὸ γηπονεῖν, καὶ τέμνειν τὴν γῆν ἀρότρῳ, καὶ θερίζειν τὰ σπέρματα μαχαίραις, καὶ πρὸς τὸ αὐλοῦς καὶ ἑτέρα τινὰ ποιεῖν· μουσικὴν δὲ πρὸς τὸ αὐλοῖς καὶ κιθάραις καὶ ψαλμοῖς ἀγρυπνεῖν νυκτὸς, καὶ φυλάττειν ἑαυτοὺς τε καὶ τὰ ἑαυτῶν κτήνη ἀπὸ βλάβης θηρίων. Ἐν φόβῳ οὖν διάγοντες καὶ ἐν ἐξορίᾳ ὑπάρχοντες, πᾶσαν μηχανὴν ἐπενόουν πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν. Οὕτως γὰρ λέγει περὶ αὐτῶν, περὶ μὲν τοῦ Καὶν, *Καὶ ἦν αἰκοδομῶν πόλιν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Ἐνώχ*· περὶ δὲ Θόβελ τοῦ υἱοῦ Λάμεχ τοῦ ἐκ τῆς Ἀδᾶς, φησὶν, *Οὗτος ἦν πατὴρ αἰκούντων ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων*· περὶ δὲ τοῦ Ἰουβάλ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰαβὴλ τοῦ υἱοῦ Λάμεχ, *καὶ κινῶν τὸν ἀντικατὰ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἦν ἄρχη τῆς ἀρχαίας τεχνολογίας*. Χαλκευτικὴν δὲ ὡς ὅταν λέγῃ περὶ Θόβελ τοῦ ἐκ τῆς Σελλᾶς· *Οὗτος ἦν σφυροκόπος, χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδηροῦ*.

Οὕτως οὖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς σοφίας τὸν ἀνθρώπον, ἐφευρίσκειν πεποίηκε τὰς τέχνας· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἀρχῇ ἐφεῦρον αὐτάς, οἱ δὲ μετ' ἐπειτα ἐκ τῶν πρῶτων τὰς ἀφορμὰς λαβόντες, καὶ πολυπραγμονοῦντες ἐπέτειναν αὐτάς ἀκριβέστερον. Καλὸν οὖν συνάσαι λόγον πρὸς τοὺς σοφιστομένους καὶ λέγοντας αἰδῶν εἶναι τὸν κόσμον, καὶ ἀναρχόν, καὶ ὑπομνησαί ὡς σφάλονται, μὴ συνιέντες ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἦτοι καὶ τῶν τεχνῶν, ὡς οὐκ ἔστιν

actus fuisset; hinc confusionem et pudorem referens, de nuditate sua tegenda cogitare coepit, et a Deo, utpote rationalis, punctus dolore, artem consuendi reperit, sicque folia adhibitis arborum spinis sibi consuit. Tum a Deo artem vestium conficiendarum edoctus, ut ex pellibus ovium ipsas adornaret edidit. Cainum autem agriculturam, Abelem vero pastoritiam artem sive scientiam invenisse, testificatur Scriptura. Deinde post fratricidium Cain a Deo ejicitur, ut scriptum est: *Egressus est Cain a facie Dei, et habitavit in terra Nain*⁸⁰; ac si diceret, *Ejectus est Cain a Deo et missus est in exilium in terram ærumnosam*: nam habitaculum Dei putabant esse paradysum, quia inde egrediebatur ac frequenter ipsis apparerat. Cum ergo filii Seth proxime paradysum incoherent, et quasi sub cura Dei essent, passimque Dei colloquio fruenterentur, ideo filii Dei nuncupabantur; Caini vero filii, utpote procul paradiso translati, nec sub cura Dei semper versantes, imo in terra admodum ærumnosa habitantes, qui sui ipsorum curam haberent, filii hominum appellabantur. Cum ergo in formidine degerent Cain et ejus posteri, alias sibi artes ad tutelam et securitatem excogitarunt, nempe, tectonicen, dolatoriam, malleatoriam, musicam: tectonicen, ut sibi tabernacula struerent, portas et tecta, ad sui, jumentorum pecorumque tutelam; dolatoriam, ad excitandas domos et urbes, in præsidium et munimentum; malleatoriam ad agriculturam, et ad terram aratro sulcandam, ad metenda falcibus semina, ad tibias et alia multa conficienda; musicam demum, ut tibiis, citharis et cantibus vigiliis noctu agerent, seseque cum jumentis a ferarum injuriis custodirent. In formidine igitur et in exilio vitam agentes, omnem machinam ad sui tutelam excogitabant: ita enim de illis dicitur, de Cain scilicet, *Et edificavit urbem, et vocavit eam nomine filii sui, Enoch*⁸¹; de Thobel filio Lamech ex Ada, *Hic erat pater habitantium in tabernaculis pastorum*⁸²; de Jubal fratre Thobel sic ait, *Hic erat qui docuit usum psalterii et citharæ*⁸³. Malleatoriam vero memorat cum de Thobele ait ex Sella nato, *Hic fuit malleator et faber aeris et ferri*⁸⁴.

Θόβελ, οὕτως φησὶν· *Οὗτος ἦν ὁ καταδείξας τὴν ἀρχαίαν τεχνολογίαν*· περὶ δὲ τοῦ Ἰουβάλ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰαβὴλ τοῦ υἱοῦ Λάμεχ, *καὶ κινῶν τὸν ἀντικατὰ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἦν ἄρχη τῆς ἀρχαίας τεχνολογίας*. Χαλκευτικὴν δὲ ὡς ὅταν λέγῃ περὶ Θόβελ τοῦ ἐκ τῆς Σελλᾶς· *Οὗτος ἦν σφυροκόπος, χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδηροῦ*.

Sic ergo Deus a principio sagacitatem homini indidit ad inventionem artium: ac **182** prisca quidem illi ipsas excogitarunt, posteri vero eorum, arrepta ex prisca occasione, dum eas accurate tractarent, in perfectiorem modum deduxerunt. E re ergo fuerit sermonem movere contra sophistas illos, qui dicunt æternum ac sine principio esse mundum: ac ipsos monere indicereque illis quantum aberrant, non intelligentes ex ipsis rebus sive ex artibus, non

⁸⁰ Gen. iv, 16. ⁸¹ ibid. 17. ⁸² ibid. 20. ⁸³ ibid. 21. ⁸⁴ ibid. 22.

æternum illum, sed recens productam esse. Atenim si artes paulatim inventæ sunt, omnisque politia hominum arte et scientia rationali consistit, qui potest sine artibus et scientia rationali mundus stare? Nam sine dolatorix subsidio, qua ratione domus, munimenta et urbes excitentur, ad hominum et civitatum tutelam? Similiter sine textili arte, unde homini operimenta contra frigus et glaciem? Item sine malleatoria, qui possint homines terram colere et aratro sulcare, falcibusque semina metere, ut sibi victum parent? Rursum medicina non exstante, qua arte morbos curabunt, et ægri tudines lenient?

Ex his itaque omnibus propalam est, non æternum, sed recentem esse mundum: quemadmodum apud homines inventa et artes novæ excogitantur. Ubi enim in astronomis aut parem aut peritiorum Ptolemæo reperiant, aut in philosophis Platone et Aristotele, aut qui geometras et arithmeticos inveniant peritiores Euclide et Archimede, qui solus invenit quadraturam circuli? Quod si isti priscis accuratiorum fuerunt, annon palam est artes ex sagacitate a Deo hominibus indita paulatim esse inventas? Quamobrem omnia ad Deum referens Scriptura clamat, *Omnis sapientia a Domino*⁵⁵. Hallucinantur ergo, imo potius insaniant, qui mundum æternum esse comminiscuntur, ex ipsis rebus confutati: verior autem est Scriptura divina quæ ait, *In principio fecit Deus cælum et terram*⁵⁶. At rursus sophos illos placide interrogabimus: Cum fabrilis omnem artem malleus, incus et forceps antecedant, quis hæc fabricatus est? Respondeant, nec invideant nobis. Ut vero nesciunt ad Deum omnium opificem confugere, qui generi hominum sapientiam indidit, ipsisque hæc inveniendi principium contulit; sed proprio ratiocinio sermones confingere et refingere satagunt, in angustias et cogitationum fluctus redacti, demum arroganter æternum esse mundum, et principium non habere, pronuntiant; hincque arguitur in quantis angustis versentur. In quanta, exempli causa, difficultate versantur, cum de homine et de avibus agitur, quorum ille ex semine, hæc vero ex ovis nascuntur? Si autem vera sit illorum opinio, a principio una cum Deo homines **183** et aves, ex semine scilicet et ovo, vel erant, vel non erant? Si erant, hinc concluditur semen et ova Deo, hominibus et avibus præexistisse; si non erant, divinæ Scripturæ obsequenter hæc docenti, apud Moysen quidem, *Dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram*⁵⁷; apud Apostolum vero Athenis in Areopago loquentem, *Hic Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt: hic cæli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigenis aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem et omnia: fecitque ex uno*

A αἰδῖος καὶ ἀναρχος, ἀλλὰ πρόσφατος. Εἰ γὰρ αἱ τέχναι κατὰ μέρος ἐφευρέθησαν, πᾶσα δὲ πολιτεία ἀνθρώπων διὰ τέχνης καὶ ἐπιστήμης λογικῆς συνίσταται, πῶς οἷόν τε κόσμον ἐστὶ συνίστασθαι ἀνευ τεχνῶν καὶ ἐπιστήμης λογικῆς; ἢ Μὴ οὕτως γὰρ λαξευτικῆς, πῶς δυνήσονται οἴκοι καὶ φρούρια καὶ πόλεις γενέσθαι πρὸς φυλακὴν ἀνθρώπων καὶ πολιτείαν; Ὁμοίως ὑφαντικῆς μὴ οὕτως, ὅθεν ἀρκετὰ τοῖς ἀνθρώποις σκεπάσματα εἰς τὰ ψύχη καὶ τὰ κρῦν; Ὁμοίως χαλκευτικῆς μὴ οὕτως, πόθεν τοῖς ἀνθρώποις γηπονεῖν καὶ τέμνειν τοῖς ἀρότροις τὴν γῆν, καὶ μαχαίραις τὰ σπέρματα, ἵνα τροφὰς περιποιήσωνται; Πάλιν ἰατρικῆς μὴ οὕτως, πόθεν τοῖς ἀνθρώποις τὰ συμβαίνοντα πάθη θεραπεύειν, καὶ τὰς νόσους παραμυθεῖσθαι;

B Εὐδὴλον τοίνυν ἐκ πάντων τούτων ὡς οὐκ αἰδῖος ὁ κόσμος, ἀλλὰ πρόσφατος, ὡσπερ καὶ αἱ ἐπίνοιαι καὶ αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι τῶν ἀνθρώπων. Ποῦ γὰρ καὶ αὐτοὶ εὐρήσωσιν ἐν ἀστρονόμοις Ἰσον ἢ κρείττω Πτολεμαίου, ἢ ἐν φιλοσόφοις Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἢ Εὐκλείδους καὶ Ἀρχιμήδου, τοῦ μόνου ἐφευρηκτοῦ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου, γεωμέτρων καὶ ἀριθμητικῶν; Εἰ δὲ οὗτοι ἀκριβέστεροι τῶν πρώτων ἐγένοντο, πῶς οὐ πρόδηλον ὅτι κατὰ μέρος αἱ τέχναι ἐφευρέθησαν διὰ τῆς σοφίας τῆς δεδομένης παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις; Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατιθεμένη βοᾷ· Πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου. Ψεύδονται τοίνυν, ἦτοι μωραίνουσιν, οἱ αἰδῖον τὸν κόσμον ὑποτιθέμενοι, ἐλεγχόμενοι ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· ἀληθεύει δὲ μᾶλλον ἡ θεία Γραφή λέγουσα, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡδέως ἂν πάλιν ἠρόμην τοὺς σοφοὺς· Πάσης χαλκευτικῆς τέχνης, σφύρας, καὶ ἀκμωνος, καὶ λαβίδος προηγουμένων, τίς ὁ ταῦτα κατασκευάσας; Εἰπάτωσαν, μὴ φθονησάτωσαν ἡμῖν. Μὴ συνιέντες δὲ καταφεύγειν πρὸς τὸν τῶν ἔλων ποιητὴν Θεόν, τὸν σοφίσαντα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ δόντα αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπινοίας· ἀλλ' ἰδίαις ἐνθυμήσεσι θέλοντες ἀνασκευάζειν καὶ κατασκευάζειν τοὺς λόγους, ἀπορία πολιορκούμενοι καὶ τρικυμίαις λογισμῶν, ἀλαζονευόμενοι λοιπὸν αἰδῖον τὸν κόσμον λέγουσι, καὶ ἀρχὴν μὴ ἔχειν· τὰ τοιαῦτα γὰρ αὐτοῖς τῆς ἀπορίας ἐγένετο τακμήρια. Οἷον γὰρ πάσχει καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τῶν ὀρνίθων, ὅτι ὁ μὲν ἐκ σπέρματος, τὰ δὲ ἐξ ὠῶν; Καὶ εἰ τοῦτο ἀληθές, ἅμα τῷ Θεῷ ἄνθρωποι καὶ ὄρνιθες, ἐκ σπέρματος καὶ ὠοῦ, ἢ ἦσαν, ἢ οὐκ ἦσαν; Καὶ εἰ μὲν ἦσαν, ἐξ ἀνάγκης εὐρεθήσεται τὸ σπέρμα καὶ τὰ ὠὰ προὑπάρχοντα τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀρνίθων· εἰ δὲ οὐκ ἦσαν, ὑποκύψουσι τῇ θείᾳ Γραφῇ διδασκόμενοι, παρὰ μὲν Μωσέως· Εἶπεν ὁ Θεός, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· παρὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ Ἀρειοπάγῳ, Οὗτος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ· οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύε-

⁵⁵ Eccli. 1, 1. ⁵⁶ Gen. 1, 1. ⁵⁷ ibid. 26.

ται, προσόσομενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζῶην καὶ προήν καὶ τὰ πάντα. ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ἐροθεσίας τῆς κοιτικίας αὐτῶν· ζητεῖν τὸν Κύριον εἰ ἄρα γε ψηλαθήσειαν αὐτόν, καὶ εἴροιεν· καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοιτα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Ὡς προεῖρηται οὖν, οἱ υἱοὶ τοῦ Σήθ, τουτέστιν οἱ κλοῦμενοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, παρὰ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ αὐτονόμως καὶ αὐθαρέτως ὤρμησαν πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ταυτέστι τὰς ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κάιν οὔτας, καὶ συνήφθησαν αὐταῖς πρὸς γάμον. Πρὸς ταῦτα ἀφορμῆς αὐτῶν δραξάμενος ὁ Θεὸς, πεποίηκε πάλιν οἰκονομίαν, καὶ τοὺς μὲν ἀμαρτήσαντας κατακλυσμῷ διέφθειρε· διὰ δὲ τῆς κιθωτοῦ τὸν δίκαιον διασώσας, καὶ σχεδὸν ἴση τοῦ παραδείσου.

Τὸ κείμενον.

Θεῖα δὲ πάλιν δόγματα καὶ κατασκευὴν κόσμου, ἢ προφητεῖαν ἀμήχανον εἰπεῖν, εἰ μὴ ἐκ θείας ἀποκαλύψεως τις μάθη, ἢ ἐκ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν, αὐτῶν τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ πάσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς παραλάβῃ· ἀμήχανον γὰρ ἐκ στοχασμῶν, ἢ ἀπὸ γνάθων, ἢ ἐκ σοφίας ἀνθρωπίνης μαθεῖν τι τοιοῦτο. Ὅτι ὅτε ἡ κατασκευὴ τοῦ κόσμου ἀρμόζει τῷ δόγματι τῶν Χριστιανῶν, πᾶσα, ὡς εἴρηται, κηρύττει ἢ θεία Γραφή, Μωϋσῆς τε καὶ οἱ προφῆται, ὁ Δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὡς πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν. Διεῖλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἕνα χῶρον ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ ἀνωτέρου οὐρανοῦ, μεσάσας τὸν δεῦτερον οὐρανὸν, ποιήσας χώρους δύο· καὶ ἀπένειμε τῇ θνητῇ καὶ τρεπτῇ ταύτῃ καταστάσει τὸν κατωγαῖον χῶρον, τῇ δὲ ἀθανάτῃ καὶ ἀτρέπτῃ, τὸν ἀνωγαῖον, ὃς καὶ βασιλεία οὐρανῶν κέκληται· ὡσπερ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς λέγει περὶ τούτου ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ οὕτως· Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γιμουῖσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ· καὶ πάλιν, Ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῖτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου, ὡσανεὶ ἐκ τότε ἡτοιμασμένην· καὶ πάλιν, Ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν· καὶ πάλιν, Εἰς παραλαμβάνεται, καὶ εἰς ἀφίεται· ἵνα εἴπη, ἐν τῇ γῇ· καὶ πάλιν, Εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου· ὡσανεὶ εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν, Πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Ὅμοίως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συμφώνως λέγει· Σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν· ἵνα εἴπη, ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ πάλιν, Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ

A sanguine omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum, quærere Dominum si forte attrectent eum, et inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, et movemur et sumus⁵⁸. Igitur, ut supra dictum est, filii Seth, qui vocantur filii Dei, præter Dei voluntatem sponte sua et arbitrio suo, ad filias hominum, id est ex genere Cain, accesserunt, et cum iis juncti matrimonio sunt. Hinc occasione sumpta Deus œconomiam aliam paravit, ac peccatores quidem diluvio perdidit; servatumque in arca justum in hanc terram transtulit, quæ melior altera erat et pene paradiso æqualis.

B

Textus.

Divina item dogmata, mundi structura, et prophetia explicari nequeunt, nisi quis ex divina revelatione didicerit; vel a deiferis viris, ipsis scilicet prophetis, apostolis, et a tota divina Scriptura id acceperit: ex conjecturis quippe, vel arrogantia, vel humana sapientia nihil hujusmodi potest edisci. Quod autem mundi structura cum Christianorum doctrina consentiat, omnis, ut dictum est, divina Scriptura deprædicat, Moyses nimirum et prophetæ, Christus et apostoli, ut plerumque memoravimus. Deus quippe unum locum a terra ad cœlum supremum, interposito secundo cœlo, divisit in duos: infimumque locum huic mortali ac mutabili vitæ assignavit; immortalī autem et inmutabili, supremum, qui etiam regnum cœlorum vocatur, quemadmodum de illo agens Dominus Christus in Evangelio secundum Matthæum loquitur his verbis: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur; sed sicut angeli Dei in cœlo⁵⁹; ac iterum: Dicet iis qui a dextris erunt: Venite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi⁶⁰; ac 184 si diceret, ex eo tempore paratum; ac rursus, Si exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum⁶¹; iterumque, Unus assumitur, et unus relinquitur⁶²; ac si dicat, in terra; rursus, Intra in gaudium Domini tui⁶³, scilicet, in cœlum; ac iterum, Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham in regno Dei: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores⁶⁴. Itemque apostolus Paulus his consona dicit, Festinemus ingredi in istam requiem⁶⁵; ac si dicat, in cœlum; ac rursus, Nostra autem conversatio in cœlis est: ex quo Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme fiat corpori gloriæ suæ⁶⁶; iterumque, Si computimur, et conregnabimus⁶⁷; et rursus, Conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus in*

⁵⁸ Act. xvii, 24-28. ⁵⁹ Matth. xxii, 50. ⁶⁰ Matth. xxv, 34. ⁶¹ Joan. xii, 32. ⁶² Matth. xxiv, 40. ⁶³ Matth. xxi, 25. ⁶⁴ Matth. viii, 11, 12. ⁶⁵ Hebr. iv, 11. ⁶⁶ Philipp. iii, 20. ⁶⁷ Rom. viii, 20.

Christo Jesu⁶⁸; itemque, Secundum scopum perse-
 quor ad braviū supernæ vocationis⁶⁹; et iterum,
 Illa autem quæ sursum est Jerusalem libera est,
 quæ est mater nostra⁷⁰; rursum, Unde, fratres
 sancti, vocationis cœlestis participes⁷¹; itemque, Jam
 non estis hospites et advenæ, sed estis cives sancto-
 rum et domestici Dei⁷²; ac rursus, Fide Abraham
 in terra promissionis commorantes estis, tanquam in
 aliena, in tabernaculis habitantes sicut Isaac et Jacob
 cohæredibus suis. Expectabatur enim fundamenta
 habentem civitatem: cujus architectus et conditor Deus⁷³;
 rursum, Et si quidem ipsi meminissent de quibus
 exierunt, haberent utique tempus revertendi: nunc
 autem meliorem appetunt, scilicet cœlestem. Ideo non
 confunditur Deus vocari Deus eorum; paravit
 enim illis civitatem⁷⁴; ac rursus, Sed accessistis ad
 Sion montem, civitatem Dei viventis, Jerusalem
 cœlestem, et multorum millium angelorum frequen-
 tiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti
 sunt in cœlo, et judicem omnium Deum, et spiritum
 justorum perfectorum, et testamenti novi mediato-
 rem Jesum, et sanguinem aspersionis, melius loquen-
 tem quam Abel⁷⁵; iterumque, Non enim habemus
 hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus⁷⁶.
 Quemadmodum etiam in Evangeliiis dicitur; secun-
 dum Lucam enim sic habetur: Et eduxit eos
 usque ad Bethaniam, et elevatis manibus suis, bene-
 dixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit
 ab eis, et ferebatur in cœlum⁷⁷; et iterum in Acti-
 bus: Cumque intuerentur in cœlum, eunte illo, et
 ecce viri duo astiterunt eis in veste alba, qui et
 dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in
 cœlum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœ-
 lum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem
 in cœlum⁷⁸. Apostolus enim Paulus iterum ait:
 Non enim in manufacta sancta Christus introivit,
 exemplaria verorum; sed in ipsum **185** cœlum, ut
 appareat vultui Dei⁷⁹; ac rursus, Talis enim nobis
 decebat pontifex factus⁸⁰; et, Fortissimum solatium
 habemus, qui confugimus ad tenendam propositam
 spem: quam sicut anchoram habemus animæ tutam
 ac firmam, et intrantem usque ad interiora velami-
 nis, quo præcursor pro nobis introivit Jesus, secun-
 dum ordinem Melchisedec pontifex factus in æter-
 num⁸¹; ac rursus, Habentes itaque, fratres, fidu-
 ciam in introitu sanctorum in sanguine Jesu, quam
 initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen,
 id est, carnem suam, et sacerdotem magnum super
 domum Dei, ascedamus cum vero corde in plenitu-
 dine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti
 corpus aqua munda, teneamus confessionem spei
 indeclinabilem: fidelis enim qui promissit⁸².
 κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πάλιν, Ἐχόντες οὖν, ἀδελφοί,
 πυρρῆσιαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίρυσεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον
 καὶ ζωσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον

γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης
 αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Εἰ συμπάσχομεν, καὶ συμβα-
 σιλεύσομεν· καὶ πάλιν, Συνήγειρε καὶ συνεκάθ-
 ισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·
 καὶ πάλιν, Κατὰ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον
 τῆς ἀνω κλήσεως· καὶ πάλιν, Ἡ δὲ ἀνω Ἱερου-
 σαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν·
 καὶ πάλιν, Ὅθεν, ἀδελφοί ἅγιοι κλήσεως ἐπου-
 ρανίου μέτοχοι· καὶ πάλιν, Οὐκέτι ἐστὲ ξένοι
 καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων, καὶ
 οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, Πίστει Ἀβραὰμ
 παρῴκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς
 ἀλλοτρίων, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ
 καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονομῶν τῆς αὐτῆς·
 ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν,
 ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· καὶ πάλιν,
 Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευσαν, ἀφ' ἧς ἐξ-
 ἤλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· τὴν δὲ κρείτ-
 τοτος ὀρέγονται, τουτέστι ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ
 ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι
 αὐτῶν· ἠτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· καὶ πάλιν,
 Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, πόλει Θεοῦ
 ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν
 ἀγγέλων παγγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκῳ
 τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανῷ, καὶ κριτῇ Θεῷ
 πάντων, καὶ πνεύματι δικαίων τετελειωμένων,
 καὶ διαθήκῃς νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι
 ῥαντισμοῦ, κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἀβελ.
 Καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν,
 ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. Καθὼς καὶ
 ἐν Εὐαγγελίοις λέγει ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν οὕτως·
 Καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἕως πρὸς Βηθανίαν, καὶ
 ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς·
 καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς,
 διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν·
 καὶ πάλιν ἐν ταῖς Πράξεσι φησι· Καὶ ὡς ἀπνέιζον-
 τες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανόν, πορευομένου αὐτοῦ,
 καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρεστήκεισάν αὐτοῖς ἐν
 ἐσθῆτι λευκῇ· οἱ καὶ εἶπον· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι,
 τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος
 ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν,
 οὕτως ἐλεύσεται, ὅν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πο-
 ρευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Πάλιν γὰρ λέγει ὁ
 ἀπόστολος Παῦλος· Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια
 εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ'
 εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν τῶν ἐμφανισθῆναι τῷ προσ-
 ῶπῳ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν
 ἐπρεπεν ἀρχιερεὺς γενόμενος· Καὶ πάλιν, Ἰσχυ-
 ρὴν πυράκλησιν ἔχομεν οἱ καταφυγόντες κρα-
 τῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος· ἦν ὡς ἀγκυρῆν
 ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερ-
 χομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος·
 ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς,
 D

⁶⁸ Ephes. ii, 6. ⁶⁹ Philipp. iii, 14. ⁷⁰ Galat. iv, 26. ⁷¹ Hebr. iii, 1. ⁷² Ephes. ii, 19. ⁷³ Hebr. xi, 10. ⁷⁴ ibid. 15, 16. ⁷⁵ Hebr. xii, 22-24. ⁷⁶ Hebr. xiii, 14. ⁷⁷ Luc. xxiv, 50. ⁷⁸ Act. i, 10, 11. ⁷⁹ Hebr. ix, 24. ⁸⁰ Hebr. vii, 26. ⁸¹ Hebr. vi, 18-20. ⁸² Hebr. x, 19-25.

τοῦ Θεοῦ, προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφροσῆ πείστω, ἐφφρατισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πορνῆς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινη· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος.

Πῶς οὖν ὁ τάλας καὶ τρισάθλιος, ὁ ἀπιστῶν ταῖς Α τοιαύταις ἐπαγγελίαις, καὶ ταῖς τοιαύταις ἀληθεσί προῤῥήσεσιν, αἱ καὶ ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς κτισθέντων καὶ ἡτοιμασμένων, ὡς εἶπεν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παρὰ τοῦ Θεοῦ χώρων δύο, καὶ ταῖς τοιαύταις κατασκευαῖς δείκνυνται ἀληθινὰ καὶ συμφωνοῦσαι τῷ δόγματι τῶν Χριστιανῶν; αἱ ὑποθέσεις, καὶ τὰ τέλη· ὡς ὅτι ὁ Θεὸς ὀρίσας τὴν νῦν κατάστασιν θνητὴν καὶ τρεπτὴν, πρὸς γυμνασίαν τοῦ λογικοῦ, καὶ διὰ πείρας ἀγαθῶν, εἰς ὕστερον παύει τῶν μοχθηρῶν καὶ τῆς παιδείας τὸν κόσμον, καὶ ἀναδείκνυσι τὸν μέλλοντα, χαριζόμενος ἀγαθὰ αἰώνια, ἀνένδειαν, ἀπάθειαν, ἀθανασίαν, ἀφθαρσίαν, ἀτρεπτότητα, γνῶσιν τελείαν, δικαιοσύνην, ἀγιασμόν, ἀπολύτρωσιν, μακαριότητα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Οὐ γὰρ καθὼς οἱ ἐξωθεν ληρωδοῦντες λέγουσιν, αἰδίως μένειν τὴν νῦν κατάστασιν, χαίρεισιν καὶ μᾶλλον ἢ ἀδύνατον ἢ φθονερὸν τὸν Θεὸν ὑποτιθέμενοι, τῶν ἀγῶνων καὶ τῆς φθορᾶς μὴ δυνάμενόν ποτε παῦλαν δοῦναι τῷ κόσμῳ· ἀλλ' ὁσημέραι καὶ προστιθέντα φθορὰν, καὶ πάθη, καὶ θάνατον, καὶ ἀγῶνας, καὶ μὴ ἰσχύοντα ἄθλα τῶν ἀγῶνων, ἢ στεφάνους χαρίσασθαι, καὶ οὐ καταπαύοντα τὸ γυμνάσιον. Ὡς περ γὰρ αὐτὸν ὑποτίθενται ἧς ἠὲ ὑπόρρησεν ὕλης δημιουργὸν γεγενῆσθαι μόνον· οὕτως αὐτὸν καὶ νῦν ὑποτίθενται μὴ εὐποροῦντα τούτου βέλτιον ποιῆσαι, ἀπιστοῦντες καὶ τῇ ἀναστάσει τῶν σωμάτων, ὡς οὐ δυνατοῦ ὄντος, καὶ πάση τῇ θεῖᾳ Γραφῇ. Διὰ τοῦτο οἱ τάλανες, καὶ τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀληθὲς παραδέχονται, ἀπιστοῦντες καὶ βδελυττόμενοι πᾶσαν τὴν θεῖαν Γραφὴν, καὶ ὡς C γραιώδεις μύθους, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν· ἡμῖν δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, δι' ἧς κόσμος ὁ ἐξωθεν ἡμῖν ἐσταυρώθη, καὶ ἡμεῖς τῷ ἐξωθεν κόσμῳ. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς, ὡς θεοφιλέστατε Πάτερ Πάμφιλε, σὺν εὐζωίᾳ ἀγαθῇ τὰ θεῖα λόγια ἀσπάζεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀποσεῖσθαι, βουλήσει τοῦ κρείττονος, καὶ συνεργείᾳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ προσκυνητῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ΄.

Ἀνακεφαλαίωσις σύντομος, καὶ διαγραφὴ τῶν D σημάτων τοῦ κόσμου κατὰ τὴν θεῖαν Γραφὴν, καὶ τῆς σφαιρᾶς ἀνατροπῆ.

Γέγραπται· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Διαγράφομεν τοίνυν τὴν πρῶτον οὐρανὸν ἅμα τῇ γῇ, τὸν καμαροειδῆ, ἄκρα ἄκροις συνδεδεμένον· καθὼς δὲ ἐνδέχεται αὐτὸν γραφῇ παραδοῦναι πεποιήκαμεν, τέως κατὰ τὸ πλάγιον τὸ δυτικὸν ἢ τὸ ἀνατολικόν· τὰ γὰρ αὐτὰ δύο πλάγια τοῖχοι εἰσιν ἀποκάτωθεν ἕως αὐτῆς ἄνω τῆς καμάρας. Ἔστι δὲ καὶ τὸ στερέωμα κατὰ μέσου συνδεδεμένον

Qui igitur reperiat tam infelix et miser homo, qui hujusmodi promissionibus verisque prædictionibus fidem neget, quæ ex rebus ab initio creatis, et ex duobus locis a Deo præparatis, ut ait, a constitutione mundi, ac ex tanto rerum apparatu, veræ et Christianorum dogmati consonæ demonstrantur? idque sive de hypothesibus loquaris, sive de fine, videlicet, quod cum Deus hanc vitam, mortalem nempe et mutabilem, ad exercitationem rationalis naturæ definierit, sumpto ejus experimento, demum a laboribus eam, et mundum a castigatione, quiescere faciat, ostendatque futuram vitam, bona concedens æterna; penuriæ scilicet et motuum animi vacuitatem, immortalitatem, immutabilitatem, perfectam cognitionem, justitiam, sanctificationem, redemptionem, beatitudinem in sæcula. Amen. Non enim hic status æternum perseverabit, sicut exteri nugantur; Deum ut alienis gaudentem malis confingentes; sive potius infirmum, aut invidum, qui non possit unquam mundo certaminum et corruptionis finem concedere; imo qui in dies, corruptionem, morbos, mortem, certamina adjiciat, nec valeat laborum præmia et coronas tribuere, ac finem exercitationibus afferre. Quemadmodum enim cum materiæ tantum, quæ in ejus potestate fuit, opificem esse supponunt, ita jam comminiscuntur, non posse illam ad meliorem conditionem deducere, resurrectioni mortuorum, ut impossibili, et universæ Scripturæ divinæ fidem negantes. Quamobrem, C miseri sane, sphericam cæli formam, ceu veram admittunt, divinæ Scripturæ non credentes, imo potius execrantes illam, ac veritatem, quasi aniles fabulas, aversantes. Nobis vero absit gloriari, nisi in universa Scriptura divina, per quam nobis mundus hic exterior crucifixus est, et nos mundo exteriori. Utinam vero, religiosissime Pater 186 Pamphile, cum vita bona, divina eloquia amplectamur, adversariorum autem dicta repudiemus, nutu Dei et ope nostrum omnium Servatoris Christi: cum quo Patri gloria, et una sancto et adorando ejus Spiritui, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

LIBER IV.

Brevis recapitulatio, et descriptio figurarum mundi secundum divinam Scripturam, et sphaeræ confutatio.

Scriptum est, In principio fecit Deus cælum et terram⁸³. Primum itaque cælum fornicatum, cujus extrema extremis terræ coaptantur, cum ipsa terra depingimus: ipsumque, prout facultas tulit, delineandum curavimus, secundum latus occidentale et orientale; nam hæc duo latera muri sunt ab imo usque ad fornicem pertingentes. Est vero firmamentum a medio cum primo cælo conjunctum: in

⁸³ Gen. 1, 1.

cujus dorso sunt aquæ, secundum divinam Scripturam. Positio autem et figura ejus ita se habet: Extremis terræ a quatuor lateribus, cælum ab extremis suis partibus conglutinatur, ac cubi figuram efficit ceu quadrati solidi: desuper quidem in fornicem volvitur secundum longitudinem, ac ceu tholum magnam repræsentat; in medio autem per firmamentum colligitur, atque sic in duo loca dividitur.

A terra usque ad firmamentum primus locus est, scilicet hic mundus, in quo sunt angeli et homines, ac totus hic præsens status: a firmamento autem usque ad supremum fornicem exstat secundus locus, nempe regnum cælorum, quo Christus assumptus, primus omnium ingressus est, viam nobis parans novam et viventem.

Secundum latus occidentale, aut orientale, hanc figuram minorem habet, quasi magis fornicis; secundum latus autem meridionale et septentrionale, longitudinem exhibet. Figura vero talis est:

Paragrapha.

Hoc est primum cælum fornicatum, quod prima die cum terra factum est; de quo dicit Isaias: *Qui statuit cælum sicut fornicem*⁸⁴. Quod autem intermedium positum, et secunda die factum est, illud est de **187** quo infert idem Isaias dicens, *Et extendit illud sicut tabernaculum ad habitandum*⁸⁵: David autem de illo ait, *Extendens cælum sicut pellem*⁸⁶; quod clarius explicans ait, *Qui legis aquis superiora ejus*⁸⁷. Cum autem suprema cæli et terræ Scriptura memoret, non potest id de sphaera intelligi. Ait iterum Isaias, *Sic dicit Dominus, qui fecit cælum et compegit ipsum*⁸⁸; similiter Apostolus, *Et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo*⁸⁹. Amboque dicunt illud stare, fixumque terræ inniti, nec circumvolvi. Insuper extrema cæli utrinque cum extremis terræ colligantur, de quibus in Job scriptum est, *Cælum autem ad terram inclinavit: effusa est vero sicut terra calx; conglutinari autem ipsum sicut lapidi quadrum*⁹⁰. De terra item in Job scriptum est, *Qui suspendit terram in nullo*⁹¹, quasi nihil subtus habeat: similiterque David, cum nihil inveniat in quo illam fundaverit, ait, *Qui fundas terram super stabilitatem suam*⁹², ac si dicat, a te in seipsa fundatam, non in aliò. *Θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειακ αὐτῆς. καὶ οὐχὶ ἐπὶ τινος.*

Pro facultate cælum depingi curavimus cum firmamento intus posito, et cacuminibus sitis in media terra, quam nunc incolimus, Oceanumque in circuitu ejus, ac quatuor sinus navigabiles in terram influentes, Romanum scilicet, Arabicum, Persicum, Caspium, sive Hyrcanum: rursus in cir-

τῷ πρώτῳ οὐρανῷ· ἐν ᾧ εἰσὶν ἐπὶ νότου τὰ ὕδατα, κατ' αὐτὴν τὴν θείαν Γραφήν. Ἔστιν οὖν ἡ θέσις καὶ τὸ σχῆμα τοιόνδε· Εἰς τὰ ἄκρα τῆς γῆς κατὰ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῆς, ὁ οὐρανὸς αὐτῇ κεκόλληται τοῖς ἐξυτοῦ ἄκροις, ποιῶν σχῆμα κύβου ὡσαυτεῖ τετράγωνον· ἄνωθεν δὲ ἐφ' ὕψους καμαροειδῆς ἐλισσόμενος κατὰ τὸ μῆκος, καὶ γίνεται ὡς θόλος μεγάλη· καταμέσσοθεν δὲ συνδέδεται κατὰ τὸ στερέωμα, καὶ γίνεται χῶροι δύο (55).

Ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος χῶρός ἐστι πρῶτος, ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ εἰσὶν ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα ἡ νῦν κατάστασις· ἀπὸ τοῦ στερεώματος ἕως ἄνω τῆς κημάρας, χῶρός ἐστι δεύτερος, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνθα ὁ Χριστὸς ἀναληφθεὶς πρῶτος πάντων εἰσῆλθεν, ἐγκαινίσας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν.

Κατὰ μὲν τὸ πλάγιον τὸ δυτικόν, ἢ τὸ ἀνατολικόν, τοιόνδε σχῆμα ἔχει μακρὸν (56) ὡς ἐπὶ θόλου μεγάλης· κατὰ δὲ τὰ νότια καὶ βόρεια μέρη τὸ μῆκος ἀποδεικνυσιν. Ἔστιν οὖν τὸ σχῆμα καὶ οὕτως τοιόνδε·

Παραγραφή.

Οὗτος ὁ πρῶτος οὐρανὸς ὁ καμαροειδῆς, ὁ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γεγονώς, ὁ ἅμα τῇ γῆ, περὶ οὗ λέγει Ἡσαΐας· *Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν· ὁ καταμέσσοθεν δὲ αὐτοῦ συνδεδεμένος, ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ γεγονώς, περὶ οὗ ἐπιφέρει πάλιν Ἡσαΐας λέγων· Καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνην κατοικεῖν· ὁ δὲ Δαυὶδ λέγει· ὁ αὐτοῦ· Ἐκτείνων οὐρανὸν ὡσεὶ δέφριν· καὶ σαφέστερον δηλῶν λέγει· Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ. Ἔτι ἄκρα οὐρανοῦ καὶ γῆς τῆς Γραφῆς μνημονευούσης, οὐ δύναται ἐπὶ σφαίρας νοεῖσθαι. Πάλιν λέγει Ἡσαΐας· Οὕτως λέγει Κύριος, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ πῆξας αὐτόν· ὁ δὲ Ἀπόστολος ὁμοίως, Καὶ τῆς σκηπῆς τῆς ἀληθινῆς ἦν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἀμφότεροι ἰστάμενον λέγοντες καὶ πεπηγότα ἐν τῇ γῆ, καὶ οὐ περιφερόμενον. Ἔτι τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ παρ' ἑκάτερα σὺν τοῖς ἄκροις τῆς γῆς συνδεδεμένα εἰσὶ· περὶ ὧν ἐν τῷ Ἰωβ γέγραπται· Οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλίνε, κέχυται δὲ ὡσπερ γῆ κονία· κεκόλληκα δὲ αὐτόν ὡσπερ λίθῳ κύβου. Περὶ δὲ τῆς γῆς γέγραπται πάλιν ἐν τῷ Ἰωβ· Ὁ κρεμνῶν τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός· ὡσανεὶ μὴ ἔχουσαν ὑποκάτω τι. Ὁ δὲ Δαυὶδ συμφώνως, μὴ εὐρηκώς ἐπὶ τινος αὐτὴν ἠδρασμένην, ἔφη· Ὁ ὡσανεὶ αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν παρὰ σοῦ θεμελιωθεῖσαν,*

Ὡς ἦν μὲν δυνατὸν διαγράψαι πεποιήκαμεν ἔσωθεν ἔχοντα τὸ στερέωμα, καὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς τῆς μεσαιτάτης, ἣς νῦν κατοικοῦμεν, καὶ τὸν Ὠκεανὸν περίξ αὐτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τέσσαρας κόλπους εἰσβάλλοντας τοὺς πλεομένους, Ῥωμαϊκόν, Ἀραβικόν, Περσικόν, Κάσπιον, ἦτοι Ἰρχανόν. Πέριξ δὲ

⁸⁴ Isa. xl, 22. ⁸⁵ ibid. ⁸⁶ Psal. ciii, 2. ⁸⁷ ibid. 3. ⁸⁸ Isa. xlii, 5. ⁸⁹ Hebr. viii, 2. ⁹⁰ Job xxxviii, 58. ⁹¹ ibid. 5. ⁹² Psal. ciii, 5.

(55) Harumce rerum schemata habes infra in Tabula prima, addita explanatione.

(56) Μικρόν.

πάλιν τοῦ Ὀκεανοῦ τὴν γῆν τὴν πέραν, ἐνθα καὶ ὁ παράδεισος κατὰ ἀνατολὰς κεῖται. Διαγράφομεν τοῖνυν πάλιν τὸ πλάτος τέως τῆς γῆς, καὶ τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῶν κόλπων, καὶ τῆς πέραν γῆς καὶ τὸν παράδεισον, ἐὼντες τέως τὰ ὕψη αὐτῆς, ὅπως εὐσύνοπτα γένηται τοῖς θεωμένοις. Ἔστι δὲ τὸ σχῆμα τῆς γῆς πάσης κατὰ ταύτην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ πλάτος τοιόνδε (37).

Εἰς ταύτην τὴν γῆν τὴν πέραν τοῦ Ὀκεανοῦ πανταχόθεν ἄκρα τοῖς ἄκροις ὁ οὐρανὸς ὁ πρῶτος ὁ καμαροειδῆς συνδέεται, κατὰ μὲν τὸ δυτικὸν μέρος καὶ ἀνατολικὸν τοῖχος ὀρθ[ι]ος ὡς ἄνω ἐμβαίνων εὐρίσκεται, κατὰ δὲ τὸ νότιον καὶ βόρειον τοῖχος μὲν ἴσος τὸ κάτωθεν, ἕως φανεροῦ κατὰ τὸν τύπον ὄντος καμάρας ἄνωθεν δὲ ὑψηλότατος ἐλίσσόμενος, ὡς θόλος λουτροῦ μεγάλη, κάτωθεν πέλημα ἔχουσα, αὐτὸς τε τοῖχος καὶ καμάρα ὑπάρχων. Εἶτα καὶ πρώην ἐφημεν πολλάκις, τὸ στερέωμα μέσα μέσοις ἐξηπλωμένον κατὰ τὸ ὕψος, συνδέεται αὐτῷ τῷ οὐρανῷ, ἵνα γένωνται δύο χῶροι ἀνάγκαιον (sic) καὶ κατάγκαιον. Ἔστι δὲ ὁ χῶρος ὁ εἰς τουτέστι τὸ κατάγκαιον, ἐνθα εἰσὶν ἡ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα καὶ ἄστρα, ὁ κόσμος οὗτος ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος ἡ γῆν μὲν ἔχων ἔδαφος, τοῖχους δὲ ἐκ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, στέγην δὲ τὸ στερέωμα καὶ ἀπὸ τοῦ στερεώματος ἕως τῆς καμάρας τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, χῶρος δεύτερος, τουτέστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔνθα καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀνελήλυθε, καὶ οἱ δίκαιοι μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἀνιέναι ὁ οὐρανὸν μὲν ἦτοι τὸ στερέωμα ἔχων ἔδαφος, καὶ οὐρανὸν τὸν πρῶτον τοίχους καὶ στέγην καμαροειδῆ. Διαγράφομεν πάλιν καὶ τὸ ὕψος καὶ σχῆμα ταύτης τῆς γῆς, ἧς νῦν οἰκοῦμεν οἱ ἄνθρωποι ἡ ἐστὶν ἔσωθεν τοῦ Ὀκεανοῦ κυκλευομένη, ἐν ἧ εἰσὶ καὶ οἱ τέσσαρες κόλποι οἱ πλεόμενοι. Ἔστι δὲ τὰ ἀνατολικά αὐτῆς μέρη καὶ τὰ νότια, χαμηλά ἢ βόρεια καὶ δυτικὰ ὑψηλότατα, χθαμαλῶς καὶ ἀνεπαίσθητως κειμένη. Ὅσον οὖν πλάτος ἔχει ἡ γῆ, τοσοῦτον ἔχει καὶ ὕψος κατὰ τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ μέρη. Ἔστιν οὖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον διαγράψαι τὸ σχῆμα τοιόνδε.

Παραγραφή.

Ἡ γῆ μὲν πᾶσα τετράγωνός ἐστι, καθὰ προεγράφη τὸ ἀνάστημα δὲ αὐτῆς τῆς μεσαιτάτης καὶ τὰ ὕψη τὰ κατὰ τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ μέρη ἐσημάναμεν ἐντεῦθεν διαγράψαντες ὅπως μέση τυχάνουσα καὶ περίξ ἔχουσα τὸν Ὀκεανόν, καὶ πάλιν περίξ τὴν ἄντικρυ γῆν, τῶν ἄστρον κυκλευόντων αὐτήν, δύναται καὶ κῶνον ἀποτελεῖν τὴν σκιάν, κατὰ τοὺς ἕξω, καὶ ὅτι κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο δύνανται καὶ ἐκλείψει τῆς σελήνης ἀποτελεῖσθαι καὶ νύκτες καὶ ἡμέραι, καὶ ἡ θεία Γραφή μᾶλλον ἀληθεύει λέγουσα Ἄνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει ἀνατέλλων αὐτός, ἐκεῖ πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύ-

cuitu oceani terram ulteriorem, in qua paradus est ad orientem. Iterum autem latitudinem terræ depingimus, necnon oceani et sinuum, terramque ulteriorem et paradusum, missis tamen ejus cacuminibus, ut superficies aspectu facilior esset: est autem figura terræ secundum illam superficiem et latitudinem, talis:

Cum hac terra ultra oceanum sita, cœlum primum fornicatum ab extremitatibus conjungitur: ac secundum occidentales et orientales partes murus rectus erigitur; secundum australes vero et septentrionales murus inferius æqualis est, ac camerae formam plane efficit; superne autem in altissimum fornicem convolvitur, ceu magna balnei tholus, quæ inferius lacunar habeat: ita ut ipse quoque murus camera sit. Hinc, ut paulo ante sæpe dicebamus, firmamentum in medio extensum, ad certam altitudinem cum ipso cœlo conjungitur, ut duo loci efficiantur, superior scilicet et inferior. Alter autem locus, nempe inferior, terram, aquam, reliqua elementa et astra complectitur, hic scilicet mundus, cujus solum est terra, muri a primo cœlo usque deorsum, lacunar, firmamentum: a firmamento autem usque ad **188** supremum fornicem primi cœli, locus alter constituitur; videlicet regnum cœlorum, quo Dominus Christus, postquam a mortuis resurrexerat, ascendit, ac justii postea ascensuri sunt, cui solum est firmamentum, sive secundum cœlum, et ipsum primum cœlum, pro muris et fornicato lacunari habetur. Hujus item terræ, quam nos homines incolimus, sublimitatem et figuram delineamus, quæ oceano includitur, in se habens quatuor sinus navigabiles. Ejus quidem partes orientales et australes demissæ humilesque sunt; septentrionales vero et occidentales altissimæ; ita ut sensim devecta inæqualitas non percipiatur. Quantum igitur latitudinis terra habet, tantum habet secundum septentrionales et occidentales partes, sublimitatis. Ejus porro figuram pro facultate depingimus.

Paragrapha.

Terra quidem universa, ut jam depinximus, quadrangularis est; ejus vero cacumen in medio positum, altitudinesque ad septentrionales et occidentales partes erigi declaravimus. Atque hinc ita illam delineamus, ut cum in medio posita sit, et circumpositum oceanum, ac ulteriorem terram habeat, astraque circumferantur, mons ille conicus possit, etiam secundum exteros, umbram præbere; ac, ut hac figura representatur, possint eclipses lunæ, noctes et dies effici; sicque divina Scriptura vere dicat: *Oritur sol, et occidit sol, et in locum suum trahit: oriens ipse illuc pergat ad meridiem, et circuit circumeundo, et in circulos suos revertitur*

(37) Hæc schemata vide infra ad Tabulam primam.

*spiritus*⁹²; ac si diceret, et aerem circumiens, in **A** locum suum revertitur.

Textus.

Hoc conspectu inhabitatas terræ partes videre licet. Sol igitur oriens, et meridiem secundum conversiones suas decurrens, semper altitudinem terræ, sive ipsam terram collustrans, ultra terræ altitudinem illam, versus oceanum et ulteriorem terram, noctem efficit: ac rursus ad occidentem et aquilonem deveniens supra altitudinem terræ, hic noctem efficit, donec circumiens ad demissiores orientis partes appareat, ac rursus ad meridiem ascendens hoc universum illuminet. Eclipses itaque lunæ etiam secundum hanc figuram (si tamen illa secundum exteros vera fuerit), tunc fieri possunt, cum sive sol sive luna sub terræ cacumine absconditur: nam solarem eclipsin non ab umbra terræ fieri dicunt, sed quia inter nos et solem luna interponitur; ita ut **189** a parte illa quæ solem respicit illustratur, ab altera vero minime; imo potius eum quominus appareat impedit, dum subter currit, quando scilicet neomenia lunaris est, et luna non illustratur ab ea parte qua nos respicit. Nostra igitur sententia iis nihil officiet, nisi in eo quod cælum moveatur et circumferatur, quod sane totius divinæ Scripturæ tam Veteris quam Novi Testamenti, doctrinæque Christianæ eversio esset. Hæc autem ulterius disquirere non vacat per otium: nam inutilis prorsus nobis talis notitia foret, quibus altera adest longe utilior cognitio, spem bonam et fructuosam afferens animabus nostris, quam in se credentibus Deus se daturum pollicitus est: iis vero qui injuste agunt, extremam ultionem destinavit. Cæterum, Deo opitulante, obversam terræ partem secundum septentrionales plagas delineabimus, ut astrorum circuitum ex parte saltem describere valeamus: sic autem se habet:

Cum igitur occidens sol invisibilium virtutum ministerio hic decurrit, ut in divina Scriptura fertur, in altera parte, quæ habitatur, nox adest; cum autem illic excurrit, hic noctem efficit. Compendio autem pro facultate cælum et terram delineabimus. Sic vero se habet:

Paragrapha.

Hæc terræ pars, ultra septentrionem posita, inhabitata est, ubi luminaria decurrunt ab occidente per aquilonem usque ad orientem; et hæc muri instar erigitur; quo cum sol devenit, in opposita parte habitata noctem efficit. A diametro igitur latitudinis ejus partium habitatarum, altitudo habetur, quæ ab ima terræ versus oceanum parte, usque ad cacumen ipsius terræ, erigitur. Quare cum hæc sublimitas intermedia astrorum lumen intercipiat, hinc nox et alia omnia consequuntur.

⁹² Eccl. i, 6, 7.

A κλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα· ὡσανεὶ τὸν ἀέρα κυκλεύων, πάλιν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἐπανήκει.

Τὸ κείμενον.

Οὕτως οὖν ἐστὶν ἐν ταύτῃ τῇ ὕψει τὰ οἰκούμενα αὐτῆς μέρη. Ἀνατέλλων οὖν ὁ ἥλιος ἐξ ἀνατολῶν, καὶ διατρέγων τὸν νότον κατὰ τὰς τροπὰς, πάντοτε πρὸς τὸ ὕψος τῆς γῆς, ἦτοι καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν γῆν φαίνων, ποιεῖ νύκτα περαιτέρω τοῦ ὕψους τῆς γῆς κατὰ τὸν Ὠκεανὸν καὶ τὴν πέραν γῆν· καὶ πάλιν πρὸς δυσμὰς, καὶ βορρᾶν γινόμενος ὑπὲρ τὸ ὕψος τῆς γῆς, ἐνταῦθα ποιεῖ νύκτα, ἄχρις ἂν κυκλεύων ἀναφανῆ κατὰ τὰ χθαμαλὰ μέρη τῆς ἀνατολῆς, καὶ πάλιν ἀνιών κατὰ τὸν ἴσον καταλάμψη τόδε τὸ πᾶν. Αἱ ἐκλείψεις οὖν τῆς λήνης, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο, εἴ γε ἀληθῆ τι γράνει κατὰ τοὺς ἔξω, δύναται γενέσθαι ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς γινομένου τοῦ ἡλίου, ἡγουν τῆς σελήνης· τὴν γὰρ ἡλιακὴν ἐκλείψιν οὐκ ἀπὸ τῆς σκιᾶς τῆς γῆς γίνεσθαι λέγουσιν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κατὰ κάθετον ὑπὸ κάτω εἶναι τοῦ ἡλίου τὴν σελήνην, φωτιζομένην μᾶλλον τῷ μέρει ᾧ ὁρᾷ ὁ ἥλιος, ᾧ δὲ μὴ ὁρᾷ μὴ φωτίζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐμποδίζεσθαι αὐτῷ μὴ φαίνεσθαι, διατρέγουσαν ὑποκάτω, ὅτε νεομηνία δῆθεν ἐστὶ σεληνίου, ὅτε καὶ ἀφώτιστος τυγχάνει κατὰ τὸ μέρος αὐτῆς τὸ φαινόμενον παρ' ἡμῖν. Οὐδὲν οὖν τὰ ἡμέτερα παραβιάζει τὰ τοιαῦτα πλὴν μόνου τοῦ κινεῖσθαι καὶ κυκλεύειν τὸν οὐρανὸν, ὅπερ ἀνατροπὴ ἐστὶ πάσης ὁμοῦ τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ δόγματος τοῦ Χριστιανοῦ. Ζητήσαι δὲ περαιτέρω τούτων, ἡμῖν οὐ σχολή· ἀνωφελῆς γὰρ ἡ τοιαύτη γνώσις, τῆς ἐπωφελοῦς μᾶλλον γινόμενοι γνώσεως· ἥτις ἐλπίδα χρηστὴν καὶ ὠφελίμην ἐμποιεῖταις ἡμετέραις ψυχαῖς· ἦν καὶ ἐπηγγεῖλατο ὁ Θεὸς διδόναι μᾶλλον τοῖς αὐτῷ πιστεύουσι· τοῖς δὲ ἀδικοῦσι, δίκην ὀλέθριον. Δείξομεν δὲ σὺν Θεῷ, διαγράφοντες ἐξ ἀντιστρόφου τὸ σχῆμα τῆς γῆς τὸ κατὰ βόρειον μέρος, ἵνα δυνηθῶμεν ἐκ μέρους πάλιν διαγράψαι τῶν ἀστρῶν τὸν κύκλον· ἐστὶ δὲ οὕτως·

Ἦνίκα οὖν ἐνθεν δύνων ὁ ἥλιος διατρέχει κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἀοράτων δυνάμεων, καθὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ δοκεῖ, νύκτα κατὰ τὸ ἕτερον μέρος, τουτέστι τὸ οἰκούμενον, ποιεῖ· ἡνίκα δὲ ἐκεῖθεν διατρέχει, ἐνθάδε νύκτα ποιεῖ· συλλήθδην δὲ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον πάλιν διαγράφομεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἔστι δὲ οὕτως·

Παραγραφή.

Τοῦτο πάλιν τὸ μέρος τῆς γῆς, τὸ ἐπέκεινα τοῦ βορρᾶ, ἐστὶ τὸ ἀοίκητον, ἐνθα διατρέχουσιν ἀπὸ δύσεως διὰ τοῦ βορρᾶ ἐπὶ ἀνατολάς, ὀρθὸν ὡς ἐπὶ τοῖχου ὑπάρχον· ἐν ᾧ γινόμενος ὁ ἥλιος εἰς τὸ ἄλλο μέρος αὐτῆς τὸ οἰκούμενον νύκτα ἀπεργάζεται. Κατὰ διάμετρον οὖν τοῦ πλάτους τῶν οἰκούμενων αὐτῆς μερῶν εὐρίσκεται, ὕψος ἔχουσα ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἀποκάτωθεν τοῦ Ὠκεανοῦ ἕως ἄνω τοῦ ὕψους αὐτῆς· ὅθεν μεσάζουσα τῷ φωτὶ τῶν ἀστρῶν, αἱ νύκτες καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπακολουθοῦσι.

Παραγραφή.

Ἀνάγκη ζητῆσαι τοὺς Χριστιανίζειν ἐθέλοντας, ἀπὸ τούτων τῶν ὀκτώ, ἢ ἐννέα οὐρανῶν, εἰς ποῖον αὐτῶν ἀνελήλυθεν ὁ Χριστός· ἐνθα καὶ οὗτοι ἐλπίζουσιν ἀνελεῖν· καὶ τί τὸ χρήσιμον τῶν ἄλλων ἑπτὰ, ἢ ὀκτώ οὐρανῶν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὑποτιθέμενοι πρότερον σχῆμα, καθὰ τῆ Γραφῆ δοκεῖ, δύο χώρους λέγομεν γεγενῆσθαι· ἓνα ἀρμόζοντα ταύτῃ τῇ καταστάσει, καὶ τὸν ἄλλον ἓνα, ἀρμόζοντα τῇ μελλούσῃ· ἐπειδὴ καὶ ἐλπίδα τοιαύτην κεκτήμεθα, κρείττονα οὖσαν τῆς ἐνθάδε ζωῆς· καὶ ὑμεῖς ἐὰν τοιαύτην ἐλπίδα ὡς Χριστιανοὶ κέκτη·, ἀνάγκη ἀπαιτηθῆσθαι τὸ χρήσιμον τῶν ἄλλων ἑπτὰ, ἢ ὀκτώ οὐρανῶν. Οἱ γὰρ ἐξῴθεν οἱ δοξάζοντες τὴν σφαῖραν, ἑαυτοῖς ἀκολουθοῦντες, οὔτε τοιαύτην ἐλπίδα ἐλπίζουσιν, οὔτε ὕδατα ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ λέγουσιν, οὔτε συντέλειαν ἄστρον καὶ τοῦ κόσμου καταδέχονται ὁμολογεῖν ἔτι· ἀλλ' ἐν τῇ φθορᾷ διάγειν αἰδίως τὸν κόσμον ἐλπίζουσι. Εἰ ἡ πλανῆς σφαῖρα τὰς ἄλλας βίβρα συμπεριφέρει ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς, ἢ ἔμπαλιν ἀναδρομῇ τῶν ἑπτὰ πλανητῶν πόθεν γίνεται; τῶν σφαιρῶν τὸ ἔμπαλιν κινουμένων, ἢ αὐτῶν τῶν ἄστρον; ἀλλ' εἰ μὲν τῶν σφαιρῶν, πῶς δυνατόν κατὰ ταυτὸν καὶ ἐπὶ δυσμᾶς καὶ ἐπὶ ἀνατολᾶς περιφέρεσθαι; εἰ δὲ τῶν ἄστρον, πῶς οὐράνια σώματα διατεμνόμενον οὐράνιον οὐκ ἔστι; Εἰ μὴ γὰρ φθαρτὸν εἶη, οὐκ ἂν τμηθεῖη. Πῶς οὖν τὰ τοιαῦτα ὑποτίθεσθε;

(38) Ἐξῴθεν ταύτης μὴ τόπου οἰουδήποτε, μὴ σώματος, μὴ στοιχείου, μὴ τι[νος] τῶν μερῶν ὑπάρχοντος, πῶς αὐτὴν φατε κινεῖσθαι; Εἶπατε, μὴ φθονήσατε ἡμῖν· χωρὶς γὰρ τόπου, ἦτοι εὐρυχωρίας, ἀδύνατον κινεῖσθαι αὐτὴν. Δείξατε οὖν ἡμῖν αὐτὴν δι' οἰουδήποτε θέλετε ὄργανον, ὅτι δυνατόν αὐτὴν κινεῖσθαι ἀνευ τόπου ἢ σώματος, ἢ στοιχείου ἢ εὐρυχωρίας. Καὶ μὴ λόγοις κενοῖς μόνον κομπάσητε, ὅτι φυσικὸν τυγχάνετε. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἔνιοι ὡς ὁ τόνος βούλονται ὑπὸ κλώτακος στρέφεσθαι, ἢ ὑπὸ ἄξωνος, ἢ ὡς ἄμαξα, ἢ ὡς μηχανή, δειξάτωσαν καὶ αὐτοὶ ἐν τίνι ἐρηρυσμένα τυγχάνει, ἢ ὁ κλώταξ, ἢ ὁ ἄξων, κάκεινο πάλιν ἐπὶ τίνος, καὶ ἐπ' ἀπειρον. Πῶς οὖν φυσικὰ διαλέγεσθε; Πῶς δὲ καὶ τὴν γῆν οὐ διέχει μέστην οὖσαν ὁ ἄξων καὶ περιστρέφει; Πάλιν δὲ λέξατε οἱ τούτοις ἐπόμενοι, καὶ Χριστιανίζειν ἐθέλοντες, εἰς ποῖον χώρον τῶν ὀκτώ σφαιρῶν, ἢ τῆς ἐνάτης, τῆς λεγομένης κατὰ τισιν ἀναστρον, εἰσελήλυθεν ὁ Χριστός, ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν εἰσεῖναι; Ἡ πῶς ὕδατα δύναται εἶναι εἰς σφαῖραν στρεφομένην; ἢ πῶς ἐν τῇ συντελείᾳ πεπτόντων τῶν ἄστρον, ἔτι σώζονται αἱ τοσαῦται ὑμῶν σφαῖραι; καὶ τί τὸ χρεῖως αὐτῶν; Ἄρ' οὐ πρόδηλον ὅτι ἀνέλπιστα Χριστιανικῆς δόξης διαλέγεσθε; Ταῦτα γὰρ εἰ μὴ τοῖς ἀνελπίστοις ἔλλησι, τοῖς μὴ ἐλπίζουσιν ἑτέραν κρείττονα καταστασιν, οὐκ ἀρμόζει· οἵτινες ἀκολουθῶς ἑαυτοῖς τὸν κόσμον αἰδίον ὑποτίθενται, ἵνα σώζηται αὐτοῖς ἢ τῶν σφαιρῶν πλουσία πληθὺς, ἐν ἧ ἀεὶ οἱ πλανῆται τὴν ἑαυτῶν δρόμον ἐκτελοῦσιν· ἐν ἄλλῃ δὲ καὶ οἱ ἀπλα-

A

Paragrapha.

Quærendum restat iis qui Christiani esse volunt, in quod cœlum, ex octo aut novem illis, Christus ascenderit: quo item illi sese ascensuros sperant; et quæ sit aliorum septem vel octo cœlorum utilitas. Nos quippe supposito secundum Scripturas priore illo schemate, duo loca facta fuisse dicimus: unum huic statui congruentem; alterum vero futuræ vitæ consentaneum: quandoquidem talem spem habemus, præsentī vita longe meliorem. Et vos quoque si, ut pote Christiani, spem hujusmodi habeatis, **190** necessario interrogabimini, quænan sit aliorum septem vel octo cœlorum utilitas. Nam exteri qui sphæram tuentur, consequenter nec spem talem habent, nec aquas supra cœlum esse, nec astrorum et mundi consummationem fore confitentur; sed sperant mundum in corruptione semper versaturum esse. Si sphæra mobilis vi alias secum trahit ac volvere facit ab oriente usque ad occidentem septem planetarum adversus cursus, unde fiat? num sphærae ad verso cursu feruntur, an astra? si sphærae, quomodo possunt eodem tempore versus occidentem et orientem ferri? si astra, quomodo cœlestia corpora planetæ diffindant? annon palam est corpus cœlestē non diffindi? Nisi enim corruptibile sit, nunquam sane diffindatur. Cur ergo talia supponitis?

Cum extra sphæram illam, nec locus, nec corpus, nec elementum, nec pars alia existat, quomodo ipsam moveri dicitis? Respondete, nec id nobis invideatis. Nam sine loco vel spatio, qua machina potest illa moveri? Ne vero futilibus dictis superbe agatis, quia physici estis. Quia vero quidam volunt sphæram, quasi tornum a longurio, aut ab axe currus vel machinæ instar volvi, declarent ipsi quo fulciatur longurius, aut axis; ac illud iterum, quo sustentetur, et sic in infinitum. Cur ergo de physicis ratiocinamini? Quomodo axis terram, quæ medium occupat, non trajicit, et circumvolvitur? Iterumque dicite, vos qui ipsos sequimini, et tamen Christiani esse vultis, in quem octo sphærarum aut nonæ locum (quam nonam quidam anastron, sive stellis vacuum nuncupant), Christus ingressus est, aut nos ingressuri sumus? Aut quomodo possunt aquæ in sphæra mobili haberi? vel quomodo poterunt in consummatione, stellis cadentibus, hujusmodi sphærae vestrae servari? aut quæ sit utilitas earum? Annon palam est vos contra Christianæ doctrinæ spem ratiocinari? Hæc quippe non nisi Græcis competere possunt, qui meliorem aliam vitam non sperant, quique consequenter æternum esse mundum supponunt, ut optimam illam sibi servant copiam sphærarum, in quibus planetæ proprium semper cursum conficiant; in alia vero stellæ fixæ resideant: neque tamen error ipsorum aliqua saltem probabilitate caret. Vos autem incredibilia omnino profertis,

dum sphaerarum multitudinem vultis, et consum-
 mationem mundi non vultis : et tamen earum utili-
 tatem proferre non valetis. Similiterque aquas supra
 sphaeras mobiles vultis esse : quæ sane ridicula
 sunt **191** et amentiae plena; resque sibi ipsis et
 rerum naturæ adversantia loquimini. Sex item
 diebus universum conditum esse vultis : ac cum
 in iis ne tertii quidem cæli productionem reperiatis,
 octo vel novem dicere audetis. Quanta apud vos
 scientia, quanta sapientia, quanta prudentia, quanta
 contrarietas ! *Nemo potest duobus dominis servire,*
ut pulchre dixit Dominus⁹¹ ; sed si Deo velit, Deo
serviat ; si mammonæ velit, mammonæ serviat.
Itemque ipse per Paulum clamat : Non potestis com-
municare mensæ Domini, et mensæ dæmoniorum⁹² ;
ac rursum, Nolite jugum ducere cum infidelibus.
Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate ? Aut
quæ societas luci ad tenebras ? Quis autem consensus
Christi cum Belial ? Aut quæ pars fideli cum infideli ?
Qui autem consensus templi Dei cum idolis⁹³ ?

Quomodo potuit item terra, quæ secundum vos
 in medio universi sita est, tempore Noe diluvii
 submergi ? Aut qui credi potest, eam prima et se-
 cunda die submersam aquis, tertia, postquam
 collectæ fuerant aquæ, apparuisse, ut scriptum est
 in Genesi ? Verum, quod sapientius est, antipodas
 homines supponitis in universa terra perambulan-
 tes. Itaque secundum vestram sententiam, terram
 et antipodas depingimus; et quisquis vestrum sa-
 nis oculis et sana mente præditus, terram quo
 pacto voluerit circumvolvatur, et dicat, num omnes
 antipodes possint erecti secundum eandem ratio-
 nem esse. Verum hoc non probaturi sunt, etiamsi
 impudenter verba faciant. Sic itaque respondimus
 ad vestras commentitias et falsas hypotheses, et
 ad conclusiones vestras sane inæquabiles, incon-
 gruentes, quæ ne secum quidem consistere pos-
 sunt, quæque perturbationi et confusione obnoxia
 sunt, ac circumvolutionem majorem patiuntur,
 quam volubilis illa vestra commentitia sphaera.
 Quamobrem, Christi amantissime Pater, postquam
 ad finem quarti libri devenimus, et antipodas deli-
 neavimus, ut pollicitus sum, quintum librum or-
 diar, necnon descriptionem tabernaculi a Moyse
 in deserto constructi; idque ex nutu et voluntate
 omnium nostrum Servatoris Dei.

192 LIBER V.

*In quo tabernaculi descriptio continetur, et prophe-
 tarum apostolorumque concordia comprobatur.*

Tabernaculi autem in deserto per Moysen con-
 structi, jam tempus est delineationem adornare,
 quemadmodum a divjussissimo viro et doctore ac-
 cepimus, qui, sumpta ex Scriptura divina occa-
 sione, ejusque testimonia mutuatus, ab exitu eo-

Α νείς, καὶ ἔχει πιθανότητα λόγου ἢ παρ' αὐτῶν προ-
 φερομένη πλάνη. Ὑμεῖς δὲ παντελῶς ἀπίθανα δια-
 λέγεσθε, καὶ πλῆθος σφαιρῶν θέλετε, καὶ συντέλειαν
 κόσμου οὐ θέλετε, τὸ χρειῶδες τούτων οὐ δυνάμενοι
 λέγειν. Ὁμοίως καὶ ὕδατα ἐπάνω σφαιρῶν στρεφομέ-
 νων βούλεσθε, ἅπερ καταγέλαστα καὶ πάσης ἀνοίας
 ἀνάμιστα, καὶ ἐναντία ἑαυτοῖς καὶ τῇ φύσει τῶν
 πραγμάτων διαλέγεσθε. Καὶ ἐν ἕξ ἡμέραις θέλετε
 γεγενῆσθαι τὸ πᾶν, καὶ ποιήσιν τρίτου οὐρανοῦ ἐν
 αὐταῖς μὴ εὐρίσκοντες, ὀκτώ καὶ ἐννέα τολμάτε λέ-
 χειν. Πόση παρ' ὑμῖν ἐπιστήμη, πόση παρ' ὑμῖν σο-
 φία, πόση σύνεσις, πόση ἐναντιότης ! Οὐδεὶς δύναται
 δυοὶ κυρίοις δουλεύειν, καλῶς τῷ Κυρίῳ λέλεκται·
 ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ, τῷ Θεῷ ἢ τῷ μαμμωνᾷ, τῷ μαμ-
 μωνᾷ. Καὶ πάλιν αὐτὸς διὰ Παύλου βοᾷ· Οὐ δύνα-
 σθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαι-
 μονίων· καὶ πάλιν, Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες
 ἀπίστοι. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας ;
 Τίς δὲ κοινωρία φωτὶ πρὸς σκότος ; Τίς δὲ συμ-
 φωνησις Χριστῷ πρὸς Βελιάλ ; Ἡ τίς μερὶς πιστῶ
 μετὰ ἀπίστοι ; Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ
 μετὰ εἰδώλων ;

Πῶς γὰρ πάλιν δυνατὸν τὴν γῆν, καθ' ὑμᾶς με-
 σαιτάτην τοῦ παντὸς οὔσαν, τὸν ἐπὶ τοῦ Νῶε ὑπο-
 μεῖναι κατακλυσμὸν ; ἢ πιστεύεσθαι πρῶτην καὶ
 δευτέραν ἡμέραν πάλιν καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν ὑδά-
 των, καὶ τῇ τρίτῃ μετὰ τὸ συναχθῆναι τὸ ὕδωρ,
 φανῆναι αὐτήν, καθὰ γέγραπται ἐν τῇ Γενέσει ; Ἀλλὰ
 καὶ τὸ σοφώτερον, ἀντίποδας ὑποτίθεσθε τοὺς ἀνθρώ-
 πους ἐν ὅλῃ τῇ γῇ περιπατοῦντας. (39) Διαγράφομεν
 τοίνυν καθ' ὑμᾶς τὴν γῆν καὶ τοὺς ἀντίποδας· καὶ
 πᾶς τις ἐν ὑμῖν ἔχων ὄψεις ὕψεις καὶ λογισμοὺς
 σώφρονας, περιτρέξει ὡς ἂν βούληται τὴν γῆν, καὶ
 εἰπάτω, εἰ πάντες οἱ ἀντίποδες δύνανται ὄρθιοι κατὰ
 ταυτὸν εἶναι· Ἀλλ' οὐκ ἂν δείξωσιν εἰ καὶ ἀνασχύν-
 τως ἐροῦσιν. Οὕτως οὖν πρὸς τὰς ὑμετέρας πλαστάς
 καὶ οὐκ ἀληθεῖς ὑποθέσεις, καὶ τὰ συμπεράσματα
 τῶν ὑμετέρων λόγων ἀνώμαλα, καὶ ἀκατάλληλα, καὶ
 ἀσύστατα, καὶ κλόνον οὐ τὸν τυχόντα ὑπομένοντα,
 καὶ περιφορὰν πλείονα τῆς ἀστάτου καὶ περιφερο-
 μένης παρ' ὑμῖν μυθικῆς σφαίρας. Διὸ, φιλόχριστε
 Πάτερ (τοῦτο γὰρ τοῦ λόγου τοῦ τετάρτου τέλος
 ποιησάμενος ἄρξομαι), μετὰ τὴν διαγραφὴν τῶν ἀν-
 τιπόδων, καὶ τοῦ πέμπτου λόγου, ὡς ἐπήγγελμαι τῇ
 σῇ φιλοθέῳ ψυχῇ, τῆς σκηνῆς τὴν διαγραφὴν τῆς ἐν
 τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης ποιήσα-
 σθαι, βουλῆσει τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Θεοῦ.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

*Ἐν ᾧ ἐστὶ τῆς σκηνῆς ἡ διαγραφὴ, καὶ τῶν
 προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἡ συμφωνία.*

Περὶ δὲ τῆς σκηνῆς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωσέως
 κατασκευασθείσης, καιρὸς λοιπὸν καὶ αὐτῆς τὴν δια-
 γραφὴν ποιήσασθαι, καθὰ καὶ παρελάβομεν ἐκ τοῦ
 θειοτάτου διδασκάλου ἀνδρός, ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς
 τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς μαρτυρίας ποιησαμένου, ἄρξα-

⁹¹ Matth. vi, 24. ⁹² I Cor. x, 21. ⁹³ II Cor. vi, 14-16.

(39) Antipodum schemata habes in Tabula 2.

μένου ἀπὸ τῆς ἐξόδου αὐτῶν τῆς ἐξ Αἰγύπτου, ἦν ἵνα ἅρῳ
τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἐτελεύτων, τὴν ὑστέ-
ραν πληγὴν δεξάμενα διὰ Μωσέως, ὅτε καὶ τὸ Πάσχα
ἔφαγον θύσαντες οἱ Ἰσραηλῖται ὄρθιοι, περιεζωσμέ-
νοι τὰς ὀσφύας, καὶ τὰς ῥάβδους ἐν ταῖς χερσὶ κατ-
έχοντες, ἔτοιμοι πρὸς ἐξοδὸν, τῇ πρώτῃ τοῦ πρώτου
μηνὸς ἀπ' ἐσπέρας, τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡδὴ ἐχούσης
τῆς σελήνης. Ὅπερ σκιὰν καὶ τύπον ἐτέλουν τῶν μελ-
λόντων γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἀφέσεως
λέγει δουλείας τυραννικῆς, καὶ ἀνακτίσεως κόσμου
ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐκτελουμένης, καὶ καταπαύ-
σεως ἀνθρώπων αἰωνίας. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ
φαίνεται καὶ ὁ κόσμος παρὰ Θεοῦ παραχθῆς, καὶ
ἀρχὴν ἐσχηκῶς ἐν αὐτῷ ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε,
μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἀρχὴ πάλιν κόσμου ἔν αὐτῷ
πάλιν ἐξ Αἰγύπτου ἐλευθερία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔν
αὐτῷ πάλιν καὶ ἡ σύλληψις τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ
κατὰ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου γεγένηται, τοῦ δευτέ-
ρου Ἀδάμ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δευτέρας καταστάσεως
καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἀνάστασις ἡ ἀπὸ νεκρῶν γενομένη τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα. Φασὶ δὲ
καὶ τὴν καθολικὴν ἀνάστασιν ἐν αὐτῷ πάλιν γενέ-
σθαι. Μαρτυροῦσι δὲ τῷ καιρῷ καὶ οἱ ἐξωθεν, κλέ-
πται ὑπάρχοντες, ἰδίαν δόξιν ἠγαύμενοι, καὶ ἀρχὴν
κύκλου ζωδιακοῦ τὸν Κριὸν ὑποτιθέμενοι ἔν ᾧ περὶ
πρῶτος μῆν, κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, ὑπάρχει, σα-
φῆς ἔλεγχος αὐτῶν καὶ ἐν τούτῳ γινόμενος ἡ μάλιστα
καὶ ἀρχὴν κύκλου παρέχοντες ὅπερ γελοῖον κατ' αὐ-
τοὺς ὑπάρχει. Θυδὲν δὲ αὐτοῖς ἀγαθὸν ἐνυπάρχει, ὃ
μὴ ἐκλεψαν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἡ τύφῳ δὲ κατεχό-
μενοι, καὶ ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους θέλοντες
εἶναι, ὡς ἰδίους τοῖς ἄλλοτρίοις κέχρηται.

Ὅτι δὲ σκιὰς τάξιν ἐπέχει ὁ νόμος μελλόντων τι-
νῶν, μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος βοῶν ἡ Σκιὰν γὰρ ἔχων
ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν
εἰκόνα τῶν πραγμάτων ἡ σκιὰν φήσας, ὡς ἂν ὅτε τις
σκιαγραφῆσει ἄνθρωπον, μὴ ποιῆσει δὲ τὴν εἰκόνα
αὐτοῦ, τουτέστιν ὄψεις καὶ μέλη πάντα, ἵνα γνωρισθῆ
ὁποῖος τυγχάνει ἢ παλαιός, ἢ νέος, ἢ εὐπρεπής, ἢ
ἀπρεπής, ἀλλὰ μόνον τὸ μέγεθος τοῦ σώματος σκια-
γραφῆσει ἡ οὕτω καὶ εἰκόνα λέγει αὐτὰς τὰς ὄψεις
καὶ τοὺς χαρακτῆρας, τουτέστι τὰ δι' ἡμῶν τῶν
Χριστιανῶν ἐκτελούμενα μυστήρια, ἀναγέννησιν τε
λέγω τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετάληψιν μυσ-
τηρίων. Αὐτὰ δὲ πάλιν τὰ πράγματα καλεῖ αὐτὴν
τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὴν μεταστοιχείωσιν τῶν
σωμάτων ἡμῶν, τὴν ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν
μεταβολὴν, τὴν τῆς ψυχῆς ἀντὶ τροπῆς ἀτρεπτότητα,
καὶ τελείαν γνῶσιν ἀντὶ μερικῆς, τὸ οἰκητήριον, καὶ
τὴν κατάπαυσιν, καὶ τὴν εἰσοδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανόν,
ἀντὶ τῶν ἐπιγείων οὐράνια, ἀντὶ προσκαίρων αἰώνια.
Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ κατωρθώθη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Σκιὰν οὖν
τούτων τὸν νόμον καλεῖ ἡ εἰκόνα δὲ καὶ χαρακτῆρας,
τὰ διὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιτελούμενα μυστήρια ὁ δὲ
τι λέγω, τὸν ἀμνὸν τὸν θυόμενον, ἀντὶ τοῦ πάθους
τοῦ Χριστοῦ, καθάπερ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει.

193. Hebr. x, 1.

A rum ex Ægypto ursus est, quando primogenita
Ægyptiorum mortua sunt, quæ postrema plaga
fuit a Moyse inducta : quando item Israelitæ, post
oblatum sacrificium, Pascha comederunt, stantes,
succincti lumbos, et virgas præ manibus tenentes,
parati ad exitum ex Ægypto ; idque prima primi
mensis a vespera, et quarta decima luna currente.
Quæ umbra et figura erant eorum quæ sub Do-
mino Christo futura erant, scilicet liberationis a
tyrannica servitute, renovationis mundi, quæ ex
resurrectione a mortuis obvenit, ac requiei homi-
num æternæ. Nam eo ipso tempore mundus a
Deo creatus, videtur initium existendi cepisse ;
similiterque sub Noe post diluvium eodem etiam
tempore recurrente secundum mundi principium
fuisse ; eodem etiam tempore Israelitarum libera-
tio et egressus ex Ægypto ; itemque eodem recur-
rente conceptio Domini Christi secundum carnem
ex Virgine facta est, qui secundus Adam, et se-
cundi status princeps est ; in eodem quoque resur-
rectio Domini nostri Jesu Christi secundum car-
nem. Aiunt item resurrectionem generalem eodem
anni tempore futuram. Huic porro tempori testi-
monium item afferunt exteri illi plagiarii, qui ta-
men illam sententiam sibi propriam arbitrantur,
et ab Ariete initium circuli zodiaci ducunt. In quo
etiam secundum divinam Scripturam primus mensis
exsistit, quo illorum plagii manifestum indicium
affertur, cum maxime initium cycli ducant a re,
etiam secundum ipsos, perridicula. Nihilque penes
ipsos adest boni, quod non ex divina Scriptura
suffurati sint ; inflati vero, ac præ aliis hominibus
sese effequentes, alienis quasi propriis utuntur.

Quod autem umbræ locum lex pro quibusdam
futuris habeat, id testificatur Apostolus ita cla-
mans, *Umbram enim habens lex futurorum bono-
rum, non ipsam imaginem rerum* 193 : umbram di-
cens, ac si quis, exempli causa, hominem adum-
bret, nec imaginem ejus depingat, scilicet faciem
et membra 193 omnia, ita ut cognoscatur senex-
ne an juvenis, formosusne an deformis sit, sed
staturam solum figurate delineat ; sic ille imagi-
nem vocat ipsum figurarum conspectum, nempe
mysteria a nobis Christianis celebrata, videlicet
regenerationem per baptismum, et mysteriorum
participationem. Res autem vocat, ipsam ex
mortuis resurrectionem, transformationem corpo-
rum nostrorum, mutationem a corruptione in iu-
corruptionem, animæ loco mutabilitatis immuta-
bilitatem, perfectam cognitionem pro ea quæ ex
parte est, habitaculum, requiem et ingressum in
cælum ; pro terrenis cælestia, pro temporaneis
æterna. Hæc porro omnia per Dominum nostrum
Jesum Christum humano generi conciliata sunt.
Horum itaque umbram vocat legem ; imaginem
autem et characteres, mysteria per Christianos
celebrata, exempli gratia, agnum immolatum, pro
passione Christi, quemadmodum apostolus Pau-

lus ait, *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus* ⁹⁶; et Joannes Baptista sic loquitur, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* ⁹⁷. Deinde Israelitarum liberatio ab exterminatore angelo et a servitute Pharaonis, significat nostram a diabolo et a servitute gravissimæ legis liberationem. Quod ipsis est transitus maris, conversatio in deserto, legislatio et tabernaculi constructio, id nobis est transitus per baptismum, conversatio in Ecclesia, donum sancti Spiritus; illis aqua ex petra copiose ad vitam subministratur, nobis vero vivifica mysteria; illis terra promissionis ad requiem conceditur, nobis vero cœlum, non manufacta requies; illis temporanea vita, nobis æterna vita, justitia item; sanctificatio, redemptio, beatitudo. Illa itaque umbræ partes occupant; nostra vero sunt quasi ipsarum rerum imagines et characteres: nam intra res ipsas nondum ingressi sumus, sed futurum est ut a mortuis resurgamus. Nullus quippe præter Dominum Christum secundum carnem intra res ipsas fuit, eum ipse primus a mortuis resurrexerit.

Cum itaque sollicite instarent Ægypti Israelitis ut egrederentur ex Ægypto, farinam illi aqua compactam, fermento recipiendo paratam, necdum coctam, humeris abstulerunt. Egressis igitur illis et ad mare Rubrum appropinquantibus, Ægyptius Phraeo mutata sententia et collecto exercitu, insecutus ipsos est, et attigit prope mare, e regione caulæ, inter Magdolum, et ex opposito Beelsephon. Tunc demum vespere facto, nocte illa columna nubis sive ignis, quæ semper ipsos præcedebat et ducebat, pone illos accedens, Ægyptios coarcebat, **194** ne in Israelitas impressionem facerent. Hinc primo diluculo, Israelitis ad Deum clamantibus, jubet Deus Moysen virga percutere mare, et dividere ipsum. Ille, jussa exsecutus, percussoque mari, divisit aquas: quæ hinc et inde quasi murus stabant: tum Israelitæ transeunt, et postea Ægyptii cum curribus suis: quicum in medio mari essent et insequerentur Israelitas, aquis ingruente ira Dei reductis, demersi omnes perierunt. Est autem locus ille in Clysmate, ut vocant, in dextera abeuntium ad montem. Ubi etiam vestigia rotarum curruum visuntur et usque ad mare longo tractu apparent, ad hoc usque tempus servata ad signum infidelibus, non vero fidelibus.

θαλάσσης ἀπὸ ἰκανοῦ τόπου φαινόμενα, καὶ εἰς ἔτι πιστοῖς.

Paragrapha in conceptionem Domini.

Cum Zacharias decima septimi mensis ingressus esset in templum, secundum legis traditionem, ac nuntium accepisset de Joanne sibi ex Elisabet nascituro, sexto illius mense Virgo quoque nuntium accepit, ita ut tunc primi mensis initium esset. Nam cum decima septimi mensis Zacharias

A Καὶ γὰρ καὶ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐθύθη Χριστός· καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ Βαπτιστὴς οὕτως λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Εἶτα τὴν ἐκ τούτου γινομένην ἐπ' ἐκείνοις μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις τότε φυγὴν ἀπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ, καὶ τῆς δουλείας τοῦ Φαραῶ, ἡμῖν δὲ ἀπὸ τοῦ διαδόλου καὶ τῆς δουλείας τοῦ βαρυτάτου νόμου· ἐκείνοις διὰ θαλάσσης καὶ ἐρήμου διαγωγὴ, καὶ νόμου δόσις, καὶ σκηνοπηγία, ἡμῖν διὰ θαλάσσης βαπτίσματος, καὶ διαγωγὴ Ἐκκλησίας καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεά· ἐκείνοις ἐκ πέτρας ἄφθονον εἰς ζωὴν ὕδωρ, ἡμῖν μυστήρια ζωοποιά· ἐκείνοις ἢ τῆς ἐπαγγελίας γῆ κατάπαυσις, ἡμῖν οὐρανὸς ἀχειροποίητος κατάπαυσις· ἐκείνοις πρόσκαιρος ζωὴ, ἡμῖν αἰωνία ζωὴ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ μακαριότης. Ἐκεῖνα τοίνυν ὡς ἐν τάξει σκιαγραφίας ὑπάρχουσι, τὰ ἡμέτερα δὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰκόνες καὶ χαρακτῆρες· αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἐντὸς οὕτω ἐγενόμεθα, μέλλομεν δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνίστασθαι. Εἰ μὴ γὰρ ὁ Δεσπότης Χριστὸς μόνος κατὰ σάρκα, ἕτερός τε οὗ, ἐντὸς τῶν πραγμάτων οὐκ ἐγένετο, πρῶτος πάντων αὐτὸς ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν.

B Κατασπυδόντων οὖν τῶν Αἰγυπτίων τοὺς Ἰσραηλίτας, ἐξελθεῖν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, αὐτὸ τὸ σταλὶς, αὐτῶν χερσὶ ὃ ἐφύρασαν εἰς ἀζύμους, μὴ καταλαβόντες ὀπτῆσαι, ἐπ' ὤμων ἔλαβον. Ἐξελθόντων οὖν αὐτῶν, καὶ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ προσεγγιζόντων, ὁ Αἰγύπτιος Φαραὼ μεταμεληθεὶς καὶ στρατοπεδεύσας, κατεδίωξεν ὀπισθεν, φθάσας αὐτοὺς πλησίον τῆς θαλάσσης ἀπέναντι τῆς ἐπαύλεως, ἀναμέσον Μαγδωλοῦ, καὶ ἐξ ἐναντίας Βεελσεφῶν. Καὶ λοιπὸν ἤδη ἑσπέρας καταλαβούσης, τὴν νύκτα ἐκείνην ὁ στύλος τῆς νεφέλης, ἦτοι τοῦ πυρός, ὁ διαπαντὸς προάγων καὶ καθοδηγῶν αὐτοὺς, ἐλθὼν ὀπισθεν αὐτῶν, ἐκώλυσε τοὺς Αἰγυπτίους συμμίζειν τοῖς Ἰσραηλίταις. Εἶτα λοιπὸν ἡμέρας μελλούσης γίνεσθαι, βοησάντων πρὸς Θεὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, κελεύει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ τύψαι τῇ ράβδῳ τὴν θάλασσαν καὶ διαρῶξαι αὐτήν. Ποίησας οὖν τὸ προσταχθὲν καὶ τύψας διαιρεῖ τὸ ὕδωρ, ἐνθεν καὶ ἐνθεν τεῖχος γενόμενον· καὶ διαπερῶσιν οἱ Ἰσραηλίται· οἱ Αἰγύπτιοι δὲ μετὰ τῶν ἀρμάτων πάντες, ὅτε κατὰ μέσον ἐγένοντο τῆς θαλάσσης, διώκοντες τοὺς Ἰσραηλίτας, τοῦ ὕδατος ἐπαναστρέψαντος ἐπ' αὐτοὺς θεηλάτῳ ὄργῃ, ἀπώλοντο καταπονθέντες. Ἔστι δὲ αὐτὸς ὁ τόπος ἐν τῷ λεγομένῳ Κλύσματι, ἀπερχομένων δεξιᾷ ἐπὶ τὸ ὄρος. Ἐνθα καὶ τὰ ἴχνη τῶν τροχῶν τῶν ἀρμάτων αὐτῶν φαίνονται, ἕως

D καὶ νῦν σωζόμενα, εἰς σημεῖον τοῖς ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστοῖς.

Παραγραφή εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου.

Τοῦ Ζαχαρίου δεκάτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς εἰσελθόντος εἰς τὸν ναὸν, κατὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν, καὶ εὐαγγελισθέντος ποιῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐκ τῆς Ἐλισάβετ, τῷ ἕκτῳ μηνὶ αὐτῆς καὶ ἡ Παρθένος εὐηγγελίσθη, ὡς εἶναι τῷ πρώτῳ μηνὶ ἀρχὴν. Δεκάτῃ γὰρ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς εὐαγγελισθεὶς ὁ Ζαχαρίας,

⁹⁶ II Cor. v, 7. ⁹⁷ Joan. i, 29.

καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μηνὶ καὶ ἡ Ἐλισάβετ συλλαβοῦσα, δῆλον ὅτι ἕξ ἦσαν μῆνες παρελθόντες τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἕξ ἔτι λοιπαζόμενοι παρὰ τὰς δέκα ἡμέρας ἐκείνας, ἢ καὶ ἄλλας δύο, ἢ τρεῖς, ἢ ἑπτὰ, ἕως ὅτε ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ὁ Ζαχαρίας, ὡς εἶναι ἡμέρας ρξϛ' ἢ ρξδ' ἢ ρξε'. Ἡ ἀρχὴ οὖν τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου, τουτέστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου μηνός, ἕκτος μὲν ἦν πάντως τῇ Ἐλισάβετ, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων παράδοσιν· ἀεὶ γὰρ ὁ Θεὸς ταύτην τὴν τάξιν ἐφύλαξεν καὶ φυλάττει. Ἔνεστι δὲ γυνῶναι, ἐπειδὴ καὶ πάντες αὐτὴν τὴν γένναν τοῦ Χριστοῦ, πληρουμένου τοῦ ἐνάτου μηνός, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου μηνός ποιούμεν, τουτέστι Χοιὰκ κη'. Οἱ δὲ Ἱεροσολυμίται, ὡς ἐκ τοῦ μακαρίου Ἀουκᾶ λέγοντος περὶ τοῦ βαπτισθῆναι τὸν Χριστὸν ἀρχόμενον ἐτῶν λ', τοῖς Ἐπιφανίοις ποιῶσι τὴν γένναν. Καὶ ἀληθεύει μὲν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται· οὐχ ἡ ἀκρίβεια δὲ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ γέννᾳ ἐγένετο καὶ τὸ βάπτισμα, ὡς φασὶ καὶ ὁ Λουκᾶς καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται. Ἐξ ἀρχαίθην δὲ ἡ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ τὰς δύο ἑορτὰς ὁμοῦ ποιῶσα λήθην ποιήσῃ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἐνομοθέτησε μεσαζεῖν δώδεκα ἡμέρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων, καὶ οὕτως γίνεσθαι τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανίων, ὡς περ ἐνομοθέτησε καὶ τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστειαν τοῦ Κυρίου, ἦν πρὸς τὸν διάβολον μέλλων ἀγωνίζεσθαι ἐνήστευσε, συντελεῖσθαι ἐν τῇ τοῦ Κυρίου ἀναστάσει· ἵνα καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν τύπον, ὅσον ἐκδέχεται, ἀγωνιζόμενοι καὶ μιμούμενοι, παραλάβωμεν τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, οὐ μέντοι ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ἐγένετο. Οὕτως οὖν καὶ τὰ Ἐπιφάνια τοῦ Δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐνομοθέτησε γίνεσθαι μετὰ δωκαίδεκα ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Μόνοι δὲ οἱ Ἱεροσολυμίται ἐκ στοχασμοῦ πιθανοῦ, οὐκ ἀκριβῶς δὲ, ποιῶσι τοῖς Ἐπιφανίοις· τῇ δὲ γέννᾳ μνήμην ἐπιτελοῦσι τοῦ Δαυὶδ καὶ Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου· οὐ πάντως καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῶν δύο τελευτησάντων· ἀλλ' ὡς γε οἶμαι, ἵνα καὶ αὐτοὶ μὴ ἐξωθεν τῆς ἑορτῆς μείνωσι τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐκτελοῦσι μνήμην πάντες, τὸν Θεὸν διὰ πάντων δοξάζοντες. Ἀμήν.

Μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἐν ἐρήμῳ τῶν Ἰσραηλιτῶν διάβασις.

Παρελθόντων οὖν τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὸ πέραν εἰς τὸν λεγόμενον Φοινικῶνα, ἤρξαντο βαδίζειν τὴν ἔρημον Σούρ· τοῦ Θεοῦ ἡμέρας νεφέλην αὐτοῖς εἰς σκέπην διαπεταννύντος ἀπὸ τοῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου, καὶ ὀδηγοῦντος αὐτοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ νυκτὸς ἐν στύλῳ πυρὸς φαίνοντος, καὶ καθοδηγοῦντος αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἔρημον, καθὼς γέγραπται· *Διεπέτασε νεφέλην εἰς σκέπην αὐτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοὺς τὴν νύκτα.* Ἔστιν οὖν καταγράψαι καὶ τοῦτο τοιῶσδε·

Ἐἶτα πάλιν ὀδεύσαντες ἀπὸ τῆς Μερόβας, ἦλθον εἰς Ἐλεείμ, ἦν νῦν καλοῦμεν Ραῖθου· ἐνθα ἦσαν δωκαίδεκα πηγαί, αἱ εἰσέτι καὶ νῦν σώζονται. Οἱ δὲ φοι-

⁹⁸ Luc. II, 23. ⁹⁹ Psal. CIV, 39.

(40) Hanc cum sequentibus figuris, quia vel et alioquin inutiles erant, consulto omisimus.

A nuntium acceperit, et eodem mense Elisabet conceperit, palam sane est sex anni menses tunc præterisse, ac sex reliquos fuisse, exceptis decem illis diebus; vel fortasse duobus aliis aut tribus aut septem, donec Zacharias abiret domum, ita ut dies superessent 168 aut 167 aut 163. Initium itaque conceptionis Domini, id est, initium primi mensis, sextus mensis Elisabetæ erat, secundum Evangeliorum traditionem: nam hunc ordinem Deus semper servavit et servat. Hinc vero liquet, quod omnes ortum Christi nono decurso mense a primi mensis initio celebremus, id est Choiaç 28. Jerosolymitani vero quasi ex beati Lucæ auctoritate, qui ait Christum baptizatum fuisse *incipientem quasi annorum triginta* ⁹⁸, in die Epiphaniæ Natalem celebrant. Et vere quidem tam Lucas quam Jerosolymitani supputant: at accurata ratio non sic habet; sed in ipso ortus die baptisma contigit, ut aiunt Lucas et Jerosolymitani. Verum Ecclesia ab antiquis temporibus, ne duas illas solemnitates eo ipso die celebrans, alterutrius oblivionem induceret, præcepit ut secundum numerum apostolorum duodecim dies intercederent, atque tunc Epiphaniæ solemnitas celebraretur: quemadmodum etiam quadraginta dierum jejunium Domini, quod ante pugnam cum diabolo initam persolvit, Resurrectione Domini claudi jussit, ut etiam nos secundum exemplar pro facultate pugnantem et Christum imitantes, excipiamus **195** passionem et resurrectionem Domini, etiam si non iisdem diebus contigerit. Simili itaque modo Epiphania Domini nostri Jesu jussit post duodecim a Natali ejus dies celebrari. Soli autem Jerosolymitani ex conjectura probabili, nec tamen ex accurata ratione, in Epiphaniis Natale agunt: in die autem Natali memoriam celebrant Davidis et Jacobi apostoli: non quod ambo eadem ipsa die mortui sint, sed, ut arbitror, ne ipsi extra festum cognatorum Christi neglecti manerent, eorum memoriam omnes colunt, Deum per omnia gloria celebrantes. Amen.

Post exitum ex Ægypto Israelitarum transitus in desertum.

D Cum itaque Israelitæ trajecissent ad locum Phœnicionem dictum, in deserto Sur progredi cœperunt, Deo ipsis per diem nubem expandente, ne ab æstu solis laborarent, et per eam ductum iis præbente; noctu vero in columna nubis apparente, ac ducente ipsos per totam solitudinem, quemadmodum scriptum est: *Expandit nubem in tegumentum eorum, et ignem ut luceret eis per noctem* ⁹⁹. Illud autem hoc modo depingi potest (40).

Hinc ex Merra profecti, venerunt in Elim, quam nunc Raithu vocamus, ubi erant duodecim fontes, qui hactenus servantur. Palmæ vero multo plures

innc erant. Hactenus autem mare ad dextram, ad sinistram vero desertum habuerant : deinde vero, mari retro relicto, intra desertum iter agentes, superiora petebant ad montem. Cum autem pervenissent inter Elim et montem Sinai, manna descendit super eos ; ibique primo Sabbatum celebrarunt secundum præceptum a Deo Moysi sine scripto datum in Merra. Hæc porro sic depingi possunt :

Ex Merra in Elim profecti, ac rursus dum inter Elim et montem Sinai iter agerent, in deserto illo descendit super eos coturnix vespere, mane vero manna. Istic autem rursus Sabbatum agere cœperunt, cum manna incorruptum a sexta die ad usque Sabbatum servaretur, etsi aliis diebus conservari non posset, sed feteret et corrumpeteretur. quod illis Sabbatum celebrandi documentum fuit ; nam cum eorum nonnulli Sabbato vellent manna colligere, non repererunt, ut scriptum est.

Postea castrametati sunt in Raphidin, in loco qui nunc vocatur Pharan. Cumque siti premerentur, jussu Dei, Moyses, virgam manu tenens, **196** cum senioribus in montem Choreb procedit, id est, in Sina, qui sex milliaribus circiter a Pharan distat. Ac cum ibi percussisset petram, fluxerunt aquæ multæ, ac populo potum præbuerunt, quemadmodum David in Psalmis vociferatur : *Dirupit petram in eremo, et adaquavit eos velut in abyssu multa* ; ac rursus : *Dirupit petram et fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina* ; iterumque : *Eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas* . Apostolus autem Paulus ait : *Bibebant autem ex spirituali consequente eos petra : petra autem erat Christus* ; ac si diceret, Sicut illos aqua de petra large manans potavit, ita et nobis vivificas aquas per mysteria præbet Christus, cujus typus erat petra. Illic iterum postquam Amalec bello suderant, Jothor, cum duobus filiis suis et uxore ejus, generum suum Moysen convenit : nam Moyses uxorem et filios suos remiserat....

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non erunt tibi dii alieni præter me. Non facies tibi idolum, nec ullam similitudinem eorum quæ sunt in cælo supra, nec eorum quæ sunt in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles illa. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : neque enim insontem habebit Dominus eum qui assumpserit nomen suum in vanum. Memento ut diem Sabbatorum sanctifices. Sex diebus operare, et facies omnia opera tua ; septima autem die Sabbata Domino Deo tuo sunt ; nullum opus facies in ea, tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, bos tuus, jumentum tuum, et advena qui habitat tecum. Ho-

αες πολὺ πλείους ἐγένοντο. Ἔως δὲ τῶν ἐνταῦθα, δεξιᾷ τὴν θάλασσαν εἶχον, καὶ ἐξ εὐωνύμων τὴν ἔρημον· ἀπὸ δὲ τῶν ἐνταῦθα τὴν ἄνω ἐπὶ τοῦ ὄρους βαδίζουσιν, ὀπίσω λοιπὸν τὴν θάλασσαν ἐάσαντες, τὰ πρόσω δὲ τὴν ἔρημον βαδίζοντες. Ἐνθα γενομένων ἀνὰ μέσον Ἐλείμ καὶ τοῦ Σιναίου ὄρους, ἐκεῖ κατελήλυθεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ μάννα· ἐνθα καὶ πρῶτως ἐσαββάτισαν κατὰ τὰς ἐντολάς, ἃς δέδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῆ ἀγράφως ἐν Μερρᾷ. Ἔστιν οὖν καὶ ταῦτα διαγράψαι οὕτως·

Καταντήσαντες ἐνταῦθα εἰς Ἐλείμ ἀπὸ τῆς Μερρᾶς, καὶ πάλιν ὀδεύσαντες ἀνὰ μέσον Ἐλείμ καὶ τοῦ Σιναίου ὄρους εἰς τὴν ἔρημον εἰς τὴν ἐκεῖ, καὶ ὄρτυγομήτρα κατῆλθεν ἐπ' αὐτοὺς εἰς ἑσπέραν, καὶ εἰς τὸ πρωὶ τὸ μάννα. Ἐκεῖ πάλιν ἤρξαντο πρῶτον σαββατίζειν, τοῦ μάννα διατηρουμένου ἀπὸ τῆς ἑκτῆς καὶ τοῦ σαββάτου· ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ μὴ δυναμένου μείναι, ἀλλ' ἐπόζοντος καὶ ἀφανιζομένου· καὶ διὰ τούτου διδασκόμενοι σαββατίζειν· ἠθέλησαν γὰρ τινες καὶ τῷ σαββάτῳ συλλέξαι, καὶ οὐχ εὔρον, καθὰ γέγραπται.

Εἶτα πάλιν παρενέβαλον εἰς Ῥαφιδὴν, εἰς τὴν νῦν λεγομένην Φαράν. Καὶ διψεύσαντων αὐτῶν, πορεύεται κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ ὁ Μωϋσῆς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων (καὶ ἡ ράβδος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ) εἰς Χωρήθ τὸ ἕρος, τοῦτέστιν ἐν τῷ Σιναίῳ, ἐγγὺς ὄντι τῆς Φαράν ὡς ἀπὸ μιλίων ἕξ. Καὶ ἐκεῖ κατάξαντος τὴν πέτραν, ἐρρύησαν ὕδατα πολλὰ, καὶ ἔπιεν ὁ λαὸς, καθάπερ καὶ ὁ Δαυτὶδ ἐν Ψαλμοῖς βοᾷ· *Διέρρηξεν πέτραν ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀβύσσῳ πολλῇ*· καὶ πάλιν, *Διέρρηξεν πέτραν, καὶ ἐρρύησαν ὕδατα, ἐπορεύθησαν ἐν ἀνύδροις ποταμοί· καὶ πάλιν, Καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ κατήγαγεν ὡς ποταμοὺς ὕδατα*. Ὁ δὲ Ἀπόστολός φησιν· *Ἐπιγον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός*· ἵνα εἴπῃ, ὡσπερ ἐκείνους ἐκ τῆς πέτρας δαψιλῆς ὕδωρ ἀκολουθοῦν ἀφθόνως ἐπότισεν, οὕτως ἡμῖν ζωοποιὰ νάματα παρέχεται ὁ Χριστός διὰ τῶν μυστηρίων, οὗ τύπος ἦν ἡ πέτρα. Κάκει δὲ πάλιν καταπολεμήσαντες τὸν Ἀμαλήκ ἐτρωπώσαντο· ἐκεῖ πάλιν ὑπαντᾷ Ἰοθὼρ τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Μωϋσῆ, μετὰ δύο παιδῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γυναίκος αὐτοῦ· ἦν γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἀποστρέψας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα....

Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κατώ, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος τὸν λαβόντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμενῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· σὺ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ καὶ ὁ υἱός σου, καὶ ἡ θυγάτηρ σου,

¹ Psal. lxxvii, 15. ² Psal. civ, 41. ³ Psal. lxxvii, 16. ⁴ I Cor. x, 4.

ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἴνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐ φονεύσεις. Οὐ μοιχεύσεις. Οὐ κλέψεις. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν καῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκη αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν κτήνος αὐτοῦ, οὐδὲ ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.

Τὸ κείμενον.

Λοιπὸν κατεληλυθὸς αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους προστάττεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιεῖν τὴν σκηνὴν, ἣ τύπος ἦν ὧν ἐωράκει ἐν τῷ ὄρει, λέγω δὴ, τοῦ παντὸς κόσμου τὸ ἐκμαγεῖον. Ὅρα γὰρ ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος τὴν μὲν πρώτην σκηνὴν τύπον τοῦ κόσμου τούτου ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ εἶπεν εἶναι· φησὶ γάρ· *Εἶχε μὲν γὰρ καὶ ἡ πρώτη δικαιοῦματα λατρίας, τό τε ἄγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ἣ ἡ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις ἄρτων, ἧτις λέγεται Ἄγια. Εἰπὼν αὐτὴν κοσμικόν, ὡσανεὶ τύπον τοῦ κόσμου τούτου, ἐπήνεγκεν· Ἐν ἣ ἡ τε λυχνία, ἵνα εἴπη, τοὺς φωστῆρας· καὶ ἡ τράπεζα, τουτέστιν ἡ γῆ· καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἵνα εἴπη τοὺς ἐνιαυσίους καρποὺς αὐτῆς· ἧτις, φησὶ, λέγεται Ἄγια, ἵνα εἴπη, τὴν πρώτην σκηνὴν. Εἶτα καὶ περὶ τῆς δευτέρας φησὶ, *Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἐπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν, Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μελιζοτος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτην, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος· καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· ἀληθινὴν μὲν σκηνὴν τὸν οὐρανὸν εἰπὼν· ἀντίτυπα δὲ διὰ τοῦ Μωσέως κατασκευασθέντα. Ὅθεν τὰ Μωυσέως χειροποίητα καλεῖ, τὰ δὲ ἀληθινὰ ἀχειροποίητα. Προσταχθεὶς οὖν ποιῆσαι, ποιεῖ καθὼς ἐδείχθη αὐτῷ τὸ παράδειγμα τῆς σκηνῆς, καὶ τὸ παράδειγμα πάντων τῶν σκευῶν αὐτῆς, καὶ τὴν κιθωτὸν τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὸ ἱλαστήριον τὸ ἐπάνω, καὶ τὰ δύο χερουβίμ ἐκτείνοντα τὰς πτέρυγας, καὶ συσχιάζοντα τὸ ἱλαστήριον ἐπάνωθεν· ὁμοίως καὶ τὸ καταπέτασμα καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν λυχνίαν, καὶ τὰς αὐλάς τῆς σκηνῆς, ἵνα εἴπη τὰ σκεπάσματα τὰ πρῶτα, καὶ τὰς δέβρεις τὰς τριχίνας τὰς ἀπὸ ἐρίων αἰγῶν· ἵνα εἴπη στυπτά· πάλιν, καὶ**

A nora patrem tuum et matrem tuam, ut sis tibi bene, et ut sis longævus super terram. Non occides. Non mæchaberis. Non furaberis. Non ferēs contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces uxorem proximi tui, neque agrum ejus, neque servum ejus, neque ancillam ejus, neque boves ejus, neque subjugalem ejus, neque omne jumentum ejus, neque alia quæcumque proximi tui sunt⁵.

αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς βόας αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ ὑποζύγιον

Textus.

Denique cum descendisset de monte, jussus est a Deo tabernaculum construere, quod figura erat eorum quæ in monte viderat, videlicet expressa mundi totius imago : nam vide, inquit, ut facias secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte⁶. Beatus autem Paulus apostolus, primum illud tabernaculum figuram hujus mundi esse ait in Epistola ad Hebræos his verbis : *Habuit enim et primum justificationes 197 cultus, et sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat candelabrum, et mensa, et propositio panum : quod dicitur Sancta⁷. Cum dixisset illud, sæculare, ceu figuram hujus mundi esse, intulit : In quo et candelabrum, ac si dicat, luminaria ; et mensa, id est, terra ; et propositio panum, videlicet annuos fructus ejus : quod, ait, dicitur Sancta ; id est, primum tabernaculum. Postea de secundo ait : *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cælis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo⁸ ; iterumque, Christus assistens pontifex futurorum bonorum per umplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis ; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa⁹. Et rursum : Non enim in manufacta Sancta Christus introivit, exemplaria verorum : sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei¹⁰. Ubi verum quidem tabernaculum ait esse cælum ; exemplaria vero ea, quæ per Moysen parata sunt. Quare illa quæ Moysis sunt, manufacta vocat ; vera autem, non manufacta dicit. Jussus itaque, tabernaculi exemplar, prout ipsi ostensum fuerat, excitavit, necnon exemplar omnium vasorum ejus, arcam testimonii, propitiatorium supra positum, duo cherubim alas extendentia, et propitiatorium superne tegentia : similiterque velum, mensam, candelabrum, atria tabernaculi, scilicet velamenta prima, pelles pilosas ex pilis caprarum, id est, ex tela : et hæc iterum secunda velamenta tabernaculi erant. Tertia item ex pellibus rubrificatis et aeriis, quas vocant saga pellicea : omnia varia et mirabilia. Est autem tabernaculi delineatio hujusmodi (41).**

⁵ Exod. xx, 2-17. ⁶ Exod. xv, 30. ⁷ Hebr. ix, 1, 2. ⁸ Hebr. viii, 1, 2. ⁹ Hebr. ix, 11, 12. ¹⁰ Ibid. 24.

(41) Tabernaculi, amictuum sacerdotalium, propitiatorii, et alia hic memorata schemata habes in Tabula III.

αὐτὰ δευτέρα σκεπάσματα τῆς σκηνῆς· ὁμοίως καὶ τὰ τρίτα ἐκ δερματων πυρρῶν, καὶ ἀερινῶν, ἃς ἐκά-
λουν διφθέρας, καὶ ποικίλα πάντα θαυμαστά. Ἔστι δὲ ἡ διαγραφὴ τῆς σκηνῆς οὕτως·

Paragrapha.

Observandum est iterum, verum tabernaculum a Deo fixum hic significari, videlicet cœlum : in-
superque, perfectum illud tabernaculum, non ma-
nufactum, a Paulo cœlum vocari, utpote a Deo
conditum : manufactum quippe vocat tabernaculum
a Moyse constructum. Hoc porro verum nuncupat,
utpote æternum perseverans, cum illud e contra-
rio dissolvatur. Aulæa dicit, cortinas : nam sic illa
nuncupant exteri illi Attici, aulæa dicentes magnum
variatumque velum. Hyperides certe rhetor in
Oratione contra Patroclum : *Novem, inquit, prin-
cipes in porticu epulabantur, partem ejus 198 obte-
gente aulæa.* Similiterque Menander : *Telam, ebur,
unguentum, vinum, aulæum.*

Viginti columnæ, sunt totidem asseres stantes,
quorum singuli erant latitudine unius ac dimidii
cubiti ; ita ut viginti columnæ triginta cubitos ha-
beant : hæc longitudo tabernaculi. Bases earum du-
plices erant tam intra, quam extra, asseri circum-
positæ, illæque argenteæ. Capitella simplicia et
aurea erant, similiterque asseres, vectes et incastra-
turæ : incastraturæ vero erant duo ligna commissa,
auro obducta, clavis affixa unicuique asseri, obversa
mutuo ac unum alteri incidentia, ut incastraturæ
omnes asseres una colligarent : ac vectes per annu-
los sive per armillas immissi totum tabernaculum
firmiter jungebant. Quintus autem vectis medius
non per annulos immissus ferebatur, sed per medios
asseres ad majorem tabernaculi firmitatem. Alti-
tudo cujusque asseris erat cubitorum undecim, et
latitudo tabernaculi erat item cubitorum undecim :
parusque oppositus huic muro par erat. Quando
velum templi in passione Christi scissum est in duo,
tria nobis per hanc unam rem indicabantur :
primo, Judæorum audacia contra Dominum hinc
arguebatur, quasi lugente templo discissis vestibus ;
secundo, significabatur Judaicos ritus, sublato priore
tabernaculo, solvandos et confundendos esse ; tertio,
interius tabernaculum, hactenus occultum et inac-
cessum omnibus, etiam sacerdotibus, jam apertum
et aditu facile hominibus esse. Gloria per omnia
regi sæculorum Christo in sæcula. Amen.

Textus.

Hæc tabernaculi nudî delineatio. Prima autem
velamenta et tentoria ejus texta erant et variata
hyacinthis, purpura, bysso retorta, et coccino,
quemadmodum et velum, quæ divina Scriptura
aulæa nuncupat. Erant porro eadem qua cortinæ
longitudine : singularumque longitudo erat viginti
octo cubitorum, et latitudo quatuor cubitorum.
Dicit autem aulæa quinque una conjuncta fuisse,
ac similiter quinque reliqua, juncturæ vero qui-
norum aulæorum in medio ad oram unius, erant

A

Παραγραφή.

Ἐπιστημαντέον ἐνταῦθα πάλιν, ὅτι πεπηγυῖαν σκη-
νὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγει τὴν ἀληθινὴν, τουτέστι τὸν
οὐρανόν. Ἔτι καὶ πάλιν ἀχειροποίητον καλεῖ αὐτὴν
καὶ τελείαν σκηνὴν τὸν οὐρανὸν ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ
γενομένην. Χειροποίητον γὰρ καλεῖ τὴν σκηνὴν, ἣν
Μωϋσῆς κατεσκεύασεν. Ἔτι κατὰ ἀντιδιαστολὴν δὲ
τῆς σκηνῆς τῆς ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης
ἀληθινὴν ταύτην καλεῖ, ὡς αἰὲ αὐτῆς διαμενούσης,
ἐκείνης δὲ καταλυομένης. Ἔτι αὐλαίας καλεῖ τὰς
κορτίνας, οὕτως δὲ καλοῦσιν αὐτὰς καὶ οἱ ἔξωθεν
Ἄπτικοὶ λέγοντες αὐλαία, τὸ μέγα καὶ ποικίλον
παραπέτασμα. Ὑπερίδης ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ κατὰ
Πατροκλέους λόγῳ, *Οἱ δὲ ἐννέα ἄρχοντες εἰσθιώ-
οντο ἐν τῇ στοᾷ, φραζάμενοι τὸ μέρος αὐτῆς*
B *αὐλαία· ὁμοίως καὶ Μένανδρος, Στυπτεῖον, ἐλέ-
φαντα, μύρον, οἶνον, αὐλαίαν.*

B

Οἱ εἴκοσι στύλοι, εἴκοσι σανίδες εἰσὶν ἰστάμεναι, ἀπὸ
πήχεως μιᾶς ἡμισυ τὸ πλάτος ἐκάστης σανίδος· γίνον-
ται οὖν τῶν εἴκοσι στύλων πήχεις λ'· τοῦτο τὸ μῆκος
τῆς σκηνῆς. Αἱ βάσεις δὲ αὐτῶν διπλαῖ ἦσαν ἔσωθεν
καὶ ἔξωθεν περιστάσαι τὴν σανίδα· ἀργυραὶ δὲ ἦσαν
αἱ βάσεις. Αἱ δὲ κεφαλίδες ἦσαν ἀπλαῖ, χρυσαὶ δὲ,
ὁμοίως καὶ αἱ σανίδες καὶ οἱ μοχλοὶ καὶ οἱ ἀγκωνί-
σκοι· οἱ δὲ ἀγκωνίσκοι εἰσὶ δύο ξύλα χρυσέμπαστα,
καὶ καθηλωμένα εἰς ἐκάστην σανίδα, στρεφόμενα καὶ
ἀντιπίπτοντα ἀλλήλοις, ἵνα ἀνδεσμεύωσι πάσας τὰς
σανίδας· αὐτοὶ οἱ ἀγκωνίσκοι καὶ οἱ μοχλοὶ διὰ τῶν
δακτυλίων, ἦτοι τῶν ψαλίδων, δικνούμενοι ἐδέσμευον
ἀσφαλῶς πᾶσαν τὴν σκηνὴν· ὁ δὲ πέμπτος μοχλὸς ὁ
C μέσος, οὐ διὰ τῶν δακτυλίων ἤρετο, ἀλλὰ διὰ μέσου
τῶν σανίδων πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν τῆς σκηνῆς.
Τὸ δὲ ὕψος ἐκάστης σανίδος πήχων δέκα ἐν, καὶ τὸ
πλάτος τῆς σκηνῆς πήχων δέκα ἐν, καὶ ὁ ἄλλος τοί-
χος ὁμοίος ἦν τούτῳ τῷ τοίχῳ. Ὅτι τὸ καταπέτασμα
τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου εἰς δύο,
ἐν ταυτῷ τρία ἐσήμανεν· πρῶτον τὴν τὸλμαν τῶν
Ἰουδαίων διέλεγε τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου γενομένην,
ὡς πενθοῦντος τοῦ θεοῦ ναοῦ καὶ περισχιζομένου·
δεύτερον, ὅτι καταλυθήσονται τὰ Ἰουδαϊκά, καὶ συγ-
χυθήσονται ἀναιρουμένης τῆς πρώτης σκηνῆς· τρί-
τον, ὅτι ἡ ἐσωτέρα σκηνὴ ἡ ἀφανής, καὶ ἀβατος πᾶσι,
καὶ τοῖς ἱερεῦσιν οὐσα, καταφανὴς καὶ βατὴ τοῖς ἀν-
θρώποις γέγονε. Δέξα διὰ πάντα τῷ βασιλεῖ τῶν
D αἰώνων Χριστῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Τὸ κείμενον.

Αὕτη ἡ διαγραφὴ τῆς σκηνῆς γυμνῆς. Τὰ δὲ πρῶτα
σκεπάσματα αὐτῆς ἦν ὑφαντὰ ποικίλα ἐξ ὑακίνθων
καὶ πορφύρας καὶ κεκλιωμένης βύσσου, καὶ κοκκί-
νου, ὡσπερ καὶ τὸ καταπέτασμα, ἃ καὶ αὐλαίας κα-
λεῖ ἡ Γραφή. Ἦσαν δὲ ὡς κορτίνας ἐπιμήκει· εἴκοσι
τῆς πήχων ἦν τὸ μῆκος τῆς μιᾶς, καὶ δ' πήχεις τὸ
πλάτος· ε' δὲ αὐλαίας ὁμοῦ κεκολληθῆναι λέγει, καὶ
πάλιν ὁμοίως ε' [λοιπὰς] λοιπῶν, συμβολὴ τῶν ε' καὶ
ε' καταμέσθεν εἰς τὸ χεῖλος τῆς μιᾶς, κρῖκοι καὶ
εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἑτέρας, ἀγκύλαι. Καὶ ἤρον τὰς

ἀγκύλας ἐπὶ τοὺς κρίκους, καὶ συνεδέσμευον τὰς δέκα ὁμοῦ, ὡς ἐπὶ τῶν λεγομένων σιγιστροφυλῶν, ἢ στρωματοδέσμων, ἢ ὡς ἐπὶ τῶν δισσακίων. Ὅτε δὲ ἦρον τὴν σκηνὴν ἐν τῇ ἀπαρτίᾳ, πέντε ἦσαν καὶ πέντε, καὶ αὐταὶ διαιρούμεναι καὶ βισταζόμεναι. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν δευτέρων σχεπασμάτων ἐποιοῦν, τῶν ἀπὸ αἰγείων ὄντων στυπτῶν, ἃς καὶ δερῆεις ἐκάλουον. Ἰα' μὲν ἦσαν· λ' δὲ πηχῶν ἦν ἡ μία, καὶ λ' πηχῶν πάλιν τὸ πλάτος. Ἦσαν δὲ ὁμοῦ αἱ πέντε, καὶ αἱ ἄλλαι ἐξ ὁμοῦ. Συνήπτοντο πάλιν διὰ τῶν ἀγκύλων καὶ τῶν κρίκων, καὶ ἐγένετο πάλιν ἡ πᾶσα μία. Τὸ μῆκος οὖν τῆς σκηνῆς πηχῶν ἦν λ'. Εἴκοσι γὰρ στύλοι ἦσαν, ἕνα εἴπη, σανίδες ἀπὸ πήχεως μιᾶς ἡμισυ τὸ πλάτος γίνονται πήχεις λ'· εἶτα καὶ τὸ πλάτος στύλοι ἐξ ἀπὸ πήχεως μιᾶς ἡμισυ, γίνονται πήχεις ἐννέα. Καὶ εἰς τὰς γωνίας στύλοι δύο ἀπὸ πήχεως καὶ ἡμισυ γίνονται τῶν ἡ' στύλων πήχεις ε' [ιβ'] πάντοθεν ἠσφαλισμένοι ἀπὸ τῶν μοχλῶν. Αἱ αὐλαῖαι οὖν συναπτόμεναι αἱ ε' ἐποιοῦν εἰς πλάτος πήχεις μ', καὶ ἐκάλυπτον ὅλον τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς, καὶ τὸν ὀπισθεν τοῖχον, ἔχοντα ὕψος πήχεις ε', ὁμοῦ πήχεις μ'. Οἱ δὲ εἴκοσι ὀκτώ πήχεις τὸ μῆκος τῶν αὐλαίων ἐκάλυπτον τὸ πλάτος τῆς σκηνῆς πήχεις ε' καὶ δύο τοίχων τῶν παρ' ἑκάτερα τὸ ὕψος ἀπὸ πήχεων ε' γίνονται· ἄλλοι πήχεις κ', ὁμοῦ πήχεις λ'. Ἦσαν δὲ ἀπὸ κη' εὐδῆλον παρὰ ἕνα πῆχυν ἐσκέπασε τὸν ἕνα τοῖχον, καὶ τὸν ἕτερον παρὰ ἕνα πῆχυν· αἱ δὲ δερῆεις αἱ ἀπὸ στυπτῶν καὶ τοὺς ἄλλους δύο πήχεις ἐσκεπον· ἦσαν γὰρ ἀπὸ πηχέων λ' τὸ μῆκος· ἐκάστη, ἢ δὲ περισσὴ μία δερῆεις εἰς τὴν θύραν τῆς σκηνῆς κατεκεχάλαστο. Διαγράφομεν οὖν καὶ αὐτῶν τὸ εἶδος, ἔστιν οὖν οὕτως, ἅμα δὲ καὶ τὰ τρία σχεπασματα τὰ ἀπὸ δερμάτων.

reliquos duos cubitos obtegebant : erant enim singulæ longitudine cubitorum triginta : pellis autem quæ supererat, ad tabernaculi januam demittebatur. Horum itaque formam delineamus, pariterque trium tenteriorum ex pellibus, quæ sic habent.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα ὁ Μωϋσῆς μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι ἐν τῷ ὄρει τῶν ὀπτασιῶν ἐκείνων τῶν φοβερῶν, προδάρτεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ποιῆσαι σκηνὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐώρακεν ἐν τῷ ὄρει, τύπον οὖσαν παντὸς τοῦ κόσμου· Ὅρα γὰρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δευχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Ἐπειδὴ οὖν ἐδείχθη αὐτῷ πῶς ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ καταμέσθεθεν ἐποίησε τὸ στερέωμα, καὶ ἐποίησε τὸν ἕνα χῶρον δύο χώρους· καὶ αὐτὸς ὁμοίως κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐώρακεν, ἐποίησε τὴν σκηνὴν, καὶ ἔθηκε καταμέσθεθεν καταπέτασμα, καὶ διελὼν ἐποίησε τὴν μίαν σκηνὴν εἰς δύο, ἐσωτέραν καὶ ἐξωτέραν. Ὁ Ἀπόστολος οὖν τὴν ἐξωτέραν τοῦ κόσμου τούτου τύπον ἐξείπε, λέγων οὕτως· Εἶχε μὲν γὰρ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιοῦματα δικαιοσύνης, τὸ τε ἅγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ἣ ἡ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις ἄρτων, ἧτις λέγεται Ἄγια· ὡσανεὶ τύπον τῆς τέχνης τοῦ κόσμου, τοῦ ἐν ᾧ ἔστιν ἡ γῆ, καὶ οἱ μη-

circuli, et ad oram alterius, ansulæ. Ansulas vero circulis admovebant, atque decem aulæ una colligabant, ut sit in sigistropyliis et in ligaminibus stragularum, necnon in dissaciis. Cum autem in profectu tabernaculum gestarent, quina et quina divisa asportabantur. Quod ipsum etiam in secundis tentoriis agebant, quæ ex caprinis pilis in textis erant, et pelles vocabantur. Erant autem numero **199** undecim, et singula longitudine triginta cubitorum, latitudine item triginta. Eorum vero quinque simul erant, sex reliqua pariter : jungebanturque similiter cum ansulis et circulis, ita ut omnia unum componerent. Longitudo itaque tabernaculi erat cubitorum triginta ; nam viginti columnæ sive asseres, erant unius ac dimidii cubiti latitudine : quæ triginta cubitos conficiunt. Hinc in latitudine columnæ sex, unius et dimidii cubiti singulæ, quæ simul novem cubitos absolvebant. Ad angulos vero columnæ duæ unius et dimidii cubiti : octo autem columnæ erant cubitorum decem [duodecim], ac undique firmabantur vectibus. Aulæa igitur decem conjuncta erant, latitudine quadraginta cubitorum, et operiebant totam tabernaculi longitudinem, ac murum a tergo positum, qui erat altitudine decem cubitorum, quadraginta cubitorum simul. Aulæa vero viginti et octo cubitorum longitudine, totam tabernaculi latitudinem, scilicet decem cubitorum obtegebant. Alii autem duo muri a lateribus 10 cubitos, alii 20 cubitos habebant, qui simul 50 cubitos conficiunt. Erant porro aulæa viginti octo cubitorum, atque uno excepto cubito murum unum contegebant ; itemque alterum, uno item excepto cubito : verum pelles illæ contextæ

Paragrap̄a.

Hic Moyses, postquam terribilibus illis ostentis in monte dignatus fuerat, a Deo jubetur tabernaculum construere secundum exemplar quod viderat in monte, et typus erat totius mundi : Vide enim, inquit, facies omnia secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte¹¹. Quia exhibitum illi fuerat quomodo fecisset Deus cælum et terram, et secunda die intermedium condidisset firmamentum, ac eo pacto duo loca ex uno fecisset ; ipse quoque similiter, secundum exemplar quod viderat, fecit tabernaculum, in cujus medio velum apposuit, atque ita unum tabernaculum divisit in duo, interius nempe et exterius. Apostolus itaque exterius tabernaculum figuram hujus esse mundi pronuntiavit his verbis : Habuit enim et primum tabernaculum justificationes cultus, et sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat candelabrum, et mensa, et propositio panum, quod dicitur **200** Sancta¹² ; ac si diceret, typum hujus mundi habet, in

¹¹ Exod. xv, 130. ¹² Hebr. ix, 1, [2.

quo est terra, ac menstrui fructus, necnon luminaria. Deinde vero secundum tabernaculum explicans sic habet : *Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis : neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa*¹³. Ac si diceret : *Quemadmodum pontifex semel in anno ingreditur in interius tabernaculum per sanguinem hircorum et vitulorum, Deum populo reddens propitium; sic Christus ingressus est in tabernaculum non manufactum; ac si dicat, in cœlum, æterna redemptione semel inventa; ac rursus : Non enim in manufacta Sancta ingressus est Christus, exemplaria verorum; sed in ipsum cœlum; iterumque : Umbram enim habuit lex futurorum bonorum*¹⁴ : nam quasi adumbrate, per interius tabernaculum, ascensum Christi secundum carnem et justorum hominum ingressum delineabat. Quare his iterum verbis admonet : *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Jesu, quam initiavit nobis viam novam et viventem per velamen, id est, per carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde*¹⁵; rursusque declarans Christum in cœlo esse, ait : *Quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine suo*¹⁶; quia propitiatorium intra secundum tabernaculum jacebat. Similia bene multa in Epistolis Apostoli deprehenduntur, ac in universa Scriptura.

At fortasse quis iterum opponat : Cur jussit Moyses in oriente tabernaculi ingressum constitui; et interius tabernaculum, id est, Sancta sanctorum, ad occidentem collocari? Verum huic paucis reponeatur : Quia ad imaginem totius mundi totum tabernaculum construere jussus a Deo fuerat, secundum exemplar quod ipsi ostensum fuerat in monte, sic ille rem peregit, atque una scripto tradidit Deum, cum hominem efformasset, ejus in mundum ingressus principium in oriente posuisse, ac jussisse eum profectu auctum et multiplicatum extendi et implere universam terram usque ad orientem : ideo tabernaculi janua ad orientem posita fuit. Item, quia ipsum tabernaculum imago erat cœlestium mansionum, in novissimo definitum est, ut per pontificem et omnium regem Dominum nostrum Jesum Christum declaretur jam novissima advenisse. Quia vero hominum genus ab oriente cœpit, et per multiplicationem ad occidentem dilatatum est, ideo secundum tabernaculum, **201** et postremum, ad extrema exhibitum est in occidentem. Idcirco Ecclesia ex traditione accepit Christianos unam versus orientem adorationem Deo præstare oportere, utpote qui illic primo hominibus apparuisset : memor scilicet rerum antiquarum, atque nunc gratias agens Deo, ab oriente usque ad occidentem hominum genus multiplicanti et dilatanti.

A νιαῖοι καρποὶ καὶ οἱ φωστῆρες. Εἶτα καὶ τὴν δευτέραν ἐρμηνεύων φησὶν οὕτως· Χριστὸς δὲ παραγεγόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνηῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ Ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος· ὡσαυτὲρ, ὡσαυτὲρ ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνὴν δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, ἐξιλεούμενος τὸν λαόν· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀχειροποιήτου σκηνὴν, ἵνα εἴπῃ, τὸν οὐρανόν, ἐφάπαξ αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος· καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα Ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν λέγει, Σκιὰν γὰρ εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὡς ἐν σκιαγραφίᾳ γὰρ προστύπου διὰ τῆς ἐσωτέρας σκηνηῆς τὴν ἄνοδον τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καὶ τῶν δικαίων ἀνθρώπων τὴν εἰσοδόν. Ὅθεν πάλιν νοουθετῶν ἐπιφέρει, Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοί, παύσησθε εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἀνεκαίνισεν ἡμῖν ἐδόξον πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, προσερχόμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας· καὶ πάλιν δηλῶν ὡς ἔσω εἰς τὸν οὐρανόν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, λέγει· Ὅν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι· ἐπειδὴ καὶ τὸ ἱλαστήριον ἔσω εἰς τὴν δευτέραν σκηνὴν ἔκειτο. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἐγχεῖνται ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου, καὶ πάσῃ τῇ θείᾳ Γραφῇ.

C Ἐτι ἴσως πάλιν ἐρεῖ τις, Διατί ἐν τῇ ἀνατολῇ προσέταξεν ὁ Μωϋσῆς γενέσθαι τὴν εἰσοδὸν τῆς σκηνηῆς, καὶ τὴν ἐσωτέραν σκηνὴν, τουτέστι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἐν τῇ δύσει; Ἀκούσεται ὁ τοιοῦτος συντομώτατα· Ἐπειδὴ περ ἐκμαγεῖον τοῦ παντὸς κόσμου τὴν ὅλην σκηνὴν προσετάγη ποιῆσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει· οὕτως καὶ πεποίηκεν· ἅμα δὲ καὶ συνέγραψεν ὡς πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν τῆς εἰσοδοῦ αὐτοῦ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ εἰς ἀνατολὴν ἐποίησατο· καὶ οὕτως κελεύει κατὰ πρόσθασιν αὐξανόμενον καὶ πληθύνόμενον, ἐκτείνεσθαι καὶ πληροῦν πᾶσαν τὴν γῆν ἕως θυσμῶν· διὰ τοῦτο ἡ θύρα τῆς σκηνηῆς ἐξ ἀνατολῶν ἐγένετο. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν καὶ αὐτὴ ἐκμαγεῖον ἦν τῶν οὐρανίων μονῶν, ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν χρόνων ὠρίσται ἀναδείκνυσθαι διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ παμβασιλέως καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ὕστερα ἐπεγένετο. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἤρξατο γίνεσθαι ὁ κόσμος τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ πρόσθασιν, ἐπὶ θυσμᾶς ἀνατρέχων ἐξηπλοῦτο, τούτου ἕνεκα ὡς δευτέρα καὶ ἐπ' ἐσχάτων δεικνυμένη, ἐπὶ τὴν δύσιν ἐγένετο. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία παράδοσιν ἔχει πανταχοῦ μίαν προσκύνησιν τοῖς Χριστιανοῖς πνευματικὴν ἐπ' ἀνατολᾶς ποιεῖσθαι τῷ Θεῷ· ὡς ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐπιφανέντι τοῖς ἀνθρώποις· μεμνημένη τῶν πάλαι, καὶ νῦν εὐχαριστοῦσα τῷ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως θυσμῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πληθύνοντι καὶ ἐξ-

¹³ Hebr. ix, 11, 12. ¹⁴ Hebr. x, 1. ¹⁵ ibid. 19-21. ¹⁶ Rom. iii, 15.

απλώσαντι. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι, σωματικώτερον περὶ θεοῦ φρονούντες, τὴν προσκύνησιν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνθα ὁ ναὸς ὑποδομήται, ἐποιοῦντο. Ἐνεστί δὲ μαθεῖν περὶ τούτου ἐκ τῆς κατὰ τὸν Δανιὴλ ἱστορίας, ὅς ἀνοίξας τὰς θυρίδας, τὰς κατὰ Ἱεροσόλυμα βλέπουσας, ἐπὶ τὸν ναὸν προσέχων, τὴν προσκύνησιν ἐποιεῖτο. Ἀμέλει οὖν ὁ ἀνατολικώτερος τῶν Ἱεροσολύμων εὐρισκόμενος, ἐπὶ τὴν δύσιν τὴν προσκύνησιν ποιεῖται· καὶ ὁ δυτικώτερος, ἐπὶ τὴν ἀνατολήν, καὶ ὁ βορειώτερος, ἐπὶ τὸν νότον, καὶ ὁ νοτιώτερος ἐπὶ τὸν βορρᾶν· τρόπον τινὰ οἱ τέσσαρες ἀλλήλοις δεικνύμενοι προσκυνοῦντες. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μονότροπον μίαν προσκύνησιν πνευματικὴν, ὡς ἀπεριγράφου ἐν τῷ θεοῦ, ἐπὶ ἀνατολὰς ποιοῦνται, τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐξ ἀνατολῶν αὐτοῖς ἐπιφανέντι καὶ πληρώσαντι αὐτοὺς ἕως δυσμῶν· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Ἐπτὰ λύχνοι, λάβρες [λαβίδες], ἐπαρυστρίδες.

Αὕτη ἡ λυχνία, ἐπτὰ λύχνους ἔχουσα, εἰς νότον κειμένη τῆς σκηνῆς, τύπος ἦν τῶν φωστήρων· ἐπειδήπερ κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, ἀνατέλλοντες οἱ φωστήρες, καὶ εἰς νότον διατρέχοντες, ἐπὶ τὸν βορρᾶν τῆ γῆ φαίνουσι. Καὶ πάλιν ἐπτὰ εἰσι διὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν ἡμερῶν· ἐπειδὴ πᾶς ὁ χρόνος ἀπὸ ἑβδομάδων ἀρχόμενος, καὶ μῆνας ἀποτελεῖ καὶ ἐνιαυτούς. Ἐκ τοῦ δὲ ἐνὸς μέρους κελεύει ἀνάπτειν αὐτούς, ἐπειδὴπερ ἔκειτο κατὰ τὸν βορρᾶν ἡ τράπεζα· ἵνα ἀπὸ τοῦ νότου ἐπὶ τὸν βορρᾶν φαίνωσιν, οὕτως γὰρ καὶ περὶ τῶν φωστήρων ὁ Σολομῶν λέγει, Ἀνατέλλον αὐτὸς ἐκπορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν· κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Ἀπὸ τῶν οὖν καθολικωτέρων καὶ ὡς Σολομῶν καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐξεῖπον περὶ τῶν φωστήρων.

Παραγραφή.

Αὕτη δὲ ἡ τράπεζα τύπος ἐστὶ τῆς γῆς· οἱ δὲ ἄρτοι, οἱ καρποὶ αὐτῆς εἰσι· δώδεκα ἔξ σύμβολον τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυσιαίου κύκλου· αἱ τέσσαρες οὖν γωνίαι, τέσσαρες εἰσι τροπαὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀπὸ μηνῶν τριῶν· τὸ δὲ κυμάτιον τὸ στρεπτόν τῳ κύκλῳ, τὴν θάλασσαν πᾶσαν σημαίνει, τὸν λεγόμενον παρά τοις ἔξω Ὀκεανόν· ἡ δὲ στεφανή ἡ πέριξ, τὴν πέραν γῆν τοῦ Ὀκεανοῦ σημαίνει, ἐνθα καὶ ὁ παράδεισός ἐστιν.

Τὸ κείμενον.

Πάλιν τὸ καταπέτασμα ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας, καὶ βύσσου, καὶ κοκκίνου, κελεύει γίνεσθαι, ποικίλον κατὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἦτοι καὶ πρὸς εὐπρέπειαν. Φανερὰ γὰρ καὶ εἰς τύπον ἐγένοντο, φανερὰ γὰρ καὶ εἰς εὐπρέπειαν καὶ εἰς λειτουργίαν. Καὶ τίθησι διὰ μέσου τῆς σκηνῆς, διαιρῶν αὐτὴν εἰς δύο χώρους. Εἰς τὸν δὲ ἐσώτερον χῶρον, ἡ κιθωτὸς τοῦ ἱλαστήριου ἦν κειμένη, καὶ καλυπτομένη ὑπὸ τοῦ καταπετάσματος, καὶ μὴ ὀρωμένη ὑπὸ τινος. Τύπος δὲ ἦν τὸ ἱλαστήριον τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καθὰ ἔφησιν ὁ Ἀπόστολος, Ὁν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι· καὶ πάλιν, ὁ ἀρχιερεὺς

Nam Judæi corporeo more de Deo sentientes, Jerosolymis, ubi constructum erat templum, cultum persolvebant. Ex Danielis porro historia ediscere licet ipsum, apertis fenestris Jerosolymam spectantibus, ad templum conversum adorationis cultum præstitisse. Sane qui ad orientem Jerosolymorum existit, is versus occidentem adorationem persolvit; qui vero ad occidentem, versus orientem id agit; qui ad septentrionem, versus meridiem; qui ad meridiem, versus septentrionem: ita ut quodammodo quatuor illi sese mutuo adorare demonstrantur. Christiani vero non ita; sed uno ritu, unam versus orientem spiritualem adorationem Deo, utpote incircumscripto, præbent: qui ipsis a principio in oriente apparuit, eosdemque usque ad occidentem multiplicavit: ipsi gloria in sæcula. Amen.

Septem lucernæ, emunctoria, vasa infusoria.

Hoc candelabrum, lucernis septem instructum, ad tabernaculi meridiem positum, luminarium typus erat, quoniam, secundum sapientem Salomonem, orientia luminaria, et ad meridiem discurrentia, a septentrione terræ apparent. Itemque septem numero sunt, ob septenarium dierum numerum: siquidem tempus omne ab hebdomadibus orsum, et menses et annos conficit. Ab una vero parte jubet accendi lucernas, quia ad septentrionem mensa posita erat, ut a meridie ad septentrionem lucem emitterent: nam ita de luminaribus Salomon loquitur: Oriens sol pergit ad meridiem, et circuit ad septentrionem: circuit circumeundo, et in circulos suos revertitur spiritus¹⁷. Ab universalioribus itaque Salomon et Moyses de luminaribus similiter locuti sunt.

Paragrapha.

Hæc mensa, terræ typus est; panes vero, fructus ejus significant; duodecim autem panes sunt, in signum duodecim mensium annui cycli; quatuor anguli, totidem anni tropas sive conversiones adumbrant, ternorum mensium singulas; cymatium circumvolutum, universum mare significat, 202 quod exteri vocant Oceanum; corona circumposita, terram ultra Oceanum sitam indicat, ubi paradus exstat.

Textus.

Velum item ex hyacintho, purpura, bysso et cocino fieri jubet, ipsumque variatum secundum quatuor elementa, ad ornamentum videlicet. Palam enim est in figuram confectum esse: nec minus manifestum est adornatum etiam et ministerium fuisse concinnatum. Ipsumque in medio posuit, tabernaculum in duo loca dividens. In interiori loco arca propitiatorii jacebat, operta velo, nec ullius oculis patens. Propitiatorium porro typus erat Christi Domini secundum carnem accepti, quemadmodum ait Apostolus: Quem propitius Deus propitiatorium in sanguine suo¹⁸. Itemque pontifex Do-

mini Christi typus erat, secundum Apostoli dictum; **A** nam ait: *Quemadmodum pontifex semel in anno ingreditur in interius tabernaculum; ita Christus assistens pontifex futurorum honorum, per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa*¹⁹; quæ jam frequenter commemoravi. Est autem arcæ propitiatorii delineatio hujusmodi:

Paragrapha.

Zacharias ergo et Abia sacerdotes ambo erant, qui alternatim per annum ingrediebantur ad remissionem faciendam. Accidit igitur ut, quo tempore conceptus est Dominus, Zacharias sacerdotium obiret, qui ingressus, quemadmodum narrat Lucas, *Vidit visionem angeli, qui et dixit ei: Ne timeas, Zacharia, quia exaudita est oratio tua: et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium*²⁰; ac si diceret, quia: Huc ingressus es ad postulandam pro populo peccatorum remissionem: ecce evangelizo tibi quia oratio tua implebitur; gignetur enim tibi filius ex Elisabeth, præcursor ejus qui omnimodam peccatorum remissionem mundo largitur. Revera ipse Joannes Dominum Christum digito commonstrans clamabat: *Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi*²¹, ac si diceret, Qui mortalitatem, corruptionem et mutabilitatem aufert et exterminat, ac immortales nos et incorruptos, immutabiles ac non ultra peccatis obnoxios efficit.

Textus.

Tabernaculi porro atrium longitudine erat centum cubitorum viginti columnis instructum; latitudine vero quinquaginta cubitorum, columnas habens duodecim. Cujus latitudinem ad orientem tabernaculi tribus **203** hinc et tribus inde columnis instrui præcepit; et vela quasi vestimenta ex bysso sola, quindecim cubitis, extensa ad tres columnas: ac quatuor alias columnas jussit ad portam ingressus atrii fieri; vela autem quatuor coloribus variegata esse mandavit. Omnia vero vela atrii ex bysso tantum confici jussit. Altitudo porro illorum erat cubitorum quinque. Circulos autem habebat, vetes item et funiculos, quibus extendebantur tum tabernaculi tectum, tum vela atrii: eratque una terribile ac virtute plenum tabernaculi ædificium. **D** Quod hoc modo pro facultate delineare liceat, qua figura sunt vulgo dicti papylliones.

De amictu sacerdotis.

Amictus sacerdotis ita se habet: Tunica sambriata, superhumeralia, poderes, tiara, zona, mitra, lamina, duo superhumeralia, humeris sacerdotis imposita, mutuo conjuncta ac revoluta a sinistris ad dexteram, et a dextris ad sinistra, colli ejus nuditatem operientia, ex aureis filis contexta, et ex vera purpura ac ex cæruleo colore, bysso et coccino elaborata et variata erant. Superhumeralibus duo lapides smaragdi ad humeros connexi erant, insculpti no-

τύπος ἦν καὶ αὐτὸς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Ὡς περ γὰρ, φησὶν, ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσερχεται εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνὴν· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφ' ἅπαξ εἰς τὰ Ἁγία, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος· ταῦτα δὲ μέμνημαι πολλάκις εἰρηκῶς. Ἔστι δὲ ἡ διαγραφὴ τῆς κιβωτοῦ τοῦ ἱλαστηρίου οὕτως:

Παραγραφή.

Ζαχαρίας τοίνυν καὶ Ἀβιά ἱερεῖς ἦσαν ἀμφοτέροι, εἰς παρὰ εἰς κατ' ἐνιαυτὸν εἰσερχόμενοι τὴν ἄφεισιν ποιησασθαι. Ἐλαχεν οὖν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ συλληφθῆναι τὸν Κύριον, ἱερατεύειν πρὸ Ζαχαρία· καὶ εἰσελθὼν, καθὰ γράφει ὁ Λουκᾶς, *Εἶδεν ὄρασιαν ἀγγέλου, ὃς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησις σου· καὶ ἡ γυνὴ σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι· τοῦτο αὐτὸ αἰνιττόμενος, ὅτι εἰσῆλθες μὲν ἐνταῦθα παρακαλῶν ἄφεισιν ἀμαρτιῶν τὸν λαόν, ἰδοὺ οὖν εὐαγγελίζομαι σοι, ὅτι πληροῦνται τὰ τῆς σῆς προσευχῆς· γεννᾶται γάρ σοι υἱὸς ἐκ τῆς Ἐλισάβετ, ὅστις πρόδρομος τυγχάνει τοῦ τὴν παντελῆ ἄφεισιν τῷ κόσμῳ χαριζομένου. Ἀμέλει αὐτὸς ὁ Ἰωάννης δακτυλοδεικτῶν τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐβόα· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ἵνα εἴπῃ, Ὁ τὴν θνητότητα καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὴν τροπὴν ἀναιρῶν καὶ ἐξαφανίζων, καὶ ποιῶν ἡμᾶς ἀθανάτους καὶ ἀφθάρτους καὶ ἀτρέπτους, μὴ ἐπιδεχομένους ἐτι ἁμαρτεῖν.*

Τὸ κείμενον.

C Ἡ δὲ αὐλὴ τῆς σκηνῆς, μῆκος πηχῶν ρ', στύλους ἔχουσα κ'· καὶ πλάτος πηχῶν ν', ἔχουσα στύλους εβ'. Καὶ τὸ πλάτος τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς σκηνῆς, τρεῖς καὶ τρεῖς στύλους ἔνθεν κάκειθεν προστάττει γενέσθαι· καὶ τὰ ἴστια ὡσανεὶ τὰ ἱμάτια ἐκ βύσσου μόνης πρὸς εἰ' πηχῶν ἐκτεινόμενα ἐπὶ τοὺς τρεῖς στύλους· καὶ τοὺς ἄλλους τέσσαρας στύλους εἰς πύλην γίνεσθαι εἰσόδου τῆς αὐλῆς, καὶ τὰ ἴστια ἐκ τῶν τεσσάρων χρωμάτων προστάττει ἐσεσθαι ποικίλα. Ὅλα δὲ τὰ ἴστια τῆς αὐλῆς ἐκ βύσσου καὶ μόνης. Τὸ δὲ ὕψος αὐτῶν πήχεις πέντε, κρίκους δὲ καὶ πασσάλους καὶ σχοινία ἐν οἷς ἀπετείνοντο ἢ τε σκέπη τῆς σκηνῆς καὶ τὰ ἴστια τῆς αὐλῆς· καὶ ἦν φοβερὸν καὶ ἐνάρετόν τε ἅμα πάσης τῆς σκηνῆς. Ἔστιν οὖν διαγραφῆαι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ταῦτα, οὕτως ὡς ἐν τάξει τῶν λεγομένων παπυλειῶνων.

Περὶ τῆς στολῆς τοῦ ἱερέως.

Ἡ δὲ στολὴ τοῦ ἱερέως ἐστὶν οὕτως· Χιτῶν κοσμηρῶτος, καὶ ἐπιμῆς, καὶ ποδῆρες, καὶ χιθάρεις, καὶ ζώνη, καὶ μίτρα, καὶ πέταλον, δύο ἐπιμῆδες ἐπὶ τοὺς δύο ὤμους τοῦ ἱερέως συνέχουσαι αὐτῷ ἑτέρο τὴν ἑτέραν, καὶ ἀνακλώμεναι ἐξ ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ ἀπὸ δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, περικαλύπτουσαι τὴν γύμνωσιν τοῦ τραχήλου αὐτοῦ, ἐκ χρυσοσημάτος καὶ ἀληθινῆς πορφύρας, καὶ κυάνου χρώματος, καὶ βύσσου, καὶ κοκκίνου καθυφασμέναι ἦσαν

¹⁹ Hebr. ix, 11, 12. ²⁰ Luc. i, 13. ²¹ Joan i, 29.

αἱ ἐπωμίδες ποικίλαι. Καὶ δύο λίθοι σμαράγδου ἐπὶ τοὺς δύο ὤμους αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπωμίδας, γεγλυμμένοι τὰ ὀνόματα τῶν δεκαδύο φυλῶν, ἕξ εἰς τὸν ἕνα λίθον, καὶ ἕξ εἰς τὸν ἕνα λίθον. Τὸ δὲ λογεῖον τῆς κρίσεως ὕφαντόν, ἦν ῥάκος σπιθαμῆς τὸ πλάτος τετραγώνον, διπλοῦν ἐκ χρυσονήματος, πάλιν καὶ τῶν τεσσάρων χρωμάτων καθυφασμένον, ποικίλον, ἔχον καὶ λίθους τετράστιχον· ἀπὸ λίθων τριῶν γίνονται 13¹ περιεκαλυμμένα (42) χρυσίω, κεκολλημένα τῷ λογεῖω· ἕκαστος λίθος ὄνομα μιᾶς φυλῆς γεγλυμμένον ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Ἀσπίδισκας δὲ δύο χρυσᾶς κελεύει γενέσθαι ἐπὶ τῶν δύο ὤμων, κατὰ τὸ ἔμπροσθεν μέρος, καὶ ἕξ αὐτῶν κροσσωτὰ πεπληγμένα ἐκ χρυσοῦ καὶ χρωμάτων, καὶ ἀποκρέμασθαι τὸ λογεῖον ἐπὶ τὸ στήθος· καὶ πάλιν ἀλύσει δυσὶν ἐκ χρυσοῦ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ λογεῖου ἀνακλώμενα κάτωθεν, καὶ ἐξόπισθεν συνδεσμούμενα, ἐναλλάξ ἐπὶ τὰ δύο πτερύγια τῶν δύο ἐπωμίδων τῶν οὐσῶν κατὰ νώτου τοῦ ἱερέως, ἵνα ὦσιν αἱ ἀλύσεις εἰς τὸν νῶτον τοῦ ἱερέως, ὡς ἐν τάξει χιάστης, συνδεσμεύουσαι τὸ λογεῖον ταῖς ἐπωμίσι ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Καὶ ὑποδύτης ὅλος κυάνεος τὸ χρῶμα ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἕως τῶν σκελῶν κάτω, τὸ περιστόμιον αὐτοῦ συνεξοφαινέτο. Ἡ δὲ κάτω ὠία ὡς ἐπὶ λώματος πλατεῖα ἐκ χρωμάτων ποικίλων, καὶ κώδωνας χρυσοῦς, καὶ ῥοῖτκους χρυσοῦς καὶ ἀνθεινοῦς ἕνα παρ' ἕνα εἶχεν ἀποκρεμαμένους ἐν τῷ λώματι· καὶ κίδαριν βυσσινῆν, καὶ ζώνην ποικίλην, περιεζώννουεν ἄνωθεν ὑπὸ τὸ στήθος τὸν ὑποδύτην. Μίτραν δὲ ἐπὶ μετώπου ἐφόρει, καὶ ὑπεράνω τῆς μίτρας (sic) κύανον, ὡς ἐπὶ λώματος ἔχον πέταλον χρυσοῦν, ἐν ᾧ ἦν σφραγὶς ἀγιάσματος Κυρίου, ἵνα εἴπη, τὸ λεγόμενον τετράγραμμον, καὶ οὕτως εἰσῆει εἰς τὰ Ἄγια. Περισκελῆ δὲ, τουτέστι βομβωνάρια λινᾶ ἐφόρει ἀπὸ ὀσφύος ἕως μηρῶν διὰ τὴν ἀσχημοσύνην. Ἔστιν οὖν καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἱερέως καταγράφαι τοιόνδε.

Εἰσὶν οὖν φανερά τὰ τοῦ σχήματος, τύποι τινῶν πραγμάτων, καὶ φανερά πρὸς εὐπρέπειαν καὶ πρὸς φόβον· οἷον οἱ δύο λίθοι τοῦ σμαράγδου, οἱ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ βασταζόμενοι ἐν οἷς ἦσαν τὰ ὀνόματα τῶν δεκαδύο φυλῶν, σημαίνουσι τὰς δεκαδύο φυλάς, ἕξ ἐνὸς προπάτορος τοῦ Ἀβραάμ καταγομένης. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ εἶναι λίθον σμαράγδου τὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὤμων αὐτοῦ εἰς δύο γεγονότα. Ἐπ' ὤμων δὲ τοῦ ἱερέως προσέταξεν ἵνα ἦ τὸ βάρος τῶν δεκαδύο φυλῶν, ἐπὶ τὸν βαστάζοντα καὶ πρόσσερχόμενον περὶ αὐτῶν τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ λογεῖον τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους, τὸ διπλοῦν, ψυχὴν καὶ σῶμα σημαίνει· διὰ τοῦτο καὶ διπλοῦν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τιθέμενον. Οἱ δεκαδύο διάφοροι λίθοι· ἐπειδὴ περὶ διαφορῶν γνώμας εἶχον ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων, καὶ διάφοροι φυλαὶ ἦσαν· ἐκεῖ μὲν ἐπὶ τῶν ὤμων ὡς ἐνὸς προπάτορος σμαράγδον ἕνα λίθον ἐκέλευσεν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ καὶ αἱ φυλαὶ καὶ αἱ γνώμαι διάφοροι, διαφορῶν λίθους καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους κελεύει τεθῆναι· ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τὸ πέταλον ἀγιάσματος σφραγίδος Κυρίου, γράμματα λέγει ἀποτετυπωμένα, ἐν οἷς ἐγγέγραπτο Θεός· ὁ

mina duodecim tribuum; sex nomina in uno lapide et totidem in altero. Rationale autem iudicii contextum pannus erat quadrus unius palmi quaquaversum: idque duplex et ex aureis filis confectum, quatuor item coloribus distinctum, quatuor lapidum ordinibus instructum: qui ordines, ternorum lapidum singuli, duodecim simul lapillos conficiebant, qui auro circumornati ac rationali colligati erant, quorum singuli singularum tribuum nominibus insculpti sunt. Scutula item aurea duo duobus humeris iussit imponi ad anteriorem partem, ab iisque complicatas ex auro et coloribus fimbrias, ut annexum rationale a pectore penderet; ac rursus catenulas duas aureas, a duobus rationalis lateribus ab inferiori parte reductas atque retro alternatim colligatas ad oras duorum superhumeralium, quæ a tergo sacerdotis erant, ut catenulæ a tergo sacerdotis decussatæ, rationale a fronte et a tergo superhumeralibus colligarent. Vestis interior tota cærulea erat, a pectore usque ad imas tibias, cui capitium connectebatur; ora vero, quasi fimbriis dilatata, variis coloribus contexta, quæ aurea tintinnabula, et mala punica aurea et floribus distincta circumferebat; cidarium byssinam, et zonam variatam habebat, quæ sub pectore vestem interiorem constringeret. **204** Mitram autem in fronte gestabat, et supra mitram quasi vittam fimbriatam auream laminam habentem, in qua erat signaculum sanctificationis Domini, videlicet tetragrammon, ut vocant: atque ita in Sancta ingrediebatur. Femoralia autem, id est, bombonaria linea gestabat, a lumbis usque ad femora, ad operiendam turpitudinem. Sacerdotis porro figura sic delineari potest.

Manifestum igitur est, vestimenti partes rerum aliquarum figuras esse, ad decorem et timorem reverentiamque palam adornatas. Exempli causa, duo lapides smaragdini supra humeros sacerdotis positi, in quibus duodecim tribuum nomina erant, duodecim tribus significant, ex uno atavō Abrahamo oriundas. Id enim significat smaragdi lapis, qui in utroque humero ejus ad duo colliganda usurpatur. Humeris autem sacerdotis duodecim tribuum pondus imponi iussit, utpote qui pro illis omnia gestaret et ad Deum accederet. Rationale vero duplex, pectori hærens, animam et corpus significat; ideoque duplex est et cordi applicatur. Duodecim varii lapides erant, quia singuli hominum sententia variant, et quia variæ tribus erant: hinc quoniam unus atavus erat, unum lapidem smaragdum esse iussit; quia vero tribus atque sententiæ variæ erant, varios lapides in pectore gestari præcepit; in fronte vero laminam sanctificationis sigilli Domini litteris exaratam dicit, nomen *Deus* referentibus, quod Hebraicis litteris tetragrammon vo-

(42) Hic generum grammaticalis ratio non servatur.

catur : reliqua demum ad decorem concinnata sunt. Tintinnabula autem aurea et mala punica, ut sonitum ederent : quo signo vetitum erat, ne quis in Sancta ingredi præsumeret, donec ille vocem emisisset. Quemadmodum enim si quis optimates adire velit, nisi quempiam indicantem sibi reperiat, primo pulsat, nec ita facile ingredi audet; ita jubetur hic sacerdos cum tintinnabulis incedere ac sonitum emittere. Et hæc quidem de tabernaculo et de sacerdote descripsimus.

Nubes autem ipsi tabernaculo interdium imminabat, noctu vero ignis; idque in conspectu totius Israelis, quodcumque proficisci vellent, ut scriptum est. Cum porro mercatores, maxime Ismaelitæ et Madianitæ, commeatum ipsis frequenter adveherent, abunde omnia, Deo ipsis prospiciente, suppeditabantur, ut scriptum est in Deuteronomio : *Agnosce quomodo pertransieris solitudinem hanc magnam et terribilem; ecce quadraginta annis Dominus Deus tuus tecum, et nihil tibi defuit* ²²; idipsum alibi dicit : *Vestimenta tua non detrita sunt, pedes tui non obcalluerunt, ecce quadraginta annis. Et recogitabis* **205** *in corde tuo, quia sicut erudiet homo filium suum, sic Dominus Deus erudiet te* ²³; ac similiter iterum : *Deduxit vos quadraginta annis in deserto : vestimenta vestra non vetustate consumpta sunt, et calceamenta vestra non detrita sunt a pedibus vestris* ²⁴. Neque enim, ut quidam portentorum fabulatores, maximeque qui ex circumcisione sunt, arbitrantur, vestimenta et calceamenta eorum non detrita sunt, etiamsi Moyses ita loqui videtur; sed ait, nihil ipsis in solitudine defuisse, quia mercatores frequenter ipsis necessaria subministrabant. Alias enim dicant, quæso, qui potuissent infantes in deserto nati, paternis vestimentis et calceamentis uti, in tanto staturæ discrimine? Qui panes propositionis quotidie recentes conficere jussi fuissent nisi ipsis mercatores frumentum advexissent? Scitis eos illa de causa murmurasse ac dixisse : *Nunquid et panem potest dare, aut parare mensam populo suo* ²⁵? Aut unde ipsis similia, ut placentias facerent, et hyacinthinæ cæruleæque pelles ad tabernaculi tentoria, nisi a mercatoribus emissent? Quia enim ea mercatores, Dei providentia, subministrabant, et tamen illi murmurabant contra Deum et contra Moysen, etsi Ægyptiorum divitias possiderent; ideo ipsis ut ingratis et incredulis mirabilia patrabat : ac modo aquam ex petra large emittebat, modo manna de cælo, modo coturnicem ex mari per triginta dies suppeditans; rursus eos plagis castigabat, aliquando partem castrorum igne consumens, aliquando viginti duo millia morte afficiens, mox serpentes immittens, mox Dathan, Abiram et Core cum sociis ira divinitus immissa cum tota domo ac jumentis viventes hiatu terræ devorans : docensque ne increduli neque ingrati Deo es-

φασι δι' Ἑβραϊκῶν τὸ τετράγραμμον· λοιπὸν τὰ ἄλλα δι' εὐπρέπειαν. Οἱ δὲ κώδωνες οἱ χρυσοὶ καὶ οἱ ῥοίσκοι, ἵνα ἐκτελῶσιν ἤχον· ἐδιδάσκειτο δὲ διὰ τοῦ συμβόλου, μὴ κατατολμᾶν εἰσιέναι εἰς τὰ Ἅγια, πρὶν ἐξακουστὸν ποιῆσθαι τὴν φωνήν. Ὅσπερ γάρ τις παρὰ ἀνθρώποις μεγάλους εἰσιέναι μέλλων, ἐὰν μὴ εὐρητὸν μνηύοντα, ἀρχεται κρούειν, μὴ τολμῶν εἰς ἔτυχεν εἰσελθεῖν· οὕτως κἀνταῦθα προστάττεται διὰ τῶν κωδῶνων βαδίζειν καὶ κτύπον ἀποτελεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ ἱερέως κατεγράψαμεν.

Νεφέλη δὲ ἦν ἡμέρας ἐπ' αὐτήν, καὶ πῦρ τὴν νύκτα, ἑναντίον παντὸς Ἰσραὴλ ἐν πάσαις ταῖς ἀναζυγαῖς αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. Συνεχῶς δὲ βασταγαὶ ἐμπόρων, μάλιστα Ἰσμαηλιτῶν καὶ Μαδιανικῶν πρὸς αὐτοὺς συνερχόντων (sic), ὡς ἀφθόνως αὐτοῖς πάντα χορηγεῖσθαι τοῦ Θεοῦ τὰ κατ' αὐτοὺς προνοουμένου, καθὰ γέγραπται ἐν τῷ Δευτερονομίῳ οὕτως· *Διδῆγνωθι πῶς διῆλθες τὴν ἔρημον τὴν μεγάλην καὶ φοβερὰν ἐκείνην· Ἰδοὺ τεσσαράκοντα ἔτη Κύριος ὁ Θεός σου μετὰ σοῦ· οὐκ ἐπεδεήθης ῥήματος· καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ ἑτέρως λέγει, Τὰ ἱμάτιά σου οὐ κατετρίβη ἀπὸ σοῦ, οἱ πόδες οὐκ ἐτυλώθησαν, Ἰδοὺ τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ γνώσῃ τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὡς εἶ τις ἄνθρωπος παιδεύσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὕτω Κύριος ὁ Θεός σου παιδεύσει σε· καὶ πάλιν ὁμοίως, Ἦγαγεν ὑμᾶς μ' ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐπαλαιώθη τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν οὐ κατετρίβη ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν.*

Οὐ γὰρ ὡς τινες τερατολόγοι, μάλιστα οἱ τῆς κατατομῆς, ὑπενόησαν, μὴ παλαιωθῆναι ὅλως αὐτόχρομα τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ τὰ ὑποδήματα, τὸ οὕτως εἰπεῖν τὸν Μωσῆα· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς, φησὶν, ἔλειψεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῶν ἐμπόρων συνεχῶς τὰ ἐπιτήδεια προσκομιζόντων. Ἦ γὰρ ἂν κατ' αὐτοὺς τὰ γεννώμενα ἐν τῇ ἐρήμῳ παιδία πῶς ἐνῆν τοῖς πατρικοῖς ἱματίοις καὶ ὑποδήμασι χρῆσθαι, τελείων ὄντων, αὐτῶν δὲ σμικροτάτων; Πῶς δὲ καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προέσεως καθ' ἡμέραν νεαροὺς κεκελευσμένοι ποιεῖν, μὴ τῶν ἐμπόρων αὐτοῖς κομιζόντων τὸν σίτον; Ἰστε γὰρ ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ἐγόγγυζον λέγοντες, *Μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι ἢ ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ;* Ἦ πόθεν αὐτοῖς σεμίδαλις, ἵνα τὰ λάγανα ποιῶσιν, ἢ λαγχηρὰ δέρματα καὶ κυανὰ εἰς τὰς διφθέρας τῆς σκηνῆς, εἰ μὴ ἐκ τῶν ἐμπόρων ἠγόραζον; Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι ἐχορήγουν οἱ ἔμποροι προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Μωϋσέως, εἶχον δὲ καὶ τὸν πλοῦτον τῶν Αἰγυπτίων, ὡς ἀχαρίστοις λοιπὸν καὶ ἀπίστοις, παράδοξα ἐποίησε, ποτὲ μὲν ὕδωρ ἀφθονον ἐκ πέτρας, ποτὲ δὲ μάννα ἐξ οὐρανοῦ, ποτὲ δὲ ὀρτυγομήτραν ἐκ θηλάτης ἐπὶ λ' ἡμέρας χορηγήσας, αὐθις σωφρονίζων ἐπαίδευσεν πληγαῖς, ποτὲ μὲν πυρὶ καταναλίσκων μέρος τῆς παρεμβολῆς, ποτὲ δὲ θανάτῳ θραύων κἀχιλιάδας, ποτὲ δὲ δι' ὄψεων, ποτὲ δὲ καὶ τοὺς περὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρῶν καὶ Κορὲ θεηλάτῳ ὀργῇ ἢ γῆζῶντας πανοικεῖ καὶ κτήνεσι κατέπιε· διδάσκων μὴ

²² Deut. II, 7. ²³ Deut. VIII, 4. ²⁴ Deut. XXIX, 4. ²⁵ Psal. LXXVII, 29.

ἀπιστεῖν μήτε ἀχαριστεῖν Θεῷ, ἀλλὰ σωφρόνως ζῆν. Α λαβόντες δὲ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον ἐγγράφως, καὶ διδασκόμενοι γράμματα νεωστὶ, καὶ ὡσπερ παι- δευτηρίῳ ἡσύχῳ ἐν τῇ ἐρήμῳ χρησάμενος ὁ Θεός, μ' ἔτη εἶασεν αὐτοὺς καταλαξεῦσαι τὰ γράμματα· Ὅθεν ἔστιν ἰδεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐρήμῳ τοῦ Σιναίου ὄρους ἐν πάσαις καταπαύσεσι, πάντας τοὺς λίθους τῶν αὐτόθι, τοὺς ἐκ τῶν ὄρειων ἀποκλωμένους, γε- γραμμένους γράμμασι γλυπτοῖς Ἑβραϊκοῖς, ὡς αὐ- τὸς ἐγὼ πεξεύσας τοὺς τόπους μαρτυρῶ. Ἄτινα καὶ τινες Ἰουδαῖοι ἀναγνόντες διηγοῦντο ἡμῖν λέγοντες γεγράφθαι οὕτως, Ἀπέρσις [ἄπαρσις] τοῦδε, ἐκ φυλῆς τῆσδε, ἔτσι τῷδε, μηνὶ τῷδε, καθὰ καὶ παρ' ἡμῖν πολλάκις τινὲς ἐν ταῖς ξενίαις γράφουσιν. Αὐτοὶ δὲ καὶ ὡς νεωστὶ μαθόντες γράμματα, συν- εχῶς κατεχρῶντο καὶ ἐπλήθυνον γράφοντες, ὥστε πᾶντας τοὺς τόπους ἐκεῖνους μεστοὺς εἶναι γραμμά- των Ἑβραϊκῶν γλυπτῶν, εἰς ἔτι καὶ νῦν σωζομένων διὰ τοὺς ἀπίστους, ὡς ἐγωγε οἶμαι. Ἐξὸν δὲ τῷ βου- λομένῳ ἐν τοῖς τόποις γενέσθαι καὶ θεάσασθαι, ἤγουν ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν περὶ τούτου, ὡς ἀλήθειαν εἶ- πομεν. Πρώτως οὖν Ἑβραῖοι παρὰ τοῦ Θεοῦ σοφι- σθέντες καὶ γράμματα διὰ τῶν λιθίνων πλακῶν ἐκεῖνων παραλαβόντες καὶ μεμαθηκότες μ' ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ, γειτνιῶσι τοῖς Φοίνιξι παραδεδώκασιν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, πρώτῳ Κάδμῳ τῷ Τυρίων βασιλεῖ, ἐξ ἐκεῖνου παρέλαβον Ἕλληνας, λοιπὸν καθεξῆς πάντα τὰ ἔθνη.

Ἐστρατοπέδευον δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατὰ τὴν τάξιν τὴν δοθείσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, κυκλοῦντες τὴν σκηνὴν ἱερεῖς τε καὶ Λευῖται, καὶ περίξ αὐτῶν αἱ β' φυλαὶ, εἰς ἀνατολὰς τῆς σκηνῆς τρεῖς· ἐν αἷς μέση ἐτύγγανεν ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ σὺν Μωϋσῆ καὶ Ἀαρῶν, ἐξάρχουσα τῶν λοιπῶν, καὶ εἰς νότον τρεῖς, καὶ εἰς δυσμὰς τρεῖς, καὶ εἰς βορρᾶν τρεῖς. Οὕτως κατα- παύοντες καὶ οὕτως ἀναίροντες, καὶ βαδίζοντες κατὰ τὴν διαγραφὴν ταύτην.

Οὕτως οὖν στρατοπεδεύοντες καθ' ἑκάστην, ἐν τῇ ἐρήμῳ, τελευτήσαντος λοιπὸν τοῦ Ἀαρῶν καὶ τοῦ Μωσέως, καὶ παραλαβόντος αὐτῶν τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ διαβιβάσαντος αὐ- τοὺς τὸν Ἰορδάνην παραδόξως, κληρούχους αὐτοὺς κατέστησε τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, κατὰ τὰς θεόθεν προρρήσεις τε καὶ διατάξεις. Κατεῖχε ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ τὴν μητρόπολιν τὴν Ἱερουσαλήμ, μέχρις οὗ ὁ προσδοκώμενος, καὶ προκτυπτόμενος διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἐξ αὐτῶν ἐλήλυθε, δι' οὗ τὴν με- γάλην καὶ αἰώνιον σωτηρίαν καὶ ἀνάκτισιν ὁ Θεὸς τῷ κόσμῳ εἰργάσατο· λέγω δὲ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα, κατὰ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ τὰς πρὸς τὸν Ἀβραάμ γεγεννημένας, καὶ τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ σκοπὸν, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῇ, ὡς ἐρωτώμενος ὑπὸ τινος, καὶ λέγοντος· Τί οὖν ὁ νόμος; ὡσανεὶ, Τί οὖν ἐδόθη ὁ νόμος; ταχύτατα ἀποκρίνεται καὶ φησι, Τῶν πα- ραβάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ

A sent, sed temperanter viverent. Cum autem scri- ptam a Deo legem accepissent, ibi primum litteras edidicerunt, ac solitudine ceu quieto quodam litte- rario ludo usus Deus, ipsos totis quadraginta annis exarandis litteris exerceri sivit. Quamobrem in de- serto Sinai montis, inque omnibus Hebræorum mansionibus, videre est lapides omnes ex monti- bus delapsos, litteris Hebraicis inscriptos, ut ego qui istac iter habui, testificor. Quas inscriptiones Judæi quidam, qui ipsas legerant, narrabant nobis ita habere : *Profectio talis, ex tribu tali, anno tali, mense tali*; ut plerumque multi nostro ævo in di- versoriis scribere solent. Illi vero, utpote qui nuper litteras edidicissent, frequentius scribebant et litteras multiplicabant; ita ut isthæc omnia loca litteris He- braicis insculptis plena sunt : quæ, ut quidem æstimo, incredulorum causa hactenus servantur. Cuivis porro licet loca adire et isthæc inspicere, vel alios sci- scitari, ut ediscat nos vera narrare. Cum ergo pri- mum Hebræi a Deo per illas scripto traditas tabu- las litteris instituti et eruditi fuissent per moras illas quadraginta annorum in deserto, vicinis suis Phœnicibus ipsas tradiderunt, quo tempore primum Tyriis regnabat Cadmus : ex quo Græci litteras acceperunt, quæ inde ad omnes gentes emana- runt.

Castrametabantur autem in deserto, ordine et ritu sibi a Deo tradito : nempe sacerdotes et Le- vitæ in circuitu tabernaculi; circum autem illos dodecim tribus, nimirum ad orientem tabernaculi tres, in quarum medio erat Juda tribus, cum Moyse et Aaron, utpote quæ principatum in omnes gere- ret; tres item ad meridiem, tres ad occidentem, tres ad septentrionem. Eo scilicet ritu quiescebant, eo proficiscebantur et incedebant secundum præsen- tem delineationem.

Hoc castrametandi genere in deserto quotidie usus, post Aaronis et Moysis obitum, qui populi principatum excepit, Jesus filius Nave, cum eos modo perquam mirabili trans Jordanem duxisset, hæredes ipsos terræ promissionis constituit, secun- dum datas divinitus prædictiones ac constitutio- nes. Tum tribus Juda metropolim Jerosolymam obtinuit, donec ex ea ortum duceret is qui exspe- ctabatur ac per legem et prophetas prænuntiatus fuerat : per quem magnam æternamque salutem ac renovationem Deus mundo intulit; de Domino Christo secundum carnem loquor, nempe secun- dum promissa Dei Abrahamo facta, ac secundum propositum, quod jam a principio Deus habuerat, prout etiam Apostolus in Epistola ad Galatas²⁶, quasi sciscitante quodam, loquitur : *Quid igitur lex?* ac si diceret : *Cur lex data fuit?* continuo respondet his verbis : *Propter transgressionem posita est donec ve- niret semen quod promiserat, ordinata per angelos in*

²⁶ Galat. iii, 19.

manu mediatoris; ac si diceret: Ideo lex addita est, ut per illam et per sacerdotium gens illa custodiretur, quæ promissa acceperat, scilicet genus Abraham; ac ne illius commistio ulla cum alia gente fieret, ut hinc is, qui prænuntiatus fuerat, omnibus notus esset: per quem mundus renovatur, ac scopus ille pristinus œconomiaque Dei impletur. Jam olim quippe et a principio scopus et propositum Dei erat aliis etiam existentiam ac bonitatis suæ participationem tradere, itemque rationem, cognitionem, immortalitatem, beatitudinem, ac omnis boni, pro facultate et captu, participationem. At quandoquidem Numen solum doceri nequit, ac sola **207** per se vera cognitio est, brutorum vero proprium est, ut naturæ impetu ferantur sine ulla ratione ac vera cognitione, ac cum similiter inanimata omni prorsus motu et impetu atque cognitione careant, ceu medios quosdam rationabiles constituit elemens ille Deus, scientiæ per disciplinam et experientiam capaces probationi tradidit: et secundum pristinum illud propositum, futurum statum, id est, *supremum locum*, effecit.

Cum autem primo præsentem statum et vitam esse definivisset, qua ceu schola nobis consentanea uteretur, hanc vitam mortalem et mutabilem effecit, ut nos, internoscendi et ratiocinandi vi præditi, honorum participatione frui et a malis declinare possemus. Quamobrem præsens vita jucundis et tristibus permista est, ut, quotidie in illis versantes, alia fugeremus, alia assequi niteremur. Ideo leges dantur, comminationes et supplicia, quæ appetitum nostrum a malo absterreant. Denique mors ipsa, quæ ab ejus ira profecta videtur, revera quies et hujus calamitosæ vitæ et scholæ cessatio reputanda est: qua ratione illam primo homini Deus ex providentia intulit, ut peccatum illi perosum, justitiam vero desiderabilem redderet, invitans illum, ac ejus opera universos, ad futuram nobis paratam vitam, æternumque regnum, justitiam, sanctificationem, redemptionem et beatitudinem: quod erat pristinum ab initio Dei consilium. Deus igitur sapienter, imo sapientissime peccato primi hominis, ceu ira peremptus, mortem injicit, ut ipsi perosum illud redderet. Deinde ne malis obrutus homo in desperationem iret, ejus, tanquam filii pater, curam gerit, ipsique tunicas consuit: hinc Abelis sanguinem ulciscitur, Enochum transfert, ita ut mortis decretum in eum non obtineret, Noe ex mundi naufragio servat, Abrahamum eligit, ex cujus semine mundi renovationem efficit; necnon Isaacum, Jacobum, patriarchas eorumque filios, duodecimque tribus ex illis ortas: quas cum brachio excelso ab Ægyptiorum servitute redimit, in deserto mirabiliter deducit, descriptam ipsis legem tradit: ac populo in cohortes distributo Palæstinam in sortes divisam tradit possidendam. Prophetas ipsis excitavit Davidem primum regem eorum, Samuelem, Eliam tantum

A σπέρμα ὃ ἐπήγγελλται, διαταγείς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου· ἵνα εἴπη, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ νόμος προσετέθη, ἵνα φυλαχθῆ δι' αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερατείας φρουρούμενον τὸ ἔθνος τὸ τὰς ἐπαγγελίας λαβόν, τουτέστι τὸ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ μὴ μίξις τις γένηται αὐτοῦ μετὰ ἐτέρου ἔθνους· ὅπως ὁ προκηρυττόμενος ἐξ αὐτοῦ γνώριμος τοῖς πᾶσιν ὑπάρχη, δι' οὗ κόσμος ἀνακαινίζεται, καὶ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀνωθεν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ πληροῦται. Σκοπὸς γὰρ ἦν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ ἐτέροις μεταδοῦναι τοῦ εἶναι καὶ μετασχεῖν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, λόγου τε καὶ γνώσεως καὶ ἀθανασίας καὶ μακαριότητος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ὅσον ἐνδέχεται μετασχεῖν τὸν μετέχοντα. Καὶ ἐπειδὴ περ τῆ Θεῶν μόνον ἀδίδακτον, καὶ αὐτόχρημα ἀληθῆς γνώσις ἐστὶ, τῶν δὲ ἀλόγων ἴδιον φυσικαῖς ὁρμαῖς κινεῖσθαι ἀνευ λόγου καὶ ἀληθοῦς γνώσεως· ὁμοίως καὶ τῶν ἀψύχων ἀμοιρούντων τὸ παράπαν κινήσεώς τε καὶ ὁρμῆς φυσικῆς καὶ γνώσεως, μέσους τινάς, ὡς ἐνεδέχεται, εἶναι τοὺς λογικοὺς ποιήσας ὁ φιλόφρων Θεός, δεκτικὸς ἐπιστήμης διὰ μαθήσεως καὶ πείρας, ἐδοκίμασε, καὶ ἐποίησε κατὰ τὸν ἀνωθεν αὐτοῦ σκοπὸν, τὴν μέλλουσαν κατάστασιν, τουτέστι τὴν ἄνω χῶρον.

B Πρῶτον δὲ ὀρίσας ταύτην τὴν κατάστασιν, ἐν ἧ περ καὶ παιδευτηρίῳ χρησίμῳ χρησάμενος πρὸς τὸ ἡμῖν συμβαλλόμενον, θνητὴν δὲ καὶ τρεπτὴν ἀπειργάσατο, πρὸς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς διακριτικῆ καὶ λογικῆ ἕξει τῶν καλῶν τὴν μετουσίαν κτᾶσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀποστρέφασθαι. Διὸ καὶ ἡδέα καὶ λυπηρὰ ἔχει ἡ νῦν κατάστασις· ἵνα καθ' ἑκάστην ἐν αὐτοῖς ἀναστρεφόμενοι, τὰ μὲν φεύγωμεν, τῶν δὲ ἀντεχώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ νόμοι, καὶ ἀπειλαί, καὶ κολαστήρια, τοῦ κακοῦ τὴν ὁρμὴν ἡμῶν ἀνακόπτοντα. Τελευταῖον δὲ καὶ ὁ δοκῶν μὲν κατ' ὀργὴν εἶναι θάνατος, κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς παῦλαν παρέχων τῇ μοχθηρᾷ ταύτῃ ζωῇ καὶ τῷ παιδευτηρίῳ, καθὰ καὶ τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ ὁ Θεὸς κατ' οἰκονομίαν ἐπήνεγκε, μισητὴν αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν ἐργαζόμενος, καὶ ποθητὴν ποιῶν τὴν δικαιοσύνην· προτρεπόμενος αὐτόν τε καὶ πάντας δι' αὐτοῦ, εἰς τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν κατάστασιν, βασιλείαν τε αἰώνιον καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ μακαριότητα, ἅπερ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἠβούλετο.

D Ἐπιρρίπτει τοίνυν ὁ Θεὸς σοφῶς, καὶ πάνυ σοφῶς, τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου τὸν θάνατον, ὡς κατ' ὀργὴν, ἵνα μισητὴν αὐτῷ ταύτην ἀπεργάζηται· εἶτα λοιπὸν πάλιν, ἵνα μὴ ἐκ κακῶν ὁ ἀνθρώπος ἀπελπιστίαν νοσήσῃ, ἐπιμελεῖται αὐτοῦ ὡς πατὴρ τέκνου, καὶ ποιεῖ αὐτῷ χιτῶνας· εἶτα ἐκδικεῖ τὸ αἷμα τοῦ Ἀβελ, τὸν Ἐνώχ μετατίθησιν, ὥστε καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου μὴ κρατεῖν ἐπ' αὐτοῦ· τὸν Νῶε διασώζει ἐκ τοῦ κοσμικοῦ ναυαγίου, τὸν Ἀβραάμ ἐκλέγεται, ἀφ' οὗ καὶ διὰ τοῦ σπέρματος ἐργάζεται τὴν ἀνάκτισιν τοῦ κόσμου, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τοὺς πατριάρχας, καὶ τούτων τὰ τέκνα καὶ τὰς ἐκ τούτων δώδεκα φυλάς, ἅπερ καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ λυτροῦται τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, καθοδηγήσας τὴν ἔρημον, θαυμαστῶς

και δοξας νόμον ἐγγράφως : και ταξιαρχήσας τὸ ἔθνος, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν Παλαιστίνης· και ἤγειρεν αὐτοῖς προφήτας, τὸν Δαυῖδ τὸν πρῶτον αὐτῶν βασιλέα, Σαμουήλ, Ἡλίαν τὸν τηλικούτον, τὸν τούτου μαθητὴν Ἐλισσαῖον, τοὺς δώδεκα και τοὺς τέσσαρας τοὺς μεγάλους προφητεύσαντας τὴν ἔλευσιν τοῦ ἐξ αὐτῶν ἐγειρομένου κατὰ σάρκα Δεσπότη Χριστοῦ, ἐν ᾧ και δι' οὗ γίνεται και πληροῦται ὁ ἐξ ἀρχῆς σκοπὸς και ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη και σωτηριώδης. Ὡσπερ γάρ ὠκονόμησε διὰ τῆς ἀμαρτίας τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου παρεισαγαγεῖν τὸν θάνατον, οὕτω και διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ κατὰ σάρκα, τὴν ἀνάστασιν και τὴν ἀνάκτισιν και τὴν ἀνακεφαλαίωσιν πάσης τῆς κτίσεως. Ὡσπερ γάρ φησιν ὁ Παῦλος, *Δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος και δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν* εἰσῆχθη ἐν τῇ γῆ. Αὕτη ἡ μεγάλη σωτηρία και οἰκονομία και σοφία τοῦ τὰ πάντα παραγαγόντος και πάλιν ἀνακτίζοντος Θεοῦ. Διὰ τοῦτο και τὰς δύο καταστάσεις ἐξ ἀρχῆς πεποίηκε, και εἰς τὴν μέλλουσαν μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ζωὴν ἀφορᾷ πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς, και τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα, και ἡ ἐλπίς τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο και ἐν τῷ βαπτίζεσθαι, εἰ μὴ πρῶτον ὁμολογήσειέ τις τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογίαν, και τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν πιστεύειν, οὐ βαπτίζεται, και συνκαταλέγεται μετὰ Χριστιανῶν, και πιστὸς ἀναγορεύεται. Οὗτος ὁ σκοπὸς πάσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, Παλαιᾶς τε και Καινῆς Διαθήκης· και ὅτι κατὰ τύπον τῆς σκηνῆς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης, δύο χώρους πεποίηκεν ὁ Θεὸς τὸν σύμπαντα κόσμον· λέγω δὴ τοῦτον τὸν κόσμον· ἐν ᾧ θνητοὺς και τρεπτοὺς ὡς ἐν παιδευτηρίῳ ἐδοκίμασε πρῶτον ἡμᾶς διὰγειν, και πεπειῶσθαι λυπηρῶν τε και ἡδέων· χωρὶς γὰρ παιδείας μάθησιν γενέσθαι ἀμήχανον. Πᾶσα γὰρ παιδεία, φησὶ, πρὸς τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης. Εἰς ὕστερον οὖν πεπειραμένοις λογικῶς ἐδοκίμασε παρασχεῖν τὰ αἰώνια αὐτοῦ ἀγαθὰ ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει, και πληρῶσαι τὸν ἑαυτοῦ ἀνωθεν και ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν, οἰκονομήσας ὡς Θεὸς τὰ καθ' ἡμᾶς, ὡς αὐτῷ ἔπρεπε, και ἡμῖν συνέφερε. Διαγράφομεν τοίνυν και τὴν στρατοπεδαρχίαν αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ, και τὴν διάβασιν τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἅμα τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Μωσέως, και τὴν κατάπαυσιν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, και τὴν Ἱερουσαλήμ, και ὅπως ἐκκληρονόμησαν τὴν γῆν, και κατέσχον αὐτήν.

Ἐν ταύτῃ τῇ γῆ κατοικοῦσιν, ἤγειρεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς κατὰ καιρὸν προφήτας, τὴν ἔλευσιν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ κατὰ σάρκα διαγορεύειν, δι' οὗ ἤμελλον ἀναδείκνυσθαι ἡ μέλλουσα κατάστασις, ὑπομιμνήσκοντας αὐτοῖς τῶν ἐπαγγελιῶν ὧν πρὸς Ἀβραάμ ἐποίησατο. Διαγράφομεν τοίνυν ἕκαστον τῶν πρεσβυτέρων και προφητῶν, ὅπως ἀνακηρύττη ἀξιωθεὶς μὲν εἰπεῖν τι περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε δι' ἔργων ἐπιγράφοντες, και ἀξιωθεὶς εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι περὶ αὐτοῦ· συμβάλει γὰρ και τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ, ὅπως και ἐν τούτῳ δειξώμεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους εἰς ὃν σκοπὸν ἀφορᾷ πᾶσα ἡ θεία Γραφή.

²⁷ I Cor. xv, 21. ²⁷ Hebr. xii, 11.

A illum virum, ejus discipulum Elisæum, duodecim prophetas, quatuor item magnos illos, qui Domini Christi, ab illis secundum carnem prodituri, adventum vaticinarentur : in quo Christo, et per quem scopus ille Dei pristinus et œconomia magna et salutaris impletur. Quemadmodum **208** enim per primi hominis peccatum mortem inducere dispensavit; sic per obsequentiam Domini Christi, secundum carnem, resurrectionem, renovationem restorationemque totius rerum naturæ fieri providit. Nam quemadmodum ait Paulus : *Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum* ²⁷ in terram inducta est. Hæc est magna salus, œconomia et sapientia Dei, qui omnia produxit, et omnia iterum restauravit. Quapropter duos illos status ab initio disposuit, totusque divinæ Scripturæ scopus ad futuram vitam post præsentem respicit, necnon Christiana prædicatio et spes Christianorum. Quocirca nemo baptizatur, quin prius sanctam Trinitatem et nostræ carnis resurrectionem se credere confiteatur : alias nec cum Christianis annumeratur, nec fidelis esse prædicatur. Hic totius divinæ Scripturæ scopus tam Veteris quam Novi Testamenti : qui eo spectat etiam, quod, ad exemplum tabernaculi in deserto a Moyse constructi, in duo loca totum mundum Deus distribuerit, hunc scilicet mundum, in quo nos mortales et mutabiles ceu in schola primum degere decrevit, ut tristitia simul et jucunda experiamur : nam sine institutione doctrina accedere nunquam potest. Omnis quippe disciplina, inquit, in præsentem non videtur gaudioso esse, sed dolori ²⁷ : demum rationabili modo exercitatis, sempiterna bona in futura vita conferre decrevit, et sic suam a principio scopum perficere; cum utpote Deus, nostra uti se decebat, nobisque consentaneum erat, providerit. Castra itaque Israelitarum in deserto delineamus, necnon transitum Jordanis, qui sub Jesu filio Nave post Moysis obitum contigit, itemque ipsorum in terra promissionis partam requiem, Hierosolymam quoque, et quomodo terram sorte acceperint et obtinuerint.

D Dum in ista terra habitarent, Deus illis prophetas variis temporibus excitavit, qui Domini Christi secundum carnem adventum prænuntiarent, a quo futura illa vita commonstranda erat; qui prophetas in memoriam ipsis revocarent promissiones, quas ad Abrahamum dederat. Singulos itaque seniores et prophetas delineamus, declaremusque quo pacto digni habiti fuerint, qui Domini Christi adventum prædicarent, ac seu verbis seu operibus prænuntiarent ac scriberent : nam id ad hunc librum nostrum respicit, ut ab initio ad calcem usque demonstremus, ad quem scopum et finem tota divina Scriptura collimet.

209 ADAM.

Hic est protoplastus Adam, dignus habitus qui vaticinium ederet de se deque uxore sua, qui ex Dei benedictione per copulam, in carnem unam ambo conjunguntur: quod ipsum Dominus in Evangeliiis testificatur, affirmans hæc Deum per os Adami dixisse, cui etiam nuptiarum conciliator fuit²⁸. Apostolus vero Paulus hoc usus exemplo est, id mystico more et de Ecclesia explicans his verbis: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia*^{28*}. At enim quemadmodum Adam est caput omnium in hoc mundo, utpote eorum causa atque pater; sic et Dominus Christus secundum carnem caput est Ecclesiæ et Pater futuri sæculi. Adam item Dei imago esse et vocari primus dignatus est, at in Domino Christo id magis proprie contigit, quemadmodum Apostolus dicit: *Qui est imago Dei invisibilis*²⁹. Adam solus et primus hominum ex latere, Dei opera, mulierem protulit sine semine, Dominus vero Christus secundum carnem sine semine quasi masculus ex femina prodiit, æqualitatem ac debitum naturæ implens. Ille primus hominum a diabolo deceptus peccavit, Dominus autem Christus pro illo debitum solvit, opportune discisso chirographo, et adversario conculcato.

Paragrapha.

In Epistola ad Romanos Apostolus Adamum Christi typum esse dixit his verbis: *Qui est typus futuri*³⁰; similiter illum primum vocavit; Christum vero, secundum. Cum Deus primo homini mortem ipsa die obeundam comminatus esset, si præceptum transgrederetur, nec tamen transgresso statim eam intulisset secundum comminationem, sed patienter tulisset; lege ipsum erudiisset et ejeisset ex paradiso, ac concessisset illi ut longævus decederet; magnam erga homines Deus commiserationem exhibuit, cum maxime ipsi tunicas procuraverit, neque ira permotus mortem naturæ hominum intulerit: sed prospiciendi vi et sapientia hominem erudiens ipsi peccatum perosum, contra vero justitiam optabilem reddiderit. Per custodiam autem ligni vitæ, hominem instituit ad amorem et spem immortalitatis. Gloria illi qui ab initio ad finem

210 Paragrapha alia.

Cuivis ediscere licet Deum non ex ira, sed potius ex humanitate et sapientia res hominum curasse: quia etiam post transgressionem non modo ipsi veniam et providentiam suam contulit, sed etiam eum prophetica prædicendi vi exornavit. Nam de uxore ejus hæc feruntur: *Et vocavit nomen ejus, Vita, quia ipsa est mater omnium viventium*³¹. Ne-

A

ΑΔΑΜ.

Οὗτος ὁ πρωτόπλαστος Ἀδάμ, ὃς ἠξιώθη προειπεῖν περὶ τε ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἰδίας γυναικὸς, οἱ ἐκ τῆς εὐλογίας Θεοῦ διὰ τῆς συναφείας εἰς σάρκα μίαν ἀμφοτέροι συνάπτονται· ὅπερ ὁ Κύριος μαρτυρεῖ ἐν Εὐαγγελίοις λέγων, τὸν Θεὸν ταῦτα εἰρηκέναι διὰ στόματος τοῦ Ἀδάμ. ὃς καὶ νυμφαγωγὸς αὐτοῦ ἐγένετο. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος κατεχρήσατο τούτῳ τῷ παραδείγματι, μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ αὐτὸ ἐκλαθὼν καὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγων· *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*. Καὶ γὰρ ὡσπερ κεφαλὴ ἐστὶν ὁ Ἀδάμ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ὡς αἷτιος αὐτῶν ὢν καὶ πατήρ· οὕτω καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς, κατὰ σάρκα, τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴ ἐστὶ καὶ Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Οὗτος πάλιν πρῶτος ἠξιώθη εἰκὼν Θεοῦ γενέσθαι καὶ κληθῆναι· ἐπὶ δὲ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ κυριώτερον ἐχθέθηκε, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, *Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου*. Οὗτος μόνος καὶ πρῶτος ἀνθρώπων ἐκ πλευρᾶς διὰ τοῦ Θεοῦ προήνεγκε τὸ θῆλυ ἀσπόρως, καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ σάρκα ἀσπόρως ὡς ἄρβεν ἐκ τοῦ θήλεως παρήχθη, τὴν ἰσοτιμίαν καὶ τὸ χρέος τῆς φύσεως ἀναπληρώσας. Οὗτος πρῶτος ἀνθρώπων ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἤμαρτεν· ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὑπὲρ τούτου τὸ χρέος ἀπέτισε, σχίσας εὐλόγως τὸ χειρόγραφον, καὶ καταπατήσας τὸν ἐχθρόν.

Παραγραφή.

Ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ὁ Ἀπόστολος τύπον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἔφησεν εἶναι τὸν Ἀδάμ λέγων· *Ὅς ἐστὶ τύπος τοῦ μέλλοντος*· καὶ ὁμοίως τοῦτον πρῶτον εἶπε, καὶ τὸν Χριστὸν δεύτερον. Ἀπειλήσαντος τοῦ Θεοῦ τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ αὐθημερόν θάνατον, εἰ παραβάσῃ τὴν ἐντολήν, ᾧ καὶ παραβάντι μὴ ἐπενέγκαντος αὐτῷ κατὰ τὴν ἀπειλήν εὐθέως θάνατον, ἀλλὰ μακροθυμήσαντος, καὶ νόμῳ παιδεύσαντος καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβαλόντος, καὶ μακρῷ γῆρει ὕστερον συγχωρήσαντος τελευτᾶν· ἔδειξε πολλὴν φειδῶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποιούμενος ὁ Θεός, μάλιστα καὶ χιτῶνας αὐτῷ προνοούμενος, καὶ ὅτι οὐ κατ' ὀργὴν τὸν θάνατον ἐπήνεγκε τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ προγνώσει καὶ σοφίᾳ διδάσκων τὸν ἀνθρώπον καὶ μισητὴν αὐτῷ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ποθητὴν τὴν δικαιοσύνην. Διὰ δὲ τῆς φυλακῆς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἐδίδασκεν ἐρᾶν τὸν ἀνθρώπον καὶ ἐλπίζειν ἀθανασίαν. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους οἰκονομήσαντι τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον.

Παραγραφή.

Ἐνεστί τῷ βουλομένῳ μαθεῖν ὡς οὐκ ὀργῇ, ἀλλὰ μᾶλλον φιλανθρωπίᾳ καὶ σοφίᾳ τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον ὠκονόμησεν, καὶ ὅτι μετὰ τὴν παράβασιν, οὐ μόνον φείδεται καὶ προνοεῖται αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προφητικῶς κηρύγματος ἠξίωσε. Φησὶ γὰρ περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, *Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτῆς Ζωή, ὅτι αὐτὴ μήτηρ πάντων τῶν ζώντων*. Οὐκ ἦν γὰρ τῆς

²⁸ Matth. xix, 4 seqq. ^{28*} Ephes. v, 32. ²⁹ Coloss. i, 15. ³⁰ Rom. v, 14. ³¹ Gen. iii, 20.

αυτοῦ δυνάμειος προιδεῖν, ὅτι ποιήσει κόσμον ἀνθρώπων ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, εἰ μὴ θεία δύναμις καὶ χάρις αὐτῷ ἐνεπνεύσθη. Πάλιν φονεύσαντος τοῦ Κάιν τὸν Ἄβελ, μήπω ποιήσαντα τέκνα, ἀλλὰ νέον καὶ ἄωρον · περιόντος δὲ τοῦ Κάιν, προβλέπων πάλιν ὡς καὶ Κάιν, καὶ τὸ τοῦτου σπέρμα, ἀπολέσθαι ἔχει ἐν κατακλυσμῷ, ὃν ἐγέννησε τρίτον, Σήθ προσηγόρευσε, ὡσανεὶ θεμέλιος τῶν ἀνθρώπων · οὕτως γὰρ ἐρμηνεύεται ὁ Σήθ · ἐν ταύτῳ δύο προφητείας εἰπὼν, ὅτι καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Κάιν ἀπολέσθαι ἔχει, καὶ οὗτος ὁ γεννηθεὶς, ὡσπερ τις ἀρχὴ καὶ θεμέλιος καινὸς τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, τούτοις καὶ αὐτὴ λέγουσα προσηγόρευσε αὐτόν · φησὶ γὰρ περὶ αὐτῆς, *Καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ, λέγουσα · Ἐξανέστησε γὰρ μοι ὁ Θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάιν.* Τοῦτο καὶ αὐτὴ λέγουσα, ὅτι Ἄβελ ἄπαις τελευτᾷ, τὸ δὲ τοῦ Κάιν σπέρμα ἀπολείται · τοῦτόν μοι δέδωκεν ὁ Θεὸς καινὸν θεμέλιον πάντων ἀνθρώπων. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Εὐα.

Ὁ δὲ Ἀδάμ, μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν συγγραφέα τὴν γέννησιν τοῦ Σήθ, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἐνὸς, ἀναλαμβάνων πάλιν τὰ κατὰ τὸν Ἀδάμ, φησὶν οὕτως · *Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων · Ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν · ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Καὶ εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀδάμ, ἧ ἡμέρα ἐποίησεν αὐτούς. Ἐζήσε δὲ Ἀδάμ τριάκοντα καὶ διακόσια ἔτη, καὶ ἐγέννησε κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ.* Ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ, ὡς θεμέλιον ὄντα πάντων ἀνθρώπων, καὶ φέροντα τοὺς ἰδίους χαρακτῆρας καὶ τὰ ἴδια ἀξιώματα. Ἐπισημαντέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὸν Θεὸν λέγει τεθεικέναι ὄνομα τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸν ἀνθρωπὸν τῇ γυναικί, καὶ ἀμφοτέρους τῷ τέκνῳ. Ἐκ τῶν δὲ κατὰ τὸν ἀνθρωπὸν οἰκονομουμένων, καὶ αἱ ὁράτρι δυνάμεις λογικαὶ τυγχάνουσαι διδάσκονται τὰ περὶ Θεοῦ. Τοῦ γὰρ ἀνθρώπου συνδέσμου ὄντος πάσης κτίσεως, καὶ εἰκόνας δὲ Θεοῦ, παιδευτήριον τυγχάνει τὰ περὶ αὐτὸν οἰκονομούμενα καὶ αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν λογικῶν. Ἀμαρτήσαντος γὰρ αὐτοῦ καὶ λαβόντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου, οὗτοι ἐθρήνουν, καὶ ἑαυτῶν καὶ τοῦ παντὸς ἀπελπιστίαν λογιζόμενοι · ὁρῶντες δὲ πάλιν τὸν Θεὸν αὐτοῦ ἐπιμελούμενον, εὐελπιστίαν τινὰ προσελάμβανον περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος δηλοῖ λέγων, ὅτι *Χαρὰ ἐν οὐρανῷ γίνεται ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι*, ὡς δῆλον καὶ λύπη, ὅταν τις τὸ ἐναντίον αὐτοῦ ἀμάρτη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ὑπετάγησαν μὲν δουλεύειν τῇ ματαιότητι διὰ τὸν ἀνθρωπὸν, ἐλπίδι τινὶ ἧ δέδωκεν ὁ Θεός, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐλευθεροῦνται, ὅταν οἱ ἀνθρώποι τὴν ἐλπίδα τὴν αὐτοῖς ἀποχειμένην ἀπολαμβάνουσιν, υἱοὶ Θεοῦ ἐν δόξῃ καθιστάμενοι.

A que enim ex natura et vi propria prævidere poterat, se ex uxore universos mundi homines producturum esse, nisi divina virtus et gratia ipsum afflasset. Rursum ubi Cain occidisset Abelem, prolem nondum habentem, juvenem et immaturum; cum prævideret Adam Cainum superstitem, sive semen ejus, diluvio periturum, quem tertium genuit, Seth nuncupavit, ac si dicas, fundamentum generis humani: nam Seth id significat. Uno autem dicto prophetias duas complexus est, nempe semen Cain periturum esse; et hunc, nuper editum, quasi principium et fundamentum novum hominum fore. Nec modo ipse, sed etiam uxor ejus, de filio suo loquens, illi nomen imposuit: de illa enim hæc narrantur: *Et cum concepisset, peperit filium, et vocavit nomen ejus Seth, dicens: Excitavit enim mihi Deus aliud semen pro Abel, quem occidit Cain*³². Hæc et ipsa significans: Quoniam Abel sine liberis mortuus, semen autem Cain periturum est, hunc dedit mihi Deus in novum omnium hominum fundamentum. Et hæc quidem Eva.

De Adam vero, postquam sacer scriptor ortum Sethi et Enos filii ejus narraverat, resumpto sermone sic habet: *Hic est liber generationis hominum: Qua die fecit Deus Adam, ad imaginem Dei fecit illum: masculum et feminam fecit eos. Et benedixit eis, et vocavit nomen ejus Adam, qua die fecit eos. Vixit autem Adam ducentos triginta annos, et genuit ad ideam et imaginem suam, et vocavit nomen ejus Seth*³³. Hoc autem loco ipse quoque Adam vocavit nomen ejus Seth, utpote qui fundamentum hominum esset, ac proprios ferret characteres et dignitates. Notandum hoc loco in Scriptura dici, Deum primo hominì nomen indidisse, virum uxori, ambos filio. Ex iis vero quæ circa hominem dispensata et provisata fuerunt, invisibiles virtutes, utpote ratione præditæ, quæ ad Deum spectant ediscunt. Nam cum homo sit vinculum totius rerum nature, et imago Dei, quæ circa illum dispensantur, et ipsi, et omnibus ratione præditis disciplina et schola sunt. Etenim cum ille peccasset, ac sententiam mortis accepisset, lugebant illi, et **211** sui et universi spem sublatam suspicantes: cum autem rursus viderent Deum ipsius curam gerere, in spem bonam pro illo et pro seipsis reducti sunt. Id porro ipse Dominus in Evangeliiis declarat his verbis: *Gaudium est in cælis super uno peccatore penitentiam agente*³⁴; ut e converso dolor, cum quispiam peccaverit. Imo et Apostolus ait, angelos subactos fuisse ut servirent vanitati propter hominem, ex spe quadam, quam Deus dederat, ipsos quoque liberandos esse, quando homines repositam ibi spem acciperent, filii Dei in gloria constituti³⁵. Testificatur item Apostolus, angelos ex œconomia et providentia Dei erga homines, edoceri ea quæ ad Deum pertinent; ait enim: *Ut innotescat nunc principatibus et potestatibus cælestibus per Eccle-*

³² Gen. iv, 25. ³³ Gen. v, 1-5. ³⁴ Luc. xv, 7. ³⁵ Rom. viii, 20, 21.

siam multiformis sapientia Dei³⁵, clare significans ipsos Ecclesiam sapientiam Dei edoceri.

τὰ περὶ Θεοῦ καὶ φησιν· Ἴνα γνωρισθῇ τῶν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικίλος τοῦ Θεοῦ σοφία· σαφῶς διὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰπὼν αὐτοὺς διδάσκεισθαι τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν.

ABEL.

Hic Abel justus, utpote qui injuste mortem obiecit, primus omnium hominum infirma esse mortis fundamenta commonstravit. Quamobrem vel mortuus adhuc loquitur, resurrectionem mortuorum prædicens, quam Dominus Christus primus omnium in seipso exhibens, mortis illud in opinione positum imperium evertit. Hic est Abel ille, qui quasi in enigmate, passionis Christi imitator existit, qui ob bonis operibus excitatam invidiam a fratre injuste peremptus est. De quo Abele Apostolus in Epistola ad Hebræos ita loquitur: *Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinem aspersionis melius loquentem quam Abel*³⁶.

Paragrapha.

Hic apertius demonstratur, mortuo scilicet justo Abele, mortem non ex ira homini illatam esse, quando is qui non peccaverat, ante peccatorem obiit. Quamobrem et vitæ Abelis a Deo perquisitio habetur, et mortis ultio infertur. Quod vero post mortem clamet, hinc manifeste consequitur, ipsum in vitam revocandum esse. Kursus cum mortu concessum non fuerit ut peccatorem primum invaderet, sed peccati expertem, hinc comprobatur illam destruendam esse: quia primam interruptionem non 212 juste, sed inique fecerit: in justum quippe, non in peccatorem fundamenta fecit; unde ediscis licet mortem infirma fundamenta posuisse. Ideo celerrime destruenda erat, quod in Christo Domino accidit, a quo solutum est ejus, quod apparebat, superiorum. Gloria ei, post ab initio ad finem hominum res curavit. Inde etiam ostenditur non ex ira mitti mortem: quod si qui justus esse declarantur immatura morte et vi illata inferant; contra qui peccatores fuisse narrantur, decursa ætate, in senectute longa mortui sint. Nam statutam a Deo hominibus est, ut semel moriantur, quemadmodum ait Apostolus³⁷, de re ut solet accidere loquens: neque enim omnes omnino moriuntur, neque Lazarus et alii, quos suscitavit Dominus, semel tantum mortui sunt; sed indicat omnes, qui in hoc statu et conditione rerum versantur homines, et mortales a Deo creati sunt. Post hæc vero alius longe præstantior status inducitur, qui justos ab injustis, pios ab impiis discernit, in quo mors non ultra dominabitur. Quidam item dixere, quod cum primus homo peccasset, et sententiam mortis accepisset,

A Μαρτυρεῖ δὲ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ὡς οἱ ἄγγελοι ἐκ τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομουμένων διδάσκονται ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις σοφία· σαφῶς διὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰπὼν αὐτοὺς

ABEL.

Οὗτος ὁ Ἄβελ ὁ δίκαιος ὡς ἀδίκως ἀποθανὼν, πρῶτος πάντων ἀνθρώπων ἔδειξε σαθρὰ εἶναι τοῦ θανάτου τὰ θεμέλια. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποθανὼν ἐτι λαλεῖ προμηνύων τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἣν ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρῶτος πάντων ἐν ἑαυτῷ δείξας, κατέλυσε τοῦ θανάτου τὸ δοκοῦν κράτος. Οὗτός ἐστιν ὁ Ἄβελ δὲ ὡς ἐν αἰνίγματι μιμητὴς τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει, ὅς διὰ φθόνον ἀγαθῶν ἔργων ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἀδίκως ἀπεκτάνθη, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ φησιν· Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ἱκανισμοῦ, κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα δείκνυται σαφέστερον τοῦ δικαίου Ἄβελ τελευτήσαντος, ὡς οὐ κατ' ὀργὴν ὁ θάνατος τῷ ἀνθρώπῳ ἐπενήνεκται, ὅτι ὁ μὴ ἀμαρτήσας πρὸ τοῦ ἀμαρτήσαντος ἔθανε. Διὰ τοῦτο καὶ ζήτησις παρὰ τοῦ Θεοῦ γίνεται τῆς ζωῆς τοῦ Ἄβελ, καὶ ἐκδίκησις τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ὅτι μετὰ θάνατον βοᾷ, δῆλον διὰ τοῦτο, ὡς παλινδρομήσει εἰς ζωὴν. Καὶ πάλιν ὁ θάνατος μὴ συγχωρηθεὶς ἐπὶ τὸν ἀμαρτήσαντα πρῶτον ἐπελθεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν μὴ ἀμαρτήσαντα, δείκνυται καταλυόμενος, ὡς τὴν πρώτην ἐφοδὸν ἀδίκως ἐπελθεῖν, καὶ οὐ δίκαιως· ἐπὶ δίκαιον γὰρ τέθεικε θεμέλια, καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἀμαρτωλόν· ὅθεν ἐνεστὶ μαθεῖν, ὅτι σαθρὰ θεμέλια τέθεικεν ὁ θάνατος. Διὰ τοῦτο τάχιστα καταλυθήσεται, ὃ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ καταλυθὲν αὐτοῦ τὸ δοκοῦν κράτος. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος οἰκονομήσαντι τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἐκ τούτου δείκνυται πάλιν, μὴ κατ' ὀργὴν εἶναι τὸν θάνατον· ὅτι καὶ οἱ μαρτυρούμενοι δίκαιοι εἶναι ἀπορροῦν καὶ τελευτῶσιν· οἱ δὲ μαρτυρούμενοι ἀμαρτωλοὶ, πληρώσαντες τὰς ἡμέρας ἑαυτῶν, ἐν μακρῷ γῆρει ἐτελεύτησαν. Ἀπαξ γὰρ ἀπόκειται παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀποθανεῖν, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐκ τοῦ πλείονος αὐτῶν προειπῶν· οὔτε γὰρ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὔτε Λάζαρος καὶ οὗς ἤγειρεν ὁ Κύριος ἄλλοι ἅπαξ μόνον ἀπέθανον· ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντες ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ὄντες οἱ ἄνθρωποι καὶ θνητοὶ ὑπάρχοντες, οὕτω κτισθέντες ὑπὸ Θεοῦ. Μετὰ τοῦτο ἕτερα τὴν κατάστασιν ἐπισημαίνεται κρείττων, διακρίνουσα δικαίους καὶ ἀδίκους, εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς· ἐν ἣ ὁ θάνατος οὐκέτι κρατεῖ. Ἔτι τινὲς ἔφησαν, ὅτι ἀμαρτήσαντος τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, καὶ λαβόντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου,

³⁵ Ephes. iii, 10. ³⁶ Hebr. xii, 22-24. ³⁷ Hebr. ix, 27.

ἐκτὸς προσούσης αὐτῷ ἀθανασίας, εἰς θνητότητα μετεβλήθη· καὶ δὴθεν ἐρμηνεύοντες λέγουσιν, ὅτι τὸ εἰπεῖν τὸν Θεόν, Ἡ δ' ἂν ἡμέρα ζάγη ἀπὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανῆ, θνητὸν αὐτὸν γενέσθαι ἔφησεν· ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν μὴ εὐθέως κατὰ τὴν ἀπειλήν ἀποθανόντα, ὡς δὴλον ὅτι τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι Ἀθάνατος ὢν γενήσῃ θνητός, ἵνα ἀληθεύσεις, φησὶν, ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενοι, τῇ πατρικῇ ἀποφάσει ὑποπίπτοντες, θνητοὶ γεννῶνται. Καὶ εἰ τοῦτο ἀληθές, πῶς ὑποπεσῶν κατ' αὐτοὺς ὁ Ἄβελ τῇ ἀποφάσει, καὶ θνητός γεννηθείς, δίκαιος δὲ ἀναφανείς καὶ παρθένος, οὐκ ἀρκετὴ ἐγένετο ἡ ἀπόφασις ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐτέρα πάλιν τιμωρία ὑποπέπτωκε, λέγω δὴ τῇ ἀωρία; Πόθεν αὐτῷ τοῦτο προσετέθη, δικαίου ὄντος καὶ παρθένου, ἄλλως τε δὲ καὶ τῆς, ὡς λέγεται, πατρικῆς ἀποφάσεως ἤδη ἐντὸς γεγονώς, τουτέστι θνητοῦ· δυναμένων καὶ θνητῶν δικαίων διατηρεῖσθαι, μὴ θανεῖν· ὡσπερ ὁρῶμεν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνώχ ὑποπεσόντος μὲν καὶ αὐτοῦ τῇ πατρικῇ ἀποφάσει, ὡς φάτε, καὶ γυναῖκα ἐσχηκότος καὶ τέκνα, πείραν δὲ θανάτου μὴ εἰληφότος, τοῦ δὲ Ἄβελ μήτε γυναῖκα μήτε τέκνα ἐσχηκότος; Πῶς καὶ τοῦ Κάιν αἰτησαμένου θάνατον διὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν, ὁ Θεὸς οὐ δίδωσιν· ἀλλὰ μᾶλλον βαρυτέρα τιμωρία παραδίδωσι, τὸ στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπαλλαγὴν τούτου τοῦ κακοῦ τὸν θάνατον εἶναι λέγει; Φησὶν οὖν, Πᾶς ὁ ἀποκτείνας ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύει· ἵνα εἴπῃ, Πολλὰς τιμωρίας ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ παραλύει αὐτοῦ τὴν κόλασιν πᾶς ὁ ἀποκτείνων αὐτόν. Ἔστιν οὖν καὶ ἐκ τούτου ἰδεῖν, ὡς τοῦ δικαίου, καὶ παρθένου συγχωρηθέντος ἀποκτανθῆναι, ὡς οὐ κατ' ἔργῃν ὁ θάνατος τῷ ἀνθρώπῳ ἐπενήνεκται, καθὰ οἱ τερατολόγοι ἀποφαίνονται, ἀλλὰ μᾶλλον φιλανθρωπία καὶ σοφία τῇ παρὰ τοῦ σικτίρμονος Θεοῦ, πρὸς παιδείαν ἡμετέραν, καθὰ καὶ πρόωγν εἰρήκαμεν. Ἐπι πῶς δὲ κατ' αὐτοὺς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἀμαρτήσαντος ἐπὶ βρώσεως ἐνὸς φυτοῦ, καὶ οὕτως καὶ πάντας τοὺς ἐφεξῆς θνητότητι καταδίκασε, τὸν δὲ πρῶτον φονεὰ στένειν καὶ τρέμειν καταδικάσας, οὐ πάντας τοὺς ἐφεξῆς φονεὰς τῇ αὐτῇ τιμωρίᾳ καταδικάζει, ἀλλ' ἐτέρα, ἣ καὶ ὁ πρῶτός ποτε παρεκάλει καταδικασθῆναι, καὶ παρακαλῶν οὐκ ἔτυχεν;

ENOCH.

Οὗτός ἐστιν Ἐνώχ πρὸς ὃν οὔτε ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου ἐκράτησε· μετετέθη γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καθὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ δοκεῖ, ὅπως καὶ διὰ τούτου προμηνυθῆ ἡμῖν ὡς οὐ κρατήσῃ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ὁ θάνατος, ἀλλὰ λύσιν δέξεται τὰ κατ' αὐτόν, ὡσπερ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, καταλυθέντος αὐτοῦ τοῦ κράτους. Οὗτός ἐστιν Ἐνώχ ὁ μετατεθείς εἰς ζωὴν, εἰς δεῖγμα τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ταῖς μετὰ ταῦτα γενεαῖς, τῆς δυναμένης διατηρῆσαι τοὺς θνητοὺς μὴ θανεῖν, ἀλλὰ ζῶντας τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλαγὴν ὑπομένειν. Οὗτός ἐστιν ὁ ἅμα τῷ Ἡλίᾳ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀντικαθιστάμενος τῷ Ἀντιχρίστῳ, καὶ ἐλέγχων τὴν πλάνην

³⁸ Gen. ii, 17. ³⁹ Gen. iv, 15.

non dum nactus immortalitatem, in mortalitatem translatus est. Quod sane ita explicant illi: Cum dicit Deus: *In quacunq; die comederis de ligno, morte morieris*³⁹, mortalem ipsum factum esse declarat: nam videmus eum non statim post comminationem obiisse, quo palam fit hoc subindicari: Immortalis cum sis, mortalis evades; idque, ait, ut Dei sententia vera deprehendatur. Quare qui ex Adamo gignuntur, in paternam damnationem incidentes, mortales nascuntur. Quod si verum sit, cur, cum Abel secundum ipsos in hanc damnationem incidit, et mortalis natus, justus declaratus sit et virgo, non illa sola damnatione plexus est, sed aliam pœnam subiit, immaturam nempe mortem? Quare illi, licet justo et virgini, hoc superadditum fuit, cum maxime, ut dictum est, etsi in paterna damnatione comprehenderetur ac mortalis esset, mortales justii possent morte immunes esse, ut videmus in Enoch, qui itidem in patris damnationem lapsus, etiam uxores liberosque habens, mortem tamen expertus non est, cum contra Abel nec uxorem duxerit, nec filios susceperit? Quare Caino, ex fratricidii horrore mortem efflagitanti, id non concessit Deus; imo graviori illum supplicio tradit, ut scilicet lugeret et tremeret super terram: cujus tanti mali effugium mortem esse dicebat? Ideo ait: *Quisquis occiderit Cain septem ultiones solvit*⁴⁰, ac si diceret, *Multa supplicia ab eo auferi, ac ejus supplicium solvit quisquis occiderit eum.* **213** Hinc itaque videre est, quod scilicet justus et virgo, Deo permitte, necatus sit, non ex ira mortem homini illatam fuisse, ut illi portentorum fabulatores decernunt; sed potius ex clementia et sapientia miseratoris Dei, ad disciplinam nostram, ut superius diximus. Ad hæc, cum, secundum illos, primum hominem, in comestione fructus unius ligni peccantem, cum posteris suis morti damnaverit, cur cum primum homicidam ad luctum et tremorem damnasset, non omnes homicidas ad par supplicium damnavit, sed ad aliud, quod cum primum ille inferri sibi rogasset, id non impetravit?

D

ENOCH.

Hic est Enoch, in quem mortis damnatio non obtinuit: nam a Deo translatus est, ut non videret mortem, prout in dicta Scriptura fertur, ut hinc declaratur, mortem non imperium in homines obtenturam esse, sed vim ejus solvendam fore, quemadmodum accidit in Domino Christo, qui imperium ejus evertit. Hic est Enoch, qui translatus est ad vitam, in argumentum divinæ virtutis, ad posteras generationes pervasuram: quod scilicet possit illa mortales a morte eripere, atque viventes ad meliorem statum transferre. Hic est qui cum Elia in novissimis diebus Anticristo sese opponet, ac secundum ecclesiasticam tradi-

tionem errorem ejus coarguet. Hic est qui per li-
dem viam mortis effugit.

Paragrapha.

In hoc item clarius demonstratur, non ex ira homini mortem ac decretum mortis illatum a Deo esse; sed ut, quemadmodum diximus, peccatum ipsi perosum et justitiam amabilem redderet. Quare in illum nec damnatio, nec mors, vim obtinuit aut obtinebit. *Fide* namque *Enoch translatus est*, ait Apostolus, *ut non videret mortem*⁴⁰, clare commonstrans ipsum non videre mortem, sed vivum mutationem in melius subire, perinde atque eos omnes qui vivi residui erunt in adventu Domini: quibus ob celeritatem resurrectionis et futuræ vitæ advenientis, moriendi spatium non erit. Hic item dicant portentorum fabulatores, qui ex ira Dei, non vero ex ejus providentia et sapientia, immissam nobis mortem esse dicunt, cur, cum ex paterna damnatione omnes homines semel mori debeant, hic in hujusmodi pœnam non deciderit.

214 Est autem arca longitudine trecentorum cubitorum, latitudo autem ejus, ut dictum est, inferne quidem cubitorum quinquaginta, superne vero cubiti unius: nam in summa repetens ait: *Facies illam, et in cubitum perficies*⁴¹. Altitudo autem ejus, cubitorum quinquaginta: illos quinquaginta cubitos in tria tabulata divisit, quorum singula altitudine decem cubitorum erant. Nam, *duplicem*, inquit, *et triplicem contignationem facies*⁴²; ac si diceret: Duas contabulationes intus facito, ac pro tertia tectum superius, ita ut tabulata tria sint. Atque in inferiore quidem tabulato, feras et venenata reptilia posuit, utpote quæ latibula semper et foveas sub terra frequentent; quadrupedes vero et in montibus subsultantia animalia, in secundo tabulato collocavit, utpote quæ supra terram et in montibus versentur; volatilia et hominem, in tertio tabulato constituit: quia illa aëria sunt, hic cœlestis futurus est. Hic ille est Noe, perfectus et justus in generatione sua, qui involuntariam ebrietatem passus, mysteria quædam in illa contemplatus est. Ait enim Scriptura: *Evigilavit Noe a vino, et cognovit omnia quæ fecerat filius suus junior*⁴³. Et postquam hæc præmiserat, quasi maledictionem proferens, futura prænuntiat, aliisque filiis quasi benedictionem impertiens, ventura prædicat et ait: *Benedictus Dominus Deus Sem*; ac rursum: *Dilatet Deus Japhet, et habitet in domibus Sem*⁴⁴. Nam quodammodo neque primo maledixit, neque his benedixit, sed prædictionem mysteriorum per Dominum Christum perficiendorum, enuntiavit. Neque enim filii Chauaan fratribus suis unquam servierunt, imo potius hi subiecti ipsis fuerunt in Ægypto. Sed neque Gabonitæ, ut quidam existimant, servierunt ipsis,

A αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ διὰ πίστεως ἐκφυγὼν τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου.

Παραγραφή.

Καὶ ἐπὶ τούτου σαφέστερον δείκνυται, ὡς οὐ κατ' ὀργὴν ἐπενήνεκται τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος, οὔτε ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου· ἀλλ' ἵνα, καθὰ εἰρήκαμεν, μισητὴν αὐτῷ ποιήσῃ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ποθεινὴν τὴν δικαιοσύνην. Ὅθεν ἐπὶ τούτου οὔτε ἡ ἀπόφασις, οὔτε αὐτὸς ὁ θάνατος ἐκράτησεν οὔτε κρατήσῃ. Πίστει γὰρ ὁ Ἐνώχ μετετέθη, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον· σαφῶς δηλώσας ὅτι οὐχ ὄρᾳ θάνατον, ἀλλὰ ζῶν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλαγὴν ὑπομένει, κατὰ πάντων τῶν περιλειπομένων ζώντων ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ φθανόντων ἐκ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς γινομένης, ἀποθανεῖν. Ἔτι εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ τερατολόγοι, οἱ κατ' ὀργὴν τοῦ Θεοῦ τὸν θάνατον προσγενέσθαι ἡμῖν λέγοντος, καὶ οὐ κατ' οἰκονομίαν καὶ σοφίαν, πῶς χρεωστούντων πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς πατρικῆς ἀποφάσεως ἀπαξ ἀποθανεῖν, οὗτος τῷ ἐπιτιμίῳ τούτῳ οὐχ ὑποπίπτει; *Hic textus deficit.*

Ἔστι δὲ πηχῶν τ', τὸ δὲ πλάτος, ὡς εἴρηται, ἔστι μὲν κάτωθεν πηχῶν ν', ἀνωθεν δὲ πήχεως μιᾶς· ἐπισυνάγων γὰρ, φησὶ, *Ποιήσεις αὐτήν, καὶ εἰς πῆχυν συντελέσεις*. Τὸ δὲ ὕψος πηχῶν ν'· διεῖλεν οὖν εἰς τρεῖς σηκοὺς τοὺς ν' πήχεις, ἀπὸ πηχῶν ι', τὸ ὕψος ἐκάστου σηκοῦ· *Διώροφα γὰρ καὶ τριώροφα ποιήσεις αὐτήν*· ὡσανεὶ, δύο μὲν στέγας τάξον ἔσωθεν, καὶ τρίτην τὴν ἄνω στέγην, ἵνα γέωνται σηκοὶ τρεῖς. Καὶ εἰς μὲν τὸν κατώτερον σηκὸν τὰ θηρία καὶ τὰ ἰσοδόλα ἔρπετά ἔταξεν εἶναι, ὡς ἐμφωλεύοντα διαπαντός ὑπὸ τὴν γῆν· τὰ δὲ τετράποδα καὶ τὰ ἐξαλλόμενα ἐπὶ τὰ ὄρη, εἰς τὸν δευτερόν σηκὸν ἔταξεν εἶναι· ὡς ἐπάνω τῆς γῆς καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι διαιτώμενα· τὰ δὲ πετεινά καὶ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν τρίτον σηκὸν ἔταξεν εἶναι, ὡς τὰ μὲν ἀεροποροῦντα, τὸν δὲ οὐράνιον μέλλοντα εἶναι. Οὗτός ἐστι Νῶε ὁ τέλειος καὶ δίκαιος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ· ὁ ἀκούσιον μέθην ὑπομείνας, καὶ θεωρήσας ἐν αὐτῇ μυστήρια. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφή, *Ἐξένηψε δὲ Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος*. Καὶ μετὰ τὸ αὐτὰ προειπεῖν, ὡς ἐν τάξει κατάρας τὰ μέλλοшта λέγει, καὶ τοῖς ἄλλοις ὡς ἐν τάξει εὐλογίας τὰ ἐσόμενα καὶ φησιν, *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς Κύριος τοῦ Σήμ*· καὶ πάλιν, *Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφετ, καὶ κατοικήσάτω ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Σήμ*. Τρόπον γὰρ τινὰ οὔτε τῷ πρώτῳ κατηράσατο, οὔτε τούτους εὐλόγησεν· ἀλλὰ πρόβρῃσιν ἐξείπε μυστηρίων διὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἐκτελουμένων. Οὔτε γὰρ ποτε ἐδούλευσαν οἱ τοῦ Χαναάν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνοι τούτοις ἐδούλευσαν ἐν Αἰγύπτῳ. Ἄλλ' οὔτε οἱ Γαβαωνῖται, ὡς τινες ὑπενόησαν, ἐδούλευσαν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐδούλευον· ζυγοφόρους γὰρ καὶ ὕδροφόρους τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ αὐτοὺς κατέστησαν, οὐ γὰρ ἑαυτοῖς. Τί οὖν ἐστίν, ἡ πάντως

⁴⁰ Hebr. xi, 5. ⁴¹ Gen. vi, 16. ⁴² ibid. ⁴³ Gen. ix, 24. ⁴⁴ ibid. 25, 26.

πρόβησις ἐστίν, ὡς τῷ Χριστῷ δουλεύουσι καὶ αὐτοί, τῷ ἐκ τοῦ Σήμ ὑπάρχοντι κατὰ σάρκα; τὸ δὲ, *Εὐλογητός Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σήμ*· εἰ ὁ Θεὸς αὐτοῦ εὐλογητός ἐστίν; ἀλλ' ἐπιφέρει· *Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω, ὡσανεὶ ὁ Θεὸς, ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σήμ*· ὑπερβατὸν αὐτῷ εἰρηκῶς, ἵνα ἦ οὕτως· *Εὐλογητός Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σήμ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σήμ*· λοιπὸν, *Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ*· καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἰάφεθ καὶ τὸν Χαναάν ἐπλάτυνε· καὶ πάλιν ἀμφότεροι τῷ Χριστῷ δουλεύουσι, τῷ ἐκ τοῦ Σήμ ὑπάρχοντι. Πάσας γὰρ τὰς κατοικίας ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς, ἅς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησατο, μερικῶς μὲν ἐν τοῖς προφήταις, ὀλοτελῶς δὲ καὶ ἀδιασπῆκτως καὶ καθολικῶς ἐν τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ κατὰ σάρκα πεποιήται· τῷ ἐκ τοῦ Σήμ ὑπάρχοντι· καθάπερ ἐκ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ γέγραπται κατὰ σάρκα· *Ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς*. Τούτων οὖν τῶν ὑπασιῶν καὶ αὐτὸς ἠξιώθη προειπεῖν, τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἐκτελουμένων.

Παραγραφή.

Καὶ ἐπὶ τούτου σαφέστερον δείκνυται ὡς οὐ κατ' ὀργὴν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος προσεήνεκται. Ὅσον γὰρ κατὰ τὸ προσεχὲς μὲν κατ' ὀργὴν Θεοῦ πάντων ἀνθρώπων διαφθαρέντων ἐν τῷ κατακλυσμῷ· κατὰ δὲ τὸ ἀληθές, διὰ τῆς ἀωρίας τῶν ἀμαρτιῶν ὧν εἶχον ποιῆσαι κουφισθέντων, τούτου δὲ ὡς κειμηλίου ἐξαιρέτου ὄντος, διαφυλαττομένου καὶ οὕτως προνοουμένου· ἀληθές τὸ πρὸς ἡμῶν λεγόμενον, ὅτι οὐ κατ' ὀργὴν ἐπενήνεκται τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ παιδείαν καὶ παύσαν τῆς ἐνταῦθα μαθητρᾶς ζωῆς. Καὶ γὰρ ὁ Νῶε τσοῦτον διαφυλαχθεὶς καὶ προνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου οὐκ ἐξέφυγε. Κάκεινοι, οἱ ἀπολλόμενοι ὅν εἶχον ὑπομεῖναι μετ' ὀλίγον θάνατον ὡς θνητοί, ὡς κατ' ὀργὴν διὰ τῆς ἀωρίας ὑπέμενον· ὠφεληθέντες μᾶλλον καὶ ἐπικουφισθέντες τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν ὧν ἤμελλον προστιθέσθαι ζῶντες. Τὴν αὐτὴν δὲ τιμὴν καὶ εὐλογίαν καὶ ἐπαγγελίαν καὶ τούτῳ ὡς τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, καὶ ἔτι πλέον ἀνανεοὶ ὁ Θεὸς λέγων· *Καὶ εὐλόγησε Κύριος τὸν Νῶε, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς*. Καὶ ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος ὑμῶν ἔσται ἐπὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, ἐπὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης· ὑπὸ χειρᾶς ὑμῶν δέδωκα· καὶ πᾶν ἔρπετόν, ὃ ἐστὶ ζῶν, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν· ὡς λάχανα χόρτου δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα. Πλὴν κρέας ἐν αἵματι οὐ φάγεσθε· καὶ μετ' ὀλίγα· Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. Ἴδοὺ δὴλόν ἐστίν ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ μετὰ τσοῦτον χρόνον τῆς παραβάσεως, τὴν αὐτὴν τιμὴν

sed Deo ministrabant: siquidem ipsos bajulos et aquatores templo Dei, non sibi, constituerunt. Quid igitur illud est, nisi prædictio quod Christo servituri sint, qui secundum carnem ex Sem progenie est? Illud autem, *Benedictus Dominus Deus Sem*: num Deus illius tantum benedictus? Verum infert: *Dilatet Deus Japhet, et habitet, scilicet Deus, in tabernaculis Sem*; quod per hyperbaton dicitur, ut hic sit sensus: *Benedictus Dominus Deus Sem, et habitet in tabernaculis Sem*; ac deinceps, *Dilatet Deus Japhet*; siquidem et Japhet et Chanaan dilatavit ille: itemque ambo Christo servant, ex Sem oriundo. Nam Deus habitationes et commorationes suas apud homines ex parte solum in prophetis habuit, integre autem et plene universimque in Domino Christo, qui secundum carnem ex Sem oriundus est, ut de **215** illo secundum carnem accepto scriptum est: *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*⁴⁵. His igitur visionibus Noe quoque dignatus est, ut prædicet et ea, quæ per œconomiam Domini Christi peracta sunt.

Paragrapha.

In hoc item viro clarius commonstratur, non ex ira homini mortem illatam esse. Nam cum secundum opinionis quidem illius seriem et sequelam, ex ira Dei omnes homines diluvio perierint; secundum rei veritatem autem, ut immatura morte peccatorum, cæcæ admissuri erant, pondus minueretur; cumque hic vir ut pretiosum cimelium cum tanta providentia servatus sit, planum est quod diximus, mortem non ex ira homini illatam esse, sed ad utilitatem et cessationem hujus miseræ vitæ. Et enim ipse Noe, qui tanta providentia a Deo servatus est, mortem non effugit. Illi vero qui periire, quam brevi postea subituri erant mortem, quia mortales erant, quasi ex ira immature perpessi sunt; imo potius hinc utilitatem et peccatorum multorum, quæ vivi patravuri erant, immunitatem acceperunt. Huic porro Noe idem honor, et promissio eadem et benedictio quæ primo homini, imo major a Deo collata est, his verbis: *Benedixitque Dominus Noe et filiis suis, et dixit illis: Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini illius. Et tremor vester et timor erit super cunctas feras terræ, super omnia volatilia cæli, et super omnia quæ moventur super terram, et super omnes pisces maris: sub manus vestras dedi. Et omne reptile, quod vivit, erit vobis in cibum; quasi olera herbarum dedi vobis omnia. Cæterum carnem in sanguine non comedetis*⁴⁶; et paulo post: *Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine ejus effundetur, quia ad imaginem Dei feci hominem*⁴⁷. Manifestum hinc plane est, Deum et ante transgressionem, et tanto post transgressionem elapso tempore, eundem honorem, eandem potestatem et dominationem dedisse homini; imo vero jam quid amplius

⁴⁵ Coloss. II, 9. ⁴⁶ Gen. IX, 4-4. ⁴⁷ ibid. 6.

concedit: siquidem ante transgressionem jussit A hominem ex omni ligno, uno tantum excepto, comedere; post ejectum vero hominem ex paradiso non jam ex ligno comedere præcepit, sed ex seminibus terræ. Cum itaque Deus decem illas generationes in ulteriori illa terra, spinis consita, aspero et sicco victu castigasset: eos qui supererant Noë opera in hanc terram transtulit, et ibi habitare jussit, quæ terra melior, et paradiso par pene fuerit: præcepitque ut ex omnibus victitarent, cum lignis fructiferis, tum leguminibus: **216** imo, quod majus est, carniæ esum concessit.

Quis tantam sapientis et miseratoris Dei providentiam et curam conspiciat, non ægre dicat, ex ira homini mortem a Deo immissam esse; ac non potius sapienter institutus ad gratiarum actiones vertatur? Quoniam cum Deus hominum genus castigare et erudire vellet, ob peccatum primo homini mortem immisit, ut illi perosum peccatum exhiberet, ob ligni vero vitæ custodiam ejectum, ad immortalitatis desiderium instituit; nam cum ait Deus: *Ne forte extendat manum suam, et accipiat de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum* ⁴⁸, desiderium quoddam, amorem et spem immortalitatis homini indidit, ac per hominem omnibus invisibilibus virtutibus. Neque enim hominem a promissis ante transgressionem datis exclusit, aut iis privavit, imo vero ipsi ab se castigato plura concessit, ac imaginis suæ nomen et dignitatem Noë opera ampliavit, cum ait, *Quia ad imaginem Dei feci hominem* ⁴⁹. Ad hoc igitur Deus hominem fecit, ut in præsentis vitæ mortalitatis et mutabilis degeret, ac post præsentem castigationem immortalis efficeretur. Quod inde liquidius agnoscas, quia ab initio ad finem usque hominem paulatim ad meliora per castigationem et disciplinam deduxit et agit semper, ita ut etiam prophetiæ donum præsentibus hominibus indiderit. Quamdam porro Noë similitudinem cum Domino Christo, secundum carnem accepto, gerit. Quemadmodum enim ex massa præcorum hominum servatus ille, et in meliorem terram translatus fuit, ne homines suspicarentur Dominum Deum quadam pœnitentia ductum, atque opificium suum improbantem, homines diluvio corrupisse; ita et Dominus Christus secundum carnem acceptus, solus ex massa hominum sumptus est, ad salutem totius mundi, et ad meliorem cœlestemque vitam translatus est. **Gloria Deo. Amen.**

MELCHISEDEC.

Hic est Melchisedec, tantus ille sacerdos Dei altissimi, qui ex sacerdotibus secundum legem Moysis decimas accepit. Hic est rex pacis et justitiæ, simulque sacerdos Dei altissimi, qui similis fuit Filio Dei, qui sacerdotium non ex suc-

⁴⁸ Gen. iii, 22. ⁴⁹ Gen. i, 27.

καὶ ἐξουσίαν καὶ κυρείαν δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ· νυνὶ δὲ καὶ πλέον, ὅτι πρὸ μὲν τῆς παραβάσεως ἐν τῷ παραδείσῳ ἀπὸ παντὸς ξύλου ἐκέλευσεν ἐσθίειν τὸν ἀνθρώπον, πλὴν ἑνός· μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τοῦ παραδείσου, οὐκ ἔτι ἀπὸ ξύλου ἐκέλευσεν ἐσθίειν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς. Παιδεύσας οὖν τὰς δέκα γενεὰς ἐκείνας ὁ Θεὸς ἐν τῇ πέραν γῆ τῇ ἀκανθώδει, διὰ ξηρᾶς πάνυ καὶ μοχθηρᾶς ζωῆς, τοὺς μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ Νῶε ἐν τῇ γῆ ταύτῃ διεπέρασε, καὶ ἔταξεν εἶναι, κρείττονι τυγχανούσῃ, καὶ σχεδὸν ἴση τοῦ παραδείσου· καλεῦσας πάντων ἀπογεύεσθαι καὶ ξύλων καρπίμων καὶ σπερμάτων ὁμοῦ, ἔτι τε πλέον καὶ κρεωφαγεῖν.

Τίς ὁρίων τοσαύτην τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ σοφοῦ καὶ εὐσπλαγγνοῦ Θεοῦ οὐ δυσπετήσει λέγων κατ' ὀργὴν τοῦ Θεοῦ τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ προσγενέσθαι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον σοφῶς καὶ εὐχαρίστως νοήσειεν; "Ὅτι περ παιδεῦσαι βουλόμενος ὁ Θεὸς τὸ ἀνθρώπειον γένος, σοφῶς τὸν θάνατον τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ πρωτοπλάστου ἐπέβριψεν, ἵνα μισητὴν αὐτῷ τὴν ἀμαρτίαν ἀπεργάσθῃται, διὰ δὲ τῆς φυλακῆς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκβαλὼν αὐτὸν, καὶ εἰς πόθον πάλιν παιδεύων αὐτὸν τῆς ἀθανασίας· τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν Θεὸν, *Μήποτε ἐκτείνη τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα*, πόθον τινὰ καὶ ἔρωτα καὶ ἐλπίδα χρηστὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἀθανασίας προκατεβάλετο· διὰ τοῦ ἀνθρώπου δὲ καὶ πάσαις ταῖς ἀοράταις δυνάμεσιν. Οὐδὲ γὰρ τι τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν πρὸ τῆς παραβάσεως ἐκώλυσεν ἢ ἐστέρησε τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ καὶ παιδεύσας πλέον δέδωκε, καὶ τῆς ἐπιδουμίας τῆς εἰκόνης τῆς ἑαυτοῦ τὴν ἀξίαν, διὰ τοῦ Νῶε ἐπέτεινεν· "Ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἀνθρώπον. Ἐπὶ τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἀνθρώπον, ὥστε ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς θνητὸν καὶ τρεπτὸν διάγειν, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν παιδείαν, ἀθάνατον ἀπεργάσθῃται. Φανερώτερον δὲ πάλιν ἐστὶ περὶ τούτου ἰδεῖν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους κατ' ὀλίγον ἐπὶ τὸ κρείττον διὰ παιδεύσεως καὶ μαθήσεως ἤγαγε καὶ ἄγει τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεός, καὶ τοῦτο πάλιν χάρισμα προφητείας ὁ Θεὸς τοῖς πρώτοις ἀνθρώποις μετέδωκεν. Ἔχει δὲ καὶ τινα ὁμοίωσιν ὁ Νῶε πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν κατὰ σάρκα. Ὡς περ γὰρ ἐκ τοῦ φυράματος τῶν πρώτων ἀνθρώπων, διεφυλάχθη καὶ μετηνέχθη εἰς κρείττονα γῆν πρὸς τὸ μὴ ὑπονοῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὡς μεταμελεῖα τινὲ καταγινώσκων τοῦ ἑαυτοῦ πλάσματος ὁ Δεσπότης Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους κατακλισμῷ διέφθειρεν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ κατὰ σάρκα μόνως ἐκ τοῦ φυράματος τῶν ἀνθρώπων ἐλήφθη πρὸς σωτηρίαν τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ εἰς κρείττονα καὶ οὐράνιον πολιτείαν καὶ διαγωγὴν μετέστη. Δόξα τῷ Θεῷ. Ἀμήν.

MELCHISEDEC.

Οὗτός ἐστιν ὁ Μελχισεδεκ, ὁ πηλίκος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ τοὺς κατὰ νόμον Μωϋσέως ἱερεῖς ἀποδεκατῶν. Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἅμα καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ ἀφωμοιωμένος τῷ Ἰωὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ

τὴν ἱερωσύνην μήτε ἐκ διαδοχῆς ἐτέρων ἱερέων πα-
ραλαβὼν, μήτε ἐτέροις ἱερεῦσι παραπεμφάμενος.
Οὗτός ἐστιν ὁ μὴ κατὰ νόμον Μωϋσέως τὰς λατρείας
ἐπιτελῶν, ἀλλ' ἐτέροις κρείττοσι συμβόλοις ἱερουρ-
γῶν. Οὗτός ἐστιν ὁ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ εὐλο-
γήσας ὁ ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ, καὶ μὴ γενεαλογού-
μενος ἐξ αὐτῶν ὁ μόνος ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς, ὁ ἀφ-
ωμοιωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἀξιωθείς
τοσοῦτων ἀγαθῶν μηνυτῆς γίνεσθαι.

Παραγραφή.

Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, τῶν ἀνθρώπων λοιπὸν
πληθουθέντων, οὗτος μόνος ἐξ αὐτῶν ἐκ προαιρέσεως
ἰδίας ἀνεδείχθη ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ
βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, καθ' ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ κάλλιστα πάντων τῶν κτισμάτων, **B**
ἐν οἷς οὐδὲ τὸ ἀνθρώπειον γένος στηρίζεται τε καὶ
εὐφραίνεται, κατὰ τὴν Γραφήν, προσέφερεν ἱερά τῷ
Θεῷ. Οὗτος ὁ βασιλεὺς πάντως καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ
διοικούμενον λαόν, ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι νοσητῶν,
διετέλει, αὐτῇ τῇ τάξει ἱερουργῶν καὶ ἐξιλεούμενος
περὶ τοῦ ἰδίου λαοῦ Ἰσραηλῆος μέντοι ὑπάρχων καὶ
τῶν Χαναανίων βασιλεὺς, μὴ ὢν ἐκ γένους τῶν προ-
πατόρων, ἀλλὰ γνωστὸς ὢν τῆς γενεαλογίας τῶν
προπατόρων Ἀβραμιαίων, τοιοῦτος παρὰ ταῖς ἀνθρώ-
ποις ἀνεδείχθη δίκαιος, καὶ βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς. Οὗ-
τος πρῶτος ὡς ἱερεὺς τὸν Ἀβραὰμ εὐλόγησας, καὶ τῷ
Θεῷ εὐχαριστήσας, δεκάτας ἐλάμβανεν ἀπὸ πάντων
ἃν εἶχεν Ἀβραὰμ ὄϊμαι δὲ τάχα, καὶ ἀληθῆς ἐρῶ,
καὶ ἡ Ρεβέκα διὰ τούτου πορευθεῖσα, καθὰ γέγρα-
πται, πυθέσθαι τότε παρὰ τοῦ Κυρίου, περὶ ἧν εἶχεν **C**
ἐν γαστρὶ διδύμων, ἤκουσεν, ὅτι Ὁ μείζων δου-
λεύσει τῷ ἐλάσσονι ὡς ἱερεὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐκ
συνηθείας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον προσήρχετο πυ-
θέσθαι παρὰ Κυρίου. Ἀπάτωρα δὲ καὶ ἀμήτωρα καὶ
ἀγενεαλόγητον αὐτὸν ἐξεῖπε, καὶ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν
μήτε ζωῆς τέλος ἔχοντα, ὡς μὴ ὄντα μὲν τῶν γενεα-
λογουμένων ἐκ τῶν Ἀβραμιαίων ἀνθρώπων ἔχοντα
δὲ καὶ ὁμοίωσιν ἐν τούτῳ πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν,
ὅτι ἀπάτωρ μὲν ἐστὶ κατὰ σάρκα, ἀμήτωρ δὲ κατὰ
τὴν θεότητα, μήτε δὲ ζωῆς τέλος ἔχων πάλιν κατ'
αὐτὴν, ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς ἀθά-
νατος γενόμενος καὶ ἀτρέπτος. Ἐκάστοτε τοίνυν ὁ
Θεὸς ὑπομιμνήσκει τοὺς ἀνθρώπους εἴτε διὰ λόγων
εἴτε διὰ τύπων, ὡς δευτέρα τις κατάστασις μετὰ τὴν **D**
ἐνταῦθα ζωὴν ταῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται.

ABRAAM.

Οὗτος ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ ὁ πρῶτος ἀνθρώπων
καταλείψας πατρίδα τε καὶ γένος καὶ ἔθνος, καὶ πι-
στεύσας Θεῷ, καὶ δικαιοθεὶς διὰ τούτο, καὶ διὰ τὰς
ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἃς πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο ὁ Θεός·
ὁ ἐκ νεκρωμένου σώματος καὶ νεκρωμένης μή-
τρας μυριάδας συστησάμενος ὁ τὸν εὐλογημένον
καρπὸν ὡς ἀπο ρίζης φύσας τῷ κόσμῳ, δι' οὗ ὁ κό-
σμος εὐλογεῖται καὶ ἀνακτίζεται ὁ δὲ ἔργων καὶ δι'
ἐπαγγελιῶν μηνύων τῷ κόσμῳ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνά-
στασιν ὁμολογῶν μὲν, ὡς τό· Ἐνευλογηθή-

⁸⁰ Gen. xxv, 25.

cessione aliorum sacerdotum accepit, neque ab aliis
sacerdotibus missus est. Hic est, qui non secundum
Moysis legem cultum persolvit, sed aliis præstantio-
ribus symbolis sacra obiit. Hic est qui patriarchæ
Abraham benedixit, sine patre, sine matre, sine
genealogia, quæ ex illis **217** [hominibus] ducatur;
solus sacerdos et rex, Filio Dei similis effectus,
qui tot bonorum prænuntiator esse meruit.

Paragrapha.

Post diluvium, multiplicatis rursus hominibus,
hic solus ex ipsis, proprio delectu, sacerdos Dei
altissimi declaratus est, ac rex Jerosolymæ, ad
similitudinem Filii Dei; ac præstantissima rerum
omnium creaturarum, quæ hominum genus fuleitur
et exhilaratur, secundum Scripturam, sacra Deo
obtulit. Hic est rex qui populum sibi subditum, ut
in his pietatis officiis versaretur erudiebat, eadem-
que opera sacra faciens, populo suo Deum placabat:
Chananeus quidem genere, et Chananeorum
rex, non ex illo quidem Abrahamicorum avorum
genere ortus, sed ipsorum generi notus: talis
hominibus commonstratus est justus, rex et sa-
cerdos. Hic primus, utpote sacerdos, cum Abra-
hama benedixisset, ac Deo gratias egisset, ex om-
nibus quæ Abraham habebat decimas accepit.
Arbitror autem ac vere dici posse æstimo hunc esse,
quem Rebecca adiit, ut scriptum est, ut a Domino
responsum de gemellis, quos utero gestabat, acci-
peret, audivitque, *Major serviet minori*⁸⁰: ad eum
namque, utpote Dei sacerdotem, accedere solebat
ut de contingentibus rebus Dominum consuleret.
Sine patre autem, sine matre et sine genealogia
fuisse illum dicit Apostolus, qui nec initium nec
finem dierum haberet, quia non ex numero eor-
um erat, qui in Abrahami genealogia feruntur.
In hoc porro Domino Christo similis fuit, quod
hic secundum carnem sine patre sit; secundum
deitatem vero sine matre, ac secundum hanc finem
non habeat; imo etiam secundum humanitatem,
utpote qui immortalis et immutabilis factus sit.
Semper itaque Deus seu verbis, seu figuris admo-
net, post hanc vitam, secundam aliam hominibus
repositam esse.

ABRAHAM.

Hic est Abraham patriarcha, primus inter ho-
mines, qui patriam, genus et gentem suam reli-
querit, ac Deo crediderit; ideoque justus declaratus
est, necnon ob promissiones quas dedit illi Deus.
Qui ex corpore jam mortuo, et ex vulva jam ex-
stincta, innumera hominum millia produxit. Qui
benedictum fructum quasi ex radice mundo emi-
sit, quo mundus benedicatur et restauratur: qui
operibus et promissis mundum de resurrectione
mortuorum certiore **218** fecit: promissis qui-

dem, in illo, *Benedicentur in te et in semine tuo omnes gentes* ⁵⁰; quemalmodum et Apostolus vociferatur: *Abrahæ autem dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit, et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus* ⁵¹; operibus vero, quia unigenitum filium in sacrificium obtulit; sic enim dicit Dominus: *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum, et ridit, et gavisus est* ⁵². Apostolus autem clamat: *Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones; ad quem dictum est, quia In Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia a mortuis suscitare potens est Deus: unde eum et in parabola accepit* ⁵³; rursum item in Epistola ad Romanos sic habet: *Sicut scriptum est, Patrem multarum gentium posui te, ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, ac si essent: qui contra spem in spem credidit, se jove patrem multarum gentium, secundum quod dictum est: Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione etiam Dei non hesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens quia quæcunque promisit, potens est et facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam: sed propter nos, quibus reputabitur, credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* ⁵⁴. Quod autem tribus diebus processerit, donec perveniret ad locum, quem ostenderat ipsi Deus, ut ibi offerret filium suum in sacrificium, in uno montium, ut scriptum est; et quod loco veri et naturalis filii, ostensus illi fuerit aries ad immolandum; hæc, inquam, omnia symbola erant et ligura mysterii passionis et resurrectionis Christi. Omnis quippe Scriptura ad hunc scopum collimat.

Paragrapha.

Hinc Abrahamo primum cum verbis, tum figuris incipit Deus futuram vitam revelare. Magnus quippe Abraham, Deo jubente, dilectum filium in sacrificium offerre cogitabat, credens posse Deum illum denuo suscitare, atque ea ipsi dona conferre quæ in Scriptura feruntur. Quamobrem in Evangeliiis Dominus Abrahamici sacrificii figuram memorat, diem suum vocans figuram illius. Atque ipsi per promissa Deus **219** declarabat dicens, *In te et in semine tuo benedicentur omnes gentes*, quod ipsi eam, quæ secundum Christum est, œconomiam declarabat. Insuperque cum prospiceret Deus et nosset, ex Abrahami semine proditurum eum, per quem resurrectio et univērsi restauratio perficien-

Α σκορται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη, καθάπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐβρόθήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασι, ὡς ἐπὶ πολλῶν· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἐνός, καὶ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστι Χριστός· δι' ἔργων δὲ, ὅτι τὸν μονογενῆ υἱὸν εἰς θυσίαν προσήνεγκεν· οὕτως γὰρ λέγει ὁ Κύριος, Ἀβραάμ ὁ πατήρ ὑμῶν ἠγαλλιόσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Ὁ δὲ Ἀπόστολος βοᾷ, Πίστει πρόσήνεγκεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος· πρὸς ὃν ἐλυλήθη, ὅτι Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα· λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατός ὁ Θεός, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο· πάλιν γάρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους βοᾷ, Καθὼς γέγραπται, Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι οὗ ἐπίστευσε Θεοῦ, τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλῶντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα· καὶ παρ' ἐλπίδα ἐν ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νεκρωμένον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νεκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Οὐκ ἔργυσε δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, ὅς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν. Τὸ δὲ πορευθῆναι τρεῖς ἡμέρας, ἕως οὗ φθάσῃ τὸν τόπον ὃν ἔδειξεν αὐτῷ ὁ Θεός, ἵνα ἀνεπέγκῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς θυσίαν ἐφ' ἐν τῶν ὀρέων, καθὼς γέγραπται, καὶ τὸ ἀντὶ τοῦ γνησίου καὶ φυσικοῦ υἱοῦ δεῖξαι αὐτῷ κριὸν ἵνα προσενέγκῃ· πάντα σύμβολα ἦσαν καὶ τύποι τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως· πᾶσα γὰρ ἡ Γραφή πρὸς τοῦτον τὴν σκοπὸν ἀφορᾷ.

Παραγραφή.

Ἐκ τούτου πρώτῳ τῷ Ἀβραάμ ἄρχεται ὁ Θεός ἀποκαλύπτειν καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ τύπων τὴν μέλλουσαν κατάστασιν· ἐλόγισατο γὰρ ὁ μέγας Ἀβραάμ, τοῦ Θεοῦ αὐτῷ εἰπόντος, ἀνενεγκεῖν εἰς θυσίαν τὸν υἱὸν τὸν ἀγαπητόν· ὡς δύναται πάλιν ὁ Θεός ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι αὐτόν, καὶ παρασχεῖν αὐτῷ καθὰ τῇ Γραφῇ δοκεῖ. Ὅθεν καὶ ἐν Εὐαγγελίοις μέμνηται ὁ Κύριος τοῦ τύπου τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ, ἡμέραν τὴν ἑαυτοῦ καλέσας τὸν τύπον. Καὶ δι' ἐπαγγελιῶν δὲ ἐδήλου αὐτῷ λέγων, ὅτι Ἐνευλόγηθήσονται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη, ὅπερ τὴν κατὰ Χριστὸν οἰκονομίαν αὐτῷ ἐδήλου. Ἐτι προγνώστης ὢν ὁ Θεός καὶ εἰδὼς, ὅτι ἐκ τοῦ Ἀβραάμ μέλλει προέρχεσθαι δι' οὗ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν ἀνακαινισμόν τοῦ

⁵⁰ Gen. xxviii, 14. ⁵¹ Gal. iii, 16. ⁵² Joan. viii, 56. ⁵³ Hebr. ii, 17, 18, 19. ⁵⁴ Rom. iv, 17-25.

παντὸς ἐργάζεται, ἐκλέγεται τὸν πιστὸν Ἀβραάμ, δοκιμάσας ἐν πᾶσιν, ὡς οὐκ ἀκαίρως ἐκλέγεται, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν Χαλδαίων ἀτρονόμων ἔντων καὶ ἀστρολόγων, πιστότατον αὐτὸν εὐρηκὼς, μεταφέρει πρὸς τοὺς γόητας τοὺς λεγομένους Καρηνοὺς· κάκει πιστὸς ἀναφανείς, κελεύεται τῶν εἰδωλολατρῶν τὴν γῆν οἰκεῖν. Κάκει ἀνώτερος εὐρεθείς καὶ πρὸς οὐδεμίαν τῶν τριῶν ἐκκλίνας τὴν ὁδόν· ἀλλὰ πρὸς τὸ σέβας καὶ τὰς κελεύσεις τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ὑποκύψας, τῶν μεγάλων ἐπαγγελιῶν καὶ δωρεῶν τοῦ Θεοῦ ἠξιώθη, ἀκουστὴς γενέσθαι, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ προέρχεται ὁ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῷ κόσμῳ δι' αὐτοῦ πρῶτον δεικνύς, δι' οὗ καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν χαρίζεται τῷ κόσμῳ, ὁ κτίστης καὶ ἀνακαινιστὴς τοῦ κόσμου. Φασὶ δὲ τὴν θυσίαν τοῦ Ἰσαὰκ πεποιῆσθαι τὸν Ἀβραάμ ἐν αὐτῷ τῷ ὄρει, ἔνθα καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς θυσία ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου ἀνηρέθη, καὶ τὸν σωτήριον σταυρὸν ὑπομεμένηκε. Δόξα τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἀμήν.

ΙΣΑΑΚ.

Οὗτος ὁ Ἰσαὰκ, συγκληρονόμος τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν εὐλογιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν γενομένων πρὸς Ἀβραάμ τὸν αὐτοῦ πατέρα. Ὁς τύπος ἐγένετο τῆς σφαγῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, τριήμερος διαβαδίσας ἐπὶ τῷ θανεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ὑποστρέψας· ὁ ἐν τοῖς ἰδίῳις ὤμοις τὰ ξύλα τῆς ἑαυτοῦ θυσίας βαστάξας, ὡσπερ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν ἐπὶ τὸν ὤμον ἐβάσταξεν· ὁ τῇ προαιρέσει θανὼν, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ζωωθείς· οὗπερ ἀντάλλαγμα πρόβατον ἐφάγη, καὶ ἤκουσεν ὁ πατήρ παρὰ Θεοῦ, Ὅτι οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου ἀγαπητοῦ· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λέλεκται, Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, κἂν ἡ σὰρξ ἐστὶ μόνη ἡ δοθεῖσα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ἐπειδὴ ἀδύνατον τὴν θεότητα θανεῖν· τῆς σαρκὸς διδομένης, τὸν ἴδιον Υἱὸν δεδόσθαι λέγει ἡ Γραφή, ἀντάλλαγμα καὶ ἀντίδειξιν οὖσαν τοῦ υἱοῦ κατὰ τὸν τύπον τοῦ μακαρίου Ἰσαὰκ. Οὕτως γὰρ καὶ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Ἀβραάμ ἠγαλλιάσατο ἰνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Οὗτός ἐστιν ὁ Ἰσαὰκ ὁ ἀκουσίως παραδοὺς τὴν ἐπηγγελμένην αὐτῷ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ εὐλογίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῷ Ἰακώβ φάσκων, Δουλευσάτωσάν σοι ἔθνη, καὶ προσκυνήσουσάν σοι ἄρχοντες· καὶ γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου· ὁ καταρώμενός σε, ἐπικατάρατος, ὁ δὲ εὐλογῶν σε, εὐλογημένος. Ταῦτα δὲ ἅπαντα ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ οὐχ ὀρώμεν γινόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐπτάκις πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν προσεκύνησε τῷ Ἡσαῦ. Καὶ λ' βασιλεῖς ἐβασίλευσαν ἐκ τοῦ Ἡσαῦ πρηνὴ βασιλεῦσαι βασιλέα ἐν Ἰσραὴλ· ὥστε αἱ εὐλογίαι ἐπὶ τὸν προσδοκώμενον ἐξ αὐτῶν Δεσπότην Χριστὸν παραμένουσι, πρὸς ὃν πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς ἀφορᾷ.

A da erat, fidelem Abraham elegit, in omnibus probatum, ne ipsum immature deligeret: atque illum ex Chaldeis, astronomis et astrologis illis, fidelissimum deprehensum transfert ad præstigiatores, qui Careni (43) vocantur, ibique fidelis repertus, jubetur Chananæorum idololatrarum terram incolere. Cum ibi commorans, animo iis superior deprehenderetur, neque ad ullam memoratarum trium viarum declinaret, sed cultui et mandatis Dei sese pronum subjiceret, magnis Dei promissis et donis dignatus est, ita ut etiam audiret, ex semine ejus proditurum eum, qui benedictionem et promissionem mundo per se primum exhiberet, per quem etiam resurrectionem et promissionem mundo elargitur, qui mundi creator et restaurator est.

B Fertur autem in eodem monte Abraham Isaaci sacrificium facturum fuisse, in quo Dominus Christus pro toto mundo in sacrificium oblatus, et salutarem crucem perpessus est. Gloria Deo nostro. Amen.

ISAAC.

Hic est Isaac coheres promissionum et benedictionum, quas Deus patri suo Abraham elargitus est. Qui typus fuit necis Domini Christi, quando tribus diebus ad mortem progressus, postea vivus reversus est. Qui propriis humeris immolationis suæ ligna gestavit, quemadmodum Dominus Christus suis humeris crucem detulit. Hic est qui proposito quidem mortuus, a Deo vita donatus est: in cujus commutationem aries immolatus est, tuncque pater ejus audivit a Deo: *Quia non peperisti filio tuo dilecto*⁵⁵; ita et de Christo Filio Dei dictum est, *Qui proprio Filio non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum*⁵⁶: quamvis caro tantum pro vita mundi tradita sit, quia impossibile erat deitatem mori; cum autem caro sit tradita, tamen proprium Filium suum tradidisse Deum ait Scriptura, quia illa in commutationem et locum Filii Dei data est, secundum exemplum beati Isaaci. Sic enim ait Dominus: *Abraham exsultavit, ut videret diem meum, et vidit, et gavisus est*⁵⁷. Hic est Isaac qui sibi et patri suo promissam a Deo benedictionem, non voluntarie Jacobo **220** tradidit dicens: *Serviant tibi gentes, et adorent te principes: esto dominus fratris tui, et adorabunt te filii patris tui: qui maledicet te, maledictus erit, et qui benedicet te, benedictus*⁵⁸. Hæc porro omnia in Jacobo nequaquam completa videmus; imo potius ille septies in terram procidens, Esau adoravit. Ac triginta reges ex Esau regnarunt, antequam rex esset in Israel; ita ut illæ benedictiones illum, qui ex eis proditurus exspectatur, Dominum Christum, maneat, ad quem spectat omnis divinæ Scripturæ scopus.

⁵⁵ Gen. xxi, 10. ⁵⁶ Rom. viii, 32. ⁵⁷ Joan. viii, 56. ⁵⁸ Gen. xxvii, 29.

(43) Carenes vocat a Charan, sive Carrhis, quo concessit Abraham ex Chaldaea egressus.

Hic etiam cohæres fuit donorum et promissionum, A quæ ex Christo prodeunt, atque ipsius Domini Christi typus, qui et ipse benedictionem a patre suo acceptam, non cui voluerat e filiis tradidit, sed cui Deus illam dandam providerat. Gloria Deo nostro qui res hominum sapienter dispensat. Amen.

JACOB.

Hic est Jacob, et ipse quoque cohæres promissorum Dei, exspectans civitatem fundamenta habentem, cujus artifex et creator Deus est; id est, Jerusalem cælestem, quo præcursor pro nobis ingressus est Christus: quam vitam respicit totus Christianorum cultus; quam primus omnium viam nobis innovavit, recentem et viventem, Dominus Christus: quam item prædicat magnus ille B Jacob, eam filio suo Judæ transmittens, dum benedicit ei, unde etiam promissorum ille Dominus, Jesus Christus, declaratur his verbis: *Juda, te laudent fratres tui, manus tuæ supra dorsum inimicorum tuorum: adorent te filii patris tui. Catulus Leonis Juda: ex germine, fili mi, ascendisti; recumbens dormivisti ut leo, et ut catulus leonis. Quis suscitabit eum? Non deficiet princeps ex Juda, et dux ex femoribus ejus, donec veniant quæ reposita sunt ei: et ipse exspectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem pullum asinæ suæ. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum. Hilariores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores* 59. At hunc non adoraverunt filii patris sui; imo e contrario ipse Jo-

Καὶ οὗτος συγκληρονόμος τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρεῶν καὶ ἐπαγγελιῶν γενόμενος, καὶ τύπος τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὃς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς παραλαβὼν τὴν εὐλογίαν, οὐχ ᾧ ἐβούλετο υἱὸν παρέδωκεν, ἀλλ' ᾧ ὁ Θεὸς ἠκονόμησε δοθῆναι. Δόξα τῷ κατὰ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον Θεῷ ἡμῶν. Ἀμήν.

ΙΑΚΩΒ.

Οὗτος ὁ Ἰακώβ, καὶ αὐτὸς συγκληρονόμος τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκδεχόμενος καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ θεμελίου ἐχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, τουτέστι τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ· ἐνθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστὸς, εἰς ἣν κατάστασιν ἀφορᾷ πᾶσα ἡ τῶν Χριστιανῶν θρησκεία· ἦν πρῶτος πάντων ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ἦν καὶ προλέγει ὁ μέγας Ἰακώβ παραπέμπων τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ υἱῷ Ἰούδα, εὐλογῶν αὐτόν· ἐξ οὗ καὶ ὁ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀνεφάνετο Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, φάσκων οὕτως· Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου, αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου. Σκύμνος λέοντος Ἰούδα, ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἡ προσδοκία ἐθνῶν. Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ. Πλυθεὶ ἐν οἴνῳ τὴν στολήν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. Χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὑπὲρ οἴνον, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, ἢ γάλα. Καὶ τοῦτον οὐ προσεκύνησαν οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸναντίον αὐτὸς προσεκύνησε τῷ Ἰωσήφ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς. Εὐδὴλον οὖν ὅτι πᾶσα ἡ προφητεία αὕτη εἰς τὸν ἐξ αὐτοῦ τεχθέντα Δεσπότην Χριστὸν κατὰ σάρκα ἔσχε τὸ πέ-

ρας, τό τε δυνατὸν καὶ βασιλικὸν αὐτοῦ ἵκιστα, καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἐκ τοῦ πάθους μακαρίαν ἀνάστασιν.

221 Paragrapha.

Hic item Jacob cum duobus illis connumeratus, tertius patriarcha est, qui non eam, quam ab initio destinarat, uxorem duxit, scilicet Liam, ac quarto quem ex ea suscepit filio, nempe Judæ, benedictiones et promissa contulit; ut hinc palam est, quod hæc benedictio non vulgaris, nec cuivis data sit, sed ei ex quo prodiit Dominus Christus secundum carnem, secundæ vitæ princeps. Id ipsum ediscere licet ex ipso Juda, cujus seminis non ex propria uxore, sed ex nuru Thamar, genealogia ducitur, ex quo semine benedictionum Dominus prodiit. Ad hæc vero, cum patriarchæ tot tantaque promissa a Deo acciperent, futurum scilicet esse ut in ipsis et in semine eorum benedicerentur omnes gentes, similiterque audirent illud: *Ei vobis dabo terram hanc, et semini vestro* 60, nec tamen vel vestigium pedis ipsi possiderent, sed in tabernaculis habita-

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος Ἰακώβ ὁ συναριθμούμενος τοῖς δύο τρίτος πατριάρχης· οὐχ οἶαν μὲν καὶ αὐτὸς ἤθελεν ἐξ ἀρχῆς γῆμαί γυναῖκα γήμας· λέγω δὴ τὴν Λίαν, τῷ ἐξ αὐτῆς τετάρτῳ τεχθέντι, τουτέστι τῷ Ἰούδα, τὰς εὐλογίας καὶ τὰς ἐπαγγελίας καταβάλετο ὡς δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι οὐχ ὡς ἔτυχεν οἰωδῆποτε ἡ εὐλογία διέτρεχεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀνεφαίνετο ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ σάρκα, ὁ τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγός. Ἔνεστι δὲ μαθεῖν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα, ὡς οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς νόμφης Θάμαρ γενεαλογεῖσθαι τὸ τούτου σπέρμα, ἐξ οὗ καὶ ὁ τῶν εὐλογιῶν ἀνεφαίνετο Κύριος. Ἐπι φανερώτατα οἱ πατριάρχαι τηλικαύτας ἐπαγγελίας λαβόντες παρὰ Θεοῦ ἐνευλογεῖσθαι ἐν αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτῶν πάντα τὰ ἔθνη ὁμοίως καὶ, Ἰμῶν δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματι ὑμῶν· καὶ μετὸ βῆμα ποδὸς αὐτοὶ λαβόντες, ἀλλ' ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες·

59 Gen. XIX. 8-12. 60 Gen. XXVIII. 15.

δῆλοι ἦσαν οἱ πιστότατοι, ἐκδεχόμενοι καὶ ἐλπίζοντες ἄλλοι τινὰ κατάστασιν, δι' ἧς ἀπολήφονται τὰς ἐπαγγελίας. "Ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θνήσκειν, παρεδίδου ἕκαστος αὐτῶν τὴν εὐλογίαν ὑπερὸ θεοῦ ὑκονόμευσεν. "Ὅθεν καὶ πάλιν ἡ Γραφή ὡς θησαυρίζουσα τοὺς πατέρας, ἐβόα περὶ ἐκάστου λέγουσα, *Καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ* ὡσανεὶ, Πάντες ὁμοῦ ποτε ἀπολήφονται θησαυριζόμενοι εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν.

ΜΩΣΗΣ.

Οὗτός ἐστιν ὁ μέγας Μωσῆς, ὁ τῶν παραδόξων σημείων καὶ τεράτων ποιητής, ὁ τῆς κτίσεως κοσμογράφος· ὁ σκιαῖς τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν ποιμένος Χριστοῦ τιμημένος· ὁ λόγοις καὶ ἔργοις προμηνύων τὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἔργοις μὲν ὡς τὸν Ἰσραὴλ ἐκ δουλείας Αἰγυπτίων λυτρώσασθαι, τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόχυσιν τοῦ αἵματος, ποιησάμενος τὴν διάβασιν τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ βαπτίσματος· διὰ τῆς νεφέλης προμηνύων τὴν δύσιν τοῦ νόμου, καὶ τὴν τῆς ἐρήμου διαγωγὴν ὡς ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς Ἐκκλησίας προτυπούμενος· τὸν δρῖν τὸν χαλκοῦν ἐφ' ὑψηλοῦ στήσας, τὸ πάθος τὸ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ προκατήγγειλε· τὴν εἰσοδὸν τῆς γῆς ἐπαγγελίας διὰ Ἰησοῦ παραπέμψας, τὸ κατοικητήριον τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς προεγράφετο. Ὡς τάξις Μεσίτου ὑπερφυῆς, διὰ πλειόνων θαυμάτων ἱστορουμένη! Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ περὶ τῆς σκηνῆς τῆς οὔσης ἐκμαγεῖον παντὸς τοῦ κόσμου, ἐν ἧ καὶ τὸ ἱλαστήριον ἔθετο, τάξιν ἐπέχον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ; Ἄλλ' ἵνα μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον, πολλάκις αὐτὰ προσηρηκότες, ἐπὶ τὴν προφητείαν αὐτοῦ τὴν διὰ τῶν λόγων ἔλωμεν· λέγει τοίνυν οὕτως· *Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Καὶ ὁ ἄνθρωπος (44) ὃς ἐὰν μὴ ἀκούσῃ ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ἐπὶ τῷ ἐνέματί μου, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτῆ ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Καὶ πάλιν αὐτὸς συγγράφει ὡς ἀπὸ τοῦ Βαλαάμ εἰρημένον· Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ· καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγούς Μωὰβ, καὶ προνομεύσει πάντας υἱούς Σήθ. Υἱοὶ δὲ Σήθ, ὅλος ὁ κόσμος ἐστί. Καὶ οὐχ ἀρμόζει τοῦτο εἰ μὴ ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· ὁ γὰρ Σήθ θεμέλιος ἐρμηνεύεται. Ἐπειδὴ οὖν ὁ Κάϊν καὶ τὸ τοῦτου σπέρμα ἐν τῷ κατακλυσμῷ ὅλον ἀπόλετο, Ἄβελ δὲ νεώτερος ἅπαις ἐτελεύτησε, τούτων ὁ Σήθ μεταγενέστερος ἐγένετο, ἐξ οὗ καὶ ὁ Νῶε καὶ πᾶς ὁ κόσμος κατάγεται, ὡς περὶ τῆς θεμέλιος ὧν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἐκ τῆς αἰτίας ἐνθουσιασθεὶς αὐτὸν ὁ Ἀδάμ ἐπωνόμασε Σήθ αὐτὸν προσαγορεύσας, τουτέστι θεμέλιος· διὰ τοῦτο εἶπε· *Καὶ ὑποτάξει πάντας τοὺς υἱούς Σήθ* ἵνα εἴπῃ, ὅλον τὸν κόσμον. Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ μόνου ἀρμόσει, πρὸς ὃν πᾶτα ἡ θεία Γραφή ἀφορᾷ.*

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος ἀστειὸς, τῷ Θεῷ γεννηθεὶς, ἀνεστρέφετο μὲν εἰς τὰ βασίλεια τῆς Αἰγύπτου, παιδευόμενος πάσαν σοφίαν Αἰγυπτίων· καὶ μετέπειτα, παραληφθεὶς

⁶⁰ Deut. xviii, 15, 18. ⁶¹ Num. xxiv, 17.

(44) Textum lacertum sic restituumus : nam a Græco LXX absimilis in codice est.

rent, manifestissime indicabant, utpote fidelissimi, se alium statum exspectare, in quo promissa nacturi essent. Quapropter dum mors instaret, singuli benedictionem filio, quem destinarat Deus, impertiebant. Quare Scriptura, quasi patres illos ceu in thesauro recondat, ad singulos dicit : *Et appositus est ad patres suos*; ac si diceret : Omnes simul quasi in thesauro reconditi, in futura vita recipientur.

MOYSES.

Ille est magnus ille Moyses, mirabilium signorum et prodigiorum artifex, rerum creationis descriptor : qui veri pastoris nostri Christi umbris et figuris ornatus est, qui verbis et operibus œconomiam Domini Christi prænuñtiavit : operibus quidem, ut verbi gratia cum Israellem ex servitute Ægyptiorum redemit, per pascha scilicet et effusionem sanguinis ; transitum maris fecit, quasi in baptisate ; per nubem legis occasum præsignificavit ; commemorationem in deserto quasi in Spiritu sancto et in Ecclesia præfiguravit ; erecto in sublime serpente aeneo, mortem crucis a Domino Christo susceptam prænuñtiavit ; per ingressum in terram promissionis duce Jesu a Moyse procuratum, habitaculum illud cœleste præscripsit. O supernaturalis ordo Mediatoris, qui per multa miracula enarratur ! Quid opus est loqui de tabernaculo, quod est imago totius mundi, in quo repositum erat propitiatorium, Christi locum et ordinem adimplens ? Sed ne longius sermonem protrahamus, cum **222** maxime eadem sæpe dixerimus, ad ejus prophetiam verbis expressam veniamus ; sic igitur ait : *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester : ipsum audietis. Et homo qui non audierit quæcumque locutus fuerit propheta ille in nomine meo, peribit anima illa de populo suo* ⁶⁰. Ac rursum ex persona Balaam hæc scribit : *Orietur stella ex Jacob, consurget vir ex Israel ; et percutiet principes Moab, et vastabit omnes filios Seth* ⁶¹. Filios Seth dicit mundum universum. Id vero non nisi Domino Christo competere potest : nam Seth, *fundamentum* significat. Quandoquidem igitur Cain et semen ejus diluvio funditus periit, Abel autem junior sine liberis obiit, his posterior fuit Seth, ex quo Noe et totus mundus ortum ducit : et proinde quasi fundamentum hominum est. Ea porro de causa Numine afflatus Adam ipsum Seth nuncupavit, id est, fundamentum : ideoque ait ille : *Et subjiciet omnes filios Seth*, ac si diceret, totum mundum. Id vero soli Christo convenit, ad quem tota divina Scriptura collinat.

Paragrapha.

Et hic quoque vir urbanus, Deo natus, in regia Ægypti educatus est, atque institutus in omni sapientia Ægyptiorum : ac postea assumptus in monte

Simā, Dei sapientiam edocetur, rursumque in Ægyptum mittitur, typum gerens illius, qui mundum a servitute redimit, ac libertatem adoptionemque largitur. Is quippe redemit Israelitas a servitute Ægyptiorum, postquam effusionem sanguinis et Pascha præscripsisset: ac cum mare Rubrum trajecit, baptismum præfigurabat: per legislationem, sancti Spiritus descensum præsignificat: per moras in deserto, Ecclesiæ traditionem prænuntiat: per ingressum in terram promissionis cælorum domicilium, idque successoris sui ministerio, prædicat; cum vultus ejus gloria et splendore a Deo illustratus est, gloriam postea distributam per partes prænuntius adumbrabat. Neque modo typis et figuris, sed etiam verbis, Christi mysterium vaticinatus est. Itemque litterarum peritiæ ipse primum mundo et hominum generi auctor et demonstrator fuit. Universi mundi opificium et descriptionem in mysteriis speculatus, id scripto tradidit: primi ac secundi status figuras demonstravit. Gloria ei, qui per alumnos suos rebus humanis sapienter prospicit.

223 *Textus.*

Post Moysen ejusque successorem Jesum filium Nave, et post Judices in Israel constitutos, postquam accepto regno Saul reprobatus est, excitavit illis Deus regem virtute ornatum, justum et prophetam, scilicet Davidem, qui librum concinnavit centum quinquaginta psalmodiarum, a Spiritu sancto motus, ut metricè secundum Hebraicæ linguæ idioma carmen ederet, ac cum melodia et rhythmo, instrumentis variis, saltatione et canticis, ipsos modularetur. Nam citharam ille tractabat, multos sub se choros minorum prophetarum nactus: sic quippe vocabant eos qui prophetis astabant; sæpe item illos prophetarum filios nuncupabant, qui variis erant organis instructi: alius cymbala tenebat, alius tibias, alius tympana, alius tubas, alius psalterium et citharam, alius odos, qui vocantur bucolii. Singuli chori principem obtinebant: quorum alius Asaph vocabatur, alius Idithum, alii filii Core, alius Ætham Israelites, alius Moyses homo Dei. Cum itaque [princeps ille] a Spiritu sancto movebatur, tum aliquid prænuntiabat, aut de captivitate populi, aut de reditu ejus, sive de disciplina morum, sive de Providentia, vel de Domino Christo. Metricè psalmodium quemlibet adornabat, qui ad unum argumentum respiciebat; ideoque modo breves, modo proluxi psalmi sunt. Psalmum porro alicui ex choris tradebat, cujus experimentum ceperat, et cui illum tradere par erat, primum in illo choro canebatur. Quod si in medio psalmo alteri choro residuum psalmi tradendum putaret, tunc illa rhythmici successio diapsalma vocabatur; ita ut cum in medio psalmi, quod residuum erat odis illis sive bu-

ἐν τῷ ὄρει Σινῶ, διδάσκειται καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, καὶ ἀποστέλλεται πάλιν ἐν Αἰγύπτῳ, τύπον ἐπιφέρμενος τοῦ λυτρουμένου τὸν κόσμον ἐκ δουλείας, καὶ ἐλευθερίαν καὶ υἱοθεσίαν χαριζομένου. Λυτροῦται γὰρ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, τὴν πρόχυσιν τοῦ αἵματος καὶ τὸ πάσχα προδιαγραφόμενος τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διαβιβάσας, τὸ βάπτισμα προδιετύπου τὴν δόσιν τοῦ νόμου, τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν κάθοδον προμηνύει τὴν διαγωγὴν τῆς ἐρήμου, τὴν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν προσημαίνει τὴν εἴσοδον τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, τὸ τῶν οὐρανῶν οἰκητήριον, διὰ τοῦ διαδόχου ἑαυτοῦ, προεμήνυσε τὸ πρόσωπον ὑπὸ Θεοῦ δοξασθεῖς, τὰς μετὰ ταῦτα δόξας μερικῶς προδιεγράφεται. Οὐ μόνον δὲ διὰ τύπων, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγων προσεφῆτευσεν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου. Καὶ πάλιν τῶν γραμμάτων τὴν πείραν ἐν τῷδε τῷ βίῳ αὐτὸς πρῶτος τῷ κόσμῳ ὑπέδειξε. Τοῦ παντὸς κόσμου τὴν ποίησιν, καὶ τὴν διαγραφὴν ἐν μυστηρίοις θεωρήσας ἀνεγράφεται τῆς πρώτης καὶ δευτέρας καταστάσεως τοὺς τύπους ὑπέδειξε. Δόξα τῷ σοφῶς διὰ τῶν ἑαυτοῦ τροφίμων οἰκονομοῦντι τὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον γένος.

Τὸ κείμενον.

[45] Μετὰ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν τούτου διάδοχον Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, καὶ μετὰ τοὺς γενομένους Κριτὰς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἐπιλαβομένου λοιπὸν τῆς βασιλείας τοῦ Σαοὺλ καὶ ἀποδοκιμασθέντος, ἤγειρεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς βασιλέα ἐνάρετον, δίκαιον τε καὶ προφήτην τὸν Δαυῖδ, ὃς συνέταξε βίβλον ψαλμῶν ρν', ἐκ Πνεύματος ἁγίου κινούμενος, ἐμμέτρως κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἴδιον τῆς Ἑβραϊκῆς γλώττης καὶ ἐμμελῶς μετὰ ῥυθμοῦ, καὶ ὄργάνων διαφόρων, καὶ ὀρχήσεων, καὶ ψδῶν αὐτοῦ ᾄδων. Ἦν γὰρ αὐτὸς κατέχων κιθάραν· εἶχε δὲ καὶ χοροὺς ὑφ' ἑαυτὸν διαφόρους μικρῶν προφητῶν· οὕτω γὰρ ἐκάλουν τοὺς παραμένοντας τοῖς προφήταις, πολλάκις δὲ καὶ υἱοὺς προφητῶν αὐτοῦς ὠνόμαζον· ἐχόντων διάφορα ὄργανα, τοῦ μὲν κύμβαλα, τοῦ δὲ αὐλοῦς, τοῦ δὲ τύμπανα, τοῦ δὲ σάλπιγγας, τοῦ δὲ ψαλτήριον καὶ κιθάραν, τοῦ δὲ ψδῶς τοὺς λεγομένους βουκολίους. Ἐκαστος δὲ χορὸς ἕξαρχον εἶχον, ὁ μὲν ἐλέγετο Ἀσάφ, ἄλλος Ἰδιθούμ, ἕτεροι υἱοὶ Κορέ, ἄλλος Αἰθάμ Ἰσραηλίτης, ἕτερος Μωϋσῆς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ. Ἦν ἴκα τοίνυν ἐκινεῖτο ἐκ τοῦ Πνεύματος, προεἶπεν τι ἢ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, ἢ περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν, ἢ περὶ ἠθῶν διδασκαλικά, ἢ περὶ προνοίας, ἢ περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Συνετίθει ἐμμέτρως τὸν ψαλμὸν ἕκαστον, εἰς μίαν ὑπόθεσιν συντείνοντα· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μικροὶ ψαλμοὶ, καὶ μεγάλοι· καὶ παρεδίδου ἐνὶ χορῷ ἢ ἐδοκίμασεν, ἢ ἤρμοξε παραδίδοσθαι· καὶ ἤδον αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ πρῶτον τῷ χορῷ. Εἰ δὲ πάλιν ἐδοκίμασε κατὰ μέσον τοῦ ψαλμοῦ, καὶ ἄλλῳ χορῷ παραδοῦναι τὸ λοιπὸν τοῦ ψαλμοῦ, τότε αὕτη ἡ διαδοχὴ τοῦ ῥυθμοῦ ἐκαλεῖτο διάψαλμα. Ὡστε καὶ ὅταν τοῖς λεγομένοις ψδῶς ἦτοι βουκολίοις καταμεσῶθεν ψαλμοῦ ἤθελε παραδοῦναι, τότε ἐκαλεῖτο ὡδὴ διαψάλματος· ἐπειδὴ περ οἱ

(45) Hæc in Vaticano codice num. 542 et in aliis quoque codicibus iuxta prologi in Psalmos feruntur.

ὧσοι ἐκ διαδοχῆς παρελάμβανον τὸ λοιπὸν τοῦ ψαλμοῦ ᾄδειν. Μαθεῖν δὲ ἔνεστι τῷ βουλομένῳ περὶ τούτου, ἐκ τοῦ γεγράφθαι ἐν ταῖς παραλειπομέναις τῶν Βασιλειῶν οὕτως, *Καὶ ἦσε τὴν ᾠδὴν αὐτὴν ἐν χειρὶ Ἀσάφ τοῦ προφήτου.* Μετὰ δὲ τὸ Παραδοῦναι οὕτως πρῶτον τὸν ψαλμὸν, λοιπὸν ἕκαστος χορὸς, καὶ καθ' ἑαυτὸν, καὶ ὁμοθυμαδὸν μετὰ τέρψεων καὶ ῥυθμοῦ, οἱ μὲν τούτοις τοῖς ὄργανοις, οἱ δὲ ἐν ἑκαίνοις, ἀντιφώνως ἤδον τὸν ψαλμὸν μετὰ ὀρχήσεως εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἔνεστι δὲ πάλιν καὶ περὶ τούτου μαθεῖν, ὡς αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ὁ Δαυὶδ ἀναλαβὼν ἐκ τῶν ἀλλοφύλων τὴν κιθάρην ὀρχήσατο ἔμπροσθεν αὐτῆς, καὶ ὄνειδισθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναίκος Μέλχολ ἔφη· *Παίξομαι καὶ γελάσομαι ἐναντίον Κυρίου· οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐπαύσατο, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνειν τὰ τοιαῦτα ἐπηγγείλατο.* Τινὲς δὲ μὴ προσέχοντες τῇ τάξει καὶ τῇ ἀκριβείᾳ ταύτῃ, μήτε θελήσαντες ἐκ τῶν εἰδόντων διδαχθῆναι, εἰς ἀλληγορίας ἐτρέπησαν· μηδὲ πάντα εἶναι τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ψαλμοὺς ἀποφηνάμενοι· ἀλλὰ τῶν ἐκ τοῦ Δαυὶδ παραλαμβανόντων φανερώς ἐξ αὐτῶν εἰρηκότες. Ὅπερ ποτὲ Ἀπόστολος ἦ ὁ Κύριός τινος ἄλλου οὐκ ἐμνημόνευσαν, εἰ μὴ τοῦ Δαυὶδ.

ΔΑΥΙΔ.

Οὗτος ὁ μέγας Δαυὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης, ὁ κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Κυρίου γεγονώς, πρὸς ὃν ὁ Θεὸς, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, καταλλήλως τὰς ἐπαγγελίας πάλιν ἐποιήσατο, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένειν ἐπαγγελιάμενος, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἀδιάδοχον τῆς βασιλείας ὁμοίως ἀποφηνάμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἀβραάμ πατρίδα καὶ γένος καταλείψας, ἐπίστευσε Θεῷ, καταλλήλως πατέρα ἐθνῶν αὐτὸν ποιήσῃν ὑπέσχετο, καὶ εὐλογεῖν πάντα τὰ ἔθνη δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, τούτέστι Χριστοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ, ἐπειδὴ περ βασιλεὺς ἦν καὶ εὐάρεστος αὐτῷ, καταλλήλως καὶ αὐτῷ ἐπηγγείλατο καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας ἀδιάδοχον διαμένειν, τούτέστι πάλιν Χριστόν. Οὗτος ὁ Δαυὶδ ἠξιώθη ἐκ Πνεύματος προειπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ψαλμοὺς δ', τὸν β', καὶ τὸν η', καὶ τὸν μδ', καὶ τὸν ρθ', ὅλους τοὺς δ', δι' ὅλου εἰς αὐτὸν εἰρηκώς. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι φαίνονται καὶ ἐκ τῶν δ' ψαλμῶν λαθόντες μαρτυρίαν περὶ αὐτοῦ, ὅσον τι λέγω· Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων πάντες οἱ ἀπόστολοι προσευχόμενοι τῷ Θεῷ ἔλεγον· *Ἐπ' ἀληθείας γὰρ συνήχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ Ἰησοῦ ὃν ἔχρισας.* Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος· τὸν β' ψαλμὸν εἰς αὐτὸν ἐκλαθόντες. Ὅμοίως πάλιν εἰς αὐτὰς τὰς Πράξεις ὅτε ὁ Παῦλος διελέγετο εἰς τὴν συναγωγὴν Ἀντιόχειας τῆς Πισιδίας, οὕτως ἔφη, *Καὶ ἡμεῖς ὑμῖν εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοῦ πατρὸς ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις υἱῶν ἡμῶν, ἀναστήσας Ἰησοῦν· ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ ἔγραπται, Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐξ ἡστέμερον γενήσεται σε τὴν γέν-*

A colliis tradendum æstimaret, tunc ode sive canticum diapsalmatis vocaretur : quia nempe illi odi, sive cantores, ex successione residuum psalmi canendum accipiebant. Id vero hinc quibusvis ediscere licet, quod in Paralipomenis Regnorum hæc scripta sint : *Et cecinit hoc canticum in manu Asaph prophetae*⁶². Postquam vero hac ratione psalmus primum traditus fuerat, singuli chori et per se et unanimiter, cum suavitate et rhythmō, alii his, alii aliis instrumentis, mutuo concentu, canebant psalmum cum saltatione ad gloriam Dei. Hinc item illud ediscere licet, quod ipse David, recepta ab alienigenis arca, coram ea saltaverit, et a propria uxore Melchol increpatus dixerit : *Illudar et 224 deridebor in conspectu Domini*⁶³; non modo enim non cessavit, sed etiam hæc se frequentius facturum pollicitus est. Quidam vero hunc ordinem et exactam rei veritatem non intelligentes, nec a peritis ediscere volentes, ad allegorias sese verterunt : psalmosque non omnes Davidis esse pronuntiarunt, sed eorum esse dixerunt, qui a Davide illos canendos acceperant. At nunquam vel Apostolus vel ipse Dominus alius quam Davidis psalmorum auctoris meminerunt.

DAVID.

C Hic ille magnus est David, rex et propheta, qui secundum cor Domini fuit : cui Deus, quemadmodum et Abrahamo congruenter promissa dedit, semen ejus in æternum mansurum, et thronum regni ejus sine alieno successore futurum esse. Quoniam enim Abraham, patria ac genere suo relictis, eredit Deo, jure illum gentium patrem fore, atque omnes gentes per ipsum et per semen ejus, id est, per Christum, benedictionem accepturas esse pollicitus est : ita quoque Davidi, utpote regi, ac sibi accepto, pollicitus merito est, semen ejus, et thronum regni ejus, sine alieno successore mansurum esse, quod item de Christo intelligitur. Hic David dignus habitus qui Spiritu afflatus de Domino Christo vaticinaretur, psalmos quatuor, nempe ii, viii, xliv et cix, de illius persona proferens. Ex his namque quatuor psalmis, cum Dominus Christus, tum Apostoli testimonia ipsum spectantia mutuati videntur, ut verbi gratia in Actibus apostolorum, omnes apostoli Deum precantes dicebant : *In veritate enim congregati sunt in hac civitate in Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus*⁶⁴, secundum psalmum de Christo accipientes. Similiter in ipsis Actibus, cum Paulus edissereret in synagoga Antiochiæ in Pisidia, hæc dixit : *Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est : quoniam hanc Deus adimplevit nobis filiis eorum, resuscitans Jesum, sicut et in psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu, ego hodie genui te*⁶⁵; generationem pro resurrectione sumens, atque licetasserens secundum psalmum de illo dictum esse, quemadmodum omnes apostoli dixerunt. Et hæc quæ-

⁶² Paralip. vi, 37. ⁶³ Act. i, 20. ⁶⁴ Act. xv, 22. ⁶⁵ Act. xiii, 32.

dem de humanitate ejus; nam de deitate in psalmo dictum illud est: *Pasces eos in virga ferrea: tanquam vas figuli confringes eos*⁶⁶: hic vim et potentiam deitatis ceu representans, atque renovationem sive reformationem hominum significans. Nam vas figuli confractum, quod nondum ignem expertum sit, reformationem accipit.

τῆς θεότητος γνωρίσας ἐν ταυτῷ, καὶ τὴν ἀνακαινισμόν, ἦτοι τὸν ἀναπλασμόν τῶν ἀνθρώπων σημάνας. Τὸ γὰρ σκεῦος τοῦ κεραμέως συντριβόμενον, μήπω προσομιλήσαν πυρὶ, δέχεται ἀναπλασμόν.

225 Octavum pariter psalmum de Christo loquens protulit, primi vero psalmi versus de ejus deitate verba faciunt, quemadmodum ipse Christus in Evangelio testificatur. Cum enim ramos gestantes ipsum laudibus exciperent dicentes: *Hosanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini*⁶⁷, Judæi, quandoquidem non poterant turbas et pueros increpare (nam stupendum spectaculum illud erat, scilicet pueros videre, lactentes, infantes, discipulos et turbas cum laudibus acclamantes, et hymnos vociferantes), in ipsum interrogationem verterunt, atque hoc pacto compellarunt: *Num audis quæ isti dicunt*⁶⁸? Alius autem evangelista dicit: *Quidam ex turba dicebant illi: Increpa discipulos tuos*⁶⁹; ac si dicerent: Cur blasphemie agis hymnum excipiens, qui soli Deo competit? eadem videlicet ambo sententia: quos sic Dominus alloquitur: *Etiam, nunquam legistis illud: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*⁷⁰? aperte significans psalmum octavum de Christo dictum esse; eademque opera subindicans, se non rapere quæ Dei sunt, cum Deus sit; quemadmodum et Apostolus clamat: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*⁷¹. Aliis item dicebat: *Quid miramini de pueris et discipulis? Si illi sileant, lapides clamabunt*⁷². Illi vero scientes hoc scriptum esse, ipsaque re conspicati infantes et lactentes stupendo more clamare hymnumque proferre: ac secum reputantes posse illum, qui infantes hymnum supra naturam proferre fecit, etiam inanimatis vocem et clamorem indere, pudore suffusi frenabantur. Παῖς, quæ virtus Domini Christi! Παῖς, quæ humanitas! Παῖς, quæ adtemperatio misericordiæ plena! Quomodo ex doctrina illa de servi forma, quam accepit, dignatus est etiam deitatis suæ argumentum clementer exhibere, objectiones item propriarum creaturarum accipere, ipsisque respondere: neque id irascentis more, sed mansuete et patienter? O tolerantia exsuperantia! Quia scilicet David dignus habitus fuerat, qui hæc prænuntiaret: in eodem quippe psalmo de humanitate ejus item loquitur ab his verbis: *Quid est homo, quod memor es ejus*⁷³? usque in finem: quibus etiam testimonium addit divinus apostolus Paulus his verbis: *Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore co-*

νησιν ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκλαβὼν, καὶ κυρώσας καὶ αὐτὸς ὡς ὁ β' ψαλμὸς εἰς ταυτὸν εἴρηται, καθὰ καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι εἶπον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ· τὸ γὰρ περὶ τῆς θεότητος ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ εἰρημένον ἐστὶ τὸ, *Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρῇ, ὡς σκεῦος κεραμέως συντριβείς αὐτούς*· ὡσανεὶ τὸ ἰσχυρὸν καὶ δυνατὸν

Ὅμοίως καὶ τὸν η' εἰς αὐτὸν πάλιν εἴρηκεν, εἰς τὴν αὐτοῦ θεότητα εἰπὼν τὰ πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅταν μετὰ τῶν κλάδων ἐπευφήμουν λέγοντες, *Ὁσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ*· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Καὶ ἐπειδὴ μὴ ἰσχύοντες οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτιμᾶν τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς νηπίοις (ἦν γὰρ παράδοξα τὰ ὀρώμενα, παῖδες καὶ θηλάζοντα καὶ νήπια, καὶ μαθηταὶ καὶ ὄχλοι ἐπευφημοῦντες, καὶ τὸν ὕμνον ἀνακράζοντες αὐτῷ), ἐπεχειροῦν τὴν πεῦσιν ἐπιβρίπτειν, καὶ φασὶ πρὸς αὐτὸν, *Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν;* ὁ δὲ ἕτερος εὐαγγελιστὴς φησὶ, *Τινὲς ἐκ τοῦ ὄχλου ἔλεγον αὐτῷ, Ἐπιτίμησον τοῖς μισηταῖς σου*· ὡσανεὶ, *Τί δυσφημεῖς καταδεχόμενος ὕμνον, ὃς τῷ Θεῷ μόνῳ ἀρμόζει;* ἑκάτεροι τὸν αὐτὸν νοῦν ἔχοντες· πρὸς οὓς ὁ Κύριός φησὶ, τοῖς μὲν, *Ναί, οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;* διαβρήδην φήσας τὸν ἦ εἰς αὐτὸν εἰρησθαι ψαλμόν· ἐν ταυτῷ καὶ αἰνιττόμενος ὅτι *Οὐχ ἀρπάζω τὰ τῷ Θεῷ προσόντα*· τοῦτο γὰρ εἶμι· καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· *Οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ*· ἀλλ' *ἑαυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβὼν*· τοῖς δὲ πάλιν εἰπὼν, *Τί θαυμάζετε περὶ τῶν νηπίων καὶ τῶν μαθητῶν;* *Οὗτοι ἐὰν σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται*. Οἱ δὲ εἰδότες ὅτι γέγραπται, θεωροῦντες δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἔργοις τὰ νήπια καὶ θηλάζοντα παραδόξως κράζοντα τὸν ὕμνον· ἀναλογιζόμενοι δὲ ὡς δυνατὸν τῷ ποιήσαντι τὰ νήπια ὑπὲρ φύσιν ἀνακράζει τὸν ὕμνον, δυνατὸν αὐτῷ καὶ τὰ ἄψυχα ποιῆσαι κράζει, ἐφιμοῦντο αἰσχυρόμενοι. Βαβαί, δύναμις τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ! βαβαί φιλανθρωπία! βαβαί, συγκατάβασις εὐσπλαγγνος! Πῶς διὰ τῆς διδασκαλίας ἧς ἀνέλαβε δούλου μορφῆς, ἤξιωσε πράξις τὴν ἑαυτοῦ θεότητα ὑποδειξαι, δέχεσθαι τε ἐναγωγὰς ὑπὸ τῶν ἰδίων κτισμάτων, καὶ ἀποκρίνεσθαι, οὐ μετ' ὀργῆς, ἀλλὰ πράεως καὶ ἀνεξικακῶς; Ὁ μακροθυμίας ὑπερβολή! ὡς καὶ τοῦ Δαυὶδ τοιαῦτα ἀξιωθέντος προσηπεῖν· ἐτι γὰρ λέγει καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ, ἀπὸ τοῦ, *Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμησκη αὐτοῦ;* ἕως τέλους· οἷς μαρτυρεῖ ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος λέγων οὕτως, *Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον*· καὶ πάλιν, *Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξεν τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν*

⁶⁶ Psal. ii, 9. ⁶⁷ Matth. xxi, 9. ⁶⁸ ibid. 16. ⁶⁹ Luc. xix, 39. ⁷⁰ Matth. xxi, 16. ⁷¹ Philipp. ii, 6. ⁷² Luc. xix, 40. ⁷³ Psal. vii, 5.

ἀλλὰ τίμη αὐτὴν ὑπέταξεν; εἰπέ, Παῦλε. Φησὶ, Δι-
 εμαρτόρετο δέ ποῦ τις λέγων· Τί ἐστὶν ἄνθρωπος,
 ὅτι μιμηθήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπι-
 σκέπη αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι-
 παρ' ἀγγέλους· δόξην καὶ τιμὴν ἐστεφάνωσας αὐ-
 τὸν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χει-
 ρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν
 αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα,
 οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. Οὕτως τοῖς
 Ἑβραίοις πιστοῖς εἰρηκῶς, τὰ αὐτὰ καὶ τοῖς Ἑλλήσι
 λέγει καὶ φησι, Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας
 ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, ταῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώ-
 ποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν· διότι ἔστησεν
 ἡμέραν ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν
 δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὤρισε, πίστιν πηρασχῶν
 πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ὁμοίως καὶ
 Πέτρος, Ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν.

Ὁμοίως πάλιν εἶπεν εἰς αὐτόν ὁ Δαυὶδ καὶ τὸν μὲν
 ψαλμὸν, ἐν ᾧ πάλιν καὶ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ φαί-
 νεται λέγων, καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ᾧ μαρτυ-
 ρεῖ πάλιν ὁ μακαρίτης Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους
 Ἐπιστολῇ, λέγων οὕτως, Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, ὁ θρό-
 νος σου ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥά-
 βδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.
 Τοῦτο περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰρηκῶς, λέγει εὐ-
 θείως καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ φησιν· Ἠγά-
 πησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, διὰ
 τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλ-
 λιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Οὐ γὰρ ἡ θεό-
 τητος διὰ τὸ ἀγαπήσαι δικαιοσύνην, καὶ μισῆσαι ἀνο-
 μίαν χρίεται, οὔτε ὅλως χρίεται, οὔτε Θεὸν ἔχει· αὐ-
 τόχρημα γὰρ Θεός ἐστιν· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ
 χρίεται ἔλαιον ἀγαλλιάσεως· ἵνα εἴπη, τῷ Πνεύματι
 τῷ ἁγίῳ, παρὰ τοὺς μετόχους αὐτῆς, τουτέστι παρὰ
 πάντας τοὺς Χριστούς. Ἡ γὰρ θεότης μετόχους ἄλ-
 λους οὐκ ἔχει· εἰς γὰρ ἐστὶ Θεός, ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός,
 καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ δὲ ἀνθρωπότης τοῦ Χρι-
 στοῦ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μάλιστα τοὺς Χριστούς,
 ἔχει μετόχους. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι παρὰ πάντας ἐχρί-
 σθη ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ, χρισθεῖσα Πνεύματι
 ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἄλλων χριστῶν
 ὑπῆρξεν, οὕτως ἐξεῖπε· Παρὰ πάντας τοὺς μετόχους
 σου. Ὅλον δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν
 τὸν ψαλμὸν, ὡς ἐπὶ βασιλείῳ νυμφίου καὶ νύμφης βασιλίδος ἐξεῖπὸν, ἐτέλεσεν.

Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ῥθ' ψαλμὸν εἰς αὐτὸν εἶρηκε·
 καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων πρὸς Ἰουδαίους,
 Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ
 λέγων, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ
 δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπό-
 διον τῶν ποδῶν σου; Εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτὸν
 Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; Τὸ μὲν, Κύριος
 αὐτοῦ, ὡς Θεὸς σαφῶς προειπὼν· τὸ δὲ, Καθέξου
 ἐκ δεξιῶν μου, σαφῶς τῇ ἀνθρωπότητι ἀρμόζει· τὸ
 γὰρ, κάθου, τῷ μὴ καθεζομένῳ λέγει· ἡ δὲ θεότης
 ὄρυσται εἰς τὴν οἰκείαν μακαριότητα, τιμὴν τε καὶ

ronatum⁷²; ac rursum, Non enim angelis subjecit
 Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur⁷³; sed
 cuinam illum subjecerit, dic, Paule. Sic ille respon-
 det: Testificatus est autem quispiam dicens: Quid
 est homo quod memor es ejus, aut filius hominis,
 226 quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo
 minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum, et
 constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia
 subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia
 ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei⁷⁶. Cum
 hæc fidelibus Hebræis dixerit, similia Græcis pro-
 tulit his verbis: Et tempora quidem hujus ignorantia
 despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut
 omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit
 diem, in quo judicaturus est terram in justitia, in
 viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans
 eum a mortuis⁷⁷. Similiter et Petrus: Quia ipse est qui
 constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum⁷⁸.

Quadragesimum secundum perinde psalmum Da-
 vid de illo protulit, in quo etiam de deitate et de
 humanitate ejus loqui deprehenditur. Cui testimo-
 nium item addit beatus Paulus in Epistola ad He-
 bræos sic habens: Ad Filium, thronus tuus, Deus,
 in sæculum sæculi: virga æquitatis virga regni tui⁷⁹.
 Cum de illius deitate hoc dixisset, statim de huma-
 nitate inlit: Dilexisti justitiam, et odisti iniquita-
 tem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exsu-
 lationis præ participibus tuis⁸⁰. Neque enim deitas
 propter justitiæ amorem et iniquitatis odium ungi-
 tur, neque plane ungitur, neque Deum alium agno-
 scit, per se namque Deus est; verum humanitas
 ejus est, quæ ungitur oleo exsultationis; ac si di-
 cat, Spiritu sancto, præ consortibus suis, id est,
 præ omnibus aliis inunctis. Nam deitas consortes
 alios non habet: unus quippe Deus est, Pater, et
 Filius, et Spiritus sanctus: humanitas vero Christi
 omnes homines, maximeque unctos, consortes ha-
 bet. Eo autem quod humanitas Christi præ omni-
 bus uncta fuerit, et uncta quidem Spiritu sancto et
 virtute, quod nulli alii ex unctis concessum est;
 ea de causa dixit, Præ omnibus consortibus tuis.
 Totum porro psalmum de Christo et de Ecclesia
 ejus, quasi de Rege sponso et de Regina sponsa
 loquens, protulit et absolvit.

Centesimum nonum item psalmum de illo pro-
 nuntiavit, ut testificatur ipse Dominus, Judæos sic
 alloquens: Quomodo ergo David in Spiritu vocat
 eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino
 meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos
 scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum
 Dominum, quomodo filius ejus est⁸¹? Et illud qui-
 dem, Dominus ejus, Deum esse indicat; illud vero,
 Sede a dextris meis, clare humanitati competit:
 nam illud, sede, ei dicit, qui antea non sedebat; at
 deitas in propria beatitudinis, honore et gloria con-

⁷² Hebr. ii, 9. ⁷³ ibid. 5. ⁷⁴ ibid. 6-8. ⁷⁵ Act. xvii, 50, 51. ⁷⁶ Act. x, 42. ⁷⁷ Hebr. i, 8. ⁸⁰ ibid. 9.

⁸¹ Matth. xxii, 43, 44.

sistit, neque ab alio majore aliquid ipsi conceditur, **227** aut ad id sumendum invitatur : verum humanitas Christi a deitate ipsi inseparabiliter conjuncta invitatur his verbis : *Sede a dextris meis*; ac si diceret, In honore meo. Neque enim Deus dextra vel sinistra habet, utpote qui incircumscriptus sit : sed ait illi, *Sede in honore meo, quasi In faciem meam, vel, Pro facie mea, ut imago Dei universo mundo representata.* Ita quoque Daniel ait : *Et datum est ipsi regnum et potestas, et cætera*⁸¹; ipseque Dominus dicit : *Data est mihi potestas in cælo et in terra*⁸². Sub hæc autem in eodem psalmo de deitate ait : *Ex utero ante luciferum genui te*; ac si Pater Filium secundum deitatem sic alloquatur : *Te ante omnem creaturam, ex utero, produxi (ut consubstantialitatem indicet), neque posterius, sed in meipso te sine principio et ab æterno habens, quasi ex ventre, ex mea te substantia genui, coexistentem et simul exstantem.* Mox rursum de humanitate hæc declarat : *Juravit Dominus, et non pœnitabit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*⁸³; non enim deitas sacerdotium vel cultum agit; imò potius ipsa colitur, ac sacra ministeria acceptat. Hujus porro loci meminit Apostolus in Epistola ad Hebræos, his verbis : *Tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quem admodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*⁸⁴; omnia **C** quæ ad humanitatem pertinent excipiens.

Sic itaque beatus David hos quatuor psalmos de Domino Christo, ipsoque solo, pronuntiavit. Neque enim ea quæ ad Dominum Christum, cum iis quæ ad servos pertinent, commiscebat; sed ea quæ ad Dominum spectant, quasi de Domino; et ea quæ ad servos, quasi de servis, protulit. Quæcunque vero alia apostoli ex Psalmis exsumpserunt, non quasi de ipso proprie dicta usurpabant, sed prout argumento conveniebant; ejusmodi est illud : *Diviserunt vestimenta mea*⁸⁵; et illud : *Dederunt in escam meam fet*⁸⁶; et : *Providebam Dominum in conspectu meo semper*⁸⁷; et : *Ascendens in altum captivam duxisti captivitatem*⁸⁸, et quotquot his similia, utpote argumento suo congruentia, usurpabant. Quali item modo beatus Paulus, idem Moysis in Deuteronomio⁸⁹ ad proprium argumentum transferens, utpote ipsi congruentem ait : *Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in cælum? id est, Christum de cælo; aut : Quis descendet in abyssum? hoc est, Christum ex mortuis revocare*⁹⁰; locum ut argumento suo competeret, accommodans. Neque enim in periculis, unde **228** aliqua excerpta fuerunt, quæ residua sunt Christo etiam conveniunt: exempli causa, in vicesimo primo psalmo

A ὄξαν, παρ' ἐτέρου μείζονος μὴ ἐπιτρεπομένη, ἢ προτρεπομένη εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῆς ἠνωμένης αὐτῇ ἀχωρίστως θεότητος ἐπιτρέπεται, ἀκούουσα, *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ὡσανεὶ, Ἐν τῇ ἐμῇ τιμῇ.* Οὕτε γὰρ δεξιὰ, οὕτε ἀριστερὰ ἔχει ὁ θεός, ἀπεριγραφὸς ὑπάρχων· ἀλλὰ τοῦτο αὐτῇ λέγει, ὅτι *Κάθου ἐν τῇ ἐμῇ τιμῇ, ὡσανεὶ, Εἰς προσωπον ἐμὸν, ὡς εἰκὼν Θεοῦ, παντὶ τῷ κόσμῳ δεικνυμένη.* Οὕτως γὰρ καὶ Δανιὴλ λέγει· *Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα· καὶ αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν, Ἐδόθη μοι ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.* Παρακατιῶν δὲ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ψαλμοῦ, φησὶ περὶ τῆς θεότητος, *Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε· ὡσανεὶ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν θεότητα λέγοντος, ὅτι πρὸ πᾶσης κτίσεως ἀπὸ γαστρὸς, τὸ ὁμοούσιον θέλων σημαίνει, οὐχ ὕστερον προβαλὼν, ἀλλ' ἐν ἐμαυτῷ σε ἔχων ἀνάρχως καὶ ἀπεράντως, ὡς ἀπὸ γαστρὸς ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας σε ἐξεγέννησα, συνόντα καὶ συνυπάρχοντα.* Εἶτα πάλιν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος δηλῶν φησιν, *Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελεθήσεται· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· οὐ γὰρ ἡ θεότης ἱερατεύει ἢ λατρεύει, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῇ λατρεύεται καὶ τὰ ἱερεῖα προσδέχεται. Μέμνηται δὲ καὶ τῆς χρήσεως ταύτης ὁ Ἀπόστολος λέγων ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ οὕτως· *Καθάπερ καὶ Ἀαρῶν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενεθῆναι ἀρχιερεῖα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον ἐγέννησά σε. Καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· πάντα τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἐκλαβὼν.**

Οὕτως οὖν ὁ μακάριος Δαυὶδ τοὺς δ' αὐτοὺς ψαλμοὺς εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν καὶ μόνον εἶπεν. Οὐ γὰρ ἐκοινοποιεῖ τὰ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ μετὰ τῶν δούλων, ἀλλ' ἴδια τὰ τοῦ Δεσπότη, ὡς Δεσπότη ἐξεῖπεν, καὶ τὰ τῶν δούλων, ὡς δούλων. Ὅσα δὲ ἕτερα ἐξέλαβον οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῶν ψαλμῶν, οὐχ ὡς εἰς ἑαυτὸν κυρίως εἰρημένα ἐξέλαβον, ἀλλ' ὡς ἀρμόζοντα τῇ ὑποθέσει· οἷον, *Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου· καὶ τὸ, Ἐδωκαν εἰς βρῶμά μου χολήν· καὶ τὸ, Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός· καὶ, Ἀναβῆς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν· καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια ὡς ἀρμόζοντα τῇ ὑποθέσει αὐτῶν ἐξέλαβον.* Οἷον ἐπίησε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, τὴν χρῆσιν Μωϋσέως τὴν ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ μεταβαλὼν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν, ὡς ἀρμόζουσαν, λέγων οὕτως, *Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ, Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἀβυσσον; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀγαγεῖν· μεταφράσας τὴν χρῆσιν ὡς ἀρμοδίαν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν.* Οἷα γὰρ ἀρμόζουσι τὰ λοιπὰ τῶν ψαλμῶν εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν, ἐξ ὧν τενα ἐξέλαβον· οἷον εἰς τὸ, *Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ψαλμὸς ἐστὶ· λέγει οὖν εἰς αὐτὸν, Μακρὰν ἀπὸ τῆς*

⁸¹ Dan. vii, 14. ⁸² Matth. xxviii, 18. ⁸³ Matth. xxii, 42, 47. ⁸⁴ Psal. cix, 4. ⁸⁵ Hebr. v, 4, 5. ⁸⁶ Psal. xxi, 19. ⁸⁷ Psal. lxxviii, 22. ⁸⁸ Psal. xli, 8. ⁸⁹ Psal. lxxviii, 22. ⁹⁰ Deut. xxx, 12. ⁹¹ Rom. i, 10.

σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου· ἄπερ ἀνάρμοστον καὶ ἀσύμφωνον τῇ θεῷ Γραφῇ· καὶ σαφῆς μανία περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκλαβεῖν τὸ τοιοῦτον. Ἐπὶ δὲ τῶν δ' τούτων ψαλμῶν τῶν εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν εἰρημένων, ὅλοι δι' ὅλου αὐτῷ ἀρμόζουσιν. Οὕτε γάρ, καθὰ καὶ πρώην εἰρήκαμεν, ἐκοινοποιεῖ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰ εἰς τὸν Ἄεσπότην Χριστὸν λεγόμενα, μετὰ τῶν λεγομένων εἰς ἑτέρους τινάς. Φαίνεται γάρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦτο ποιῶν, ἡνίκα ἐνεκάλουν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες, *Διατί ἐργάζῃ ἐν σαββάτῳ; οἷς ἀπεκρίνατο λέγων, Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται.* Ὅτε δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐνεκάλουν, φησὶν, *Οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαυὶδ, ὅτε ἐπέπεισεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνον;* Διαβρόχην τῷ Πατρὶ ἑαυτὸν ἀντιδιαστέλλων, τοὺς μαθητὰς δὲ τοῖς προφήταις, ἤγουν τοῖς ἱερεῦσιν, ὡς δούλους πρὸς δούλους, καὶ ὡς υἱὸν πρὸς πατέρα. Ὅτε μετεμορφώθη ὁ Κύριος εἰς τὸ ὄρος ἔμπροσθεν Πέτρου καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου ἐν δόξῃ μεγάλῃ, καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας συνελάλουν αὐτῷ· θεωρήσαντες οἱ μαθηταὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν, εἰς ἔκπληξιν καὶ τέρψιν καὶ πόθον καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ κάλλους ἐκείνου ἐγένοντο. *Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, τράπον τινὰ καὶ αὐτὸς ἄλλος ἀντ' ἄλλου γεγονώς, καταπλαγεὶς τῇ θεῷ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, Ἐπιστάτα, καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· ὡσανεὶ, Ἰδοὺ καλὴ θεὰ καὶ τόπος, λαμπρότης, καὶ δόξα ὑπερβάλλουσα· διατί κατερχόμεθα ἐνθεν, εἰς χεῖρας πάλιν τῶν θελώντων ἡμῖν ἐπιβουλεῦσαι καὶ θλίβεσθαι, διαπαντὸς τόπον ἐκ τόπου μετερχόμενοι, καὶ διωκόμενοι; Εἰ θέλεις οὖν ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῆ μίαν, καὶ Ἠλίᾳ μίαν.* Καὶ ἐπειδὴ ἰσότημον ἠγήσατο ὁ Πέτρος, Μωσῆα καὶ Ἠλίαν τοῦ Κυρίου, συναριθμήσας ἐξ Ἰσοῦ τὰς σκηνάς, μίαν ἐκάστῳ εἰπῶν, ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς λέγων οὕτως, *Μὴ εἰδώς ὁ λέγει ὡσανεὶ, Ἠγνοηκώς ὁ Πέτρος, τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἐφθέγγετο.* Εὐθέως δὲ οὐρανόθεν νεφέλη ἐπεσκίασε, καὶ ἐχώρισε Μωϋσῆα καὶ Ἠλίαν, καὶ ἀπέκρυψεν ἀπὸ τῶν μαθητῶν· τὸν δὲ Ἰησοῦν μόνον ἐν μέσῳ δακτυλοδεικτῶν ὁ Πατήρ, δεικνύει τοῖς μαθηταῖς λέγων· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ἐν ᾧ ἠύδωκα, αὐτοῦ ἀκούετε.* Πλανᾶσθε, φησὶ, τοῦτο μετ' ἐκείνων ἐξισοῦντες· οὗτος γάρ μου ἐστιν ὁ Υἱός· ἐκεῖνοι δὲ καθάπερ καὶ ὑμεῖς, δοῦλοι. Τούτου οὖν ὡς Δεσπότην καὶ ἐμοῦ Υἱοῦ κατὰ πάντα ἀκούετε.

Τὸ κείμενον.

Οὕτως οὖν καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ, τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κινούμενος, οὐκ ἀνέμιξε χυδῆν τὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Δεσπότην μετὰ τῆς ὑποθέσεως τῶν δούλων· ἀλλ' ἰδικῶς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δεσπότην τοὺς τέσσαρας τούτους ψαλμοὺς ἡξιώθη προσιπεῖν καὶ

A legitur : *Diviserunt sibi vestimenta mea* ⁹¹ ; an item de illo dicatur : *Longe a salute mea verba delictorum meorum* ⁹² ; quod sane incongruens, et cum divina Scriptura minime consonum esset : ac summæ dementiæ foret hæc de Christo accipere. Quatuor autem memorati psalmi toti plane ipsi competunt. Neque enim, uti jam diximus, beatus David ea, quæ de Domino Christo dicebantur, cum iis, quæ de aliis quibusdam proferebantur, commiscebat. Ipseque Salvator idipsum egisse deprehenditur, cum accusantibus ipsum Judæis, ac dicentibus : *Cur in Sabbato operaris?* respondit illis his verbis : *Pater meus usque modo operatur* ⁹³. Cum autem discipulos suos accusarent, respondit : *Non legistis quid jecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant; quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque iis qui cum eo erant, nisi sacerdotibus tantum* ⁹⁴ ? Ubi sese clare Patri comparat, discipulos autem prophetis vel sacerdotibus, quasi servos servus, et quasi filium patri. Cum Dominus in monte transfiguratus est in conspectu Petri, Jacobi et Joannis, gloria magna splendidus, dum Moyses et Elias cum eo colloquerentur; ingentem gloriam contemplantes discipuli, in stuporem simul et delectationem, amorem et concupiscentiam tanti decoris versi sunt. Respondens autem Petrus, alius pro alio quodammodo effectus, attonitusque spectaculo Jesum sic allocutus est : *Domine, bonum est nos hic esse* ⁹⁵ ; ac si diceret, Ecce pulchrum spectaculum, et locus decorus est, splendor et gloria ingens. Cur hinc descendamus, et in manus eorum nos denuo conjiciamus, qui nobis insidias parant, et æumnas inferunt; ita ut expulsus a loco in locum semper transeamus? *Si vis igitur faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum* ⁹⁶. Quia vero Petrus parem Domino, Moysen et Eliam æstimabat, cum ex æquo tabernacula illa numeraret, ac singulis unum parandum esse diceret; ideo Lucas evangelista, idipsum significans ait, *Nesciens quid dicebat* ⁹⁷ ; id est, ignarus Petrus, quæ Dominum spectabant loquebatur. Statim porro nubes de cælo obumbravit, Moysenque separavit et Eliam, eosque discipulis occultavit; Jesum vero solum in medio positum indigitans Pater, discipulis ostendit dicens : *Hic est Filius meus, in quo mihi complacui, ipsum audite* ⁹⁸. Erratis, inquit, cum ipsum illis exæquatis : nam hic est Filius meus; illi vero, quemadmodum et vos, servi sunt. Hunc ergo, utpote **229** Dominum ac Filium meum, in omnibus audite.

Textus.

Sic itaque propheta David, Spiritu sancto motus, quæ ad Dominum et quæ ad servos spectabant, non indiscriminatim commiscuit, sed hos quatuor psalmos proprie et uno argumento, de Domino tantum vaticinando edere meruit; reliquos

⁹¹ Psal. xxi, 19. ⁹² Psal. xxi, 1. ⁹³ Joan. v, 16. 17. ⁹⁴ Matth. xii, 3, 4. ⁹⁵ Matth. xvii, 4. ⁹⁶ Ibid. ⁹⁷ Luc. ix, 33. ⁹⁸ Matth. xvii, 5.

autem omnes de aliis personis, sive rebus, sive historiis, ad utilem doctrinam omnibus exposuit, quo hæc ab omnibus, utpote læta et jucunda, facile memoria retinerentur ac celebrarentur. Id vero hinc palam est, quod in omnibus mundi ecclesiis, Davidis psalmos cantari deprehendatur, ipsique in fere cujuslibet ætatis hominum ore versentur: illos universi meditentur ac memorent, plusquam alios prophetas et reliquam Scripturam. Verum hæc de re finem loquendi facientes, ad magnum Eliam transeamus, et Denam ejus delineationem et descriptionem faciamus; quæ hoc pacto se habet:

ELIAS.

Hic est magnus Elias, qui primus omnium, dirigendi in cælum cursus hominibus magister fuit: primusque hominum angelis et hominibus viam unam monstravit: qui cum terram pro domicilio habuisset, in cælum celeri cursu penetravit: qui mortalis cum sit, cum immortalibus concertat: qui humi incedit, et quasi Spiritus cum angelis cælos peragrat, qui per melotam suam discipulo suo Elisæo duplicia dona concessit: longævus ille ac senectutis expers homo, qui dux adversus Antichristum reservatur, qui ipsi obsistet, ac fraudem superbiamque ejus convincet: qui universos homines in consummatione sæculi ab errore ejus ad Deum reducet. Hic est qui secundi ac conspicui Domini Christi adventus præcursor esse dignatus est. O ministeriorum mensura et magnitudo, quæ cum angelis concertat! Gloria Deo, qui hæc hominibus elargitus est. Amen.

Paraphra.

Hic magnus Elias, quasi in cælum sublatus, angelis hominibusque ostendit, quantum honoris humana natura nacta sit: cujus opera Deus bonam spem fundavit et confirmavit, posse scilicet homines Dei nutu in cælum ascendere. Mirum enim spectaculum, ejusmodi virum in curru **230** igneo aurigantem, aeraque percurrentem, conspiciere. Παῦ, quanta clementia ejus qui tantum honoris concessit! Pudore afficiantur ii, qui magnam Dei œconomiam non laudibus celebrant: nec decantant quomodo sapienter, nec ex iracundia Deus vicissim et supplicia inferat, et honorem servet et paret homini ad ipsius imaginem facto. Gloria et laus ipsi in sæcula. Amen.

OSEE PROPHETA.

Hic est Osee, duodecim prophetarum primus, dignus habitus qui de Domino Christo loqueretur hoc pacto: *Cum tribulantur, ad me diluculo consurgant, dicentes: Venite, revertamur ad Dominum, Deum nostrum. Quia ipse percussit, et sanabit nos; qui percussit, curabit nos. Sanos faciet nos post duos dies; in die tertia excitabimur, et vivemus* ⁹⁹. Hoc loco utens apostolus Paulus hæc Corinthiis dicit: *Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris se-*

⁹⁹ Osee, vi, 1-5.

συντάξει· τοὺς δὲ ἄλλους πάντας εἰς ἑτέριον πρόσωπον, ἢ πραγμάτων, ἢ ἱστοριῶν, κοινωφελῆ διδασκαλίαν τοῖς πᾶσιν ἐκτιθέμενος· ἵνα εὐκράτορα καὶ εὐμνημόνευτα τοῖς πᾶσιν ὡς τερπνὰ γένωνται. Καὶ τοῦτο εὐδὸλον, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ κίσμου ἀδόμενα τοῦ Δαυὶδ εὐρήσομεν, καὶ σχεδὸν ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διὰ στόματος φερόμενα καὶ μελετώμενα καὶ μνημονεύμενα, πλείω τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ Γραφῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτω πέρας θόντες, ἐπὶ τὸν μέγαν Ἠλίαν μετέλθωμεν, ἐξηγούμενοι καὶ τοῦτου τὴν ἀξίαν διαγραφὴν· ἔστιν οὖν καὶ τοῦτου τὴν διαγραφὴν καταθεῖν οὕτως·

ΗΛΙΑΣ.

Οὗτος ἐστὶν Ἠλίας ὁ πρῶτος ἀνθρώπων τοῖς ἀνθρώποις ὑποδείξας οὐρανοδραμεῖν· ὁ πρῶτος ἀνθρώπων ὑποδείξας ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων μίαν ὁδὸν· τὴν γῆν λαχὼν οἰκητήριον, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀθρόον διατρέχων· ὁ θνητὸς ὑπάρχων, καὶ τοῖς ἀθανάτοις ἀμιλλώμενος· ὁ χαρμὰ βεδίζων, καὶ ὡς πνεῦμα μετ' ἀγγέλων οὐρανοπορῶν, ὁ διὰ τῆς μηλωτῆς τῷ μαθητῇ Ἐλισσαίῳ διπλᾶ τὰ χαρίσματα μεταδούς· ὁ μακροχρόνιος καὶ ἀγήρως ἀνθρώπος, ὁ τῷ Ἀντιχρίστῳ διατηρούμενος στρατηγός, ὁ ἀντικαθιστάμενος καὶ διελέγχων τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ· ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐκ τῆς πλάνης αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ἐπιστρέφων. Οὗτος ὁ τῆς δευτέρας καὶ ἐπιφανοῦς παρουσίας τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ἀξιούμενος εἶναι πρόδρομος. Ὁ μέτρα διακονῶν τοῖς ἀγγέλοις ἀμιλλώμενα. Δόξα τῷ ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις χάριζομένῳ Θεῷ. Ἀμήν.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁ μέγας Ἠλίας, ἀναληφθεὶς ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἔδειξεν ὡς τιμῆται τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις· καὶ ἐλπίδα χρηστὴν διὰ τοῦτου πάλιν ὁ Θεὸς προκατεβάλλετο, ὡς δυνατόν τοῖς ἀνθρώποις, Θεοῦ θέλοντος, οὐρανοθατεῖν. Μέγα γὰρ θαῦμα τὸ τοῦτον ὄραϊν ἀνθρώπων ἐν ἄρματι πυρίνῳ ἤνιοχοῦντα, καὶ τὸν ἀέρα διατρέχοντα. Βαβαί, φιλανθρωπία τοῦ τιμήσαντος! Αἰσχυνέσθωσαν οἱ μὴ δοξάζοντες τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς σοφῶς καὶ οὐκ ὀργίλως ὁ Θεὸς ἐκάστοτε καὶ τὰς τιμωρίας ἐπιφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν τιμὴν διαφυλάττει τοῦ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ γενομένου ἀνθρώπου. Δόξα καὶ ἐπαινος αὐτῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΩΣΗΕ.

Οὗτος ὁ Ὦση, τῶν ἑβ' προφητῶν ὁ πρῶτος ἀξιωθείς εἰπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ οὕτως, Ὅταν θλίβωσιν, δρθρίσωσι πρὸς με λέγοντες, Δεῦτε, ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς πέπαικε, καὶ ἴσεται ἡμᾶς, ὁ πλήξας μοτώσει ἡμᾶς. Ὑγιαίνει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἐξαναστησόμεθα, καὶ ζήσομεθα· ἐκ ταύτης τῆς χρήσεως ὁ ἀπόστολος λέγει Παῦλος τοῖς Κορινθίοις, Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν

ὕπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς. Τὸ γὰρ ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ἔστιν ἀλλαγῶθεν εὐρεῖν. Ἐπιλέγει ὁ προφήτης ἀρμόζων ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν. Πάλιν λέγει, Ἐκκλιώσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα. Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ Λυὸς ἅγιος κληθήσεται Θεοῦ ἀπὸ τῆς φωνῆς· διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναδεικνύμενον κατὰ σάρκα Δεσπότην Χριστόν, λαὸν ἅγιον Θεοῦ ὀνομάσας τὸν Ἰούδαν. Ἐπιπάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης, Ἐκ χειρὸς ἡδου βύσσομαι αὐτοῦς. Ποῦ ἡ νίκη σου, θάνατε; ποῦ σου τὸ κέντρον, ἡδῆ; ταύτῃ τῇ χρήσει ἐχρήσατο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ τῆς ἀναστάσεως.

Παραγραφή.

Οὗτος καὶ τὴν τριήμερον ἀνάστασιν σαφῶς προεμήνυσε, φάσκων, Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομεθα· ὁμοίως καὶ τοῦ θανάτου τὴν καθάρσειν, καὶ τοῦ κέντρον τοῦ ἄδου τὴν δίκην προκατήγγειλε. Πῶς οὐκ ἐκπλήττεσθαι δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἄφατον φιλανθρωπίαν, τὴν ἐκάστοτε προνοουμένην τοῦ ἀνθρωποῦ γένους; Δόξα τῇ ἀνεκδιγγῆτῳ αὐτοῦ ὄρωρε.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΩΗΛ.

Οὗτος Ἰωὴλ ὁ δεῦτερος, ἀξιοθεῖς προειπεῖν περὶ τοῦ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν μυστηρίου, φησὶ γὰρ οὕτως· Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν· καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις εἴσουσιν. Καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. Καὶ δώσω τέρατα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, αἶμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Ταύτης τῆς χρήσεως μέμνηται ὁ μακάριος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, συμπληρουμένης, ὅτε ἡ κάθοδος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ν' ἐπεγένετο.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τὰ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ γινόμενα θαύματα διὰ Πνεύματος ἁγίου, προφητείας, ἐνύπνια καὶ ὀράσεις ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς μεγάλης καὶ φοβερᾶς καὶ ἐπιφανοῦς παρουσίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ τὴν ἡμέραν, προμηνύει· οἷον γέγονε διαφόρως μὲν ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῶν μάγων κατ' ὄναρ χρηματισθέντων, ὡς δηλοῖ τὰ Εὐαγγέλια· δι' ὀράσεων δὲ Συμεῶν χρηματισθεῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Δεσπότην Χριστόν ὑπεδέξατο. Ἄλλα πάλιν ἡ τοῦ Φανουὴλ ἀνθομολογουμένη τῷ Κυρίῳ περὶ αὐτοῦ· προφητεύοντες δὲ, ὡς Ἄγαθος καὶ αἱ θυγατέρες Φιλίππου. Καὶ αἱ γυναῖκες δὲ αἱ ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ὀπτασίας ἀγγέλων ἐθεάσαντο, καὶ οἱ μαθηταὶ ὁμοίως. Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ περὶ τῆς καθόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους γινομένης· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κορνηλίου, καὶ ἐπὶ

*secundum Scripturas*¹. Nam quod sepultus sit, et tertia die resurrexerit secundum Scripturas, alibi non reperias. Ait insuper propheta, quod item Christo conveniat: *Caro mea ex ipsis*; rursusque dicit: *Circumdedit me in mendacio Ephraim, et in impietate domus Israel et Juda. Nunc novit eos Deus, et populus sanctus vocabitur Dei, a tribu*²; propter eum scilicet qui ab ipsa secundum carnem exhibitus est, Dominum Christum, populum sanctum Dei vocans Judam. Rursum idem propheta sic habet: *De manu inferi eruant eos. Ubi victoria tua, mors? ubi stimulus tuus, inferne*³? quo loco apostolus Paulus pro resurrectione usus est⁴.

Paragrapha.

Hic etiam resurrectionem post triduum futuram clare prænuntiavit, dum ait: *In die tertia resurgemus*: itemque mortis destructionem, ac stimulo infernali illatam ultionem vaticinatus est. Qui non stupeamus inenarrabilem Dei humanitatem, quæ semper humano generi prospicit? Gloria ejus ineffabili dono.

JOEL PROPHETA.

Hic est Joel numero secundus, qui dignus habitus est, ut mysterium Christi prænuntiaret; nam sic ait: *Et erit post hæc, effundam de Spiritu meo super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae: senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et 231 super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo. Et dabo prodigia in caelo et in terra, sanguinem et ignem et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et conspicuus. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit*⁵. Hunc locum memorat sanctus Petrus in Actibus apostolorum, ut completum, quando adventus Spiritus sancti in apostolos in die Pentecostes contigit.

Paragrapha.

Hic item prænuntiat mirabilia illa quæ Domini Christi tempore per Spiritum sanctum edita sunt; prophetias scilicet, somnia, visiones, in ipso Spiritu sancto: diem item magni, terribilis et conspicui adventus Domini Christi vaticinatur: nimirum oracula, quæ diverso sane modo facta sunt, scilicet Josepho quidem et Magis, in somnis, ut Evangelia narrant; in visione autem, Simeon oraculo per Spiritum sanctum accepto, Dominum Christum in ulnas suscepit; et Anna rursus filia Phauel de ipso Domino confessionem edidit. Prophetae item fuerunt, ut Agabus et filia Philippi. Mulieres quoque in passione Domini visiones angelorum habuerunt, similiterque discipuli. Quid dictu opus de sancti Spiritus descensu in apostolos; imo etiam in Cornelium et in fideles omnes, de quibus Apostolus

¹ 1 Cor. xv, 3. ² Osee xi, 12. ³ Osee xiii, 14.

⁴ 1 Cor. xv, 55. ⁵ Joel. ii, 28-32.

hæc scribit : *Alii enim datur sermo sapientiæ; alii vero fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in eodem Spiritu, alii operationes virtutum, alii prophetia, alii discretionum spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum. Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult*⁶. Gloria Deo, qui per omnes prophetas hæc prænuñtiavit, in sæcula sæculorum. Amen.

βούλεται. Δόξα τῷ διὰ πάντων τῶν προφητῶν προμηνύοντι ταῦτα Θεῷ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AMOS PROPHEETA.

Hic est Amos numero tertius, ipse quoque dignus habitus qui adventum Christi prædiceret his verbis : *Ecce ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum ejus*⁷; item ait : *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit : et reædificabo ruinas ejus, et ea quæ destructa fuerant in eo, instaurabo. Et reædificabo illud sicut dies sæculi : ut quærant reliqui homines, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc*⁸. Hunc locum memorat Jacobus apostolus in Actibus apostolorum.

Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα. Ταύτης τῆς χρήσεως μέμνηται Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων.

232 Paragrapha.

Hic quoque, quemadmodum et primus, Christum annuntiat, per quem universi mundi salus efficitur : per illum item tabernaculum Davidis collapsum, restaurandum, et gentibus omnibus profuturum esse Deus pollicetur. Quæ ipsa omnes annuntiant.

ABDIU PROPHEETA.

Hic Abdiu numero quartus, et ipse dignus habitus qui Christi mysterium prænuñtiaret, hæc ait : *Quia prope est dies Domini in omnes gentes*⁹. Quod obvio quidem sensu, de Scythis, id est, de Gog et Magog dicitur; sed aptius convenit Domino Christo; nam paucis interjectis sic insert : *In monte autem Sion erit salus*¹⁰.

Paragrapha.

Hic etiam prope esse diem illam Domini salutarem in Sion, et in omnes gentes clare prædicat. Gloria Deo in sæcula. Amen.

JONAS PROPHEETA.

Hic est Jonas numero quintus, qui non verbis, sed opere et figura resurrectionem Christi prænuñtiavit : ait quippe Dominus : *Sicut Jonas mansit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus*¹¹. Quemadmodum enim cetus incorruptum Jonam evomuit, ita et sepulcrum Dominum evomuit ad meliorem vitam.

Paragrapha.

Hic quoque sepulcrum et mirabilem Christi resurrectionem et incorruptibilitatem operibus subin-

πάντων τῶν πιστῶν, ὧν γράφει ὁ Ἀπόστολος, Ὡ μὲν γὰρ δίδεται λόγος σοφίας, ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἐτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἔρμηνεια γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΜΩΣ.

Οὗτος ὁ τρίτος Ἀμῶς, καὶ αὐτὸς ἀξιῶθεις εἰπεῖν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ οὕτως· Ἴδου ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτιζῶν πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἔτι λέγει, Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀναστήσω. Καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτὴν καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ὅπως ἐκζητήσωσιν οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπιπέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτοὺς, λέγει

μέμνηται Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος συμφώνως τῷ πρώτῳ, τὸν Χριστὸν καταγγέλλει, δι' οὗ γίνεται τοῦ παντὸς κόσμου ἡ σωτηρία· καὶ πάλιν τὴν σκηνὴν Δαυὶδ ἀνεγείρειν πεπτωκυῖαν, δι' αὐτοῦ ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ὠφελεῖν· ἅπερ τὰ αὐτὰ πάντες ἐξαγγέλλουσιν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΒΔΙΟΥ.

Οὗτος ὁ Ἀβδίου τέταρτος, φησὶ, καὶ αὐτὸς ἀξιῶθεις προειπεῖν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, οὕτως, Διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη· εἴρηται μὲν κατὰ τὸ πρόχειρον περὶ τῶν Σκυθῶν, τουτέστι τοῦ Γὼγ καὶ τοῦ Μαγῶγ· κυριώτερον δὲ ἀρμόζει περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· ἐπιφέρει γὰρ μετ' ὀλίγα, Ἐν δὲ τῷ βρει Σιών ἔσται ἡ σωτηρία.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος πάλιν ἐγγὺς εἶναι ἡμέραν σωτηριώδη ἐν τῇ Σιών, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, διαβρόχην κηρύττει. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΩΝΑΣ.

Οὗτος Ἰωνᾶς πέμπτος, ὃς οὐ διὰ λόγων, ἀλλ' ἔργῳ καὶ τύπῳ προεμήνυσε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, Ὡσπερ Ἰωνᾶς ἐμεινεν ἐν τῇ κοιλιᾷ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ὡσπερ γὰρ τὸ κῆτος ἀδιάφθορον ἐξήμεσε τὸν Ἰωνᾶν, οὗτος καὶ ὁ τάφος τὸν Δεσπότην ἐξήμεσεν εἰς κρείττονα ζωὴν.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τὸν τάφον καὶ τὴν παράδοξον ἀνάστασιν καὶ ἀφθαρσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐτύπου δι' ἔργων· δι' οὗ

⁶ I Cor. xii, 8-11. ⁷ Amos iv, 13. ⁸ Amos ix, 11, 12. ⁹ Abd. i, 15. ¹⁰ ibid. 17. ¹¹ Matth. xii, 40.

ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀνάγκαις καὶ ἀνακεφαλαίωσις A dicabat : per quem hominum innovatio et restauratio
οἰκονομεῖται. Δόξα τῷ ταῦτα ποιοῦντι Θεῷ. Ἀμήν. tio dispensatur. Gloria horum auctori Deo. Amen.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΣΑΙΑΣ.

Οὗτος ὁ μέγας Ἡσαίας υἱὸς τοῦ Ἀμώς, ὃς τύπῳ μὲν προεῖδε τὰ κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, ὅτε εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνί, καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνί, ἑαυτὰ κατακαλύπτοντα, καὶ ἔκραζον ἕτερος πρὸς ἕτερον, καὶ ἔλεγον, "Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· πλήρης πᾶσι ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτοις ἀπεστάλη ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἔλαβε τῆ λαβίδι ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤψατο τῶν χειλέων αὐτοῦ λέγων, *Τοῦτο ἀφελεῖ τὰς ἁμαρτίας σου· σαφῶς διὰ τῆς ὕψεως τῆς δεξιότητος, καὶ τοῦ ὕμνου, καὶ τοῦ τύπου, διδαχθεὶς προμηνῦσαι τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον.* Ἐτι δὲ πάλιν καὶ λόγῳ οὕτως φησὶν· *Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος.* Ταύτην τὴν χρῆσιν ὁ εὐνοῦχος Αἰθίοψ ἀναγνοῦς, τὸν Φίλιππον παρεκάλει ἐρμηνευθῆναι αὐτῷ αὐτὴν· ὃς τάχιστα περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ αὐτῷ αὐτὴν ἠρμήνευσεν εὐρήσθαι ὑπὸ τοῦ προφήτου. Ἐῖτα πάλιν λέγει· *Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίας· καὶ πάλιν· Ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησε, οὐδὲ δόλον ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ Κύριος βούλεται καθίρσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς. Ἐὰν δοθῇ περὶ ἁμαρτίας ἡ ψυχὴ ὑμῶν, ὄψεται σπέρμα μακρόβιον, καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς· καὶ πάλιν· Ὅπως λέγει Κύριος· Ἴδού ἐγὼ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαίον, ἐντιμον εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ ὁ πιστεύων οὐ μὴ καταισχνυθῇ· καὶ πάλιν· Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν τῶν ἔθνων· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι· καὶ πάλιν, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ. Τούτο ἀναγνοῦς ὁ Κύριος ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Σάβασιν, εἶπεν· Ἀμήν λέγω ὑμῖν, σήμερον ἐπληρώθη ἡ Γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσίν ὑμῶν.*

Παράγραφη.

Οὗτος ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαίας διὰ λόγων καὶ δι' ὀπτασιῶν προεμήνυσε τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὴν τῆς ἀγίας Τριάδος, τουτέστιν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ὁμολογίαν, καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν ἀνάστασιν· ἅπερ νῦν καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ προσθεύει. Δόξα τῷ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι τῷ ἀνθρωπείῳ γένει.

Παράγραφη.

Ἄλλὰ καὶ οὗτος οὐ ξένα, ἀλλ' ὅμοια τοῖς ἄλλοις προφήταις τὰ διὰ Χριστοῦ ἐσόμενα προεμήνυσε, καὶ τὴν μεγάλην πάλιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμέραν, ἐν ἣ ἀποπέμπει καὶ τὸν προφήτην Ἠλίαν ἐτι περιόντα. Δόξα τῷ πάντα κτίζοντι Θεῷ καὶ πάλιν ἀνακτίζοντι. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΜΙΧΑΙΑΣ.

Οὗτος ὁ Μιχαίας ὁ ἕβδομος, ἠξιώθη καὶ αὐτὸς προεπεῖν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ,

ISAIAS PROPHETA.

Hic est magnus Isaias filius Amos, qui in figura quidem quæ mysterium Christi spectabant prævidit, quando Dominum contemplatus est sedentem super solium excelsum et elevatum, cum Seraphim stabant in circuitu ejus, sex alæ uni et sex alæ alteri, qui sese operiebant, et clamabant alter ad alterum, ac dicebant : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plena est omnis terra* 233 *gloria ejus* 12. Inter hæc missus est unus ex Seraphim, et forcipe [carbonem] tulit de altari et tetigit labia ejus dicens : *Hoc auferet peccata tua* 13. Per exhibitam visionem, per hymnum et per figuram illam edoctus est Isaias, ad prænuntiandum Christi mysterium. Iterumque hæc verbo narrat : *Sicut ovis ad jugulationem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce* 14. Hunc locum eunuchus Æthiops cum legeret, Philippum rogabat, ut hæc sibi interpretaretur : qui statim hæc de Domino Christo a propheta dicta fuisse explicavit 15. Iterumque ait : *Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitates* 16; ac rursus : *Quia peccatum non fecit, neque dolum in ore suo. Et Dominus vult purgare illum a plaga. Si data fuerit pro peccato anima vestra, videbit semen longævum : et vult Dominus auferre illi dolorem animæ suæ, ostendere ipsi lucem* 17; et : *Hæc ait Dominus : Ecce ego injiciam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, unguilarem, honorabilem in fundamenta ejus. Et qui crediderit, non confundetur* 18; iterumque : *Erit in die illa radix Jessæ, et qui exurgit imperare gentibus : in ipso gentes sperabunt* 19; et rursus : *Spiritus Domini super me* 20. Hæc cum legisset Dominus in synagoga Sabbatis, dixit : *Amen dico vobis, hæc completa est hæc Scriptura in auribus vestris* 21.

Paragrapha.

Hic magnus ille præco Isaias, verbis et visionibus sanctæ Trinitatis, id est, unius Dei confessionem hominibus prænuntiavit, necnon humanæ naturæ resurrectionem : quæ nunc Ecclesia Dei de prædicat. Gloria ei, qui humano generi sapienter omnia providit.

Paragrapha.

Hic etiam non extranea et insolentia quædam, sed aliis prophetis similia, per Christum futura, prædixit : in his magnam illam Domini diem, in qua prophetam Eliam, tunc superstitem, missurus est. Gloria ei, qui omnia creavit et rursus instauravit, Deo. Amen.

MICHÆAS PROPHETA.

Hic Michæas numero septimus, et ipse dignus habitus est, qui prænuntiaret de adventu Chri-

12 Isa. vi, 4-5. 13 ibid. 7. 14 Isa. liii, 7. 15 Act. viii, 32. 16 Isa. liii, 5. 17 ibid. 9-11. 18 Isa. xlviii, 16. 19 Isa. xi, 10. 20 Isa. lxi, 1. 21 Luc. iv, 18.

sti; ait enim: *Et tu Bethleem domus Ephratha, minima es ut sis in millibus Juda. Ex te mihi egredietur, ut sit princeps Israel; et egressus ejus a principio ex diebus sæculi* ²². **234** Hunc usurpantes locum pontifices et scribæ Judæorum, Herode seiscitante ubi Christus nasceretur, dixerunt, *In Bethleem Judææ* ²³; quamobrem etiam Magos in Bethleem tunc misit. Insuper ait idem propheta, *Ipsa convertet et miserebitur nostri, et demerget iniquitates nostras, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra: dabit in veritatem Jacob, misericordiam Abraham, quemadmodum jurasti patribus nostris, secundum dies pristinos* ²⁴.

Paragrupha.

Et hic similiter cum aliis, eum qui ex Bethleem et Juda a sæculo in principem Israelis excitandus erat, prænuntiat, per quem mundi conversio efficitur, qui tollit peccata nostra et in meliorem nos sortem deducit. Gloria Deo, qui res hominem spectantes semper sapienter dispensat et prædicat.

NAHUM PROPHEETA.

Hic Nahum octavus, dignus habitus item est qui de resurrectione Domini Christi prædiceret, sic quippe ait: *Celebra, Juda, solemnitates tuas, redde preces tuas, quia non addent ultra pertransire per te in vetustatem: consummatum est, sublatum est. Ascendit insufflans in faciem tuam, eruens te de tribulatione* ²⁵.

Paragrupha.

Quomodo et ipse nos gaudere jubet de Christi et nostra resurrectione, nos nunquam veterascere futurum præsignificans, nempe incorruptionem et immortalitatem nostram prædicens. Gloria Deo. Amen.

HAMBACUM PROPHEETA.

Hic Hambacum numero nonus, et ipse dignus fuit qui de resurrectione Christi sic loqueretur: *Videte, contemptores, et respicite, et miramini mirabilia, et deleamini, quia opus ego faciam in diebus vestris, quod non credetis, si quis enarraverit* ²⁶. Hunc locum Paulus de resurrectione Domini Christi congruenter accepit Antiochiæ in Pisidia.

Paragrupha.

Hic similiter stupenda et incredibilia hominibus, præsertim contemptoribus, opera, de resurrectione scilicet pollicendo, prænuntiat. Gloria Deo. Amen.

235 JEREMIAS PROPHEETA.

Hic Jeremias decimus, dignus item habitus est qui Christi mysterium prænuntiaret his verbis: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appetiati, quem appetiaverunt a filiis Israel: et dederunt eos*

A καὶ φησι, Καὶ, σὺ Βηθλεὲμ, οἶκος Ἐφραθὰ, ὀλιγοστώδης εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιῶσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Ταύτην τὴν χρῆσιν λαβόντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τῶν Ἰουδαίων, Ἡρώδου αὐτοὺς ἀπαιτοῦντος ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ἔφησαν, Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ὅθεν καὶ Μάγους ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ τότε ἀπέστειλεν. Ἔτι λέγει αὐτὸς ὁ προφήτης, Αὐτὸς ἐπιστρέψει καὶ οἰκτειρήσει ἡμᾶς, καὶ καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν, καὶ ἀπορριφθήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν· δώσει εἰς ἀλήθειαν τῷ Ἰακώβ, ἔλεον τῷ Ἀβραάμ, καθότι ὤμοσας τοῖς πατέρεσσι ἡμῶν, κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν.

B

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος συμφώνως τὸν ἐκ Βηθλεὲμ καὶ Ἰούδα ἐξ αἰῶνος εἰς ἄρχοντα τῷ Ἰσραὴλ ἐγειρόμενον προμηνύει· δι' οὗ γίνεται καταλλαγὴ τῷ κόσμῳ, καθαιρῶν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας καὶ εἰς κρείττονα λήξιν ἡμᾶς ὁδηγῶν. Δόξα τῷ ἐκάστοτε σοφῶς οἰκονομοῦντι καὶ προλέγοντι Θεῷ τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΝΑΟΥΜ.

Οὗτος Ναοὺμ ἡγδοος, ἰξιώθη καὶ αὐτὸς προειπεῖν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, καὶ φησιν· Ἐύρταζε, Ἰούδα, τὰς ἐσπέριας σου, ἀπόδος τὰς εὐχὰς σου, διότι οὐ μὴ προσθήσωσιν ἐτι τοῦ διελεῖν διὰ σοῦ εἰς παλαιώσεις· συντετέλεσται, ἐξῆρται. Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως.

C

Παραγραφή.

Πῶς καὶ οὗτος χαίρειν παρεγγυᾷ περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, τὸ ἀπαλαίωτον ἡμῶν προσημαίνων, τουτέστι τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν. Δόξα τῷ Θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

Οὗτος ὁ Ἀμβακούμ ὁ ἕνατος, καὶ αὐτὸς ἀξιωθείς εἰπεῖν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ οὕτως, Ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπιβλέψατε καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε· διότι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδιηγῆται. Ταύτην τὴν χρῆσιν ἀρμοδίως ὁ Παῦλος ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἐξέλαβεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας.

D

Παραγραφή.

Ὁμοίως καὶ οὗτος παράδοξα καὶ ἄπιστα τοῖς ἀνθρώποις, μάλιστα τοῖς καταφρονηταῖς, πράγματα, δηλονότι περὶ ἀναστάσεως, ἐπαγγέλλεται προσημαίνειν. Δόξα τῷ Θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΕΡΕΜΙΑΣ.

Οὗτος Ἰερεμίας ὁ δέκατος καὶ αὐτὸς ἀξιωθείς προειπεῖν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, λέγων οὕτως, Καὶ ἔλαβον τὰ ἄργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ·

²² Mich. v, 2. ²³ Matth. ii, 5. ²⁴ Mich. vii, 19, 20. ²⁵ Nahum i, 15. ²⁶ Habac. i, 5.

καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, **A** καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος. Ταύτης δὲ τῆς χρήσεως καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς μέμνηται Ματθαῖος πληρωθείσης ἐν καιρῷ τοῦ πάθους. Πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς προφήτης· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καιρῆν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐρέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου· καὶ ἐγὼ ἐμέλησα αὐτῶν, φησὶ Κύριος· ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ Κύριος· Διδούς δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων· Γινῶθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Καὶ ταύτης μέμνηται ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν προμηνύει, ὅστις ἀρχηγός ἐστι τῆς δευτέρας καταστάσεως· σαφέστερον γὰρ καὶ πρώτην καὶ δευτέραν κατάστασιν προμηνύει· ἥτις δευτέρα ἀρχὴν ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΣΟΦΟΝΙΑΣ.

Οὗτος ὁ Σοφονίας ἐνδέκατος, καὶ αὐτὸς ἀξιωθεὶς προφητεῦσαι περὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· καὶ φησιν οὕτως· Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντα τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τέκνου αὐτοῦ πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν· καὶ πάλιν· Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίαν μοι· καὶ πάλιν λέγει· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ, εὐφραίνου καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης καρδίας, σὺ θύγατερ Ἱερουσαλήμ· περιεῖλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου, βασιλεὺς Ἰσραὴλ, Κύριος ἐν μέσῳ σου. Οὐκ ὄψει κακὰ, οὐκέτι. Ἄπερ πάντα κυριώτερον ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἀρμόζει.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου, καὶ τῶν εἰδώλων τὴν καθαίρεσιν, καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐπιστροφὴν, προδήλως ἐπισημαίνει. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

Οὗτος ὁ Ἰεζεκιήλ ἐν Βαβυλῶνι προφητεύων καὶ αὐτὸς ἠξιώθη προειπεῖν περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας, καὶ φησὶ· Ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πινῶν τῶν ἀνομιῶν, ὧν ἠμάρτοσαν ἐν αὐταῖς, καὶ καθαριῶ αὐτούς· καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ Κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ ὁ δοῦλός

in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus ²⁷. Hunc locum, ut in tempore passionis impletum, memorat evangelista Matthæus ²⁸. Iterum ait propheta: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et seriam domui Israel et domui Juda testamentum novum: non secundum testamentum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, quia ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego curavi eos, ait Dominus. Quia hoc est testamentum meum, quod ego seriam cum domo Israel, post dies illas, ait Dominus: Dabo leges meas in mente eorum, et in cordibus ipsorum scribam eas. Et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vir concivem suum, nec unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, quia omnes cognoscent me, a minimo usque ad maximum, quoniam propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum ipsorum non recordabor amplius* ²⁹. Hunc item locum memorat Apostolus in Epistola ad Romanos ³⁰.

αὐτῶν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.

Paraphra.

Hic similiter quæ ad Dominum Christum pertinent prædicit. Qui secundi status princeps est: nam apertissime primum et secundum statum prænuntiat. Qui secundus status et vita, in Domino Christo exordium habuit. Gloria Deo in sæcula. Amen.

SOPHONIAS PROPHEETA.

Hic Sophonias numero undecimus, dignus item fuit qui de Domino Christo vaticinaretur; sic vero loquitur: *Apparebit Dominus super illos, et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum unusquisque ex loco suo omnes insulæ gentium* ³¹; ac rursum: *Ex terminis fluminum Æthiopiæ ferent sacrificium mihi* ³²; iterum ait: *Gaude multum, filia Sion, prædica, filia Jerusalem: gaude et delectare ex toto corde, tu filia Jerusalem: abstulit Dominus injustitias tuas, rex Israel Dominus in medio tui. Non videbis mala amplius* ³³. Quæ omnia Domino Christo proprie competunt.

236 Paragrapha.

Hic quoque conspicuum Domini adventum, atque idolorum destructionem, gentiumque per Dominum Christum ad Deum conversionem, manifestissime indicat. Gloria Deo in sæcula. Amen.

EZECHIEL PROPHEETA.

Hic item Ezechiel, in Babylone prophetam agens, dignus habitus est, qui Christi œconomiam prænuntiaret, aitque: *Eruam eos ab omnibus iniquitatibus, quibus peccaverunt, et purgabo eos: et erunt mihi in populum, et ego Dominus ero eis in Deum. Et servus meus David, princeps in medio eorum, erit unus*

²⁷ Imo, Zachar. xi, 12. ²⁸ Matth. xxvii, 9, 10. ²⁹ Jerem. xxxi, 31-54. ³⁰ Imo, Hebr. viii, 8-12. ³¹ Sophon. ii, 11. ³² Sophon. iii, 10. ³³ ibid. 11, 12.

omnium pastor, quia in præceptis meis ambulaverunt³⁴; ac rursum ait: Et ait ad me: Aqua hæc quæ egreditur in Galilæam ad orientem, et descendit in Arabiam, et vadit usque ad mare ad aquam eruptionis: et sanabit aquas. Et erit, omnis anima animalium pullulantium, super quæ venerit fluvius ille, vivet³⁵.

Καὶ ἔσται πᾶσα ψυχὴ τῶν ζώων τῶν ἐκξέοντων σεταί.

Paragrapha.

Hic perinde atque alii umbratili modo, status nostri secundi, ac vitæ illius principem prænuntiat. Gloria Deo, qui omniâ sapienter dispensat. Amen.

DANIEL PROPHETA.

Hic Daniel in Babylone vaticinans, et ipse dignus fuit, qui Dominum Christum prænuntiaret; sic enim ait: Et cognosces et intelliges ab exitu sermonis ad respondendum, ut ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ³⁶, etc. Ac rursum: Abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum, et implevit totam terram³⁷; et iterum: Ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniens, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et oblatus est ei. Et ipsi datum est imperium, et honor, et regnum: et omnes gentes, tribus et lingue ipsi servient. Potestas³⁸, et cætera quæ ibi dicuntur.

Paragrapha.

Hic quoque clarius adventum Christi prædixit, et tempus et insitam ipsi potestatem significans, necnon ortum ex Virgine, doctrinæ propagacionem per universam **237** terram: quæ omnia Dei ope facta sunt, et in posterum fient. Gloria Deo, qui omnium prophetarum ministerio hæc prænuntiavit. Amen.

AGGÆUS PROPHETA.

Hic Aggæus quoque dignus fuit qui Dominum Christum prænuntiaret, sub persona Zorobabelis ea proferens, quæ Domino Christo conveniunt, his verbis: Et ponam sigillum, quia te elegi, dicit Dominus Deus³⁹.

ZACHARIAS PROPHETA.

Hic item Zacharias pari dignatione Christi adventum vaticinatus est, ita loquens: Gaude multum, filia Sion; prædica, filia Jerusalem: ecce rex tuus venit tibi justus et salvans; ipse mansuetus, insidens subjugali et pullo juveni⁴⁰. Quem locum hyperbolice quidem de Zorobabele pronuntiavit: verum ille proprie exitum habuit sub Christo Domino, per Zorobabelem expresso. Ait item: Et dicam ei, Quid plagæ illæ in medio manuum tuarum? et respondebit: Quas accepi in domo dilecta mea⁴¹;

μου Δαυὶδ ἄρχων ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἔσται ποιμὴν εἰς πάντων, ὅτι ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύσονται· καὶ πάλιν λέγει· Καὶ εἶπε πρὸς με· Τὸ ὕδωρ τοῦτο τὸ ἐκπορευόμενον εἰς τὴν Γαλιλαίαν τὴν πρὸς ἀνατολάς, καὶ κατέβαινε ἐπὶ Ἀραβίαν, καὶ ἤρχετο ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπὶ τὸ ὕδωρ τῆς διεκβολῆς, καὶ ὑγιάνει τὰ ὕδατα. ἐπὶ πάντα ἐφ' ἃ ἂν ἐπέλθῃ ἐκεῖ ὁ ποταμὸς, ζήσεται.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁμοίως τοῖς ἄλλοις αἰνίττεται προμηνύων τῆς δευτέρας ἡμῶν καταστάσεως τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὴν πολιτείαν. Δόξα τῷ τὰ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι Θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΔΑΝΙΗΛ.

Οὗτος ὁ Δανιὴλ ἐν Βαβυλῶνι προφητεύων, καὶ αὐτὸς ἀξιωθείς προειπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, καὶ φησιν οὕτως· Καὶ γνώση καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηῆσαι Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο, καὶ τὰ λοιπὰ· καὶ πάλιν· Ἐτμήθη λίθος ἀνευ χειρῶν, καὶ ἐλέπτυνε τὸ ἄστρακον, τὸν σίδηρον, τὸν χαλκὸν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Ἴδου μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ προσήχθη αὐτῷ. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι, αὐτῷ δουλεύσουσιν. Ἡ ἐξουσία, καὶ τὰ λοιπὰ ἐρρήθη.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος σαφέστερον περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ ἐξεῖπε, σημάνας καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἐξουσίαν, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ἃ καὶ σὺν Θεῷ πάντα γεγόνασι, καὶ ἔτι γενήσεται. Δόξα τῷ διὰ πάντων τῶν προφητῶν προκαταγγείλαντι ταῦτα Θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΓΓΑΙΟΣ.

Οὗτος Ἀγγαῖος ἠξιώθη καὶ αὐτὸς προειπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὡς εἰς πρόσωπον Ζοροβάβελ τὰ ἀρμόζοντα τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, λέγων· Καὶ θήσομαι σφραγίδα, διότι σὲ ἠρέτισα, λέγει Κύριος ὁ Θεός.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.

Οὗτος Ζαχαρίας καὶ αὐτὸς ἀξιωθείς προειπεῖν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, λέγων οὕτως· Χαίροις σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· Ἴδου ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πραῆς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον. Ὑπερβολικῶς μὲν εἰς τὸν Ζοροβάβελ εἶρηκε ταύτην τὴν χρῆσιν· τὴν ἐκ βασιν δὲ κυρίως ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ὡς εἰς πρόσωπον Ζοροβάβελ. Ἐτι λέγει, Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτὸν, Τί αἱ πληγαὶ αὐταὶ ἀγαμέσσον τῶν

³⁴ Ezech. xxxiv, 25-25. ³⁵ Ezech. xlvii, 8, 9. ³⁶ Dan. ix, 26. ³⁷ Dan. ii, 45. ³⁸ Dan. vii, 13 seqq. ³⁹ Agg. ii, 24. ⁴⁰ Zachar. ix, 9. ⁴¹ Zachar. xiii, 6.

χειρῶν σου; καὶ ἐρεῖ· Ἄς ἐπλήθυν ἕν τῷ οἴκῳ A
 τῷ ἀγαπητῷ μου· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν Πατάξω
 τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρό-
 βωτα τῆς ποιμνῆς. Ταύτης τῆς χρήσεως μέμνηται
 καὶ ὁ Κύριος ἐν καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε ἤμελλε πα-
 ραδεδοῦσθαι, εἰς ἑαυτὸν ταύτην εἰρηκῶς.

Παραγραφή.

Οὐδὲν ξένον καὶ οὗτος τῶν αὐτῶν τοῖς ἄλλοις λέ-
 γων, καὶ ἐρμηνεύων τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ περὶ τῆς
 καταστάσεως τῆν ἀρχῆν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΜΑΛΑΧΙΑΣ.

Οὗτος ὁ Μαλαχίας, καὶ αὐτὸς προφητεύειν ἀξιω-
 θεὸς, περὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Δεσπότη
 Χριστοῦ· λέγει δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως· Διότι ἀπὸ
 ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται
 ἐν τοῖς ἔθνεσι. Καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσ-
 ἀγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ. Διότι
 μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος
 παντοκράτωρ, καὶ πάλιν λέγει· Ἴδου ἐξαποστελῶ
 τὸν ἄγγελόν μου καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσ-
 ὄπιον σου. Ταύτην ὁ Κύριος τὴν χρῆσιν εἰς ἑαυτὸν
 ἐξέλαβε, καὶ εἰς τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην. Ἐτι λέγει
 ὁ αὐτὸς προφήτης· Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβου-
 μένοις τὸ ὄνομά σου ἡλῖος δικαιοσύνης, καὶ
 ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· καὶ ἐξελεύσεσθε,
 καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνεί-
 μένα. Καὶ καταπατήσετε ἀνέμους, διότι ἔσονται
 σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 ἣ ἐγὼ ποιῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ ἰδὸν
 ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεσβίτην πρὶν
 εἰσεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπι-
 φανῆ. Καθὼς εἶπε Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις· ὅτι καὶ
 ἐὰν θέλητε, δέξασθε περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ,
 Ἀὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι (46). Λοι-
 πὸν ἐπὶ τοὺς τέσσαρας τοὺς μεγάλους βαδιοῦμεν
 πληρώσαντες σὺν τῷ Θεῷ τοὺς 13'.

Παραγραφή.

Ἄλλὰ καὶ οὕτως οὐ ξένα, ἀλλ' ὅμοια τοῖς ἄλλοις
 ἕνδεκα τὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐσόμενα προεμήνυσε, καὶ
 τὴν μεγάλην πάλιν καὶ ἐπιφανῆ τοῦ Κυρίου ἡμέραν,
 ἐν ἣ προπέμψει καὶ τὸν Θεσβίτην Ἡλίαν φησὶν ἔτι
 περιόντα. Δόξα τῷ τὰ πάντα κτίσαντι Θεῷ, καὶ πάλιν
 ἀνακτίσει. Ἀμήν.

Τὸ κείμενον.

Ἄντες μὲν οἱ προφῆται προεφήτευον, καὶ ὑπεμί-
 νησκον τοὺς Ἰουδαίους περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ
 Θεοῦ, ὧν πρὸς τοὺς πατέρας ἐποιήσατο· ὅπως πάντα
 τὰ ἔθνη εὐλογῆσαι ὑπέσχετο ἐν τῷ σπέρματι τοῦ
 Ἀβραάμ, διὰ τῆς κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκο-
 νομίας, καὶ ὅπως ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ὁ Θεὸς πρῶτον
 ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων μετὰ βραχίονος
 ὑψηλοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας,
 καὶ ὅπως αἰχμάλωτοι εἰς Βαβυλῶνα ὑπὸ Ναβουχοδο-
 νόσου ἀπαχθήσονται, καὶ πάλιν μετὰ δόξης ἐπαν-

et paucis interjectis denuo: *Percutiam pastorem:
 et dispergentur oves gregis.* Hunc locum meminit
 Dominus in tempore passionis, cum mox traden-
 dus esset; idque de seipso dixit.

Paragrapha.

Hic alienum nihil ab aliis dixit, et Domini Chri-
 sti in futuro statu imperium interpretatur.

MALACHIAS PROPHETA.

Hic item Malachias, prophetiae dono illustratus,
 quæ ad œconomiam Christi pertinent prædixit.
 Sic vero ait: *Quia ab oriente usque ad occidentem
 nomen meum glorificatum est in gentibus. Et in
 omni loco incensum offertur nomini meo, et sacri-*
ficium mundum: quia magnum est nomen meum in
*gentibus, dixit Dominus omnipotens*⁴²; iterumque
 ait: *Ecce mittam angelum meum, et respiciet viam
 ante faciem tuam*⁴³. Hunc vero locum de se et de
 Joanne Baptista interpretatus Dominus est. Ait in-
 super idem propheta: *Et orietur vobis timentibus
 nomen meum sol justitiæ, et medela in alis ejus.
 Et egrediemini et salietis sicut vituli ex vinculis di-*
missi, et conculcabitis ventos, quia erunt pulvis sub
pedibus vestris in die, in qua ego facio, dicit Do-
minus omnipotens. Et ecce ego mittam **238** *vobis*
Eliam Thesbitem, antequam veniat dies Domini ma-
*gna et illustris*⁴⁴. Quemadmodum ait Dominus Ju-
 dæis, et, si libeat, id de Joanne Baptista accipia-
 tis, *Hic est Elias qui venturus est*⁴⁵. Denum post-
 quam Deo opitulante duodecim prophetas absolvi-
 mus, ad quatuor illos magnos pergamus.

Paragrapha.

Hic quoque non aliena, sed similia duodecim alio-
 rum vaticiniis, de agendis per Christum prænun-
 tiavit, itemque magnum illum et conspicuum Do-
 mini diem prædixit, in quo ipsum Eliam Thesbitem,
 qui adhuc superstes est, præmissurum esse dixit.
 Gloria Deo, qui omnia creavit et iterum restau-
 ravit. Amen.

D

Textus.

Omnes quidem prophætæ vaticinati sunt, Judæos-
 que monuerunt de promissis Dei, quæ patribus
 eorum fecerat; nempe quod per Domini Christi
 œconomiam in semine Abrahamæ benedicendæ forent
 omnes gentes; et quod antea cum brachio excelso
 redemerit eos de servitute Ægyptiorum, et dederit
 eis terram promissionis, et quod a Nabuchodonoso-
 re in Babylonem captivi abducendi sint, iterum
 cum gloria reversuri; tum postea ab Antiocho, et
 a vicinis gentibus ærumnas passuri, quas tamen

⁴² Malach. i, 11. ⁴³ Malach. iii, 1. ⁴⁴ Malach. iv, 2-5. ⁴⁵ Matth. xi, 14.

(46) Cosmas primo quidem quatuor magnos prophetas duodecim parvis subjunxerat: postea vero sive idem Cosmas, sive alius quispiam, magnos cum parvis miscuit, ut supra.

divina virtute superaturi sint : ac denique quod A exspectatus ille ex semine Abrahamæ, ad salutem totius mundi venturus sit, secundum promissa superius data. Hoc prophetarum opus fuit. Quidam autem eorum proprios sibi libros conscripserunt ; qualis David, qui librum Psalmorum composuit, et Daniel, qui in captivitate ea scribere jussus est, quæ ipsi per visiones revelata fuerant ; et si qui alii. Reliqui vero non sibi ipsis scripserunt ; sed in templo scribæ quidam aderant, qui singulorum prophetarum verba, quasi in Diurno rescribebant. Et cum a Deo propheta mitteretur ad quidpiam prædicandum, sive de Jerusalem, quod scilicet in captivitate abducenda esset ; sive de Samaria, sive de aliis locis, sive de reditu ex captivitate, sive de Antiocho, aut de reliquis gentibus, aut demum de Domino Christo ; qua die vaticinabatur, ea die scribæ in album referebant illius prophetæ nomine, quæ ille de quadam re peculiari prænuntiabat : et si elapso tempore de re alia prædiceret, ea rursum **239** scripto consignabant : et quidem ordine illa reponentes in ejusdem prophetæ dictis, quæ denuo ille prædixerat initio alterius capituli perscribentes, et sic totum ejus librum conficiebant. Quamobrem in eorum libris modo capitulum de captivitate Babylonis pertractans, modo aliud de reditu, mox de Christo aliud, rursumque de captivitate, et de reditu invenias. Et, ut in summa dicam, nisi quis caute et considerate legat, pleraque confusa reperiet. Nec illi tantum, sed etiam Regnorum libri eadem ratione in templo descripti fuere singularim ; nimirum quæ Saulem spectabant minutatim tempore Saulis, usque ad finem regni ejus ; et in regno Davidis, quæ sub regno ejus contigerant ; similiterque singulorum regum gesta ipsorum tempore describebantur. Pari modo in scriniis Regum, quæ Paralipomena vocamus, gesta describebant. Pentateuchum vero Moyses scripsit, præteritorum, præsentium et futurorum historiam complectentem ; Jesus similiter librum suum ; Judicum librum in sacro, sive in tabernaculo, scripserunt ; Ruth etiam eodem modo ; Salomon item proprios libros descripsit, Proverbia, Cantica, Ecclesiastem. Nam cum sapientiæ gratiam accepisset a Deo, ad vitam hanc sapienter agendam singulos homines instituebat, prophetiæ gratia minime donatus. Quotquot igitur prophetiæ de Christi œconomia dono ornatos deprehendimus, ordine recensuimus. Jam vero de aliis quatuor prophetis scribendum nobis est, ac recensenda ea quæ de illo prænuntiare meruerunt : quo spectat omnis divinæ Scripturæ scopus. Primo itaque magnum illum præconem Isalam proferimus, qui et figura et sermone, Christi mysterium videre et prænuntiare dignatus est.

JOANNES PRÆCURSOR.

Hic ille est omnium hominum maximus, Joannes Baptista, qui adhuc in utero Spiritu sancto repletus, saliens ac Domino suo præcurrere gessens

ἤξουσι· καὶ πάλιν πείσονται κακὰ ὑπὸ Ἀντιόχου καὶ τῶν περιζῆθῶν, καὶ ὅπως τούτων δυνάμει θείᾳ περιγενήσονται· καὶ τότε ὁ προσδοκώμενος ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ ἤξει ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς ἀνωθεν ἐπαγγελίας. Τοῦτο τὸ ἔργον τῶν προφητῶν. Τινὲς μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἑαυτοῖς συνέγραψαν τὰς ἰδίᾳς βίβλους· οἷον ὁ Δαυὶδ συνθεὶς τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν, καὶ Δανιὴλ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ κελευσθεὶς γράψαι ἅπερ αὐτῷ δι' ὀράσεων ἀπεκαλύφθη· ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς. Οἱ δὲ λοιποὶ οὐχ ἑαυτοῖς συνέγραφον, ἀλλὰ γραμματεῖς ἦσαν ἐν τῷ ἱερῷ, οἱ ἔγραφον ἐκάστου προφήτου, ὡς ἐπὶ ἡμερολογίου, λόγον. Καὶ ἤνιχα ἀπεστέλλετο ὑπὸ Θεοῦ προφήτης κηρύξαι τι, ἢ περὶ Ἰερουσαλήμ, ὅτι μέλλει αἰχμαλωτίζεσθαι, ἢ περὶ Σαμαρείας, ἢ περὶ ἐτέρων τόπων, ἢ περὶ τῆς ἐπανόδου, ἢ περὶ Ἀντιόχου, ἢ περὶ τῶν περιζῆθῶν, ἢ περὶ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· καθ' ἣν ἡμέραν προεφήτευσεν, ἔγραφον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου ἐκείνου ὃ ἐκήρυττε, τούτο ἐστὶ περὶ ἐνὸς πράγματος· καὶ πάλιν μετὰ καιρῶν, εἰ ἐκήρυξε περὶ ἐτέρου πράγματος, πάλιν ἔγραφον, ὑποτάσσοντες εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοῦ λόγον, ὡς ἀρχὴν κεφαλαίου ποιούμενοι ὃ ἐκήρυξε, καὶ οὕτως πάντα τὴν βίβλον αὐτοῦ συνετίθεσαν. Ὅθεν ἔστιν εὐρεῖν ἐν ταῖς αὐτῶν βίβλοις κεφάλαιον ἀρμόζον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλῶνος, ἢ εἰς τὴν ἐπάνοδον, καὶ εὐθέως περὶ Χριστοῦ ἕτερον, καὶ αὐθις πάλιν περὶ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς ἐπανόδου λέγον. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐὰν μὴ παρατετηρημένως τις ἀναγνῆ, συγκεχυμένα τὰ πλεῖστα εὐρήσει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αἱ Βασιλεῖαι τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐν τῷ ἱερῷ ἐγράφησαν κατὰ μέρος· τῷ Σαοὺλ τὰ τοῦ Σαοὺλ κατὰ μέρος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Σαοὺλ, τὰ ἕως τοῦ Σαοὺλ· ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Δαυὶδ, τὰ ἕως τοῦ Δαυὶδ, ὁμοίως τὰ ἐκάστου βασιλέως, τὰ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ἐγράφοντο. Ὅμοίως ἔγραφον καὶ ἐν τοῖς σκληροῖς τῶν Βασιλέων ἃς καλοῦμεν Παραλειπομένας. Τὴν δὲ Πεντάτευχον Μωϋσῆς ἔγραψε, ἱστορίαν προγεγονότων, καὶ γινομένων, καὶ ἐσομένων. Ἰησοῦς πάλιν τὴν ἰδίαν βίβλον· τοὺς Κριτὰς πάλιν ἐν τῷ ἱερῷ, ἤγαυον ἐν τῇ σκηνῇ· ὁμοίως καὶ τὴν Ροῦθ· Σολομῶν πάλιν τὰ ἴδια ἔγραψε, τὰς τε Παροιμίας, καὶ τὰ Ἄσματα, καὶ τὸν Ἐκκλησιαστήν. Σοφίας γὰρ χάριν εἰληφώς παρὰ Θεοῦ, καὶ πάντα ἀνθρωπίνου νοουθετῶν σοφῶς ἀναστρέφεσθαι ἐν τῷδε τῷ βίῳ, προφητείας χάριν οὐκ εἰλήφει. Ὅσους οὖν εὐρομεν προφητείας ἀξιοθέντας περὶ τῆς κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκονομίας, ἐτάξαμεν. Ἔτι δὲ γράφομεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων τεσσάρων προφητῶν, ὅσα ἠξιώθησαν προεἰπεῖν· ἐν ἧ ἀφορᾷ πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς. Προφέραμεν τοίνυν τὸν μεγαλοφωνότατον Ἠσαΐαν πρῶτον, ὃς καὶ τύπῳ καὶ λόγῳ ἠξιώθη ἰδεῖν καὶ προεἰπεῖν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ.

Οὗτος ὁ μείζων πάντων ἀνθρώπων Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὃ ἔτι ἐν κοιλίᾳ Πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς, καὶ σκιρτῶν καὶ ἐπειγόμενος προδραμεῖν τοῦ

Κυρίου ἑαυτοῦ ὁ μέγας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐτοιμάζων αὐτῷ λαὸν κατασκευασμένον, ὁ τῶν προφητῶν ἀνώτερος, καὶ τῶν ἀποστόλων προγενέστερος, ὁ μέσος τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὁ τελευταῖος ἐν νόμῳ, καὶ τῆς Νέας ὑποδέκτης, ὁ παρόντα τὸν Δεσπότην Χριστὸν πᾶσιν ὑποδεικνύς, ὁ τῇ σκληραγωγίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπεραίρων, καὶ τῇ διακονίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπερβᾶς, ὁ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου προσελθὼν, καὶ τὸν Ἡλίαν ὑπερβαίνων ἐν τῷ βαπτίζειν τὸν Κύριον, ὁ λύχνος ὁ καιόμενος πρὸ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος παρόντα τὸν Κύριον ὑποδείκνυσι λέγων, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου ὁ ἀμνὸν ὡς θυόμενον καλέσας, καὶ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου αἴροντα, ὡς ἀπαλλάττοντα τὸν κόσμον τῆς ἀμαρτίας, διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀφάρτους, καὶ ἀθανάτους, καὶ ἀτρέπτους ἀποτελῶν. Τοιαύτης διακονίας καὶ τοιούτων πραγμάτων μηνυτῆς ἠξιώθη ὁ μέγας οὗτος Ἰωάννης εἶναι.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁ μείζων πάντων ἀνθρώπων Ἰωάννης, ὁ πατέρα καὶ μητέρα συμπροφήτας κεκτημένος ὅς οὐ μόνον τὸν τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγὸν παρόντα τὸν Δεσπότην Χριστὸν ὑποδείκνυσιν, ἀλλὰ καὶ κριτὴν αὐτὸν ἀποφαίνει τοῦ παντός εἶναι λέγων Ὁὐ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσθέστω. Οὗτος πάλιν βασιλείαν οὐρανῶν προκηρύττει, καὶ ὁδοποιεῖ τῷ μετ' αὐτὸν ἐρχομένῳ, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔργῳ δεικνύοντι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἥτις ἐστὶ δευτέρα κατάστασις. Δόξα τῷ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι Θεῷ, καὶ πάλιν ἐν Χριστῷ ἀνακτιζόντι. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.

Οὗτος Ζαχαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ αὐτὸς προφητείας ἀξιωθεὶς, ἐβόα περὶ τε τοῦ ἰδίου τέκνου, ἅμα δὲ καὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, οὕτως, Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ ὁδοποιεῖς γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ.

Η ΠΡΟΦΗΤΙΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ.

Αὕτη ἡ προφήτις Ἐλισάβετ, ἥτις ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἠξιώθη προφητεῦειν περὶ τε τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Παρθένου, λέγουσα οὕτως, Καὶ πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρὸς με; Ἀμφότεροι προκηρύττειν ἀξιωθέντες ὁ τε πατήρ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Προδρόμου περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Η ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΜΑΡΙΑΜ.

Αὕτη ἡ ἁγία Παρθένος Μαριάμ, τὸν πύλογμένον καρπὸν τῷ κόσμῳ ἀσπύρως ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἀποκυήσασα ἥτις καὶ πρὸ τοῦ τόκου χαίρουσα μηνύει τοῦ τιχτομένου τὴν ἀξίαν, καὶ φησιν Ἴδοὺ γὰρ, ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ καὶ πάλιν Ἄντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς

A erat : magnus in conspectu Dei, præcursor Christi, qui paravit ipse plebem perfectam, prophetarum supremus, apostolos ætate præcurrens, medius inter Vetus et Novum Testamentum, postremus in lege, susceptor Novi Testamenti, qui præsentem Dominum Christum omnibus indicavit, qui victus asperitate omnes homines superavit, et ministerio suo omnes item homines præcessit : qui in spiritu et virtute Eliæ præivit, ipsumque Eliam antecelluit, quod Dominum baptizaverit : lucerna accensa ante solem justitiæ. Hic præsentem **240** Dominum indicat his verbis : *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* ⁴⁶ ; agnum vocans, utpote qui immolatus sit, et mundum a peccato liberet, homines per resurrectionem incorruptos, immortales et immutabiles efficiens. Hic demum magnus Joannes dignus habitus est, qui talis ministerii taliumque rerum præco esset.

Paragrapla.

Hic est Joannes omnium maximus hominum, qui et patrem et matrem comphetas habuit, quique non modo secundi status principem Dominum Christum præsentem ostendit, sed illum universi judicem esse pronuntiat dicens : *Cujus ventilabrum in manu ejus ; et purgabit arcam suam ; et congregabit triticum in horreum suum, paleam autem comburet igni inexstinguibili* ⁴⁷. Hic item regnum cœlorum prænuntiat, et post se venienti viam parat, qui in seipso regnum cœlorum reipsa ostensus erat : quod est secundus status. Gloria Deo qui omnia ex nihilo ad existentiam produxit, ac rursus in Christo eadem restauravit. Amen.

ZACHARIAS PROPHETA.

Hic Zacharias sacerdos, et ipse prophetico dono illustratus, clamabat, una de proprio filio, et de Domino Christo loquens his verbis : *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis ; præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus* ⁴⁸.

ELISABET PROPHETISSA.

Hæc est Elisabet prophetissa, quæ ex Spiritu sancto prophetiam edere meruit tam de Christo Domino quam de sancta Virgine, dicens : *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me* ⁴⁹ ? Ambo quippe, pater scilicet et mater Præcursoris, Dominum Christum prænuntiare meruerunt. Ipsi gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. Amen.

VIRGO MARIA.

Hæc est sancta Virgo Maria, quæ benedictum fructum mundo sine semine, ex Spiritu sancto peperit : quæ item ante partum gaudens, nati dignitatem significat et dicit : *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* ⁵⁰ ; ac rursus : *Suscepit Israel puerum suum, ut recordetur misericordie, sicut locutus est ad patres nostros, Abraham*

⁴⁶ Joan. 1, 29. ⁴⁷ Luc. iii, 17. ⁴⁸ Luc. 1, 76.

⁴⁹ ibid. 45. ⁵⁰ ibid. 48.

et **241** *seculi usque in sæculum*⁵¹. Ipsi gloria in A
sæcula sæculorum. Amen.

ANNA PROPHETISSA *filia Phanuel.*

Hæc item Anna filia Phanuel, Deo confessionem de ipso [Christo] emisit in templo, quando ipsum parentes in templum in diebus purgationum suarum detulerunt, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est⁵².

SYMEON.

Hic est justus ille Symeon, qui suscepto in ulnas Domino Christo, Deum rogabat ut jam sibi vitæ finem adduceret, prout sibi a Spiritu revelatum fuerat, hæc dicens: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*⁵³.

DOMINUS CHRISTUS.

Hic est Dominus universorum Christus, de quo omnis prophetia hominibus prænuntiata est, ad quem respicit omnis creatura, et cui omnis lingua confitebitur, ad gloriam Dei genua flectens. Christus terminus omnis prophetiæ, iudex vivorum et mortuorum, lumen de lumine, Filius Dei vivi, cui omnis creatura subdita est, cœlestium, terrestrium et infernorum, qui per seipsum clamabat: *Lex et prophetæ usque ad Joannem prædicaverunt Christum*⁵⁴. Ipsi gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. Amen. C

Prologus de apostolis.

Ut itaque promiseramus, nos scilicet demonstraturos esse, priscos viros et prophetas omnes mysterium Christi prænuntiavisse, omnesque a primo parente Adamo usque ad Joannem Baptistam, ad futurum statum respicere, ita præstitum a nobis est: quod etiam Dominus Christus et discipuli apostolique ejus clare deinde prædicarunt, esse videlicet futuram vitam, præsentem multo meliorem, quam in seipso nobis prius exhibuit Dominus Christus, quando a mortuis resurrexit, et in cœlum ascendit: quam etiam prius illi aliqua ratione et scopo prænuntiaverunt, et qui post venerunt clarius prædicant, neminemque eorum unquam, sive ex recentibus, sive ex antiquis, alium statum et vitam sive antiquiorem sive posteriorem, præterquam illas duas, prædicasse aut **242** commentos esse demonstravimus; imo etiam Deum rerum omnium naturam condere orsum, hos duos solum status constituisse; hunc primum esse, in quo versaremur, definiens: deindeque futurum, quem spectat omnis Dei prophetarumque ejus scopus. Pudore itaque suffundantur Græci, qui cœternum Deo mundum esse supponunt, quique vitam priorem constituentes, resurrectionem corporum negant. Confundantur item illorum sequaces, qui Christianismum quidem proli-

πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἡ ΠΡΟΦΗΤΙΣ ΑΝΝΑ ἡ τοῦ Φανουήλ.

Ἄννη Ἄννα τοῦ Φανουήλ, καὶ αὐτὴ ἀνθομολογούμενη τῷ Θεῷ περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, ἤνικα ἀνήνεγκαν αὐτὸν οἱ πρόγονοι εἰς τὸ ἱερὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, παραστῆσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται.

ΣΥΜΕΩΝ.

Οὗτος ὁ δίκαιος Συμεὼν, ὅστις δεξάμενος ἐν ἀγκάλαις τὸν Δεσπότην Χριστὸν παρακάλει τὸν Θεὸν, ἀπολυθῆναι τῆς ζωῆς, καθὼς ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, λέγων οὕτως: *Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν καοῦ σου Ἰσραήλ.*

Ο ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.

Οὗτος ὁ Δεσπότης τῶν ὅλων Χριστὸς, περὶ οὗ πάσα προφητεία τοῖς ἀνθρώποις προσηνύθη: πρὸς δὲ ἀφορᾶν πᾶσα κτίσις, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, εἰς δόξαν Θεοῦ κάμπουσα γόνυ. Χριστὸς τὸ πέρας πάσης προφητείας, ὁ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ φωτός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὃ πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτέτακται ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, ὅστις καὶ δι' ἑαυτοῦ ἐβόα, Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεκήρυξαν τὸν Χριστὸν. Αὐτῷ ἡ δόξα σὺν Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Πρόλογος περὶ τῶν ἀποστόλων.

Καθάπερ οὖν ἐπηγγειλάμεθα τοὺς ἀρχαίους ἀνθρώπους δεῖξαι, καὶ τοὺς προφῆτας πάντας περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου προσηρηκότας, καὶ ὅτι πάντες ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ μέχρις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἀφορῶσι, τοῦτο πεποιθήκαμεν· ὅπερ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ τοῦτου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι διαῤῥήδην λοιπὸν ἐκήρυξαν· ὡς ἐστὶ τις μέλλουσα κατάστασις κρείττων τῆς ἐνταῦθα πολὺ, ἣν ἐν ἑαυτῷ πρῶτος ἡμῖν ἔδειξεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθώς· ἦν καὶ οἱ πρῶτοι σκοπῶ τινι ἐμήνυσαν, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαφῶς διαγγέλλουσι· καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν πώποτε οὔτε τῶν νεωτέρων, οὔτε τῶν ἀρχαίων, ἐτέραν ποτὲ κατάστασιν, ἢ πρεσβυτέραν, ἢ μεταγενεστέραν τούτων τῶν δύο, ἐκήρυξαν ἢ ἐφαντάσθησαν· ἀλλ' ὅτι ἀρξάμενος ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὴν κτίσιν πᾶσαν, τὰς δύο ταύτας μόνον καταστάσεις ἐποίησε· ταύτην πρῶτον ὀρίσας πολιτεύεσθαι, εἴθ' οὕτως τὴν μέλλουσαν, εἰς τὴν ἀφορᾶν πᾶς ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ. Αἰσχυνέσθωσαν τοίνυν οἱ Ἕλληνες οἱ συναἰδίου τῷ Θεῷ τὸν κόσμον ὑποτιθέμενοι· καὶ προδοτήν καταγγέλλοντες, καὶ ἀνάστασιν σωμάτων ἀθετοῦντες. Αἰσχυνέσθωσαν καὶ οἱ τούτων ἐπακόλουθοι, οἱ χριστιανίζειν μὲν δοκοῦντες, τὰ δὲ ἔργα τὰ τῶν Ἑλ' ἡ-

⁵¹ Luc. i, 54. ⁵² Luc. ii, 22. ⁵³ ibid. 28-32. ⁵⁴ Luc. xvi, 16.

ων φρονουντες, οι λεγοντες σφαιροειδη ειναι τον ουρανόν. Ουδεν γαρ και αυτοι ετερον, ὧν οι Ἕλληνες καταγγέλλουσιν· ἀλλ' τον κόσμον εν φθορᾷ τῶν σωμάτων ειναι, και ἀνάστασιν σωμάτων μηδέποτε γινεσθαι, μήτε ἐτέραν κατάστασιν. Αἰσχυνέσθωσαν Μανιχαῖοι και Μαρκιωνισταί, τὰς σάρκας ἀποβαλλόμενοι, και πονηρὰς ἀρχῆς αὐτὰς ποιήματα καταγγέλλοντες. Αἰσχυνέσθωσαν πάντες ὅσοι ἀθετοῦσι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς σὺν τῷ νοῦ αὐτῶν, τουτέστιν Εὐτυχή, Ἀρειός, Ἀπολλινάριος, και πάντες ὅσοι κατ' αὐτούς. Αἰσχυνέσθωσαν πάντες οι αἰρετικοί, οι μη ὁμολογοῦντες ἓνα Θεόν εν τρισὶν ὑποστάσεσι γνωριζόμενόν τε και προσκυνούμενον, ποιητὴν οὐρανοῦ και γῆς ὑπάρχοντα, και τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν μη ὁμολογοῦντες, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. Αἰσχυνέσθωσαν τῶν Ἰουδαίων οι ἄπιστοι οι τον προσδοκώμενον μη δεξάμενοι, μήτε Χριστιανικὴν ἀνάστασιν ὁμολογοῦντες· ἀλλὰ τοιαύτην οἶαν νῦν πολιτευόμεθα, γαμουῦντες και γαμιζόμενοι. Εὐγε δὲ εὐγε, χαρὰ τε και ἀγαλλίασις τοῖς ὄντως Χριστιανοῖς, τοῖς πειθομένοις πάση τῇ θείᾳ Γραφῇ, Παλαιᾷ τε και Καινῇ Διαθήκῃ, τοῖς ποδηγηθεῖσιν ἐκ του νόμου και πιστεύουσι Χριστῷ, και πᾶσιν οἷς ἐκήρυξε, και ἐτι λεγοντι· Ὁ νόμος και οι προφηταὶ ἕως Ἰωάννου προεκήρυξαν, και, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου του Βαπτιστου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανοῦν βιάζεται, και βιασται ἀρπάξουσιν αὐτήν· ἵνα εἴπη· Ὅτι ὅσοι ἑαυτοὺς βιάζονται, και πολιτεύονται δικαίως, και μη ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις ἐξακολουθοῦσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πιστεύουσιν, ἐκεῖνοι ταύτης τυγχάνουσιν. Ἀμέλει και μήτηρ Ἰωάννου και Ἰακώβου αἰτησαμένη τον Κύριον, ἓνα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ εἶναι, και ἓνα ἐξ ἐυωνύμων εν τῇ βασιλείᾳ, ἀπεκρίνατο αὐτῇ, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοιμάσται παρὰ του Πατρὸς μου· ὡς ἂν, Τὸ μὲν δῶρον του Θεοῦ πᾶσιν ἐφήπλωται, τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν και γενέσθαι ἀφθάρτους και ἀθανάτους και ἀτρέπτους· τὸ δὲ προτιμᾶσθαι ἐτέρου, οὐ δῶρον τουτο, ἀλλ' ἐτοιμασία του Θεοῦ τοῖς καλῶς πιστεύουσι και βιοῦσι· πάλιν γάρ λεγει ὁ Κύριος, Δεῦτε, οι εὐλογημένοι του Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἠτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, και πότε ἠτοιμάσθη φησὶν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου προσειπών.

Ὁ κοσμογράφος τοίνυν Μωϋσῆς, και οι λοιποὶ πάντες προφηταί, και ἀρχαῖοι ἄνθρωποι, περὶ τῶν δύο τουτων καταστάσεων και μόνων εἰκόντες, και ἐτέρας μη μνημονεύσαντες, ἀλλὰ ταῦτα μόνον προκηρύξαντες και συγγραψάμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ και ὁ Κύριος παραγεγονώς, και οι τουτου μαθηταί, εὐαγγελισταί, και ἀπόστολοι οὐδεν ετερον ἀνεκήρυξαν, ἢ τὰς δύο ταύτας και μόνον καταστάσεις· τί ἐτι λείπεται περὶ πίστεως, ὡς ὅτι ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀληθῆ; Τίς οὐκ ἐντραπήσεται τον ὄχλον τῶν προρόρήσεων, τὰς ἐκβάσεις τῶν προφητειῶν, τον ὄχλον τῶν σημείων και τῶν παραδόξων θαυμάτων, αὐτὴν τὴν πολιτείαν πάντων τῶν ἁγίων και του Δεσπότη Χριστου, και τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, τὴν συμφωνίαν τῆς Παλαιᾶς

Α *teri videntur, re autem, quemadmodum et Græci, sentiunt, dicentes sphaericum esse coelum: quique nullam aliam quam Græcorum sententiam tuentur; verbi gratia, mundum semper in corruptione corporum versari, resurrectionem corporum nunquam fore, neque alium esse statum. Confundantur Manichæi et Marcionistæ, qui carnem abjiciunt, et eam mali principii opificium esse prædicant. Confundantur omnes qui animas nostras cum mente earum vilipendunt, id est, Eutyches, Arius, Apollinarius, et quotquot illis similes sunt. Pudore afficiantur omnes hæretici, qui non confitentur unum Deum in tribus hypostasibus cognitum et adoratum, cœli et terræ opificem, qui carnis nostræ resurrectionem non confitentur, neque angelum, neque spiritum. Confundantur* B *Judæi increduli, eum, qui expectabatur, non admittentes, neque Christianam resurrectionem confitentes, sed solum vitam præsentem similem, in qua nubent et nubentur. Verum euge, euge, gaudium et exsultatio vere Christianis, qui universæ divinæ Scripturæ, tam Veteri quam Novo Testamento obsequuntur, qui lege ducente, Christo et omnibus quæ ipse prædicavit crediderunt, hisque dictis obtemperaverunt: Lex et prophetæ usque ad Joannem prædicaverunt⁵⁵; et: A diebus Joannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud⁵⁶; ac si dicat: Quotquot sibi vim inferunt, ac juste conversantur, nec propriis cogitationibus obsequuntur, sed Deo fidem habent: hi regnum illud obtinent. Et vero matri Joannis et Jacobi a Domino petenti, ut unus ex filiis suis a dextris ejus, alter vero a sinistris collocaretur in regno ipsius, respondit ille: Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo⁵⁷; id est, donum quidem Dei ad omnes extenditur, scilicet ut resurgant ex mortuis, et fiant incorrupti, immortales et immutabiles; quod vero alius alii præponatur, id donum non est, sed præparatio Dei iis, qui recte crediderint ac vixerint. Ait quippe iterum Dominus: Venite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite præparatum vobis regnum⁵⁸; quando autem præparatum fuerit adjicit, a constitutione mundi.*

D **243** *Mundi itaque descriptor Moyses ac reliqui omnes prophetæ, prisceque viri, cum de duobus solum hisce statibus locuti sint, nec alium memoraverint, sed eos tantum prænuntiaverint ac scripto consignaverint; nec illi duntaxat, sed etiam ipse Dominus, qui ad nos venit, ejusque discipuli, evangelistæ et apostoli, nihil aliud prædicaverint quam duos illos status: quid adhuc superest difficultatis circa fidem, num illa sint vera? Quis non reveretur prædictionum multitudinem, eventus prophetiarum, signorum ac prodigiorum numerum, ipsam omnium sanctorum, Domini Christi et apostolorum ejus conversationem, Veteris Testamenti cum Novo consensum? Quisnam ex illis cum aliis dissensit,*

⁵⁵ Luc. xvi, 16. ⁵⁶ Matth. ii, 12. ⁵⁷ Matth. xxv, 24.

⁵⁸ Matth. xxv, 34.

sphæricumque cælum esse narravit? Quis hujus mundi præexistentiam prædicavit, aut æternum esse mundum pronuntiavit, aut corporum resurrectionem negavit, aut illam Christi œconomiam, qua justi homines in cælum ascendunt? Verum omnes, quasi uno duce divino Spiritu, eadem ipsa verbis, operibus, figuris prænuntiarunt, omnesque futurum statum respiciunt. Ipse vero Dominus Christus in Evangeliiis, quo loco versaturi sint, tum justi perfecti, tum medii, quo item impii, declarat. Et quidem de justis perfectis id ostendit, cum ad se evocans illos sic alloquitur: *Venite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi*;⁵⁹ de impiis autem, cum iis qui a sinistris sunt ait: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, paratum diabolo et angelis ejus*⁶⁰; ac si dicat, justis quidem, sursum in cælum interiorius, positum ultra visibile hoc firmamentum; impiis vero, deorsum in terram, quo diabolus coniectus est. Restat ut eorum qui in medio sunt locum quæramus. Ait itaque in parabola decem virginum, quinque prudentes in thalamum, id est in cælum, cum sponso ingressas esse, quia, utpote prudentes, virginitatem et misericordiam elegerant, fatuas vero, quæ unam tantum ex illis elegerant, aliam vero despexerant, extra thalamum mansisse, cum clausam januam invenissent, et audivissent: *Discedite a me, nescio vos*⁶¹, neque ingredi permissas, neque cum impiis condemnatas, sed extra thalamum manentes.

φῶνος, κεκλεισμένην εὐροῦσαι τὴν θύραν, καὶ ἀκούσασαι, Ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οὔτε εἰσελθεῖν συγχωρηθεῖσαι, οὔτε μετὰ τῶν ἀσεβῶν

Ita igitur unusquisque recta nec dissimulata fide et proba vita instructus, in regnum cum fiducia ingreditur: contra vero, qui nihil eorum habent, neque rectam fidem scilicet, neque probam vitam, ut cum diabolo circa terram degant damnantur. Qui autem aliud quidem habent, alio autem carent, quasi medii sunt, damnati ut extra **244** thalamum, seu extra firmamentum mancant. Species vero sive honorum sive suppliciorum prorsus scire nequimus, nisi prius intra res ipsas constituamur; sed quasi in figura tantum et exemplo suppliciorum et bonorum hujusce vitæ, futura subindicavit. Neque enim poteramus alio modo, novas res illas nondum experti, intelligere; sed quatenus ænigmatically exprimi poterant, eatenus eas expressit ille: *Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo*⁶², suprema omnium hujusce vitæ bona deligens, bonisque illis comparans; similiter, pessima quæque, ignem, vermem, tartarum; stridorrem dentium, tenebras, et alia id genus, quia inter hujus vitæ supplicia pro gravioribus habentur, illis suppliciis comparavit: cum non possiat bona illa, neque supplicia, neque medius inter ea status cogitatione percipi: sed ille alius status præsentis vita longe præstantior sit, multoque ipsi antecellat;

καὶ Καινῆς Διαθήκης; Τίς ἐξ αὐτῶν διεφώνησε πρὸς τοὺς ἄλλους, σφαιροειδῆ τὸν οὐρανὸν ἐξηγησάμενος, ἢ προὑπαρξίν τούτου τοῦ κόσμου ἐκήρυξεν, ἢ ἀίδιον εἶναι τὸν κόσμον ἀπεφάνητο, ἢ ἠθέτησε τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἢ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένην οἰκονομίαν τοῦ ἀνέρχεσθαι τοὺς δικαίους ἀνθρώπους εἰς τὸν οὐρανόν; Ἄλλὰ πάντες ὡς ἐξ ἐνὸς θεοῦ Πνεύματος ποδηγούμενοι, τὰ αὐτὰ διὰ λόγων, καὶ δι' ἔργων, ἢ τύπων προσηφύνασαν, καὶ πάντες εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἀφορῶσι. Καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις δηλοῖ, ἐν ᾧ μέλλουσιν ἀναστρέφεσθαι οἱ τέλειοι δίκαιοι, καὶ οἱ μέσοι, καὶ οἱ ἀσεβεῖς· καὶ περὶ μὲν τῶν τελείων δικαίων, ὡς ὅταν προσκαλήται αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν λέγων· *Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*· περὶ δὲ τῶν ἀσεβῶν, ὡς ὅταν τοῖς ἐξ εὐωνύμων λέγῃ· *Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ*· ἵνα εἴπῃ, τοῖς μὲν δικαίοις, ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν ἐσώτερον τούτου τοῦ ὀρωμένου στερεώματος· τοῖς δὲ ἀσεβεῖσι, κάτω περὶ τὴν γῆν, ἔνθα καὶ ὁ διάβολος κατ' ἐρρίφη. Λοιπὸν τῶν μέσων ἀνάγκη ζητῆσαι τὸν τόπον. Λέγει τοίνυν ἐν τῇ παραβολῇ τῶν ἰ' παρθένων, ὡς αἱ ε' φρόνιμοι εἰσῆλθον μετὰ τοῦ νυμφίου εἰς τὸν νυμφῶνα, τουτέστιν εἰς τὸν οὐρανόν· ἐπειδὴ περ καὶ τὴν παρθενίαν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην, ὡς φρόνιμοι ἐπελέξαντο· αἱ δὲ μωραὶ, φησὶ, τὸ ἐν ἐπιλεξάμεναι,

C τοῦ δὲ ἐτέρου καταφρονήσασαι, ἔμειναν ἔξω τοῦ νυμφῶνος, κατὰ κριθεῖσαι, ἀλλὰ μείνασαι ἔξω τοῦ νυμφῶνος.

Οὕτως οὖν ἕκαστος ἔχων πίστιν ὀρθὴν ἀνυπόκριτον καὶ βίον καλόν, μετὰ παρρησίας εἰσέρχεται εἰς τὴν βασιλείαν· οἱ δὲ ἐναντίοι, οἱ μηδὲ ἐν τούτων ἔχοντες, μήτε πίστιν ὀρθὴν, μήτε βίον εὐθῆ, μετὰ τοῦ διαβόλου περὶ τὴν γῆν κατακρίνονται. Οἱ δὲ ἐν μὲν ἔχοντες, ἐν δὲ μὴ ἔχοντες, μέσοι τινές εἰσιν, ἔξωθεν μένειν τοῦ νυμφῶνος κατακρινόμενοι, τουτέστι τοῦ στερεώματος. Τὸ δὲ εἶδος τῶν ἀγαθῶν, ἢ τῶν τιμωριῶν ἀδύνατον εἰδέναι ἡμᾶς, εἰ μὴ ἐντὸς αὐτῶν τῶν πραγμάτων γενώμεθα· ὡς ἐν ὑποδείγματι δὲ μόνον τῶν ἐνταῦθα τιμωριῶν καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν, ἐσήμανε τὰ μέλλοντα. Οὐδὲ γὰρ ἐνῆν ἡμᾶς ἄλλως ἀκοῦσαι, μήπω πείραν εἰληφότες, καινῶν τινῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅσον ἦν αἰνιγματωδῶς εἰπεῖν, εἶπεν, *Ὅτι Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε τῷ υἱῷ αὐτοῦ γάμους, τὰ πάντων ἀνώτερα τῶν τοῦ βίου τούτου ἀγαθῶν ἐκλεξάμενος, καὶ ὁμοίως τοῖς ἐκεῖσε ἀγαθοῖς· ὁμοίως καὶ τὰ χεῖριστα, πῦρ, σκόληκα, τάρταρον, καὶ βρυγμὸν ὀδόντων, καὶ σκότος καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, ἐπειδὴ ταῦτα τῶν ἐνταῦθα τιμωρητικῶν δεινότερα τυγχάνουσι, τούτοις αὐτὰ ἔξωμοίωσεν. Οὔτε δὲ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἐκεῖ δυνατὸν ἀναλογίσασθαι, οὔτε τὰ δεινὰ, οὔτε τὰ μέσα τούτων· ἀλλ' ἐτέρα τις κατάστασις ἐστὶ κρείττων πολὺ, καὶ λίαν πολὺ καθόλου ὑπάρ-*

⁵⁹ Matth. xxv, 34. ⁶⁰ ibid. 41. ⁶¹ ibid. 12. ⁶² Matth. xxii, 2.

χουσα, τῶν ἐνταῦθα· ὡσπερ κρείττων ὑπάρχει ὁ βίος οὗτος, τοῦ ὅτε ἤμεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς ἡμῶν. Ἀναλογίσασθαι γὰρ δεῖ πῶς ἤμεν ἐσωθῆν τῆς κοιλίας διάγοντες· ἐν σκότῳ, ἐν αἵματι, ἐν φλέγματι, ἐν χολῇ, καὶ βορβόρῳ, καὶ κόπρῳ, καὶ πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ δυσωδίᾳ συμφυρόμενοι, καὶ ἐν πάσῃ ἀγνωσίᾳ ὑπάρχοντες· παρακύψαντες δὲ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἕτερά τινα θεωροῦμεν, ὧν τὴν πείραν οὐπω παρελήφαμεν, ἀνέσεως ἕκτασιν, ἀέρος ἀναπνοὴν, ἀπολαυσιν φωτὸς καλλίστου, κατασκευὴν κόσμου, τεχνίτου καὶ πανσόφου ὀημιούργημα, καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐμπιπλάμενοι· ἅπερ πάντα οὔτε εἰδέναι ἡμᾶς δυνατόν, οὔτε ἐνθυμηθῆναι, οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτε ἀπολαῦσαι ἐνὸς τούτων, ἔτι ὄντας ἐν τῇ κοιλίᾳ. Οὕτως καὶ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν καθόλου κρείττονα τυγχάνουσιν τῶν ἐνταῦθα, ἀδύνατον ἡμᾶς ἀναλογίσασθαι, ἔτι ὄντας ἐν τούτῳ τῷ βίῳ, ἢ ἐνθυμηθῆναι ἢ φαντασθῆναι, εἰ μὴ ἐντὸς αὐτῶν τῶν πραγμάτων γενόμεθα· "Ἄ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, φησὶν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν." Ὡσπερ τοίνυν ἐνταῦθα κοινὸν δῶρον ἅπασιν κεχάρισται ὁ Θεός, τὸν ἥλιον ἀνατέλλων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχων ἐπ' ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, οὕτω καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει κοινὸν δῶρον πᾶσι χωρίζεται, ἀθανασίαν, καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ ζωὴν, καὶ ἀτρεπτότητα· κατὰ δὲ τὰς προτέρας πράξεις ἕκαστος ἐαυτῷ ἐφέλκεται, εἴτε τὴν βασιλείαν, εἴτε τὴν τιμωρίαν, εἴτε ἀνοδὸν ἐν οὐρανῷ, εἴτε μονὴν περὶ τὴν γῆν, εἴτε περὶ τὴν μέσσην τάξιν. Πάντα δὲ αἰώνια καὶ ἀπέραντα τυγχάνει, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ τούτων χεῖριστα. Καθόλου δὲ ἐκεῖνη ἡ κατάστασις τῆς ἐνταῦθα πολὺ καὶ πάνυ πολὺ διενήνοχε. Πρὸς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἠτοιμασμένα τοῖς δικαίοις ἀντιῳιαστελλόμενα τὰ τῶν ἀσεβῶν, ἐσχάτη τιμωρία καὶ κρίσις ἀνηλεὲς τυγχάνει· ἀναλογεῖ γὰρ τῇ καταστάσει ἐκεῖνη ἡ ταύτης κρίσις καὶ τιμωρία. "Ἐλθωμεν λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους, καὶ δείξωμεν καὶ αὐτοὺς συμφώνως τοῖς παλαιοῖς λέγοντας, ταύτας καὶ μόνας τὰς δύο καταστάσεις παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι, ταύτην πρώτην ἐν ἣ καὶ διάγομεν νῦν, καὶ τὴν μέλλουσαν εἰς ἣν πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἀφορῶμεν. Διαγράψωμεν οὖν καὶ τὸν πρῶτον τῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαῖον λέγοντα περὶ τῶν τοιούτων.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ.

Οὗτος πρῶτος τῶν εὐαγγελιστῶν συγγραψάμενος Εὐαγγέλιον. Εὐαγγέλιον δὲ λέγεται ἀγαθῶν πραγμάτων ἀγγελία. Οὗτος διωγμοῦ γενομένου ἐν Ἱεροσολύμοις ὅτε τὸν Στέφανον ἐλιθοβόλησαν, μέλλων καὶ αὐτὸς τὰ Ἱεροσόλυμα καταλιπεῖν, αἰτησάντων αὐτόν τινων τῶν πιστῶν, ἔγγραφον αὐτοῖς διδασκαλίαν καταλιπεῖν, δοκιμάσας τὴν ἐν σαρκὶ μάλλον ἐπὶ γῆς διατριβὴν τοῦ Κυρίου, αὐτοῖς ἀνεγράψατο· εἰκόνα πολιτείας ἐναρέτου, καὶ διαγωγῆς οὐρανόου, καὶ ἐν Θεοῦ ἀναστροφῆς, αὐτοὺς διδάξαι προθέμενος. Τοῦτον οὖν τὸν σκοπὸν ἀποσώζων ἄρχεται ταῖς ἐαυτοῦ συγ-

A quemadmodum hæc vita longe præstat illi, quam in utero matris agebamus. Nobiscum enim reputare opus est, quo pacto degebamus in utero; in tenebris, in sanguine, in phlegmate, bili, luto, stercore, in immunditiis omnimodis, in fetore versantes, inque omni rerum ignorantia. In hanc autem vitam ingressi, longe alia videmus, quorum experimentum nondum ceperamus, liberiores extensionem, aeris respirationem, pulcherrimæ lucis voluptatem et usum, mundi compositionem, sapientissimi artificialis opus, idque Dei cognitionis lumine repleti; quæ omnia, dum in utero essemus, neque nosse, neque cogitatione assequi, neque audire, neque vel uno eorum frui poteramus. Pari modo futurum statum, præsentī omnino præstantiorem, dum in hac vita sumus, intelligere prorsus aut imaginari nequimus, nisi intra res ipsas constituamur. Nam, inquit, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se* ⁶³. Sicut ergo commune in hac vita donum omnibus Deus elargitus est, dum solem oriri facit super justos et injustos, ac pluit super bonos et peccatores ⁶⁴; ita et in futura vita commune donum omnibus imperit, immortalitatem scilicet, incorruptionem, vitam et immutabilitatem: verum quisque secundum pristina opera, sive regnum, sive supplicium, sive ascensum in cælum, sive commorationem circa terram, aut denique medium quemdam statum sibi procurat et pertrahit. Istæc porro omnia æternæ et infinita sunt, sive bona, sive pessima. Ille vero status a præsentī multum, imo immane quantum differt. Quod si bona justis præparata cum impiorum pœnis comparentur, **245** hæc sane pro extremo supplicio ac pro immitissima damnatione habeantur: damnatio quippe et supplicium ad illam vitam proportionē quadam confertur. Restat ut ad evangelistas et apostolos transeamus, ostendamusque eos, cum priscis consonantes, duos illos solum status a Deo adornatos esse declarare; videlicet hunc præsentem in quo nunc degimus, et futurum ad quem Christiani omnes respicimus. Jam a primo evangelistarum Matthæo, his de rebus loquente, scribere aggrediamur.

D. MATTHÆUS EVANGELISTA.

Hic evangelistarum primus Evangelium suum scripsit. Evangelium autem dicitur bonarum rerum nuntium. Hic facta Hierosolymis persecutione, cum lapidatus Stephanus est, Hierosolymis discessurus, rogantibus quibusdam fidelibus, ut sibi doctrinam scripto consignatam relinqueret, ut experimento noverat, carnalem Domini in terra conversationem eis descripsit, ut probi instituti, cœlestis vitæ, divinæque conversationis imaginem ipsis traderet. Hoc itaque scopo insistens, librum suum sic orditur, *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii*

⁶³ I Cor. ii, 9. ⁶⁴ Matth. v, 25.

Abraham⁶⁵; ac si diceret: Ad vos, o fidelissimi, sermonem dirigens, stupendæ generationis, optimæ conversationis, cœlestis instituti, novique status librum edo. Quoniam Deus Abrahamo et Davidi pollicitus est, futurum esse ut in semine eorum benedicerentur omnes gentes, ipsumque semen eorum in sæculum regnaret; illius ego ortum describo, per quem ex eorum semine prodeuntem, Deus mundum benedicit et restaurat, æternumque regnum elargitur; quomodo scilicet futuri status princeps sit, novo ac decenti more conceptus ac genitus, atque cum omni justitia et sanctitate sine peccato conversatus. Quemadmodum enim protoplastus Adam Ex terra nondum sata, nec aratro ab homine subacta, divina virtute productus est, sic et ille secundi status princeps, ex hominibus, et ut quis dixerit, ex terra virgine, sine semine, sine viro, virtute Spiritus sancti prodiit: rursumque sicut tunc femina ex masculo producta est, sic contra masculus ex femina producitur: ac quemadmodum item ille a diabolo victus humano generi mortem intulit, sic et iste, devicto hoste, mortem ex humano genere eliminavit, ac immortalitatem vitamque sine termino ipsi procuravit. Hæc porro similiaque cum eloqui in proposito haberet beatus Matthæus, scripturam narrationemque suam sic contexuit, quomodo sine semine conceptus sit ex Spiritu sancto, ac proficiens ætate, sine peccato

246

versatus sit, ac vitæ institutum secundum legem, et Evangelium, omnemque justitiam impleverit: quo pacto tentatori traditus, victor evaserit, ac insuperabilis manserit, atque ultra stadii locum adversarium naturæ humanæ projecit: hinc vero Judæorum insidiis appetitus ac morti ab iis injuste traditus, eam libenter generis causa suscepit, ut vetus chirographum congruenter discissum, cruci affigeret, ac mortem pro omnibus debitam ipse ut rationabilis hostia lucret, sese inculpatum Deo offerens. Demum vero cum post triduum resurrexisset ex mortuis, mortis solutionem omnibus ostendit, omnesque gaudere jubet, quod ipse imperium mortis sustulerit. Memorat item Matthæus ascensum in cœlum, etiamsi non in fine libri, sed in ipso opere, cum de Joanne Baptista agit his verbis: *In diebus illis venit Joannes Baptista, prædicans in deserto Judææ et dicens: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*⁶⁶; ac si diceret, *Habitatio illa in cœlis jam prope est ut, adveniente Christo, exhibeatur. Imo etiam in beatitudinibus, et passim in libro suo regni cœlorum meminit, maxime vero quando cum Pharisæis et Sadducæis de resurrectione edisserens Dominus ita loquitur: Nam in resurrectione neque nubent, neque nubentur; sed sicut angeli Dei in cœlo*⁶⁷. Hunc in libro beati Matthæi evangelistæ scopum deprehendere est.

γραφῆ, μέμνηται βασιλείας οὐρανῶν· ἐξαιρέτως δὲ ὅτε πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους διαλεγόμενος περὶ ἀναστάσεως ὁ Κύριος, λέγων οὕτως· Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσι, οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ. Οὗτος ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ μακαρίου Ματθαίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

γράφαις λέγων οὕτως· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υιοῦ Δαυὶδ, υιοῦ Ἀβραάμ· τοῦτο λέγων· Πρὸς ὑμᾶς, ὧ πιστότατοι, τὸν λόγον ποιούμενος παραδόξου γενέσεως, καὶ ἀρίστης πολιτείας, καὶ διαγωγῆς οὐρανίου, καινοπρεποῦς καταστάσεως, ὑμῖν ἐκτίθεμαι βίβλον. Ἐπειδήπερ πρὸς τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεὸς ἐπαγγελίας ἐποίησατο, ἐνευλογεῖσθαι διὰ τοῦ σπέρματος αὐτῶν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύειν· αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἐξ αὐτῶν σπέρματος, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον εὐλογεῖ καὶ ἀνακτίζει, καὶ βασιλείαν αἰώνιον χαρίζεται, τὴν γένεσιν διηγοῦμαι· ὅπως ἀρχηγὸς ἐστὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, καινοπρεπῶς συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς καὶ ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγιότητι ἀναμαρτήτως πολιτευσάμενος. Ὡσπερ γὰρ ὁ πρωτόπλαστος Ἀδὰμ ἐκ γῆς μήπω σπαρείσης, μηδὲ γεωργηθείσης παρὰ ἀνθρώπου, δυνάμει θεῆς παρήχθη, οὕτω καὶ ὁ τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγὸς ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἂν τις εἴποι, Ἐκ παρθένου γῆς ἀσπόρως, ἀνευ ἀνδρὸς, δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρήχθη· καὶ ὡσπερ πάλιν τότε τὸ (ἦλυ ἐκ τοῦ ἄρρενος παρήχθη, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄρρεν ἐκ τοῦ θήλεος παρήχθη· καὶ ὡσπερ ἐκεῖνος ἠττηθεὶς ἐκ τοῦ διαβόλου τὸν θάνατον τῷ γένει παρεισηγάγεν, οὕτω καὶ οὗτος νικήσας τὸν θάνατον ἐκ τοῦ γένους κατήργησε, καὶ τὴν ἀθανασίαν καὶ ζωὴν ἀτελεύτητον τῷ γένει προσεκτήσατο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα σκοπὸν ἔχων εἰπεῖν ὁ μακαρίτης Ματθαῖος, ἐξέθετο τὴν ἑαυτοῦ Γραφὴν· ὅπως ἐγένετο συλληφθεὶς ἀσπόρως ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ὅτι προβάς ἐν ἡλικίᾳ, ἀναμαρτήτως ἐπολιτεύσατο, τὴν τε κατὰ νόμον πολιτείαν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην ἐπλήρωσε· παραδοθεὶς δὲ καὶ τῷ πειράζοντι, νικητὴς ἀνεφάνη, ἀήττητος διαμείνας, καὶ ἐξω τοῦ σκάμματος ὑπερακοντίσας τὸν ἀντίπαλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· εἶτα καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλευθεὶς καὶ παραδοθεὶς ἀδίκως εἰς θάνατον, δέχεται καὶ τοῦτον ὑπὲρ τοῦ γένους ἐκοντῆς· ἐν εὐλόγως τὸ παλαιὸν χειρόγραφον σχίσας τῷ σταυρῷ προσηλώσῃ, καὶ τὸν ὑπὲρ πάντων ὀφειλόμενον θάνατον ὡς θυσία λογικὴ ἀποτίσῃ, ἑαυτὸν ἄμωμον προσενέγκας τῷ Θεῷ. Τότε λοιπὸν τριήμερος ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, πᾶσιν ἔδειξε τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν, καὶ χαίρειν πᾶσι παρεγγυᾷ, τοῦ θανάτου τὸ λήπτον τὸ κράτος καθελών.

Μέμνηται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ματθαῖος τῆς ἀνόδου τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ καὶ μὴ ἐν τῷ τέλει, ἀλλ' οὖν γε ἐν αὐτῇ τῇ συγγραφῇ, ἠνίκα λέγει περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ οὕτως· Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας, καὶ λέγων· Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἵνα εἴπη, Τὸ οἰκητήριον τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς λοιπὸν ἑτοιμὸν ἐστὶ, τοῦ Χριστοῦ παραγινόμενου, ἀναδεικνυσθαι.

Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς μακαρισμοῖς καὶ ἐν πάσῃ τῇ συγ-

⁶⁵ Matth. 1, 8. ⁶⁶ Matth. 11, 1, 2. ⁶⁷ Matth. 22, 30.

ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ.

A

Οὗτος ὁ δεύτερος, Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐντειλαμένου αὐτῷ, Μάρκος συγγραψάμενος Εὐαγγέλιον · ὅς ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἦτοι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ βάπτισμα συγγραψάμενος, ὃ τύπος ἦν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, δι' ἧς εἰς ἀθάνατον καὶ ἀτρεπτον ζωὴν ἀναγεννώμεθα. Εἶτα καὶ αὐτὸς τοὺς πειρασμοὺς εἰρηκῶς, καὶ τὴν νίκην, ὁμοίως καὶ τὴν ἐπιβουλήν, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐτέλεσε τὴν αὐτοῦ Γραφήν. Μέννηται δὲ καὶ αὐτὸς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, κηρύττοντος ἡγγικέναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἅπερ πάντα καὶ αὐτὸς σύμφωνα τῷ μακαρίῳ Ματθαίῳ ἐφθέγγετο. Εἰς γὰρ σκοπὸς ἐστὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τῆς Νέας Διαθήκης κήρυξ ὑπάρχων, ταυτὰ τῷ πρὸ αὐτοῦ ἡμῖν συνέγραψεν, ἐκ τῆς κατὰ τὸ βάπτισμα ἱστορίας ἀρξάμενος · ἥτις καὶ τύπος ἐστὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως · λέγω δὲ τῆς καινῆς καὶ οὐρανίου πολιτείας · ὅπως τε ἐβαπτίσθη, καὶ ἐπολιτεύθη, καὶ ἀπεκτάνθη, καὶ ἀνέστη, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεβήθη · ἐνθα ἐστὶ τῆς δευτέρας καταστάσεως ὁ τόπος καὶ ἡ πολιτεία. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι καὶ προμηνύσαντι Θεῷ καὶ νῦν πληρῶσαντι, καὶ πληροῦντι. Ἀμήν.

ΛΟΥΚΑΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ.

Οὗτος Λουκάς ὁ τρίτος τῶν εὐαγγελιστῶν, ὅς θεωρήσας πολλοὺς ἐπιχειρηκότας ἀναγράψασθαι Εὐαγγέλια, καὶ ἐκ καρδίας πολλὰ πραττομένους, αὐτὸς τάχιστα πρὸς τὸν ἴδιον μαθητὴν Θεόφιλον συγγράφει λέγων, ἀσφαλιζόμενος μὴ παρασυρῆναι τοῖς ἐκείνων πλάσμασι, μηδὲ παρατραπῆναι ὧν πρώτην μεμάθηκεν · *Ἴνα γινῶς, φησὶν, ἀκριβῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν.* Διηγεῖται τοίνυν αὐτῷ ὅσαπερ καὶ παρέδωκεν αὐτῷ, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γενέσεως Ἰωάννου, τοῦτο διδάσκων, ὅτι καὶ τοῦ Προδρόμου ἡ γένεσις παράδοξος ἦν. Εἶτα τὴν αὐτὴν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καὶ αὐτὴν παραδόξως, διηγησάμενος γεγενῆσθαι κατὰ τὴν τοῦ προλαβόντος Ματθαίου σκοπὸν, εἰρηκῶς κατὰ ἀναποδισμὸν τοῦ αὐτοῦ προγόνου · ὡς ἐκ τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἀβραάμ · ἔτι τε παρατείνας ὡς ἐκ τοῦ Ἀδάμ ὑπάρχει · μὴ εὐρηκῶς ὑστερόν τινα, ἐπὶ τὸν Θεὸν λοιπὸν ἀνέδραμε, λέγων, τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τοῦ ἀρξαμένου τῆς κτίσεως, κατὰ τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα, καὶ ποιήσαντος τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ. Εἶτα πάλιν καὶ αὐτὸς ὅμοια τοῖς ἄλλοις εἰρηκῶς, περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῶν πειρασμῶν, ἔτι τε καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως · μετὰ ταῦτα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπαγγέλλει, καὶ ὅτι οὕτως πάλιν ἐλεύσεται. Καὶ τελειοῖ καὶ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν, εἰς ἓνα σκοπὸν ἀφορῶν ὃν πάντες προσδοκῶσι, τοῦτο διδάσκων καὶ τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν τὸν θεοφιλῆ Θεόφιλον.

⁶⁸ Luc. i, 4. ⁶⁹ Luc. iii, 38.

MARCUS EVANGELISTA.

Hic Marcus secundus est, qui Romæ jussu Petri Evangelium conscripsit, quique Evangelii, sive evangelicæ conversationis initium duxit a baptisate, quod erat figura resurrectionis ex mortuis, per quam ad immortalem et immutabilem vitam regeneramur. Deinde postquam tentationes ac victoriam et ipse narraverat, atque insidias, mortem et resurrectionem, demum Scripturam suam claudit. Meminit et ipse quoque Joannis Baptistæ, prædicantis appropinquare regnum cælorum, quæ omnia ille beati Matthæi Evangelio consona enuntiavit. Unus quippe est totius divinæ Scripturæ scopus.

Paragrapha.

Et hic quoque Novi Testamenti præco, eadem quæ prior ille nobis conscripsit, orsus ab historia baptismi, qui resurrectionis ex mortuis typus est; videlicet novæ et cœlestis vitæ: narratque quomodo baptizatus, et conversatus sit, qua ratione mortuus sit, resurrexerit, et in cœlos ascenderit, ubi ille secundi status et vitæ locus est. Gloria Deo, **247** qui ab initio hæc præparavit et prænuntiavit, et nunc implevit et implet. Amen.

LUCAS EVANGELISTA.

Hic est Lucas, tertius evangelistarum, qui cum videret multos Evangelia describere aggressos esse, ac multa ex se suoque Marte conflinxisse, statim ad discipulum suum Theophilum rescribit, monens ne eorum confictionibus deciperetur, neu ab iis, quæ prius edidicerat, averteretur, his verbis: *Ut cognoscas, inquit, sedulo eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem*⁶⁸. Enarrat igitur ea quæ jam ipsi tradiderat, orsus a Joannis natalibus, narransque Præcursoris quoque ortum admirandum fuisse. Deinde vero Domini Christi quoque secundum carnem natalia, item mirabilibus plena, enarrat, ac, secundum Matthæi scopum, qui ipsum præcesserat, ejus progenitores, retroversus numerando, recenset, ac ex Davide et Abrahamo ortum narrat; hinc vero retrocedens, ex Adamo prodiisse refert: ac cum neminem ultra reperiat, ad Deum denique recurrit, dicens, *qui fuit Dei*⁶⁹, qui scilicet creationem orsus est, secundum sacrum præconem Moysen, et protoplastum Adamum condidit. Deinde postquam aliis Evangeliiis similia narravit, de baptisate, de tentationibus, præterea vero de morte et de resurrectione; postea, tam in Evangelio, quam in Actibus, ascensum ejus in cælum enuntiat, additque sic denuo venturum esse. Et sic ille quoque librum suum claudit, ad unum scopum, quem expectant omnes, respiciens, atque sic erudiens religiosissimum Theophilum discipulum suum.

Paragrapha.

Hic quoque Novi Testamenti præco, eadem quæ alii protulit, ab ortu Præcursoris iniens, hinc ad ejus natalia progressus, illius item vitæ genus enarrans; similiterque de evangelica vita edisserens, nempe de baptismo, de morte, de resurrectione, demumque de ascensu in cælum, ubi secundi nostri status domicilium existit. Gloria Deo qui hæc ab initio præparavit ac prænuntiavit, et jam implevit in diesque implet. Amen.

Paragrapha alia.

Hic item a multitudine exercitus angelorum celebratam Dei gloriam conscripsit, quod illi in ortu secundum carnem Domini Christi præstitere, gaudentes, exultantes, ac dicentes: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum* ⁷⁰: illam olim eorum tristitiam, quam ob protoplastum **248** hominem susceperant depellentes, ac de secundi Adami natalibus lætantes.

JOANNES THEOLOGUS.

Hic theologus Joannes evangelistarum princeps, a Christo plus omnibus adamatus, qui supra pectus Domini recubuit, atque inde, ceu ex perenni fonte, mysteria hausit; cui Ephesi versanti trium aliorum evangelistarum libri a fidelibus traditi sunt: quos ille acceptos bene habere pronuntiavit: sed quædam in illis ommissa fuisse, quæ enarrare necesse esset. Rogatus autem a fidelibus, ipse quoque librum suum edidit, ac quodammodo quod prætermissum fuerat supplevit; exempli causa, de nuptiis in Cana, de Nicodemo, de Samaritana, de regulo, de cæco nato, de Lazaro, de indignatione Judæ, quod mulier Dominum unxisset, de accedentibus Græcis, de lotione pedum, ac de aliis ad doctrinam pertinentibus quæ in medio habentur, de Paraclete; præcipue vero Christi deitatem clare prædicavit, illudque ceu libri sui fundamentum præmisit: quæ omnia ab aliis prætermissa fuerant. A deitate igitur orsus, statim ad humanitatem ejus progressus est, ac ea omnia narravit, quæ jam ab aliis dicta fuerant, baptisma, tentationes, mortem, resurrectionem. Deinde vero ea omnia addit, quæ post resurrectionem fecit: quod scilicet januis clausis ingressus sit, quod manus, pedes et latus ostenderit, quod cum ipsis comederit et biberit, iterque fecerit, quod oculos eorum continerit ne viderent ipsum: quod quoties vellet confestim evanesceret, quod docentis more Mariæ dixerit: *Ne me tangas* ⁷¹, his docens immortalium conversationem cum mortalibus non congruere, sed potius in cælo esse. Ideoque jubet illam discedere, ac discipulis nuntiare illud: Ascendo in cælum, quo vos etiam ascensuri estis. Hæc omnia cum scripsisset ille, librum suum clausit, unumque scopum cum aliis evangelistis habet, quod videlicet ex hoc statu in futurum respicere

A

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος ὁ κήρυξ τῆς Νέας Διαθήκης τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ἐξεῖπεν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ Προδρόμου, ἐλθὼν καὶ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, εἰπὼν δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν εὐαγγελικὴν, λέγων δὴ βάπτισμα, θάνατον, ἀνάστασιν, εἰς ὕστερον καὶ αὐτὸς τὴν ἀνοδὸν τὴν εἰς οὐρανὸν κατήγγειλεν, ἔνθα ἐστὶ τὸ τῆς δευτέρας ἡμῶν καταστάσεως κατοικητήριον. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι, καὶ προμηνύσαντι περὶ τούτων Θεῷ, καὶ νῦν πληρώσαντι, καὶ πληροῦντι. Ἀμήν.

Παραγραφὴ ἑτέρα.

Οὗτος πάλιν συνέγραψε τοῦ πλήθους τῆς στρατιᾶς τῶν ἀγγέλων τὴν δοξολογίαν, ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα χαίροντων καὶ ἀγαλλιώντων καὶ λεγόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· τὴν πάλαι κατήφειαν αὐτῶν, τὴν διὰ τὸν πρωτόπλαστον ἄνθρωπον, νῦν ἀποθέμενοι, χαίροντες ἐπὶ τῇ τοῦ δευτέρου Ἀδάμ γεννήσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ.

Οὗτος ὁ θεολόγος Ἰωάννης ὁ ἑξάρχος τῶν εὐαγγελιστῶν, ὁ πλείω πάντων ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Κυρίου ἀνακεκλιμένος, ὁ ἐκεῖθεν ὡς ἐξ ἀενάου πηγῆς τὰ μυστήρια ἀρυόμενος· ᾧ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι ἐπεδόθησαν τῶν ἐτέρων τριῶν εὐαγγελιστῶν ὑπὸ τῶν πιστῶν αἱ συγγραφαί· καὶ δεξάμενος εὖ ἔχειν αὐτάς ἀπεφήνατο· τινὰ δὲ ἐν αὐτοῖς παραλελειφθαι ἔφη, ἅτινα καὶ ἀναγκαῖον ἦν διηγήσασθαι. Καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν πιστῶν, ἐξέθετο καὶ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν, τρόπον τινὰ παραλελειμμένον ἀνεπλήρωσε· ὅλον περὶ τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου, περὶ Νικοδήμου, περὶ τῆς Σαμαρείτιδος, περὶ τοῦ βασιλικοῦ, περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, περὶ τοῦ Λαζάρου, περὶ τοῦ τὸν Ἰουδαίαν ἀγανακτεῖν, διὰ τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρω, περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων, περὶ τοῦ νιπτήρος, καὶ περὶ ἐτέρων διδασκαλιῶν, ἐν μέσῳ εἰρημένων, περὶ τοῦ Παρακλήτου· ἐξαιρέτως δὲ καὶ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ φανερῶς κηρύξας, θεμέλιον τῆς αὐτοῦ συγγραφῆς αὐτῷ προτάξας· ἅπερ ἅπαντα παραλελειμμένα τοῖς ἄλλοις ἦν. Ἀρξάμενος τοίνυν ἀπὸ τῆς θεότητος, μετελήλυθεν εὐθέως καὶ ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ· εἰπὼν καὶ αὐτὸς ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προεῖρητο, βάπτισμα, πειρασμούς, θάνατον καὶ ἀνάστασιν. Εἶτα πάλιν προστίθησιν ὅσα μετὰ τὴν ἀνάστασιν πεποίηκεν, ὡς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθεν, ὡς ἔδειξε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὴν πλευρὰν, ὡς συνέφαγε καὶ συνέπιεν αὐτοῖς, ὡς συγκωδοιπόρησεν, ὡς ἐκράτει τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ μὴ ὄραν αὐτὸν, ὡς ὅτε ἐβούλετο ἄθροον πάλιν ἀπελιμπάνετο, ὡς διδασκαλικῶς τῇ Μαρτῆ ἔλεγε· *Μὴ μου ἄπτου, διδάσκων διὰ τούτων ὡς τῶν ἀθανάτων ἡ διαγωγή μετὰ θνητῶν οὐχ ἀρμόζει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν οὐρανῷ ἐστὶ τῶν ἀθανάτων ἡ διαγωγή.* Διὰ τοῦτο καὶ λέγει αὐτῇ ἀπελθεῖν, καὶ εἰπεῖν τοῖς μαθηταῖς, ὅτι Ἀναβαίνω εἰς τὸν οὐρανὸν, ἔνθα καὶ ὑμεῖς μέλλετε

⁷⁰ Luc. ii, 14. ⁷¹ Luc. xx, 17.

ἀνιέναι. Ταῦτα πάντα συγγραψάμενος καὶ αὐτὸς, ἄ οporteat : ad quem respicit omne divinitus inspi-
 ἔτέλεσε τὴν ἑαυτοῦ γραφὴν ἕνα σκοπὸν ἔχων οὐν ratum Vetus et Novum Testamentum.
 τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς, διδάξαι, ὅτι ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως ἐπὶ τὴν μέλλουσαν δεῖ ἀφορᾶν, πρὸς
 ἣν ἀφορᾶ πᾶσα ἡ θεόπνευστος Παλαιὰ τε καὶ Καινὴ Διαθήκη.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τῆς Νέας Διαθήκης κήρυξ ἀναφανείς, τὰ παραλειμμένα τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς συγγραψάμενος, καὶ ἀναπληρώσας τὰ λοιπὰ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ἐξεῖπε, βάπτισμα, πολιτείαν, θάνατον, καὶ ἀνάστασιν, καὶ ἀνοδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανόν· ἔνθα ἐστὶ τῶν ἀθανάτων καὶ δικαίων ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων τὸ κατοικητήριον, τουτέστι τῆς δευτέρας καταστάσεως ὁ τόπος. Δόξα τῷ ταῦτα ἐτοιμάσαντι, καὶ προμηνύσαντι, καὶ ἔτι πληροῦντι. Ἀμήν.

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.

Οὗτος Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, ὁ τὰς **B**
 κλεῖς τῶν οὐρανῶν πιστευθεὶς, ὁ ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὁμολογίᾳ θεμελιωμένην ἔχων τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ τρίτον ἀρνησάμενος καὶ τρίτον ὁμολογήσας, ὁ γενναίως τὸν σταυρὸν κατακάραν παρακαλῶν ὑπομείναι, καὶ οὗτος τὸν αὐτὸν τοῖς εὐαγγελισταῖς ἀποσώζων σκοπὸν, οὕτως ἐν ταῖς Πράξεσιν ἔφη· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι, καὶ τέρασι, καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε· τοῦτον τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἐκδοτὸν λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες, ἀνείλετε· ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου· εἶτα πάλιν κατιῶν, Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες. Τῇ δεξιᾷ **C**
 οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. Οὐ γὰρ Δαυὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς· λέγει δὲ αὐτός, **E**
 Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ἀσφαλῶς οὖν γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Σκοπητέον ἐνταῦθα, πῶς πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν τῶν εὐαγγελιστῶν εἰς ὀλίγους πάνυ στίχους περιέγραψεν, εἰπὼν περὶ αὐτοῦ καὶ τὴν θρεψαμένην αὐτὸν Ναζαρέτ, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀνὴρ τυγχάνει, ὡς δεῦτερος Ἀδάμ, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ θαυμάσια εἰργάζετο ὁ Θεός, καὶ ὅτι συγχωρήσει ἰδίᾳ ἀπεκτάνθη ὑπὸ τῶν ἀνόμων, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀνέστησεν ἀθάνατον καὶ ἀτρέπτον, τοῦτο γὰρ ἔφη, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καὶ ὅτι τῇ θεῖᾳ δυνάμει ὑπερυψωθείς εἰς οὐρα· ἣν ἀνελήλυθε, κάκειθεν κατέπεμψε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐ γὰρ ἕτερός τις ἀνελήλυθεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ Δαυὶδ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, περὶ οὗ καὶ ὁ Δαυὶδ εἶπε· **E**
 Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· καὶ, Ἀσφαλῶς Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν.

Ἐτι δὲ πάλιν λέγει πρὸς Κορνήλιον οὕτως· Ἰησοῦν

Paragrapha.

Et hic quoque Novi Testamenti præco declaratus, ea quæ ab aliis evangelistis ommissa fuerant conscripsit, et quæ in aliis deerrant implevit : similiterque narravit baptismum, conversationem, mortem, resurrectionem et ascensum in cælum, ubi est immortalium et justorum hominum, angelorumque domicilium, sive locus secundi **249** status. Gloria ei qui hæc paravit, et prænuntiavit, ac jam implet. Amen.

PETRUS APOSTOLUS.

Hic est Petrus apostolorum coryphæus, cui concreditæ sunt claves regni cælorum, qui in confessione sua fundatam habet Ecclesiam, qui ter negavit, et ter confessus est, qui generose crucem inverso capite sustinere rogavit, qui et ipse eundem quem evangelistæ scopum servat, sic in Actibus verba faciens : *Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis et signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis : hunc definito consilio et præscientia Dei traditum apprehendentes, et per manus iniquorum affigentes, interemistis : quem Deus suscitavit, solutis doloribus mortis* ⁷². Sub hæc autem : *Hunc Jesum suscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dexterâ igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis et auditis. Non enim David ascendit in cælos ; dicit autem ipse : Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia Dominum et Christum eum Deus fecit, hunc* Jesum, quem vos crucifixistis* ⁷³. Hic porro observes velim, eum totum evangelistarum argumentum paucis versiculis circumscripsisse, cum de ipso loquens Nazaretam, quæ ipsum aluerat, memoravit, aitque ipsum a Deo virum esse, utpote secundum Adamum, ejusque opera Deum mirabilia patrasse : item quod permissione propria occisus sit ab iniquis, et quod Deus ipsum, ut immortalem et immutabilem (id enim ait), suscitaverit, solutis doloribus mortis, et quod divina virtute exaltatus, in cælum ascenderit, atque inde Spiritum sanctum emiserit. Neque enim alius quispiam, vel ipse David, ascendit in cælum, sed ipse Dominus, de quo ait David : *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ⁷⁴, et, *Certissime Dominum ipsum et Christum fecit* ⁷⁵.

Ait iterum ad Cornelium : *Jesum a Nazaret, quo-*

⁷² Act. II, 22-24. ⁷³ ibid. 32-36. ⁷⁴ Psal. cix, 1. ⁷⁵ Act. II, 56.

modo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute : qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quia Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum et in Jerusalem : quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo, nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexisset a **250** mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est qui definitus est a Deo iudex vivorum et mortuorum. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum ⁷⁶. Similiter, quando claudum sanavit, ita dixit : Pœnitimini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii, a facie Domini ; et miserit eum, qui prædicatus est vobis, Jesum Christum, quem oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os omnium sanctorum ejus prophetarum ⁷⁷. Memorat item Moysis locum illum : Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ⁷⁸. Et iterum infert : Et omnes prophetæ a Samuel et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos. Vos estis filii prophetarum, et testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham : Et in semine tuo benedicentur omnes familie terræ. Vobis primum Deus suscitans Filium suum Jesum, misit eum benedicientem nos, dum convertimini singuli a nequitia vestris ⁷⁹. His omnibus testimonium perhibet beatus Petrus, quemadmodum et evangelistæ, ac declarat omnes prophetas hæc omnia prænuntiasse, quod scilicet Deus secundum alium statum novum effecerit et efficiat, quem per os omnium prophetarum prænuntiavit ; neque dixit alium, ante hunc, statum existisse, neque post futurum, alium fore denuntiavit : sed cum omnibus una prophetis et apostolis, duos tantum esse, hunc scilicet et futurum, declaravit.

ποίηκε καὶ ποιεῖ, ἦν καὶ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν, καὶ οὔτε πρὸ ταύτης τῆς καταστάσεως εἶπεν ἑτέραν εἶναι, οὔτε μετὰ τὴν μέλλουσαν, ἑτέραν ἀπεφάνητο, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων δύο μόνως ἐξείπε, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν.

Paragrapha.

Cum in turris constructione homines olim cum Deo concertantes, in cælum conscendere vellent, eorum divisis linguis Deus ipsos re infecta dimisit. In novissimo autem temporum, cum ad hominum salutem venisset, et naturam nostram in cælum deduxisset ; hinc in die Pentecostes, reliquorum hominum in cælum ascensum prænuntians, linguas iterum, in unum cœlitus coactas, apostolis concessit. Tum vero Petrus, Novi hujusce Testamenti magnus præco constitutus, in medio prædicans, et eas quæ sibi a Christo concredita fuerant cœlorum claves gestans, cum fiducia clamabat, eadem ipsa proferens, quæ evangelistæ conscripserunt :

Α τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διήλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἐν τῇ γῶρᾳ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὃν ἀνεῖλον κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν, οἵτινες συνεζάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ, καὶ διαμαρτύρασθαι ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν. Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσι, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ἐνόμιτος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Ὁμοίως πάλιν, ὅτε τὸν χῶλον ἴσατο, οὕτως φησὶ· Μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας, ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως, ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεκηρυγμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν. Καὶ μέμνηται τῆς χρήσεως Μωϋσέως τὸ, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός· καὶ πάλιν ἐπιφέρει, Καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ, καὶ τῶν καθεξῆς, ὅσοι ἐλάλησαν καὶ προκατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας· ὑμεῖς ἐστε υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραάμ· Καὶ τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πικριαὶ τῆς γῆς. Ὑμῖν πρῶτον ὁ Θεὸς ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτόν εὐλογοῦντα ἡμᾶς, ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν. Τούτοις πᾶσι μαρτυρεῖ καὶ ὁ μακαρίτης Πέτρος, ὡσπερ καὶ οἱ εὐαγγελισταί, καὶ ὅτι πάντες οἱ προφῆται προκατήγγειλαν ταῦτα πάντα, ὅτι ὁ Θεὸς δευτέραν τινὰ κατάστασιν καινὴν πε-

ποίηκε καὶ ποιεῖ, ἦν καὶ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν, καὶ οὔτε πρὸ ταύτης τῆς καταστάσεως εἶπεν ἑτέραν εἶναι, οὔτε μετὰ τὴν μέλλουσαν, ἑτέραν ἀπεφάνητο, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων δύο μόνως ἐξείπε, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν.

D

Παραγραφή.

Ἐπὶ τῆς πυργοποιίας θεομαχοῦντές ποτε οἱ ἄνθρωποι ἐβούλοντο εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν, τούτων τὰς γλώσσας σχίσας ὁ Θεὸς, ἀπράκτους πεποίηκεν. Ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν καιρῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων παραγεγονώς, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν εἰς οὐρανὸν ἀναγαγὼν, τῇ ἡμέρᾳ τῆς ν' προμηνύων καὶ τῶν λοιπῶν τὴν ἀνοδὸν, διὰ Πνεύματος ἁγίου οὐρανὸθεν πάλιν τὰς γλώσσας συνάξας, τοῖς ἀποστόλοις δίδωσι. Καὶ σταθεῖς ὁ τῆς Νέας ταύτης Διαθήκης μέγας κήρυξ Πέτρος, ἐν μέσῳ δημηγορῶν, καὶ ἃς ἐπιστεύθη παρὰ Χριστοῦ κλεῖδας τῶν οὐρανῶν βασιτάζων, ἐδῶκα μετὰ παρήρησίας ἃ καὶ οἱ εὐαγγελισταί συνεγράψαντο· βάπτισμα, πολιτεία, θάνατος, ἀνά-

⁷⁶ Act. i, 32-43. ⁷⁷ Act. iii, 19-21. ⁷⁸ Deut. xviii, 15. ⁷⁹ Act. iii, 24-26.

στασιν, ἀθανασίαν, χάριν καὶ ἀφθαρσίαν. Τοῦτο γὰρ βούλεται λέγειν, *Λύσεις τῆς ὠδίνος τοῦ θανάτου*· καὶ ὁμοίως τὴν ἀνοδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ καιροῦς ἀναψύξεως καλεῖ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν, καὶ ταύτην λέγει τὴν προεπηγγελμένην εὐλογίαν τῷ Ἀβραάμ· καὶ διὰ πάντων τῶν προφητῶν αὐτὴν κηρυττομένην ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀρχηγὸν αὐτῆς τὸν Δεσπότην Χριστὸν εἶναι, δι' οὗ πάντα τὰ ἔθνη εὐλογοῦνται καὶ δοξάζονται παρὰ Θεοῦ. Δόξα τῷ ταῦτα ἐτοιμάσαντι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ.

Οὗτος ὁ Στέφανος ὁ τῆς Νέας Διαθήκης πρωτομάρτυς, καὶ πρωτοδιάκονος, ὁ τὸν μέγαν Παῦλον, ἐτιζηλωτὴν ὑπάρχοντα τοῦ νόμου, φονέα ἰδίου κεκτημένος, ὁ μόνος μετὰ πάσης συναγωγῆς ἀγωνιζόμενος, ὁ τὸν ἀγωνοθέτην πρὸς τὴν θεὰν ἐξαναστήσας. Οὗτος ὁ θεωρῶν τοὺς οὐρανοὺς διηγοιγμένους, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Πάσης γὰρ θείας Γραφῆς καθήμενον λεγούσης, οὗτος ἐστῶτα εἶδεν· ἡ γὰρ σφοδρότης τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τὴν θεὰν τὸν ἀγωνοθέτην ἐξανέστησεν. Ὅθεν καὶ παρ' αὐτοῦ προτρεπόμενος ἀνιέναι εἰς ἐκείνην τὴν δόξαν, ἠύχετο τοῖς αὐτὸν λιθάζουσι λέγων, *Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, ἀλλὰ σὺ αὐτὸς δέξαι τὸ πνεῦμά μου.* Ἴδου καὶ οὗτος τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις καὶ εἶδε καὶ κηρύττει, ὡς εἰς τὸν οὐρανόν ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγός, ὃν παρακαλεῖ καὶ αὐτὸν αὐτόθι δέξασθαι.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τῆς Νέας Διαθήκης κήρυξ καὶ ἀγωνιστής θερμὸς ὑπάρχων αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεάζετο πνευματικώτερον τὸν Ἰησοῦν ἔσωθεν ἔντα τοῦ στερεώματος, ὃν καὶ λιθαζόμενος παρακαλεῖ δέξασθαι αὐτοῦ τὸ πνεῦμα. Οὗτος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐξέτεινε μεγάλην δημηγορίαν, ἐν ἧ αὐτοῦς ἠλεγξε φωνέας τοῦ Ἰησοῦ γεγονότας. Διὰ τούτου καὶ αὐτὸς πιστούμενος ἡμᾶς, ὅσαπερ καὶ οἱ πρῶτοι εἰρήκασιν, θάνατον, ἀνάστασιν καὶ ἀνοδὸν εἰς τὸν οὐρανόν. Δόξα τῷ ταῦτα ἐτοιμάσαντι καὶ προκαταγγείλαντι, καὶ νῦν πληρῶσαντι καὶ πληροῦντι. Ἀμήν.

ΠΑΥΛΟΣ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.

Οὗτος ὁ μέγας Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὁ τῆς οὐρανόφάλαγγος ταξιάρχης, ὁ ἐν ἑαυτῷ ἔχων τὸν Χριστὸν λαλοῦντα, ὁ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρων, ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ μυρίους θανάτους καθ' ἐκάστην ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὑπομένων, ὁ ἐν Κυρίῳ καυχώμενος, καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἀσθενείαις, ὁ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἐν ἑαυτῷ βλύζουσαν ἔχων, ὁ γλώσσαις λαλῶν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὁ ποτὲ διώκτης, νῦν δὲ διωκόμενος, ὁ ποτὲ ἀμάρτωλός, νῦν δὲ ἠλεημένος, ὁ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀρπαγείς, καὶ πάλιν εἰς τὸν παράδεισον, ὁ τῶν ἀρρήτων ῥημάτων ἀκουστής, ὁ τῶν πνευματικῶν χρισμάτων κεκρυμμένος δικαστής· ὁ μέγας κανονάρχης, καὶ ὑπερβαίνων τοὺς λοιποὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας Παῦλος· οὗ ὁ ἀσπασμὸς ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, ὡς ἐν τάξει σημείου, χάρις ἐστὶ τοῦ

⁸⁰ Act. II, 24. ⁸¹ Act. VII, 59.

A nempe baptismum, conversationem, mortem, resurrectionem, immortalitatem, gratiam et incorruptionem. Id enim sibi vult illud: *Solutis mortis doloribus*⁸⁰; ac similiter ascensum in caelum atque tempora refrigerii nuncupat futurum illum statum, quem dicit esse illam ante promissam Abrahamo benedictionem; **251** aitque illum ab omnibus prophetis praedicatum fuisse omnibus gentibus; ejusque principem esse Dominum Christum, per quem omnes gentes benedicuntur, et a Deo gloria afficiuntur. Gloria ei qui haec preparavit.

STEPHANUS.

Hic Stephanus, primus Novi Testamenti martyr, ac primus diaconus, qui magnum Paulum, adhuc legis studiosissimum, interfectorem habuit, qui solus adversus totam Synagogam pugnavit, qui agonothetam ad sui spectaculum excitavit. Hic est qui vidit caelos apertos et Filium hominis stantem a dextris Dei. Nam cum reliqua omnis divina Scriptura ipsum sedere dicat, hic stantem vidit: vis quippe certaminis agonothetam ad spectaculum surgere fecit. Quare hortante illo ut in eam gloriam ascenderet, ipse pro lapidantibus se precabatur his verbis: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum*⁸¹; sed tu ipse accipe spiritum meum. Ecce hic quoque eadem, quae alii, videt et praedicat, videlicet Christum secundi status principem in caelis esse, quem rogat ut se istic recipiat.

Paragrapha.

Et hic quoque Novi Testamenti praeco et strenuus athleta, ipsis oculis Jesum vidit spirituali more, intra firmamentum positum, quem lapidatus rogat suscipere spiritum suum. Hic Judaeis longam instituit concionem, qua illos ut Jesu parricidas coarguit. Hisque nobis ea fide digna exhibuit, quae priores tradiderant, nempe mortem, resurrectionem, ascensum in caelum. Gloria ei qui haec omnia preparavit ac praenuntiavit, ipsaque implevit, in diesque implet. Amen.

PAULUS APOSTOLUS.

Hic est magnus Paulus apostolus, caelestis phalangis dux, qui Christum in se loquentem habet, qui stigmata Christi in corpore suo circumfert; magnus ille doctor Ecclesiae, qui sexcentas mortes quotidie pro Ecclesia tolerabat, qui in Domino gloriabatur et in propriis infirmitatibus, qui Christi gratiam in se scaturientem possidebat, qui variis linguis omnes gentes alloquebatur, qui olim persecutor, nunc persecutionem patitur; olim peccator, nunc misericordiam consecutus, qui usque ad tertium caelum raptus est, ac rursus in paradysum, arcanorum verborum auditor, spiritualium charismatum occultus iudex, magnus canonum et statutorum princeps, reliquos Ecclesiae **252** doctores exsuperans Paulus: cujus salutatio in Epistolis omnibus, quasi signaculum, est gratia Domini.

Hic in cunctis Epistolis suis, quasi jam in secundo illo statu fuerit, letus et fiducia plenus agit et perseverat: *Conresuscitavit, dicens, et consedere fecit in cœlestibus* ⁸¹; et: *Spe salvi facti sumus* ⁸²; et sexcenta alia, quæ jam recensere in promptu non est: nonnulla tamen memorabimus, ne longius excurrat sermo. Hoc igitur modo in prima ad Corinthios Epistola loquitur: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* ⁸³. Sed quid, Paule, post hanc vitam, quam aliam speramus? Etiam, inquit, est alia vita melior, solidior et cœlestis, a Deo cum juramento promissa; ait enim: *In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum: ut per duas res immobiles, in quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum* ⁸⁴; ac rursum: *Cognoscentes vos habere in vobis ipsis meliorem et manentem substantiam in cœlis* ⁸⁵; iterumque: *Quare regnum immobile percipientes* ⁸⁷; ac rursum: *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus* ⁸⁸; et iterum: *Præterit enim figura hujus mundi* ⁸⁹; ac rursum: *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ* ⁹⁰; iterumque: *Fratres, ego me nondum arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ ante sunt extendens meipsum, secundum scopum persequor ad bravium supernæ vocationis Dei, in Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus* ⁹¹; item: *Nostra autem conversatio in cœlis est: unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut fiat conforme corpori gloriæ suæ* ⁹²; iterumque: *Expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi* ⁹³; et: *Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* ⁹⁴; et: *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo, et mortui in Christo resurgent primum. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur,*

253 *simul cum illis rapiemur in nubibus, obviam Domino in aera; et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis* ⁹⁵; ac rursum: *Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de*

A Κυρίου. Οὗτος καθόλου ἐν πάσαις ταῖς ἑαυτοῦ ἐπιστολαῖς, ὡς ἤδη γενόμενος ἐν τῇ β' καταστάσει, γεγηθῶς καὶ πεπορθῶς διατελεῖ. Συνήγειρε, καὶ συνεκάθισε, φάσκων, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, καὶ, Τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, καὶ ἄλλα μύρια, ἃ νῦν καταλέγειν οὐκ εὐχερές. Ἐνίων δὲ μνημονεύσομεν, ἵνα μὴ τὸν λόγον μηχύνωμεν. Λέγει τοίνυν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ Ἐπιστολῇ οὕτω, *Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλπιότες ἐσμέν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν.* Ἀλλὰ τί, Παῦλε, μετὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, ποίαν ἄλλην ἐλπίζομεν; Ναὶ, φησὶν, ἔστι τις κρείττων ζωῆ, ἰσχυρὰ καὶ οὐράνιος, μεθ' ἔρχου παρὰ Θεοῦ ἐπαγγελιομένη· φησὶ γάρ, Ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδειξάι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὄρκῳ· ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν, οἱ καταφυγόντες κριτῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος· ἦν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος· ἔπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πάλιν, Γινώσκοντες ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς κρείττονα ὑπαρξίν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν· καὶ πάλιν, Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες· καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἔχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν· καὶ πάλιν, Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου· καὶ πάλιν, Ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστίν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης· καὶ πάλιν, Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐπω λογιζομαι κατεληφέναι· ἐν δὲ, τὰ μὲν ἐπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν· καὶ πάλιν, Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν, Εἰ οὖν συνεγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστίν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν, Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας. Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταθήσεται ἀπ' οὐρανοῦ· καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρώτον. Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες,

⁸¹ Ephes. II, 6. ⁸² Rom. VIII, 24. ⁸³ I Cor. XV, 19. ⁸⁴ Hebr. VI, 17-20. ⁸⁵ Hebr. X, 34. ⁸⁷ Hebr. XII, 28. ⁸⁸ Hebr. XIII, 14. ⁸⁹ I Cor. VII, 31. ⁹⁰ I Tim. IV, 3. ⁹¹ Philipp. III, 13-15. ⁹² ibid. 20, 21. ⁹³ Tit. II, 13. ⁹⁴ Coloss. III, 1, 2. ⁹⁵ I Thess. IV, 14-17.

οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Ὡστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις· καὶ πάλιν, Οἱ γάρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι. Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξήλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νυνὶ δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν· ἠτοιμάσασκε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· καὶ πάλιν, Ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· καὶ πάλιν, Τῶν ἀγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηρῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὅταν τῷ Φήστῳ καὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ἐπιβήματος διελέγετο, ταῦτά φησι, Περὶ ἧς ἐλπίδος ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Τί ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; καὶ πάλιν, Ἐνεκα τούτων οἱ Ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρῶντο διαχειρίσασθαι. Ἐπικουρίας οὖν τυχὼν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἔστηκα, μαρτυρούμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν ἐκτὸς λέγων, ὧν τε οἱ προφηταὶ ἐλάλησαν, μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωσῆς· εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ τοῦ Ἀποστόλου ἀναλέξασθαι περὶ τούτου, σχεδὸν τὰς λεγούσας, ὅτι ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἐπειγόμεθα δραμεῖν· ὅθεν καὶ παραγγέλλει λέγων, Σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν· κατάπαυσιν αὐτὴν εἰρηκῶς ὡς ἀσάλευτον, ἵνα εἴπη, διαδοχὴν μὴ ἔχουσαν.

Παραγραφή.

Τί δεῖ λέγειν καὶ περὶ τούτου τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς, τῆς ἠχούσης μεγάλης σάλπιγγος νέας ἐν τοῖς ἔθνεσι, τῆς συναγοῦσης τὰ ἔθνη καὶ τὸν Ἰσραὴλ εἰς μίαν Ἐκκλησίαν· ὅτι καὶ αὕτη ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐκλογὴ ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Ἰησοῦ προσκαλεσαμένου ἐγένετο, καὶ μαθὼν, οὐκ ἠπειθήσασκε τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ; Οὗτος πάλιν ἀρπαγείς περιῶν ἐν τῇ νῦν καταστάσει ἕως τρίτου οὐρανοῦ, τῶν ἀγγέλων τὰς τάξεις ἐθεάσατο, τῶν ἀοράτων δυνάμεων τὴν λειτουργίαν κατώπτευσσε, τῶν Ἀρχῶν, καὶ τῶν Ἐξουσιῶν, καὶ Κυριοτήτων, καὶ πασῶν τῶν δυνάμεων τῶν κατωνομασμένων, ἐμβατεύσας καὶ κατοπτρισθεὶς τὴν διακονίαν ἐβόα· Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Οὕτω καὶ τὴν ποτε τάξιν τοῦ ἀντικειμένου, ὡς τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος ὑπῆρχεν, ἐξεῖπε, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τύφου ἐξ οὐρανῶν πτώσιν ἀνήγγειλεν. Οὗτος πάλιν ἐβόα, Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; καὶ πάλιν, Οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινουσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐν πάσαις ταῖς Ἐπιστολαῖς ἑαυτοῦ παραγγέλλων οὐράνια φρονεῖν καὶ οὐράνια ζητεῖν, καὶ σπεύδειν δραμεῖν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπείγεσθαι τῶν ἄνω τυχεῖν. Οὗτός ἐστιν ὁ τὴν πόλιν καὶ τὸ οἰκητήριον τῶν δικαίων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τὸν

A qua exierunt, habebant utique tempus revertendi; nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non confunditur Deus, vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem⁹⁶. Ac rursus: Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus⁹⁷; ac rursus: Sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo⁹⁸. Imo etiam in Actibus, cum Festo et Agrippæ loqueretur ad tribunal, hæc ait: De qua spe accusor a Judæis. Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitatur⁹⁹? iterumque: His de causis me Judæi, cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere Auxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea quæ prophetæ locuti sunt futura esse, et Moyses: si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo et gentibus¹. Quod si vellemus omnia Apostoli loca hac de re colligere, totas fere quatuordecim Epistolas deprehenderemus de hoc argumento verba facere, quod ex hoc statu ad futurum currere festinemus. Unde et præcipit his verbis: Festinemus ingredi in illam requiem²; requiem dicens, quasi alia post illam non existat, sed regnum immobile, id est, quod successionem non habeat.

καὶ τοῖς ἔθνεσι. Καὶ εἰ θελήσομεν πάσας τὰς χρήσεις αὐτοῦ Ἐπιστολὰς δ.: ὅλου εὐρήσομεν περὶ τούτου τὴν κατάπαυσιν· κατάπαυσιν αὐτὴν εἰρηκῶς ὡς ἀσάλευτον, ἵνα εἴπη, διαδοχὴν μὴ ἔχουσαν.

C

Paragrapla.

Quid dictu opus est de hoc electionis vase, de magna illa nova tuba in gentibus clangente, omnes gentes et Israel in unam Ecclesiam congregante: quoniam et ipsa prima ejus electio, de cœlo Jesu evocante facta est, atque edoctus ille, non fuit cœlesti visioni inobsequens? Hic item, dum in hac vita superstes esset, raptus usque ad tertium cœlum, angelorum ordines vidit, ac invisibilium virtutum ministerium, nempe Principatum, Potestatum, Dominationum, atque omnium memoratarum virtutum officium, postquam eo ascenderat, contemplatus, exclamabat: Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hæreditate accepturi sunt salutem³? Ita et illum olim adversarii ordinem, qui potestatem aeris habuit, enarravit, ejusque ex superbia lapsum e cœlis enuntiavit. Hic item clamabat: Nescitis quia angelos judicabimus⁴? et rursus: Sancti mundum judicant⁵. **254** Hic est qui in omnibus Epistolis suis præcipit ut cœlestia sentiamus, et cœlestia quæramus ac festinemus currere in cœlum, maturenturque superna consequi. Hic est qui cum civitatem et habitaculum justorum, angelorum et hominum totiusque Ecclesiæ, cœlum esse declaraverit, caput totius corporis Dominum Christum secundum carnem,

⁹⁶ Hebr. xi, 14, 15. ⁹⁷ ibid. 10. ⁹⁸ Hebr. viii, 2. ⁹⁹ Act. xxvi, 7, 8. ¹ ibid. 21-23. ² Hebr. iv, 11. ³ Hebr. i, 14. ⁴ I Cor. vi, 3. ⁵ ibid.

carnem, ut supremum, appellavit. Nam dixit esse super omnem principatum, potestatem, virtutem, dominationem et omne nomen appellatum, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro : ac, ut paucis dicam, hic est cœlestium ordinum et Ecclesiæ doctor magnus et interpretes, ipseque præsentis et futuri solum status mentionem facit, atque immortalitatis, immutabilitatis omniumque bonorum supernorum, quorum vim æstimare non valemus. Gloria Deo, qui hæc præparavit ac prænuntiavit, itidemque implevit et in dies implet, in sæcula. Amen.

Paragrapha alia.

Statim a principio Romanorum fidem in toto mundo prædicatam laudibus effert Paulus, eosque unius secum fidei vocat. Corinthios autem, utpote qui nuper hujus mundi philosophi fuissent, arguit, quod, cum jam quidem resurrectioni Domini Christi fidem habuerint, id ipsis inutile evadat, cum resurrectioni pariter nostræ non credant. Jure itaque illum seminiverbium vocabant Athenienses, utpote qui superstitionis suæ zizania convelleret. Galatas stultos appellat, qui instar inanimatarum rerum facile sententiam mutassent, ac post baptismum decepti, circumcisi fuissent. Ephesiis omne Dei consilium annuntiat, ac se istic quasi cum feris pugnasse declarat, hæc vaticinans, venturos esse postea ceu lupos quosdam, qui illos discerperent : quibuscum ait ex ipsis Ephesiis exsurrecturos quosdam, qui instar luporum Ecclesiam discerpiuri essent. Philippenses admodum miratur, laudans eos, ut qui soli multam sollicitudinem et dilectionem erga se exhibuerint, sive in vinculis, sive in defensione sua, ac plerumque sibi ad usum necessaria miserint. Colossenses item laudat de fide, si quidem in illa permaneant et charitatem erga sanctos omnes habeant. Thesalonicensis fratrum amantes dicit, ac persecutionem ærumnasque pro pietate passos affirmat ; quemadmodum et Hebræos fideles prædicat, quos perinde atque Corinthios confirmat circa resurrectionem mortuorum, similiterque circa secundum Christi adventum. Hebræos, utpote Hebræus, et unus ex illis, eorum res sibi communes asserens, sanctos fratres, vocatos et **255** cœlestium participes appellat, atque pro pietate vexatos et passos asserit ; si tamen, inquit ⁵, eam ab initio usque ad finem firmam teneamus : ipsosque monet et confirmat, ne metu persecutionis emolliantur, et ad infideles redeant. Timotheo item Ephesi versanti litteris præcipit, ut caveat ab alienæ doctrinæ magistris, nec eorum fabulis attendat : ipsumque confirmat in dogmatibus, canonesque ecclesiasticos tradit ei : *Ut cognoscas, inquit, quomodo oporteat in domo Dei conversari* ⁶. Ait item aliquot

οὐρανὸν ἐξείπων, κεφαλὴν ὅλου τοῦ σώματος, ὡς ἀνώτερον τὴν Δεσπότην Χριστὸν κατὰ σὰρκα προσειπὼν. Ὑπεράνω γὰρ εἶπε πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, οὗτός ἐστιν ὁ τῶν οὐρανίων ταγμάτων καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος μέγας καὶ ἐξηγητής, καὶ αὐτὸς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης μόνον καταστάσεως μνημονεύων καὶ τῆς ἀθανασίας, καὶ τῆς ἀτρεπτότητος, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑπερκοσμίων, ὧν τὴν δύναμιν λογίσασθαι οὐ δυνάμεθα. Δόξα τῷ ταῦτα προετοιμάσαντι καὶ προμηνύσαντι, καὶ νῦν πληρώσαντι, καὶ πληροῦντι Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν

Παραγραφή ἑτέρα.

B Ῥωμαίων μὲν εὐθύς ἐν προοιμίῳ ὁ Παῦλος τὴν πίστιν ἐπαινεῖ καταγγελλομένην ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ὁμοπίστους ἀποκαλεῖ. Κορινθίους δὲ, ὡς πρώην φιλοσόφους τοῦ κόσμου τούτου ὄντας, μέμφεται, πιστεύσαντας μὲν ἤδη περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ, ἀνώνητον δὲ αὐτοῖς τοῦτον ἀποφαίνονται, μὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως πιστευομένης παρ' αὐτῶν. Δικαίως οὖν οἱ Ἀθηναῖοι σπερμολόγον αὐτὸν προσηγόρευον, ὡς ἀνορύττοντα τῆς δεισιδαιμονίας αὐτῶν τὰ ζιζάνια. Γαλάτας ἀνοήτους ἀποκαλεῖ, καὶ δίχην ἀψύχων εὐχερῶς μετατιθεμένους, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀπατηθέντας καὶ περιτμηθέντας. Ἐφεσίοις πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ἐξαγγέλλει καὶ σχεδὸν ἐκεῖσε θηριομαχίας παρατίθεται αὐτοῖς προφητεύων καὶ λέγων, μετὰ ταῦτα τινὰς πρὸς αὐτοὺς ὡς λύκους ἐρχομένους καὶ διασπῶντας αὐτοὺς, μεθ' ὧν ἔφη, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνίστασθαι τινὰς ὁμοίως τοῖς λύκοις διασπῶντας τὴν Ἐκκλησίαν. Φιλιππησίους πάνυ θαυμάζει ἐπαινῶν ὡς μόνους πολλὴν φροντίδα καὶ ἀγάπην τιθεμένους πρὸς αὐτὸν ἐν τε τοῖς δεσμοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἀπολογία, καὶ πολλάκις αὐτῷ πέμψάντας τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν. Κολασσαεῖς δὲ πάλιν καὶ αὐτοὺς ἐπαινεῖ ἐν τῇ πίστει, εἴ γε ἐπιμένουσι, καὶ ἀγάπην ἔχοντας εἰς πάντας τοὺς ἁγίους. Θεσσαλονικέας φιλαδέλφους λέγει, καὶ διωκομένους καὶ πάσχοντας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας· ὡσπερ καὶ τοὺς Ἑβραίους πιστοὺς, καὶ ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ὡσπερ καὶ τοὺς Κορινθίους περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, ἅμα καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας. **D** Ἑβραίοις ὡς Ἑβραῖος καὶ ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν κοινοποιούμενος τὰ αὐτῶν, ἁγίους ἀδελφοὺς, καὶ κλητοὺς καὶ μετόχους τῶν οὐρανίων γεγονότας ὀνομάζει, καὶ διωκομένους καὶ πάσχοντας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, πλὴν, φησὶν ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν μέχρι τέλους βεβαίαν κατασχῶμεν· καὶ ἀσφαλίζεται, μὴ τῷ φόβῳ τοῦ διωγμοῦ ἐκλυθῆναι καὶ παλινδρομῆσαι πρὸς τοὺς ἀπίστους. Τιμοθέῳ πάλιν ἐν Ἐφέσῳ παραγγέλλει γράφων, ἀσφαλίζεσθαι τοὺς ἑτεροδιδασκάλους, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς αὐτῶν μύθοις· καὶ στηρίζει ἐν τοῖς δόγμασι, καὶ κανόνας παραδίδωσιν ἐκκλησιαστικῶν, Ἴνα γινῶς, φησὶν, ὡς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι. Λέγει δὲ καὶ τινὰς αἵρέσεις ἀναδεικνυμένας

⁵ Hebr. iii, 6, 14. ⁶ I Tim. iii, 15.

ἐπ' ἐσχάτου, καὶ ἀποστρεφόμενας τὴν ἀλήθειαν. Καὶ A
 προλέγει, ὅτι οὐ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ
 φανεραὶ γενήσονται, καὶ ἡ ἄνοια αὐτῶν ἐκδηλὸς ἔσται
 πᾶσι. Τίτω πάλιν καὶ αὐτῷ ἐν τῇ Κρήτῃ κανόνας
 ἐκκλησιαστικῶς παραδίδωσι, καὶ ἐπιστηρίζει ἐν τοῖς
 δόγμασι, καὶ ἐπιτιμήσει κέχρηται πρὸς τοὺς Κρή-
 τας, ὡς ψεύστας, καὶ κούφους, καὶ δολίους καὶ ὑπὸ
 τῶν ἐκ περιτομῆς πλανωμένους. Φιλήμονι μαρτυρεῖ
 πολλὴν πίστιν, εὐσέθειαν καὶ ἀγάπην ἔχοντι πρὸς
 τοὺς ἁγίους· οὗ τὸν δοῦλον Ὀνήσιμον, ἀχρηστον
 ὄντα, μετέβαλε, καὶ εὐσεβῆ πεποίηκε, καὶ τὸν αὐτοῦ
 δεσπότην ὁ μέγας Ἀπόστολος παρακαλεῖ δέξασθαι,
 μηκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. Ἐν πάσαις δὲ
 ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ εἰς τὸ τῶν οὐρανῶν οἰκητήριον
 πάντας προτρέπεται διὰ πίστεως ὀρθῆς καὶ βίου B
 καλοῦ εἰσελθεῖν, καὶ μὴ ἀποτυχεῖν τῶν ἀποκειμένων
 τοῖς δικαίοις ἀγαθῶν· μεθ' ὧν καὶ ἡμᾶς ἀναξίους ὄν-
 τας, ἀξίωσον, ὁ τὴν εὐσπλαγχνον ἔχων ἀγαθότητα,
 Κύριε ὁ Θεός, ὁ τῶν ὀλων ποιητής. Ἀμήν. Ἐπι τοῖς
 Ἑβραίοις ὁ Παῦλος Ἑβραῖστί γεγράφηκεν ὡς
 Ἑβραῖος· μετεστράφη δὲ εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶτταν,
 ὡς φασιν, ὑπὸ Λουκᾶ, ἢ ὑπὸ Κλήμεντος· ὡς ὁμοίως
 καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

Τὸ κείμενον.

Σκοπῆσαι δεῖ, ὧ θεοφιλέστατε, τὴν συμφωνίαν τοῦ
 κοσμογράφου Μωϋσέως, καὶ πάντων τῶν προφητῶν,
 καὶ τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ ἀποστόλων, ὡς πάντες
 συμφῶνως δύο καταστάσεις διηγοῦνται τὸν Θεὸν πε-
 ποιηκέναι τὸν σύμπαντα κόσμον. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀρ-
 ξάμενος ὁ Θεός τὴν κτίσιν ποιῆσαι, τῇ δευτέρᾳ C
 ἡμέρᾳ τὸ στερέωμα πεποίηκε, καὶ συνέδησε τῷ πρῶ-
 τῷ οὐρανῷ. κατὰ μέσον τοῦ ὕψους τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς
 ἕως τοῦ οὐρανοῦ διελὼν τὸν ἕνα χῶρον εἰς χώρους
 δύο· καὶ τὸν ἕνα τὸν κατώτερον τοῦτον τὸν κόσμον
 ἔταξεν εἶναι· τὸν δὲ ἀνώτερον τὸν μέλλοντα κόσμον
 ἠτοίμασεν ἐξ ἀρχῆς, κατὰ τὸν ἀνωθεν αὐτοῦ σκοπόν.
 Οὐ γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τῇ προσκαιρῷ ἔστιν ἡ ἡμε-
 τέρα ἐλπίς, ἀλλ' ἐν τῇ μελλούσῃ τῇ ἀτελευτήτῃ· ἐν
 ᾗ υἰοθεσία, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ἀτρεπτότης, καὶ
 δικαιοσύνης, καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ μακαριότητος ὑπάρχει,
 καὶ τελεία γνῶσις, καὶ δόξα, καὶ πᾶν ὅτι οὖν καλὸν
 ἡμῖν ἀπόκειται λαμβάνειν παρὰ τοῦ Θεοῦ· πεπειρα-
 μένοι ἀπ' ἐντεῦθεν καλῶν καὶ κακῶν· ἴν' εἰδείημεν
 τῶν παραγενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν τὴν δύναμιν, καθ-
 ὡς ἐνδέχεται, τρόπον τινὰ υἱοὶ Θεοῦ γιγνόμενοι, καὶ D
 δοξαζόμενοι δόξῃ καὶ χαρᾷ ἀνεκλαλήτοις. Διὰ τοῦτο
 καὶ ἐνταῦθα οἱ πιστοὶ συμβολικῶς τῶν μυστηρίων
 μεταλαμβάνομεν τοῦ σώματος τοῦ δεσπότη Χριστοῦ
 μετὰ τὸ βάπτισμα· ἵνα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, προσ-
 ἔχοντες τῷ δεσπότη Χριστῷ, μεταλάβωμεν τῆς αὐτοῦ
 δόξης, ἐφελκόμενοι δόξαν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης. Διὰ
 τοῦτο καὶ μετάληψις λέγεται, καθὰ καὶ ἐν τῷ Ἀπο-
 στόλῳ γέγραπται οὕτως, Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακε-
 καλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατ-
 οπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα
 ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύ-
 ματος· ἵνα εἴπη, Ἡνίκα ὁ Κύριος παραγίνεται,

hæreses in novissimo emersuras, atque veritatem
 subversuras. At prædicit non in melius profecturas
 esse, sed manifestas fore, et amentiam earum pa-
 lam fore omnibus. Tito item, in Creta versanti, ca-
 nones ecclesiasticos tradit, et in dogmatibus con-
 firmat, atque adversus Cretenses increpatione utitur,
 quasi mendaces, leves, subdolos, et ab iis, qui ex
 circumcisione erant, deceptos. Philemoni scribens
 justificatur eum multam habere fidem, pietatem, et
 charitatem erga sanctos, cujus servum Onesimum,
 qui inutilis erat, in melius mutavit, et pium effecit :
 ejusque dominum magnus Apostolus rogat ut eum
 excipiat, non ultra quasi servum, sed quasi fratrem.
 In omnibus autem epistolis suis omnes hortatur, ut
 ad cœlorum habitaculum per fidem rectam et bo-
 nam vitam introeant, neque bonorum justis destina-
 torum jacturam faciant. Quibuscum nos etiam, in-
 dignos licet, misericors et clemens Dominus Deus,
 universorum opifex, connumerari digneris. Amen.
 Cæterum Hebræis Paulus, utpote Hebræus, Hebraice
 scripsit, in Græcam vero linguam translata eju-
 s epistola fuit, vel a Luca, ut fertur, vel a Clemente :
 similiterque Evangelium secundum Matthæum.

Textus.

Observanda, vir religiosissime, est Moysis mundi
 descriptoris cum omnibus prophetis, evangelistis
 et apostolis, concordia : quomodo scilicet omnes
 uno consensu, totum mundum in duos status a Deo
 divisum fuisse narrent. Ideo enim orsus Deus rerum
 naturam condere, secunda die firmamentum effecit,
 ac primo cœlo conjunxit, in medio a terra ad cœli
 spatio interpositum ; atque unum locum in duos
 distribuens ; alterum, inferiorem, nempe hunc
 mundum esse constituit ; superiorem vero, futurum
 esse mundum ab initio destinavit, secundum priorem
 scopum suum. Neque enim spes nostra in hac tem-
 poraria vita sita est, sed in futura et interminabili :
 in qua est adoptio filiorum et redemptio, immutabi-
 litas, justitia, sanctificatio, beatitudo, perfecta cogni-
 tio, **256** gloria et quodvis aliud bonum repositum
 nobis et a Deo accipiendum est ; cum antea hic bona
 malaque experti fuerimus, ut pro facultate illorum
 nobis tribuendorum bonorum vim et præstantiam co-
 gnoscamus, quodammodo filii Dei effecti, ac gloria
 gaudioque inenarrabili affecti. Quamobrem hic fideles
 mysteriorum corporis Domini Christi, post bap-
 tismum symbolice participes sumus, ut post resurrec-
 tionem Domino Christo animum adhibentes, ejus glo-
 riæ consortes simus, gloriam ex ejus gloria attrahen-
 tes. Propterea participatio dicitur, quemadmodum et
 in Apostolo scriptum est : *Nos vero omnes revelata
 facie gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem
 transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini
 Spiritu* ; ac si diceret : Cum Dominus accedit, om-
 nes fideles manifestissime, sine operimento, gloriam
 Domini quasi in speculo conspiciamus, et in eam-
 dem, quam Dominus habet, imaginem transforma-

mur, ejus gloriæ, ad nostram gloriam, participantes. Id enim significat participatio mysteriorum ejus, quia cum corpori ejus glorificato participamus, quasi in speculo conspiciamus gloriam ejus, eique participes sumus. Nam *ex plenitudine ejus nos omnes accipimus*^a; ipso largiente, nec tamen imminuto. Illud autem, *Tanquam a Domini Spiritu*, hoc significat: Sicut Moyses a Domino accepit, sic et nos a Spiritu sancto accipimus.

νομεν, χορηγοῦντος αὐτοῦ καὶ μὴ μειομένου. Τὸ δὲ, *Καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος*, τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι *Καθάπερ Μωϋσῆς ἔλαβε παρὰ Κυρίου*, ἡμεῖς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαμβάνομεν.

Paragrapha.

Quemadmodum in hoc mundo nati, lacte parentum nutrimur, id est, ex carne et sanguine eorum ad vitam constituimur; ita jubemur corporis et sanguinis Domini Christi alimentum mystico more sumere, quandoquidem secundum Scripturæ sententiam in futuro sæculo Pater noster est, quia ab eo et per eum gloriam accipimus, ac aliquo modo regeneramur ad vitam æternam. Hic vero natalia sunt, lactisque nutrimentum, quod eum qui generatur in mysteriis, congruenter ad vitam firmat et constituit; nempe typus regenerationis per aquam et spiritum, et mysticus cibus corporis et sanguinis Christi, qui credentem iisque participantem, ad vitam æternam invitat et attrahit; in futuro autem resurrectio a mortuis, qua ceu ex utero ex sepulcris resurgimus, regeneramur et reformamur: proprieque est participatio glorificati, immortalis, incorruptibilis et immutabilis Christi corporis et animæ. Gloria creatori ac restauratori universi Deo in sæcula. Amen.

257 *Textus.*

Divinæ Scripturæ mos est, creationem ceu a Patre factam efferre, incarnationem, quasi a Filio; regenerationem ex mortuis, quasi a Spiritu sancto. Non quod Pater hoc solum faciat, Filius vero illud, Spiritus sanctus aliud; sed universim sancta Trinitas creationem, incarnationem et resurrectionem efficit. Nam, quemadmodum dictum est, solet divina Scriptura, ad declarandum unum esse Deum in tribus hypostasibus, hoc pacto distinguere, ut Patri velut causæ ascribat, quod sit auctor totius mundi; Filio autem, utpote proli, incarnationem attribuat, quia dignam adoptionem obtinet, et fons cognitionis est; Spiritui autem sancto, quippe ex Patre procedenti, ac utpote virtuti vivificanti et sanctificanti, regenerationem, redemptionem, et sanctificationem futuri status. Quemadmodum enim sol vim in se illuminandi et calefaciendi habet, nec potest sine illis videri; ita et Pater duas virtutes ex se habet, nec sine illis conspicitur, Filium scilicet et Spiritum sanctum: ac quemadmodum sol igneum corpus est, quod aliam illuminandi, aliam calefaciendi vim habet; neque illuminandi vis, calefaciendi facultas est; neque calefaciendi facultas,

πάντες οἱ πιστοὶ φανερώτατα ἀνευ καλύμματος, τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου ὡς ἐν ἐσόπτρῳ κατοπτρισόμεθα, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα, ἣν ὁ Κύριος ἔχει, μεταμορφούμεθα ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης εἰς ἡμετέραν δόξαν μεταλαμβάνοντες. Τοῦτο γὰρ σημαίνει καὶ ἡ μετάληψις τῶν μυστηρίων τοῦ μεταλαβεῖν τοῦ δεδοξαμένου αὐτοῦ σώματος, ὡσπερ ἐν ἐσόπτρῳ κατοπτριζόμενοι καὶ μεταλαμβάνοντες τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐκ γὰρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες μεταλαμβάνομεν.

Παραγραφή.

Ὡσπερ ἐνταῦθα γεννώμενοι ἐκ τοῦ γάλακτος σιτιζόμεθα τῶν ἡμετέρων γονέων, τουτέστιν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν καὶ τῶν αἱμάτων πρὸς ζωὴν συνιστάμενοι· οὕτως προσετάχθημεν σιτιζεσθαι μυστικώτερον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ· ἐπειδήπερ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἐστὶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καθὰ τῇ Γραφῇ δοκεῖ· παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ δόξαν λαμβάνοντες, καὶ τὸ πῶς εἶναι ἀναγεννώμενοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἐνταῦθα γέννησις ἀρχικὴ καὶ γάλακτος τροφή καταλλήλως εἰς ζωὴν συνιστώσα τὸν γεννώμενον ἐν τοῖς μυστηρίοις, τύπος ἀναγεννήσεως δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ μυστικῆς τροφῆς σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον προτροπομένη καὶ ἐφελκομένη τὸν πιστεύοντα καὶ μεταλαμβάνοντα· ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάστασις ἀπὸ νεκρῶν, ὡς ἀπὸ γαστρὸς ἐκ τῶν τάφων ἀνιστάμενοι καὶ ἀναγεννώμενοι καὶ ἀναπλαττόμενοι, καὶ κυρίως, μετάληψις τοῦ δεδοξαμένου, ἀθανάτου, καὶ ἀφθάρτου, καὶ ἀτρέπτου σώματος καὶ ψυχῆς Χριστοῦ. Δόξα τῷ κτίστῃ, καὶ ἀνακαινιστῇ τοῦ παντὸς Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν

Τὸ κείμενον.

Εἶπωθε δὲ ἡ θεία Γραφή τὴν δημιουργίαν ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς λέγειν γενέσθαι, τὴν δὲ ἐνανθρώπησιν, ὡς ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ· τὴν δὲ ἀναγέννησιν τὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὐχ ὅτι ὁ Πατὴρ τόδε μόνον ποιεῖ, ἢ ὁ Υἱὸς τόδε, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τόδε· ἀλλὰ καθόλου ἡ ἅγια Τριάς καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐργάζεται. Καθάπερ γὰρ εἴρηται, εἶπωθεν ἡ θεία Γραφή, πρὸς τὸ παραστῆσαι τὸν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν εἶναι ὑποστάσεων, οὕτω διαστέλλειν· τῷ μὲν Πατρὶ ὡς αἰτίῳ, τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι τὸν κόσμον· τῷ δὲ Υἱῷ ὡς γεννήματι, τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως αἰτίαν, ὡς ἀξίαν υἱοθεσίαν ἐχούσης, καὶ πηγῆς γνώσεως οὐσης· τῷ δὲ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευομένου, ζωοποιῦ καὶ ἁγιαστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως οὐσης, τὴν ἀναγέννησιν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν, καὶ τὸν ἁγιασμόν τῆς μελλούσης καταστάσεως. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἥλιος ἔχει ἐν ἑαυτῷ φωτιστικὴν τε δυνάμιν καὶ θερμαντικὴν, καὶ χωρὶς αὐτῶν οὐ δύναται θεωρεῖσθαι· οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ τὰς δύο δυνάμεις ἐξ ἑαυτοῦ ἔχει, ἐκτὸς αὐτῶν μὴ δυνάμενος θεωρεῖσθαι, τὸν τε Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὡσπερ ὁ ἥλιος σῶμα μὲν πύρινόν ἐστιν, ἑτέρα δὲ αὐτοῦ ἐνέργειά

ἐστὶν ἡ φωτιστικὴ, ἐτέρα δὲ ἡ θερμαντικὴ· καὶ οὕτε ἡ θερμαντικὴ, φωτιστικὴ ἐστὶν, οὕτε ἡ φωτιστικὴ, θερμαντικὴ· ἐν ἀλλήλοις δὲ εἰσὶν ἀχωρίστως ὁ τε ἥλιος καὶ αἱ τοῦτου δυνάμεις· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἷς ἐστὶ Θεὸς ὁ Πατήρ, μετὰ τῶν δύο ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἀχωρίστως ἐν ἀλλήλοις ὄντες, καὶ ἰδιοῦποστάτως θεωρούμενοι νῶ. Ἐνταῦθα γὰρ ἀσίματος κυρίως ὁ Θεός, τὸ δὲ ὑπόδειγμα ἀμυδρὸν, ὡς ὑπόδειγμα. Ἔστι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας παράδειγμα λαβεῖν. Ὡς περ γὰρ ἡ ψυχὴ ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἐνδιάθετον λόγον καὶ νοῦν, καὶ ἕτερόν ἐστι τὸ λογικόν, καὶ ἕτερον τὸ νοερὸν, καὶ πρόεισιν ὁ λόγος ἐκ τῆς ψυχῆς ἀχωρίστως, μὴ τεμνόμενος ἐξ αὐτῆς· ὁμοίως καὶ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς, καὶ σὺν αὐτῇ εἰσὶν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ.

Ὅθεν καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς, τούτῳ τῷ παραδείγματι χρησάμενος, λόγον ἐκάλεσε τὸν Υἱόν, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς προῖόντα, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ ὄντα, καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ὄντα· ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος σωματικώτερον, ἀπαύγασμα αὐτὸν ἐκάλεσε, τῷ παραδείγματι τοῦ ἡλίου χρησάμενος. Ἡ δὲ παλαιὰ Γραφή, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, λέγει, *κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν*· τὸ μὲν, *Ποιήσωμεν*, καὶ τὸ, *ἡμετέραν*, πληθυντικῶς ἐξεφώνησε· τὸ δὲ, *κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν*, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει, ἀλλ' ἕτερόν ἐστι τὸ, *κατ' εἰκόνα*· ἕτερον τὸ, *καθ' ὁμοίωσιν*. Καὶ τὸ μὲν, *κατ' εἰκόνα*, ταύτην ἔχει τὴν ἐννοίαν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ μόνος, ὡς πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, νοητά τε καὶ αἰσθητά, φθαρτά τε καὶ ἀφθάρτα, δείκνυσιν ἓνα τινὰ εἶναι δημιουργὸν πάντων τῶν ὄντων τὸν Θεόν· καὶ κατὰ τοῦτο εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ γνωρίζειν αὐτὸν ἓνα τοῦ παντὸς εἶναι δημιουργόν, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· *Ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων*· διαρρήδην τὸν ἄνθρωπον εἰς δόξαν Θεοῦ γεγενῆσθαι φήσας, καὶ κατὰ τοῦτο εἰκόνα καλέσας, ὡς μόνος ὁ ἄνθρωπος δυνάμενος γνωρίσαι ἓνα εἶναι τοῦ παντὸς τὸν Θεὸν δημιουργόν, τὸν ἐξ ἀπασῶν τῶν φύσεων ἓνα ζῶον τὸν ἄνθρωπον κατασκευάσαντα· τὸ δὲ, *καθ' ὁμοίωσιν*, ταύτην ἔχει τὴν ἐννοίαν, ὅτι περ ὁ Ἀδάμ πατήρ ἐγένετο καὶ οὐχ υἱός, προβάλλων ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, ἐκπορευτικῶς μὲν τὴν Εὐάν, μήτε υἱὸν προσαγορευομένην, μήτε ἀδελφὴν, καὶ γεννητικῶς τὸν ἴδιον υἱὸν Σὴθ πάλιν ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας· τὸν μὲν γεννητικῶς προβάλλων, τὴν δὲ ἐκπορευτικῶς, ἐτέρως καὶ ἐτέρως προβαλλόμενος ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας τοὺς δύο. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Ἀδάμ, ὡς ἀρχὴν ἐσχηκότος, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀρχὴν ἔχουσι· τοῦ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὡς ἀνάρχου, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως προῆλθον συνόντες αὐτῷ αἰδίως, ὡς περ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ ἡ θερμὴ τῷ ἡλίῳ· καὶ ὡς περ ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, κατὰ τὰ τῆς θείας Γραφῆς παραδείγματα. Ἐχρήσαντο δὲ καὶ τινες Πατέρες παραδείγματι σωματικώτερον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, οἱ μὲν ὡς ἀπὸ ἀενάου πηγῆς καὶ ἐξ αὐτῆς δύο ποταμούς προχεομένους, οἱ δὲ δένδρῳ, ὡς ῥίζῃ, καὶ κλά-

* Gen. 1, 26. ¹⁰ I Cor. xi, 7.

A illuminandi vis, sed tamen inseparabiles mutuo sunt sol et virtutes ejus; sic in Patre, Filio et Spiritu sancto, unus est Deus Pater cum duabus suis virtutibus, quæ inseparabiliter in se mutuo sunt; atque in propriis hypostasibus mente conspiciuntur. Hic enim Deus proprie incorporeus est, exemplar autem, utpote exemplar, obscurum est. Ab anima quoque nostra potest exemplum assumi. Quemadmodum enim anima insitum in se habet verbum et mentem, atque alia est ratiocinandi, alia intelligendi facultas, verbumque ex anima inseparabiliter prodit, nec ab ea dissecatur (similiterque mens): sed in ipsa, ex ipsa et cum ipsa sunt; ita quoque de Deo cogitandum.

B

Quamobrem Joannes evangelista, hoc exemplo usus, Filium vocavit Verbum; utpote qui ex Patre procedat et cum Patre sit, atque ex eadem substantia, apostolus vero Paulus corporeo more, splendorem ipsum vocavit, solis usus exemplo. Vetus autem Testamentum ait: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*⁹; ubi illud, *faciamus*, et illud, *nostram*, pluraliter pronuntiavit; illud autem, *ad imaginem et similitudinem*, non idipsum significat; sed aliud est, *ad imaginem*; aliud vero, *ad similitudinem*. Atque illud quidem, *ad imaginem*,²⁵⁸ hoc sensu dicitur; quod scilicet homo solus, quia omnia cum visibilia tum invisibilia, cum intelligibilia tum sensibilia, cum corruptibilia tum incorruptibilia in se habet, ostendit unum esse omnium rerum creatorem Deum. Atque eatenus imago Dei est, quatenus novit unum esse universi creatorem, quemadmodum clamat Apostolus: *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei*¹⁰, palam enuntians hominem ad gloriam Dei factum esse, ac ea ratione imaginem vocans, quasi scilicet solus homo nosse valeat, unum esse mundi opificem Deum, qui ex omnibus naturis animal unum, scilicet hominem, composuerit; illud vero, *ad similitudinem*, hoc significat, quod nempe Adam pater fuerit, non vero filius, produxeritque ex substantia sua, modo quidem procedendi, Evam, quæ neque filius, neque soror vocatur; gignendi vero ratione, proprium filium Seth, ex sua item substantia: alium gignendi, aliam procedendi more producens, alio alioque modo duos illos emittens ex substantia sua. Verum Adami, utpote qui initium habuerit, filii et ipsi initium habent; at contra Deo et Patre initio carente, qui ex eo prodeunt, sine initio procedunt, ac æternum cum illo sunt; quemadmodum splendor et calor cum sole, ac quemadmodum verbum et mens cum anima nostra, secundum exempla divinæ Scripturæ. Quidam vero Patres aliis ad corporeum morem propius accedentibus exemplis sunt usi circa sanctam Trinitatem; alii quidem quasi ex perenni fonte promanantes duos fluvios esse aiunt; alii arbori ex radice, ra-

mis et fructu constanti ipsos comparant; omnes autem sive apostoli, sive Patres, utpote homines, corporeo more, afflante Spiritu sancto, locuti sunt, exemplis usi divina substantia longe inferioribus. In futuro autem statu, quia spirituales resurgemus, accuratiorem Dei notitiam obtinebimus.

Sic igitur istis in locis divina Scriptura, hypostases declarare volens, hac sermonis proprietate frequenter usa est, quasi a Patre creationem esse narrans, a Filio incarnationem, a Spiritu sancto resurrectionem. Veruntamen sancta Trinitas omnia operatur. Beatus vero Moyses, quasi Deo loquente, sic habet, *Faciamus hominem*, quæ vox pluralis quidem est, potestque tamen de duobus tantum intelligi. Quoniam igitur visum Deo fuit nobis sanctæ Trinitatis confessionem non ab initio tradere; ne illa, ut corpora, corporeo more intelligeremus, aut suspicaremur tres esse deos; cum ad creationem hominis accessit, tunc ænigmatice plurali voce locutus est, quæ possit etiam de duobus **259** intelligi. Elapso autem quodam tempore, pluraliorem profert vocem, dicens: *Venite, descendentes confundamus linguas eorum*¹¹, quod non tantum de duobus intelligi valet; sed etiam de tribus ac de pluribus. Deinde igitur multis intercurrentibus annis, ne majorem esse multitudinem inferremus, de Trinitate vocem ænigmatice per Isaiam constituit atque firmavit, ter dicens, *Sanctus, idque ad unum Deum reducens his verbis, Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus*¹²; una trium hypostasium numerum, et deitatis unitatem declarans. Sub Domino autem Christo secundum carnem, hæc palam ipse docuit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*¹³; unum quidem nomen proferens, sed in tres hypostases dividens. Et quoniam hæc elare per servi formam prædicaturus erat, hæc in creatione hominis prænuntians pluralem vocem primum emisit, *Faciamus hominem*. Cum itaque de cælo veniet Dominus, fideles, justos atque dignos secum inducet in regnum cælorum, cum angelos tum homines: ex reliquis aut in alios extra firmamentum sinet, cæterosque inferius circa terram, quemadmodum in Evangeliiis de consummatione loquens ait: *Tunc erunt duo in agro, unus assumetur, et unus relinquetur; duo molentes in mola, una assumetur, et una relinquetur*¹⁴; ac si diceret, eos qui in agro sunt, nempe omnes hujus mundi homines, sive divites, sive pauperes, sive mediæ fortunæ, scilicet ex quavis conditione, si qui digni reperiantur, assumendos esse in cælum; sin indigni, relinquendos in terra. Deinde vero eos qui in mola sunt, nempe servos, memorat: qui si digni reperiantur, assumentur in cælum; sin indigni sint, relinquentur in terra. Quod autem primo masculino genere, deinde feminino utatur, generis differentiam notat; nempe,

δῶ, καὶ καρπῶ. Πάντες δὲ εἴτε Πατέρες, ὡς ἄνθρωποι, σωματικώτερον ἐκ τοῦ Πνεύματος ἐμπνευσθέντες, ἐξεῖπον, ὡς ἐν παραδείγμασι, λειπόμενα μέντοι πάνυ τῆς θείας οὐσίας· ἐν τῇ δὲ μελλούσῃ καταστάσει ὡς πνευματικῶν ἀνιστάμενοι· πάλιν, ἀκριθέστερον γνωσόμεθα περὶ Θεοῦ.

Οὕτως οὖν ἐνταῦθα τὰς ὑποστάσεις παραστήσαι βουλομένη ἡ θεία Γραφή, κέχρηται πολλάκις τῷ ἰδιώματι τούτῳ, ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς λέγουσα τὴν δημιουργίαν, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' οὖν γε τὰ πάντα ἡ ἁγία Τριάς κατεργάζεται. Ὁ δὲ μακάριος Μωϋσῆς εἶπεν ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*· καὶ πληθυντικὴ μὲν ἐστὶν ἡ φωνή, δυναμένη δὲ καὶ ἐπὶ δύο μόνων νοεῖσθαι. Ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐδοκίμασε μὴ παραδοῦναι ἡμῖν τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογίαν, ἵνα μὴ ὡς σώματα σωματικώτερον αὐτὰ νοήσωμεν, καὶ ὑποπτεύσωμεν τρεῖς εἶναι θεούς· ἐπὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἐλθόντων, τότε αἰνιγματωδῶς πληθυντικὴν φωνὴν ἐξεφώνησε, δυναμένην δὲ καὶ ἐπὶ δύο μόνων νοεῖσθαι. Μετὰ δὲ χρόνον πάλιν ἐτι πληθυντικωτέραν φωνὴν ἀποφαίνεται λέγων, *Δεῦτε, καταβάντες συγγέωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας*· οὐκ ἐτι ἐπὶ δύο μόνων δύναται νοεῖσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τριῶν καὶ πλειόνων. Πάλιν οὖν μετὰ πολλὰ πάντα ἔτη, ἵνα μὴ εἰς πλήθος ἐξενεχθῶμεν, ἔστησε τὴν φωνὴν πάλιν αἰνιγματωδῶς ἐπὶ τῆς Τριάδος διὰ Ἡσαΐου, τριχῶς λέγων τὸ, *Ἅγιος*· συνάπτων δὲ εἰς ἓνα Θεόν, καὶ λέγων· *Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ*, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων δηλώσας τὸν ἀριθμὸν, καὶ τῆς θεότητος τὸ μοναδικόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα φανερώς ἐδίδαξε λέγων, *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*· ἐν ὄνομα μὲν εἰπὼν, εἰς τρεῖς δὲ ὑποστάσεις διελθὼν. Καὶ ἐπειδὴ περ ἡμελλε ταῦτα φανερώς κηρύττειν διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς προφητῶν, ἐπὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου τὴν πληθυντικὴν φωνὴν πρώτως ἐξεφώνησε τὸ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*. Ἦνίκα τὸίνυν παραγίνεται ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος, τοὺς μὲν πιστοὺς καὶ δικαίους καὶ ἀξίους μεθ' ἑαυτοῦ εἰσφέρει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπους· τοὺς δὲ λοιποὺς, τοὺς μὲν ἐξωθεν τοῦ στερεώματος ἐξ· τοὺς δὲ κάτω περὶ τὴν γῆν, καθάπερ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει ἐν τῇ συντελείᾳ οὕτως· *Τότε ἔσονται δύο ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁ εἰς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἰς ἀφίεται, δύο ἀλήθουσιν ἐν τῷ μύλῳ, μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται*. Ἰνα εἴπη, τοὺς ἐν τῷ ἀγρῷ πάντας τοὺς ὄντας ἐν τῷ κόσμῳ εἴτε πλουσίους, εἴτε πτωχοὺς, εἴτε καὶ μέσους, δηλονότι ἐν οἰαδηποτοῦν τάξει εὐρηταί τις ἀξίος, παραλαμβάνεται ἐν τῷ οὐρανῷ· ἐὰν δὲ μὴ ἦ ἀξίος, ἀφίεται ἐν τῇ γῇ. Εἶτα καὶ τοὺς ἐν τῷ μύλῳ, τοὺς δούλους λέγει· ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν δούλων ἐὰν εὐρεθῶσιν ἀξιοί, παραλαμβάνονται ἐν τῷ οὐρανῷ· οἱ δὲ ἀνάξιοι ἀφίενται ἐν τῇ γῇ. Τὸ δὲ ἀρρηκτικῶς ἐπὶ τῶν πρώτων

¹¹ Gen. I, 7. ¹² Isa. vi, 5. ¹³ Math. xxviii, 19.

¹⁴ Math. xxiv, 40.

εἰπὼν, καὶ τὸ θηλυκῶς ἐπὶ τῶν δευτέρων, ἐσήμανε τὴν διαφορὰν τοῦ γένους, εἴτε ἄρρενες εὐρεθήσονται, εἴτε θήλειαι, εἴτε τοὺς δικαίους εἴτε τοὺς ἁμαρτωλοὺς.

Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ Παῦλος σημαίνει ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ λέγων οὕτως, Ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμει αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ θανατωθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν· δηλοῦν καὶ αὐτὸς, ὅτι τοῖς πιστοῖς ἀγίοις μεγάλα καὶ ἀνεκλάλητοι δόξα ἀπόκεινται· τοῖς δὲ ἀπίστοις, δίκη ὀλέθριος, τούτῃ ἐστίν, ἀνάλογος τιμωρία τῆς καταστάσεως ἐκείνης. Ἐν ὀλέθρῳ γὰρ καὶ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ καὶ μεταμελείᾳ πολλῇ εὐρίσκεται πᾶς ὃς οὐκ ἀπολαύει τῶν ἀγίων καὶ τῶν δοξῶν καὶ τῆς μακαριότητος τῆς ἀποκειμένης τοῖς δικαίοις. Ὅφειλε τοίνυν πᾶς Χριστιανὸς δουραγωγῆσαι ἐαυτὸν καὶ ὑποτάξαι ἀπεντεῦθεν τῷ Θεῷ, καὶ πιστεύειν πάσῃ τῇ θείᾳ Γραφῇ, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, καὶ φύλαξ εἶναι δογμάτων ἀκριβῆς, καὶ βίον ἔχειν κατάλληλον τῇ πίστει· ἀπωθεῖσθαι δὲ καθὰ καὶ μέλλοντες προσιέναι τῷ βαπτίσματι ὡμολογήσαμεν καὶ ἀποτάσσεσθαι πάσῃ Σατανικῇ τε καὶ Ἑλληνικῇ πλάνῃ, καὶ ἀπιστίᾳ, καὶ ματαιότητι, καὶ ἐλπίδι ἀνελπίστῃ. Τὰ μέγιστα γὰρ βλαβήσονται ἐκείνοις ἐμμένοντες, ὡς μάθημα θεῖον τὰς ἐκλείψεις φηφίζοντες καὶ προλέγοντες, περαιτέρω τούτου ἐλπίδα μὴ κεκτημένοι· ἀλλὰ πλανῶντες καὶ πλανώμενοι· εἴπου γε καὶ τις ἀποσυληθεὶς ἱμάτιον ἢ ἕτερόν τι, ὡς προφήταις τούτοις προσίων, ἤκουσε παρ' αὐτῶν ἢ ἐπέτυχε ψευσαμένων ἀλήθειαν· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲ τοῦτο. Τοιαῦται τῶν ματαιοφρόνων τῶν τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῷ οὐρανῷ δωρουμένων αἱ ἐλπίδες· οὐ δύνανται δὲ περαιτέρω τούτων τι ἐλπίζειν, οὔτε ἀνάστασιν, οὔτε βασιλείαν οὐρανῶν, οὔτε κρείττονα κατάστασιν· ἐπεὶ περ ἐξεῶσι τὴν σφαῖραν, καὶ αὐτὴν ἦν ἔχουσιν ἐλπίδα ἀπολλύουσι. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς, ὡς τιμία κεφαλὴ, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαῖς τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἀγίων πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, διδασκάλων, συναριθμοῦς τοῖς ἐκ δεξιῶν γενέσθαι, καὶ μετ' αὐτῶν ἀκοῦσαι τὴν ἐξαιρετικὴν καὶ μακαρίαν ἐκείνην φωνὴν λέγουσαν· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Παραγραφή

Ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς διαγραφῆς, πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς διὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων, ἔτι τε καὶ τοῦ κοσμογράφου Μωϋσέως, καὶ πάντων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἐδήλωσε δύο καταστάσεις, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν,

¹⁵ II Thess. i, 7-9. ¹⁶ Matth. xxv, 34

A sive mares sive feminæ, sive justi sive peccatores sint.

Apostolus vero Paulus in secunda ad Thessalonicenses hæc indicat: *In revelatione Domini Jesu de cælo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis, dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi: qui pœnas dabunt, interitum æternum a facie Domini, et a gloria fortitudinis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt*¹⁵: ipse quoque declarans fidelibus sanctis magnam et ineffabilem gloriam repositam esse; infidelibus autem, pœnam æternam, id est, congruens illi statui supplicium. Nam in perniciæ, extremo supplicio et pœnitentia magna **260** versatur, quisquis sanctis donis, gloria et beatitudine justis reposita, non fruitur. Opus itaque est ut quivis Christianus in hac vita sese servituti tradat, et subjiciat Deo, credatque toti divinæ Scripturæ, tam Veteri, quam Novo Testamento; accurate dogmata servet, atque vitam fidei consentaneam ducat; omnem vero Satanicum et Græcum errorem, prout ad baptismum accessuri promissimus et confessi sumus, depellat, ipsique abrenuntiet, necnon infidelitati, vanitati, et desperatæ illi spei. Magnum enim detrimentum accipient si iis immorentur: eclipses ceu divinam disciplinam ex calculis tradentes ac prænuntiantes, neque ulteriori spe instructi: sed errantes et alios in errorem inducentes; si quis cum aut vestimentum aut aliud quidpiam furto sublatum sibi est, ad eos, ceu ad prophetas, se confert, ab iis responsum accipit; ac vel, iis veritatem eminentibus, casu amissam rem consequitur; sin minus, ne hoc quidem. Hæc spes est vanorum hominum, qui sphæricam formam cælo ascribunt: nec quidpiam ultra sperare possunt, neque resurrectionem, neque regnum cælorum, neque statum meliorem: quandoquidem et sphæram illam amittunt, et spei quam habebant jacturam faciunt. Faxit Deus, o venerandum caput, ut in revelatione Domini nostri Jesu Christi, precibus Dominæ nostræ Deiparæ et omnium sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum, doctorum, cum iis qui in dextera positi erunt annumeremur, cum iis item audiamus præstantem illam et præclaram vocem: *Venite, benedicti Patris mei, hæreditate recipite paratum vobis regnum a constitutione mundi*¹⁶. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

Paragrapha.

Totus hujusce operis et delineationum scopus est, ut ostendamus Deum ab initio, omnium priscorum hominum, Moysis item mundi descriptoris, omniumque prophetarum et apostolorum testimonio, duos illos status declarasse, præsentem scilicet et

futurum; hujus mundi universi figuram expritean-
tes, declarantesque Christianos principiis suis magis
insistere eaque sequi, atque finem eorum prin-
cipiis esse consentaneum: et in hoc Dei bonitatem
commonstravimus, quæ huic ludo et palæstræ, certa-
minibus, corruptioni et morti, finem imposuit. Osten-
dimus autem in Domino Christo immortalitatem,
incorruptionem, immutabilitatem, beatitudinem,
sanctificationem, justitiamque sempiternam omnibus
hominibus parari, quemadmodum a constitutione
mundi **261** præparaverat, secundum videlicet lo-
cum in cœlis, et secundum statum, eodem prorsus
modo, quo per tabernaculum in figura prænuntiavit
nobis. Declaravimus item Græcorum sententiam om-
ni spe carere, qui neque secundum statum et vitam
exspectant, neque fore credunt corporum nostrorum
resurrectionem: sed errant simul et alios in erro-
rem inducunt, una cum sphaera sua mentibus suis
circumvoluti: rati non posse Deum omnium hominum
corpora resuscitare; cum tamen, utpote sapientes,
nosse debeant quod, si quidem Deus cogitationum
et cordium universorum hominum judex sit, possit-
que cogitationes singulorum quæ a sæculo fuerunt
discernere, multo magis poterit singulorum homi-
num corpora discernere: nam si spiritualia discer-
nere valet, quanto magis corpora? siquidem in con-
summatione omnem creaturam commovebit a fun-
damentis, cœlum nempe, ac terram et reliqua ele-
menta, quorum singula quæ ex humanis corpori-
bus habent, ejus virtute discernente, restituent.
Sicut eribrum agitans quispiam, quod quærit inve-
niet; sic, concussa et agitata universa rerum natura,
qui quærentur in medio comparebunt. Nam
adhuc semel, inquit per prophetam, *ego agitabo non
modo terram, sed etiam cœlum*¹⁷. Cum autem ait *adhuc
semel*, rerum agitatarum, utpote factarum, mutatio-
nem, secundum Apostolum, significat; ut tandem illæ
immotæ maneat. Quamobrem *cum regnum immobile
accipiamus, gratiam habemus, per quam Deo placentes
serviamus cum reverentia, pietate et obsecratione*¹⁸.

Dominus vero de consummatione ita loquitur: *Et
stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum movebun-
tur. Et tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo:
et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Fi-
lium hominis venientem in nubibus cœli cum pote-
state et gloria multa. Et mittet angelos suos cum
tuba vocis magnæ; et congregabunt electos ejus a
quatuor ventis, a summis cœlis usque ad summum
cœlum*¹⁹. Rursumque Apostolus in prima ad Thes-
salonicenses Epistola ait: *Quoniam ipse Dominus in
jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet
de cœlo, et mortui in Christo resurgent primum.
Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, rapiemur
cum ipsis in nubibus obviam Domino in aera, et sic
semper cum Domino erimus. Itaque consolamini in-
vicem in verbis istis*²⁰. Similiter habet in Epistola
ad Corinthios prima: *In momento, in ictu oculi, in
novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resur-*

A δηλωσαντες καὶ τὸ σχῆμα παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ
ὅτι οἱ Χριστιανοὶ μᾶλλον ἔπονται ταῖς ἑαυτῶν ἀρχαῖς
δεικνύοντες, καὶ τὰ τέλη ἀκόλουθα ταῖς ἑαυτῶν ἀρ-
χαῖς, καὶ ἐν τούτῳ μνηύοντες τὴν ἀγαθότητα τοῦ
Θεοῦ, τὴν παροχουσαν παῦλαν τῷ παιδευτηρίῳ τούτῳ
καὶ τοῖς ἀγῶσι, καὶ τῇ φθορᾷ, καὶ τῷ θανάτῳ.
Ἀναδείξαντες δὲ ἐν τῷ Δεσπότη Χριστῷ ἀθανασίαν,
ἀφθαρσίαν, ἀτρεπτότητα, καὶ μακαριότητα, ἀγια-
σμὸν, καὶ δικαιοσύνην αἰώνιον πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις,
ὡσπερ ἦν ἐτοιμάσας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, τὸν
δεύτερον χῶρον, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὴν δευτέραν
κατάστασιν, καθάπερ καὶ διὰ τῆς σκηνῆς πάλιν ἐν
τύπῳ προεδήλωσεν ἡμῖν. Καὶ ὅτι ἀνέλπιστός ἐστιν ἡ
τῶν Ἑλλήνων δόξα, μήτε δευτέραν κατάστασιν προσ-
δοκῶντων, μήτε πιστευόντων ἀνάστασιν ἔσεσθαι τῶν
B ἡμετέρων σωμάτων, ἀλλὰ πλανώντων καὶ πλανωμέ-
νων, μετὰ τῆς ἑαυτῶν σφαίρας ἅμα κυλιόμενοι ταῖς
φρεσίν· ἀδύνατον νομίζοντες εἶναι τῷ Θεῷ ἀναστῆσαι
τὰ σώματα πάντων τῶν ἀνθρώπων· ὀφειλοντες ὡς
σοφοὶ γινῶναι, ὅτι εἰ κριτῆς ἐστιν ὁ Θεὸς ἐννοιῶν καὶ
καρδιῶν πάντων ἀνθρώπων, καὶ δύναται διακρίναι
τὰς ἐννοίας ἐκάστου τὰς ἀπ' αἰῶνος, πῶς οὐχὶ μάλ-
λον δύναται σώματα διακρίναι ἐκάστου ἀνθρώπου. Εἰ
γὰρ τὰ τοῦ πνεύματος δύναται διακρίναι, πολλῷ μάλ-
λον τὰ σώματα; Τινάσσει γὰρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐκ
θεμελίων οὐρανῶν καὶ γῆν ἅμα καὶ τὰ λοιπὰ στοι-
χεῖα ἐν τῇ συντελείᾳ· καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀπρόδιῶσιν
C ὁ κατέχει σῶμα ἀνθρώπειον, διακρινόμενον ὑπὸ τῆς
αὐτοῦ δυνάμεως. Ὡσπερ ἐν κοσκίνῳ κοσκινεύων τις
τὸ ζητούμενον μὴ εὐρήσει, οὕτως σαλευομένης πά-
σης τῆς κτίσεως, οἱ ζητούμενοι μέσοι εὐρεθήσονται.
Ἔτι γὰρ ἅπαξ ἐγὼ σείσω, φησὶ διὰ τοῦ προφήτου,
οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ,
ἔτι ἅπαξ, εἰπεῖν, ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ τὴν τῶν σα-
λευομένων μετὰστασιν ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνη τὰ
μὴ σαλευόμενα. Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παρα-
λαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν δι' ἧς λατρεύωμεν
εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετ' αἰδοῦς, καὶ εὐλαβίας,
καὶ δεήσεως

Καὶ ὁ Κύριος περὶ συντελείας λέγων, οὕτω φησὶ·
Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ
δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται· καὶ τότε
φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν
D τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ
τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρ-
χόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνά-
μεως καὶ δόξης πολλῆς. Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγ-
γέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης,
καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν
δ' ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρου οὐρα-
νοῦ. Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονι-
κεῖς πρώτη φησὶν· Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύ-
σματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι
Θεοῦ καταθήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν
Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ
ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπα-
γησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου

Agg. 1, 7. ¹⁸ Hebr. xii, 28. ¹⁹ Matth. xxiv, 29 seqq. ²⁰ I Thess. iv, 16 seqq.

εις ἀέρτι, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. Ὁμοίως πάλιν λέγει ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτη Ἐπιστολῇ· Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι, συλπίζει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγόμεθα. Δεῖ γάρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ταῦτα τῶν Χριστιανῶν τὰ Εὐαγγέλια, αὗται τῶν πιστῶν αἱ μεγάλαι καὶ θαυμασταὶ ἐλπίδες, ἀνάστασις νεκρῶν καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἡτοιμασμένη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τοῖς ἀνθρώποις· οἱ καὶ πρῶτον ἀθανασίαν, καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ ἀτρεπτότητα κομιζόμενοι, μετάρσιοι ἀεροβατοῦντες σὺν Χριστῷ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομοῦσι, σὺν Χριστῷ βασιλεύσουσι, σὺν Χριστῷ οἰκητήριον τὸν οὐρανὸν κέκτηνται, σὺν Χριστῷ τῆς ἀχειροποιήτου σκηνῆς τὴν εἴσοδον συγχωρούμενοι πατεῖν, σὺν Χριστῷ τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ πολῖται σὺν ἀγίοις ἀγγέλοις ἀναγορευόμενοι, σὺν Χριστῷ χαίροντες, σὺν Χριστῷ ἀγαλλιώμενοι, σὺν Χριστῷ ὑψούμενοι, σὺν Χριστῷ στεφανηφοροῦντες, σὺν Χριστῷ δοξαζόμενοι, σὺν Χριστῷ τοῦ θρόνου τῆς χάριτος ἀπολαύοντες, σὺν Χριστῷ δικαιοσύνης, καὶ ἀγιασμοῦ, καὶ ἀπολυτρόσεως, καὶ μακαριότητος, καὶ παντὸς αἰωνίου καὶ ἀνεκκλήτου ἀγαθοῦ ἀπολαύοντες. Ποῖον ἔθνος, ἢ ποῖα αἵρεσις, τοιαύτας ἐλπίδας πιστεύουσα κέκτηται, εἰ μὴ μόνον Χριστιανοί;

Ἕλληνες ἀπιστοῦσιν, ἀνέλπιστοι ὄντες, σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου ἀγαπῶντες, ἧτις μᾶλλον οὔτε ἐν τῶν πραγμάτων ἐξισχύει καταλαβεῖν ἀφ' ἑαυτῆς, εἰ μὴ θεία τις Ἑλλαμψις παρακολουθήσῃ. Ὁμοίως καὶ Ἰουδαῖοι ἀπιστήσαντες τῷ φανέντι Χριστῷ τῷ ταῦτα φανερώς κηρύξαντι, καὶ συστήσαντι, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων, τούτων πάντων ἀπέτυχον. Σαμαρεῖται δὲ καὶ Μοντανοὶ σκληροτράχηλοι ὑπὲρ τοὺς Ἰουδαίους ὄντες, ἐκ Μωϋσέως καὶ τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου μὴ δυνάμενοι παιδευθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς προφήταις ἀπιστοῦντες, μήτε ἀγγελον, μήτε πνεῦμα, μήτε ψυχὴν λογικὴν ἀθάνατον ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἴσα τῶν Ἑλλήνων, ἀνάστασιν σωμάτων ἀθετοῦντες, τούτων πάντων ἀποτυγχάνουσιν. Ὁμοίως καὶ Μανιχαῖοι πάλιν, τὰ σώματα μισοῦντες, καὶ τούτων ἀνάστασιν μὴ ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ πονηροῦ Θεοῦ αὐτὰ δημιουργήματα ὑποτιθέμενοι, καὶ ἀπώλειαν αὐτῶν προσδοκῶντες, πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ αὐτοὶ στερίσκονται, μεθ' οὗ ἐχειροτόνησαν ἑαυτοῖς θεοῦ περὶ τὴν γῆν, ὡς ἀσεθεῖς κατακεκριμένοι. Ὁμοίως καὶ πάντες οἱ αἵρετικοὶ ὅσοι ἀθετοῦσι τὴν ἀνάληψιν τῆς ἡμετέρας σαρκός, καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ὅσοι ἀθετοῦσι κόλοβουντες τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, καὶ σμικρύνοντες τὴν θεότητα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τούτων πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ αὐτοὶ στερίσκονται. Μόνον γάρ οἱ ὁμολογοῦντες ἓνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἀναρχον, ἀίδιον, ἀπερίγραφον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀφθαρτον, ἀθάνατον, ἀπαθῆ, ἀσώματον, ἀπεριόριστον, ἀκατάληπτον, ἀσύνθετον, ἀμερῆ, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι γνωριζόμενόν τε καὶ προσκυνούμενον, καὶ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν

¹⁰ 1 Cor. xv, 52, 53.

Agent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere **262** *immortalitatem* ¹⁰. Hæc sunt Christianorum Evangelia, hæc magna et mirabilis fidelium spes, resurrectio mortuorum, et regnum cælorum, paratum hominibus a constitutione mundi: qui homines, cum prius immortalitatem, incorruptionem et immutabilitatem nacti fuerint, sublimes per aerem delati, cum Christo regnum cælorum in hæreditatem accipient, cum Christo regnabunt, cum Christo cælum in domicilium possidebunt, cum Christo in tabernaculo non manufacto ambulare permittentur, cum Christo cælestis Jerosolymæ cives una cum sanctis angelis appellabuntur, cum Christo gaudentes, cum Christo exsultantes, cum Christo exaltati, cum Christo coronas gestantes, cum Christo gloria affecti, cum Christo throno gratia: fruente, cum Christo justitia, sanctificatione, redemptione, beatitudine, omnique æterno et ineffabili bono gaudentes. Quæ gens, quæ secta tantam spem credendo obtineat, præter Christianos?

Græci non credunt ac sine spe degunt, sapientiam hujus mundi diligentes. quæ ne unam quidem rerum capere per se valeat, nisi divina quæpiam illustratio subsequatur. Similiter Judæi Christo apparenti non credentes, qui hæc tam per se, quam per apostolos suos palam prædicavit et confirmavit, horum omnium jacturam fecerunt. Samaritani et Montanistæ, duriore quam Judæi cervice, cum a Moyse et a mundi figuris erudiri et institui non possent, neque prophetis crederent, neque angelum, vel spiritum, vel animam rationalem immortalem esse confitentes, sed pari cum Græcis sententia resurrectionem corporum negantes, hæc omnia amittunt. Similiter et Manichæi, qui corpora oderunt eorumque resurrectionem non confitentur; sed ea mali dei opificia esse comminiscuntur: cumque illa peritura expectent, omnium et ipsi bonorum jacturam faciunt, cum deo illo, quem sibi in terra constituerunt, ut impii condemnati. Ita pariter omnes hæretici, quotquot carnis et animæ nostræ assumptionem in tempore incarnationis factam negant, quotquot etiam Filii deitatem tollunt, et Spiritus sancti deitatem minuunt, his omnibus et ipsis bonis privantur. Illi quippe tantum, qui unum Deum in tribus hypostasibus confitentur, sine principio, æternum, incircumscriptum, invisibilem, intactilem, incorruptibilem, immortalem, impassibilem, incorporeum, indefinitum, incomprehensibilem, incompositum, sine partibus, cæli et terræ, visibilium et invisibilium opificem, in Patre et Filio et Spiritu sancto cognitum et adoratum: qui in novissimo dierum, incarnationis **263** tempore, mundum, quem creaverat, restaurare volens, accepta ex

beata Virgine massæ nostræ particula, Deus Verbum, cum Patre et Spiritu sancto, sine semine, ut parvum mundum, vinculum omnis creaturæ, hominem videlicet, restauraret : ipsi ex simplici voluntatis inclinatione unitus est unione præstantissima et indissolubili, ita ut assumptio unioni antea non intelligatur, sed simul eodemque tempore formatio, assumptio et unio existant, pati quoque voluit et occidi : cumque hominem per resurrectionem consummasset, in cœlum reduxit illum, et sessione ad dexteram ipsum honoravit, atque universi iudicem constituit : cum hoc item qui recte vitam instituunt, in thalamum una cum sponso ingrediuntur : qui scilicet neque deitatem, neque humanitatem ipsi adimunt ; ii cum Christo choreas agunt, ac cum ipso regnant in cœlo, audientes ab illo in consummatione : *Venite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite parvum vobis regnum a constitutione mundi* ²¹.

De consummationis autem die nemo novit, nisi unus Deus. Dicunt autem mundum non consummandum esse, donec homines sint angelis numero æquales : nam dicit Moyses : *Constituit terminos populorum, secundum numerum angelorum Dei* ²² ; ac si diceret, Terminum populorum in hoc constituit, ut sint angelis numero pares. Sane Apostolus quoque ait : *Cum autem plenitudo gentium ingressa fuerit, sic omnis Israel salvabitur* ²³, clare de consummatione verba faciens. Imo etiam Dominus hac de re adumbrate loqui videtur, cum ait : *In resurrectione pares angeli sunt* ²⁴. Quotquot ergo Christiani estis, et huic spei patrocinamini, Christumque in exemplum et typum habetis, cum hunc librum legetis, orate pro me peccatore, ut universorum Dominus ne me despiciat, sed miseratus, me vobiscum annumeret cum iis qui a dextris ejus erunt, peccatorum scilicet nostrorum oblitus, et ne illa ineffabili beatitudine excidam, precibus et obsecrationibus vestris, per misericordiam, clementiam et gratiam omnium nostrum Servatoris Christi, cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Christiani *Christiana Topographia* totum mundum complectens.

LIBER VI. *Superadditus.*

264. *De magnitudine solis.*

Post absolutum librum, quidam adversum nos circa figuram mundi quæstiones moverunt, his verbis : Quomodo potest, ut vestra fert sententia, sol abscondi sub borealibus terræ partibus, cum multis partibus terræ magnitudinem excedat ? Nam secundum sphaeram nostram, quantumcunque sol terra sit major, nihilo minus umbram efficiet ad oppositam ejusdem terræ partem. Quibus nos brevissime

Α ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀνακτίσαι βουλό-
μενος ὄντα ἐκτίσει κόσμον, λαθὼν πάλιν ἐκ τῆς
ἀγίας παρθένου Μαρίας ἐκ τοῦ ἡμετέρου φουράματος
ὁ Θεὸς Λόγος, σὺν Πατρὶ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, ἀνευ
σπορᾶς, ἀνακτίσαι τὸν μικρὸν κόσμον, τὸν σύνδεσμον
πάσης τῆς κτίσεως, τουτέστι τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτῷ
ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκαριαίας ῥοπῆς, ἐνώσει ἐξαιρέτω, καὶ
ἀναφαιρέτω, ὡς μὴ προσπινοεῖσθαι τὴν λῆψιν τῆς
ἐνώσεως, ἀλλ' ἅμα διάπλασις, καὶ λῆψις, καὶ ἐνωσις
συνεχώρησέ τε παθεῖν, καὶ ἀποκτανθῆναι· καὶ τε-
λειώσας διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε,
καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθέδρας ἐτίμησε, καὶ κρι-
τὴν αὐτὸν τοῦ παντὸς κατέστησεν· ὁμοίως σὺν τούτῳ
καὶ οἱ βιοῦντες καλῶς, εἰσέρχονται εἰς τὸν νυμφῶνα
ἅμα τῷ νυμφίῳ, μὴ κολοβοῦντες μήτε τὴν θεότητα,
μήτε τὴν ἀνθρωπότητα· οὗτοι συγχορεύουσι τῷ Χρι-
στῷ, καὶ συμβασιλεύουσιν αὐτῷ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀκού-
οντες παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ συντελείᾳ· *Δεῦτε οἱ εὐλογη-
μένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοι-
μασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κό-
σμου.*

Περὶ δὲ τῆς συντελείας τὴν ἡμέραν οὐδὲ εἰς ἐπί-
σταται, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός. Φασὶ δὲ εἰ μὴ συναρί-
θμιοι γένωνται οἱ ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις, οὐ συντε-
λεῖται ὁ κόσμος· λέγει γὰρ ὁ Μωϋσῆς, *Ἔστησεν
ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ· ὡσανεὶ,
τὸν ὄρον τῶν ἐθνῶν ἐν τούτῳ ἔστησεν, ἐν τῷ συναρι-
θμίοις γενέσθαι τοῖς ἀγγέλοις. Ἀμέλει καὶ ὁ Ἀπό-
στολος λέγει, Ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσ-
έλθῃ, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, σαφῶς
περὶ συντελείας εἰπών. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος φαίνεται
αἰνιττόμενος περὶ τούτου, καὶ λέγων, Ἐν τῇ ἀνα-
στάσει ἰσάγγελοι εἰσιν. Ὅσοι τοίνυν Χριστιανοὶ
ὑπάρχετε, καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος ἀντιλαμβάνεσθε,
καὶ δεῖγμα καὶ τύπον ἔχετε τὸν Δεσπότην Χριστὸν,
ἀναγινώσκοντες τὴν βίβλον, εἴσασθε ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ
ἀμαρτωλοῦ, ὅπως ὁ πάντων Κύριος μὴ με ὑπερίδῃ,
ἀλλ' ἐλεήσας συναρίθμιόν με ποιήσῃ μεθ' ὑμῶν σὺν
τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, παρορῶν τὰ ἡμέτερα πλημμε-
λήματα, καὶ μὴ ἀποτύχω ταύτης τῆς μακαριότητος
τῆς ἀνεκλαλήτου, εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν ὑμετέραις,
εὐσπλαγχνίᾳ δὲ καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι τοῦ πάν-
των ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα
σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν, καὶ πάντοτε, καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Χριστιανοῦ *Χριστιανικὴ Τοπογραφία* περιεκτικὴ
παντὸς τοῦ κόσμου.

ΛΟΓΟΣ Γ'. *Συνημμένος.*

Περὶ μεγέθους ἡλίου.

Τινὲς μετὰ τὸ πέρας εἰληφέναι τὴν βίβλον, ἐκίνη-
σαν λόγους πρὸς ἡμᾶς περὶ τοῦ σχήματος τοῦ κό-
σμου, λέγοντες, Πῶς δύναται κρύπτεσθαι τὸν ἥλιον
καθ' ὑμᾶς ὑπὸ τὰ βόρεια μέρη τῆς γῆς τὰ ὑψηλά,
πολλοῖς τοῖς μέτροις ὑπερέχοντα τὸ μέγεθος αὐτῆς ;
Ἐπὶ γὰρ τῆς λεγομένης παρ' ἡμῶν σφαίρας, ὅσα
δήποτε μείζων ἐστὶν ὁ ἥλιος τῆς γῆς, πάντως ποιή-
σει σκιάν κατὰ τὸ ἕτερον μέρος αὐτῆς. Πρὸς οὗς

²¹ Matth. xxv, 34. ²² Deut. xxxvii, 8. ²³ Rom. ii, 25. ²⁴ Luc. xi, 36.

συντομώτατα εἰρήκαμεν, ψευδὲς εἶναι καὶ πλάσμα τὸ τοιοῦτον· ἀποδείξαντες πρῶτον ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς ὠμολογημένων κλιμάτων, ὡς ἀδιαφόρους ἔχει σκιάς. Ἐπειτα καὶ ἐξ ὧν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἐθεασάμεθα ἐπὶ τὰ μέρη Ἀξιώμεως ἐν τῇ Αἰθιοπία. Ἐν τῇ γὰρ ἀρχῇ τῆς θερινῆς τροπῆς κατὰ τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ Παῦνι μηνός, ὥραν ἕκτην τῆς ἡμέρας, ὄντος ἤδη περὶ τὸ μεσουράνημα τοῦ ἡλίου, σαφῶς εἶδομεν ὡς ὅτι ἡ σκιά τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν νότον κλίνει. Λαβὼν δὲ καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα τῇ Ἀλεξανδρείᾳ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, λέγω δὴ Παῦνι εἰκοστῇ πέμπτῃ καὶ ἕως Θῶθ λ', ὥραν ἕκτην τῆς ἡμέρας, σταθέντες ὑποκάτω τοῦ ἡλίου, εἶδειξα τὴν σκιάν ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη πόδα ἕνα κλίνουσαν καὶ μόνον. Καὶ ἔστι κατ' αὐτοὺς ἡ Ἀλεξάνδρεια τρίτον κλίμα. Εὐρεθεὶς δὲ ἐνταῦθα ὁ τὰ πάντα θεοσεβέστατος καὶ θαυμαστός ἀδελφός Στέφανος, ὁ κατὰ Ἀντιόχειαν προσβύτερος, Χριστιανικώτατος, τῶν τελείων καὶ ἀληθινῶς ὑπάρχων, ἡσχημένος δὲ ἀκριβῶς καὶ τὴν ψῆφον τῆς σελήνης, κατὰ τὸ σχῆμα μέντοι καὶ αὐτὸς ὁ ὑπεθέμεθα κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, ἐυνάμενός τε προλέγειν εὐχερῶς καὶ ἐκλείψεις ἡλιακὰς, καὶ σεληνιακὰς, ἠβουλήθη περὶ τοῦτο ἀσχολεῖσθαι. Ὅθεν ἀπαιτηθεὶς τῷ Θῶθ μηνί, τῆς παρούσης δεκάτης Ἰνδικτιόνος, παρὰ ἀνδρὸς ἐπιστήμονος, Ἀναστασίου τοῦνομα, μηχανικοῦ ἀνδρὸς λογίου, καὶ ὑπὲρ πολλοὺς ἐμπείρου, προειπεῖν ἐκλείψιν ἡλίου· ἔφη γενέσθαι ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατὰ τὴν δωδεκάτην τοῦ Μεχίρ μηνός· ἦτις καὶ γέγονε· καὶ σεληνιακὴν Μεσορὶ κδ' πάλιν τῷ αὐτῷ καιρῷ. Καὶ θαυμάσας, πάλιν ἀπήτησε γεγονυίας ἐκλείψεις· καὶ ταύτας πάλιν ἐξειπόντος ἐθαύμασεν ὁ ἀνὴρ. Παρῆσαν δὲ καὶ οἱ ἕτεροὶ τινες μηχανικοὶ καὶ τῶν ἡμετέρων φίλων, ἐφ' ὧν ταῦτα ἐλαλήθησαν. Αὐτὸς οὖν ὁ θεοφιλὴς ἀνὴρ πείραν καὶ πόθον ἔχων περὶ τῶν τοιούτων, ἐν τε τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει παραγεγονῶς, καὶ πολλὰ ἔτη διατρίψας. Ἐλεγε καὶ αὐτὸς μεμετρημέναι καὶ ἐν ἀμφοτέροις τόποις τὰς σκιάς· καὶ ἐν μὲν τῇ Ἀντιοχείᾳ πόδα ἕνα ἡμισυ ἔχειν τὴν σκιάν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, διεθεβαιούτο· ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ πόδας δύο. Ἔστι δὲ ἡ Ἀντιόχεια τοῦ κλίματος τοῦ διὰ Ῥόδου· λέγω δὴ τοῦ τετάρτου· τὸ δὲ Βυζάντιον τοῦ ε' ἐπέχεινα μικρόν. Οὕτω γὰρ διαιροῦσι τὰ κλίματα· πρῶτον κλίμα τὸ κατὰ Μερόην φασί, δεύτερον τὸ κατὰ Σὺήνην, τρίτον τὸ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν, τέταρτον τὸ κατὰ Ῥόδον, πέμπτον τὸ κατὰ Ἐλλάσποντον, ἕκτον τὸ κατὰ μέσον τοῦ Πόντου, ἕβδομον τὸ κατὰ Βορυσθένους ποταμοῦ, καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης· λοιπὸν ὁ Ὀκεανός. Εἰ τοίνυν, καθὰ καὶ αὐταῖς ὕψεσιν ἐθεασάμεθα, τὴν σκιάν ἐνταῦθα ἐν τῷ τρίτῳ κλίματι, ὡς αὐτοὶ ὑποτίθενται, πόδα ἕνα κλίνει μόνον ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ πόδα ἕνα ἡμισυ, καὶ ἐν τῷ ε' δύο, πῶς οὐ φανερόν ἐστιν ὅτι κατὰ κλίμα ποδὸς τὸ ἡμισυ προστίθεται, ἢ ἀφαιρεῖται; Καὶ εἰ τοῦτο ἀληθές, ὡσπερ οὖν καὶ ἀληθές ἐστιν, εὐρεθήσεται ὁ ἥλιος δύο κλιμάτων μέγεθος καὶ μόνον ἔχων. Εἰ γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ κλίματι πόδα ἕνα ἔχει, ἐν τῷ δευτέρῳ πάντως ἡμισυ ποδὸς ἔχει, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ καὶ ἄσχοι παντελῶς εὐρισχόμεθα. Καθὰ περ

A respondimus falsum esse signum eorum : ostendimusque primo ex climatibus, ut ab ipsis in confesso habetur, eum minime diversas umbras habere. Postea vero idipsum commonstravimus ex iis, quæ nos in partibus Axomis in Æthiopia observavimus. Nam in principio æstivæ conversionis, vicesima quinta die mensis Pauni, hora sexta, cum jam sol circa medium cælum advenisset, clare vidimus umbram hominis ad meridiem declinare. Hic porro, Alexandria scilicet, constitutus, eodem tempore recurrente, scilicet vicesima quinta mensis Pauni, usque ad mensis Thoth tricesimam, hora sexta diei, cum sub sole consisteremus, ostendi umbram uno tantum pede ad septentrionales partes declinare. Secundum illos vero Alexandria tertium clima est. B Cum autem hic tum degeret religiosissimus ille et mirabilis abbas Stephanus, presbyter Antiochenus, Christianissimus homo et inter perfectos vere numerandus, in lunaribus calculis versatissimus, qui, secundum schema mundi illud ex divina Scriptura a nobis expositum, solares et lunares eclipses facile prænuntiare possit, iis sese tunc exercitare voluit [Vide in Præfatione]. Quare in mense Thoth decimæ præsentis indictionis, rogatus ab erudito Anastasio, viro mechanico et docto, multos peritia rerum superante, ut solis eclipsin prænuntiaret, dixit ille futuram tali tempore duodecima die mensis Mechir : quæ etiam accidit : lunarem vero fore prædixit vicesima quarta Mesori, notata similiter hora. Ille vero rem miratus, rogavit ut præteritas item eclipses iudicaret : quas cum ille pariter enuntiasset, obstupuit Anastasius. Aderant item alii mechanici ex amicorum nostrorum numero : quibus præsentibus hoc colloquium habitum est. Ille itaque vir religiosus, tum experimento rerum hujusmodi, tum studio permotus, Antiochiæ et Constantinopoli multis annis commoratus, 265 se in utraque urbe umbras dimensum testificabatur : atque Antiochiæ umbram sesquipede eo ipso tempore extendi declarabat, Byzantii vero duobus pedibus. Est porro Antiochia eodem climate sita, quo Rhodus, scilicet quarto : Byzantium vero quintum clima paulum excedit. Nam sic climata dividunt : primum clima in Meroe situm aiunt, secundum Syene, tertium Alexandria, quartum Rhodi, quintum in Hellesponto, sextum in medio Ponti [Euxini], septimum ad Borysthenem fluvium et ad Mæotidem paludem. Deinde Oceanus adest. Si igitur, ut nos ipsis oculis vidimus, hic in tertio, ut ipsi supponunt, climate, uno pede tantum umbra declinat ad septentrionem ; in quarto autem, sesquipede ; in quinto, duobus pedibus : qui non palam fuerit, ad singula climata dimidium pedis adjici, aut detrahi? Quod si hoc verum sit, ut revera est, hinc sane deprehendatur, solem duorum tantum climatum magnitudinem obtinere. Etenim si in tertio climate pedis unius umbram efficit, in secundo sane dimidii pedis efficiet ; in primo autem nulla fuerit umbra. Quemadmodum

autem in secundo libro jam dicere occupavimus, terræ spatia multa sunt a Meroe ad australem usque Oceanum : nam a Cataractis usque ad Oceanum, mansiones sunt plus minus septuaginta, ut nos dixisse meminimus. Climata porro, quæ illi supponunt, ad viginti fere tantum numerant. In climate vero Axomeos, quæ est Æthiopum civitas, umbra plus uno pede ad meridiem declinare deprehenditur; ita ut ad omnem modum sol, cum inter Syenem et Axoniim æstivam conversionem decurrit, duorum tantum climatum magnitudinem habeat. Qua ratione igitur ea, quæ ab ipsis de sole dicuntur, non falsa et fabulosa fuerint, quod scilicet terra major existat? Quomodo item cum terram sphaericam esse dicant, umbra in convexis terræ partibus non variat? Nam cum zonam illam adustam in medio reponant, necesse est ea, quæ ad utrumque latum sunt, multum devexa esse. Aiunt autem posse neminem in adusta illa zona habitare; imo etiam illam, quam nos incolimus, terram, ad septentrionalem terræ partem longissimis spatiis a zona illa adusta distare. Mirorque plane quod in huiusmodi, secundum illorum hypothesein, convexa terræ figura, ea proportione umbræ procedere queant, ut ad singula climata dimidio pede accrescant aut minuantur, ut, Deo juvante, commonstravimus, ipsisque oculis percepimus, ac ostendimus iis, qui nobiscum versabantur hominibus, sane non imperitis, sed eruditis admodum, et hæc in re strenue concertantibus. **266** Ibi vero iterum dicebant et affirmabant, cum corpus illuminans majus, illuminatum vero minus sit, utrumque autem sphaericum, conicam prorsus umbram effici; nam radii majoris sphaeræ ultra minorem isthac illac transeuntes, necessario in acutissimum conum desinere, atque delineatis demonstrationibus nos circumscribere conabantur. Verum hæc in re falsum ab illis proferri ipsis oculorum experimentis comprobavimus : allata quippe parva sphaera lignea, defixoque clavo quo illam manibus teneremus, eandemque soli opposcentes, rotundam ejus umbram esse vidimus, non autem conicam. Tum eos ita compellavimus : En quam parva hæc sphaera est, quam tenemus, sol autem secundum vos ingentis magnitudinis, et tamen non conicam, sed rotundam et cylindricam umbram efficit. Experimentum vero illius, modo ex breviori, mox ex longiore intercapedine cepimus : neque demonstrata sunt quæ illi effutiebant; sed captiosis ipsi verbis multos decipiunt. Rursum autem allato conico vase, commonstravimus illis, conicum corpus conicam itidem umbram efficere. Ac, ut veritate præsentem loquor, Pater religiosissime, illi hianti ore, tristes attonitique, per virtutem Christi, abscesserunt, a nobis ex ipsis suis figmentis pudefacti. Ecce jam pro illorum more et arte, lineas describentes, unam cuilibet climati, Deo juvante, assignare possumus, certis argumentis commonstrantes, solem non esse duobus climatibus majorem; ut hæc in re discant non recta cervice

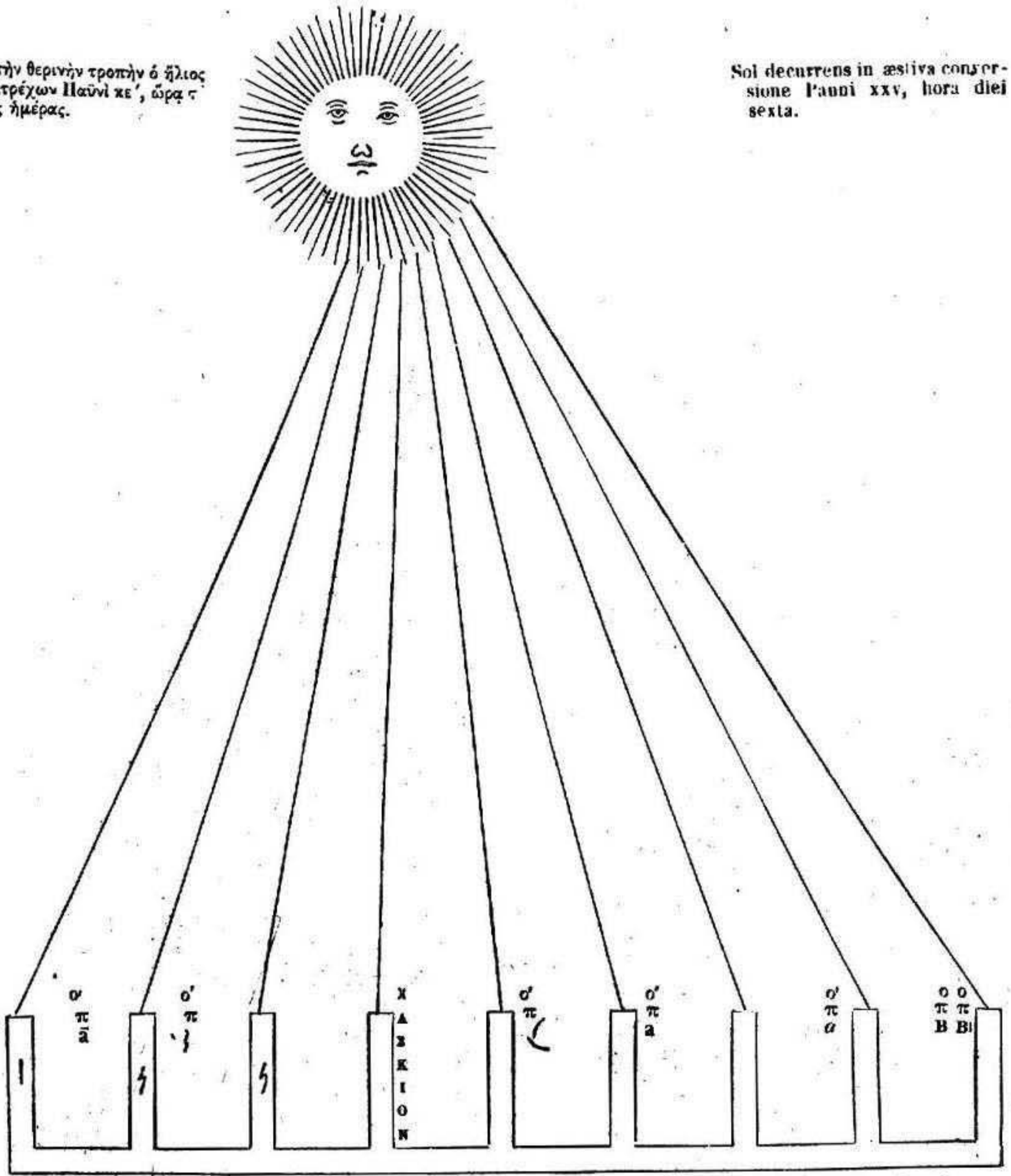
δὲ προλαβόντες ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ εἶπομεν ἡμεῖς, τὰ διαστήματα τῆς γῆς ἀπὸ τῆς Μερῆς ἕως τοῦ Ὀκεανοῦ, κατὰ τὸν νότον, πολλὰ διαστήματα ἔχειν ἀπὸ τῶν καταρακτῶν ἕως τοῦ Ὀκεανοῦ, μονὰς ὁ, πλεόν ἢ ἑλαττον, μεμνήμεθα εἰπόντες ἔχειν τὸ διάστημα τῆς γῆς. Ἄ δὲ αὐτοὶ ὑποτίθενται κλίματα ἀπὸ κ' μόνον ἔγγιστα ὑποτίθενται. Εὐρίσκεται οὖν πάντως ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀξίωμην τῶν Αἰθιοπίων πόλιν κλίματι, πλεόν ποδῶν κλίνοσα ἐπὶ τὸν νότον ἢ σκιά· ὥστε παντὶ τρόπῳ, εἰ ἀναμέσον ἐστὶ Συήνης καὶ Ἀξώμεως, δύο κλιμάτων ἔχει μέγεθος, τὴν θερρινὴν τροπὴν διατρέχων ὁ ἥλιος. Πῶς οὖν οὐ ψευδῆ καὶ μυθώδη τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἡλίου, ὡς ὅτι μείζων ὑπάρχει τῆς γῆς; Πῶς δὲ καὶ τὴν γῆν σφαιροειδῆ φασκόντων, οὐ διαλλάττει ἡ σκιά ἐν τῷ κοιλώματι τῆς γῆς; Μέσην μὲν γὰρ ὑποτιθεμένων τὴν διακεκαυμένην ζώνην, ἀνάγκη τὰ παρ' ἑκάτερα κοιλότερα εἶναι. Φασὶ δὲ μὴ δύνασθαι οἰκεῖν τινὰς κατὰ τὴν κεκαυμένην ζώνην· ἀλλὰ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην εἶναι ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος τῆς γῆς, ἀπέχουσιν διαστήματα πολλὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. Καὶ θαυμάζω πάλιν, εἰ ἐν τούτοις τοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς, κατὰ τὴν αὐτῶν ὑποθήκην, δύναται οὕτως ἀναλογεῖν αἱ σκιαί, ὡς ὑπὸ ἡμῖσι ποδῶν καθ' ἕκαστον κλίμα εἶναι, ὡς σὺν θεῷ παρ' ἡμῶν ἀποδέδεικται, αὐταῖς ὄψεσι θεασαμένων, καὶ δεξιάντων οἷς διαλεγόμεθα ἀνθρώποις, οὐκ ἀμυήτοις, ἀλλ' ἐμπείροις οὔσι, καὶ ἐν τούτῳ στερεῶς διαμαχομένοις. Ἔτι πάλιν ἔλεγον διῆχυριζόμενοι, ὅτι ἡνίκα μέγα σῶμα ἢ τὸ φωτίζον, τὸ δὲ φωτιζόμενον μικρὸν, ἀμφοτέρω δὲ σφαιροειδῆ, κῶνον πάντως ἀποτελεῖσθαι τὴν σκιάν· αἱ ἀκτῖνες γὰρ τῆς μεγάλης σφαίρας διήκουσαι ἔνθεν κάκειθεν τῆς μικρᾶς σφαίρας, ὀξύτατον κῶνον πάντως ἀποτελοῦσι· καὶ ἐπεύρου γραμμικαῖς ἀποδείξεσι δῆθεν ἡμᾶς περιγράφειν. Κατὰ τοῦτο δὲ πάλιν συντομώτατα αὐταῖς ὄψεσιν ἐδείξαμεν ψευδὲς τὸ λεγόμενον· ἐνέγκαντες γὰρ βραχυτάτην σφαῖραν ξυλίνην, ἐνεβάλομεν ἥλον καθηλωτῶν, ἐξ οὗ καὶ κατέχομεν χερσὶ, καὶ ἐκτείνοντες ἐπὶ τὸν ἥλιον, στρογγύλην σκιάν ἐθεωροῦμεν, καὶ οὐχὶ κωνοειδῆ. Ἐλέγομεν δὲ αὐτοῖς, Ἴδοὺ πῶς μικρὰ ἐστὶν ἡν κτερόμεν σφαῖραν, καὶ μέγας, μάλιστα καθ' ἡμᾶς, ὁ ἥλιος, καὶ οὐκ ἀποτελεῖ κωνοειδῆ σκιάν, ἀλλὰ στρογγύλην. Καὶ ἀπ' ἐγγύθεν γὰρ ἐδοκιμάσαμεν, καὶ μακρόθεν· καὶ οὐχ εὖρον ἀποδείξαι ἃ λέγουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον πιθοναῖς ἀπάταις τοὺς πολλοὺς ἀπατῶσιν. Ἐνέγκαντες πάλιν ἡμεῖς κωνοειδὲς σκεῦος, τότε ἀπεδείξαμεν αὐτοῖς ὡς τὸ κωνοειδὲς καὶ κωνοειδῆ σκιάν ἀποτελεῖ. Καὶ ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας λέγω, Πάτερ θεοφιλέστατε, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ἀχανεῖς καὶ σκυθρωποὶ τὰς ὄψεις ἀνεχώρησαν, παρ' ἡμῶν αἰσχυρόμενοι ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν πλάσμασιν. Ἴδοὺ δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν αὐτῶν τέχνην, γραμμὰς βαλόντες καὶ ἐντυπώσαντες, ὡς ἔθος αὐτοῖς ποιεῖν, ἐκάσῃ κλίματι μίαν δυνάμεθα δεῖξαι, τῇ θεῷ δυνάμει πρῶτον ὠχυρωμένοι· ὡς οὐκ ἐστὶ μείζων δύο κλιμάτων ὁ ἥλιος· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ μάθωσιν μὴ ὑψαυχενεῖν, ἀλλ' ὑποκύπτειν τῇ θεῷ. Γραφή.

superbire, sed divinæ Scripturæ obsequi.

Κατὰ τὴν θερινὴν τροπὴν ὁ ἥλιος διατρέχων Παῦνι κε', ὥρα τ' τῆς ἡμέρας.

Sol decurrens in æstiva conser- sione Pauni xxv, hora diei sexta.

δ π. α ἤμιον Πικενός ὁ κατὰ Σάσον καὶ Βαρβαρίαν.

τὸ κατὰ Ἀζώμην. τὸ Αἰθιοπικόν. τὸ κατὰ Μερόην. τὸ κατὰ Συήνην. τὸ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν. τὸ κατὰ Ῥόδον. τὸ κατὰ Ἑλλάσποντον. τὸ μέσον τοῦ Πόντου

ρ π. γ. τὸ κατὰ Βορυσθένης ποταμοῦ, καὶ Μακρωτίδος λίμνης.

Ἡ κατ' εὐθείαν γραμμὴ ἐστὶν ἡ γῆ· αὐτὴ δὲ θ' ὀρθοίαι γραμμαὶ, σώματά εἰσι καθ' ἕκαστον κλίμα ἰστάμενον ἐν· αὐτὴ δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου κατερχόμενα ἐπὶ τὰ σώματα, ἀκτίνες εἰσι τοῦ ἡλίου ἐνθεν κάκειθεν συμπίπτουσαι τοῖς σώμασιν, ἀποτελοῦσιν, ὥσπερ τὰς ἀπὸ μέλανος ἐχαράξαμεν σκιὰς. Ἡ δὲ μία γραμμὴ ἡ ὀρθίως καταβαίνουσα, ἐπειδὴ περ κατὰ κορυφῆς ἐστὶ.

Recta linea est terra; novem autem lineæ rectæ ad perpendicularum, totidem erecta corpora, nempe ad singula climata unum repræsentant. Lineæ vero a sole ad corpora decedentes, solares radii sunt, qui bine et inde ad corpora delapsi, umbræ, ut atramento designavimus, efficiunt. Una autem ex lineis, recta descendens, quia ad perpendicularum

Nota ad schema solis. Solem deflexo capite delineavit Cosmas, quia cum in ejus de mundo systemate, multo plura versus septentrionem, quam versus meridiem, climata sint, non poterat eam quæ in novem hisce lineis media est, ad perpendicularum vultus solis depingere, ut τὸ ἄσχιον, id est,

locum ubi sol nullam efficit umbram, indicaret. Advertas porro velim, in schemate dimidium pedis curva lineola indicari: siquidem, ut in Analectis Græcis observavimus, hac figura ἤμιον, sive dimidium significatur.

capiti imminet, nullam efficit umbram; quia major corpore radius, totum circumquaque colustrat.

Id testificatur Dominus in Evangeliiis cum terminos terræ vocat Homeritem, qui a Barbaria trajectu maris non plus bidui distat. Idque liquet ex climatibus, ut apud illos in confesso sunt: et ex locis, ut ait Ptolemæus, qui Æthiopiam debellavit; cujus mentionem fecimus in secundo libro. Palam item est ex umbris in quolibet climate exstantibus, solem duorum climatum magnitudinem non excedere: ac etiam terram esse explicatam, non vero sphericam, ut in delineatione ejus exhibetur.

268 *Tractatus, quo manifestius ac brevius comprobatur, nos a tota divina Scriptura doceri, Deum duos paravisse status: hunc scilicet, et futurum.*

Id demonstratur primo ex ipsa universi constructione, qua Deus unum locum divisit, a terra nempe usque ad primum cælum, intermedio posito firmamento, id est secundo cælo, atque uno loco in duo loca distributo.

Secundo, ex hominis structura, quem ex duobus constituit; ex mortali videlicet et immortalis: illum manifeste per contraria illa certamini obiciens, ut postea muneribus exornaret.

Tertio, ex duobus lignis in medio paradisi positis, ostendit duos esse status: alium mortalem et mutabilem, immortalem vero et immutabilem alium. Nam lignum scientiæ boni et mali, typus et figura est hujus mundi, in quo instituumur et exercemur: lignum autem vitæ, futuri status figura est: in quo neque mors, neque mutatio obtinet.

Quarto, quod hominem ex paradiso expulerit, et hæc monita verbaque dederit, *Ne forte extendat manum suam, et tangat lignum vitæ, et comedat, ac vivat in æternum*²⁵; hæc, inquam, erudientis sunt, ac subindicantis, aliquod hominibus, post hujus vitæ certamen, immortalis vitæ donum repositum esse

Quinto, a Lamecho id docemur, qui de Noe vaticinatur et dicit, hunc liberaturum nos esse a laboribus et a maledictione, atque ad meliorem statum deducturum.

Sexto, ab ipso Noe ediscimus nos homines a prima illa terra mala et spinosa, in hanc terram, quam nunc incolimus, translatos esse: quæ quidem melior est, ac prope paradiso æqualis: hincque docemur primi et secundi status discrimen.

Septimo, quod Deus Abranam elegerit, ac ex Chaldæorum terra in Palæstinam transtulerit, magnaue ipsi dona pollicitus sit, et terræ illius possessionem; licet ipsi ne vestigium quidem pe-

του σώματος, ἄσκιον αὐτὸ ἀποτελεῖ, ὡς μείζων οὔσα τῷ σώματι καὶ ὅλον περιλάμπουσα.

Μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις, πέρατα τῆς γῆς καλῶν τὸν Ὅμηρίτην, ἀπέχοντα τῆς Βαρβαρίας οὐ πλεῖον δύο ἡμερῶν διὰ θαλάσσης δρόμον. Εὐδὴλον ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ὠμολογημένων κλιμάτων, καὶ τῶν τόπων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ Πτολεμαῖος ὁ τὴν Αἰθιοπίαν πολεμήσας, οὗ καὶ μνήμην ἐποιήσαμεθα ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σκιῶν τῶν εἰς ἑκαττον κλίμα γενομένων, ὡς ὅτι πλεόν ἐκ κλιμάτων οὐκ ἔχει τὸ μέγεθος ὁ ἥλιος· ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ ἐξηπλωμένη τυγχάνει, καὶ οὐχὶ σφαιροειδῆς, ὡς ἡ καταγραφὴ δείκνυσιν.

Ἔτι σαφέστερος λόγος καὶ περιεκτικώτερος σκοπὸς, καὶ ὅτι διὰ πάσης τῆς θείας Γραφῆς διδασκόμεθα δύο καταστάσεις πεποιηκέναι τὸν Θεόν· ταύτην, καὶ τὴν μέλλουσαν.

Πρῶτον πάντων ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τοῦ παντός, ὡς διεῖλεν ὁ Θεὸς τὸν ἕνα χῶρον τὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, καταμεσόθεν θεῖς τὸ στερέωμα, τοῦτέστι, τὸν δεύτερον οὐρανὸν, καὶ ποιήσας τὸν ἕνα χῶρον δύο χώρους.

Δεύτερον πάλιν, ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐκ δύο τινῶν συνίστησι, λέγω θνητοῦ καὶ ἀθανάτου· προδήλως αὐτὸν διὰ τῶν ἐναντίων εἰς ἀγῶνα προβαλλόμενος, ὅπως μετὰ ταῦτα δωρεῶν ἀξιῶση.

Τρίτον, διὰ τῶν δύο ξύλων τῶν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, δείκνυσιν δύο τινὰς καταστάσεις· μίαν θνητὴν καὶ τρεπτὴν, καὶ μίαν ἀθάνατον καὶ ἄτρεπτον. Τὸ γὰρ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, τύπος ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, τοῦ παιδευτηρίου· καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τύπος ἐστὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, ἐν ᾗ οὔτε θάνατος, οὔτε τροπὴ κρατεῖ.

Τέταρτον, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἐκβαλεῖν τοῦ παραδείσου τὸν ἀνθρώπον, καὶ μνησθῆναι καὶ εἰπεῖν, *Μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἄψῃται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγη, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα*, παιδεύοντός ἐστι καὶ αἰνιττομένου, ὡς δωρεὰ τις ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν ἐνταῦθα ἀγῶνα, ζωῆς ἀθανάτου

Πέμπτον πάλιν διδασκόμεθα διὰ τοῦ Λάμεχ τοῦ πατρὸς Νῶε, προφητεύοντος καὶ λέγοντος, ἀπαλλάσσεσθαι ἡμᾶς μόχθῳ καὶ κατάρας, καὶ εἰς βελτίονα ἀπόλαυσιν προκόπτειν.

Ἐκτον ἔτι πάλιν, διὰ τούτου τοῦ Νῶε, ὡς ἀπὸ τῆς πρώτης γῆς μόχθηρᾶς τε καὶ ἀκανθώδους μεθιστάμενοι εἰς ταύτην τὴν γῆν, ἣν νῦν κατοικοῦμεν οἱ ἄνθρωποι, κρείττονα τυγχάνουσιν καὶ σχεδὸν ἴσην τοῦ παραδείσου, διδασκόμενοι πρώτης καὶ δευτέρας καταστάσεως διαφορὰν.

Ἐβδομον, ὅτι καὶ τὸν Ἀβραάμ ἐκλεξάμενος ὁ Θεὸς ἐκ τῆς γῆς τῶν Χαλδαίων, καὶ εἰς τὴν τῶν Παλαιστίνων μεταστήσας, ἐπαγγειλάμενός τε αὐτῷ δωρεὰς μεγάλας δώσειν, καὶ κατάσχεσιν γῆς, καὶ μήτε βῆμα

²⁵ Gen. iii, 22.

ποδὸς αὐτῶ ἐδύς, κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, παρεσκευάσατε πιστὸν, ἐπιστάμενον ἀψευδῶς ἐλπίζειν τὰς μετὰ ταῦτα δωρεὰς τοῦ Θεοῦ. Ὁμοίως καὶ διὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰσαάκ, ἐδήλου τῶν δύο Διαθηκῶν τὴν ἀξίαν, ὅτι ἡ μὲν δούλη, ἡ δὲ ἐλευθέρα.

Ὁγδοον, πάλιν διὰ τοῦ Ἰσαάκ καὶ τῆς Ῥεββέκκας διδύμα αὐτῶν γεννησάντων ἐβρόθήθη, ὅτι Ὁ μείζων ἐουλεύσει τῷ ἐλάσσονι διὰ τοῦτου πάλιν δηλῶν δύο καταστάσεις, μίαν δούλην καὶ μίαν ἐλευθέραν.

Ἐννατον, ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ πάλιν καὶ τοῦ Ἰωσήφ, μὴ ἀνασχομένων αὐτῶν ταφῆναι εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἐδηλοῦτο ἐπ' ἀμφοτέρων, ὡς ἐπόθουν ἐκείνης τῆς ἐλπίδος τῆς ἐπηγγελμένης αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν, τουτέστι τῆς δευτέρας καταστάσεως.

Δέκατον, καὶ αὐτὴ ἡ ἐπὶ Μωϋσέως ἔξοδος, καὶ λύτρωσις γενομένη ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἐλευθερία καὶ εἰσοδος, διὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γενομένη, ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, διαβρόθη τὰς δύο καταστάσεις προεγράφετο.

Ἐνδέκατον, ὁμοίως τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ ναοῦ, ὡς μεσάσαν τὸ καταπέτασμα καὶ δύο σκηνὰς τὴν μίαν πεποιηκὴς ἐσωτέραν καὶ ἐξωτέραν, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν προετύπου.

Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ τὰς διὰ τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν γενομένας οικονομίας, εὐθέως τοῦ Ἄβελ τὴν μετὰ θάνατον παρρησίαν, ὅς ἐτι λαλεῖ βῶων ἐκ τῆς γῆς ζωῆς παλινδρομίαν ὠδίνων

Τοῦ Ἐνώχ τὴν μετάθεσιν τὴν ἐνθυμούμενος, ὅς διὰ τῆς εὐαρεστήσεως μετετέθη, τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, προδηλότατα γινώσκει κρείττονα εἶνα κατὰστασιν ἔσεσθαι διὰ τῆς τοιαύτης τάξεως τοῦ Ἡλίου τὴν ἀνάληψιν καὶ τὸν διὰ τοῦ πυρίνου ἄρματος δρόμον τὴν κατινοῶν ἐκπληττόμενος σκοπήσειεν, ὡς τετίμηται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις διδασκομένη καὶ ἐλπίζουσα οὐρανοβατεῖν.

Τῆς στρατιᾶς τῶν οὐρανίων ταγμάτων τὴν πληθὺν χορεύουσαν καὶ χαίρουσαν καὶ εὐφραινομένην ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ κατὰ σάρκα, τίς ἐνηχούμενος λέγουσαν, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐν τῇ γῆ εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία ὑπερθαυμάσειε λογιζόμενος οὐρανίων καὶ ἐπιγείων μίαν ὁμολογίαν γεγενῆσθαι, καὶ εὐδοκίαν Θεοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις.

Τὴν δύναμιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστασεως αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεασάμενός τις, ἀνακινῶν τὴν διάνοιαν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θεὸν ἀπαύστως ἀνυμνήσειε τὸν παύσαντα τὸν ἀγῶνα τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ὡς ἀμφοτέρωθεν ἐναντία ὄντα εἰς ὁμόνοιαν ἤγαγε. πνευματικὰ ἀνάλογα ἀλλήλοις ἐργασάμενος.

Τὴν ἀνοδὸν τοῦ Δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ κατὰ σάρκα τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν κατοπτεύων, καὶ τοὺς ἀγγέλους λευχειμονοῦντας καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγοντας πάλιν τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ, τὸν Ἰησοῦν μεγάλων διατελέσει, τὸν δεῖξαντα καὶ φανερώσαντα

A dis dederit, secundum divinam Scripturam : ipsumque fidelem effecerit, ita ut futura Dei dona firmiter speraret. Similiterque per Ismaelem et Isaacum duorum Testamentorum dignitatem declaravit, quod videlicet illud servum, istud liberum esset.

Octavo, iterum per Isaacum et Rebeccam, qui gemellos genuerunt, dictum est, *Major serviet minori* ²⁶ ; hinc rursus duo status declarantur, alius servus, liber alius.

269 Nono, in Jacobo et in Josepho, qui non in Ægypto, sed in terra promissionis sepeliri voluerunt, declaratum est, quanto uterque desiderio ferebatur erga spem illam, sibi a Deo datam, scilicet secundum statum.

B Decimo, ipse quoque tempore Moysis exitus, redemptio ex servitute Ægyptiorum, libertas item et ingressus, Jesu filio Nave duce, in terram promissionis, duos illos status clare præsignificant.

Undecimo, similiter constructio arcæ et templi, ac velum, quod unum tabernaculum in duo dividebat, interius scilicet et exterius, hunc et futurum statum præsignificabat.

Quid dicamus de quorundam proborum hominum dispensatione : de Abelis scilicet, etiam post mortem, fiducia, qui adhuc loquitur de terra clamans, et reditum ad vitam parturiens.

C Enochi translationem si quis secum reputet, qui scilicet quod placeret Deo, translatus est, ne videret mortem, palam ex hujusmodi ordinatione cognoscat meliorem quemdam statum esse futurum. Eliæ assumptionem et illum in cursu igneo cursum quispiam videns obstupescat sane, et animadvertat quantum honoris hominum naturæ tribuatur, quippe quæ doceatur et speret se cursum ad cælum dirigere posse.

D Si quis cœlestium ordinum exercitus multitudinem choreas agentem, gaudentem et exultantem de ortu Domini nostri Christi secundam carnem, audiat dicentem, *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum* ²⁶, summopere sane miretur, secum reputans cœlestium et terrenorum unam confessionem editam, ac Dei placitum in hominibus esse.

Si quis virtutem resurrectionis ipsius Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi ex mortuis contempletur, erecta mente sua, universorum Servatorem Deum incessanter celebret, qui certamini corporis cum anima finem imposuit, qui hæc ambo contraria invicem ad concordiam deduxit, et spiritualia mutuo consona effecit.

Domini nostri Christi in cælum secundum carnem ascensum si quis consideret, angelosque veste candida apostolis secundum ejus adventum prænuntiantes, Jesum magnificare non desistet, qui hominibus ascensum ad futurum cœlestem statum

²⁶ Gen. xv, 25. ²⁶ Luc. ii, 14.

commonstravit et aperuit quem præparavit a constitutione mundi.

Si quis descensum Spiritus sancti ad apostolos conspicetur, magnique Petri in medio omnium positi concionem perpendat, **270** universorum largitori Deo supplicans, ipsum laudibus extollet, qui talem arrham et pignus futuri status hominibus contulit.

Magni Pauli cœlitus factam vocationem ejusque raptum ad tertium cœlum, ac rursus in paradysum, si quis contempletur, hæc ad Deum clamabit : Gloria tibi qui per omnia et in omnibus dona largiris hominibus.

Si quis chori prophetarum, sacerdotum, justorum, insuperque apostolorum et evangelistarum scripta legerit, cum prodigiis, vaticiniis, et veris eventibus, is deprehendet eos primum et secundum statum duntaxat memoravisse, neque ante primum neque post secundum, aliorum catalogum texuisse. Gloria Deo qui eorum omnium ministerio locutus est, et futura prænuntiavit, in sæcula. Amen.

Si quis secundi, illustris et gloriosi adventus Domini et Salvatoris nostri Christi memoriam in imo pectore conservet, necnon beatæ a mortuis resurrectionis, mutationis mundi in melius, ac ineffabilis gaudii et spei hominibus repositæ rationem mente concipiat, omnium causam, creatorem, restauratorem universi celebrabit, ac mirabilem prædicabit; imo potius non poterit pro dignitate compellere eum, qui omni laude, gloria et canticis superior est, qui ex summa bonitate a principio duos status creavit, ac in primo statu humanum genus instituit tradidit, et per disciplinam sermonemque temperanter agere docuit, ac ipsum, et per ipsum omnem quoque creaturam, ad secundum statum adduxit. Gloria tibi, gloria tibi, gloria tibi, ter sancte, creator, opifex omnium, et restaurator universi, in sæcula sæculorum. Amen.

His omnibus commonstratur, Christianorum dogma omnium optimum, structuræ mundi consentaneum ac verissimum esse. Quia ab initio Deus, non intempestive, sed utiliter et apposite, unum locum in duo loca divisit : huncque paravit ac disposuit ad præsentem statum; alium vero, ad futurum; ut veri et non ficti Christiani confitentur. Græci itaque, qui æternum esse mundum supponunt, ac resurrectionem corporum, eorumque in cœlum ascensum negant, stultitiamque reputant; honoribus hujusmodi, ascensuque in cœlum, secundum hypothesin suam, jure privantur. Judæi qui Moysen et prophetas legunt, neque tamen magnam illam et sapientem Dei œconomiam intelligunt, qua in prophetis declaratur, Deum ab initio duos status ad utilitatem hominum paravisse; neque principem item hujus secundi status receperunt; imo etiam in offendiculum

Α τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀνοδὸν τῆς μελλούσης οὐρανόθεν καταστάσεως, ἣν προητοίμασεν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Τὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν εἰς τοὺς ἀποστόλους τις κατιδὼν γενομένην, καὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου τὴν ἐν μέσῳ πάντων δημηγορίαν, τὸν δοτῆρα τῶν ὅλων Θεὸν ἰκετεύων ἀνυμνήσεις, τὸν δόντα τοιοῦτον ἀρραβῶνα καὶ ἐνέχυρον τῆς μελλούσης καταστάσεως τοῖς ἀνθρώποις.

Τοῦ μεγάλου Παύλου τὴν οὐρανόθεν κλήσιν, καὶ τὴν ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀρπαγὴν, καὶ πάλιν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, τίς κατοπτρισθεὶς, βοήσει πρὸς Θεὸν λέγων· Δόξα σοι τῷ διὰ πάντων καὶ πᾶσι χαριζομένῳ δωρεὰς τοῖς ἀνθρώποις.

Β Τοῦ χοροῦ τῶν προφητῶν, καὶ ἱερέων, καὶ δικαίων, ἔτι τε καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν τὰ συγγράμματά τις ἀναγνοὺς, τὰ μετὰ θαυμάτων καὶ προρρήσεων καὶ ἀληθινῶν ἐκβάσεων, εὐρήσει πρώτης καὶ δευτέρας μόνον καταστάσεως αὐτοὺς μεμνημένους, καὶ μήτε πρὸ πρώτης, μήτε μετὰ τὴν β' ἐτέρων κατάλογον πεποιημένους. Δόξα τῷ διὰ πάντων λαλήσαντι καὶ προμηνύσαντι Θεῷ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Γ Τῆς δευτέρας καὶ ἐπιφανοῦς καὶ ἐνδόξου παρουσίας τοῦ Δεσπότου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ τὴν μνήμην τις ἐνστερνισάμενος, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν μακαρίας ἀναστάσεως, καὶ μεταβολῆς τοῦ κόσμου τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ τῆς ἀνεκλαλήτου χαρᾶς καὶ ἐλπίδος τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἑσθίοντες κατὰ νοῦν τις τὸν λόγον λαθῶν· τὸν πάντων αἷτιον, τὸν κτίστην, καὶ ἀνακαινιστὴν τοῦ παντὸς πολλαχῶς ἀνυμνήσεις καὶ ὑπερθαυμάσεις· μᾶλλον δὲ οὐ δυνήσεται κατ' ἀξίαν προσεῖπεν τὸν παντὸς ἐπαίνου καὶ δόξης καὶ ὕμνων ἀνώτερον, τὸν ἀρμοδίως ἐξ ἄκρας ἀγαθότητος ἀπ' ἀρχῆς τὰς β' καταστάσεις κτίσαντα, καὶ παιδεύσαντα ἐν τῇ πρώτῃ καὶ διὰ μαθήσεως καὶ λόγου σωφρονίζοντα, καὶ ἄγοντα ἐν τῇ δευτέρᾳ καταστάσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Δόξα σοι, δόξα σοι, δόξα σοι, τρισάγισ, κτ.στὰ καὶ δημιουργεῖ τῶν ἀπάντων, καὶ ἀνακαινιστὰ τοῦ παντὸς, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δ Ἐκ τούτων πάντων δείκνυται τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν κρεῖττον πάντων, καὶ ἀκόλουθον καὶ ἀρμόδιον τῇ κατασκευῇ τοῦ κόσμου, καὶ ἀληθινώτερον ὑπάρχον. Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς, οὐκ ἀκαίρως, ἀλλὰ χρησίμως, εἰς δύο χώρους τὸν ἕνα χῶρον διεῖλεν, ἐτοιμάσας καὶ προκατασκευάσας, τοῦτον μὲν εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν, τὸν δὲ ἄλλον εἰς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι, καθάπερ οἱ ἀληθινοὶ, καὶ οὐκ ἐπίπλαστοι, Χριστιανοὶ ὁμολογοῦσιν. Ἕλληνες τοίνυν αἰδιδὸν τὸν κόσμον ὑποτιθέμενοι, καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν αὐτῶν ἀνοδὸν ἀθετοῦντες, μωρίαν αὐτὸ ἠγούμενοι, τῶν μελλόντων τιμῶν καὶ τῆς ἀνάδοις τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀρμοδίως κατὰ τὴν αὐτῶν ὑποθήκην στερίσκονται. Ἰουδαῖοι, τὸν Μωσέα καὶ τοὺς προφῆτας ἀναγινώσκοντες, καὶ μὴ συνιέντες τὴν μεγάλην καὶ σοφὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν διὰ τῶν προφητῶν δηλοῦσαν, ὅτι περὶ δύο καταστάσεις ἐξ ἀρχῆς πεποίηκεν ὁ Θεὸς

ἐπὶ χρησίμῳ τοῖς ἀνθρώποις, οὔτε τὴν ἀρχηγὸν αὐ-
 τῆς τῆς δευτέρας καταστάσεως ἐδέξαντο· ἀλλὰ καὶ
 σκάνδαλον αὐτοῖς ἐγένετο, οὔτε ἕως τοῦ νῦν ἀνοδοῦν
 ἐν οὐρανῷ τῶν ἀνθρώπων πιστεύουσιν ἔσεσθαι·
 ἀλλ' αὐτοὶ δὴθεν τὸν ἐρχόμενον προσδοκῶσιν, ὃν καὶ
 Ἡλειμμένον καλοῦσιν, βασιλεύειν ἐπὶ γῆς αὐτῶν ἐλ-
 πίζουσιν, καὶ ὑποτάσσειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἔθνη, οὐ-
 ράνιά τινα μηδὲλως φρονεῖν, ἀθετοῦντες τοῦ Θεοῦ
 τὴν βουλήν, καὶ ἀκαίρως κατεσκευάσθαι νομίζοντες
 τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οἰκητήριον· ὅπερ Μωϋσῆς οὐκ
 ἀκαίρως δείκνυσιν γεγονέναι λέγων τῇ β' ἡμέρᾳ, καὶ
 μεσάζειν τὸ στερέωμα καὶ γίνεσθαι β' χώρους· ἐκ-
 πίπτουσι καὶ αὐτοὶ τούτου τοῦ κατοικητηρίου. Σαμα-
 ρεῖται ὁμοίως τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀγνοοῦντες καὶ
 ἀπιστοῦντες, ἔτι δὲ καὶ περὶ ἀναστάσεως σωμάτων
 ἀμφιβάλλοντες, καὶ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς καὶ αὐ-
 τοὶ ὁμοίως τοῦ οὐρανοῦ κατοικητηρίου ἐκδιώκον-
 ται. Μανιχαῖοι παραπλήσια τοῖς Ἑλλήσι φρονοῦν-
 τες, τὸν τε οὐρανὸν καὶ αὐτοὶ σφαιροειδῆ νομίζοντες,
 καὶ τῶν σωμάτων ἀπώλειαν προσδοκῶντες, μετὰ
 τοῦ πονηροῦ ἐστυῶν Θεοῦ, οὗ ἑαυτοῖς ἐχειροτόνησαν
 περὶ τὴν γῆν, κατακρίνονται, τῆς ἀνω πόλεως ἧς
 ἠθέτουν ἀπελαυνόμενοι. Ὅμοίως καὶ πᾶσα αἵρεσις
 ἢ μὲν ἀθετοῦσα τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα τοῦ Χρι-
 στοῦ, λέγει δὴ ψυχὴν λογικὴν ἔννοον, καὶ σῶμα, καὶ
 πάντα τὰ ἰδιώματα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος
 μὴ ὁμολογοῦσα, ἀλλ' ἐνδοιάζουσα· ἢ δὲ τὴν θεότητα
 τοῦ Χριστοῦ ἀθετοῦσα καὶ κολοβοῦσα, καὶ ἥττονα τοῦ
 Πατρὸς λέγουσα, ἢ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος τοῦ
 ἁγίου, αὐταὶ πᾶσαι τῶν οὐρανοῦ μονῶν ἀποτυγ-
 χάνουσιν. Μακάριοι γοῦν εἰσιν ὅσοι διὰ τῶν θείων
 Γραφῶν, Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης γνωρίζουσι
 τὸν τῶν ἀπάντων δημιουργὸν ἕνα Θεὸν εἶναι
 ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, Πατὸρ λέγω καὶ Υἱοῦ, καὶ
 ἁγίου Πνεύματος, ἁγίαν Τριάδα, ὁμοούσιον, ἰσοδύ-
 ναμόν τε καὶ ἰσοσθενῆ, καὶ ἰσοκλεᾶ, καὶ ἰσότημον, καὶ
 συνἀναρχον, καὶ τὴν μεγάλην καὶ σοφὴν καὶ παντο-
 δύναμον οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ πάντων αἰτίου· ὡς
 σοφῶς καὶ ἀρμοδίως ἔκτισε τὰς β' καταστάσεις ἐξ
 ἀρχῆς, ταύτην τε καὶ ἐκείνην· καὶ διὰ τῆς τελείας
 ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ τῆς ἡμῖν κατὰ πάντα
 ὁμοουσίου κατὰ τε ψυχὴν καὶ σῶμα χωρὶς ἀμαρτίας,
 πολιτευταμένης ἐν ἐσχάτοις τοῖς καιροῖς, ἀναδείξαντα
 καὶ φανερώσαντα τὴν μέλλουσαν κατάστασιν καὶ πί-
 στιν παρασχόντα πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὴν ἐκ νε-
 κρῶν. Ὅσοι οὖν τέλειοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχοῦ-
 σιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὴν κρίσιν
 τοῦ Θεοῦ οὗτοι ἀκούσονται δικαίως ἐν τῇ μελλούσῃ
 καταστάσει παρὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ἐξ οὐρανοῦ
 λέγοντος· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου,
 κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἄπας οὖν ὁ σκοπὸς τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, οὗτός
 ἐστι· δεῖ γὰρ ὡς ἐν ἀνακεφαλαίῳ συντομώτερον
 αὐτὸν ἐξαιρεῖν· ἠβουλήθη ὁ Θεὸς ἐξ ἀγαθότητος
 ἑτέροις μεταδοῦναι τοῦ εἶναι, δυνάμει τε καὶ λό-
 γου καὶ γνώσεως· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐκ μετοχῆς τούτων

²⁷ Matth. xxv, 34.

A 271 ipsis fuit : hactenusque ascensum homi-
 num in cœlum aliquando fore non credunt ;
 sed venturum quempiam exspectant, quem Unctum
 vocant, qui in terra ipsorum regnaturus sit, spe-
 rantque illum gentes omnes sibi subjecturum esse,
 nulloque cœlestium sensu affectum fore putant,
 Dei consilium negantes : rati quoque domicilium
 illud in cœlis paratum, inopportune supponi : quod
 tamen Moyses non inopportune dicit secunda die
 factum, ac firmamentum intermedium positum,
 sicque duo loca confecta esse ; ideoque ipsi ab
 hoc domicilio excidunt. Samaritani pariter, eadem
 qua Judæi ignorantia ducti, non credentes, ac de
 resurrectione corporum deque immortalitate ani-
 mæ dubitantes ; similiter et ipsi ex cœlesti domi-
 cilio pelluntur. Manichæi Græcis paria sentientes,
 æstimantesque sphæricum cœlum esse, corporumque
 extremam corruptionem exspectantes, cum malo
 deo suo, quem sibi circa terram constituerunt,
 condemnantur, a cœlesti civitate, quam abnegarunt,
 ejecti. Similiterque omnis hæresis, quæ perfectam
 esse Christi humanitatem negat, videlicet quæ
 animam rationalem mente præditam, corpus,
 et omnes tum corporis tum animæ proprietates
 non confitetur, sed dubitat ; sive etiam quæ deita-
 tem Christi negat, et minuit, ac minorem Patre
 ipsum vel Spiritum sanctum dicit ; hæ, inquam,
 omnes hæreses, a cœlestibus mansionibus excidunt.
 Beati ergo sunt quotquot per divinas Scripturas,
 cum Veteris tum Novi Testamenti, universorum
 opificem unum esse Deum agnoscunt in tribus hy-
 postasibus, Patris, inquam, et Filii et Spiritus sancti :
 sanctam Trinitatem consubstantialem, paris po-
 tentiæ, fortitudinis, gloriæ, honoris ac sine prin-
 cipio : itemque sapientem et omnipotentem œco-
 nomiam ejus, qui omnium causa est ; quod sapienter
 congruenterque duos illos status ab initio crea-
 verit, hunc scilicet et illum : ac per Christi per-
 fectam humanitatem per omnia nobis, tam secun-
 dum animam, quam secundum corpus, similem,
 excepto peccato, quæ in novissimis temporibus
 cum hominibus conversata est, futurum illum sta-
 tum declaravit et ostendit, atque omnibus hujusce
 rei fidem fecit, cum ipsam a mortuis suscitavit.
D Quotquot ergo perfecti hac regula insistunt, pax
 illis et misericordia, et in judicio Dei futuro jure
 audient a Domino Christo ex cœlo loquente : *Venite, benedicite Patris mei, hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi* ²⁷. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Universus itaque Dei œconomiae scopus hic est :
 nam operæ pretium fuerit, illum **272** breviter re-
 petere. Deus ex bonitate sua voluit essentiam, vir-
 tutem, rationem et cognitionem aliis communicare :
 quia vero ii qui his participant, non possunt in

unum collecta omnia nosse et habere (nam id Deo soli proprium est, sine disciplina et experientia omnia cognoscere: quod ille per se sit, virtus, ratio et cognitio; contra vero res factæ ex conditoris sui participatione hæc omnia obtineant); fecit ille duos hosce status; primum, mortalem et mutabilem, ad experimentum et institutionem rationabilium, ut universi varietate, et contrariorum conjunctione exercitati, dulcia et amara experiremur; secundum vero statum, immortalem, et immutabilem, ad fruendum gratia ipsius; ut discernendi vi instructi priorum participationem amplectamur. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Nulla igitur secta, non Judæus, non Samaritanus, non Græcus, non Manichæus credit aut sperat resurrectionem hominum, aut ascensum eorum in cælum; sed ex iis quotquot cælum esse sphaeram æstimant, id est, Græci et Manichæi, opinioni suæ consentaneam incredulitatem obtinent. In qua enim sphaera suæ parte possunt regni cælorum locum assignare? Jure igitur illi resurrectionem corporum negant, solasque animas aiunt, aut gloria aut supplicio affici post vitam præsentem; vel animas una cum sphaera circumvolvi, omniaque videre, ut quidam eorum dicunt, vel ad tartarum damnari. Quidam autem animarum in alia corpora translationem perpetuo fieri affirmant; alii vero animæ immortalitatem prorsus negant, iique omnes nullam de corpore post hanc vitam spem habent. Quæ vero sectæ, sphaeram esse non credunt, scilicet Judæi et Samaritani, atque firmamentum, quod in medio interpositum, et locum unum in duo dividit, intempestive factum dicunt, consequenter et ipsi incredulitate detinentur: Samaritanis neque resurrectionem, neque ascensum in cælum confitentibus, neque immortalem animam esse dicentibus, sed perpetuam generis nostri successionem affirmantibus; Judæis vero resurrectionem quidem hominum fatentibus, sed eos semper in terra versaturos, comesturos, bibituros; matrimonia inituros esse docentibus: quemadmodum et Sadducæi in Evangelii Domino quæstionem proponebant his verbis, *In resurrectione cujus septem illorum erit mulier* ²⁸? quos errare Dominus brevissime, ac Scripturam divinam, in qua virtus Dei continetur, ignorare comprobavit dicens: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo* ²⁹. Illi **273** ergo tum ex scriptis, tum ex figura « præparati a constitutione mundi » arguuntur, superiorem illum locum non intempestive factum esse, sed esse quemdam secundum statum cælestem paratum a constitutione mundi. Similiter autem omnis hæresis apud Christianos: nam aliæ apud Græcos, nempe Manichæi, cælum esse sphaeram putant; aliæ vitam huic præeuntem amplectantur; aliæ in

Α τυγχάνοντες, ἀδυνατώως ἔχουσιν ὑφ' ἐν γνῶναι καὶ ἔχειν πάντα· ἐπεὶ περ τοῦτο μόνον ἴδιον Θεοῦ, τὸ δίχα μαθήσεως καὶ πείρας ταῦτα πάντα εἶδέναι, αὐτόχρομα ὦν καὶ δύναμις καὶ λόγος καὶ γνῶσις· γενητῶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ πεποιηκότος μετέχειν τούτων ἀπάντων, πεποίηκεν ἅμα τὰς β' ταύτας καταστάσεις, τὴν πρώτην μὲν θνητὴν καὶ τρεπτὴν, πείρας ἕνεκα καὶ παιδεύσεως τῶν λογικῶν, ἵνα τῇ ποικιλίᾳ τοῦ παντός καὶ τῇ παραθέσει τῶν ἐναντίων γυμναζόμενοι, πειραθῶμεν ἡδέων καὶ λυπηρῶν· τὴν δὲ δευτέραν, ἀθάνατον καὶ ἀτρεπτον ἀπόλαυσιν τῆς χάριτος αὐτοῦ, πρὸς τὸ διακριτικῆ ἕξει τῶν πρώτων τὴν μετουσίαν δέξασθαι ἡμᾶς. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Β Οὐδεμία τοίνυν θρησκεία, οὐκ Ἰουδαῖος, οὐ Σαμαρειτῆς, οὐκ Ἕλληνας, οὐκ Ἰουδαῖος, πιστεύει ἢ ἐλπίζει· ἀνάστασιν ἀνθρώπων, καὶ ἀνοδὸν αὐτῶν γίνεσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ· ἀλλ' αἱ μὲν αὐτῶν ὄσσι τὸν οὐρανὸν δοξάζουσι σφαῖραν, τουτέστιν Ἕλληνας καὶ Ἰουδαῖοι, ἀρμοδίως ἑαυτοῖς καὶ τὴν ἀπιστίαν κέκτηνται. Ποῦ γὰρ ἔχουσι δοῦναι ἐν τῇ σφαίρᾳ τόπον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Δικαίως οὖν ἀμφότεροι τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἀθετοῦσι, καὶ μόνον τὰς ψυχὰς δοξάζεσθαι λέγουσιν, ἢ κολάζεσθαι μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ζωὴν· ἢ σὺν τῇ σφαίρᾳ περιπολεύειν τὰς ψυχὰς καὶ ὄραν πάντα, ὡς τινες αὐτῶν λέγουσιν, ἢ εἰς τὸν τάρταρον αὐτὰς καταδικάζεσθαι. Τινὲς δὲ καὶ μετενσωμάτωσιν αἰεὶ λέγουσι γίνεσθαι· ἕτεροι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς ἀθετοῦσι, καὶ οὐτε μίαν ἐλπίδα σώματος ἀπαντες κέκτηνται μετὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. Γ Αἱ δὲ μὴ δοξάζουσαι σφαῖραν, τουτέστιν Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται· ἀκαίρως δὲ γεγονέναι νομίζοντες τὸ στέρωμα τὸ μεσάσαν τὸν ἕνα χῶρον, καὶ ποιῆσαν τοὺς δύο χῶρους, ἀκολούθως καὶ αὐτοὶ ἀπιστία κερράτηνται· τῶν μὲν Σαμαρειτῶν μήτε ἀνάστασιν, μήτε ἀνοδὸν ἐν τῷ οὐρανῷ ὁμολογούντων, μήτε δὲ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον λεγόντων· ἀλλ' αἰεὶ γίνεσθαι ἡμᾶς νομίζόντων· τῶν δὲ Ἰουδαίων ὁμολογούντων μὲν ἀνάστασιν ἀνθρώπων, ἐπὶ γῆς δὲ πολιτεύεσθαι λεγόντων καὶ ἐσθίειν, καὶ πίνειν ἡμᾶς, καὶ γαμῆν καὶ γαμίζεσθαι, καθὰ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις οἱ Σαδδουκαῖοι ἠπόρουσαν τῷ Κυρίῳ λέγοντες· Ἐν τῇ ἀναστάσει τίτος τῶν ἐπτὰ ἔσται γυνή; οὗς συντομώτατα ὁ Κύριος πλανωμένου ἠλεγξε, καὶ μὴ ἐπισταμένους τὴν θεῖαν Γραφὴν, ἐν ἧ ἔστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, λέγων· Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γυμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἐλέγονται τοίνυν καὶ αὐτοὶ ἐκ τε τῶν γραφομένων, ἐκ τε τοῦ σχήματος, τοῦ ἡτοιμασμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὡς οὐκ ἀκαίρως ἐγένετο ὁ ἀνώτερος χῶρος· ἀλλ' ἔστι τις δευτέρα κατάστασις οὐράνιος ἡτοιμασμένη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσα αἵρεσις ἐν τοῖς Χριστιανοῖς· αἱ μὲν ἐν τοῖς Ἕλλησιν, ἡγούσαν Ἰουδαῖοις, σφαῖραν τὸν οὐρανὸν δοξάζουσαι, ἢ προηιωτὴν ἀσπαζόμεναι, ἢ ἀθετοῦσαι ἐν Χριστῷ τι τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, ἢ νοῦν, πολὺ πλανῶνται καὶ αὐταὶ μὴ εἰδύσαι

²⁸ Matth. xxii, 28. ²⁹ Ibid. 50.

τας Γραφάς, μήτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Μόνον γὰρ ἂν Χριστιανοὶ εἴσιν, οἱ ἀπλανῶς τῇ θεῇ Γραφῇ ἀκολουθοῦντες, καὶ γινώσκοντες ἕκ τε τῶν γραφομένων, ἕκ τε τοῦ σχήματος τῆς πρώτης καὶ δευτέρας καταστάσεως τοὺς τόπους καὶ τὰ σχήματα, ἃ διηγείται ἡ θεία Γραφή· ὅτι ὡσπερ ὁ κόσμος οὗτος ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐστὶ, *Θέατρον ἐποιήθημεν τῷ κόσμῳ*, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις*. Οὕτω καὶ ὁ ἀνώτερος χῶρος πάλιν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις προητοίμαστο. Δόξα διὰ πάντα τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων Θεῷ. Ἀμήν.

cus iisdem angelis et hominibus *praeparatus* est. Gloria propter omnia regi saeculorum Deo. Amen.

Ὁ οὐρανὸς συνδεδεμένος τῇ γῆ, καὶ διαιρεθεὶς κατὰ μέρος· ἰσῶν γὰρ τὰς δύο καμάρας, καὶ τοὺς δύο τοίχους τοὺς παρ' ἑκάτερα, καὶ τῇ ἀναλογίᾳ τῶν καμαρῶν ἐλλίσσων τὸ ἕνα τοίχον, καὶ συνδεδεμένων ἐπὶ τὸν ἕτερον, ἀποτελεῖ ὅλον ἢ το σχῆμα τοῦ κόσμου.

Καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα, τουτέστι, τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου καὶ τῆς γῆς, κατὰ τοὺς ἐξωθεν κατεγράψαμεν· ἵνα ὁρῶν τις, ἐκ παραλλήλου συγκρίναι δυνηθεῖη, πῶς μὲν ἐν τῷ ἡμετέρῳ σχήματι κατ' ἀλήθειαν, συνεμπίπτουσαι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου τοῖς σώμασιν, ἀποτελοῦσι τὰς σκίας εἰς ἕκαστον κλίμα· ἀναλόγως κατὰ τὴν προτέραν διαγραφὴν, ἀπὸ ἡμῶν παδὸς τὴν διαφορὰν δεικνύουσαι· πῶς δὲ καὶ ἐν τούτῳ τῷ αὐτῶν σχήματι οὐ συνεμπίπτουσι [τοῖς σώμασιν] τῶν σωμάτων αἱ ἀκτῖνες· ὡς μηδὲ φωτίζεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου δυνάμενα τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα κλίματα, ἦγουν σώματα, καὶ ὅτι μάτην μεγαλαυχῶσιν ἐπὶ τοῖς αὐτῶν μύθοις, τὴν ἀλήθειαν μᾶλλον ἀποστρεφόμενοι.

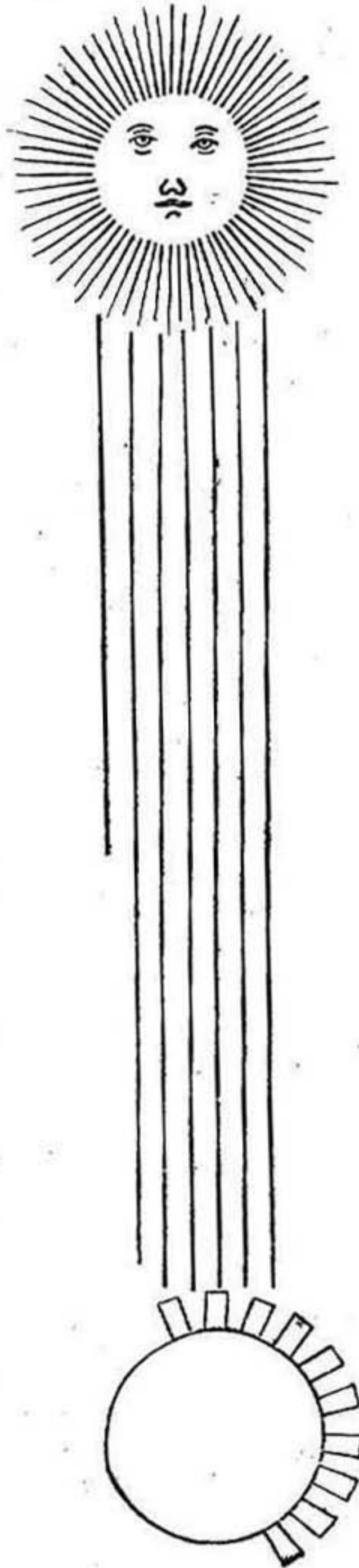
³⁰ I Cor. iv, 9.

^a Hic memoratum scema habetur infra in prima tabula.

A Christo quidpiam ad naturam nostram pertinens esse negant, sive corpus, sive animam, sive mentem: atque multum errant, divinas Scripturas et Dei virtutem ignorantes. Soli namque perfecti Christiani ii sunt, qui sine errore divinam Scripturam sequuntur, atque tum ex scriptis, tum ex figura primi ac secundi status, et loca et figuras quæ in divina Scriptura narrantur agnoscunt. Quia quemadmodum hic mundus et angelorum et hominum est, *Spectaculum facti sumus mundo*, ait Apostolus, *angelis et hominibus*³⁰; sic et superior locus

Cælum terræ colligatum et divisum in partes est: duas enim cameras, et duos utrinque muros constituens, et ad camerarum proportionem murum unum convolvens, alterique colligans, totam mundi figuram conficit.

Hoc item schema, id est magnitudinem solis et terræ, secundum exterorum opinionem delineamus; ut quis hæc considerans [duo illa schemata], mutuo conferre possit, quomodo scilicet secundum schema nostrum, ac rei veritatem, radii solis in corpora decedentes, umbras proportionem quadam ad singula climata efficiant, secundum priorem nostram descriptionem, dimidii pedis per singula discrimen exhibentes; quomodo item in hoc illorum schemate radii non in corpora decedant; ita ut climata illa, ut vocant, sive corpora, a sole illuminari nequeant: et quod veritatem aversantes in suis fabulis sine causa gloriantur.

274 LIBER VII.

De cœlorum duratione.

Tibi a nobis de cœlo sermonem institui roganti, hominum studiosissime Anastasi, obtemperare non negligam; idque primum claritatis causa proponam: utrum illud indissolubile, an dissolubile divina Scriptura dicat. Nam illud etiam indicasti: Esse quemdam ex illis, qui se Christianos esse gloriantur, qui contra Græcos disputare volens, se illorum sententiæ astipulari non intelligeret, dum sphaeram cum illis admittit, quæ semper cœlum circummoveat; et tamen in libro suo cœlum dissolvi prædicat. Verum ignoro qua re permotus ita loquatur, ac mirari subit peritissimam illam viri sapientiam, quæ ex nimio novandi studio ita cæcuet. Nam si, utpote Christianus, Græcanicam illam B sententiam confutare voluit; eorum statim principia funditus evertere opus erat, videlicet sphaeram et ejus circularem motum: quemadmodum nos, Deo volente, in alio opere rogati præstitimus. Quod si fundamentum ac principia eorum, unde æternitatis demonstrationes proferunt, admittat; quid frustra laborat sophus ille, qui non supra petram, sed supra arenam ineptias fundat suas? Nemo quippe ex iis qui recte sentiunt id, quod semper movetur, corruptibile et dissolubile esse, neque corruptibile et dissolubile semper moveri dicat; sed quod semper movetur, cum semper moveatur, incorruptibile est: quod autem non semper movetur ac dissolvitur, corruptibile prorsus est; quia, C cum a motu cesset, non semper movetur. Qui ergo, eruditissimus ille, cum semper moveri cœlum admittat, quamvis secus divina Scriptura tradat, ipsum tamen dissolubile esse definit? Quem ex antiquis aut ex recentioribus, qui inter externos philosophos claruerunt, reperit, qui, cum cœlum sphaeram esse diceret, dicat tamen illud dissolvi? Imo vero omnes, syllogistico more procedentes, indissolubile cœlum esse dixerunt. Hic sane nova et absurda commenta confingit, neque exterorum doctrinam sectatus, neque spirituali nostrum intra positorem traditioni obtemperans; sed exterorum doctrinæ varietatem, pariterque intra positorem minime fictam et puram Ecclesiæ disciplinam ignorans, sine prævio examine nova docere D aggreditur; verba sua secum pugnare non animadvertens, ac quæ 275 hinc orientur quæstiones non considerans; sed quemadmodum imperitus viator, amisso recto itinere et in aviis positus, in præcipitiis et in spinis anxius versatur; sic ille clarissimus, in

Quamobrem, o Christi amantissime, tibi, qui nostrum opusculum (sic enim nostra minuere ac deprimere oportet), Christianam scilicet totius mundi Topographiam legeris, satis esse duxi, si consideres et advertas, qua ratione in primo quidem libro physicis argumentis usi simus adversus eos, qui Christiane quidem sentire videntur, sed cœlum

A

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

Περὶ διαμονῆς οὐρανῶν (46).

Τὸν περὶ οὐρανοῦ λόγον αἰτήσαντί σοι συγγραφῆ-
ναι παρ' ἡμῶν, ὃ φιλοπονικώτατε ἀνδρῶν Ἀναστά-
σιε, οὐκ ἀπειθήσω· σαφηνιῶ δὲ πρότερον, ἀκατάλυτον
αὐτὸν φησιν ἡ θεία Γραφή, ἢ καταλυόμενον· ἐφ' ἧσθα
γάρ καὶ τοῦτο· Ὡς τις τῶν Χριστιανίζειν αὐχοῦντων
βουλόμενος καθ' Ἑλλήνων εἰπεῖν, ἔλαθεν ἑαυτὸν συν-
ηγορῶν αὐτοῖς, σφαῖραν μὲν σὺν αὐτοῖς δοξάζων,
ἀεὶ περιστρεφομένην, τὸν οὐρανὸν, καταλυόμενον δὲ
τοῦτον ἐν τῷ αὐτοῦ συγγράμματι κηρύττων. Οὐκ οἶδ'
ἄπαξ κινούμενος ἐξεῖπε, καὶ θαυμάζειν μοι ἐπεισι τῆς
οὕτω πολυμαθῆ τοῦ ἀνδρός σοφίαν, οὕτω τυφλώττου-
σαν ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλοτιμίας. Εἰ γὰρ ὡς Χριστιανὸς
ἀνατρέπειν ἠθούλετο τὴν δόξαν τὴν Ἑλληνικὴν, τὰς γε
περὶ τούτων πρῶτον ἀρχὰς ἐχρῆν ἐκ βάθρων ἀνελεῖν,
τὴν σφαῖραν καὶ τὴν ταύτης περιφορὰν, ὡσπερ ἡμεῖς
βουλήσει Θεοῦ ἐν ἐτέρῳ συγγράμματι αἰτηθέντες πε-
ποιήκαμεν. Εἰ δὲ αὐτὸν τὸν θεμέλιον καὶ τὰς ἀρχὰς αὐ-
τῶν, ἐξ ὧν αἱ ἀποδείξεις τοῦ ἀϊδίου προΐασιν, ἐδέξατο·
τί μάτην ὁ σοφὸς ἀδολεσχεῖ, οὐκ ἐπὶ πέτρας, ἀλλ' ἐπὶ
ψάμμου τοὺς ἑαυτοῦ κτιζῶν ὕθλους; Οὐδεὶς γὰρ τῶν
εὐφρονούντων τὸ ἀεικίνητον φθαρτὸν καὶ καταλυό-
μενον, οὐδὲ τὸ φθαρτὸν καὶ καταλυόμενον, ἀεικίνητον
ἂν εἴποι· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀεικίνητον, ὡς ἀεικίνητον,
ἄφθαρτὸν ἐστὶ· τὸ δὲ μὴ ἀεὶ κινούμενον, καὶ κατα-
λυόμενον, πάντως φθαρτὸν ἐστίν· ἐπεὶ περ καὶ τῆς
κινήσεως παύεται, διὸ οὐκ ἀεικίνητον. Πῶς οὖν ὁ λο-
γιώτατος ἀεικίνητον δεξάμενος τὸν οὐρανὸν, οὐχ οὕτως
τῇ θεῖᾳ Γραφῇ δοκοῦν, καταλυόμενον αὐτὸν ὀρίζειται;
Τίνα γὰρ τῶν ἀρχαίων, ἢ τῶν νεωτέρων, τῶν δια-
πρεψάντων παρὰ τοῖς ἐξωθεν φιλοσόφοις, τῶν καὶ
δοξαζόντων σφαῖραν εἶναι τὸν οὐρανὸν, εὔρεν εἰρηκό-
τα τοῦτον καταλυόμενον; Μᾶλλον καὶ πάντες συλλο-
γιστικῶς προσερχόμενοι, ἀκατάλυτον αὐτὸν ἔφασαν
εἶναι. Οὗτος ἤδη καινὰς ἀναπλάττων ἀτοπίας, οὔτε
τῇ τῶν ἐξωθεν ἀκολουθήσας διδασκαλίᾳ, οὔτε τῇ τῶν
ἔσωθεν πνευματικῇ παραδόσει προσθέμενος, ἀγνοή-
σας δὲ τῶν τε ἐξωθεν τὴν ποικιλίαν τῶν δογμάτων,
καὶ τῶν ἔσωθεν τὸ ἄπλαστον καὶ καθαρὸν τῆς Ἐκ-
κλησίας μάθημα, τὰ νεώτερα διδάσκειν ἀβασανίστως
ἐπεχείρησε· μὴ λογισάμενος τῶν ἰδίων λόγων τὴν ἐν-
αντιότητα, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀνακύπτοντα ζητήματα,
ἀλλ' οἷάπερ ἀτριβῆς ὀδοιπόρος, τῆς λεωφόρου πλανη-
θεὶς, καὶ ταύτης ἐκτὸς γεγονώς, τῇ τῶν κρημνῶν καὶ
τῶν ἀκανθῶν ὀδύνη περιπεῖρεται· οὕτω καὶ ὁ βέλτι-
στος τῇ τῶν ἐναντίων φορᾷ τιτρωσκόμενος εὐχερῶς
καταβάλλεται.

et in spinis anxius versatur; sic ille clarissimus, in

Διὸ, φιλόχριστε, ἀρκετὸν μὲν ᾤθηθην ἀναγινώσκοντά
σε τὸ ἡμέτερον πονημάτιον· οὕτω γὰρ δεῖ σμικρολο-
γεῖν τὰ ἡμέτερα· τὴν Χριστιανικὴν λέγω Τοπογρα-
φίαν παντὸς τοῦ κόσμου, κατιδεῖν· πῶς ἐν μὲν τῷ
πρώτῳ λόγῳ, ἐλέγχους ἐχρησάμεθα φυσικωτέροις
πρὸς τοὺς δοκοῦντας μὲν Χριστιανίζειν, σφαῖραν δὲ
τὸν οὐρανὸν δοξάζοντας· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰς Χρι-

(46) Vaticanus codex habet, Χριστινοῦ περὶ διαμονῆς, ubi legendum puto, Χριστιανῶ,

στιανικὰς ὑποθέσεις περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσίας παντὸς τοῦ κόσμου, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις ποιησάμενοι· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, ὅτι βεβαία καὶ ἀξιόπιστος ἐστὶν ἡ θεία Γραφή, καὶ τί τὸ χρήσιμον τῶν σχημάτων τοῦ παντὸς κόσμου· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ ἀνακεφαλαίωσιν σύντομον καὶ διαγραφὴν τῆς σκηπῆς τῆς ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης, καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων τὴν συμφωνίαν· ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ περὶ μεγέθους ἡλίου, καὶ οὕτω συμπεράναντες τὸ πνημάτιον· ὅμως δὲ πάλιν διὰ τὸν σὸν πόθον καὶ τὴν σὴν αἵτησιν μὴ δυνάμενος παρακούειν τῆς σῆς, ὡς εἴρηται θεοφιλείας, ὡς ἐκέλευσας, καθὼς ἂν οἶδῃς τε ὦ, διὰ συντόμων ποιήσομαι ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὸν ἔλεγχον μὲν τῶν ἀναιρούντων τοὺς οὐρανοὺς, σύστασιν δὲ τῆς αὐτῶν διαμονῆς, τῆς θείας χάριτος ἡμῖν συνεργούσης, καὶ τῶν σῶν προσευχῶν· προλέγοντες πρῶτον ποίοις ἰδιώμασι κέχρηται περὶ οὐρανοῦ ἡ θεία Γραφή, ἔπειτα ὅτι καὶ ἀκαταλύτους αὐτοὺς, διαπαντὸς ὀρίζεται.

Τῆς Παλαιᾶς τοίνυν Διαθήκης τοῖς Ἑβραίοις γραφείσης, ἀνάγκη τῇ Ἑβραίᾳ γλώττῃ καὶ γράμμασιν αὐτὴν γεγράφθαι· ἡ γλῶττα οὖν ἡ Ἑβραία τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς οὐρανοὺς, μιᾷ ἐκφωνήσει ὁμοίως ἐκφωνεῖ, ὥστε καὶ ἀδιαφορεῖν περὶ τούτου, εὐρίσκεισθαι δὲ τὸ ἐνικὸν ἐπιφερόμενον πληθυντικῶ, καὶ τὸ πληθυντικὸν ἐνικῶ, ὡς ὅταν λέγῃ· *Almeite autem, oī ouranoi tōn ouranōn*· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ· ἐπιφέρει γὰρ, *Kal tō ūdwr tō ūperānw tōn ouranōn*· ἵνα εἴπῃ, τοῦ οὐρανοῦ τούτου τοῦ ὀρωμένου, τουτέστι, τοῦ στερεώματος. Ἐπάνω γὰρ μόνου τοῦ στερεώματος εἰσι τὰ ὕδατα κατὰ τὴν ἱεροφάντην Μωϋσεᾶ, Ὅμοίως λέγει, *Oī ouranoi diēgōntai dōxan theou, poīhsin δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα*· πληθυντικῶς μὲν ἀρξάμενος, ἐνικῶς δὲ καταλήξας, ἵνα δι' ἑκατέρου τὸ αὐτὸ σημάνη, ὅτι αὐτὴ ἡ πρόσσφισ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι, τούτου τοῦ ὀρωμένου στερεώματος, καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ ἐξαγγέλλει, διὰ τῆς ἐνούσης αὐτῷ τάξεως καὶ μεγαλοπρεπειᾶς· ὁμοίως πάλιν· *Ο οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων*. Οὐρανὸν οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον καὶ ἀνώτερον οὐρανὸν, ὃς οὐρανὸς ἐστὶ τούτου τοῦ ὀρωμένου οὐρανοῦ ὑπεράνω αὐτοῦ κείμενος. Ὅμοίως πάλιν ὁ μέγας Μωσῆς φησὶν· *Ἰδοὺ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ*, ὡσανεὶ οὗτος ὁ ὀρωμένος ἡμῖν οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, τουτέστιν, ὁ ὑπεράνω αὐτοῦ. Κέχρηται δὲ καὶ ὁ Παῦλος τούτῳ τῷ ἰδιώματι βοῶν, *Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα ἀρξάμενος μὲν διῖκῶς, ἐνικῶς δὲ καταλήξας, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ἐξ ὧν, ἐξ οὗ, εἴρηκε. Δύο γὰρ οὐρανῶν γενομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς διηγείται ὁ μακαρίτης Μωϋσῆς, καὶ συνδουμένων ἀλλήλοις, ποτὲ μὲν πληθυντικῶς ἡ ἐνικῶς, καθὰ εἴρηται, τὸ ἰδιώμα τῆς γλώττης· καὶ ὡς εἰς ἀποτελοῦνται, λέλεκται.*

Μὴ οὖν πλάνην ὑπομείνης ἀκούων τοῦ μακαρίου Παύλου ἠρπάχθαι ἕως τρίτου οὐρανοῦ· οὐκ εἰπέ γὰρ

A esse sphaeram putant; in secundo, Christianas hypotheses de figura et positione totius mundi, ex divina Scriptura commonstraverimus; in tertio, quam certa et fide digna sit divina Scriptura, et quid utilitatis ex mundi schematibus oriri possit; in quarto, brevem repetitionem, et delineationem tabernaculi a Moyse structi, itemque prophetarum et apostolorum concordiam exhibuerimus; in sexto, autem de magnitudine solis egerimus; sicque opusculum absolverimus; ut tamen voto et petitioni tuæ faciam satis, cum non possim, ut dictum est, religioni tuæ non obtemperare, pro viribus, ut jussisti, ex divina Scriptura eorum qui caelos de medio tollunt confutationem aggrediemur, deque eorum duratione, opitulante divina gratia, tuisque adjuti precibus, pertractabimus: postquam primo enarraverimus, quibus idiomatibus divina Scriptura de caelo agens utatur; deinde ostendemus ipsam caelos semper indissolubiles esse docere.

Cum itaque Vetus Testamentum Hebraeis conscriptum sit, necesse est illud Hebraica lingua et litteris exaratum fuisse. Hebraica enim lingua caelum et caelos una voce similiter exprimit; ita ut ea in re nunquam variet, atque singulare plurali, et plurale singulari offeratur, ut quando dicit: *Laudate eum, caeli caelorum*; ac si dicat, caelum caeli; infert enim, *et aqua quae super caelos est*³¹; nimirum, super caelum hoc visibile, id est, firmamentum. Etenim aquae supra solem firmamentum sunt, secundum sacrum illum praeconeum Moysen. Similiter dicit: *Caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*³²; ubi postquam in plurali coeperat, in singulari claudit, quo utrobique significaret, hunc caeli, id est, visibilis firmamenti, conspectum, gloriam et creationem Dei enuntiare, propter insitum ibi ordinem et magnificentiam; itemque, *Caelum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum*³³. Caelum caeli vocans primum **276** et superius caelum, quod hujus visibilis caeli caelum est, ipsi suprapositum. Similiterque magnus Moyses ait: *Ecce Domini Dei tui caelum et caelum caeli*; ac si diceret, hoc visibile caelum, atque caelum illius, id est, sublimius illo positum. Hoc item idiomate Paulus est usus haec clamans,

D *Nostra autem conversatio in caelis est, ex quo Salvatorem exspectamus*³⁴: ubi dualiter incepit, singulariter desiit, ac pro illo *ex quibus*, ait ille, *ex quo*. Etenim cum duo caeli a Deo facti, ut narrat beatus Moyses, ac mutuo colligati sint, modo pluraliter de iis Scriptura sacra verba facit, modo singulariter, ob linguae idioma, ut dictum est; sive etiam quia caeli mutuo secundum aliquam sui partem junguntur, et quasi unum efficiunt, ut dictum est.

Ne itaque in errorem inducaris audiens beatum Paulum raptum fuisse usque ad tertium caelum;

³¹ Psal. cxlviii, 4. ³² Psal. xviii, 1. ³³ Psal. cxiii, 16. ³⁴ Philipp. iii, 20.

neque enim tres neque plures cœli sunt, neque id ille significat, nec Moysi adversatur; sed ait raptum fuisse a terra secundum totam altitudinem cœli, excepta tertia parte; ut diceret, Tam alte sublatus sum a terra, ut mihi intercapedinis, quæ est usque ad summum cœlum, tertia tantum pars superesset. Cum hæc ita se habeant, restat ut dicamus totam divinam Scripturam cœlum sive cœlos indissolubiles prædicare. Ait igitur divinus apostolus Paulus: *Scimus enim quoniam si terrena nostra domus hujus tabernaculi dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam in cœlis*³⁵; ut ostenderet hunc quidem terrenum stratum dissolvi, futurum vero, qui etiam cœlestis est, indissolubilem et æternum esse; ac rursus, *Talem habemus sacerdotem, qui sedet in dextera throni magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo*³⁶; ac si diceret, Dominum Christum assumptum in cœlos in tabernaculum verum, id est semper manens et indissolubile. Nam cum dicit, *verum*, id significat indissolubile esse: quoniam id, quod per Moysen constructum erat dissolutum est; hoc ut indissolubile, ex opposito illius, verum vocavit; ac si diceret, manens, firmum et indissolubile; rursusque ait, *Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per majus et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa*³⁷. Quod autem dicit hujusmodi est: Deus Moysen jussit facere tabernaculum ad imitationem totius mundi, ipsumque construxit ille, velo intermedio dividens, unumque tabernaculum in duo distribuens, exterius et interius, ac **277** si hunc locum, pariterque superiorem adumbraret: *Atque in primum quidem tabernaculum sacerdotes semper intrant, cultum persolventes; in secundum autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine*³⁸: quod ille pro se et pro populo agit. *ἰουσιν, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τῆς οὐ*

τρεῖς οὐρανοί, οὔτε πλείους, οὔτε τοῦτο βούλεται λέγειν, οὔτε ἐναντιοῦται τῷ Μωϋσῆ, ἀλλ' ὅτι ἠρπάχθαι λέγειν ἀπὸ τῆς γῆς ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, παρὰ τὸ τρίτον αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ, Τοσοῦτον ἐπήρθην ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς περιλείπεσθαι μοι τὸ τρίτον τοῦ διαστήματος τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, καιρὸς νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν ὡς ἀδιάλυτον αὐτὸν, ἤτοι αὐταῦς κηρύττει πᾶσα ἡ θεία Γραφή. Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος οὕτως· Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκηνοῦς καταλυθῆ, οἰκοδομῆν ἐκ θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐνταῦθα μὲν ἐπίγειον κατάστασιν καταλυομένην, τὴν δὲ μέλλουσαν, ἥτις καὶ οὐράνιος ἐστίν, ἀκατάλυτον καὶ αἰώνιον· καὶ πάλιν, Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ἵνα εἴπῃ, τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἀναληφθέντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ἀληθινῇ, τουτέστι, τῇ ἀεὶ μονίμῃ καὶ ἀκατάλυτῃ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ἀληθινῆν, ἐσήμανεν ὡς ἀκατάλυτός ἐστιν, ἐπειδὴ περ ἡ διὰ Μωϋσέως κατασκευασθεῖσα κατελύθη· ταύτην ὡς ἀκατάλυτον, κατὰ ἀντιδιαστολὴν ἐκείνης, ἀληθινὴν ἐξείπεν· ὡσανεὶ, μονίμην, καὶ βεβαίαν, καὶ ἀκατάλυτον, καὶ πάλιν λέγει· Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποίητου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐνράπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ περ ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῆ προσέταξε ποιῆσαι τὴν σκηνὴν κατὰ μίμησιν τοῦ παντὸς κόσμου, ἐποίησέ τε αὐτὴν διελὼν καταμεσόθεν τῷ καταπετάσματι, καὶ ποιήσας τὴν μίαν σκηνὴν εἰς δύο, ἐξωτέραν καὶ ἐσωτέραν, ὡσπερ τοῦτον τὸν χώρον καὶ τὸν τούτου ἀνώτερον αἰνεττόμενος, καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ παντὸς οἱ ἱερεῖς εἰσδευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς,

Τούτου ἐνσκά φησιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι ὁ Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν οὐρανῶν, ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς ὁ ἐπίγειος εἰσῆει εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνὴν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ἀνώτερον χῶρον εἰσελήλυθεν ἐν αἵματι ἰδίῳ· καὶ ὡσπερ ἡ ἐνταῦθα σκηνὴ μικρὰ καὶ χειροποίητος, καὶ ὡς τύπος ἀτελῆς καὶ καταλυομένη, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς μέγας, καὶ ἀχειροποίητος, καὶ βέβαιος, καὶ ἀληθινός, καὶ αἰώνιος, καὶ ἀκατάλυτος, ἐνθα καὶ γίνεται ἡ αἰώνιος λύτρωσις. Αἰωνίου γὰρ ἦντος τοῦ ἀρχιερέως, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ σκηνὴ αἰώνιοι τυγχάνουσιν, καθὰ πάλιν γέγραπται· Καὶ οἱ μὲν πλείονές εἰσιν ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν· ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην. Ὁ θεὸς καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ

³⁵ II Cor. v, 1. ³⁶ Hebr. viii, 1. ³⁷ Hebr. ix, 11. ³⁸ ibid. ix, 6, 7.

ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν. Τοιοῦτος γὰρ ἡμῶν ἄρχιερεὺς, ὁσίου, ἀκακος, ἀμίαντος, κερχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος. Τὸ, ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γλώττης, τοῦ οὐρανοῦ, λέγει· φανερώτερον δὲ τὸ, ἀπαράβατον, καὶ τὸ μένειν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὸ, πάντοτε, δηλοῖ τὸ ἀκατάλυτον τοῦ πράγματος. Εἰ γὰρ ἱερεὺς ἀπαράβατός ἐστι, πάντοτε καὶ ἡ σκηνὴ ἔνθα ἱερουργεῖ ἀπαράβατός ἐστι, τουτέστιν, ἀδιάδοχος. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν, Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλυμβάνοντες· ἵνα εἴπη, μονίμην, καὶ ἀμετακίνητον, καὶ ἀκατάλυτον, καὶ διαδοχὴν μὴ ἔχουσαν καὶ πάλιν, Σπουδάζωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν· κατάπαυσιν αὐτὴν εἰρηκῶς, ὡς ἀδιάδοχον, καὶ μὴ μετανάστας πάλιν γινομένους, ἀλλ' εἰς αἰὲν αὐτῷ τῷ οὐρανῷ καταπαύοντας. Καὶ πάλιν, Ἐχόντες οὖν ἀρχιερεῖα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας· τὸ, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα εἴπη, διεληλυθότα τὸν οὐρανόν, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γλώττης, καὶ ἔσωθεν ἔνθα τῶν δύο οὐρανῶν, ὡς ἐν σκηνῇ ἀχειροποιήτῳ. Καὶ πάλιν, Ἐχόντες οὖν παρρησίαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων, τὴν ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ γενομένην, λέγει τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἦν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐποίησατο ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν· ἦν καὶ ἐγκαινισθεῖσαν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν προσεῖπεν, ὡς πρῶτος πάντων αὐτὸς καινοπρεπῶς καὶ προσφάτως αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἐβάδισε, ζῶσαν οὔσαν καὶ ἁγίαν, καὶ ἡμῖν καταλιμπάνων τινὰ ὑπογραμμὸν. Καὶ πάλιν, Καὶ πᾶς μὲν ἀρχιερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιλεῖν ἀμαρτίας· αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσετέρας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Μία γὰρ προσφορὰ τετελείωκε τοὺς ἁγιαζομένους· εἰ, καθὰ ἔφη, εἰς τὸ διηνεκὲς καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν θυσίαν, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἁγιάζει τοὺς προσερχομένους, πῶς οἶόν τέ ἐστι καταλύεσθαι, ἔνθα αὐτὸς εἰς τὸ διηνεκὲς καθέζεται καὶ οἱ προσερχόμενοι ἁγιάζονται; καὶ πάλιν, Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν· εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐλάλησε· καὶ πάλιν, Μαρτυρεῖ γὰρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἰδοὺ φανερώτατα ἱερεῖα αἰώνιον λέγει τὸν Χριστόν, διὰ δυνάμεως καὶ ζωῆς ἀκατάλυτου. Πῶς οὖν ἐνδέχεται· τὸν μὲν ἱερεῖα ἀκατάλυτον εἶναι, τὴν δὲ σκηνὴν, ἧς καὶ λειτουργὸς ἐστι, καταλυομένην; Φησὶ γὰρ, Τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, διαρρήξεν καὶ αὐτὴν ἀληθινὴν καὶ ἀκατάλυτον

A pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus³⁹. Illud, excelsior cœlis, secundum linguæ idioma dicit, nempe, cœlo; clarius, autem illud profert, sempiternum, et, quod maneat in æternum, atque illud, semper, rem indissolubilem significat. Nam si sacerdos sempiternus est, necesse prorsus est tabernaculum, in quo sacra peragit, esse sempiternum, id est, sine successione. Alibi item ait, Quare regnum inconcussum suscipientes⁴⁰; ac si dicat, permanens, immobile, indissolubile, quod successionem non habeat; ac rursus: Festinemus ingredi in illam requiem⁴¹: requiem vocans, utpote successionem non admittentem; quia istinc transferendi non sumus, sed semper in ipso cœlo requiescemus. Ac rursus: Habentes itaque pontificem magnum, qui pertransiit cœlos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Illud, qui pertransiit cœlos, id est, qui pertransiit cœlum, secundum linguæ idioma: et intra duos cœlos ille existit, ut in tabernaculo non manufacto; ac iterum, Habentes itaque fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Jesu, initiavit nobis viam novam et viventem⁴²; ingressum scilicet in sancta in sanguine Jesu factum, vocat ingressum suum in cœlos, quem post passionem et resurrectionem fecit assumptus in cœlum: quam etiam iniciatam nobis viam novam et viventem nuncupat, quia ipse primus omnium novo et recenti modo per illam viam viventem et sanctam incessit, nobisque aliquod **278** exemplar reliquit; ac rursus: Et omnis quidem pontifex stat quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei: de cœtero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una quippe oblatio sanctificatos consummavit⁴³. Si, ut ait, post passionem et hostiam in perpetuum sedet a dextris Dei, et in perpetuum accedentes sanctificat, qui fieri potest ut dissolvatur, quando ipse in perpetuum sedet, et qui accedunt sanctificantur? Ac rursus: Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotio Moyses locutus est⁴⁴; ac iterum: Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec⁴⁵. Ecce apertissime æternum sacerdotem Christum dicit, per virtutem scilicet et vitam indissolubilem. Qua ratione autem potest, sacerdote indissolubili, tabernaculum, cujus minister ille est, dissolvi? Ait quippe, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo⁴⁶: ubi manifeste illud et verum et indissolubile dicit; iterumque: Homines enim per majorem jurant: et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem, est juramentum. In quo abundantius votens, Deus ostendere hæredibus pollicitationis immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum⁴⁷; ac rursus:

³⁹ Hebr. vii, 25-26. ⁴⁰ Hebr. xii, 28. ⁴¹ Hebr. iv, 11. ⁴² Hebr. x, 19, 20. ⁴³ ibid. 11. ⁴⁴ Hebr. vii, 14. ⁴⁵ ibid. 17. ⁴⁶ Hebr. viii, 2. ⁴⁷ Hebr. vi, 16, 17.

Ubi præcursor pro nobis introiit Jesus secundum ordinem Melchisedec, pontifex factus in æternum. Iterumque: Cognoscentes vos habere meliorem et permanentem substantiam.

μοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ ἐμεσίτευσεν ὄρκω· καὶ πάλιν· Ὁπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ πάλιν· Γινώσκοντες ἔχειν ὑμῖς κρείττονα ὑπαρξίν καὶ μένουσαν.

Hic iterum, quæso, perpendas, vir admirande, ingressum illum ad interiora velaminis, id est firmamenti, quo Jesus ingressus est et nos ingressuri sumus, immobilem, fortem, certum, firmum, permanentem, perpetuum, et instar anchoræ nos retinentem, ab illo dici; et iterum: *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*⁴⁸; ac si diceret: *Illam inquirimus, quæ sit permanens et æterna, Jerusalem cælestem, quæ est libera et mater omnium fidelium: nam hæc terrena, inquit, dissolvitur, secundum illud: Præterit enim figura hujus mundi*⁴⁹; ac rursum ait: *Quæ sursum sunt sapite: ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram*⁵⁰. Quæ sursum sunt dixi vobis, ait, ubi nunc Christus est sedens: illa igitur quærite, non quæ hic habentur. Quod autem statum illum jam abhinc præparatum dicat, id licet tibi a Paulo audire dicente: *Ideo non puduit Deum vocari Deum ipsorum: paravit enim illis civitatem*⁵¹; rursumque ab ipso **279** Domino dicente: *Venite, benedicti Patris mei: hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi*⁵². Et quandomam præparatum est? *a constitutione mundi*, ait; ac si dicat: Ex eo tempore a principio creationis, cum cælum et terra et alia cum iis producta conderentur, paratus est locus regni cælorum, Deo nobis aliquid melius providente. Ait insuper in Evangelio secundum Joannem: *In domo Patris mei mansiones multe sunt: alias non dixissem vobis: Vado parare vobis locum*⁵³. Domum Patris dicit habitaculum illud in cælis. In hoc itaque, ait, est habitaculum vestrum, paratum vobis a Patre. Deinde iterum ait: *Et si abiero et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. Et quo ego vado scitis, et viam scitis*⁵⁴. Rursumque matri Jacobi et Joannis, roganti ut unus a dextris, et unus a sinistris ejus esset in regno, respondit his verbis: *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo*⁵⁵. Qui ergo digni sunt, hæc consequuntur, antequam ego largiar, sive filiis tuis, sive aliis, pariter dignis. Imo etiam illud, *Ut ubi sum ego, et vos sitis*, indissolubilem locum illum atque abhinc præparatum esse, mirabiliter declarat: non vero alium locum, secundum sophos illos, pro illo inductum, ubi post resurrectionem habitaturi simus, postquam hic cælorum locus dissolutus fuerit. Utque summam loquar, loca prope innumerabilia in divina Scriptura reperiuntur, quæ indissolubile

ἔξειπόν. Καὶ πάλιν· Ἄνθρωποι γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαιώσιν ὁ ὄρκος. Ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδειξάτω τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἐμεσίτευσεν ὄρκω· καὶ πάλιν· Ὁπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ πάλιν· Γινώσκοντες ἔχειν ὑμῖς κρείττονα ὑπαρξίν καὶ μένουσαν.

Ὅρα πάλιν, θαυμάσιε, ὅτι ἐκείνην τὴν εἴσοδον τὴν ἐσωθεν τοῦ καταπετάσματος εἰσερχομένην, τούτῃ ἐστι, τοῦ στερεώματος, ὅπου καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰσελήλυθε, καὶ ἡμεῖς μέλλομεν εἰσιέναι, ἀμετάθετον, καὶ ἰσχυράν, καὶ ἀσφαλῆ, καὶ βεβαίαν, καὶ μένουσαν, καὶ διηνεκῆ, καὶ δίκην ἀγκύρας περικρατοῦσαν ἡμᾶς λέγει. Καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν· ὡσανεὶ, Ἐκείνην ἐπιζητοῦμεν τὴν αἰὲ μόνιμην καὶ αἰώνιον τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν ἐλευθέρα, καὶ μητέρα πάντων τῶν πιστῶν· ἡ γὰρ ἐνταῦθα, φησὶ, καταλύεται, κατὰ τὸ εἰρημένον, Παράγει γὰρ τὸ ὄσχημα τοῦ κόσμου τούτου· καὶ πάλιν λέγει· Τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω ζητεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὰ ἄνω εἶπον ὑμῖν, φησὶν, ἔνθα νῦν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καθεζόμενος· τὰ ἐκεῖ οὖν ζητεῖτε, μὴ τὰ ἐνταῦθα. Ὅτι δὲ καὶ ἡτοιμασμένην ἀπεντεῦθεν καλεῖ αὐτὴν, ἐξόν σοι ἀκοῦσαι πάλιν τοῦ Παύλου λέγοντος, Διὸ οὐκ ἐπησχύνθη ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν· ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· καὶ πάλιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Καὶ πότε ἡτοιμάσθη; φησὶν· Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἵνα εἴπῃ, Ἐκτοτε ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κτίσεως, ἅμα τῷ δημιουργεῖσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ παραχθέντα σὺν αὐτοῖς, ἡτοιμάσθη ὁ τόπος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῦ Θεοῦ προβλεψαμένου κρείττον τι περὶ ἡμῶν. Ἐτι γὰρ πάλιν λέγει ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν· εἰ δὲ μὴ εἶπον ἂν ὑμῖν. Πορεύομαι ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον. Τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρὸς λέγει τὸ κατοικητήριον, τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐν τούτῳ οὖν, φησὶν, ἐστὶν ὑμῶν τὸ κατοικητήριον τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Εἶτα πάλιν λέγει· Καὶ ἐὰν πορευθῶ καὶ ἐτοιμάσω ὑμῖν τόπον, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν· ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ᾗτε. Καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπίγω οἴδατε, καὶ τὴν ὁδὸν οἴδατε· καὶ πάλιν πρὸς τὴν μητέρα Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου αἰτησαμένην ἕνα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ εἶναι, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἀπεκρίνατο λέγων· Οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμάσται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. Οἱ ἄξιοι τοίνυν τούτων τυγχάνουσι καὶ πρὸ τοῦ ἐμὲ χαρίσασθαι, εἴτε τοῖς σοῖς υἱοῖς, εἴτε καὶ ἑτέροις ἀξίοις οὖσιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ, Ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἵνα καὶ ὑμεῖς ᾗτε, θαυμασίως παρίστησιν ἀκατάλυτον εἶναι τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ ἀπ-

⁴⁸ Hebr. xiii, 14. ⁴⁹ I Cor. vii, 31. ⁵⁰ Coloss. iii, 1. ⁵¹ Hebr. xi, 16. ⁵² Matth. xxv, 34.
⁵³ Joan. xiv, 2. ⁵⁴ ibid. 3. ⁵⁵ Matth. xx, 23.

εντεῦθεν ἡτοιμασμένον, καὶ οὐ κατὰ τοὺς σοφοὺς ἄλλοτερον εἶναι τόπον ἀντεισαγόμενον, ἐν ᾧ μέλλομεν ἀνιστάμενοι οἰκεῖν, τούτου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καταλυομένου. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἀναριθμηταί εἰσι σχεδὸν αἱ χρήσεις αἱ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, ἐν ᾧ εἰσελήλυθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς μέλλομεν εἰσιέναι.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς ἐκήρυξεν· ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς ἐκ τῶν Ἑβραίων πεπιστευκότας εἰς Χριστὸν, γεγράφηκεν, ἀντιδιαστέλλων αὐτοῖς ἀρμοδίως τὰ τῆς σκηνῆς πάντα, τὰ τε τῆς ἐξωτερῆς, πρὸς τοῦτον τὸν χῶρον, τὰ τε τῆς ἐσωτέρῆς, πρὸς τὸν ἀνώτερον καὶ οὐράνιον χῶρον. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων πιστεύσαντας, λέγω δὴ Κορινθίους, ἀνθρώπους φιλολόγους ὄντας καὶ φιλοσόφους, πιστεύσαντας μὲν ἤδη περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ· ἔτι δὲ ἀμφιβάλλοντας περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων, πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐνθυμήμασιν ἐχρήσατο, καὶ φησιν· *Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ ἡ πίστις ὑμῶν· ὡσαυτεῖ, Ἄνωφελὴς ὑμῖν ἐστὶν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, μὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως πεπιστευμένης παρ' ὑμῶν. Εἰ γὰρ περὶ ἐνός ἐπιστεύσατε ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, πῶς οὐ πιστευτέον ὅτι δυνατὸν καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἐγείρεσθαι; Ὁ γὰρ δυνάμενος ἓνα ἐγείραι, καὶ πάντας δύναται ἐγείραι. Εἶτα ἐπιφέρει, *Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἠγείρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἠγείρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. Καὶ ἡμεῖς δὲ φησιν οἱ μαρτυρήσαντες ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠγείρεν τὸν Χριστὸν, ψευδεῖς καὶ πλάνοι εὐρεθησόμεθα. Καὶ πάλιν δευτέρῳ φησιν· *Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν· ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν·* ἐκ τοῦ παρ' αὐτῶν ὡμολογημένου καὶ πιστευθέντος αὐτοῦ ἐλέγχων καὶ λέγων· *Εἰ γὰρ ἐκεῖνος, φησὶ, περὶ οὗ ἐπιστεύσατε, νεκρὸς ὑπάρχων, ἀνέστη, πῶς ἀπιστεῖτε καὶ περὶ τῆς τῶν λοιπῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ὡς φαίνεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον μάτριν πεπιστευκότας καὶ περὶ τοῦ ἐνός; Ὁ γὰρ δυνάμενος ἓνα νεκρὸν ἐγείραι, καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς νεκροὺς δυνατὸς ἀναστῆσαι. Ὡστε ἀπιστοῦντες τῇ τῶν νεκρῶν ἀνάστασι εἰς τὴν προτέραν ὑμῶν δαιμονίαν πάλιν ὑποστρέψαντες, ἐξωλισθήσατε· τοῦτο γὰρ λέγει, *Ἔτι ἐστὲ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν.****

Εἶτα μετ' ὀλίγα καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει λέγων· *Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Καὶ δηλῶν ὅστις ἐστὶν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, δι' οὗ ὁ θάνατος παρεισήχθη, ἐπάγει, *Ὡς περὶ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήθησονται. Εἶτα πάλιν μετ' ὀλίγα λέγει· *Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ἄλλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; Τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;***

⁵⁵ I Cor. xv, 12, 13. ⁵⁶ ibid. 15. ⁵⁷ ibid. 16.

A esse cœlum illud comprobant, quo Christus introivit, et nos ingressuri sumus.

καταλυομένου. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἀναριθμηταί εἰσι δηλοῦσιν ὡς ἀκατάλυτός ἐστιν ὁ οὐρανός.

Et hæc quidem Dominus discipulis suis prædicavit : Apostolus vero ad Hebræos, qui in Christum crediderant Epistolam misit, atque omnia quæ ad tabernaculum pertinebant, congruenter distinxit, tum res exterioris tabernaculi, quæ ad hunc nostrum locum referuntur; tum interioris, quæ ad superiorem et cœlestem locum spectant. Ad eos vero ex Græcis qui crediderant, scilicet ad Corinthios, litterarum cultores et philosophos, qui jam quidem resurrectionem Christi credebant; sed ambigebant adhuc de communi hominum resurrectione, eadem enthymemata opponit his verbis : *Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit : si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis et fides vestra* ⁵⁵; ac si diceret, inutilis verbis est fides in Christum, si nostrum hominum resurrectio a vobis non credatur. Nam si de uno credidistis, quod resurrexerit a **280** mortuis, cur non credatis ceteros omnes resurrecturos? Nam qui potest unum, potest et omnes suscitare. Deinde infert : *Invenimur autem et falsi testes Dei : quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt* ⁵⁶. Nos etiam, inquit, qui testificati sumus vobis, quod Deus suscitaverit Christum, mendaces et impostores deprehendemur. Iterumque ait : *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit : quod si Christus non resurrexit, inanis est fides vestra ; adhuc estis in peccatis vestris* ⁵⁷; ex eo quod apud ipsos in confesso erat et credebatur, ipsos coarguit et dicit ; nam si ille, de quo credidistis, mortuus cum esset, resurrexit, cur reliquorum mortuorum resurrectionem non creditis, ut videatur vos frustra id de uno credidisse? Etenim qui unum potest mortuum, potest et reliquos omnes suscitare. Quamobrem cum mortuorum resurrectioni non credatis, in pristinam vestram superstitionem relapsi, in perniciem ruistis : nam id sibi vult illud : *Adhuc estis in peccatis vestris.*

Deinde paucis interpositis causam profert dicens : *Quia enim per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum* ⁵⁸. Ostendensque qui sit primus homo, per quem mors inducta est, ac secundus homo, per quem resurrectio exhibita fuit, adjicit : *Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* ⁵⁹; hinc rursum paucis interjectis, ait : *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Ut quid baptizantur pro mortuis? Ut quid et nos periclitamur omni hora* ⁶⁰; ac si dicat : *Quia*

⁵⁸ ibid. 21. ⁵⁹ ibid. 25. ⁶⁰ ibid. 29, 30.

mystice baptizamus pro mortuis nostris corporibus, in sancta aquâ demersi, atque inde emergentes, hac in re imitantes mortem et resurrectionem, idque ob spem et promissionem resurrectionis ex mortuis; cur id, ait, frustra agimus, cum secundum facta nostra non incedamus? Cur et nos periclitamur omni hora hæc prædicantes tantæ multitudini, et adversus præjudicatam mundi opinionem pugnantes? Demum paucis interpositis, ex antithesi et exemplo naturali ipsis rem persuadere conatur his verbis: *Sed dicet aliquis, quomodo mortui suscitantur? qualive corpore veniunt?* Respondet ille his verbis: *Insipiens, quod tu seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem* **B** *dat illi corpus sicut vult: et unicuique seminum proprium corpus* ⁶¹. Id scilicet dicit: Vobiscum reputate, o homines, nudum granum in terra satum, primo quidem **281** dissolvi. Illud enim, ait, si prius moriatur, deinde auctum Dei virtute et providentia, donis multis, artificio et pulchritudine instructum apparet; pro uno scilicet grano, multiplex, ac cum nudum antea esset, vestitum ac cum tegumento prodit; cum prius facile capi et conteri posset, jam firmum et aristarum præsidio tutum est, ut damnum ab iis qui lædere possent, non accipiat. Hoc itaque corpus, corruptum et in terram commutatum, rursus majore numero et mira pulchritudine ex terra pullulat; opus sane providentiæ omnium conditoris Dei, sapientia et arte plenum ac pulcherrimum.

Cogitate igitur quod *Deus det illi corpus sicut vult, et unicuique seminum proprium corpus* ipsi competens; ac si dicat, non alienum, non extraneum, sed simile consentaneumque corpus in unoquoque multiplicans singulis tradit. Hinc rursus, postquam carnes diversas, et corpora terrena cum cælestibus comparavit, multumque ostendit inter illa discrimen, ita subsumit: *Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute* ⁶², etc. Rursus: *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidet* ⁶³. Hic physico argumentandi genere ex comparatione progressus, id persuadere conatur iis qui in sapientia mundi versantur, atque ex frumenti exemplo, ad resurrectionem mortuorum procedit, dicens: Quemadmodum frumentum seminatur et dissolvitur, ita et corpora hominum mortua in terra seminata, solvuntur; ac quemadmodum granum multo incremento, firmitate ac pulchritudine donatum, crescit; ita et corpora hominum, cum multo honore, gloria, virtute et ineffabili pulchritudine, resurgunt, a sapientia illa omnipotente et inenarrabili Dei, omnium

A ἵνα εἶπη, Ἐπειδὴ βαπτίζομεθα μυστικώτερον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων νεκρῶν σωμάτων, καταδύνοντες ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι, καὶ ἀναδύνοντες, ἀπεντεῦθεν μιμούμενοι θάνατον καὶ ἀνάστασιν, ἐλπίδι καὶ ἐπαγγελίᾳ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· τί μάτην, φησί, ταῦτα ποιούμεν, μὴ στοιχοῦντες οἷς ποιούμεν; Τί δὲ καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν, ταῦτα κηρύττοντες τοσοῦτῳ πλήθει, καὶ προλήψει κοσμικῆ μαχόμενοι; Λοιπὸν πειράται πάλιν μετ' ὀλίγα ἐξ ἀντιθέσεως φυσικώτερον διὰ παραδείγματος πείθειν, καὶ φησιν, Ἄλλ' ἐρεῖ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται; Ἀποκρίνεται δὴθεν καὶ λέγει, Ἄφρον, σὺ ὁ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχει σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. Τοῦτο λέγων· Ἀναλογίσασθε, ὦ ἄνθρωποι, ὅτι ὁ γυμνὸς κόκκος σπειρόμενος ἐν τῇ γῆ, πρῶτον μὲν διαλύεται· τοῦτο γὰρ λέγει, Ἐὰν πρότερον ἀποθάνῃ, ἔπειτα ἀναδιδόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τε καὶ προνοίᾳ, πολλῆς δωρεᾶς καὶ τέχνης, καὶ ὠραιότητος ἀναφαίνεται· ἀντὶ ἐνὸς κόκκου πολλοστός· ἀντὶ γυμνοῦ ἐνδεδυμένος, καὶ θήκας ἔχων· ἀντὶ εὐαλώτου καὶ ἐπηρεάστου, ἐστηριγμένος καὶ βεβηθημένος, ἔχων ἀνθήρικας, ἵνα ἀβλαβῆς διαμείνῃ ἀπὸ τῶν ἀδικῆσαι δυναμένων. Αὐτὸ οὖν τοῦτο τὸ φθαρὲν καὶ μεταβληθὲν εἰς γῆν σῶμα, καὶ πάλιν ἐν ἀριθμῷ πλείονι καὶ θαυμαστῷ κάλλει φυόμενον ἐκ τῆς γῆς, ἔργον σοφόν καὶ κάλλιστον καὶ ἐντεχνον τῆς προνοίας τοῦ τὰ πάντα δημιουργήσαντος Θεοῦ.

C Λογίσασθε οὖν ὅτι Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα καθὼς βούλεται, καὶ ἐκάστῳ δὲ τῶν σπερμάτων ἀναλογοῦν ἴδιον σῶμα δίδωσιν· ἵνα εἶπη· Οὐκ ἄλλοτριον, οὐδὲ ξένον, ἀλλ' ὁμοιον σῶμα πληθύνων ἐκάστῳ, καὶ ἀναλογοῦν δίδωσιν. Εἶτα πάλιν, μετὰ τὸ συγκρίναι σάρκας διαφόρους, καὶ σώματα ἐπίγεια καὶ ἐπουράνια, καὶ πολλὴν δείξας αὐτῶν τὴν διαφορὰν ἐπάγει, Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ, σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶτα πάλιν· Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί, ὅτι **D** σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομοῦσι. Βούλεται ἐνταῦθα ἐκ παραλλήλου φυσικώτερον ἐπιχειρῶν πείθειν τοὺς ἐν τῇ σοφίᾳ ἀναστρεφόμενους τοῦ κόσμου, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν σίτον παραδείγματος μετετέλλυθεν ἐπὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν λέγων, ὅτι Ὡσπερ ὁ σίτος σπείρεται καὶ διαλύεται, οὕτως καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων σπειρόμενα νεκρὰ ἐν τῇ γῆ, διαλύονται· καὶ ὥσπερ μετὰ πολλῆς προσθήκης καὶ ἀσφαλείας καὶ κάλλους ἀναδίδονται, οὕτω καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ δόξης καὶ δυνάμεως καὶ ἀφάτου κάλλους ἀνίστανται, διακρινόμενα ὑπὸ τῆς παντοδου-

⁶¹ 1 Cor. xv, 35-38. ⁶² ibid, 42. ⁶³ ibid. 50.

νάμου σοφίας, καὶ ἀφάτου ἰσχύος τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος καὶ ἀνακαινίζοντος Θεοῦ. Ἐν ᾧ γὰρ στοιχείῳ εὐρεθῆ σῶμα ἀνθρώπειον δεδαπανημένον καὶ πεπεμμένον, ὑπὸ ἐτέρων μυρίων σωμάτων τινασσόμενον ἔν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐκ θεμελίων τὰ ζητούμενα ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς ἀποδίδωσι. Καὶ ὡσπερ ἐν κοσκίνῳ τὸ ζητούμενον μέσον εὐρίσκειται· οὕτω καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, σαλευομένων τῶν στοιχείων, καὶ τινασσομένων, τὰ ζητούμενα εἰς μέσον ἄγονται. Καὶ οὐ θαυμαστὸν τῷ Θεῷ· ὡς γὰρ κριτῆς ἐστὶ καρδιῶν καὶ λογισμῶν καὶ ἐννοιῶν, καὶ διακρίνει ἐκάστου ἐξ αἰῶνος τοὺς καθ' ἕκαστον χρόνον λογισμοὺς τε καὶ ἐννοίας μέχρι τῆς συντελείας, οὕτω καὶ δυνατὸν αὐτῷ ἐστὶ τὸ εὐτελέστερον ποιῆσαι καὶ σώματα ἐκ σωμάτων διακρίναι· Ἔτι γὰρ ἅπαξ ἐγὼ σείσω, φησὶν, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ, ἅπαξ, δηλοῖ τὴν τῶν σαλευομένων μετὰστασιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐν τῇ συντελείᾳ τινάξω ἐτι ἅπαξ, πάντα σαλεύων, πρὸς τὴν ἐκάστου ἰδίαν μετὰθεσιν. Ὡς ἤδη γὰρ αὐτῶν πεποιημένων ἐξ ἀρχῆς, καὶ φθορὰν ἢ τροπὴν ὑπομεινάντων, βῆδιον ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἕκαστον μεταρρυθμίσω· ἵνα καὶ τοῦ λοιποῦ μείνωσιν ἐν κρείττονι· ταστάσει, μηκέτι κλόνον ἢ σάλον ὑπομένοντα.

Ἀλλὰ πάλιν ἐ, ἰς· Πῶς τὰ αὐτὰ ἡμῶν σώματα ἀνίστανται, ἤδη, πεπεμμένα καὶ μεταβληθέντα εἰς ἕτερα μυρία σώματα; Πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν, ὅτι ὡσπερ ἡμεῖς μικροὶ ὄντες ἐσθίομεν σάρκας ἐτέρας πολλὰς, οἷον βοῶν, χοίρων, καὶ ἐτέρων διαφόρων, καὶ πετεινῶν, καὶ ἰχθύων, καὶ πεπτόμενα αὐξοῦσι τὸ ἡμέτερον σῶμα, μὴ μεταβαλλόμενον, μήτε ἄλλο ἀντὶ ἄλλου γινόμενον, ἀλλὰ μένει ἐν τῇ ταυτότητι· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, τὸ ἔμπαλιν ἡμῶν πασχόντων, καὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἐν τοῖς στοιχείοις ἀναλυθέντων, βῆδιως κινήσει τινὲ τὰς ιδέας ἀποκαθισταμένας ἂν ἰδοῖς, διακρινομένας ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως. Ὡσπερ γὰρ ζώντων ἡμῶν οὐ μεταβάλλεται ἀπὸ τῆς τῶν ἐτέρων κοινωνίας, τοῦ Θεοῦ οὕτω διαταξαμένου, οὕτω καὶ τελευτώντων, εὐχερῶς ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως διακρινόμενα σώζεται ἀπὸ τῆς εἰς ἕτερον μεταβολῆς. Ὅρα δὲ πάλιν, θαυμάσιε, τὸν Ἀπόστολον οὐρανίους ἀνθρώπους καὶ ἐπιγείους λέγοντα· Καὶ ὡς ἐφορέσαμεν, φησὶ, τὴν εἰκόνα τοῦ χοίκοῦ, τουτέστι, τοῦ Ἀδὰμ τὴν θνητότητα, καὶ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν φθορὰν, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τουτέστι, τοῦ προλαβόντος, καὶ ἀνελθόντος, ἤδη ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· λέγω δὲ τοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα τοῦ γενομένου δυνατοῦ καὶ ἀφθάρτου, καὶ ἀθανάτου καὶ δεδοξασμένου· καὶ ἡμεῖς ὁμοίως αὐτῷ οὐράνιοι γενόμενοι. Καλῶς δὲ καὶ τὸ, ἐφορέσαμεν, ἤδη εἰπὼν, καὶ τὸ, φορέσωμεν, ὡς πάλιν ἐπὶ μέλλοντος προειπὼν· διὰ τοῦτο πάλιν γεγηθῶς καὶ ἀγαλλόμενος ἐπήγαγεν, Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ

A creatoris et restauratoris, virtute discreta et segregata. In quocunque enim elemento reperitur corpus humanum dissipatum et decoctum, a sexcentis aliis corporibus excussum, in novissimo die propriis animabus omnia perquisita restituet. Ac quemadmodum in cribro, quod exquiritur, medium reperitur; ita et hominum corpora, excussis agitatisque elementis, perquisita in medium adducuntur. Quod sane in Deo minime mirum est: ut namque cordium, cogitationum animique sensuum iudex est, atque a sæculo usque ad consummationem, quovis tempore admissas cogitationes animique sensa discernit; ita, quod facilius est, potest corpora a corporibus discernere; nam, inquit, *adhuc semel ego commovebo, 282 non modo terram, sed etiam caelum*⁶⁴. Illud autem, *semel*, concussorum translationem significat, quasi ideo hæc facta sint, ut illa immota maneat; ac si diceret: In consummatione adhuc semel concutiam, omniaque commovebo, ut singula ad propriam sibi conditionem transferantur. Nam utpote quæ ab initio facta ac corruptionem mutationemque perpessa sint, singula ad propriam sibi naturam facile et concinne restituum, ut deinceps in meliore conditione maneat, nec ultra commotionem aut concussionem patiantur.

Verum dicet quispiam: Quomodo corpora nostra eadem ipsa resurgent, cum jam decocta, et in sexcenta alia corpora mutata sint? Quibus reponemus: Quemadmodum nos cum parvi et tenelli sumus, multas alias carnes comedimus, verbi gratia, boum, porcorum, aliorumque variorum, avium item et piscium, quæ decocta corpus nostrum adangunt, quin illud mutetur, aut ab alio ad aliud convertatur, sed idipsum manet; ita et in resurrectione, cum vice versa nos idem perpetiamur, et corpora nostra in elementa dissoluta sint, motu quodam formas facile restitutas videas, a divina virtute discretas. Quemadmodum enim nobis viventibus, Deo ita rem temperante, illa ex aliorum communicatione non mutantur; ita quoque nobis defunctis, ab eadem ipsa virtute discreta servantur, ne in aliud commutentur. Iterum autem consideres, o vir admirande, Apostolum cælestes et terrenos homines dicere, *Et sicut portavimus, inquit, imaginem terreni, id est, Adami mortalitatem, infirmitatem et corruptionem, portemus et imaginem cælestis*⁶⁵, id est, ejus qui jam prævenit et ascendit in cælos ex resurrectione mortuorum; Christum dico secundum carnem, qui factus est potens, incorruptus, immortalis et glorificatus: nosque, perinde ut ille, cælestes facti sumus. Ac pulchre sane postquam illud, *portavimus*, dixerat, et iterum illud, *portemus*, quasi de futuro protulerat; ideo rursus gaudens et exsultans intulit: *Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, stimulus tuus*⁶⁶?

⁶⁴ Agg. ii, 7. ⁶⁵ I Cor. xv, 49. ⁶⁶ ibid. 54, 55.

ac si diceret : Mors de medio tolletur absorpta, vita in nobis superante. Quamobrem clamemus : Ubi est, mors, superbia tua? ubi est, inferne, robur tuum? Demum omnia, a Christo procurata et dispensata, Deo ascribit, et ait : *Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum* ⁶⁷ ; ac si diceret : Hanc victoriam de morte per Jesum Christum reportatam, **283** dedit nobis universorum Deus, quem deet semper gloria et gratiarum actio. Amen. Nihilque aliud iis scripsit, quam quod Judæis illis scripserat : *Quoniam ex hoc statu fluxo ad futurum transimus*, id est, ad cœlestem locum, quem vocat regnum cœlorum, utpote regnantibus nobis in morbos animi, in corruptionem et in mortem, atque in præcellenti, æterno et consentaneo loco degentibus : ubi transformati a corruptione in incorruptionem, hereditatem accipimus.

χωρῶν αἰωνῶν καὶ ἀρροδίῳ διαγόντων· καὶ μετασχηματιζόμενοι ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, κληρονομοῦμεν.

Id enim supra quoque significavit Apostolus in exemplo de grano frumenti, ubi quasi exemplo corruptibilis ad incorruptionem indicandam usus est, dicens : Ne putetis exempla per omnia similiter se habere : hoc enim vobis dico, quia mortales et mutabiles cum simus (id enim significat caro et sanguis) ; impossibile est ut possideamus regnum cœlorum, nisi prius ex mortuis incorruptibiles, immortales et immutabiles resurgamus. Quinetiam Dominus eodem ipso exemplo est usus, quando Græci quidam Philippum rogant, ut sibi Jesum ostenderet, cui Dominus rebuntianti respondit : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet ; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* ⁶⁸ ; ac si diceret : Cur me nunc videre volunt, qui ita despicabilis appaream et solus, ut granum frumenti? Nisi enim veluti granum mortuus fuero, et resurrexero sicut spica, speciosus, incorruptibilis, immortalis et immutabilis effectus ; ac nisi in nomine meo virtutes et signa edantur, virtutem et gloriam nostram non cognoscent. Similiterque Joannes Baptista de Domino edisserens, ac demonstrare peroptans eum in futuro statu universi iudicem fore, ipse quoque grani frumenti exemplo est usus his verbis : *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili* ⁶⁹. Cum autem ipsos Græcos Athenis compellaret Paulus in Areopago, quid ait? *Viri Athenienses, per omnia quasi supersticiosiores vos video. Præteriens enim et videns simulacra vestra, inveni et aram, in qua scriptum erat : Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis. Deus, qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo,*

A γεγραμμένος· καταπέθη ὁ θάνατος εἰς νίκος. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον ; ἵνα εἶπη Ἄφανης γενήσεται καταποθεῖς ὁ θάνατος, τῆς ζωῆς ὑπερνικώσης ἐν ἡμῖν. Διὰ τοῦτο βιάσωμεν· Ποῦ σου ἐστὶ, θάνατε, ἡ ὑπερηφανία ; καὶ σοῦ, ἄδῃ, τὸ κράτος ; λοιπὸν ἀποδίδωσι τὸ ὅλον τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομηθὲν, καὶ φησι, *Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*· ἵνα εἶπη· Ταύτην τὴν νίκην τὴν κατὰ τοῦ θανάτου, τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐδωρήσατο ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός· ᾧ πρέπει δόξα, καὶ εὐχαριστία διὰ παντός. Ἀμήν. Οὐδὲν ἕτερον καὶ τούτοις χάριτας, εἰ μὴ ἄπερ καὶ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων γεγράφηκεν, ὅτι ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς ἐπιπέρου, ἐπὶ τὴν μέλλουσαν μετερχόμεθα· τουτέστι τὸν οὐράνιον χώρον, ὃν καὶ καλεῖ βασιλείαν οὐρανῶν, ὡς βασιλευόντων ἡμῶν κατὰ τῶν παθῶν, καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἐν ἐξαιρέτῳ

Τοῦτο γὰρ καὶ ἀνωτέρω ἐπεσημῆνατο ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ κατὰ κόκκον τοῦ σίτου ὑποδείγματι, ὡς ὅτι παραδείγματι φθαρτῶ πρὸς ἀφθαρσίαν ἐχρήσατο λέγων· Μὴ νομίσητε κατὰ πάντα ὁμοίως ἔχειν τὰ παραδείγματα· τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγω, ὅτι θνητοὶς ἡμᾶς ὑπάρχοντας ἢ τρεπτοὺς, (τοῦτο γὰρ λέγει αἷμα καὶ σάρκα,) ἀνένδεκτόν ἐστι κληρονομαῖν βασιλείαν οὐρανῶν, εἰ μὴ πρῶτον ἐκ νεκρῶν ἀφθαρτοὶ, καὶ ἀθάνατοι, καὶ ἄτρεπτοι ἀναστῶμεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι ἐχρήσατο, ὅτε τινὲς τῶν Ἑλλήνων παρεκάλεσαν τὸν Φίλιππον δεῖξαι αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, πρὸς ὃν ὁ Κύριος ἀπαγγέλλαντα ἀπεφῆνατο λέγων, *Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει*· ἵνα εἶπη, *Τί με βούλονται νῦν ἰδεῖν, οὕτως ἐρώμενον εὐκαταφρόνητον, μόνον ὡς κόκκον σίτου ὑπάρχοντα ; Εἰ μὴ γὰρ ἀποθάνω ὡς κόκκος, καὶ ἀναστῶ ὡς ὁ στάχυς, ὠραῖος, ἀφθαρτος, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἄτρεπτος γενόμενος, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί μου δυνάμεις καὶ σημεῖα γενήσονται, οὐ μὴ γνώσονται τὴν ἡμετέραν δύναμιν τε καὶ δόξαν. Ὅμοίως καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς περὶ τοῦ Κυρίου διαλεγόμενος, καὶ σπεύδων δεῖξαι αὐτὸν ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει κριτῆν τοῦ παντός ὄντα, τῷ κατὰ τὸν σῖτον ὑποδείγματι καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο, καὶ φησιν οὕτως· Ὁ δὲ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει περὶ ἀσβέστῳ. Ἦνίκα δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας ἀποτεινόμενος ἐν Ἀθῆναις ὁ Παῦλος ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ, τί φησιν ; Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Διερχόμενος γὰρ, καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εἶδον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἄγνωστον Θεῷ. Ὅν εὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα*

⁶⁷ I Cor. xv, 57. ⁶⁸ Joan. xii, 24. ⁶⁹ Matth. iii, 12.

τά ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανὸν καὶ γῆς Κύριος ὑπάρ-
 χων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ
 ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμε-
 νός τινος, αὐτὸς διδούς πᾶσι τροφὴν καὶ ζωὴν,
 καὶ τὰ πάντα. Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν
 ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον
 τῆς γῆς, ὀρίσας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς
 ἐροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν ζητῆσαι τὸν Κύ-
 ριον, εἰ ἄρα γε ψηλαζήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροίεν·
 καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν
 ὑπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα
 καὶ ἐσμέν· ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν
 εἰρήκασιν· Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Γένος οὖν
 ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν
 χρυσῷ, ἢ ἄργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ
 ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. **B**
 Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ
 Θεὸς ταυτῶν παρυγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι
 πανταχοῦ μετανοεῖν· διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ
 μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ
 ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀνα-
 στήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· οὐδὲν ἐκτός καὶ τού-
 τοις εἰρηκῶς, ὧν πρῶτην τοῖς πιστεύουσιν ἐξ Ἰου-
 δαίων καὶ Ἑλλήνων εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπερίγραφος ὑπάρχων καὶ παντοδύναμος, ὃν ἤγειραν ἐκ νεκρῶν
 ἀνδρα εἰς πίστιν πάντων ἀνθρώπων, ἐν αὐτῷ κρίναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, αὐτὸν ὀρίσας
 κριτὴν τοῦ παντός.

Ὁμοίως εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ μὲν Ἀπόστολος, Καὶ
 ἐκάθισεν αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ
 Βαπτιστῆς ὁμοίως, Πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, εἶπε,
 καὶ ἀφοριεῖ τὸν σίτον ἀπὸ τῶν ἀχύρων· παραδίδούς
 τιμωρίας τοὺς ἀμαρτωλοὺς, τοὺς δίκτην ἀχύρων ἀπὸ
 διακρίσεως τοῦ σίτου ὑπάρχοντας. **C** Ὄθεν τινὲς μὲν
 ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καθὼς γέγραπται, τινὲς δὲ
 ἐχλεύαζον, ἀνάστασιν νεκρῶν ἀκούοντες· καὶ τινες
 πάλιν ἔλεγον· Τί ἂν θέλοι λέγειν ὁ σπερμολόγος
 οὗτος; Ὁσανεὶ Ὁ τὰ ἡμέτερα σπέρματα ἀνορύττων·
 ἕτεροι δὲ ἔλεγον, Ἀκουσόμεθά σου πάλιν, φησὶ, πε-
 ρὶ τούτου· καὶ αὖθις ἕτεροι, Ξένων δαιμονίων οὐκεῖ
 καταγγελεύς εἶναι· ὅτι, φησὶν ὁ Λουκάς, τὸν Ἰησοῦν καὶ
 τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο· καὶ πάλιν ἕτεροι, Δυνάμε-
 θα γινῶναι τίς ἢ καινὴ αὐτῆ ἢ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδασχῆ;
 Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οἱ πλείους αὐτῶν ἐσκωπτον τὸν Παῦ-
 λον περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ὅλως διαλεγόμενον. Ἡ-
 νίκα δὲ καὶ πρὸς τὸν Φῆστον τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸν
 Ἀγρίππαν τὸν βασιλέα ὁ Παῦλος ἐγκαλούμενος ὑπὸ
 Ἰουδαίων, ἐπὶ τοῦ βήματος παρίστατο, τῶν προπραχθέν-
 των τὴν δύναμιν διηγησόμενος, ὁ Φῆστος τῷ Ἀγρίππῃ
 ἔλεγεν, ὡς Ζητήματά τινα ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους
 περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας, ὃ τε Παῦλος καὶ
 οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ περὶ τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος,
 ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν· ἐπιτραπέις παρ' αὐτῶν ὁ
 Παῦλος, μετὰ παρρησίας λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἔθεα· Περὶ
 ἧς ἐλπίδος ἐγκαλοῦμαι, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ
 τῶν Ἰουδαίων. Τί; ἀπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν
 εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; εἶπα πάλιν· Ἐρεκα
 τούτου συλλαβόμενοι ἐν τῷ Ἰερῷ, ἐπειρῶντο δια-
 χειρίσασθαι· ἐπικουρίας οὖν τυχῶν τῆς παρὰ

A cum ipse det omnibus spiritum et vitam, et omnia.
 Fecitque ex uno sanguine omne genus hominum in-
 habitare super universam faciem terræ, definiens sta-
 tuta tempora, et terminos habitationis eorum, qua-
 rere Dominum, si forte. **284** attrectent eum, et
 inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque no-
 strum: In ipso enim vivimus, et movemur, et su-
 mus; sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt:
 Ipsius enim et genus sumus. Genus ergo cum simus
 Dei, non debemus æstimare, auro, aut argento, aut
 lapidi sculpturæ artis et cogitationis hominis, divi-
 num esse simile. Et tempora quidem hujus ignoran-
 tiæ despiciens Deus, nunc præcipit omnibus homini-
 bus ubique, ut pœnitentiam agant: eo quod statuit
 diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in
 viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, susci-
 tans eum a mortuis ⁷⁰. Nihil aliud illis locutus, ab
 iis quæ Judæis et Græcis credentibus ante dixerat,
 scilicet Deum, incircumscrip-tus et omnipotens cum
 sit, in eo quem suscitavit a mortuis viro, ut fidem
 hominibus omnibus faceret, judicaturum esse ter-
 ram in æquitate: quod ipsum in universi judicem
 deputaverit.

De illo pariter ait Apostolus: *fit sedere fecit
 eum in dextera sua* ⁷¹: Joannes vero Baptista si-
 militer, ventilabrum in manu ejus esse ait, et se-
 paraturum eum esse triticum a paleis, supplicio
 traditis peccatoribus, qui instar palarum a tritico
 discreti erunt. Quamobrem quidam ex illis credide-
 runt, sicut scriptum est; quidam vero resurrectio-
 nem mortuorum audientes, ridebant; quidam au-
 tem dicebant: Quid sibi vult verbi sator iste? id
 est, qui semina nostra evellit; alii vero dicebant:
 Audiemus te de hac re iterum; rursum alii: Novo-
 rum dæmonum hic præcep videtur: quoniam, ait
 Lucas, Jesum et resurrectionem annuntiabat; ite-
 rum alii: Possumusne scire quænam sit hæc nova
 doctrina, quam loqueris? In summa plerique illo-
 rum Paulum de resurrectione mortuorum edisse-
 rentem deridebant. Quando autem apud Festum
 præsidem et Agrippam regem Paulus accusatus a
 Judæis ante tribunal stabat, eorum quæ prius gesta
 fuerant virtutem narraturus, Agrippæ Festus dice-
 bat: *Quæstiones quasdam mutuo habent de propria
 superstitione Paulus et Judæi, et de quodam Jesu
 defuncto, quem dicebat Paulus vivere* ⁷²: ipsis vero
 permittentibus, Paulus cum fiducia clara voce cla-
 mabat: *De qua spe accusor a Judæis, rex Agrippa.
 Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mor-
 tuos suscitatur* ⁷³? Deinde: *Hac de causa comprehen-
 sum in templo, me tentabant interficere; auxilium
 autem consecutus a Deo, usque in hodiernum diem
 sto, testificans minori atque majori, nihil extra di-
 cens quam ea quæ prophetæ locuti sunt futura esse,*

⁷⁰ Act. xvii, 22-31. ⁷¹ Hebr. viii, 1. ⁷² Act. xxv, 19. ⁷³ Act. xxvi, 7, 8.

et Moyses. Si passibilis Christus, si primus ex resur-
 rectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo,
285 et gentibus⁷⁴. Similiterque incredulis Judæis,
 Antiochiæ in Pisidia ipsum loqui concedentibus,
 quid dixit? Viri Israelitæ, et qui timetis Deum, au-
 dite: Deus populi hujus Israel, elegit patres nostros,
 et plebem exaltavit, cum essent incolæ in terra Ægy-
 pti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea, et per
 quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit
 in deserto. Et destruens gentes septem in terra Cha-
 naan, sorte distribuit eis terram eorum. Et postea
 elapsis quasi quadringentis et quinquaginta annis, de-
 dit iudices usque ad Samuelem prophetam. Et exinde
 postulaverunt regem: et dedit illis Deus Saul filium
 Cis, virum ex tribu Benjamin, annis quadraginta:
 et amoto illo, suscitavit illis David, cui testimonium
 perhibens dixit: Inveni David filium Jesse, virum
 secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates
 meas. Hujus Deus ex semine secundum promissio-
 nem excitavit Israel Salvatorem Jesum, prædicante
 Joanne ante faciem adventus ejus baptismum pœni-
 tentiæ omni populo Israel. Cum impletet autem Joan-
 nes cursum, dicebat: Quem me arbitramini esse?
 Non ego sum, sed ecce venit post me, cujus non sum
 dignus calceamenta pedum solvere. Viri fratres, filii
 generis Abraham, et qui in vobis timent Deum, vobis
 verbum salutis hujus missum est. Qui enim habita-
 bant Jerusalem, et principes eorum, hunc ignorantes,
 et voces prophetarum, quæ per omne Sabbatum legun-
 tur, judicantes impleverunt: et nullam causam mor-
 tis invenientes, petierunt a Pilato ut interficerent
 eum. Cumque consummassent omnia, quæ de eo scri-
 pta erant, deponentes de ligno, posuerunt in mom-
 ento. Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die:
 qui visus est per dies multos iis, qui simul ascende-
 rant cum eo ex Galilæa in Jerusalem: qui sunt te-
 stes ejus ad populum. Et nos vobis annuntiamus
 eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est:
 quoniam hanc Deus adimplevit filiis eorum, nobis,
 resuscitans Jesum, sicut et in psalmo secundo scri-
 ptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quia
 autem suscitavit eum ex mortuis, amplius jam non
 reversurum in corruptionem, ita dixit: Quia dabo
 vobis sancta David fidelia. Ideoque et alias dicit:
 Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Da-
 vid enim in sua generatione cum ministrasset Dei
 consilio, dormivit, et appositus est ad patres suos,
 et vidit corruptionem; quem Deus vero suscitavit,
 non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis, viri
 fratres, quia per eum vobis remissio peccatorum an-
 nuntiatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege
 Moysis justificari, in hoc omnis, qui credit, justifica-
 tur. Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum
 est in prophetis: Videte, **286** contemptores, et ad-
 miramini, et disperdimini: quia opus operor ego in
 diebus vestris, quod non creditis, si quis enarrave-
 rit vobis⁷⁵. Atque his similia ex prophetis locutus,

Α τοῦ Θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστηκα
 μαρτυρούμενος μικρῶ τε καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν
 ἐκτὸς λέγων, ὧν τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν
 μελλόντων γενέσθαι, καὶ Μωσῆς. Εἰ παθη-
 τὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νε-
 κρῶν, φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ, καὶ
 τοῖς ἔθνεσιν. Ὅμοίως πάλιν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀπί-
 στοις Ἰουδαίοις, παρ' αὐτῶν προτραπεὶς ἐν Ἀντιο-
 χείᾳ τῆς Πισιδίας τί φησιν; Ἄνδρες Ἰσραηλίται,
 καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ἀκούσατε· Ὁ Θεὸς
 τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέ-
 ρας ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν ὑψώσεν ἐν τῇ παροικίᾳ
 ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξ-
 ἤγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς, καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ
 χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ
 καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν τῇ Χαναάν, κατεκληροδό-
 τησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς
 ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πενήκοντα ἔδωκε κριτὰς
 ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. Κακεῖθεν ἠτήσαντο
 βασιλεῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαούλ
 υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν ἔτη τεσσα-
 ράκοντα. Καὶ μεταστῆσας αὐτὸν ἤγειρεν αὐτοῖς
 τὸν Δαυῖδ, ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· Εὗρον Δαυῖδ
 τὸν τρυῖ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου,
 ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. Τούτου ὁ
 Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε
 τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα Ἰησοῦν, προκηρύξαντος
 Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βά-
 πτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. Ὡς
 δὲ ἐπλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε· Τίνα
 με ὑπονοεῖτε εἶναι; Οὐκ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ' ἰδοὺ ἔρχε-
 ται μετ' ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμι ἄξιος τὸ ὑπόδημα τῶν
 ποδῶν λῦσαι. Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους
 Ἀβραάμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν Θεόν,
 ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεστάλη. Οἱ
 γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οἱ ἄρχον-
 τες αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς
 τῶν προφητῶν, τὰς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινω-
 σκομένας, κρίναντες ἐπλήρωσαν. Καὶ μηδεμίαν
 αἰτίαν θανάτου εὐρόντες, ἠτήσαντο Πιλάτον
 ἀναιρεθῆναι αὐτόν. Ὡς δὲ ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ
 περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύ-
 λου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον· ὃ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐ-
 τὸν ἐκ νεκρῶν· ὃς ὡς θῆ ἐπὶ ἡμέρας πλείους
 τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς
 Ἱερουσαλήμ, οἵτινες εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς
 τὸν λαόν. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν
 πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι
 ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν
 ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν, ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ
 τῷ β' γέγραπται· Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον
 γεγέννηκά σε. Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτόν ἐκ νε-
 κρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθο-
 ράν, οὕτως εἶρηκεν, ὅτι Δώσω ὑμῖν τὰ δόσια Δαυῖδ
 τὰ πιστά. Διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Οὐ δώσεις τὸν
 δόσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. Δαυῖδ μὲν γὰρ ἰδίῳ
 γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη,

⁷⁴ Act. xxvi, 21-25. ⁷⁵ Act. xiii, 16-41.

καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθορὰν· ὃν δὲ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθορὰν. Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν κυτιγγέλλεται· καὶ ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιούται. Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις· Ἴδετε, οἱ καταφρονηταί, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε· ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν. Καὶ τούτοις ὁμοίως ἐκ τῶν προφητῶν διηγησάμενος, εὐδὲν ἕτερον ἔλεγεν, ἢ ὅσα τοῖς ἄλλοις προσείρηκε, θάνατον, ἀνάστασιν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν, πάντας σπεύδων πείθειν, συνεργοῦντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ, σημείοις τε καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσιν, οἷς ἐποίουν αὐτός τε καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι ἐναντίον Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων, πιστῶν καὶ ἀπίστων. Ἔτι τε καὶ προβόησεν, καὶ ἐκθάσσει βεβαιῶν αὐτοῦ ἐν πᾶσιν, ἅπερ ὑπερβαίνει τὸν κόσμον τούτον· ὃς καὶ ἰκάνωσεν αὐτούς, καθὰ γράφει Παῦλος, διακόνους Καιρῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· ἵνα εἴπῃ· Ἐκ τοῦ θεοῦ ἐγενόμεθα ἱκανοὶ διὰ τῶν σημείων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ πείθειν τοιαῦτα διδάσκοντες. Διακόνους γὰρ ἡμᾶς ὁ θεὸς κατέστησε τῆς Καινῆς καὶ ζωοποιῦ Διαθήκης, οὐ τοῦ θάνατον ἀπειλοῦντος, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως ζωοποιῦ, τούτεστι, τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅθεν πάλιν λέγει· Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ· καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Θὺ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι πάντα λόγον ὑπερβαίνει ὁ λόγος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ μάτην φουσιῶνται τινες, διὰ λόγου συνιστᾶν πειρώμενοι. Μόνος γὰρ ἀξιόπιστός ἐστιν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παρακολουθούτων σημείων.

Καὶ πάλιν λέγει, Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν· ὡσαυτεῖ, Δυνατός ἐστιν ἐκ τῶν σημείων τῶν γινομένων ἐν ὑμῖν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Τινὲς δὲ λέγουσι μὴ εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τοὺς ἀγγέλους, ἀλλ' ἐν τῷ ἄνω χώρῳ· πρὸς οὓς ἐκ μέρους ὀλίγα παραθήσομεν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, δηλοῦσης ὡς ἅμα ἡμῖν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ διάγουσι, καὶ οὐπω τις ἐξ αὐτῶν ἤξιώθη τῶν ἄνω τέως τυχεῖν. Πρῶτος ὁ Κύριος οὕτω πρὸς Νικόδημον διαλεγόμενός φησι· Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· σαφέστερον δηλώσας μηδένα τὸ σύνολον ἀναβεβηκέναι εἰς τὸν ἄνωτερον χώρον, εἰ μὴ αὐτὸν τὸν Δεσπότην Χριστόν. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος φησι· Θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ· καὶ σημαίνων τίνα λέγει κόσμον, ἐπήγαγεν, ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, ἵνα εἴπῃ, Παρὰ πάντων ὡς ἐν θεάτρῳ θεωρούμεθα ἐν τῷδε τῷ χώρῳ, λέγω δὲ, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ὡς ἐν ἐνὶ χώρῳ ὄντων πάντων τούτων τε καὶ κείνων. Ἔτι πάλιν, Ἡ γὰρ ἀποκαρδοκία τῆς πίστεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νῦν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται· καὶ ὡσαυτεῖ τινος αὐτῷ ἀποροῦντος καὶ λέγοντος· Τίνος χάριν ἢ τί ποιῶσα ταύτην ἀπεκδέχεται;

nihil aliud effatus est, quam ea quæ aliis dixerat, mortem scilicet, resurrectionem et regnum cælorum, studens omnibus, opitulante Deo, illa persuadere signis, prodigiis et virtutibus, quæ cum ipse, tum alii omnes apostoli edebant in conspectu Græcorum et Judæorum, fidelium et infidelium: itemque prædictionibus et eventibus firmans eos in omnibus, quæ hunc mundum exsuperant: qui et idoneos fecit eos, quemadmodum scribit Paulus, ut essent ministri novi testamenti; non litteræ, sed spiritus: nam littera occidit, spiritus autem vivificat⁷⁶, ac si diceret: A Deo idonei facti sumus, per signa Spiritus sancti, ut talia docentibus nobis fides habeatur. Nos quippe Deus novi et vivifici testamenti ministros constituit; non veteris litteræ, id est, scriptæ legis, quæ mortem interminatur, sed vivificæ virtutis, id est Spiritus sancti. Quare iterum dicit: Tanquam non venturus sim ad vos, inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit: et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute⁷⁷; ac si diceret, sermonem regni cælorum omnem sermonem superare, ac frustra inflari quosdam, qui se sermone consistere satagunt. Solus quippe fide dignus sermo est ex virtute sancti Spiritus, et signorum subsequentium.

οὐ τοῦ παλαιοῦ γράμματος, τούτεστι, τοῦ γραπτῶ ἡμῶν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως ζωοποιῦ, τούτεστι, τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅθεν πάλιν λέγει· Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ· καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Θὺ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι πάντα λόγον ὑπερβαίνει ὁ λόγος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ μάτην φουσιῶνται τινες, διὰ λόγου συνιστᾶν πειρώμενοι. Μόνος γὰρ ἀξιόπιστός ἐστιν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παρακολουθούτων σημείων.

Rursumque ait: An experimentum ejus queritis, qui in me loquitur, Christi, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis⁷⁸; ac si dicat, Potens est ex signis, quæ in vobis in nomine ejus eduntur. Et hæc quidem de illis. Quidam vero dicunt, non in mundo angelos esse, sed in superiore loco: quibus pauca Scripturæ divinæ loca opponemus, declarantis illos nobiscum hoc in loco degere, nec quempiam illorum superioribus illis adhuc dignatum fuisse. Prior autem Dominus Nicodemum sic alloquitur: Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius Dei, qui est in cælo⁷⁹: aperitius declarans neminem prorsus ascendisse in superiorem locum, nisi ipsum Dominum Christum. Apostolus vero Paulus ait: Spectaculum facti sumus mundo; ac de quo mundo loquatur indicans, addidit, angelis et hominibus, ut diceret, Ab omnibus ceu in theatro conspiciuntur hoc in loco, videlicet ab angelis et hominibus, utpote omnibus, tum his tum illis, uno in loco existentibus. Hinc rursum: Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat⁸⁰: ac quasi aliquo interrogante 287 ac dicente: Qua de causa aut quid agens hanc expectat? Sic prosequitur: Vanitati enim creatura subjecta est non volens; ac si dicat,

⁷⁶ II Cor. III, 6. ⁷⁷ I Cor. IV, 18, 19. ⁷⁸ II Cor. XIII, 3. ⁷⁹ Joan III, 13. ⁸⁰ Rom. VIII, 19.

in hoc mundo corruptibili et mutabili. Hanc enim appellat vanitatem, cui servire jussu Dei coacti sunt, etsi nolentes, ut ex his verbis cognoscimus, *non volens*: quia de rationabilibus loquitur, et hæc illis posita lex est. Esto quispiam quæstionem movens: Et quomodo iterum servient, cum jam omnia moveant? Respondet ille: Etiam, quantum ad peccatum Adami, cujus causa morti damnatus est, ultra servire, et pro nobis ultra laborare non sustinuerunt. Verum hoc dico, ait, propter eum qui subiecit eos in spe: quoniam spem aliquam indidit illis Deus, quod elapso tempore id utile futurum esset hominibus; ideo subjecti sunt et serviunt, libertatem suam exspectantes, quo tempore homines a morte, a corruptione et ab hisce vanis negotiis liberabuntur, atque ipsi spem illam Dei et gloriam sibi paratam accipient. Ideo intulit: *Quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute in libertatem gloriæ filiorum Dei*⁸¹; iterumque alibi ait: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem accepturi sunt salutis*⁸²? omnes una dicens ad ministerium hominum destinatos, utpote qui cum ipsis hoc in loco existant; ac rursum: *Ut innotescat nunc principatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei*⁸³. Iterumque perspicue non modo illos hic significavit; sed etiam eruditos fuisse dicit ex iis quæ circa hominem dispensata fuerant. Nam cum ait, *per Ecclesiam*, haud dubie, *per homines* significat.

μανεν, ἀλλὰ καὶ παιδευομένους εἶπεν ἐκ τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν ἀνθρώπων προδήλως ἐσήμανεν.

Rursum in veteri testamento patriarcha Jacob vidit scalam a terra usque in cælum, in cuius cacumine Deum stantem, angelos autem in ea ascendentes et descendentes; ascendentes primum, deinde vero descendentes ostendit. Postea vero idem ipse multitudinem angelorum vidi, quam castra vocavit. Moyses similiter duos tantum cælos conditos memoravit, nempe illud quod in principio cum terra factum est, et secundum secunda die conditum, quod firmamentum appellat. Ipseque pariter de Agar, de Abraham, de Lot et de Jacobo loquens, alios angelos ipsis hoc in loco ministrantes enarrat. In magno autem cantico ait: *Lætamini, cæli, cum ipso, et adorent eum omnes angeli Dei*⁸⁴; ubi post cælos, angelos recenset hoc in loco versantes; quare addidit, *Lætamini, gentes, cum populo ejus*: ubi rursum eos qui hoc in loco degunt memorat. Itemque David Moysis scopo insistens, ut qui post Moysen propheta fuerit, quæ in cælis **288** et quæ in terra sunt dividens, ita loquitur: *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus*⁸⁵: congruenter a firmamento et excelso orsus, atque ad inferiora progressus, deinde omnes angelos memorat, quos item virtutes vocat.

ἐπήγαγε καὶ φησὶ· Τῇ γὰρ μταιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἐκούσα, ἵνα εἶπῃ, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῷ φθαρτῷ καὶ τρεπτῷ. Ταύτην γὰρ καλεῖ ματαιότητα, ἣ ἐκελεύσθησαν καθ' ὑποταγὴν τοῦ Θεοῦ δουλεύειν καὶ ἄκοντες· Ἐντεῦθεν γινώσκομεν διὰ τὸ, οὐχ ἐκούσα, ὅτι περὶ λογικῶν λέγει, καὶ νόμος ἐστὶν αὐτοῖς οὗτος. Ἔστω, φησὶν, ὁ ἀπορῶν· Καὶ πῶς πάλιν δουλεύ[σ]ουσι, νῦν κινουῦντες πάντα; Ἀποκρίνεται· Ναί, φησὶν, ὅσον μὲν πρὸς τὸ ἀμάρτημα τοῦ Ἀδάμου, διὰ τὸ καταδικασθῆναι αὐτὸν θανάτῳ, οὐχ ἠνεύχοντο ἔτι δουλεύειν καὶ πονεῖν ὑπὲρ ἡμῶν ματαίως. Ἀλλὰ, φησὶ, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι τοῦτο λέγω· ὅτι ἐλπίδα τινὰ δέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἕσσεσθαι τι χρήσιμον μετὰ χρόνον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ διὰ τοῦτο ὑπετάγησαν καὶ δουλεύουσιν, ἐκδεχόμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν· ὅταν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐλευθερῶνται τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῶν ματαίων τούτων, καὶ ἀπολήψωνται τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόξαν τὴν αὐτοῖς ἀποκειμένην. Διὰ τοῦτο ἐπήνεγκεν Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν ἐτέρωθι φησὶν· Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; πάντας ὁμοῦ εἰπὼν εἰς διακονίαν τεταγμένους τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἅμα αὐτοῖς ἦντας εἰς τὸν χῶρον τοῦτον· καὶ πάλιν, Ἴνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικίλος τοῦ Θεοῦ σοφία.

φα. Σαφῶς πάλιν, οὐ μόνον αὐτοὺς ἐνταῦθα ἐσημα-
C
νεν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, διὰ τῶν ἀνθρωπίνων οἰκονομουμένων.

Εἶτα πάλιν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ ἐθεώρησεν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ κλίμακα. Ταύτης δὲ ἐπὶ κορυφῆς ἐστῶτα τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀγγέλους ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπ' αὐτῆς· ἀναβαίνοντας πρότερον ἔδειξε, καὶ οὕτω καταβαίνοντας. Εἶτα πάλιν ὁ αὐτὸς ἐθεώρησε πλῆθος ἀγγέλων, οὓς καὶ παρεμβολὴν ἐκάλεσεν. Ὁμοίως Μωϋσῆς δύο μὲν οὐρανῶν ἐμνημόνευσε μόνων γενομένων· λέγω δὲ τοῦ ἐν ἀρχῇ σὺν τῇ γῆ γενομένου, καὶ τοῦ β' τοῦ ἐν τῇ β' ἡμέρᾳ γεγονότος, ὃν καὶ στερέωμα καλεῖ. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐτὸς πολλάκις καὶ τῇ Ἄγαρ, καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ Λῶτ, καὶ αὐτῷ τῷ Ἰακώβ, καὶ ἐτέροις ἀγγέλοις διακονησαμένους λέγει ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ δὲ ἡδὴ οὕτως φησὶν·
D
Εὐφράνθητε, οὐρανοί; ἅμιν αὐτῷ, καὶ προσκυνήσατέωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· μετὰ τοὺς οὐρανοὺς εἰπὼν τοὺς ἀγγέλους ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ· ὅθεν ἐπισυνῆψεν, Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, πάλιν τοὺς ἐν τῷ χώρῳ εἰπὼν· ὁμοίως καὶ ὁ Δαυὶδ τῷ σκοπῷ Μωϋσεως ἀκολουθῶν, καὶ αὐτὸς μετὰ τὸν Μωσέα γενόμενος προφήτης, διαιρῶν τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω φησὶν. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτὸν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ·

⁸¹ Rom. viii, 21. ⁸² Hebr. i, 14. ⁸³ Ephes. iii, 10. ⁸⁴ Deut. xxxii, 43. ⁸⁵ Psal. cxlviii, 1, 2.

ἀκολουθῶς ἀπὸ τοῦ στερεώματος καὶ τοῦ ὕψους ἀρξά-
μενος, καὶ προϊὼν ἐπὶ τὰ κάτω, εἶπε πάντας τοὺς
ἀγγέλους, τοὺς αὐτοὺς εἰπὼν καὶ δυνάμεις. Λοιπὸν
πάλιν τὰ ἅμα αὐτοῖς λέγει· *Αἰνεῖτε αὐτὸν, ἥλιος
καὶ σελήνη· αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ
φῶς.* Ἐκ τούτου ἀνατρέχει εἰς τὸν ἀνώτερον χῶρον,
καὶ φησιν· *Αἰνεῖτε αὐτὸν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν·*
ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. Οὐρανὸν
οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον, ὃς οὐρανὸς ἐστὶ τούτου
τοῦ ὀρωμένου στερεώματος. Εἶτά φησι, *Καὶ τὸ ὕδωρ*
Διαβρήθην νῦν τὰ ἐπάνω εἰρηκῶς, εὐδελὸς ἐστὶν εἰδῶς

Εἶτα πάντα εἰπὼν τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς αἰνεῖν τὸν
Θεόν, τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει, δι' ἣν αὐτὸν ὤφειλον
ὑμνεῖν, καὶ φησιν· *Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐποιήθησαν·*
αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. **B** *Ἔστησεν αὐτὰ*
εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόσ-
ταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται. Εἶτα λοιπὸν μετ-
έρχεται καὶ περὶ τὴν γῆν, καὶ λέγει πάντα τὰ ἐν τῷ
ἀέρι καὶ τοῖς ὕδασι καὶ ἐν τῇ γῆ διακτινόμενα, ἐν ᾗ καὶ
τὸν ἄνθρωπον ἔταξε· καὶ πάλιν ἐγκυλιεύεται λέγων·
Αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου, δι' ἣν αἰτίαν φησιν,
ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνου. Λοιπὸν τὰ πάντα
συνάπτει λέγων, *Ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς*
καὶ οὐρανοῦ, ἅμα δηλώσας ὡς ὅτι καὶ ἐσωθεν γῆς
καὶ οὐρανοῦ εἰσι πάντα. Ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐν τῷ
Μωϋσῆ εἰρηκῶς ἔφησεν· *Ἐν γὰρ ἕξ ἡμέραις ἐποίη-*
σεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα
τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐτι φανερώτερον δηλώσας πάντας
τοὺς ἀγγέλους ἐσωθεν ὄντας οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ
περιγραφόμενους ὑπ' αὐτῶν. Ἐτι πάλιν ἐν ἑτέρῳ **C**
λέγει ὁ Δαυὶδ· *Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρβην,*
ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ· σαφῶς περὶ
τοῦ στερεώματος εἰπὼν, ὡς ἐν τάξει στέγης ἡμῶν
ὑπάρχοντος, ἐν ᾗ εἰσιν ἐπὶ νώτου τὰ ὕδατα. Δέρβεις
γὰρ κυρίως καλοῦνται τὰ ἀνωθεν σκέποντα τὴν σχη-
νὴν, εἴτε ἱμάτια εἶεν, εἴτε ἀπὸ τριχῶν. Εἶτα ἐπι-
συνάπτει καὶ φησιν· *Θεὸς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐ-*
τοῦ, ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, ὁ ποιῶν
τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λει-
τουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Πάλιν ἀπὸ τοῦ στε-
ρεώματος ἐπὶ τὰ κάτω νεφῶν καὶ ἀνέμων μνημονεύ-
σας, ἐπήγαγεν ὁμοῦ εἶναι καὶ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς
αὐτοὺς καὶ λειτουργοὺς καλέσας. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ
Δαυὶδ. Μετέλθωμεν δὲ καὶ ἐπὶ τὸν μεγαλοφύεστατον
Δανιὴλ τὸν προφήτην. Τί φησιν ἐκ προσώπου τοῦ **D**
ὕμνου τῶν τριῶν παιδῶν; *Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα*
Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐ-
τὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. *Εὐλογεῖτε, οὐρανοὶ, τὸν Κύ-*
ριον. Καὶ αὐτὸς μετὰ τοὺς οὐρανοὺς τῶν ἀγγέλων
μνημονεύσας, μὴ καταλίπων δὲ ἀμνημόνευτα καὶ τὰ
ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ ὄντα ὕδατα· τῇ ἀκολουθείᾳ πάλιν
χρησάμενος, ἀνέλαβε τὸν λόγον, καὶ ἐκ τῶν ὑποκάτω-
θεν δευτερώσας τοὺς ἀγγέλους, δυνάμεις αὐτοὺς
ἐξεῖπεν, ἐν οἷς ἐπισυνῆψεν ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ
ἄστρα, καὶ θμβροὺς, καὶ δρόσους, καὶ ἀνέμους, καὶ
πῦρ καὶ ψύχος, καὶ καῦμα, καὶ νεφέλας, καὶ νεφε-

A Deinceps autem quæ una cum illis sunt recenset :
*Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ
et lumen* ⁸⁶. Hinc vero ad superiorem locum recurrit
et ait : *Laudate eum, cæli cælorum* ; ac si diceret ,
cælum cæli. Cælum cæli vocans primum illud, quod
hujus visibilis firmamenti cælum est. Deinde ait .
Et aqua quæ super cælos est ; nempe, *super cælum*.
Cum autem jam superiora clare memoret , palam
est eum prima inferiora esse cognoscere.

τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἵνα εἴπη, τοῦ οὐρανοῦ,
τὰ πρότερα ὑποκάτω.

Postquam vero omnia quæ in cælis sunt, Deum
laudare jusserat, causam affert cur illum hymnis
celebrare debeant, his verbis : *Quoniam ipse dixit,*
B *et facta sunt : ipse mandavit et creata sunt. Statuit*
ea in æternum et in sæculum sæculi : præceptum po-
suit, et non præteribit ⁸⁷. Hinc, rursum ad omnia
terrena progreditur, ac recenset omnia quæ in aere,
in aquis, in terra, in qua et hominem constituit,
versantur. Rursumque ita præcipit : *Laudent nomen*
Domini ; qua vero de causa adjicit : *Quia exaltatum*
est nomen ejus solius. Demum omnia copulat dicens,
Confessio ejus super terram et cælum ⁸⁸ ; una decla-
rans omnia intra cælum et terram esse. Similiter
et ipse in Moyse dixit : *Sex enim diebus fecit Deus*
cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt ⁸⁹ ; aper-
tius declarans omnes angelos intra cælum et terram
esse, et ab iis circumscribi. Item alibi inquit David :
Extendens cælum sicut pellem, qui tegit aquis supe-
riora ejus ⁹⁰ ; firmamentum palam dicens, tecti loco
nobis esse, in cujus dorso sint aquæ. Nam pelles
proprie vocantur ea quæ superne tabernaculum
contegunt, sive vestimenta, sive ex pilis confecta
fuerint. Deinde vero subdit : *Qui ponit nubes ascen-*
sum suum, qui ambulat super pennas ventorum, qui
facit angelos suos spiritus, et ministros suos flam-
mam ignis ⁹¹. Iterumque cum a firmamento ad nubes
et ventos usque recensuisset, pariter subdit angeles
esse, quos et ministros vocat. Et hæc quidem Da-
vid. Jam ad maximum illum Danielelem prophetam
transeamus. Quid vero ait in hymno ex persona
trium puerorum ? *Benedicite, omnia opera Domini,*
Domino, laudate et superexultate eum in sæcula.
Benedicite, cæli, Domino ⁹². Ipse quoque post cælos
angelos memorans, nec aquas quæ super cælos sunt
intactas relinquens : eademque postea serie usus,
sermonem resumpsit ; et ab infimis procedens an-
gelos, **289** quos virtutes vocat, secundo recensuit ;
quibus subdidit solem, lunam, stellæ, imbres, ro-
res, ventos, ignem, frigus et æstum, nubes, nives,
fulgura et omnia quæ in aere, in aquis, in terra
sunt : ac Davidem Moysenque secutus, demum et
ipse hominem memorat, propter quem omnia priora
condita sunt. Etenim cum homo sit ceu vinculum
sive pignus amoris universi mundi, secundum quam-
dam rationem et proportionem supradicta omnia

⁸⁶ Psal. cxlviii, 3. ⁸⁷ ibid. 5, 6. ⁸⁸ ibid. 12, 15. ⁸⁹ Exod. xx, 41. ⁹⁰ Psal. ciii, 3. ⁹¹ ibid. 4.

⁹² Dan. iii, 57, 58.

necessario complectitur. E re quippe ab exteris A
homo parvus mundus esse dicitur.

Μωϋσῆ ὑπερον καὶ αὐτὸς τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον εἶρηκε, δι' ὃν τὰ πρότερα πάντα γεγονῆσθαι. Σύνδεσμος ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἀνάγκης πάντα τὰ προειρημμένα περι- ἔχει κατὰ τινὰ ἀναλογίαν. Εὖ γὰρ εἶρηται παρὰ τοῖς

Omnes itaque deiferi homines cum prophetæ, tum apostoli, qui sanctissima vita exornati fuerunt, ac sexcentis se pro pietate cruciatibus et mortibus deliderunt: quibus, ut scriptum est, dignus non erat mundus⁹³: qui insuper innumera miracula, quæ exprimi nequeant, variasque virtutes ediderunt, atque a Deo idonei effecti sunt, ut terram edocerent, commonefacerent et circumirent, omnesque gentes ad pietatem pellicerent; de his tantum duobus statibus verba fecerunt, neque aliam memorarunt: atque una omnes hunc locum angelorum et hominum esse dixerunt: ac supernum quoque locum, angelorum item et hominum, post resurrectionem ex mortuis, fore pronuntiarunt. Quam ergo defensionis ansam habent fucati illi Christiani, qui his omnibus fidem negant, ac cælos solvandos esse dicunt: in quibus firma, immobilis et indissolubilis spes illa nostra consistit, quæ nobis a Deo reposita est, de qua clamat Paulus: Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se⁹⁴; ac rursum: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis⁹⁵; iterum similiter: Nam momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur; quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna⁹⁶; hoc dicens: Si ad trutinam hujus mundi tribulationes, cum futuri sæculi bonis appenderis et comparaveris, hæc supra modum gloria superabunt, et graviora erunt levitate et futilitate temporalium mundi tribulationum, quæ supra modum breves, statim de medio tolluntur. Nam, inquit, hæc quæ videntur, id est, res hujus mundi, temporaria sunt; quæ autem non videntur, id est, quæ superni et cælestis loci sive mundi sunt, æterna existunt. Jam restat ut ex catholicis epistolis hæc de re testimonia proferamus. Ibi quoque dicitur: In quæ desiderant angeli prospicere⁹⁷; **290** ac si dicat: Illi etiam reposita nobis in cælis bona nondum sunt consecuti; imo vero necdum ipsa videre conceduntur. Nam simile illud est huic Apostoli dicto: Quoniam omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc⁹⁸; id est, etiam angeli gravantur ex mutatione illa, cum omni creatura ingemiscentes, liberationem expetentes. Qui sperari ergo potest ut cæli solvantur, et alii novi inducantur? Etenim supra dicta omnia falsa demonstrantur, quia et parati et indissolubiles sunt, et quo Christus ingressus est, eo nos item ingrediemur. Verum illusiones et

τὸς, καὶ ἀστραπῆς, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸν ἀέρα καὶ τὰ ὕδατα καὶ τὴν γῆν· ἐπόμενος τῷ τε Δαυτὸ καὶ τῷ εἶρηκε, δι' ὃν τὰ πρότερα πάντα γεγονῆσθαι. Σύνδεσμος ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἀνάγκης πάντα τὰ προειρημμένα περι- ἔξω μικρὸς κόσμος ὁ ἄνθρωπος.

Πάντες τοίνυν οἱ θεοφόροι ἄνθρωποι προφῆται τε καὶ ἀπόστολοι, σεμνοτάτῳ βίῳ κατακεκοσμημένοι, καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μυρίοις παθήμασι καὶ θανάτοις, καθὰ γέγραπται: Ὅν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος· ἔτι δὲ καὶ παράδοξα πάμπλλα λόγῳ μὴ ὑποβαλλόμενα, καὶ δυνάμεις ποικίλας ἐργασάμενοι, καὶ παρὰ Θεοῦ ἱκανοὶ γενόμενοι εἰς τὸ διδάξαι καὶ πείσαι καὶ περινοστήσαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐλκύσαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν εὐσέβειαν, περὶ τῶν τοιούτων δύο καταστάσεων εἶρηκασιν, ἐτέρας μὴ μνημονεύσαντες· καὶ πάντες ὁμοῦ τὸν χῶρον τοῦτον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐξεῖπον, καὶ τὸν ἀνώτερον χῶρον ὁμοίως καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπεσφῆναντο. Ποῖαν οὖν ἀπολογίαν ἔχουσιν οἱ πεπλασμένοι Χριστιανοί, οἱ τοῦτοις πᾶσιν ἀπιστοῦντες, καταλύεσθαι λέγοντες τοὺς οὐρανοὺς, ἐν οἷς ἡ βεβαία καὶ μόνιμος καὶ ἀκατάλυτος ἡμῶν ἐλπίς τυγχάνει, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἀποκειμένη; περὶ τῆς βροχῆ ὁ Παῦλος· Ἄδραθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐδ' οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καὶ πάλιν, Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς· ὁμοίως πάλιν, Τὸ γὰρ παραντίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, αἰώνιον βᾶρος δόξης, κατεργάζεται ἡμῖν· μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. Τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. Τοῦτο λέγων, ὅτι Ἐάν ἀντιταλαντεύσης ζυγῷ τὰς θλίψεις τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, εὐρεθήσονται καθ' ὑπερβολὴν βαροῦντα τῇ δόξῃ τὴν ἐλαφρότητα καὶ κουφότητα τῶν εἰς ὑπερβολὴν προσκαίρων καὶ παρ' αὐτὰ ἐξαφανιζομένων θλίψεων τούτου τοῦ κόσμου. Ταῦτα γὰρ, φησὶ, τὰ βλεπόμενα, τουτέστι, τὰ τοῦ κόσμου τούτου, πρόσκαιρά εἰσι· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, τουτέστι, τοῦ ἀνωτέρου καὶ οὐρανοῦ χώρου, ἦτοι κόσμου, αἰώνια τυγχάνουσιν. Ἦδη δεῖ καὶ ἐκ τῶν Καθολικῶν παραγαγεῖν μαρτυρίαν περὶ τούτου. Κάκει λέλεχται· Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι· ἵνα εἴπῃ· Οὕτω καὶ αὐτοὶ τετυγήκασιν τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγαθῶν, ἀλλ' οὔτε ἰδεῖν αὐτὰ καὶ αὐτοὶ νῦν ἀξιοῦνται. Ὁμοίον γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦτο τῷ τοῦ Ἀποστόλου ῥητῷ τῷ λέγοντι· Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν· ὡσανεὶ, Βαρύνονται καὶ οἱ ἄγγελοι τῇ τροπῇ, στενάζοντες μετὰ πάσης τῆς κτίσεως, ἐλευθερίας ἱμειρόμενοι. Πῶς οὖν οἶόν τε ἐλπίζειν τοὺς οὐρανοὺς καταλύεσθαι, καὶ ἐτέρους καινοὺς εἰσάγεσθαι; Ψευδῆ γὰρ δείκνυνται πάντα τὰ προλεχθέντα, ὅτι καὶ ἠτοιμασμένοι εἰσὶ καὶ ἀκατάλυτοι, καὶ ὅπου εἰσῆλθε Χριστὸς, εἰσερχόμεθα. Ἀλλὰ φενακισμὸς τις

⁹³ Hebr. xi, 38. ⁹⁴ I Cor. ii, 9. ⁹⁵ Rom. viii, 18. ⁹⁶ Rom. vii, 22.

⁹⁷ II Cor. iv, 18, 19. ⁹⁸ I Petr. i, 12. ⁹⁹ Rom.

καὶ ἀπάτη εἰς πάντα τὰ γραφόμενα ἐν τῇ θείᾳ A
Γραφῇ, κατὰ τὸν μῦθον τῶν ἐπιπλάττων Χριστιανῶν· ἄλλως τε οὐ καὶ καταλυομένων, ὡς φασί, τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐτέρων ἀντισταγομένων, ἀνάγκη καταλύεσθαι καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα Χριστὸν, καὶ ἕτερον Χριστὸν καινὸν εἰσάγεσθαι σὺν τοῖς ἐτέροις καινοῖς οὐρανοῖς, εἰ ἄρα σὺν τῷ Χριστῷ δεῖ ἡμᾶς εἶναι. Ἄλλ' ἀπαγε τῆς ἀτοπίας! εἰς κεφαλὴν αὐτῶν τράποιτο ἡ δυσφημία! Ἡμῶν γάρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὸ πολιτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐξ οὗ καὶ Σωτήρι ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν· ἕνα εἶπη· Ἐκαίνοὺς λέγω τοὺς οὐρανοὺς, ἐξ ὧν καὶ προτιδοκῶμεν τὸν Κύριον ἐλευθεσθαι ἡμετασχηματίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ ἀναφέροντα ἡμᾶς ἐνθα καὶ πρὸ ἡμῶν αὐτὸς εἰσελήλυθε. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει, πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸν εἰσελθόντα.

Ἐπειδὴ οὖν τινες παραφθοεῖροντες τὴν ἔννοιαν τῶν θείων Γραφῶν, παρερμηγεύουσι τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Κυρίου, λέγω δὲ· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν· ἀγνοοῦντες ὅτι καθ' ὑπερβολὴν εἴρηται· ἡμεῖς αὐτοῖς τὴν ἔννοιαν ἐρμηγεύομεν· λέγει γάρ· Ἐνδεχόμενόν ἐστι τούτους μὲν καταλύεσθαι, τοὺς δὲ λόγους μου, οὐδέποτε· καὶ πάλιν τὸ εἰρημένον τῷ Δαυὶδ· Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς· μὴ νοοῦντες ὅτι καὶ ἐν ταῦθα κατὰ ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἀγενήτου Θεοῦ, τὰ γενητὰ ἀπολλύμενα ἐκάλεσεν, ὡς μὴ πρότερον ὄντα, ὕστερον δὲ γενόμενα· καὶ εἰβούλοιο, τὸ ἀγένητον, ὡσπερ μὴ ὄντα αὐτὰ παρήγαγε, πάλιν, καὶ ὄντα C
δύναται ἀπολέσαι. Τὸ γὰρ ἀγένητον ὑπ' οὐδενὸς γενόμενον, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀπόλλυται· τὸ δὲ γενητὸν, καὶ ἀπολέσθαι δύναται, τοῦ ποιήσαντος μάλιστα βουλομένου. Ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς Καθολικαῖς τὸ εἰρημένον, Ἐν ᾗ οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ ἀμαθῶς ἐκλαμβάνοντες, μὴ συνιέντες τὸ λεγόμενον· ἀλλ' αὐτόχρημα τούτους μὲν καταλύεσθαι λέγουσιν, ἐτέρους δὲ καινοὺς εἰσάγεσθαι· ὑπὲρ ἐναντίον ἐστὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς. Εἰ γὰρ οὗτοι οἱ οὐρανοὶ ἐνθα νῦν ὁ Χριστὸς ἀνελήλυθεν, ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ἀφθαρτος τῷ σώματι καὶ ἀτρέπτους κατὰ ψυχὴν γενόμενος, ἐν οἷς μέλλομεν καὶ ἡμεῖς εἰσιέναι ἀνιστάμενοι ἀπὸ νεκρῶν, καὶ ταύτην ἀκατάλυτον ἐλπίδα καὶ ζωὴν καλεῖ ἡ θεία Γραφή· πῶς οἶόν τέ ἐστι τούτους μὲν τοὺς οὐρανοὺς καταλύεσθαι, καὶ ἐτέρους καινοὺς εἰσάγεσθαι; Εἰ γὰρ οἰκητήριόν ἐστι καὶ νῦν ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων καὶ ἀτρέπτων ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς χώρος, πῶς καὶ ἡμᾶς οὐ θέξεται ἀνισταμένους ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους καὶ ἀτρέπτους γινομένους; Ἀπαγε τῆς τοιαύτης ματίας! Οὐ γὰρ μετα[με]μέληται ὁ Θεὸς ἐφ' οἷς πεποίηκε, τούτους μὲν ἀπολύων, ἐτέρους δὲ εἰσάγων. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐπὶ τὴν κρεῖττον ἀνακαινίσαι, καθὰ πλάξαις εἰρήκαμεν. Εἰ γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ὁ σύνδεσμος ὧν πάσης τῆς κτίσεως, ἀνακαινίσεται, κατὰ τὸ σῶμα ἀφθαρτος καὶ

A fallaciae sunt quotquot in divina Scriptura exstant, secundum fabulas laryatorum Christianorum; et alioquin caelis, ut illi aiunt, solutis, aliisque eorum loco inductis, necesse quoque est solvi Christum in illis versantem, aliumque novum Christum cum illis novis caelis induci, si utique cum Christo nos esse oporteat. Sed apage ineptias: in caput ipsorum blasphemia retorqueatur. Nam, inquit Apostolus, nostra conversatio in caelis est, ex quo et Salvatorem exspectamus Dominum Jesum⁹⁹; ac si dicat: Illos esse caelos dico ex quibus exspectamus Dominum venturum esse, qui transformabit nos a corruptione in incorruptionem, ac eo deferet nos, quo et ipse ante nos ingressus est. Hoc enim alibi quoque ait, praecursorem pro nobis ipsum ingressum.

B
Quoniam igitur divinarum Scripturarum mentem adulterantes, dictum illud Domini perperam interpretantur: *Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*¹, ignorantes id per hyperbolen dictum esse; nos propriam illis sententiam interpretabimur: nam id sibi vult, Fieri potest ut illi transeant, verba autem mea nunquam transibunt. Rursusque illud Davidis dictum detorquent: *Tu in initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanebis*²: non intelligentes eum hic quoque ad comparisonem non facti Dei, creaturas fluxas et pernicii obnoxias dicere, utpote quae, cum non antea essent, postea factae sint: ac si illud non factum voluerit, quemadmodum illa, cum ante non exstissent, condidit, posse item jam existentia destruere. Etenim quod a nullo factum est, a nullo destruitur; quod vero factum est, perire potest; maxime vero si velit is qui condidit. Simile quidpiam in Catholicis Epistolis dicitur: *In qua caeli ardentis solventur, et elementa ignis ardore tabescent*³. Caelos autem novos, terram novam et promissa ejus indocte interpretantur, quod dicitur non intelligentes; sed hos quidem caelos plane solvandos, alios autem novos inducendos esse, aiunt: quod universae divinae Scripturae contrarium est. Nam si in hos caelos, quo jam Christus ascendit postquam a mortuis resurrexerat, corpore incorruptibilis et anima immutabilis effectus, et nos ingressuri sumus postquam ex mortuis resurrexerimus: et si spem hanc atque vitam insolubilem vocat divina Scriptura, qui fieri potest, ut hi quidem caeli dissolvantur, alii autem novi inducantur? Etenim si caelorum locus nunc incorruptibilium, immortalium, et immutabilium habitaculum est; cur nos non suscipiat, quando incorruptibiles, immortales et immutabiles resurgemus? Apage talem amentiam. Non enim Deum poenitet gestorum, ut hos quidem dissolvat, alios inducat. Verum omnem rerum naturam ad meliorem conditionem renovabit, ut plerumque diximus. Si namque homo, omnium creaturarum vinculum, renovatur, secundum corpus incorruptibilis et im-

⁹⁹ Philipp. iii, 20. ¹ Matth. xxiv, 35. ² Psal. ci, 26, 27. ³ II Pet. iii, 12.

mortalis, secundum animam vero immutabilis effectus : annon palam est omnia elementa, quibus constat hominis corpus, et omnia rationabilia, quæ homini secundum animam cognata sunt, renovanda et meliorem in statum revocanda esse? omnia quippe in Christo instauranda esse, ait Apostolus *, sive quæ in cœlis, sive quæ in terra; ac rursum : *Si qua in Christo nova creatura; vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia* † : nova omnia, sive renovationem omnium dicens. Siquidem cum instaurationem dicit et novam creaturam, utroque dicto eam in Christo factam significat. Sicut enim Christus cum secundum carnem resurrexisset a mortuis, non alius Christus erat ab eo qui obierat, sed idem ipse erat, qui mortem sustinuerat; ita tamen ut in resurrectione passionibus et morti superior evaserit : ita et omnis creatura non destructa, sed eadem existens, in meliorem statum transfertur : nam *Statuit ea in æternum et in sæculum sæculi, præceptum posuit et non præteribit*, ait divinum oraculum ‡. Ideo non angelos apprehendit Deus, sed semen Abrahæ, ut scriptum est §. Nam si angelos apprehendisset, rationabilia duntaxat se restauranda fore sperarent, utpote ipsi cognata; jam vero cum semen Abrahæ apprehenderit, id est, corpus et animam rationalem, atque in cœlestem locum induxerit, universæ rerum naturæ salutis spem ante fundavit. Quod igitur in epistolis Catholicis dicitur : *In qua cœli ardentis solventur, et elementa ignis ardore tabescent : novos vero cœlos et novam terram* ¶; hanc habet mentem, quod scilicet cum stridore quasi in ictu oculi, igne quasi in officina fabrilis admoto, mundentur et elementa omnia meliorem in statum mutanda 292 sint; itemque cœli et terra : ipsis videlicet novis effectis, et quoad statum et conversationem immutatis, ut apud Paulum dicitur, *Præterit enim figura hujus mundi* ††; ac si diceret, Præsens conversationis ratio mutabitur, cessante diei noctisque successione, astrorum cursu, itemque aeris motu desinente, aqua et terra fructus suos non gignente; sed alio inducto statu, qui immortalibus et incorruptilibus hominibus et angelis conveniat.

Silentio autem mittimus Catholicas epistolas jam inde a priscis temporibus inter dubias ab Ecclesia reponi. Certe nemo ex iis, qui in divinas Scripturas commentaria ediderunt, Catholicarum Epistolarum aliquam rationem habuit. Quinetiam quotquot librorum, qui in divina Scriptura locum habent, canonem texuerunt, illas inter dubia locarunt; nimirum Irenæus Lugdunensis episcopus, vir illustris et spectatissimæ vitæ, qui haud diu post apostolos vixit; Eusebius Pamphili, Athanasius Alexandrinus episcopus, et Amphilocheus

ἀθάνατος, καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ἀτρέπτος γινόμενος· οὐ δὴλον ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν καὶ σύγκειται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πάντα τὰ λογικὰ, συγγενῆ ὄντα καὶ αὐτὰ κατὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀνακαινίσονται καὶ εἰς βελτίωσιν ἔρχονται; ἀνακεφαλαίωσασθαι γὰρ τὰ πάντα φησὶν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν, *Εἴ τις ἐν τῷ Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα*. Καινὰ λέγων τὰ πάντα, τὴν ἀνακαίνισιν πάντων τῶν ὄντων· ἀνακεφαλαίωσιν γὰρ εἰπὼν καὶ καινὴν κτίσιν, δι' ἑκατέρου τὸ αὐτὸ ἐσήμανεν, ἐν τῷ Χριστῷ ἤδη γενομένην. Ὡς περὶ γὰρ ὁ Χριστὸς κατὰ σὰρκα ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἄλλος ἦν Χριστὸς παρὰ τὸν τετελευτηκότα, ἀλλ' αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τὸν θάνατον ὑπομείνας, ὁμοίως κατὰ τὴν ἀνάστασιν κρείττων γινόμενος παθῶν καὶ θανάτου· οὕτω καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, μὴ ἀπολλυμένη, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ὑπάρχουσα ἐπὶ τὸ κρείττον μεθίσταται· Ἔστησε γὰρ αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πρόσταγμα ἔθετο καὶ οὐ παρελεύσεται, φησὶ τὸ θεῖον λόγιον. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται ὁ Θεὸς, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ, καθὼς γέγραπται. Εἰ γὰρ ἐπελάβετο ἀγγέλων, τὰ λογικὰ μόνον ἠλπίζον ἀνακαινίζεσθαι· ὡς συγγενῆ αὐτοῦ ὄντα· νυνὶ δὲ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαβόμενος, τουτέστι, σώματος καὶ ψυχῆς λογικῆς, καὶ ἀναγαγὼν εἰς τὸν οὐράνιον χῶρον, πάση τῇ κτίσει ἐλπίδα σωτηρίας προκατεβάλλετο. Τὸ οὖν ἐν ταῖς Καθολικαῖς εἰρημένον, *Ἐν ἧ ὀυρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται· καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν τὴν γῆν*· τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, ὅτι ροιζηδὸν, ὡς ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ὡς περ ἐν χωνευτηρίῳ πυρούμενοι, καὶ καθαριζόμενοι, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλαγὴν ὑπομένουσι τὰ στοιχεῖα πάντα. Καὶ οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, καινῶν αὐτῶν τούτων γινομένων καὶ τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας ἐναλλαττομένων, ὡς [τὸ] παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον, *Παράξει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου*· ὡσανεὶ, Ἡ νῦν πολιτευομένη κατάστασις, τῆς διαδοχῆς τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας παυομένης, καὶ τῶν ἀστρῶν δρόμον μὴ τελούστων, καὶ τοῦ ἀέρος μὴ κινουμένου· μήτε τοῦ ὕδατος μήτε τῆς γῆς φυσούσης καρπούς· ἀλλ' ἐτέρας τινὸς καταστάσεως ἐπεισάγομένης, ἀρμοζούσης ἀθανάτοις καὶ ἀφάρτοις ἀνθρώποις καὶ ἀγγέλοις.

Σιωπῶμεν δὲ ὅτι τὰς Καθολικὰς ἀνέκαθεν ἡ Ἐκκλησία ἀμφιβαλλομένης ἔχει. Καὶ πάντες δὲ οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας Γραφάς, οὔτε εἰς αὐτῶν λόγον ἐποίησατο τῶν Καθολικῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ κανονίσαντες τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους τῆς θείας Γραφῆς, πάντες ὡς ἀμφιθόλους αὐτὰς ἔβησαν· λέγω δὲ, Εἰρηναῖος, ὁ Λουγδοῦνων ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐπίσημος, καὶ λαμπροῦ βίου, μετ' οὐ πολὺ τῶν ἀποστόλων γενομένος· καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φίλος καὶ κοινωνικὸς τοῦ

* Ephes. i, 10. † II Cor. v, 17. ‡ Psal. cXLVIII, 6. § Hebr. ii, 16. ¶ I Petr. iii, 12. †† I Cor. vii, 31.

μακαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Σέλευ-
κον αὐτῷ γραφεῖσιν Ἰάμβουσι ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς
ἐξεῖπεν ὁμοίως καὶ Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων εἰς τὸν
Κυτὰ Ἰουδαίων λόγον αὐτὰς ἀπεκέρυξεν. Οὐ γάρ
τῶν ἀποστόλων φασὶν αὐτὰς οἱ πλείους, ἀλλ' ἑτέρων
τινῶν πρεσβυτέρων ἀφελεστέρων. Ὅθεν ὁ Παμφίλου
εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν λέγει, ὅτι
ἐν Ἐφέσῳ δύο μνήματά εἰσιν· ἐν Ἰωάννου τοῦ εὐ-
αγγελιστοῦ, καὶ ἐν ἑτέρου Ἰωάννου πρεσβυτέρου, τοῦ
γράψαντος τὰς δύο ἐπιστολάς τῶν Καθολικῶν τὴν
δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, ἐνθα ἐπιγέγραπται· Ὁ
πρεσβύτερος τῇ Ἐκλεκτῇ κυρίᾳ· καὶ, Ὁ πρεσβύ-
τερος Γαίῳ τῷ ἀγαπητῷ. Εἰ μὴ γὰρ τὴν πρώτην
Πέτρου καὶ τὴν πρώτην Ἰωάννου οὐ λέγει αὐτὸς καὶ
Εἰρηναῖος εἶναι τῶν ἀποστόλων· ἕτεροι δὲ οὔτε αὐ-
τὰς λέγουσιν εἶναι τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῶν πρε-
σβυτέρων. Πρώτη γὰρ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάν-
νου γέγραπται· ὡς δῆλον ἐνὸς προσώπου εἶναι τὰς
τρεις. Ἔτεροι δὲ καὶ τὴν Ἰακώβου σὺν ταῖς δυοῖ
ταύταις δέχονται· ἕτεροι δὲ πάσας δέχονται· παρὰ
Σύροις δὲ, εἰ μὴ αἱ τρεῖς μόναι αἱ προγεγραμμέναι,
οὐκ εὐρίσκονται· λέγω δὲ, Ἰακώβου καὶ Πέτρου καὶ
Ἰωάννου· αἱ ἄλλαι γὰρ οὔτε κεῖνται παρ' αὐτοῖς. Οὐ
χρὴ οὖν τὸν τέλειον Χριστιανὸν ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομέ-
νων ἐπιστηρίζεσθαι, τῶν ἐνδιαθέτων καὶ κοινῶς ὡμο-
λογημένων Γραφῶν ἱκανῶς πάντα μηνυόντων, περὶ
τε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν στοιχείων, καὶ
παντὸς τοῦ δόγματος τῶν Χριστιανῶν.

Ἡλίθιοι τοιγαροῦν εἶναί μοι δοκοῦσι, καὶ τῶν
θεῶν Γραφῶν παντελῶς ἀμύητοι, οἱ τῶν καινῶν δό-
γματων εὐρεταί, ὡς τοὺς οὐρανοὺς καταλύεσθαι οἴο-
μενοι. Ἄνωθεν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς εἰδὼς καὶ
προεἰδὼς, καὶ ἀεὶ γινώσκων καὶ μηδέποτε πρόσληψεν
γνώσεως ἐπιδεχόμενος, βουλόμενος καὶ ἑτέροις μετα-
δοῦναι τοῦ εἶναι, καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος,
καὶ γνώσεως, καὶ σοφίας ἐμπλήσαι, πεποίηκε τὸν
σύμπαντα κόσμον, περιγράψας ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
γῆς, θεὸς δὲ μέσον τὸ στερέωμα καὶ συνδήσας τῷ
πρώτῳ οὐρανῷ καὶ ποιήσας τὸν ἕνα χῶρον δύο χῶ-
ρους, ἀπένειμε τῇ θνητῇ καὶ τρεπτῇ καταστάσει τὸν
χῶρον τοῦτον, προετοιμάσας καὶ τῇ μελλούσῃ κατα-
στάσει τὸν ἀνώτερον· καθὰ καὶ ἡ καταγραφὴ τοῦ
σχήματος ἐπὶ τέλει δείκνυσι, καὶ ἡ τῆς σκηνῆς κατα-
σκευῆ, ἐκμαγεῖον καὶ αὐτὴ γεγονυῖα παντὸς τοῦ κό-
σμου. Καὶ ἐν μὲν ταύτῃ τῇ καταστάσει ἐδοκίμασεν
ἡμᾶς νῦν διάγειν, ὡς ἐν παιδευτηρίῳ χρησίμῳ,
ἔχοντι λυπηρὰ καὶ ἡδέα· ἵνα διὰ μὲν τῶν λυπηρῶν
παιδευώμεθα, διὰ δὲ τῶν ἡδέων μὴ ἀπείπωμεν, δι-
δασκόμενοι καὶ ἀναγόμενοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ πε-
πειρηκότος διὰ τῆς ποικιλίας τῶν κτισμάτων, καὶ
τῆς πανσόφου ἀρμονίας, καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄν-
των· ὅστις καὶ νόμους ἡμῖν δέδωκε κατὰ καιροῦς
ὄψτανόμενος, πρὸς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας,
ἀνάγων τοὺς λογικοὺς, ὡς εἴρηται, εἰς ἐπίγνωσιν τῆς
αὐτοῦ παναγαθοῦ φιλανθρωπίας· ὅπερ ἐστὶ κεφα-
λαῖον πάντων τῶν λογικῶν. Κτιστῶν γὰρ ἡμῶν ὄν-
των, καὶ ἐξ ἑτέρου ἐχόντων τὸ εἶναι, ἐκεῖνου αὐτοῦ
ἀεὶ δεόμεθα πρὸς σύστασιν καὶ γνῶσιν ἡμετέραν.
γνῶσιν ἔχειν· τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ ἀγενήτου Θεοῦ.

A Iconii episcopus, amicus et familiaris beati Basi-
lii, in Iambis suis ad Seleucum scriptis, dubias illas
pronuntiavit. Similiterque Severianus episcopus
Gabalorum in libro *Contra Judæos*, eas proscripsit.
Nam plerique aiunt eas non apostolorum, sed alio-
rum quorundam presbyterorum simplicium esse.
Quare Eusebius Pamphili in *Ecclesiastica historia*
dicit, duo sepulcra Ephesi esse, aliud Joannis
evangelistæ, aliud Joannis presbyteri, qui duas Ca-
tholicarum Epistolarum scripsit, secundam et ter-
tiam, in quibus inscriptio sic habet: *Presbyter Ele-
ctæ Dominæ; et: Presbyter Gaio dilecto*. Etenim
nonnisi primam Petri et primam Joannis, ipse, ut
et Iræneus, ait apostolorum esse; alii vero non
apostolorum, sed presbyterorum. Nam prima, se-
cunda et tertia Joannis inscribuntur, quasi mani-
festum sit tres illas ejusdem personæ esse. Alii
vero cum his duabus etiam Jacobi Epistolam admit-
tunt; alii universas recipiunt. Apud Syros autem
nonnisi tres prædictæ reperiuntur, videlicet Jacobi,
Petri et Joannis: aliæ quippe penes illos ne quidem
habentur. Perfectum itaque Christianum dubiis in-
niti non oportet, cum cæ Scripturæ, quæ in canone
repositæ et apud omnes in confesso sunt, omnia
satis declarent, tam de cælis quam de terra et
de elementis, deque universo Christianorum do-
gmate

Amentes itaque et divinarum Scripturarum pro-
sus imperiti esse mihi videntur, illi novorum inven-
tores dogmatum, qui cælos solvendo esse putant.
Cum enim Deus jam inde ab initio sciat, præsciat ac
semper cognoscat, **293** nec unquam cognitionis
accessionem admittat, cum aliis vellet existentiam
largiri, eosque bonitate, scientia et sapientia sua
replere, totum mundum condidit, atque cælo et
terra circumscripsit, firmamentum in medio posi-
tum cum primo cælo conjunxit: ac cum ex uno
duo loca fecisset, hunc locum mortali et mutabili
vitæ assignavit; futuræque vitæ supernum prepara-
vit, quemadmodum ipsa figuræ delineatio in fine re-
presentat, necnon tabernaculi structura, quæ et ipsa
totius mundi imago est. In hoc vero statu nos jam de-
gere decrevit, quasi in ludo quodam utili, ubi tristitia
jucundis admista, ut tristibus corripiamur, jucun-
dis vero a desperatione amoveamur: per creatura-
rum varietatem, sapientissimam harmoniam, rerum
differentiam, eruditi et ad Conditoris cognitionem
deducti: qui quodam tempore visus, ad infirmitatis
nostræ auxilium leges nobis tradidit; rationabiles, ut
dictum est, ad optimæ clementiæ suæ notitiam dedu-
cens, quod est caput omnium rationabilium. Nam
cum creati simus, et ab alio existentiam habeamus,
eodem ipso semper egemus, tum ad constitutionem,
tum ad cognitionem adipiscendam. Fieri enim non
poterat, ut statim atque facti sumus, omnem cognitio-
nem haberemus: id enim non facti Dei proprium est.
Οὐκ ἦν γὰρ ἡμᾶς εὐθέως γενομένους πᾶσαν τὴν

Quoniam igitur ex bonitate Deus arcana ratione animalia cognitione vacua, ad nostrum rationabilium institutionem et auxilium condidit : ac eum intermedios quosdam inter seipsum et bruta rationabiles effecit ; ut universi varietate, traditis legibus, ac disciplinæ labore et assiduitate, per tristium et jucundorum experimentum, desiderio permoti ad ejus notitiam per partes adducamur. *Invisibilia enim ipsius*, ait divinus Apostolus, *per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus et divinitas : ita ut sint inexcusabiles* ¹⁰ ; ac si dicat : *Invisibilia ipsius, virtutem scilicet, sapientiam, providentiam, bonitatem Dei, ipsamque sempiternam ejus deitatem, ex rebus existentibus et visibilibus intelligimus et videmus, ac ex omnibus opificiis, proportionem quadam, Creatorem cognoscimus, ita ut nullum ignorantiae obtentum objicere possimus : id enim significat illud inexcusabiles ; cum ex his omnibus in promptu nobis sit nostrum et universi Conditorum proportionem quadam cognoscere. Similiter iterum : Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis : in novissimis diebus his locutus est nobis in Filio* ¹¹ ; sermonem in partes et figuras, in prophetas et Filium distribuens. Partes quidem vocat, differentiam **294** locorum, in quibus Deus priscis hominibus apparebat et loquebatur per prophetas ; figuras autem, visionum discrimen, quas vario tempore pro instantibus necessitatibus visus, exhibuit ; sive per seipsum, sive per prophetas ; ut nempe significaret Deum semper et ubique sive ex rebus ipsis, sive ex visionibus propositis, rationabiles naturas ad sui cognitionem institueret non neglexisse, modo per prophetas, modo per proprium Filium ; deinde vero ea instructis experientia, futuram vitam et statum præparasse, in quo nos prius incorruptibiles et immortales effectos constitueret : perfecta sui cognitione nos replens, quantum nos cognoscere fas est. Ideo duos illos status ab initio effecit, quod, ut jam dictum est, totam ejus notitiam confertim accipere sine disciplina non possemus : solum quippe Numen per se doctum et fons cognitionis est ab altero non acceptæ ; quod etiam possit illam aliis impertire ; utque jam immortales et immutabiles effecti, ex ærumnis edoceremur. Quandoquidem ait Apostolus : *Omnis disciplina, in præsentibus quidem, non videtur esse gaudii, sed mœroris* ¹². Nam sine disciplina et ærumnis non potest doctrina comparari. Disciplinæ itaque gratia hunc mundum condidit, mortalem, mutabilem et varium ; ut disciplinæ labore et assiduitate, ac universi varietate, experientia possemus ad Dei cognitionem ascendere. Nam si initio nos immortales et immutabiles effecisset, nihil differremus a brutis, quæ naturaliter quidem bonum quidpiam et utile habent, sed quid habeant ignorant : exempli causa, apis

A Ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀγαθότητος ὁ θεὸς ἀπορήτως πεποίηκε τὰ ἐμφυγα, ἀμύρα γνώσεως ὄντα, πρὸς διδασκαλίαν καὶ βοήθειαν ἡμῶν τῶν λογικῶν, μέσους τινας αὐτοῦ τε καὶ τούτων, ὡς ἐνεδέχεται, πεποίηκεν ὁ θεὸς τοὺς λογικοὺς, ἵνα τῇ ποικιλίᾳ τοῦ παντός, ἔτι τε καὶ τοῖς παραδεδομένοις νόμοις, τῇ τε τριβῇ τῆς μαθήσεως, διὰ πείρας λυπηρῶν καὶ θδέων, ποθοῦντες, κατὰ μέρος ἀναγώμεθα ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν. *Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ*, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, *ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενι καθορᾶται, ἢ τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους*· ἵνα εἴπῃ· *Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, τὴν δύναμιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὴν τὴν αἰδίων αὐτοῦ θεότητα, ἐκ τῶν ὄντων καὶ τῶν ὄρωμένων νοούμεν τε καὶ ὄρωμεν, καὶ διὰ πάντων τῶν κτισμάτων ἀναλόγως τὸν Δημιουργόν, ὥστε ἡμᾶς ἀφορμὴν τινα ἀγνωσίας μὴ προβάλλεσθαι (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἀναπολογήτους), ἔχοντας ἐν χερσὶν ἐκ τούτων ἀπάντων, ἀναλόγως γινώσκειν τὸν ἑαυτῶν τε καὶ τοῦ παντός Δημιουργόν. Ὁμοίως πάλιν, Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ· εἰς μέρη καὶ τρόπους, εἰς προφήτας καὶ Υἱὸν διελὼν τὸν λόγον. Μέρη μὲν εἶπε τὴν διαφορὰν τῶν τρόπων, ἐν οἷς ἐφαίνεται τε καὶ ἐλάλει τοῖς ἀρχαίοις ἀνθρώποις ὁ θεὸς διὰ τῶν προφητῶν· τρόπους δὲ τὴν ποικιλίαν αὐτῶν τῶν ὄπτασιῶν, ὧν κατὰ καιρὸν ὄπτανόμενος πρὸς τὰς παρακειμένας χρείας, ἐδείκνυεν, εἴτε δι' ἑαυτοῦ, εἴτε διὰ τῶν προφητῶν· τοῦτο θέλων σημαίνει, ὡς πανταχόθεν ὁ θεὸς ἐκ τε τῶν ὄντων, ἐκ τε τῶν ὄπτασιῶν, οὐκ ἠμέλησε διδάξαι προθέμενός τοὺς λογικοὺς περὶ τῆς αὐτοῦ γνώσεως, ποτὲ μὲν διὰ τῶν προφητῶν, νυνὶ δὲ διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ· εἶθ' οὕτω λοιπὸν πεπειραμένοις, ἠτοίμασε καὶ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν, ἐν ἣ ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ἡμᾶς ἐργασάμενος καταστήσειεν· ἐμπιπλῶν ἡμᾶς ὡς ἐμπείρους καὶ τῆς τελείας αὐτοῦ γνώσεως, καθὼς δεῖ γινῶναι ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο τὰς δύο καταστάσεις ἐξ ἀρχῆς πεποίηκεν, οὐ δυναμένων ἡμῶν, ὡς προείρηται, ὑφ' ἐν ἀθρώως πᾶσαν τὴν γνῶσιν δέξασθαι ἄνευ μαθήσεως· αὐτοδίδακτον γὰρ μόνον τὸ θεῖον ἐστι, καὶ πηγὴ γνώσεως, παρ' ἐτέρου μὴ προσλαβὼν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἐτέροις χρηγῆσαι, ἡμᾶς δὲ διδαχθῆναι πάλιν, ἀθανάτους ὄντας καὶ ἀτρέπτους, ἐκ τῶν δυσχερῶν. Ἐπειδὴ περ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *Πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ πικρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης. Χωρὶς γὰρ παιδείας καὶ λυπηρῶν, ἀδύνατον μάθησιν γενέσθαι. Παιδείας οὖν ἕνεκα τοῦτον τὸν κόσμον πεποίηκε θνητὸν, καὶ τρεπτὸν, καὶ ποικίλον, ἵνα τῇ συντριβῇ τῆς μαθήσεως, καὶ τῇ ποικιλίᾳ τοῦ παντός διὰ πείρας δυνηθῶμεν ἀνελεῖν ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν. Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἀθανάτους καὶ ἀτρέπτους ἡμᾶς ἐργάσατο, οὐδὲν διεφέρομεν τῶν ἀλόγων, τῶν φυσικῶς μὲν ἔχόντων τι χρήσιμον, ἀγνοούντων δὲ τί κέκτηνται· οἷον ἢ μέλιττα τὸ κηρίον σοφῶς ἐργαζομένη,**

¹⁰ Rom. i. 20. ¹¹ Hebr. i. 1, 2. ¹² Hebr. xii, 11.

καὶ ἡ ἀράχνη ἐντέχνως ἐστουργοῦσα, καὶ ὁ μύρμηξ ἅθέρους ἐτοιμαζόμενος τὴν τροφήν, οὐκ ἐπιστήμη λογικῇ τινι ποιοῦσιν, ἢ ὡς ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ μαργαρίτης, καλὸν μὲν, ἀλλ' οὐκ αἰσθάνονται τοῦ ἰδίου κάλλους.

Σοφῶς οὖν καὶ πάνυ σοφῶς ὁ Θεὸς τὰς δύο καταστάσεις ἀνέκαθεν πεποιήκεν, ἵνα πεπειραμένοι ἀπ' ἐντεῦθεν ἡδέων καὶ λυπηρῶν, γινώμεν τελείως ἐν τῇ β' καταστάσει τὴν δύναμιν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, διὰ τῶν παραδιδόμενων ἡμῖν ἀνεκλαλήτων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν. Καὶ ἐξ οἷων εἰς οἷα μετερχόμεθα. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κηρύττει πᾶσα ἡ θεία Γραφή, καὶ οὗτος αὐτῆς ἅπας ὁ σκοπός. Ἄγνοοῦσι γὰρ οἱ βέλτιστοι τὸν σκοπὸν τῶν θείων Γραφῶν, οἱ τοὺς οὐρανοὺς ἀπόλλοντες, καὶ ἑτέρους ἡμῖν καινοὺς εἰσάγοντες. Οὐ γὰρ ἠγνόησέ ποτε ὁ Θεός, νῦν δὲ κρεῖττον ἐπέγνω ποιῆσαι ἑτέρους οὐρανοὺς, καὶ κρεῖττονα καταστάσειν, κατὰ τὸν μῦθον τῶν ἀνοήτων καὶ πεπλασμένων Χριστιανῶν· ἀλλ' αἰεὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχει, ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ὄν, γινώσκων πῶς τε καὶ πότε, καὶ πόσον, καὶ ποῦ, καὶ οἷον ποιήσῃ τὸν σύμπαντα κόσμον. Ἄλλ' ὅμως προβάλλονται ἡμῖν δῆθεν εὐλόγως τὸ ἀνακύπτον ἐκ τούτου ἄπορον, λέγοντες· Τί οὖν τὰ ἔμβρυα τελευτῶντα, εἰς γινώσιν Θεοῦ προκόπτουσι, μὴ πεπειραμένα ἡδέων καὶ λυπηρῶν, ἀπεντεῦθεν διδασθέντα περὶ Θεοῦ; Πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι τὸ ἔμβρυον τὸ λογικόν, γευσάμενον, ὡς ἔπος εἶπεῖν, τῆς μητρίδος γαστρός, ἀμυδρῶς πῶς ὡς σύμβολον οὓσα τούτου τοῦ κόσμου ἡ μητρίδα γαστήρ, ἐν ἣ καὶ θερμότης, καὶ ψυχρότης, καὶ ξηρότης, καὶ ὑγρότης ὑπάρχει, λαμβάνον γινώσιν ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει ὑπομιμνήσκεται, καὶ εἰς αἰσθησιν ἔρχεται τῆς μητρίδος γαστρός, ἐν ἣ πεκίραται μερικῶς καὶ αὐτὸ τῆς ταύτης καταστάσεως. Ἐτι δὲ ὄρα καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὸν σύμπαντα κόσμον ἰστάμενον ὡς διδάσκαλον, καὶ διὰ τῆς τελείας γνώσεως ἀναλογιζόμενον, εὐθέως εἰς ἐπίγνωσιν καὶ αὐτὸ ἔρχεται τοῦ παρεληλυθότος βίου, ἐν ταυτῷ καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ τοῦ δημιουργήσαντος τὰ πάντα. Περὶ δὲ τῆς κρίσεως αὐτῶν, αὐτῷ τῷ Θεῷ παραχωροῦμεν· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἡμᾶς εἶδέναι πάντα ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Μόνον δὲ λέγομεν, ὡς ἔστι λέγειν· ὅτι μέσα τινὰ εἰσὶ, μῆτε στεφάνους ληψόμενα, μῆτε τιμωρίας ὑπομένοντα· τῆς μὲν τιμωρίας ἐλευθερούμενα, διὰ τὸ μὴ ἀπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου τούτου· τῶν δὲ στεφάνων στερισκόμενα, ὡς μὴ κάμνοντα ἐν τῷδε τῷ βίῳ.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο εἶποι τις, ὅτι ἐκάστου αὐτῶν ὡς ἂν ἐπίσταται ὁ Θεός, εἰ ἐπέμενον ζῶντα, τὴν διαγωγὴν καὶ τὴν πολιτείαν, οὕτως αὐτὰ κρίνει· οὐκ ἀποβαλλόμεθα τὸν νοῦν, ἀλλὰ παραχωροῦμεν τοῖς πλεόν τι εἰδόσι. Ἡμεῖς γὰρ περὶ κρίσεως τὸ τέλειον οὐκ ἐπιστάμεθα, τῷ Θεῷ τὸ δοκοῦν πάντως καλὸν καὶ σοφὸν λογιζόμενοι· ὁμολογοῦντες ἐν τούτῳ τὴν ἡδίστην ἦταν, καὶ στεφανοφοροῦντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀγνοίᾳ, κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον Παῦλον, Ἐκ μέρους γινώσκοντες, φήσαντα, καὶ ἐκ μέρους προζητούμεν. Ἔτι δὲ ἔλαθη τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργη-

quæ favum sapienter efficit; aranea, quæ telam eum artificio orditur: formica, quæ in æstate victum sibi parat; non scientia quadam rationabili id agunt: nec nisi ut aurum et margaritæ, quæ quidem pulchra sunt, sed pulchritudinem propriam non sentiunt.

Deus itaque sapienter, et admodum sapienter, duos illos status jam olim adornavit, ut hic jucunda et tristia experti, in secundo statu bonitatis ejus vim per collata nobis ineffabilia et æterna bona perfecte agnosceremus, sciremusque ex qualibus in qualia transimus. Hæc et similia prædicat omnis Scriptura divina, et hic est totus illius scopus. Etenim præclari illi homines, qui cælos destrui et alios novos induci nobis volunt, divinarum Scripturarem scopum ignorant. Neque enim quondam ignoravit Deus, ut jam ad sublimiorem cognitionem veniens, novos cælos aut meliorem statum conderet, secundum fabulam amentium et fucatorum Christianorum: sed idem semper est, eodem modo ei ratione existens, cognoscensque **295** quomodo, quando, quantum, ubi, qualem totum mundum producat. Attamen dubium hac ex opinione consequens nobis e re et congruenter proponunt, dum aiunt: Cur ergo fetus in utero extincti, ad Dei cognitionem accedunt, licet jucunda et tristia non experti; sed abhinc a Deo edocti? Quibus respondebimus, fetum rationabilem, qui, ut ita dicam, maternum uterum expertus est: quia obscure quasi symbolum hujus mundi est maternus uterus, in quo calor, frigus, siccitas et humiditas; hac notitia imbutum, in futura vita materni uteri recordari, in ejusque sensum venire, in quo saltem ex parte hujusce status et vitæ experimentum acceperit. Videt enim ipsa quoque elementa et totum mundum ut magistrum stantem, ac per cognitionem perfectam, res secum perpendens, statim in notitiam præteritæ vitæ, et in cognitionem omnium opificis Dei venit. Judicii autem ipsorum scientiam ad Deum mittimus: non enim possumus in hac vita omnium peritiam assequi. Solum dicimus, quantum effari licet, eos in medio ceu statu consistere, ita ut neque coronas accipiant, neque supplicia luant; nam a supplicio **D** eximuntur, quia hujus vitæ bona non gustaverunt, coronis autem privantur, quia in hac vita non sunt laboribus perfuncti.

Quod si quis dixerit Deum, utpote qui novit quam singuli vitæ et conversationis rationem secuturi erant, si in hac vita mansissent, secundum hoc de illis judicium ferre; hanc sententiam minime rejicimus; verum doctioribus rem mittimus. Nos quippe judicii perfectam notitiam non habemus; rati tamen id quod Deo visum fuerit, pulchre et sapienter se habere, huic assequendæ rei nos impares libentissime fatemur, hanc ignorantiam nobis coronæ locum tenere putantes, secundum magnum apostolum Paulum, qui ait: *Ex parte*

*cognoscimus et ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est*¹³; siquidem tunc, cum omnes perfecti resurgemus, quomodo nos sentire oporteat perfecte cognoscemus, quemadmodum ait rursus Apostolus: *Donec accurramus omnes in unitatem fidei et cognitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*¹⁴. Iterum autem questionem movebunt, quomodo corpore parvus, perfectus resurget? et qua ratione, cæcus, claudus membrisque mutilus, incolumis et integer resurget? Veram nos audiant cum ex Scriptura, tum ex naturali ratione loquentes. Quemadmodum Deus, accepta Adami costa, perexiguo ejus membro, edificavit illam in **296** perfectam mulierem, arcana ratione quod decrat supplens: ac quemadmodum plerumque vir cum muliere copulatur, alteruterque eorum cæcus ac mutilus, et tamen proles eorum incolumis et integra paritur; ita credendum et intelligendum de resurrectione a mortuis, in qua nos regeneramur, et quidem præstantiore ortu, quam cum ex vulva proliimus. Tibi vero, charissime, cæli et terre necnon intermedii firmamenti figuram delineabo, tabernaculum item a Moyse constructum, quod est exemplar totius mundi: ac celebratam illam exterorum sphaeram; ut vel ipso visu cognoscas congruenter ad figuram (47), quid divina Scriptura et Christiana prædicatio edisserat, et quam sit a sphaera illa exterorum aliena.

Paragraphus congruentes ex divina Scriptura de figura cæli et terre.

*In principio fecit Deus cælum et terram*¹⁵. Hæc memorat, quia alia complectuntur, unaque significat ea quæ et intra hæc et cum his facta sunt; iterumque: *Perfectum est cælum et terra, et omnis ornatus eorum*¹⁶; ac si videlicet alia complectantur, et omnis ornatus intra illa contineatur; et rursus: *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt*¹⁷; utpote omnibus intra illa existentibus, iisdemque omnia complectentibus; ac rursus: *Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis, quæ facere cœperat*¹⁸; ac si diceret, Creare cœpit, et creando desiit; et iterum: *Hic est liber generationis cæli et terre*¹⁹; ac si diceret, Hic liber totius mundi exortum enarrat, qui cælo et terra circumscribitur. Iterumque de figura ait Isaias: *Qui statuit cælum sicut fornicem, et extendit ipsum sicut tabernaculum ad habitandum*²⁰; illud, *sicut fornicem*, de primo cælo dicens; illud vero, *et extendit ipsum sicut tabernaculum*, de secundo: videlicet ceu de domo loquitur, in qua quidam habitant et domicilium habent. Rursus David: *Extendens cælum sicut pellem*²¹, de firmamento loquens: *sicut pellem* ait, veluti scilicet tentoria illa quæ superne tabernaculum contegebant: qua-

θίμεται τελείως τότε γνωσκόντων ἡμῶν καθὼς δεῖ γινῶναι, καὶ τελείων πάντων ἀνισταμένων, καθάπερ πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος, *Μέχρις οὗ καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνωσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ*. Πάλιν δὲ ἀπορήτουςιν ἡμῖν ἐν τούτῳ· Πῶς ὁ μικρὸς τῷ σώματι, τέλειος ἀνίσταται; καὶ πῶς ὁ πηρὸς καὶ ὁ γωλὸς, ἢ ἀποκεκομμένος ἐν τῶν μελῶν, σώος καὶ πληρέστατος ἀνίσταται; Ἀκουσάτωσαν παρ' ἡμῶν καὶ Γραφικῶς καὶ φυσικῶς· ὅτι ὡσπερ ὁ Θεὸς λαβὼν τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδάμ σμικρότατον αὐτοῦ μέλος, ὠκοδόμησεν αὐτὴν εἰς τελείαν γυναῖκα, τὸ περισσὸν ἀπορρόφητο λόγῳ ἀναπληρώσας· καὶ ὡσπερ συνάπτεται τὸ ἀνδρόγυνον πολλάκις τυφλὸν ὄν, ἢ ἀποκεκομμένον, καὶ τὸ τικτόμενον ἐξ αὐτῶν σῶον καὶ ὑγιὲς τίκτεται· οὕτω πιστευτέον, ἦτοι καὶ νοητέον ἐπὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀναγεννωμένων ἡμῶν ἐκ τάρων εἰς κρείττονα γέννησιν, ἢ περ ἐκ μητρῶν. Διαγράψω δέ σοι, προσφιλέστατε, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ κατὰ μεσόθεν στερεώματος καὶ τὴν σκηνὴν τὴν διὰ Μωϋσέως κατασκευασθεῖσαν, ἢ καὶ ἐκτύπωμα τυγχάνει παντὸς τοῦ κόσμου· ἐτι δὲ καὶ τῶν ἐξωθεν τὴν πολύφημον σφαῖραν· ἵνα γινῶς καὶ δι' αὐτῆς τῆς ὄψεως ἀρμολίως τῷ σχήματι, καὶ τί καὶ ἡ θεία Γραφή καὶ τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα διαλέγεται· τῆς δὲ ἐξωθεν σφαίρας παντελῶς ἀπὸλλοτριῶται.

Παραγραφαὶ ἀρμολίαι ἐκ τῆς θείας Γραφῆς περὶ σχήματος οὐρανοῦ καὶ γῆς.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τούτων ὡς περιεκτικῶν ἐμνημόνευσε, συνσημάνας τὰ καὶ ἐσωθεν τούτων, καὶ τὰ ἅμα αὐτοῖς γινόμενα· καὶ πάλιν· *Συτετελέσθη ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν*, ὡσανεὶ πάλιν περιεκτικῶν αὐτῶν ὄντων, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου αὐτῶν ἔνδον αὐτῶν ὑπάρχοντος. Καὶ πάλιν· *Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς*· ὡσανεὶ πάλιν ἔνδον αὐτῶν πάντων ὑπαρχόντων, καὶ περιεκτικῶν αὐτῶν ὄντων. Καὶ πάλιν· *Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρῃ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς ἤρξατο ποιῆσαι*. Ὡσανεὶ, ὅτι καὶ ἤρξατο δημιουργεῖν, καὶ ἔληξε δημιουργῶν· καὶ πάλιν, *Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς*· ὡσανεὶ, Αὕτη ἡ βίβλος διηγείται τὴν γένεσιν τοῦ παντὸς κόσμου, ὅστις περιγράφεται ἐν οὐρανῷ καὶ γῆ. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ σχήματος φησιν Ἠσαίας· *Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν, καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖν· τὸ μὲν, ὡς καμάραν, περὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ· τὸ δὲ, διατείνας ὡς σκηνὴν, περὶ τοῦ β' εἰρηκῶς, δηλονότι ὡς οἶκον λέγει, ἔνθα καὶ οἰκοῦσιν, ἤγουν κατασκευοῦσιν τινες. Καὶ πάλιν ὁ Δαυὶδ, *Ἐκτείλων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέβριν*, περὶ τοῦ στερεώματος λέγων·*

¹³ I Cor. xiii, 9. ¹⁴ Ephes. iv, 15. ¹⁵ Gen. i, 1. ¹⁶ Gen. ii, 1. ¹⁷ Exod. xx, 11. ¹⁸ Gen. ii, 2.

¹⁹ Gen. v, 1. ²⁰ Isa. xl, 22. ²¹ Psal. ciii, 2.

ὡσεὶ δέξιν δὲ λέγει, ὡτανεὶ, Ὡς τὰ σκεπάσματα τὰ ἄνωθεν σκέποντα τὴν σκηνήν, οἷα δ' ἂν εἶεν, εἴτε τρίχίνα, εἴτε ἱμάτια· δέξρεις γὰρ κυρίως καλοῦνται τὰ ἄνωθεν σκεπάσματα τὰ σκέποντα τὴν σκηνήν. Ἀμέλει ἐπιφέρει· Ὁ στεγάζων ἐν ὕδατι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ, σαφέστερον καὶ στέγην περὶ αὐτοῦ τοῦ στερεώματος ἐξείπων. Περί δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι ὑποκάτω τῆς γῆς, οὕτω φησὶν ἐν τῷ Ἰώβ· Ὁ κρημνῶν τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός, ὡσανεὶ, μὴ ἔχουσαν ὑποκάτω τι. Ὁμοίως πάλιν ἐν αὐτῷ· Ἐπὶ τίτος οἱ κρῖκοι αὐτῆς πεπήγασιν; ὡσανεὶ, Οὐκ ἔστι τι ὑποκάτω, ἐν ᾧ πέπηγεν. Ὁ δὲ Δαυὶδ· Ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ἵνα εἴπη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν θεμελιωθείσαν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τινος. Περί δὲ τοῦ κεκολληθῆναι τὸν οὐρανὸν τῇ γῆ, οὕτω φησὶν ἐν τῷ Ἰώβ· Οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλίνας· κέχυται δὲ ὡσπερ γῆ κοιλία· κεκόλληκα δὲ αὐτὸν ὡσπερ λίθω, κῦβον σημαίνων ὅτι κέκλιται εἰς γῆν, καὶ κεκόλληται ὡς κῦβος κάτωθεν, ὡσανεὶ τετράγωνος.

Τύπος οὖν ἐστὶ πᾶσα ἡ σκηνὴ τοῦ παντός κόσμου, καθὰ διηγεῖται ὁ θεὸς Ἀπόστολος· περὶ μὲν τῆς ἐξωτερῆς οὕτω λέγων· Εἶχε μὲν γὰρ καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιοσύματα λατρείας, τό τε ἄγιον κοσμικόν· κοσμικὸν αὐτὴν φήσας, ὡσανεὶ τοῦ κόσμου τούτου τύπον ὑπάρχουσαν· περὶ δὲ τῆς ἐσωτέρῆς οὕτω φησὶν. Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσηλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν· ἀληθινὰ μὲν τὸν οὐρανὸν εἰπόντων, ἀντίτυπα δὲ, τὴν ἐσωτέραν σκηνήν. Κατανοεῖτω οὖν ὁ ἀναγινώσκων τῷ σχήματι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῷ ἐκτυπώματι, τουτέστι, τὴν σκηνήν, πῶς ἀρμόδια πάντα τυγχάνουσι τῷ δόγματι τῷ Χριστιανικῷ, ὅτι δύο πόροι εἰσὶ τοῦ παντός κόσμου, ὁ ἕτερος καὶ ὁ ἀνώτερος, ἡτοιμασμένοι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· οὗτος μὲν ἐν τῇ νῦν καταστάσει δέδοται ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ ὁ ἀνώτερος ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν δίδεται τοῖς δικαίοις ἀνθρώποις καὶ ἀγγέλοις. Ἡ γὰρ πολύφημος σφαῖρα τῶν ἐξωθεν οὐχ ἀρμόζει καθόλου τῷ Χριστιανικῷ κηρύγματι· ἀλλὰ μᾶλλον τούτοις ἀρμόζει, τοῖς ἀνάστατον νεκρῶν μὴ ἐλπίζουσι, μήτε ἑτέραν κατάστασιν παρ' αὐτὴν, ἀλλὰ τοῖς ἀεὶ ἐν τῇ γενέσει καὶ φθορᾷ διάγειν τὸν σύμπαντα κόσμον λέγουσιν.

Παραγραφὴ ἑτέρα.

Εἰ μὲν εἰς τὴν πρώτην σφαῖραν, ἐνθα ἐστὶν ἡ σελήνη, λέγουσιν οἱ τῆς πλάνης διδάσκαλοι τὸν Δεσπότην Χριστὸν εἰσιέναι, πρέπον μὲν ἐν πρώτοις τῇ αὐτῶν πλάνῃ, ὅτι μετὰ τῆς θεοῦ αὐτῶν λέγουσιν αὐτὸν διάγειν. Δεύτερον ὅτι ναστῆς οὐστῆς τῆς σφαίρας εἰπάτωσαν, εἰ ἅμα τῇ σελήνῃ, ὡς ἰχθύς ἐν ὕδατι, ἰδιατέμνει τὸ οὐράνιον σῶμα, τὴν ἐναντίαν βαδίζων, ἢ τὴν εὐθειᾶν ἅμα τῷ παντὶ βιαίως κυλίεται, ἅπερ καὶ ταῦτα καταγέλαστα. Τρίτον ὅτι ὑπεράνω αὐτοῦ εἰσὶν οἱ ἕτεροι πλανῆται ὑμῶν θεοί· λέγω δὴ, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ἥλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Κρόνος, ὁ πατὴρ τῶν θεῶν ὑμῶν, οἷς καὶ ἐφωράθητε θύοντες· ἔπειτα

A Hæcunque tandem illa fuerint, sive ex pilis confecta, sive vestimenta : nam pelles proprie vocantur tentoria, quæ superne tabernaculum operiebant. Et vero infert : *Qui legit aquis superiora ejus*, apertius de tabernaculo quasi de tecto loentus. Quod autem nihil sub terra sit, ita declarat in Job : *Qui suspendit terram in nullo*, id est, subtus se nihil habentem; rursum ibidem : *Super quo bases ejus soliditate sunt* ²²? ac si diceret, Nihil subtus est in quo figantur. David **297** autem : *Fundavit terram super stabilitatem suam* ²³; ac si diceret, ipsam supra seipsam fundatam esse, et non supra aliud quidpiam. Quod autem cælum terræ conglutinatum sit, ita declarat in libro Job : *Cælum vero in terram inclinavit : effusa autem est, sicut terra, cala*. *Conglutinavi autem ipsum quasi lapide quadrum* ²⁴; significans inclinatum esse in terram, et conglutinatum esse inferne quasi cubum, sive quasi quadrangulum.

Totum ergo tabernaculum figura est totius mundi, prout enarrat divinus Apostolus, sic de exteriori loquens : *Habuit enim prius tabernaculum justificationes cultus, et sanctum sæculare* ²⁵; sæculare vocans illud, utpote quod hujus mundi locus sit; de interiori vero sic ait : *Non enim in manufacta sancta Christus introivit, exemplaria verorum, sed in ipsum cælum* ²⁶; vera vocans cælum, exemplaria autem, exterius tabernaculum. Qui legit ergo, consideret cæli et terræ figuram, eorumque exemplar, id est, tabernaculum; quo pacto scilicet hæc omnia cum Christiano dogmate congruant : quoniam totius mundi duæ viæ sunt, hæc scilicet et superna, præparatæ a constitutione mundi : hæc quidem in præsentī statu angelis et hominibus data est; superna vero in futuro statu post resurrectionem ex mortuis, justis hominibus et angelis datur. Nam celebrata illa exterorum sphaera, nullatenus cum Christiana prædicatione consentit; imo potius his competit, qui nec resurrectionem mortuorum, nec alium præter hunc statum sperant; sed totum mundum semper in generatione et corruptione versari dicunt.

D

Paragrap̄a alia.

Si erroris magistri illi Dominum Christum in primam illam sphaeram, in qua luna existit, ingressum dicant; sane errori eorum in primis convenit, ut cum dea sua illum degere dicant. Secundo, cum sphaera eorum solida sit, dicant, an cum luna, quemadmodum piscis in aqua, cælorum corpus diffindat, contrarium tenens cursum; an vero una cum universo recta et violenter volvatur, quod perinde ridiculum est. Tertio, supra positi sunt alii planetæ, dii vestri, nempe, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Jupiter, Saturnus, pater deorum vestrorum, quibus vos sacrificare compertum est : deinde fixæ

²² Job xxxviii, 6. ²³ Psal. ciii, 5. ²⁴ Job xxxviii, 58. ²⁵ Hebr. ix, 1. ²⁶ ibid. 24.

domus duodecim zodiaci signorum, et triginta sex decani. Et quomodo non mentiatur secundum vos Apostolus qui ait, eum supra illa esse : *Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur* ²⁷? Quod si dicant eum in secunda sphaera esse, eadem ipsis occurrent **298** difficultates; similiter si in tertia, quarta, quinta, sexta, septima, octava, nona, dixerint et supra omnia; ac falsum deprehendetur dictum illud Apostoli, quod scilicet a primo tabernaculo, sive ab hoc mundo, ad secundum ingressus sit Christus; id est, ad caelestem locum, æterna redemptione inventa: ad secundam nempe, non ad nonam. Qui ergo Christianus esse expetit, divinam sequitur Scripturam, nec exterorum fallaciæ innititur, quæ pluralitatem et æqualitatem deorum docet, et animabus perniciem infert.

Textus.

Cum itaque sphaeræ omnes contiguæ mutuo sint, et solidæ, qui intelligi possit, data figura, resurrectionem mortuorum futuram esse, hominesque in cælum ascensuros, ac ibidem regnatos esse, id est, in secundo tabernaculo, quo jam Christum primum omnium ingressum esse Scriptura testificatur. His adjice ea omnia quæ superius dicta sunt. Nam exteri qui sphaeram esse opinantur, consequenter neque resurrectionem mortuorum fore, neque ipsos in cælum ascensuros esse fatentur, neque dicunt aquas supra cælum esse, neque figuram hujus mundi, id est, circularem astrorum cursum, commutatam iri putant, nec reliqua omnia vertenda, neque credunt quempiam eo cum corpore ascendisse vel ascensurum esse. Sed ex illis alii quidem solas animas post mortem cum sphaera circumvolvi dicunt, atque omnia videre et cognoscere; alii translationem animarum ab uno corpore ad aliud esse volunt; alii præexistentiam animarum amplectuntur, qui consequenter dicunt sphaeram solvi; sive omnem omnino corpoream naturam perire, animasque ad primum ordinem reverti: quemadmodum mirabilis ille Origenes et sectatores ejus sentiunt; alii cælum sine principio semper, ac sine fine esse pronuntiant, ac mundum in generatione et corruptione semper versari: quibus id necessario additur, ut credant Deum malis gaudere, ac infirmum vel invidum esse; sive Deum nullum esse. Nam id divinæ naturæ prorsus improprium est, ut sinat semper mundum ita in generatione et corruptione manere, multæque aliæ difficultates ipsis omnibus oriuntur. Soli vero Christiani perfecti sunt, quemadmodum spicæ pietatis mediæ inter zizania et spinas: qui universæ divinæ Scripturæ tam Veteri, quam Novo Testamento credunt: ac neque ante hunc statum alium fuisse dicunt, neque post futurum, alium fore pronuntiant; sed duos solummodo status esse dicunt, quos descriptio mo-

A καὶ οἱ ἀπλανεῖς οἴκοι τῶν ἰβ' ζωδίων καὶ οἱ λς' δεκανοί. Καὶ πῶς οὐ ψεύδεται καθ' ὑμᾶς ὁ Ἀπόστολος φάσκων, Ὑπεράνω αὐτὸν εἶναι, πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ πακτὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου; Εἰ δὲ ἐν τῇ β' σφαίρᾳ φήσουσιν αὐτὸν εἶναι, τὰ αὐτὰ πάλιν αὐτοῖς ἀπαντήσεται, καὶ εἰ ἐν τῇ γ' καὶ ἐν τῇ δ' καὶ ἐν τῇ ε' καὶ ἐν τῇ ς' καὶ ἐν τῇ ζ' καὶ ἐν τῇ η' καὶ ἐν τῇ θ' εἴπωσιν αὐτὸν ὑπεράνω πάντων· καὶ εὐρεθήσεται ψεῦδος τὸ παρά τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης σκηνῆς, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου, ἐπὶ τὴν δευτέραν εἰσελήλυθεν ὁ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς τὸν οὐράνιον χῶρον, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος. Δευτέρας οὐσῆς καὶ οὐχὶ ἐνάτης. Ὁ ἀγαπῶν οὖν Χριστιανὸς εἶναι, τῇ θεῇ Γραφῇ ἔπεται, καὶ οὐχὶ τῇ ἀπάτῃ τῶν ἔξωθεν ἐπιστηρίζεται, τῇ πολυθεῖαν καὶ ἰσοθεῖαν διδασκούσῃ, καὶ βλεθρον ταῖς ψυχαῖς ἐμποιοῦσῃ.

Τὸ κείμενον.

Πασῶν οὖν τῶν σφαιρῶν κατὰ τὸ συνεχὲς κειμένων, καὶ ναστῶν οὐσῶν, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν ἐν αὐτῷ τῷ σχήματι ἀνάστασιν νεκρῶν ἔσεσθαι, καὶ ἄνοδον αὐτῶν γίνεσθαι ἐν οὐρανῷ, καὶ βασιλεύειν ἐν οὐρανῷ τοὺς ἀνθρώπους, τουτέστιν, ἐν τῇ δευτέρᾳ σκηνῇ, ἔνθα καὶ τὸν Χριστὸν λέγει ἡ Γραφή ἤδη εἰσιέναι πρῶτον πάντων; Καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα προεῖρηται. Ἀκολουθῶς γὰρ οἱ ἔξωθεν τὴν σφαῖραν δοξάζοντες, οὔτε ἀνάστασιν νεκρῶν ὁμολογοῦσιν, οὔτε τὴν ἄνοδον αὐτῶν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγουσιν, οὔτε ὕδατα λέγουσιν εἶναι ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἀλλάσσεσθαι λέγουσι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, τουτέστι, τὴν περιφορὰν τῶν ἀστρῶν, καὶ τῶν καθεξῆς, οὔτε ὅτι τις ἀνῆλθε μετὰ σώματος παντελῶς εἰς τὸν οὐρανὸν, οὔτε ἀνέρχεται. Ἄλλ' οἱ μὲν αὐτῶν τὰς ψυχὰς μόνως μετὰ θάνατον περιπολεύειν σὺν τῇ σφαίρᾳ, καὶ ὄραν, ἥτοι γινώσκειν, πάντα λέγουσι· οἱ δὲ καὶ μετενσωμάτων βούλονται, ἄλλοι καὶ προβιοτὴν ἀσπάζονται· οἷς καὶ ἔπεται λέγειν ἐξ ἀκολουθίας, καταλύεσθαι τὴν σφαῖραν, ἥτοι πάσας καὶ πᾶσαν σωματικὴν φύσιν ἀπόλλυσθαι καὶ ὑποστρέφειν εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὰς ψυχὰς, ὡσπερ καὶ οἱ περὶ τὸν θαυμάσιον Ἄριγένην δοξάζουσιν· ἕτεροι δὲ αἰεὶ ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον αὐτὸν τὸν οὐρανὸν φάσκουσιν εἶναι, καὶ ἐν γενέσει καὶ ἐν φθορᾷ αἰεὶ διάγειν τὸν κόσμον· οἷς συναίεται χαιρεσίκαχον μάλλον, ἢ ἀδύναμον, ἢ φθονερὸν τὸν Θεὸν λέγειν, ἔχουσαν παντελῶς ἀθεῖαν δοξάζειν. Ἀνοίκειον γὰρ Θεῷ τῇ οὕτως πάντοτε μένειν τὸν κόσμον ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, καὶ ἕτερα δὲ πάμπολλα ἄπορα τούτοις πᾶσιν ἀνακύπτει. Μόνοι δὲ Χριστιανοὶ τέλειοι ὑπάρχουσιν, ὡς στάχυες εὐσεβείας μέσον ζιζανίων καὶ ἀκανθῶν ὄντες· οἱ πιστεύοντες πάσῃ τῇ θεῇ Γραφῇ, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ· καὶ μήτε πρὸ ταύτης τῆς καταστάσεως εἶναι λέγοντες ἑτέραν, μήτε μετὰ τὴν μέλλουσαν, ἑτέραν ἀποφαινόμενοι· ἀλλὰ τὰς δύο μόνως, ἃς ἡ καταγραφὴ ἀρμοδίως δείκνυσιν· ὅτι ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως ἐπὶ τὴν μέλλουσαν καὶ οὐράνιον μετερχόμεθα.

²⁷ Ephes. i. 21.

καὶ πάλιν, τότε σὺν Κυρίῳ διάγομεν, καθάπερ πᾶσα ἡ θεία Γραφή διαλέγεται· ἀρξάμενον μὲν τὸν Θεὸν δημιουργεῖν, ποιήσαντα δὲ τοὺς δύο χώρους, καὶ πρυσάμενον τῆς δημιουργίας κατὰ τὸν ἄνωθεν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν. Ἀλλόκοτα τοίνυν συνέγραψεν, ὃ βέλτιστε, ὃν εἰρηκας πεπλασμένον μᾶλλον Χριστιανὸν, τοὺς οὐρανοὺς καταλύεσθαι λέγων, οὓς καὶ σφαιροειδεῖς δοξάζει κατὰ τὴν ὑποθήκην τῶν ἔξωθεν, καὶ τούτους ἀεὶ περιστρέφεσθαι, μύθους μᾶλλον γραϊδοὺς ἀναγραφάμενος, ἢ Χριστιανικὰ δόγματα· οὐδενὶ τὸ σύνολον ἀκολουθήσας, εἰ μὴ ἐκ μέρους τῷ χρηστῷ Ὀριγένη. Τῆς γὰρ δόξης τῶν Χριστιανῶν παντελῶς ἀπηλλοτριώται τὰ παρ' αὐτοῦ συγγραφέντα.

Ἰμέτερον δὲ ἂν εἴη λοιπὸν κρίναι καὶ συγκρίναι ἕκαστον δόγμα καὶ ζήτημα, καὶ σκοπῆσαι ποίῳ δόγματι καὶ σχήματι χρῆ τὸν ἀληθῶς Χριστιανὸν, τὸν εὐσεβεῖν βουλόμενον, προστεθῆναι. Πολλὴν γὰρ ἀπάτην ὁρῶ καὶ δόλον τοῦ συγγραψαμένου τοὺς νῦν μύθους, καὶ τῷ οὐρανῷ τὸ σφαιρικὸν σχῆμα δωρουμένου, καὶ πάλιν τοῦτον καταλύεσθαι λέγοντος. Ἐγὼ γάρ, ὃ προσφιλέστατε, οὕτω κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν φρονῶ, θαρρῶ δὲ καὶ σὲ τοιοῦτον εἶναι οἷος καγῶ, Χριστιανὸν ἐπόμενον ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ τῇ παραδόσει τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας φασκούση· Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, τουτέστι, Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, εἰς μίαν ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ Σύμβολον λέγει· πιστεύω ἀνάστασιν ἔσεσθαι νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· καὶ ὡς ἱερεῖς ὁμοίως εὐχονται, περὶ μὲν τῶν προσφερόντων οὕτω λέγοντες· *Τὸ εὐχαριστήριον τῶν δούλων σου πρόσδεξαι εἰς τὸ οὐράνιον καὶ ἐλλόγιμόν σου θυσιαστήριον, εἰς τὰ μεγέθη σου τῶν οὐρανῶν, ἀποδιδόνς αὐτοῖς ἀντὶ φθαρτῶν ἄφθαρτα, ἀντὶ προσωαίρων αἰῶνια, ἀντὶ ἐπιγεῖων τὰ οὐράνια*· περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὕτως· *Τὴν ψυχὴν τοῦδε, Κύριε, ἀνάπαυσον· συναναγείρων καὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ ὤρισας κατὰ τὰς ἀληθεῖς σου ἐπαγγελίας*· οἷς καγῶ ἐπισυνάπτω ἐπευχόμενος ἅμα αὐτοῖς τὸ ὑπόλοιπον λέγων· Ἡμῖν δὲ Χριστιανὰ τὰ τέλη καὶ εὐάρεστα ἐνώπιόν σου χάρισαι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η'.

Εἰς τὴν ὁδὴν Ἐζεκίου, καὶ εἰς τὸν ἀναποδισμόν τοῦ ἡλίου.

Εὐ εἰδώς, ὃ φίλε Πέτρε, δυσάρεστον εἶναι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅκνη πολλῶ κατειχόμεν ἔπι τῇ ὑμετέρᾳ κελεύσει. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ τοῦτο τὸ συγγράφειν τι ἐθέλοντας φέγουσιν, ὡς εἰς πράγματα καθιέντας ἑαυτοὺς, ἐξὸν αὐτοῖς ἀπηλλάχθαι καμάτου, καὶ ἡσύχου διατριβῆς ἀπολαύειν· οἱ δὲ καὶ τὰ ἐπίπονα, ὡς μηδὲν λογιζόμενοι τὴν γραφὴν, ἐν τῷ κρυπτῷ θέντες, ἡρεμοῦσιν· ἕτεροι δὲ πόθῳ μὲν ἄρχονται τῆς ἀναγνώσεως, εἶτα κατολιγωρήσαντες, τῶν τετραπόδων τὸ μέτρον ποιοῦνται· οἱ δὲ καὶ ἐν λόγῳ ὄντες τὸ χεῖρον ποιοῦσι· πνευδοκιμεῖ-

(28) Oratio pro vivis.

stra congruenter exhibet : quia ex hoc statu in futurum et coelestem transimus ; **299** ac rursus, tunc cum Domino degemus, ut tota divina Scriptura enarrat ; nempe Deum cum creare cœpisset duoque loca condidisset, creandi finem fecisse secundum scopum jam a principio sibi propositum. Aliena igitur scripsit, vir optime, ille, quem dixisti, fucatus Christianus, cum dicat cœlos quos secundum exterorum hypothesin sphaericos esse sentit, dissolvendos esse, atque semper circumvolvi, aniles potius fabulas, quam Christiana dogmata scripto consignans : neminem secutus auctorem, nisi ex parte bonum illum Origenem. Nam scripta ejus a sententia Christianorum penitus aliena sunt.

Vestrum autem deinceps fuerit, de singulis dogmatibus et quæstionibus judicium ferre, eaque mutuo comparare, ac considerare cui dogmati ac figuræ, quivis Christianus, qui pie vivere velit, adherere debeat. Magnam quippe fallaciam et dolum in hoc hodierno fabularum scriptore deprehendo, qui cœlum sphaerica forma esse, et tamen solvendum esse tradit. Ego autem, vir amicissime, secundum divinam Scripturam ita sentio, ac confido te similem mei esse, Christianum scilicet, divinis Scripturis obsequentem, necnon traditioni sanctæ Ecclesiæ dicenti : Credo in unum Deum, id est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Trinitatem consubstantialem, et in carnis resurrectionem ; in unam sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam, ut etiam ipsum Symbolum ait : credo resurrectionem mortuorum futuram esse, et vitam venturi sæculi ; atque ut sacerdotes precantes de offerentibus pronuntiant : *Gratiarum actionem servorum tuorum suscipe in cœlesti et rationabili altari tuo, in amplitudine cœlorum tuorum, retribuens ipsis pro corruptibilibus incorruptibilia, pro temporaneis æterna, pro terrenis cœlestia* (28) ; pro mortuis vero sic : *Animæ hujus, Domine, requiem concede : resuscitans quoque carnem ejus, qua die decrevisti secundum veras tuas promissiones* (29) ; quibus ego cum ipsis precans, quod residuum est adjicio dicens : Nobis autem Christianum et tibi placitum finem largiare, in sæcula. Amen.

LIBER VIII.

300 In canticum Ezechia, et in retrogressionem solis.

Cum probe sciam, dilecte Petre, genus humanum morosum esse, me jussui vestro pigebat obsequi. Nam alii ex hominibus eos qui scribere aggreduuntur eo ipso vituperant, quod sese in negotiis immisceant, cum liceat ipsis id laboris excutere, ac quieto versandi genere frui ; alii, utpote qui scribendi operam pro nihilo habeant, laboriosa in occulto ponentes, quiete agunt ; alii vero cum studio lectionem ordiuntur, deinde, re neglecta, quadrupedum ritu procedunt ; alii demum in litteris versati, pejus se gerunt : gnari quippe

29) Oratio pro defunctis.

numeros scriptores operibus suis claros evadere, neque ipsi lectioni attendere dignantur, etiamsi illi egregie admodum in scriptis suis egerint. Quivis autem popularis homo, ignorantia motus, etiam ea quæ e re dicuntur criminatur, atque, ut uno verbo dicam, obvia prorsus est calumniandi occasio, multamque ad deridendum ac criminandum materiam comparat, quam affatim invidia suppeditat. Hæc mecum reputans, procrastinabam, te licet concitante, ac ut canticum beati Ezechiæ interpretarer offragitante. At nesciō quo pacto jam viceris, o vir admirande, segnitiamque nostram amoveris, dicens non in hac vita deesse, qui laborem amplectantur, quibus illud in studio est, ut omnium scripta perlegant, et discrimina probent ac experiantur secundum divinum Apostolum: e quorum numero tu es. Id quippe dignum studio tuo est, qui discere percipias, num quid inde utilitatis comparari possit. Nam persuasum habere vel id quod minimum videtur in Scriptura divina, posse non parvam utilitatem conferre, id tuæ his in rebus prudentiæ fuerit; quin etiam maxima cura contendere, ut circa res omnes ediscatur, quid in ipsis fructus percipi possit, id non procul est a tua sedulitate. Ego vero, quoniam Cantici canticorum interpretationem, Deo juvante, completurus eram: quam communis ac mirabilis amicus noster Theophilus a nobis expetierat, quemadmodum et ipse nosti, hactenus comperendinabam. Nunc autem eo absoluto opere, tuam petitionem implere ordiar, jubente Spiritu sancto, sine quo nihil nobis potest inesse boni. Scopum vero ejus gratia Canticum recitavit primo proferam, deindeque interpretationem per partes **301** adornabo: ac simul quid in iis utile sit enuntiabo; ita enim dictorum vis et sententia planior evadet.

Beatus igitur Ezechias Judæorum rex, pius admodum ac virtute ornatus, Deique cura et providentia dignatus, beatum Davidem de se præfatum credens, multos psalmos, quasi sui causa dictos, speculabatur, e quorum numero decimus nonus, vicesimus, itemque alii plurimi: ac insuper prophetiam semel ab Isaia sub patre suo editam, *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium* ²⁰, ad se referens, et humanum quidpiam passus, elatus mente, seque Christum illum prænuntiatum esse ratus, huic vitæ communicare initio volebat, quia longe alia erat Judæorum opinio, Christum videret, quando veniet, non moriturum esse, sed mansurum in æternum: *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum* ²¹. Hujus opinionis cum esset Ezechias, noluit uxorem accipere, neque successionem generis, sive filios, procreare, sperans se semper victurum esse. Quando autem Senacherim rex Assyriorum in Judæam bellum intulit, atque urbis diripiendæ animo Jerosolymam ascendit, auditis Ezechias Rapsacis Deo inimici verbis, itemque litteris ad se a Senacherimo missis,

²⁰ Isa. vii, 14. ²¹ Joan. xii, 34.

Ασθαι: γὰρ ἡγούμενοι τῇ τῶν νέων συγγραφῇ, οὐδὲ προσέχειν αὐτῇ ἀξιοῦσιν, εἰ καὶ λίαν γενναίως συγγράφοιντο οἱ συγγραφόμενοι. Πᾶς δὲ ἰδιώτης ἀγνοίᾳ φερόμενος καὶ τὰ καλῶς λεγόμενα ψέγει, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντως εὐπορος ἢ διαβολῆ, καὶ πολλὰς ὕλας τοῦ σκώπτειν ἔχουσα πρὸς τὴν τῶν ὀργῶν κατασκευὴν, ἣν ὁ φθόνος ἀφθόνως χορηγεῖ. Ταῦτα κατ' ἑμαυτὸν λογιζόμενος, ἀνεβαλλόμεν, ἑπολλάκις σου ὀκλήσαντος, καὶ τὴν ὁδὴν τοῦ μακαρίου Ἐζεχίου ἐγγράφως παρ' ἡμῶν ἐρμηνευθῆναι αἰτήσαντος. Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως νενέκηκας αὐτὸν νῦν, ὦ θαυμασιώτατε, καὶ τὸν ὄκνον ἀφείλου τὸν ἡμέτερον· τοὺς τὸ πονεῖν προηρημένους μὴ λείπειν φάσκων ἐν τῷ βίῳ, οἷς σπουδῆ τὰ πάντων ἀναγινώσκειν, καὶ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον ὧν εἰς τυγχάνεις καὶ αὐτός. Ἄξιον γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σῆς φιλοπονίας, μαθεῖν βουλόμενος, εἴ τι χρήσιμόν ἐστι λαβεῖν ἐξ αὐτῆς· σοὶ τε γὰρ πεπεισθαι, ὡς οὐδὲ τὸ σμικρότατον εἶναι δοκοῦν τῆς θείας Γραφῆς, ὀλίγην τινὰ παρέχειν τὴν ὠφέλειαν δύναται, τῆς σῆς ἂν εἴη περὶ ταῦτα συνέσεως· καὶ μὴν καὶ τὸ διὰ σπουδῆς ἔχειν περὶ πάντων μαθηθῆναι τι τὸ ἐν αὐτοῖς χρήσιμον, οὐ πόρρω καθέστηκε τῆς σῆς φιλοπονίας. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐπειδὴ τὴν τοῦ Ἰσραήλ τῶν ἀσμάτων ἐρμηνείαν σὺν θεῷ ἡμελλὸν πληροῦν, ἣν ὁ κοινὸς καὶ θαυμάσιος φίλος θεόφίλος ἡμᾶς ἠτήσατο, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, ἕως τοῦ νῦν ἀνεβαλλόμεν. Νυνὶ δὲ πληρώσας ἀρξομαι καὶ τὴν σὴν αἴτησιν. Βουλήσει τοῦ ἀγίου Πνεύματος πληροῦν, οὐ ἄνευ οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἐγγενέσθαι δυνατόν. Τὸν σκοπὸν δὲ δι' ὃν τὴν ὁδὴν ἐξεῖπε προλέγω πρῶτον, εἰθ' οὕτως τὴν κατὰ μέρος ἐρμηνείαν· ἅμα δὲ καὶ τί τὸ ἐν αὐτοῖς χρήσιμον διαγγεῖλω· οὕτω γὰρ ταφειστέρα τῶν λεγομένων ἢ δύναμις γενήσεται.

Ἐζεχίας τοίνυν ὁ μακάριος τῶν Ἰουδαίων βασιλεὺς ὑπάρχων, εὐσεβῆς πάνυ γενόμενος καὶ ἐνάρετος, καὶ τῷ θεῷ μεμελημένος, ἐθεώρει τὸν μακαρίτην Δαυὶδ πολλοὺς ψαλμοὺς εἰς αὐτὸν προειρηκότα, ὧν εἰς τυγχάνει ὁ ἐννεακαιδέκατος, καὶ ὁμοίως ὁ εἰκοστός, καὶ ἕτεροι πλείστοι, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἁπαξ γενομένην ὑπὸ Ἡσαίου προφητείαν τὴν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱὸν, εἰς ἑαυτὸν ἐλκύσας καὶ ἀνθρώπινόν τι παθῶν, ἐπήρθη τῷ λογισμῷ, οἰόμενος ἑαυτὸν εἶναι τὸν προφητευόμενον Χριστόν. Ὅθεν τὰ πρῶτα κοινωνῆσαι βίῳ οὐχ εἴλετο, διὰ τὸ ἕτεραν ὑπόνοιαν εἶναι ἐν Ἰουδαίοις, ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχεται, οὐδέποτε ἀποθνήσκει, ἀλλὰ μένει εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔλεγον, Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ Χριστὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ταύτης οὖν τῆς δόξης ὧν Ἐζεχίας, οὐ κατεδέξατο σύμβιον λαβεῖν, καὶ ποιῆσαι διαδοχὴν γένους, τουτέστι, τέκνα, ἀεὶ ζῆν νομίζων. Ὅτε δὲ συνέβη τὸν Σαναχρηὶμ τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα πολεμῆσαι τὴν Ἰουδαίαν, ἀνελθεῖν δὲ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ πορθῆσαι αὐτήν, ἀκούσας τὰ παρὰ τοῦ θεομάχου Ῥαφάκου λελεγμένα

Ἐζεκίας, ἔτι δὲ καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Συναγχεῖν A
 γραφέντα αὐτῷ· διαβρόχας τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα,
 καὶ ἐνδυσάμενος σάκκον, καὶ χοῦν πασάμενος, εἰσ-
 ἤλθεν ἐν τῷ ναῷ, ἱκετεύων τὸν Θεὸν ῥυσθῆναι ἐκ
 τῶν Ἀσσυρίων. Εἰσακουσθέντος δὲ αὐτοῦ, καὶ ἀναι-
 ρεθέντων ἐν μιᾷ νυκτὶ διὰ τοῦ ἀγγέλου ἑκατὸν ὀγ-
 δοήκοντα πέντε χιλιάδων ἐκ τῆς βοηθείας τῶν Ἀσσυ-
 ρίων, καὶ νίκης αὐτῷ παραδόξου καὶ τηλικαύτης
 γενομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐθεβαίωσεν ἔτι πλέον τὴν
 ὑπόνοιαν ἣν εἶχε πρότερον, ἑαυτὸν πάντως εἶναι λέ-
 γων τὸν προφητευόμενον Χριστὸν· ὅθεν πάλιν ἐκ τῆς
 ἐπάρσεως τοῦ λογισμοῦ φαντασθεὶς ὑπὲρ ἑαυτὸν,
 οὐκ εἰσῆλθε μετὰ τὴν νίκην ἐν τῷ ναῷ, κατὰ τὸ δέον,
 εὐχαριστῆσαι καὶ δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μεγάλα
 ἐφρόνει καθ' ἑαυτὸν, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Παρα-
 λειπομέναις· *Ὅτι ἐταπεινώθη Ἐζεκίας ἀπὸ ὕψους B*
καρδίας αὐτοῦ· καὶ, Ἐγκατέλιπεν αὐτὸν Κύριος τοῦ
πειράσαι αὐτόν, καὶ εἰδέναι τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Ὁ δὲ φιλόανθρωπος Θεὸς ἀεὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀν-
 θρώπων πραγματευόμενος, ἐκστήσας αὐτὸν βουλόμε-
 νος τῆς ὑπονοίας ἐκείνης, ἣν ὡς ἄνθρωπος παριδὼν
 ὑπώπτευσεν· ἔτι δὲ καὶ μνησθεὶς αὐτοῦ τῶν ἀρετῶν,
 οὐκ εἰς τέλος εἶασε καταπεσεῖν· ἀλλὰ πέμπει αὐτῷ
 ἀβρωστίαν εἰς ἀπόγνωσιν ἀγούσαν θανάτου. Καὶ φη-
 σιν Ἡσαΐας ὁ προφήτης εἰσελθὼν πρὸς αὐτόν· *Τάξαι*
περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ
ζήσῃ· ὁμοῦ τὰς δύο δόξας ἀνελὼν ἀπ' αὐτοῦ. Οἱ μὲν
γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἔλεγον, μηδέποτε τὸν Χριστὸν
ἀποθνήσκεις· οἱ δὲ ὅτι ἀποθνήσκει μὲν, ἀνίσταται
δὲ ἀπὸ νεκρῶν. Τῷ οὖν εἰπεῖν, ὅτι Ἀποθνήσκεις C
σὺ, ἀνεῖλεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν μίαν, δι' ἧς ἐνόμιζεν
ἑαυτὸν μὴ ἀποθνήσκειν ποτέ· τῷ δ' ἐπιστῆσαι καὶ
εἰπεῖν, Καὶ οὐ ζήσῃ, ἀνεῖλε καὶ τὴν ἑτέραν, δι' ἣν
ἕτεροι ἔλεγον, ὅτι ἀνίσταται ἀπὸ νεκρῶν. Δι' ἑκατέ-
ρων γὰρ ἐδιδάχθη ἐταζόμενος ἐν τῇ ἀβρωστίᾳ μὴ
εἶναι ὁ Χριστός. Ἀλλὰ καὶ σφόδρα σοφῶς αὐτὸν ὑπ-
αινίττεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνάμει, μὴ εἶναι
αὐτὸν Χριστὸν λέγων· Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου·
ἀποθνήσκεις γὰρ, καὶ οὐ ζήσῃ· ἵνα εἴπῃ· Διάθου
τὰ κατὰ σέ, τίνα μέλλεις παραδοῦναι τὴν βασιλείαν·
ἵνα σώζῃται τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ τὸ ἀδιάπτω-
τον· οὐκ εἶ γὰρ σὺ ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυττόμε-
νος Χριστός, ὁ ἀδιάδοχον ἔχων τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ
διαδοχὴν πάντως ἔξεις σὺ, καὶ οὐ καλῶς ἡμέλησας
ποιῆσαι τέκνα, ἵνα διαδέξωνταί σου τὴν βασιλείαν. D
Φρόντισον οὖν διαθέσθαι νῦν καὶ εἰπεῖν, τίνα ἔσῃ
διάδοχον τῆς βασιλείας σου. Ὡς ὑπώπτευσεν ἑαυτὸν,
εἶτα συνελθὼν ὁ Ἐζεκίας καὶ κλαύσας πικρῶς, καὶ με-
τανοήσας καὶ στραφείς ἐν τῇ κλίνῃ ἐπὶ τὸν τοῖχον,
ἐνθα συνέβαινε εἶναι τὸν ναὸν, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς
Ἰουδαίοις ποιεῖν, προσέχων δῆθεν τῷ ναῷ, τὴν δέη-
σιν ἐποιεῖτο.

Ἐπιστραφείς δὲ τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἀνορθωθείς
 τὴν διάνοιαν, ἄτε δὴ εἰσακουσθεὶς, καὶ τῆς ἀβρω-
 στίας ἀπαλλαγείς, καὶ προσθήκην ζωῆς ἐτῶν ἑ'

A scissis regiis vestibibus, indutus sacco, pulvereque
 conspersus, in templum ingressus est, Deo suppli-
 cans uti se ab Assyriis crueret. Re impetrata, at-
 que interfectis per angelum nocte una centum octo-
 ginta quinque millibus ex copiis Assyriorum; ex
 insperata et tanta a Deo sibi parta victoria, in pri-
 stina sese opinione firmavit, qua putabat sese
 Christum illum propheticæ prænuntiatum omnino
 esse. Quamobrem ex hujusmodi existimatione ma-
 gnifice elatus mente et cogitationibus, post victo-
 riam in templum ingressus non est, tametsi id in
 officio erat, ut Deo gratias ageret, gloriamque re-
 ferret; sed altum in se sapiebat, ut scriptum est
 in Paralipomenis: *Quia humilitatus est Ezechias ab*
exaltatione cordis sui; et, Dereliquit eum Dominus,
ut tentaret eum, et sciret quæ in corde ejus erant 32.

Deus vero ille clemens, qui semper salutem ho-
 minum procurat, volens illum a tali opinione remo-
 vere, quam, utpote homo, errando susceperat:
 itemque virtutum ejus memor, non permisit ut
 usque in finem in lapsu maneret, sed morbum im-
 misit, qui ipsum ad vitandæ mortis despera-
 tionem ageret. Isaiasque propheta ad illum in-
 gressus dixit: *Dispone domui tuæ: morieris enim,*
et non vives 33, atque simul duas ab illo amovit
 opiniones. Ex Judæis quippe alii dicebant 302
 Christum nunquam moriturum esse; alii vero,
 moriturum quidem aiebant, sed ex mortuis resur-
 rectorum. Cum itaque diceret illi, *Morieris*, unam
 ab illo opinionem eliminavit, qua putabat se nun-
 quam moriturum esse; cum autem illud adjecit,
et non vives, aliam sustulit, qua dicebant alii, re-
 surrectorum esse a mortuis. In morbo quippe ver-
 sans, ex utroque dicto edidicit se non esse Chri-
 stum. Imo etiam ex virtute Spiritus sancti sa-
 pientissime subindicabat propheta ipsum non esse
 Christum, cum diceret: *Dispone domui tuæ, mo-*
rieris enim, et non vives; ac si diceret: *Dispone,*
 quantum ad te pertinet, cui regnum traditurus sis;
 ut promissio Dei firma et inconcussa maneat: ne-
 que enim tu ille es a prophetis prænuntiatum Chri-
 stus, qui regnum habebit sine successore; sed tu
 successorem habebis, atque perperam liberos sus-
 cipere neglexisti, qui regnum tuum exciperent.
 Jam vero curam assignandi habeto, quem regni tui
 successorem relinquant. Cum antea se sibi succes-
 sorem fore opinatus esset, re demum intellecta
 Ezechias, cum flevisset amare, atque prænitentia
 motus sese in lecto versus parietem convertisset,
 qua parte situm erat templum, ut mos est Judæis
 agere, templo scilicet intentus, supplicationem emit-
 tebat.

Cum autem cogitationes mutasset, mentemque
 correxisset, utpote qui exauditus fuisset, ac morbo
 recreatus, quindecim vitæ annorum additamento

32 II Paral. xxxii, 26, 31. 33 Isa. xxxiii, 1

dignatus, atque mirabiliore alio signo confirmatus, videlicet solis retrogressionem, cuius signi causam mox exponam; tunc canticum Deo cecinit, in quo singula, quæ supra diximus recenset, nam sic ait: *Ego dixi: In celsitudine dierum meorum vadam*³⁵; ac si diceret, Hanc semper penes me cogitationem servavi dicens, Semper vivam, et nunquam moriar. Nam illud, *In celsitudine dierum meorum vadam*, indicat dies ejus nunquam præcidendos esse; ac quasi quispiam tacite roget: Hæc te cogitante, quid accidit tibi? infert et ait: *In portis inferi relinquam annos residuos*³⁶; ac si dicat: Hæc me cogitante, repente in gravem lapsus morbum, novi primæ cogitationi non ultra insistendum; sed in inferno annis reliquis manendum esse. Deinde: *Non amplius videbo salutare Dei in terra*³⁷. Salutare Dei hic Christum significat: ita enim et Simeon in Evangeliiis, cum Christum in ulnis suscepisset, Deum rogabat ut ex hac vita dimitteretur, quandoquidem oculi ejus viderant salutare Dei, ac si diceret, ipsum Christum; nam responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi videret Christum Dominum³⁷. Hoc **303** igitur hic vult Ezechias indicare, scilicet, Non tantum a tali animi sensu abscessi, atque a magnificis illis de meipso cogitationibus cessavi; sed neque ipsum Christum in terra videre merui, cum vitæ anni quindecim solum mihi supersint. Non amplius videbo hominem ex cognatione mea; ac si diceret: Nam postquam quindecim annos pristinae vitæ meæ adjectos a Deo accepi, in morte non modo ipsum videre non dignus habebor; sed nec ex hominibus, nec ex cognatione mea quempiam videbo. *Reliqui residuum vitæ meæ*; ac si dicat, Rejecta priore cogitatione, ac deinde probe et ut par erat cogitans, agnovi me finem vitæ habiturum esse.

Postea dicit: *Exiit et abiit a me, quemadmodum is qui solvit tabernaculum, quod fixerat*³⁸; videlicet, tam longe abest a præsentis mente et sententia mea prior illa superbix cogitatio, ac si quis tabernaculum figens, confestim solvat illud. *Spiritus meus apud me fuit, quasi tela proxime succidendæ*³⁹. Parum absuit quin anima mea me desereret, quasi tela, quam texit mulier, quæque proxime succidenda est. *In die illa traditus sum usque mane quasi leoni: sic contrivit omnia ossa mea: a die usque ad noctem traditus sum*⁴⁰; ac si dicat: In illo itaque tempore infirmitatis meæ, quasi leoni terribili conterenti ossa, ita feбри traditus sum indesinenter a matutino usque ad vesperam, a vespera usque ad matutinum contritus ab ipso. *Sicut hirundo sic vociferabor; et sicut columba, ita meditabor*⁴¹; id est, in illo tempore ita vocem emittebam, sicut hirundo acutas ac tremulas voces edit: atque ita in laboribus gemebam, ut columbis mos est meditari. Illud

ἀξιοθεῖς, καὶ ἐτέρῳ σημείῳ παραδοξοτέρῳ πιστωθεῖς, λέγω δὴ, τῷ ἀναποδισμῷ τοῦ ἡλίου· οὐ τὴν αἰτίαν μικρὸν ὕστερον ἐρῶ· τότε ἦσε τὴν ὁδὴν τῷ θεῷ, δηλῶν ἐν αὐτῇ ἕκαστα τῶν προειρημένων· φησὶ γὰρ οὕτως· Ἐγὼ εἶπα· Ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου πορεύσομαι· ὡσανεὶ, Τοῦτον αἰετὸν τὸν λογισμὸν ἐσωζον παρ' ἐμαυτῷ, λέγων ὅτι αἰετὸν ζῶ, καὶ οὐδέποτε τελευτῶ. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, Ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου πορεύσομαι, ἐδήλωσεν ὡς οὐδέποτε κολοβωθῆσονται αἱ ἡμέραι αὐτοῦ· καὶ ὡς τινος κατὰ ἀποσιώπησιν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ταῦτά σου ἐνθυμουμένου, τί σοι συμβέβηκεν; ἐπάγει καὶ φησιν· Ἐν πύλαις ἁδου καταλείψω τὰ ἔτη τὰ ἐπίλοιπα· ὡσανεὶ, Ταῦτά μου διαλογιζομένου, ἀθρόως ἀβρῶστία δεινῆ περιπεσῶν, ἐγνων μηκέτι τοῦ λογισμοῦ τοῦ προτέρου ἔχεισθαι, ἀλλ' ἐν τῷ ἄδη διατρίβειν τὰ ἔτη τὰ ἐπίλοιπα. Εἶτα, Οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν σημαίνει· οὕτω γὰρ καὶ Συμεὼν ἐν Εὐαγγελίοις δεξιόμενος τὸν Χριστὸν εἰς τὰς ἀγκάλας, τὸν Θεὸν παρεκάλει ἀπολυθῆναι τῆς ζωῆς, ἐπεὶ ἐωράκασιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· ὡσανεὶ, αὐτὸν τὸν Χριστὸν· ἦν γὰρ αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἕως οὗ ἴδῃ τὸν Χριστὸν Κύριον. Τοῦτο οὖν ἐνταῦθα ὁ Ἐζεκιᾶς βούλεται δηλοῦν· ὅτι οὐ μόνον ἀπέστην τοῦ λογισμοῦ ἐκείνου, καὶ πέπαυμαι τὰ ὑπὲρ ἐμὲ φανταζόμενος· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀξιῶμαι ἰδεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, πέντε καὶ δέκα μόνον ἔτη λοιπὸν ἔχων ζῆσαι. Οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω ἀνθρώπον ἐκ τῆς συγγενείας μου· ἵνα εἶπῃ· Μετὰ γὰρ τὰ δεκαπέντε τῆς προθεσμίας ἔτη ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τελευτῶν οὐ μόνον ἔτι ἐκείνον οὐκ ἀξιῶμαι ἰδεῖν· ἀλλ' οὐδέ τινα τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῆς συγγενείας μου. Κατέλιπον τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου· ἵνα εἶπῃ· Αποβαλλόμενος τοίνυν τὸν πρότερον λογισμὸν, καὶ τὸ δέον τοῦ λοιποῦ λογισάμενος, ἐγνων ὅτι τέλος ζωῆς ἔχω.

Εἶτά, φησιν· Ἐξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ, ὡσπερ ὁ καταλύων σκηνήν, πῆξας· ἵνα εἶπῃ· Καὶ τοσοῦτον ἀπέστη τῆς ἡμετέρας διανοίας ὁ πρότερος τῆς ὑπερηφανίας λογισμὸς, ὡς ἂν τις πῆξας σκηνήν, εὐθέως αὐτὴν καταλύσῃ. Τὸ πνεῦμά μου παρ' ἐμοὶ ἐγένετο, ἐρίθου ἐγγιζούσης ἐκτεμεῖν· παρ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ μου κατέλιπέ με, ὡσπερ ἰσθὸς γυναικὸς ἐρίθουμένης ἔτοιμος τοῦ τμηθῆναι. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ παρεδόθην ἕως πρωτῆς ὡς λέοντι, οὕτως συνέτριψε πάντα τὰ ὀστέα μου· ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἕως νυκτὸς παρεδόθην· ἵνα εἶπῃ· Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ καιρῷ τῆς ἐμῆς ἀβρῶστίας ὡσπερ λέοντι φοβερῶ συντρίβοντι ὀστέα, οὕτω τῷ πυρετῷ παρεδόθην ἀδιαλείπτως, ἀπ' ἑωθεν ἕως ἑσπέρας, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως πρωτῆς συντριβόμενος ὑπ' αὐτοῦ. Ὡς χελιδῶν, οὕτω φωνήσω, καὶ ὡς περιστέρα, οὕτω μελετήσω· τουτέστιν, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ οὕτως ἡμῶν ἀφίεις τὴν φωνήν, ὡσπερ ἡ χελιδῶν ἀφίεις ὄξειας καὶ διατρόμους φωνάς,

³⁵ Isa. xxxviii, 10. ³⁶ ibid. ³⁷ ibid. 11. ³⁸ Luc. ii, 26. ³⁹ Isa. xxxviii, 12. ⁴⁰ ibid. ⁴¹ ibid. 13.

⁴¹ ibid. 14.

καὶ οὕτως ἡμεῖς τοῖς πόνοις ὑδουρόμενος, ὡς περ ἔθος ἄ
 ταῖς πελείαις μελετᾶν. Τὸ δὲ φωνήσω, καὶ, μελε-
 τήσω, ἀντὶ τοῦ, ἐφώνησα καὶ ἐμελέτησα, κείται,
 χρόνος ἀντὶ χρόνου, ὡς περ καὶ πολλαχοῦ ἐν τῇ θείᾳ
 Γραφῇ κείται τὸ τοιοῦτον ἰδίωμα· ὡς ὅταν ὁ Ἠσαΐας
 λέγῃ, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, ἀντὶ τοῦ, ἀγ-
 θήσεται. Ἐξέλιπον γάρ μου οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ βλέ-
 πειν εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὃς
 ἐξείλατό με, καὶ ἀφείλατό μου τὴν ὀδύνην τῆς ψυ-
 χῆς, Κύριε. περὶ αὐτῆς γὰρ ἀνηγγέλη σοι. Ἴνα εἴπῃ·
 Καὶ τοσοῦτον ἀνέτεινον τὸ ὄμμα τῆς διανοίας μου
 ἀποβλέπων εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς σὲ τὸν
 τῶν ὅλων σωτῆρα Θεὸν ἀνατιθέμενος τὴν τῆς ἐμῆς
 ψυχῆς ὀδύνην, ἣν καὶ ἀφείλου παρ' ἐμοῦ, ἀντιστρέ-
 φας τὸ τῆς ὑπερηφανίας εἶδος εἰς ταπεινώσιν καὶ
 ὑπακοὴν θεοσεβείας, ὑπὲρ ἧς καὶ διαπαντός, ὦ Δέ-
 σποτα, εὐχαριστήσω σοι. Καὶ ἐξήγειράς μου τὴν
 προῆν, καὶ παρακληθεὶς ἔζησα. Ἐίλου γάρ μου
 τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ ἀπόληται, καὶ ἀπέρριψας
 ὀπίσω μου πάσας τὰς ἁμαρτίας μου· ἵνα εἴπῃ·
 Ἐξήγειράς μου γὰρ τὴν πνοὴν τῇ σῇ παρακλήσει, καὶ
 ἔζησα, συστρέψας μου τὴν ψυχὴν ἀπολλυμένην, τὰς
 ἁμαρτίας εἰς τὰ ὀπίσω ἀπέστρεψας, μὴ ἐάσας ἔτι ταύ-
 τας ἐπακτείνεσθαι ἐμπροσθέν μου. Οὐ γὰρ οἱ ἐν ᾧδου
 αἰνέσουσί σε, οὐδὲ οἱ ἀποθανόντες εὐλογήσουσί
 σε, οὐδὲ ἐλπιοῦσιν οἱ ἐν ᾧδῃ τὴν ἐλεημο-
 σύνην σου. Οἱ ζῶντες εὐλογήσουσί σε, ὅν
 τρόπον καγὼ ἵνα εἴπῃ· Εἰ γὰρ οὐ συνεχώρησάς με
 τοῦ ζῆν ἔτι, πῶς ἂν εἶχον ἐπιστρέψαι, ἢ μετανοῆσαι
 καὶ σωθῆναι, ἢ ἐλπίζαι τὸ παρὰ σοῦ ἔλεος τῶν
 ἐν ᾧδου νεκρῶν οὐ δυναμένων τι τοιοῦτον ποιῆσαι,
 ἀλλὰ σὺ μᾶλλον τῇ σῇ εὐσπλαγχνίᾳ χαρισαμένου;
 Τὸ κείμενον.

Κοῦρον τὴν σκιὰν κλῖναι δέκα ἀναβαθμούς·
 οὐχί, ἀλλὰ ἐπιστραφήτω ἡ σκιά εἰς ἀναβαθμούς
 εἰς τὰ ὀπίσω. Μετὰ τὸ κλῖναι οὖν τὴν σκιὰν προ-
 κέαντος τοῦ ἡλίου τοὺς εἰς ἀναβαθμούς, τότε δυνάμει
 θείᾳ διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ προφήτου, ἀπεστράφη
 εἰς τοῦπίσω ὁ ἥλιος, καὶ γέγονε πάλιν μεσουράνιος·
 καὶ εὐρέθη ἀναδραμοῦσα ἡ σκιά τοὺς εἰς ἀναβαθμούς
 κατὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Εἰ γὰρ ἦν τὸ ἔμπαλιν
 τρίτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας, οὔτε ἡ σκιά ἤδη δραμοῦσα
 ἀνέτρεχεν, οὔτε ὁ ἥλιος ἀνεπὸδίζεν εἰς τοῦπίσω· εἰ
 καὶ συνέθη τὴν θύραν καὶ τοὺς ἀναβαθμούς τοῦ οἴ-
 κου Ἐζεκιῶ ἐπὶ τὴν δύσιν ὄραν. Καὶ ταῦτα μὲν
 περὶ τῆς θέσεως τοῦ οἴκου. Ἡ αἰτία δὲ τοῦ τοιοῦτου
 σημείου αὕτη ἐστίν· ὅτι περ τὰ πολλὰ τῶν ἐθνῶν,
 τάχα δὲ πάντα, τῇ στρατιᾷ μᾶλλον τοῦ οὐρανοῦ δου-
 λεύοντα, τὸν ἥλιον τιμῶσιν, ὡς μείζονα ἀπάντων
 Θεῶν, καὶ πατέρα τῶν φωτῶν ὄντα. Τοῦτον οὖν ἀνα-
 ποδίσαι κελεύσας ὁ Θεός, ἐδήλωσε πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν,
 ἑαυτὸν μὲν εἶναι τοῦ παντός Δεσπότην, δούλον δὲ
 τοῦτον ὑπάρχειν, καὶ οὐ Θεόν. Εἰ γὰρ τὸ τηλικούτον
 στοιχεῖον ἀναποδίσαι παρὰ τὴν συνήθειαν προσ-
 ἔταξε, πῶς μᾶλλον τοῖς ἡττοσιν ὡς ἰδίους δούλοις
 κεχηρμένους κελεύειν δύναται! Ἐρῶ δὲ σὺν Θεῷ καὶ
 τί τὸ ἐντεῦθεν κέρδος ἐγένετο. Ἀναδραμόντος τοῦτον

autem, vociferabor, et, meditabor, periinde est ac,
 vociferatus et meditato sum, tempusque aliud pro
 alio jacet, quemadmodum plerumque in divina
 Scriptura hoc ipsum idioma occurrit. Et cum Isaias
 dicit: Sicut agnus ad occisionem ductus est⁴⁴; id
 est, ducetur. Defecerunt enim oculi mei respi-
 ciendo in altitudinem cœli ad Dominum; qui eripuit
 me, et abstulit dolorem animæ meæ, Domine, de
 ipsa enim annuntiatum est tibi⁴⁵; ac si dicat: Ita
 intendi oculos mentis meæ aspiciendo in altitudi-
 nem cœli, ad te omnium servatorem Deum reponens
 animæ meæ dolorem, quem a me abstulisti; su-
 perbia mea in humilitatem et obsequentiam reli-
 gionis conversa: qua de re semper, o Domine,
 gratias agam tibi. Et excitasti mihi halitum, et con-
 solatus xixi. Eruiisti enim animam meam, ut non
 periret, et abiecasti retro me omnia peccata mea⁴⁶;
 ut dicat: Consolatione quippe tua excitasti spiritum
 meum, et xixi: convertens animam meam mor-
 tuam, **304** peccata retro vertisti, nec permisisti
 ut illa ante me extenderentur. Neque enim qui in
 inferno sunt laudabunt te, neque mortui benedicent
 tibi, neque sperabunt qui in inferno sunt misericor-
 diam tuam. Viventes benedicent tibi, sicut et ego⁴⁷;
 ac si dicat: Nisi enim mihi adhuc vitam conces-
 sisses, qui potuissem converti aut pœnitere et salu-
 tem consequi, aut misericordiam tuam sperare, cum
 mortui, qui in inferno sunt, nihil huiusmodi præstare
 possint, sed tu maxime ex commiseratione tua id
 concesseris?

Textus.

Leve est umbram decem gradibus inclinare: non,
 sed retrovertatur umbra decem gradibus⁴⁸. Postquam
 ergo sole procedente umbra decem gradibus decli-
 nasset, tunc divina virtute, per prophetæ orationem
 sol retro conversus, ac in medium cœlum denuo
 regressus est, umbramque decem gradibus retro-
 gressam fuisse compertum fuit, secundum sacram
 Scripturam. Nam si hora diei tertia fuisset, neque
 umbra postquam processerat retrogressa fuisset,
 neque sol retro measset: etiamsi contigisset ja-
 nuam et gradus ædium Ezechiae ad occidentem re-
 spicere. Et hæc quidem de domus situ et positione.
 Tanti vero signi et miraculi causa hæc est: quod
 scilicet gentes multæ, et fortassis omnes, exercitui
 cœli maxime servientes, solem, ut deorum maxi-
 mum et patrem luminum, honorarent. Hunc porro
 cum retrocedere jussit Deus, omnibus sane gentibus
 declaravit, se quidem universi Dominum, hunc vero
 servum, non Deum esse. Nam si tantum elementum
 præter consuetudinem retrogredi jussit; quanto
 magis minoribus aliis, ut propriis famulis, impe-
 rare valet! Dicam vero, favente Deo, quid inde
 emolumenti evenerit. Sole igitur retrogresso, res
 in omnium notitiam gentium usque ad extrema

⁴⁴ Isa. lxi, 7. ⁴⁵ Isa. xxxviii, 14. ⁴⁶ ibid. 17. ⁴⁷ ibid. 14. ⁴⁸ IV Reg. xx, 10.

terræ venit; ita ut Babylonix rex Merodach filius A Baladan, procul positus, signumque conspicatus, in stuporem et horrendi mirabilisque spectaculi investigandi curiositatem venerit. Stupor enim ac tremor cum regem ipsum, tum optimates ejus occupaverat, ita ut maxima cura omnes, astronomix videlicet deditos, tanti et tam horrendi prodigii causam ediscere flagitarent. Multa vero perquisitione facta, edidicit Ezechiam Judææ regem, in ægritudinem ac vitæ desperationem lapsam, rogasse Deum, qui ipsi et sanitatem, et annorum vitæ quindecim additamentum concessisset; atque ut promissioni suæ fidem faceret, magnum illud ac terribile prodigium edidisse: quia ipse **305** est Deus deorum, qui fecit cælum et terram et omnia quæ in eis sunt.

ἔστιν Θεὸς τῶν θεῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν

Hæc cum didicisset Babylonius, ipso opere edo- B ctus illum esse universi Deum, confestim multa dona et legationem ad Ezechiam misit, utpote qui vere Dei universorum servus atque ab eo dilectus esset. Hinc item edocetur, cælum non sphæram, quæ volvatur, esse, ut fert Babyloniorum opinio: in quam illi suspicionem in constructione turris in alto positi, inciderunt; verum stare cælum in terra defixum, quasi fornicem. Nam si sphæra existeret, nequaquam sane, cum universum ad anteriora declinet et volvatur, sol contrarium cursum teneret, cum universo non circumvolutus; ita ut trium horarum spatio, id est quarta diei parte, retrocederet, et rursus alia quarta parte, donec ad eundem locum rediret, unde retrogredi cœperat. De his porro omnibus figuris in *Cosmographia Christiana*, ut ipse, vir admirande, nosti, hortante religioso Pamphilo Hierosolymitano, scripsimus. Ipse namque propheta, cujus ministerio solis retrogressio facta est: cum per tremendum illud miraculum Babyloniorum opinionem re et opere confutans, probasset cælum non esse sphæram se circumvolventem, sed eos falsam sententiam tenere, non diu postea cæli figuram ita descripsit: *Qui statuit cælum sicut fornicem; ac rursus Dominus Deus qui fecit cælum et fixit illud*⁴⁷, simul figuram declarans, quod scilicet sit sicut fornix, quod statuerit et fixerit ipsum, et quod non volvatur. His porro dictis manifestum est ipsum Babyloniiis utilem fuisse: quod sane cuique volenti ediscere liceat ex iis, quæ Cyri Persarum regis tempore gesta sunt. Nam cum præ manibus acceptum Isaix librum legeret, clausulam illam reperit, ubi quæ ad ipsum Cyrum pertinent prænuntiantur: ait quippe ibidem Isaias: *Hæc dicit Deus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut obediant in conspectu ejus gentes, et robur regum dirumpam. Aperiam coram eo januas, et urbes non claudentur. Ego ante te ibo, et montes complanabo: portas æreus conteram, et vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, et invisibiles; ut cognoscas quia ego Dominus Deus tuus, qui voco nomen*

⁴⁷ Isa. xl, 52.

τοῦ ἡλίου, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς γνωστὸν γέγονεν, ὥστε καὶ τὸν Βαβυλώνιον βασιλέα Μερωδάχ υἱὸν τοῦ Βαλαδάν, πόρρωθεν ὄντα καὶ θεωρήσαντα τὸ σημεῖον, εἰς ἐκπληξιν, καὶ ἔρευναν ἐλθεῖν τοῦ φοβεροῦ καὶ παραδόξου θαύματος. Θάμβος γὰρ καὶ φόβος περιεῖχεν αὐτὸν τὸν βασιλέα καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγαστᾶνας, μετὰ σπουδῆς ζητούντας, περὶ τὴν ἀστρονομίαν πάντας ἐπτοημένους, τοιοῦτου φοβεροῦ καὶ μεγάλου σημείου τὴν αἰτίαν μαθεῖν. Πολλῆς δὲ ζητήσεως γενομένης, μανθάνει ὡς Ἐζεκίας ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας ἀβρώστια περιπεσὼν καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐλθὼν ἠύξατο πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δέδωκεν αὐτῷ ὑγείαν καὶ προσθήκην ζωῆς ἐτῶν ιε'. Ἔνεκα τούτου πρὸς πίστωσιν τῆς ἐπαγγελίας ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ μέγα καὶ φοβερὸν σημεῖον τοῦτο, ὅτι αὐτὸς γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

Ταῦτα μαθὼν, καὶ παιδευθεὶς ἔργῳ ὁ Βαβυλώνιος αὐτὸν εἶναι Θεὸν τοῦ παντός, τάχιστα πολλὰ δῶρα καὶ πρεσβείαν τῷ Ἐζεκίᾳ ἐπέστειλεν, ὡς δούλῳ γνησίῳ καὶ ἠγαπημένῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων. Ἐν τούτῳ δὲ πάλιν διδάσκεται ὡς οὐ σφαῖρα στρεφομένη κατὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων δόξαν, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς πυργοποιίας ἐφ' ὑψηλοῦ ποτε γινόμενοι πρῶτον ὑπώπτευσαν, ὁ οὐρανὸς ὑπάρχει, ἀλλ' ἰστάμενος καὶ κειπηγῶς εἰς γῆν, ὡς καμάρα. Εἰ γὰρ ἦν σφαῖρα, οὐκ ἂν τοῦ παντός ἐπὶ τὰ πρόσω στρεφομένου, ὁ ἥλιος τὴν ἐναντίαν ἐβάδιζε μὴ συμπεριφερόμενος τῷ παντὶ, ὥστε ὠρῶν τριῶν ἡμερῶν, τούτέστι τέταρτον ἡμέρας, ἀναποδίσει· καὶ πάλιν ἕτερον τέταρτον, ἕως ὅτε ἦλθεν εἰς τὸν τόπον, ἐξ οὐπερ τὴν ὑποστροφὴν ἐποίησατο. Περὶ τούτων δὲ πάντων τῶν σχημάτων ἐν τῇ *Χριστιανικῇ Κοσμογραφίᾳ*, ὡς εἶσθα καὶ αὐτὸς, θαυμάσιε, κατεγράψαμεν, τοῦ θεοφιλοῦς Παμφίλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἡμᾶς εἰς τοῦτο προτρεψαμένου. Αὐτὸς γὰρ ὁ προφήτης δι' οὗ γέγονεν ὁ ἀναποδισμὸς τοῦ ἡλίου, ἔργῳ ἀνελῶν διὰ τοῦ φοβεροῦ σημείου τὴν ὑπόνοιαν τῶν Βαβυλωνίων, ὡς οὐκ ἔστι σφαῖρα στρεφομένη ὁ οὐρανὸς, ἀλλὰ κειπηγμένη δόξαν δοξάζουσι, μετ' οὐ πολὺ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸ σχῆμα λέγει οὕτως· *Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν· καὶ πάλιν· Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ πῆξας αὐτόν· ὁμοῦ καὶ τὸ σχῆμα δηλώσας, ὅτι ὡς καμάρα ἐστὶ, καὶ στήσας καὶ πῆξας, καὶ μὴ στρεφόμενον, εἰπὼν. Τὰ τοιαῦτα δὲ συγγραψάμενος, εὐδὴλον ὡς καὶ τοὺς Βαβυλωνίους ὠφέλησεν· ἔνεστι γὰρ μαθεῖν τῷ βουλομένῳ, ἐκ τῶν κατὰ τὸν βασιλέα Περσῶν Κῦρον γενομένων. Λαθὼν γὰρ μετὰ χειρὸς τὴν βίβλον Ἡσαΐου, καὶ ἀναγνοὺς εὗρε τὴν περιοχὴν τὴν περὶ αὐτοῦ προφηθεῖσαν γεγραμμένην· φησὶ γὰρ Ἡσαΐας ἐν τῇ περιοχῇ οὕτως· *Τάδε λέγει ὁ Θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὴν βασιλέων διαρρήξω. Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθεν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὀμίλιῳ, θύρας χαλκᾶς συντριψῶ, καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συγκλάσω. Καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους,**

ἀοράτους ἀνοίσω σοι, ἵνα γνῶς ὅτι ἐγὼ Κύριος ἁ
 ὁ Θεός σου, ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός Ἰσ-
 ραὴλ. Ἐνεκεν τοῦ παιδός μου Ἰακώβ, καὶ Ἰσ-
 ραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε τῷ ὄνο-
 ματί σου, καὶ προσδέξομαι σε. Καὶ μετ' ὀλίγα·
 Ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα. Καὶ
 πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι. Οὗτος οἰκοδομήσει
 τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ
 μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώ-
 ρων, εἶπε Κύριος Σαβαώθ. Καὶ θαυμάσας τὴν
 πρόγνωσιν καὶ τὴν πρόβησιν καὶ εὐρών, καὶ τὸ
 ἴδιον ὄνομα διαβόηδην ὑπὸ τοῦ προφήτου προκη-
 ρυθὲν, ἐκέλευσε τὴν λαὸν ἀνελθεῖν ἐν Ἱεροσολύ-
 μοις, ἄρσειν ποιησάμενοι τῆς αἰχμαλωσίας, δούς καὶ
 δαπανήματα εἰς οἰκοδομήν τῆς πόλεως καὶ τοῦ ναοῦ.
 Οὐ μόνος δὲ αὐτὸς πεποίηκε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' ἁ
 αὐτὸν, ἕως οὔ ἐτελειώθη ἡ πόλις καὶ ὁ ναός.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ πρόσταξις Κύρου ἐγγράφως ἐν
 ταῖς Παραλειπομέναις καὶ ἐν τῷ Ἐσδρα τεταγμένη,
 παρακελεύουσα πάντα τὸν λαὸν ἀνελθεῖν, λέγουσα
 οὕτως· Ἐτους πρώτου Κύρου τοῦ βασιλέως Περ-
 σῶν, τοῦ τελεσθῆναι λόγον Κυρίου ἀπὸ στόμα-
 τος Ἱερεμίου, ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Κύρου
 βασιλέως Περσῶν, καὶ παρήγγειλε φωνὴν ἐν
 πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ γε ἐν γραπτῷ λέ-
 γων· Οὕτως εἶπε Κύρος βασιλεὺς Περσῶν· Πά-
 σας τὰς βασιλείας τῆς γῆς ἔδωκέ μοι Κύριος
 ὁ βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ· καὶ αὐτὸς ἐπεσκέ-
 ψατο ἐπ' ἐμέ τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον αὐτῷ ἐν
 Ἱερουσαλήμ τῇ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Τίς ἐν ὑμῖν ἀπὸ
 παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ; καὶ ἔσται ὁ Θεός αὐτοῦ ἁ
 μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀναθήτω. Ὁρα, θαυμάσιε, πῶς
 ἑαυτῷ ὁμολογεῖ ἀνεγνωκέναι τὴν βίβλον Ἡσαίου,
 καὶ πεπιστευκέναι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ μετὰ πά-
 σης σπουδῆς καὶ δαπάνης πληρῶσαι τὰ γεγραμμένα
 ἐν τῇ Γραφῇ. Πῶς οὐκ εὐδὴλον τυγχάνει, ὅτι ἐκ τού-
 των πάντων ὠφέλεια πολλὴ θεοσεβείας γέγονε πᾶσι
 τοῖς ἔθνεσι; Πῶς δὲ καὶ οἱ τσαύτην πίστιν ἐσχηκό-
 τες εἰς τὴν Γραφὴν τοῦ Ἡσαίου, ἀπιστήσιαν καὶ
 περὶ τοῦ σχήματος τοῦ οὐρανοῦ, λέγοντος ἐν αὐτῇ·
 Ὁ στήσις τῶν οὐρανῶν ὡσεὶ καμάραν; Μάλιστα
 καὶ νεαρῶν ὄντων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν γενομένων
 θαυμάτων τῶν κατὰ τῆς Σαναχηρείμ, καὶ τοῦ ἀνα-
 ποτισμοῦ τοῦ ἡλίου· ὅθεν καὶ πάντες οἱ ἔνδοξοι αὐ-
 τῶν πεπισμένοι περὶ τούτων τῶν διαβοήτων ση-
 μείων, καὶ ἐκ τῆς προβήσεως τοῦ Ἡσαίου, συνέθεντο
 τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἀπολύσαντες τὸν λαὸν μετὰ
 πάσης τιμῆς. Πρῶτοι οὖν πάντων στοχασαμένων καὶ
 ὑποπτευσάντων Βαβυλωνίων, σφαῖραν εἶναι τὸν οὐ-
 ρανὸν, πρῶτοι πάλιν ἐδιδάχθησαν διὰ Ἡσαίου τοῦ
 προφήτου, ὡς οὐ σφαῖρα τυγχάνει, ἀλλὰ καμάρα.
 Ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς παραλαβόντες τὰ σχήματα πάντα
 κατεγράψαμεν ἐν τῇ Χριστιανικῇ Τοπογραφίᾳ, ὀνομάσαντες τὸν διδάσκαλον ἐν τῷ προοιμίῳ, τὸν καὶ
 παραδόντα· λέγω δὲ τὸν μέγαν πατρίκιον, τὸν ἐκ γῆς Χαλδαίων ἐνταῦθα παραγενόμενον. Καὶ ταῦτα
 πάλιν περὶ τούτων.

Ἐλθόντων δὲ τῶν πρεσβευτῶν τοῦ Βαβυλωνίου
 πρὸς τὸν Ἐζεχίαν, πάλιν ἀνθρώπινον ὑπομείνας, καὶ
 ἐπαρθείς τὴν διάνοιαν, τούτους μετὰ πάσης χαρᾶς

⁴⁸ Isa. XLV, 1-4. ⁴⁹ ibid. 13. ⁵⁰ I Esdr. I, 1-5.

tuum, Deus Israel. Propter puerum meum Jacob et
 Israel electum meum ego vocabo te nomine tuo, et
 accipiam te⁴⁸. Et paulo post: Ego suscitavi eum cum
 justitia regem. Et omnes viæ ejus rectæ. Hic ædifi-
 cabit civitatem meam, et captivitatem populi mei re-
 ducet, non cum pretio et muneribus, dixit Dominus
 Sabaoth⁴⁹. Qui præscientiam illam et prædictionem
 admiratus, cum nomen suum **306** diserte a propheta
 prænuntiatum reperisset, jussit populum ascendere
 Hierosolymam, et captivitatis dimissionem conces-
 sit, ad constructionem urbis et templi sumptus sup-
 peditans. Nec ipse solus id præstitit, sed etiam qui
 post illum fuerunt, donec urbs et templum absol-
 verentur.

Est vero ipsum Cyri decretum scripto consigna-
 tum in Paralipomenis et in libro Esdræ, jubens uni-
 versum populum ascendere, his verbis: Anno primo
 Cyri regis Persarum, ut compleretur verbum Domini
 ex ore Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri
 regis Persarum, ut pronuntiavit vocem in omni re-
 gno suo, etiam per scripturam, dicens: Sic dixit Cy-
 rus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi
 Dominus rex cæli, et ipse respexit in me, ut ædifi-
 carem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa.
 Quis in vobis ex universo populo ejus? et erit Deus
 cum ipso: ascendat⁵⁰. Vide, vir admirande, quo
 pacto fateatur se librum Isaïæ legisse, et scriptis
 ejus credidisse, ita ut cum multa cura et sumptu
 quæ in Scriptura ferebantur impleret. Qui non pa-
 lam sit, ex his omnibus multum utilitatis ad religio-
 nem universis gentibus obvenisse? Quomodo au-
 tem ii, qui tantam fidem in Isaïæ Scripturam habue-
 runt, de cæli figura non ipsi crediderint, cum ait,
 Qui statuit cælum sicut fornicem⁵¹? cum maxime
 illo tempore miracula contra Senacherim edita,
 atque solis retrogressio adhuc recentia essent: unde
 omnes eorum optimates ex hisce ubique celebratis
 signis, necnon ex prædicatione Isaïæ persuasi,
 Regis sententiæ consenserunt, populo cum nullo
 non honore dimisso. Cum primi itaque Babylonii
 conjectarent ac suspicarentur cælum esse sphaeram,
 primi item edocti sunt per Isaïam prophetam, non
 esse sphaeram, sed fornicem. Unde nos quoque
 schemata omnia accipientes, ea in Topographia
 Christiana descripsimus, ubi doctorem, qui illa no-
 bis tradidit enuntiavimus; dico autem magnum pa-
 tricum, qui ex terra Chaldæorum huc profectus est.
 Et hæc his de rebus dicta sunt.

Oratoribus regis Babylonix Ezechiam adveni-
 bus, rursum ille humanum quidpiam passus, elat-
 usque animo, ipsos cum omni gaudio, rem sibi

⁵¹ Isa. XL, 21.

gloriosam esse ratus, excepit : præter voluntatem A vero Dei in regiam intramisit, thesauros atque divitias suas omnes ostendit. Tunc rursum Isaias ad ipsum mittitur, qui mentem ejus corrigat, eumque ironice sic affatur : *Quid dicunt homines isti? et unde ad te venerunt? Respondit* **307** *Ezechias : Ex terra procul venerunt ad me ex Babylone. Dixit iterum Isaias : Quid viderunt in domo tua* ⁵²? Ille autem, videus eum ut gnarum interrogare, verã dicit et sic eum alloquitur. *Omnia quæ sunt in domo mea viderunt : nihilque est in domo mea, quod non viderint : sed etiam thesauros meos* ⁵³. Tunc comminantis more, mentis elationem ejus castigans, quæ ipsi futura sunt prænuntiat, his verbis : *Audi sermonem Domini exercituum : Ecce dies veniunt, et auferentur omnia quæ sunt in domo tua, et omnia quæ condiderunt patres tui, usque ad diem hanc, in Babylonem : et non relinquetur verbum, quod dixerit Dominus. Et filii tui qui egredientur ex te, quos gignes, assumet, et erunt eunuchi in domo regis Babyloniorum* ⁵⁴; ac si dicat : *Quid rursum cogitationibus extolleris ad propriam, non vero ad Dei gloriam accipiens legatos Babylonii? Oportuit te ex pristinis exemplis erudiri : nam ad gloriam, non tuam, sed meam, signa magna edita sunt; ut etiam gentes erudirentur, ac magnificentiam meam ediscerent : quam rursum despiciens, elatus es, nec gratias retulisti. Sed cum sine me oratores illos receperis, ipsisque quas a me divitias obtines ostenderis; ideo abhinc ediscas, in posterum, successorum tuorum tempore, me omnes divitias tuas in rapinam et captivitatem Babylonii traditurum, quia gloriam nostram neglexisti, teque mihi prætulisti. Quoniam tamen probus semper et pius fuisti, id temporibus tuis non continget. His auditis ac reintellecta, Ezechias humiliatus, utpote justus et Deo obsequens, gratias agens dixit ad Isaiam : *Bonus est sermo Domini, quem locutus est; sit pax in diebus meis* ⁵⁵.*

κίας καὶ συνίεις καὶ ταπεινωθεὶς, ὡς δίκαιος καὶ ὑπήκοος Θεῷ, εὐχαριστήσας εἶπε πρὸς Ἡσαΐαν· Ἀγαθὸς ὁ λόγος Κυρίου, ὃν ἐλάλησεν· ἔστω εἰρήνη ἐν ταῖς ἡμέραις μου.

Quod autem omnia secundum prophetæ sermonem evenerint, palam est : quia Nabuchodonosor Babylonius, vastatis Hierosolymis, omnia in Babylonem exportavit, atque ex regia stirpe adlectis sibi pueris, Daniele, Ananiam, Azariam, et Misaelem, abscissis genitalibus, ad ministerium sibi destinavit. Mos quippe est ut reges tales sibi pueros ad famulatum assumant : nam cum ipso versabantur. Siquidem ne unius quippe eorum matrimonium, aut liberi, aut quid simile in divina Scriptura memoratur, vel auditum uspiam est. Verum et traditio et consuetudo, secundum prophetiam, imberbes illos et leni facie in imaginibus representat. Quod autem in hisce miracula multa, prodigia, revelationes, vaticinia facta sint, atque magna hinc utilitas Babylonii, Medis et Persis

ὑπεδέξατο, εἰς οἰκεῖον κλέος· εἰσήγαγε δὲ αὐτοῖς καὶ παρὰ γνώμην Θεοῦ εἰς τὰ βασίλεια, δείξας αὐτοῖς τοὺς θησαυροὺς καὶ πάντα τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Τότε πάλιν ἀπεστάλη Ἡσαΐας πρὸς αὐτὸν ἐπανορθῶν τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ φησι πρὸς αὐτὸν, εἰρωνευόμενος· Τί λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι; καὶ πόθεν ἤκασι πρὸς σέ; Καὶ εἶπεν Ἐζεκίας· Ἐκ γῆς πόρρωθεν ἤκασι πρὸς με ἐκ Βαβυλῶνος. Εἶπε πάλιν Ἡσαΐας· Τί εἶδοσαν ἐν τῷ οἴκῳ σου; Ὁ δὲ, ἐγνωκὼς ὅτι εἰδὼς ἐρωτᾷ, τὴν ἀλήθειαν λέγει, καὶ φησι πρὸς αὐτὸν· Πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ μου εἶδοσαν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ μου, ὃ οὐκ εἶδοσαν· ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς θησαυροῖς μου. Τότε λέγει πρὸς αὐτὸν ὡς ἐν τάξει ἀπειλῆς, κολαφίζων αὐτοῦ τὴν ἐπαρσιν τῆς διανοίας, τὰ μέλλοντα μετ' αὐτὸν γίνεσθαι, καὶ φησιν· Ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου σαβαώθ· Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, καὶ ληφθήσεται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα ἐθησαύρισαν οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα, καὶ οὐχ ὑπολειφθήσεται βῆμα ὃ εἶπε Κύριος. Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἳ ἐξελεῦσονται ἐκ σοῦ, οὓς γεννήσεις, λήψεται, καὶ ἔσονται εὐνοῦχοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων· ἵνα εἶπῃ· Τί πάλιν ἐπαίρη τοῖς λογισμοῖς εἰς οἰκεῖον κλέος, καὶ οὐκ εἰς δόξαν Θεοῦ, δεξάμενος τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ Βαβυλωνίου; Ἐδει σε γὰρ παιδεύεσθαι ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι οὐ τοσοῦτον εἰς δόξαν σὴν, ἀλλ' εἰς δόξαν ἐμήν, τὰ μεγάλα σημεῖα γεγόνασι, πρὸς τὸ καὶ τὰ ἔθνη παιδεύεσθαι τὴν ἐμήν μεγαλειότητα· ἧς πάλιν καταφρονῶν ἐπήρθης μὴ εὐχαριστήσας. Ἄλλ' ἄνευ ἐμοῦ δεξάμενος καὶ δείξας τοῖς πρέσβυσιν ὃν παρ' ἐμοῦ ἐκτίσω πλοῦτον· τοιγαροῦν ἀπεντεῦθει μαθήσῃ ὡς μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῶν σῶν διαδόχων, πάντα τὸν σὸν πλοῦτον εἰς ἀρπαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν παραδώσω τοῖς Βαβυλωνίοις· ὅτι ἠμέλησας πάλιν τῆς ἡμετέρας δόξης, σεαυτὸν προτιμήσας ἐμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀεὶ ἐνάρετος γέγονας καὶ εὐσεβής, ἐπὶ τῶν καιρῶν σου οὐδὲν τούτων συμβήσεται. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐζεχίας·

Ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου σαβαώθ· Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, καὶ ληφθήσεται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα ἐθησαύρισαν οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα, καὶ οὐχ ὑπολειφθήσεται βῆμα ὃ εἶπε Κύριος. Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἳ ἐξελεῦσονται ἐκ σοῦ, οὓς γεννήσεις, λήψεται, καὶ ἔσονται εὐνοῦχοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων· ἵνα εἶπῃ· Τί πάλιν ἐπαίρη τοῖς λογισμοῖς εἰς οἰκεῖον κλέος, καὶ οὐκ εἰς δόξαν Θεοῦ, δεξάμενος τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ Βαβυλωνίου; Ἐδει σε γὰρ παιδεύεσθαι ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι οὐ τοσοῦτον εἰς δόξαν σὴν, ἀλλ' εἰς δόξαν ἐμήν, τὰ μεγάλα σημεῖα γεγόνασι, πρὸς τὸ καὶ τὰ ἔθνη παιδεύεσθαι τὴν ἐμήν μεγαλειότητα· ἧς πάλιν καταφρονῶν ἐπήρθης μὴ εὐχαριστήσας. Ἄλλ' ἄνευ ἐμοῦ δεξάμενος καὶ δείξας τοῖς πρέσβυσιν ὃν παρ' ἐμοῦ ἐκτίσω πλοῦτον· τοιγαροῦν ἀπεντεῦθει μαθήσῃ ὡς μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῶν σῶν διαδόχων, πάντα τὸν σὸν πλοῦτον εἰς ἀρπαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν παραδώσω τοῖς Βαβυλωνίοις· ὅτι ἠμέλησας πάλιν τῆς ἡμετέρας δόξης, σεαυτὸν προτιμήσας ἐμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀεὶ ἐνάρετος γέγονας καὶ εὐσεβής, ἐπὶ τῶν καιρῶν σου οὐδὲν τούτων συμβήσεται. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐζεχίας·

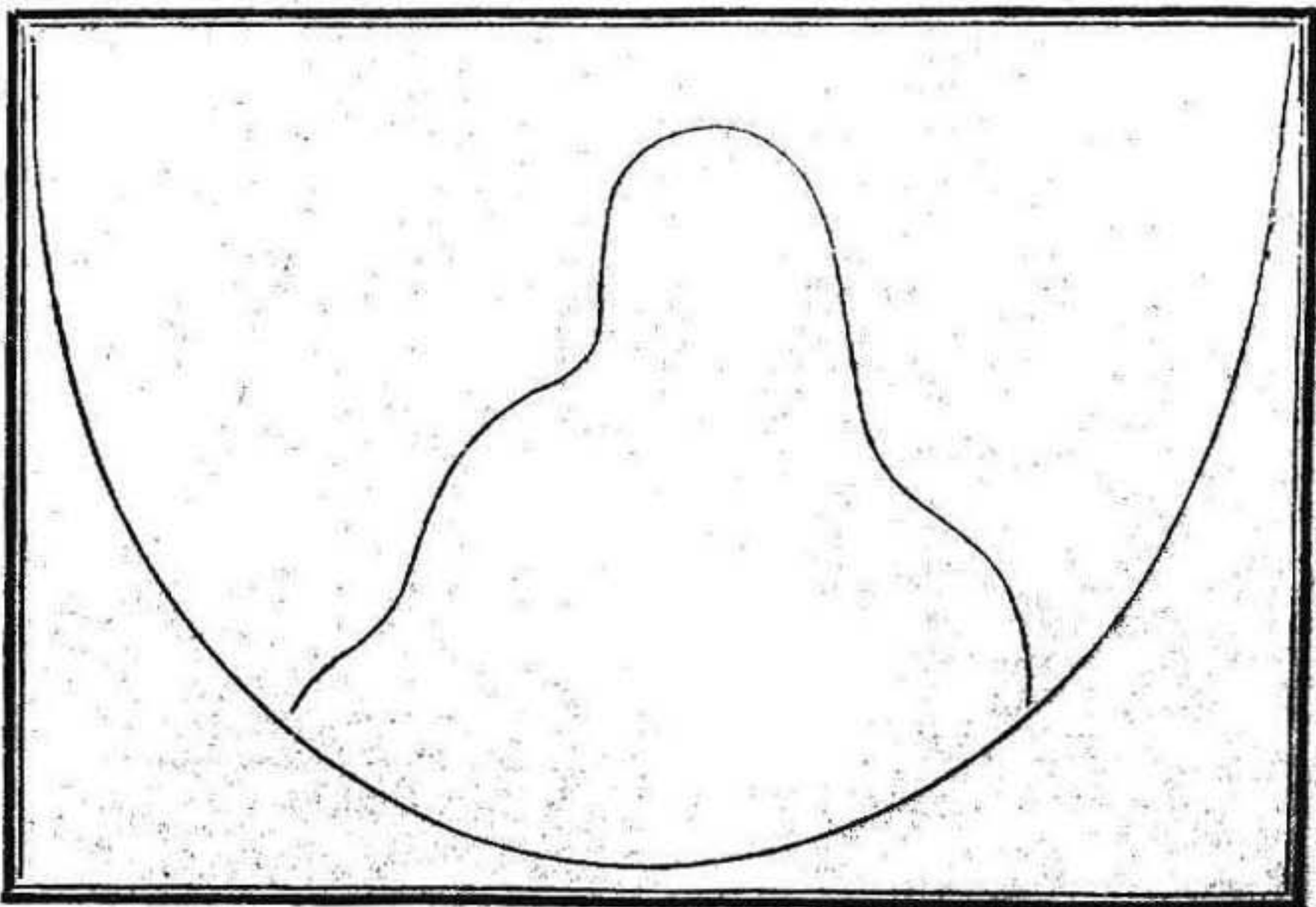
Ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου σαβαώθ· Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, καὶ ληφθήσεται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα ἐθησαύρισαν οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα, καὶ οὐχ ὑπολειφθήσεται βῆμα ὃ εἶπε Κύριος. Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἳ ἐξελεῦσονται ἐκ σοῦ, οὓς γεννήσεις, λήψεται, καὶ ἔσονται εὐνοῦχοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων· ἵνα εἶπῃ· Τί πάλιν ἐπαίρη τοῖς λογισμοῖς εἰς οἰκεῖον κλέος, καὶ οὐκ εἰς δόξαν Θεοῦ, δεξάμενος τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ Βαβυλωνίου; Ἐδει σε γὰρ παιδεύεσθαι ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι οὐ τοσοῦτον εἰς δόξαν σὴν, ἀλλ' εἰς δόξαν ἐμήν, τὰ μεγάλα σημεῖα γεγόνασι, πρὸς τὸ καὶ τὰ ἔθνη παιδεύεσθαι τὴν ἐμήν μεγαλειότητα· ἧς πάλιν καταφρονῶν ἐπήρθης μὴ εὐχαριστήσας. Ἄλλ' ἄνευ ἐμοῦ δεξάμενος καὶ δείξας τοῖς πρέσβυσιν ὃν παρ' ἐμοῦ ἐκτίσω πλοῦτον· τοιγαροῦν ἀπεντεῦθει μαθήσῃ ὡς μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῶν σῶν διαδόχων, πάντα τὸν σὸν πλοῦτον εἰς ἀρπαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν παραδώσω τοῖς Βαβυλωνίοις· ὅτι ἠμέλησας πάλιν τῆς ἡμετέρας δόξης, σεαυτὸν προτιμήσας ἐμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀεὶ ἐνάρετος γέγονας καὶ εὐσεβής, ἐπὶ τῶν καιρῶν σου οὐδὲν τούτων συμβήσεται. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐζεχίας·

⁵² Isa. xxxix, 5. ⁵³ ibid. 4. ⁵⁴ ibid. 5-7. ⁵⁵ ibid. 8.

Ἰαβυλωνίοις, καὶ Μήδοις, καὶ Πέρσαις γέγονεν, οὐκ ἄγνοεῖς, ὦ θαυμάσιε Πέτρε, ὥστε τοὺς βασιλέας αὐτῶν τιμᾶν αὐτοὺς μεγάλως, καὶ ἐκτίθεσθαι ὀνόματα θεοσεβείας εἰς τοὺς ἰδίους λαοὺς περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, ὅτι Θεὸς θεῶν ἐστὶ, καὶ Κύριος τῶν κυρίων· καὶ τοὺς λέγοντας βλασφημίαν κατ' αὐτοῦ τιμωρεῖσθαι προσέταξαν. Οὕτως ἀεὶ ὁ Θεὸς οἰκονομῶν τὰ πράγματα, διὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ παιδεύει πάντα τὰ ἔθνη, δικαιοπραγοῦντας μὲν αὐτοὺς δοξάζων, ἀμαρτάνοντας δὲ κολάζων, καὶ αἰχμαλωσίαις παραπέμπων· δι' ἑκατέρου παιδεύων τὰ ἔθνη, τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθουργίαν καὶ μεγαλειότητα· ὅπως καὶ αὐτὰ μεταλάβωσι θεοσεβείας, προγυμναζόμενα εἰς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι πίστιν τὴν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὕτε γὰρ μία κεραία τῆς Γραφῆς οὔτε ἰῶτα ἐν ἀκαίρως συνεγράφη· ἀλλὰ πάντα χρησίμως καὶ πρὸς κοινὴν καὶ ποικίλην ὠφελίαν τῶν ἀνθρώπων συνεγράφησαν. Διὸ παρακαλῶ, φιλόχριστε, διὰ σοῦ καὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας ταύτῃ ἡμῶν τῇ Γραφῇ, συνεχῶς ἀναγινώσκειν τὴν θείαν Γραφήν, καὶ τὸ ἐκ ταύτης κέρδος καρποῦσθαι, ὠφελεῖν δυνάμενον πάντα ἄνθρωπον τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα πράγματα. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς τῶν θείων εὐλογιῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἐπιτυχεῖν, εὐχαῖς τῶν ἡμετέρων διδασκάλων καὶ τῆς σῆς ἀδελφότητος, τὰ πάντα φιλόχριστε.

A obvenere, non ignoras, admirande Petre; ita ut reges eorum ipsos summo in honore habuerint, atque decreta pro 308 pia religione, circa Deum universorum populis emisserint, fatentes esse Deum deorum et Dominum dominorum: ac de iis qui blasphema in ipsum dicta proferrent, supplicium sumi jusserint. Ita semper Deus res probe dispensans, per populum suum gentes omnes erudit, quando eos juste sese gerentes gloria afficit, peccantes vero castigat, et in captivitatem mittit: ac utroque modo gentes instituit ad bonitatem ac munificentiam suam agnoscendam; ut et ipsæ ad piam religionem accedant, prius exercitæ ad fidem per Dominum nostrum Jesum Christum revelandam. Neque enim vel unus apex vel iota unum in Scriptura abs re et temere positum; est; sed omnia utiliter et ad commune variumque hominum emolumentum conscripta sunt. Quamobrem, o Christi amantissime, rogo per te omnes qui hanc lucubrationem nostram lecturi sunt, ut frequenter divinam Scripturam legant, et inde proveniente lucrentur utilitatem, quæ in divinis humanisque rebus cuivis homini conferri potest. Faxit Deus ut divinas benedictiones et promissiones nanciscamur, precibus doctorum nostrorum et fraternitatis tuæ, o Christi per omnia amantissime.

(49)

Τὸ κείμενον.

Ὅσπερ οἱ δώδεκα ἄρτοι τῆς προθέσεως, οἱ ἐν τῇ τραπέζῃ κείμενοι, τύπος εἶσι τοῦ ἐνιαυσιαίου κύκλου καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καθάπερ προεῖρηται μὲν ἐν τῇ σκηνῇ, κατεγράφη δὲ ἐν τῷ ἐννάτῳ λόγῳ· οὕτω καὶ νῦν κατεγράψαμεν τὸν κύκλον τῶν δώδεκα

(49) Montis conici, qui noctes et eclipses efficit, jam supra positum schema, hic rursus delineat Cosmas, quia ad eorum quæ superius dixit, et ad

C

Textus.

Quemadmodum duodecim panes propositionis, in mensa jacentes, annui cycli et fructuum terræ typus sunt, ut dictum est cum de tabernaculo ageretur, ac in nono libro describitur; sic et nunc duodecim anni mensium cyclum delineavimus.

noni de cursu astrorum mox sequentis libri intelligentiam multum conferre putat.

ne non singulorum mensium fructus, omnium largitori Deo gratias agentes, ut et David **309** Spiritu sancto movente sic Deum alloquitur: *Benedic coronæ anni benignitatis tuæ*⁵⁶; miro sane modo duodecim anni mensium cyclum coronam anni nuncupans, utpote qui terram desuper pulchritudine coronent, eamque ex elementorum temperatione, quam invisibiles virtutes perficiunt, augeant, et menstruos fructus ejus maturescere faciant. Ideo rursum adjecit: *Et campi tui replebuntur ubertate*⁵⁷; ac rursum: *Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio*⁵⁸; alibi quoque sic habet: *Omnia ad te exspectant, ut des illis escam in tempore*⁵⁹, ac si diceret, singulis temporibus congruenter, nos probe enutritos parans. Alibi autem de perquam necessaria nobis esca, quam æstiva conversio effliccit, et ad tres subsequentes menses elargitur, sic ait: *A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt*⁶⁰; miro item modo in gratiarum actione rerum ordinem servans, ac primo frumentum, secundo vinum, tertio oleum memorans: quemadmodum ex benedictione Dei per rationabiles ordines, angelos scilicet et homines, ad tres æstatis menses ordine parantur. Opus itaque est Christianos omnes non ex transcurso neque perfunctorie divinam Scripturam legere, quemadmodum a principio hortatus sum; sed cum studio et ordine condecenti; ut divina gratia, voluntatem et conatum nostrum excipiens, auxilio nobis sit, ut magnalia Dei cognoscere valeamus. Ipsi gloria in sæcula. Amen. Salvete, Christiani, in Domino.

γένηται, εἰς τὸ δύνασθαι γινώσκειν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ἐρῶνθε, Χριστιανοὶ ἐν Κυρίῳ.

LIBER IX.

De astrorum cursu.

Duodecim mensium cyclus superior est; huic inferior, solis; huic item inferior, lunæ. Id vero Scriptura per candelabri structuram significat, ex ternis hinc inde ad utramque ejus partem positis calamis, qui in circulum procedunt, ita ut alter alteri præcurrat. Et solis quidem circulus duodecim mensium, quotidie una portione præcurrit; ita ut sol triginta diebus unum mensem decurrat, atque sic duodecim mensibus annum perficiat, deficiente tamen, ut dictum est, una portione in singulos dies. Cyclum vero lunæ cyclus solis præcurrit duodecim portionibus ad singulos dies; ita ut luna totum triginta dierum circulum, id est mensem unum, absolvere nequeat. Quod si quis facta comparatione **310** rem considerare voluerit, lunæ cyclus a solis cyclo ad singulos dies duodecim portionibus et aliquot minutis deficit, a cyclo autem omnibus superiore, id est, duodecim mensium, cyclus solis quotidie una portione deficit. Hæc porro invisibiles potestates, cum ordine et ratione, secun-

Α μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ (50), ἐκάστου μηνὸς τοὺς καρποὺς, εὐχαριστοῦντες τῷ πάντων δοτῆρι Θεῷ, καθάπερ καὶ Δαυὶδ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ κινούμενος λέγει ἐν ψαλμῷ πρὸς τὸν Θεὸν οὕτως· *Εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου*. θαυμασίως στέφανον χρηστότητος τὸν κύκλον τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξεῖπων, ὡς στεφανοῦντα μὲν ἄνωθεν τῷ κάλλει τὴν γῆν, αὐξάνοντα δὲ καὶ παταίνοντα διὰ τῆς τῶν στοιχείων κράσεως, ἣν αἱ ἀόρατοι δυνάμεις ἐκτελοῦσι, τοὺς μηνιαίους αὐτῆς καρπούς. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπήγαγε· *Καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πλοῦτος*· καὶ πάλιν, *Ἐτοίμασας τὴν τροφήν αὐτῶν, ὅτι οὕτως ἡ ἐτοιμσία*· καὶ ἐτέρωθι δὲ πάλιν φησὶν οὕτως, *Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον*· ὡσανεὶ, Ἐκάστῳ καιρῷ ἀρμοδίως ἡμᾶς ἐτοιμάζων ἐκτρέφεις. Ἀλλαχοῦ δὲ περὶ τῆς ἀναγκαιότητος ἡμῶν τροφῆς, ἣν ἡ τροπὴ τοῦ θέρους ἀπεργαζομένη, εἰς τοὺς τρεῖς μῆνας ἐφεξῆς δίδωσι, φησὶν οὕτως· *Ἀπὸ καρποῦ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν*· ἐξαισίως πάλιν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ τὴν τάξιν φυλάξας, καὶ πρῶτον μὲν εἰπὼν τὸν σῖτον, δεύτερον τὸν οἶνον, καὶ τρίτον τὸ ἐλαίον· καθάπερ ἐξ εὐλογίας Θεοῦ διὰ τῶν λογικῶν ταγμάτων, ἀγγέλων λέγω καὶ ἀνθρώπων, εἰς τοὺς τρεῖς μῆνας τοῦ θέρους ἐφεξῆς κατεργάζονται. Χρὴ οὖν πάντα Χριστιανὸν μὴ παρέργως μηδ' ὡς ἔτυχε τὴν θείαν Γραφὴν ἀναγινώσκειν, καθὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς παρεκάλεσα· ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ τάξεως τῆς προσηκούσης· ἵνα καὶ ἡ θεία χάρις, τὴν προαίρεσιν ἡμῶν ἀναδεξαμένη, συνεργὸς ἡμῶν Θεοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ἐρῶνθε, Χριστιανοὶ ἐν Κυρίῳ.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Περὶ δρόμου ἀστρων.

(51) Ὁ κύκλος τῶν δεκαδύο μηνῶν ἀνώτερος ὑπάρχων, καὶ τούτου κατώτερος ὁ τοῦ ἡλίου, καὶ τούτου πάλιν κατώτερος ὁ τῆς σελήνης. Σημαίνει δὲ τοῦτο ἡ θεία Γραφή διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς λυχνίας, διὰ τῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν αὐτῆς τριῶν καὶ τριῶν καλαμίσκων κυκλοειδῶν προϊόντων, εἰς τοῦ ἐνὸς προτρέχει. Καὶ τοῦ μὲν ἡλίου καθ' ἡμέραν ὁ τῶν δώδεκα μηνῶν κύκλος προτρέχει μοῖραν μίαν· ὡς εὐρίσκεισθαι τὸν ἥλιον ἐν τριάκοντα ἡμέραις διατρέχοντα τὸν ἕνα μῆνα, καὶ οὕτως ἐν δώδεκα μηνσὶν ἀποτελεῖν τὸν ἐνιαυτόν· ὑστεροῦντα, ὡς εἴρηται, καθ' ἡμέραν μοῖραν μίαν. Τὸν δὲ κύκλον τῆς σελήνης, ἡ τοῦ ἡλίου προτρέχει μοῖρας δώδεκα καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ὡς εὐρίσκεισθαι τὴν σελήνην ἐν τριάκοντα ἡμέραις ὑστεροῦσαν ἀποτελεῖν ὅλον τὸν κύκλον, τουτέστι, μῆνα ἕνα. Εἰ δέ τις ἐξ ἀντιστρόφου βουλευθείη νοεῖν, τοῦ μὲν ἡλίου ὁ τῆς σελήνης κύκλος ὑστερεῖ καθ' ἐκάστην ἡμέραν μοῖρας δεκαδύο καὶ λεπτά τινα· τοῦ δὲ ἀνωτέρου πάντων κύκλου, τουτέστι, τῶν δεκαδύο μηνῶν, ὑστερεῖ ὁ κύκλος τοῦ ἡλίου καθ' ἐκάστην ἡμέραν.

⁵⁶ Psal. Lxiv, 12. ⁵⁷ ibid. ⁵⁸ ibid. 10. ⁵⁹ Psal. ciii, 27. ⁶⁰ Psal. iv, 8.

(50) Duodecim mensium, fructuumque in singulis nasci solitorum schema inferius habes ad tabulam IV addita explicatione.

(51) Hæc in tabula de cursu astrorum explicamus.

ουϊραν μία. Ταῦτα δὲ κινουσιν αἱ ἀόρατοι δυνάμεις, εὐτάκτως καὶ λογικῶς κατὰ βούλησιν Θεοῦ· νόμον τούτο εἰληφότες, καθὰ γέγραπται ἐν τῷ Δαυΐδ· *Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκούσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Καὶ ταύτας κατὰ τὸ μῆκος τῶν τριῶν κύκλων πορείας τῶν δώδεκα οἰκῶν τῶν ἀστέρων καὶ τῶν δύο μεγάλων φωστήρων, ἕκ τε θείας βοηθείας κινούμενοι, ἕκ τε τῶν φαινομένων διὰ τῆς ὄψεως συλλογιζόμενοι, ὡς ἐνῆν ἡμᾶς Χριστιανικῶς εἶπειν, ἐξηγησάμεθα· περὶ δὲ τῆς κατὰ πλάτος τῶν δύο μεγάλων φωστήρων πορείας, μεταβάσεων τε, ἀνόδων τε καὶ καθόδων, συνόδων καὶ πανσελήνων, συνδέσμων τε καὶ ἐκδιαμέτρων δρόμων, παραλλάξεων τε καὶ φάσεων, καὶ ὀμαλῶν κινήσεων καὶ ἀνωμάτων, καὶ βορείου πέρατος καὶ νοτίου, καὶ λοιπῶν ὀνομάτων ὧν βούλονται οἱ ἐκτὸς ὀνομάζειν, ἐν οἷς τὰς ἐκλείψεις τῶν αὐτῶν φωστήρων ψηφίζουσι, τοῖς εἰδόσι καὶ φιλοσοφοῦσι περὶ τὰ τοιαῦτα τὴν ψῆφον παραχωροῦμεν, ψηφίζειν τε καὶ προλέγειν ἐκλείψεις· μηδὲν ἡμεῖς ἐκ τούτου βλαπτόμενοι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συνιστάμενοι. Εἰ γὰρ τὰ τοιαῦτα ὀνόματα, τὰς μεταβάσεις λέγω, καὶ ἀνόδους καὶ καθόδους, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώζονται σχήματι, ἀκαιρος ἢ φιλονεικία. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον δεικνύει ἐσπουδάσαμεν διὰ ταύτης ἡμῶν τῆς πραγματείας, ἢ ὅτι καὶ αὗται αἱ ἐκλείψεις ἀμφοτέρων τῶν φωστήρων συμβαίνουσι τε καὶ ἀρμόζουσιν ἐν τούτῳ τῷ ἡμετέρῳ σχήματι· αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ μηδὲως κινουμένου ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς, ἢ ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολᾶς, μήτε σφαιροειδοῦς ὄντος, ἢ σφαιρῶν πολλῶν· ἀλλὰ τῶν ἀστρῶν καὶ τῶν φωστήρων ἐν τῷ ἀέρι διὰ τῶν λογικῶν δυνάμεων καὶ τὸν ὁρόμον καὶ τὴν τάξιν ἐκτελούντων, καὶ τοῦ σχήματος τῶν δύο οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς σωζομένων, κατὰ τὴν θείαν Γραφήν. Ἐν ᾧ τὰς δύο καταστάσεις, τὴν τε νῦν καὶ τὴν μέλλουσαν, ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐργάσατο· τοὺς κύκλους τούτους, οὓς κατεγράψαμεν, οὐκ οὐρανοῦς σφαιροειδεῖς, συνεχεῖς καὶ ναστοῦς τοῖς σώμασι καὶ διαφανεῖς, κατὰ τὴν ἐξωθεν ληρωδίαν.

Ἐν τῷ β' λόγῳ μεμνήμεθα εἰπόντες, τοὺς ἀγγέλους κινεῖν τοὺς φωστῆρας, καὶ τὰ ἄστρα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὡς πρὸς διακονίαν τῶν ἀνθρώπων τεταγμένους· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ σχῆμα κατεγράψαμεν, ὡς ἐνδέχεται αὐτὸ γραφῇ παραδοῦναι. Ἐχομεν γὰρ μαρτυρίας ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, σημαίνουσας ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ κυκλοφορητικῶς κινουῦνται, ὁ μακάριος Δαυΐδ σημαίνει λέγων· *Εὐλογήσεις τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου· θαυμασίως τὸν κύκλον τῶν 18' μηνῶν στέφανον ἐξεῖπὼν, ὡς στεφανοῦντα τῷ κάλλει ἀνωθεν τὴν γῆν, ὅθεν ἐπήνεγκεν, Καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πλοῦτος. Τῷ γὰρ κύκλῳ καὶ τῇ διαδοχῇ τῶν τροπῶν, οἱ καρποὶ τῆς γῆς αὐξοῦσιν τε καὶ πεπαίνον-*

⁶¹ Psal. cii, 21, 22. ⁶² Psal. lxxiv, 12.

A dum voluntatem Dei movent : hac scilicet accepta lege, ut scriptum est in Davide : Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui facitis voluntatem ejus ⁶¹. *Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

Et hos duodecim domorum totidem astrorum, necnon duorum grandium luminarium cursus, secundum trium cyclorum longitudinem, sive divino moti auxilio, sive ex iis quæ oculis apparent æstimantes, pro virili nostra Christiano more explicavimus. De cursu vero duorum magnorum luminarium secundum latitudinem, deque eorum transitionibus, ascensibus, descensibus, conjunctionibus, pleniluniis, nodis, et diametralibus cursibus, parallaxibus, phasibus, planis motibus, et tortuosis, itemque de boreali et australi termino, aliisque nominibus, queis exteris placet illa vocare, in quibus eorundem luminarium eclipses calculis supputant, nos rerum peritis atque hac de re philosophantibus calculum deferimus, ut supputent et eclipses prænuent. Nihil quippe detrimenti nobis hinc emergit; imo potius hinc nostra nobis ratio constat. Nam si nomina hujusmodi, nempe transitiones, ascensus et descensus et reliqua omnia in nostro schemate servantur, inopportuna sane contentio fuerit. Nihil quippe aliud hoc in nostro opere demonstrare curavimus, quam quod amborum luminarium eclipses concurrant, et nostro quoque schemati convenient; etsi cælum nullatenus ab oriente ad occidentem moveatur, neque sphericum aut multis ex sphaeris compositum sit: sed astra et luminaria in aere, rationabilium virtutum ministerio, cursum et ordinem expleant, ac cælorum duorum terræque figura, secundum divinam Scripturam servetur. Ubi duos status, præsentem scilicet et futurum, ab initio Deus effecit, hos scilicet circulos quos descripsimus; non autem cælos sphericos, continuos, corpore solidos ac pellucidos, secundum exterorum nugacitatem.

Nos dixisse meminimus in secundo libro, angelos, luminaria et astra aliaque omnia movere, utpote ad ministerium hominum deputatos. Hic porro schema delineavimus, **311** quantum describere licet. Nobis quippe testimonia ex Scriptura divina suppeditantur, queis constat rem ita se habere. Nam quod in circulum moveantur beatus David significat dicens: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* ⁶²; miro sane modo duodecim mensium circulum, coronam vocans, eo quod superne terram pulchritudine quasi coronet; quare subjunxit, *Et campi tui replebuntur ubertate*. Nam ex circulo et conversionum successione fructus terræ crescunt et maturescunt. Quin etiam Moyses in typo terræ,

id est, in mensa, in circulum desuper duodecim propositionis panes reposuit, tres nempe ad angulum quemlibet : angulis quidem significans quatuor conversiones, mensium trium singulas; circulo duodecim menses; panibus vero, annuos terre fructus : atque ænigmatice curavit, ut menses superne terram in circulum coronarent. Similiterque duodecim tribus in circuitu tabernaculi disposuit, tres ad orientem, tres ad meridiem, tres ad occidentem, et ad septentrionem totidem : ab oriente incipiens, ad meridiem ascendens, rursus descendens ad occidentem, deinde vero septentrionem percurrens, secundum astrorum motum et terræ positionem.

Hunc porro circulum exteri zodiacum vocant, quem nos secundum illorum hypothesein secundo delineavimus. Alias vero septem stellas, quas planetas vocant, in candelabro Moyses ænigmatice, septem scilicet lucernas, locavit, candelabro ad meridiem reposito; ita ut mensæ colluceret versus aquilonem, hebdomadem dierum indicans : ac per hæc omnia, dies, hebdomadas, menses, conversiones, annum significans : nimirum quotidianis panibus, qui singulis diebus novi apponebantur, dies denotans; septem lucernis, hebdomadem; duodecim panum numero, duodecim menses; quatuor angulis, conversiones; circulo, annum : de quibus in Epistola ad Hebræos divinus Apostolus sic ait : *Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum sacerdotes essent qui offerrent secundum legem munera : qui exemplari et umbræ deserviunt cælestium; sicut responsum est Moysi, cum tabernaculum perfecturus esset. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte* ⁶³. Salomon autem : *Oritur sol, et occidit sol, et in locum suum trahit. Oriens ipse illuc procedit ad meridiem, et circumit circumeundo, et in circulos suos procedit spiritus* ⁶⁴. Hic quoque eadem quæ Moyses et David tradidit; videlicet solem ab oriente ascendere ad meridiem, ac per aquilonem circumeundo, conversiones et magnum anni circulum explere, in aere percurrentem; id enim sibi vult illud, *procedit 312 spiritus*, ac si dicat, in aere. Quod autem ab invisibilibus virtutibus moveantur, id item significat Scriptura divina, his verbis : *Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe : quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* ⁶⁵; id est, in consummatione angeli a tali servitute liberantur, et a ministerio, quod propter homines obeunt : hominibus videlicet immortalibus et immutabilibus effectis, neque tali officio egentibus, ut in Evangeliiis de consummatione loquens Dominus ait : *Nam virtutes cælorum movebuntur* ⁶⁶, virtutes cælorum vocans angelos : illud verò, *movebuntur*, ab ordine et deputatione sua dicit. Aperte igitur angelis, qui et astra et re-

ται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐν μὲν τῷ τύπῳ τῆς γῆς, τοιούτῳ τῇ τραπέζῃ, ἀνωθεν ἔθηκε κύκλῳ τοὺς ἰβ' τῆς προθέσεως ἄρτους κατὰ γωνίαν τρεῖς· σημαίνων μὲν διὰ τῶν γωνιῶν τὰς δ' τροπὰς ἀπὸ μηνῶν γ', διὰ δὲ τοῦ κύκλου τοὺς ἰβ' μῆνας, διὰ δὲ τῶν ἄρτων τοὺς ἐνιαυσίους καρπούς τῆς γῆς, αἰνιγματωδῶς κύκλον τοὺς μῆνας ἐργασάμενος ἀνωθεν στεφανοῦντα τὴν γῆν. Ὁμοίως καὶ τὰς ἰβ' φυλάς κύκλῳ πάλιν τῆς σκηρῆς ἔταξεν, εἰς ἀνατολὰς τρεῖς, καὶ εἰς νότον τρεῖς, καὶ εἰς δυσμὰς τρεῖς, καὶ εἰς βορρᾶν τρεῖς· ἐξ ἀνατολῶν ἀρξάμενος, ἀνιῶν ἐπὶ τὸν νότον· καὶ πάλιν κατιῶν ἐπὶ τὴν δύσιν, εἶτα καὶ τὸ λοιπὸν τὸν βορρᾶν διατρέχων, κατὰ τὴν κίνησιν τῶν ἀστρων καὶ τῆς θέσεως τῆς γῆς.

Τοῦτον δὲ τὸν κύκλον οἱ ἐξωθεν ζωδιακὸν καλοῦσιν ὄνπερ καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν αὐτῶν ὑποθήκην δεῦτερον κατεγράψαμεν. Τοὺς δὲ ἄλλους ἑπτὰ, οὓς καλοῦσι πλανήτας, ἐν τῇ λυχνίᾳ ὁ Μωϋσῆς αἰνιγματωδῶς ἑπτὰ λύχνους ἔθηκε· στήσας αὐτὴν εἰς τὸν νότον, ὥστε φαίνειν τῇ τραπέζῃ ἐπὶ τὸν βορρᾶν, σημαίνων ἅμα δι' αὐτῶν ἑβδομάδα ἡμερῶν διὰ πάντων σημαίνων ἡμέρας, ἑβδομάδας, μῆνας, τροπὰς, ἐνιαυτόν. Διὰ μὲν τῶν ἐφημερινῶν ἄρτων τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν νεαρῶν τιθεμένων ἡμέρας δηλῶν, διὰ δὲ τῶν ἑπτὰ λύχνων, ἑβδομάδα, διὰ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰβ' μῆνας, διὰ δὲ τῶν δ' γωνιῶν, τὰς τροπὰς, διὰ δὲ τοῦ κύκλου, τὸν ἐνιαυτόν· περὶ ὧν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ θεῖος Ἀποστόλος οὕτω φησὶν· *Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς, εὐδ' ἂν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερῶν τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα· οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. Ὅρα γὰρ, φησὶ, ποιήσης πάντα κατὰ τὸν τύπον, τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Ὁ δὲ Σολομῶν Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει. Ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ πορεύεται τὸ πνεῦμα. Καὶ οὗτος τὰ αὐτὰ τῷ Μωϋσῆϊ καὶ τῷ Δαυὶδ, ἐξειπὼν, ὅτι ἀπὸ μὲν ἀνατολῶν, ἀνεισὶν ἐπὶ τὸν νότον, καὶ διὰ τοῦ βορρᾶ κυκλεύων τὰς τροπὰς καὶ τὸν μέγαν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπεργάζεται ἐν τῷ ἀέρι διατρέχων· τοῦτο γὰρ λέγει, Πορεύεται τὸ πνεῦμα, ὡσανεὶ, ἐν τῷ ἀέρι. Ὅτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἀοράτων δυνάμεων κινοῦνται, καὶ τοῦτο σημαίνει ἡ θεία Γραφή, λέγουσα οὕτως· *Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· τοιούτων, ἐν τῇ συντελείᾳ ἐλευθεροῦνται οἱ ἄγγελοι ἀπὸ ταύτης τῆς δουλείας, καὶ τῆς λειτουργίας ἧς ποιῶσι διὰ τοὺς ἀνθρώπους· τῶν ἀνθρώπων, ἀθανάτων καὶ ἀτρέπτων γινομένων, καὶ μηκέτι δεομένων τῶν τοιούτων· καθὰ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος οὕτω περὶ συντελείας λέγει· *Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν***

⁶³ Hebr. viii, 4, 5. ⁶⁴ Eccle. i, 5, 6. ⁶⁵ Rom. viii, 20. ⁶⁶ Matth. xxiv, 19.

σαλευθήσονται, τὰς δυνάμεις τῶν οὐρανῶν τοὺς ἀγγέλους καλῶν· τὸ δὲ, σαλευθήσονται, ἀπὸ τῆς αὐτῶν τάξεως λέγει. Σαφῶς οὖν ἐλευθερουμένων τῶν τῆς τάξεως καὶ τῆς λειτουργίας ταύτης, πίπτειν εἰς γῆν ἔφησε τὰ ἄστρα.

Καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον τό· Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· σαφέστερον δηλοῖ, πάντας αὐτοὺς διὰ τοὺς ἀνθρώπους λειτουργοῦντας καὶ διακονοῦντας νύκτας τε καὶ ἡμέρας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργαζομένους εἰς ἀνάπαυσιν καὶ χρείαν τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε γὰρ τούτων οὐκέτι χρῆζομεν, ἐκεῖνοι τῆς δουλείας ταύτης καὶ τῆς διακονίας ἐλευθεροῦνται ἐξεοῦντες (1) τὰ ἄστρα ἐπὶ τὴν γῆν. Πάλιν τοῦ ἀποστόλου Παύλου πολλοὺς κόπους καὶ θλίψεις καὶ διωγμοὺς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὑπομένοντος, καὶ λοιπὸν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐπηρητημένων κινδύνων καταλιγῶρειν ἀναγκαζομένου, ἡ θεία χάρις δι' ὀπτασιῶν συχνῶν αὐτὸν παρεμβεῖτο, μὴ ἀπειπεῖν, ἀλλ' ἐπιμένειν, καὶ διακονεῖν πρὸς αὐξήσιν καὶ πληθυσμὸν τῆς Ἐκκλησίας. Διηγείται οὖν ἡμῖν αὐτὸς ἐκ τούτων δύο αἰτίας, αἵτινες σημαίνουσιν ἡ μὲν περὶ κόπου, ἡ δὲ περὶ μισθοῦ. Τί γὰρ φησιν; Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων· εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν· ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ· καὶ πάλιν φησὶ· Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ὅτι ἠρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἤκουσεν ἀρόρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλήσαι· διαβόηθη τὰ καθ' ἑαυτὸν ὡς εἰς ἄλλου πρόσωπον διηγούμενος· Οἶδα, φησὶν, ἑμαυτὸν, ὃ Κορίνθιοι, εἰ χρὴ ὄλωσ ἐλθεῖν εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου, παραδόξως πως καὶ ὑπὲρ λόγον ἀρπαγέντα εἰς ὕψος πολὺ, λέγω δὴ, τοῦ διαστήματος τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος, δίμοιρον, ὡς περιλείπεσθαί μοι τοῦ παντὸς ὕψους τοῦ οὐρανοῦ τὸ τρίτον. Καὶ τί τὸ αἴτιον τῆς ἀρπαγῆς ταύτης σὺν Θεῷ λέξω. Ἐπειδὴ αἱ ἀόρατοι δυνάμεις κατὰ τὸ ὕψος τοῦτο ἔνθα ὁ Παῦλος ἠρπάγη διακονοῦσαι τῷ θεῷ προστάγματι διὰ τοὺς ἀνθρώπους κινουσι τὰ ἄστρα ἀκαταπαύστως καὶ ἀνεנדουάστως νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τούτων ἕνεκα καὶ τὸν Παῦλον ἀρπάσας ἀνήγαγεν ἕως ἐκεῖ· δεικνύων αὐτῷ τὴν ἀνένδοτον αὐτῶν λειτουργίαν ἣν διὰ τοὺς ἀνθρώπους ποιοῦσιν· ὡς λογικῶς, καὶ εὐτάκτως, καὶ εὐρύθμως, καὶ σοφῶς μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ σπουδῆς καὶ μερίμνης δουλεύοντες, ἐκτελοῦσι· τρόπον τινὰ τὸν Παῦλον παραμυθούμενος, μὴ ἀπειπεῖν κάμνοντα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐπιμένειν τῇ διακονίᾳ· καθάπερ καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐθεάσατο ποιῶντας! Ὅθεν κατεθάρρησεν εἰπεῖν ὁ Παῦλος καὶ τὴν τούτων τάξιν, Ἀρχὰς λέγων, καὶ Ἐξουσίας, καὶ Δυνάμεις, καὶ Θρόνους, καὶ Κυριότητας. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ ἔργον ἐκτελοῦσιν· οἱ δὲ τοῖς ἐργαζομένοις ἐπιστατοῦσιν· ἕτεροι κατεξουσιάζουσι ταξιαρχοῦντες· καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντες

liqua movent, ab ordine et ministerio hoc suo liberatis, stellas in terram esse lapsuras dicit.

angelorum, τῶν αὐτὰ τὰ ἄστρα καὶ τὰ λοιπὰ κινούντων εἰς γῆν ἔφησε τὰ ἄστρα.

Illud quoque Apostoli dictum : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem accepturi sunt salutis* ⁶⁷ ? manifestius declarat illos omnes hominum causa die nocteque ministerio et officio suo vacare, aliaque omnia obire munia ad hominum requiem et usum spectantia. Nam cum illis non ulterius egebimus, tunc illi ab hac servitute et ministerio liberabuntur, stellas in terram cadere sinentes. Rursus apostolum Paulum labores multos, ærumnas et persecutiones pro Ecclesia perpessum, ac demum ex impendentium periculorum multitudine in animi dejectionem pulsum, divina gratia visionibus frequentibus consolabatur, ne desponderet animum ; sed spe fultus in ministerio ad Ecclesiæ augmentum et propagationem perseveraret. Nobis igitur ille hinc duas causas affert, quarum alia laboris, alia mercedis significationem habet. Quid enim ait ? *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cælum* ⁶⁸ ; et iterum ait : *Et scio hujusmodi hominem, quia raptus est usque ad tertium cælum, et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui* ⁶⁹ ; ubi aperte ea quæ ad se pertinent, quasi de alia persona loquens, effert. Novi, inquit, o Corinthii ; si quidem oporteat ad visiones et revelationes Domini venire, me miro prorsus et rationem exsuperante modo ad multam sublimitatem raptum esse, ad altitudinem scilicet spatii, quod a terra ad firmamentum intercedit ; suntque duæ tertiæ partes, ita ut tertia tantum pars altitudinis cœli residua mihi fuerit. Quæ vero causa raptus hujusmodi fuerit Deo dante narrabo. Quia invisibiles virtutes in altitudine illa, ad quam raptus Paulus fuit, **313** divino jussui parentes, hominum causa sine requie et incunctanter nocte dieque astra movent ; ideo raptum Paulum eo usque deduxit, ut ipsi indesinens illorum ministerium, quod hominum causa obeunt, ostenderet : quam rationabiliter nimirum, concinne, pulchre et sapienter cum labore, studio et sollicitudine multa ministrando, illud expleant, ut sic Paulum quodammodo consolaretur, ne pro Ecclesia laborando desponderet animum ; sed (quod angelos præstare videbat), in ministerio perseveraret. Unde eorum ordinem Paulus enarrare est ausus, Principatus memorans, Potestates, Virtutes, Thronos et Dominationes. Siquidem ex illis alii opus perficiunt ; alii operantibus præsent ; alii ordinum principes potestatem obtinent : ac, ut summam dicam, omnes pariter ingemiscentes et con-

⁶⁷ Hebr. iii, 14. ⁶⁸ II Cor. xii, 2. ⁶⁹ Ibid. 3.

(1) Sic. Forte ἐξωθοῦχτες.

dolentes magna sollicitudine, cura et rationabili ordine, opus perficiunt, omnes cupidi obtinendæ liberationis ab ea, quam propter homines gerunt, servitute.

De raptu autem in paradysum, iterum, Deo juvante, verba faciam. Quia post exitum ex corpore animæ justorum, qui digni habiti sunt ut in regnum cœlorum ingrediantur, in paradiso deponuntur (ut latronis, qui una cum Christo crucifixus est, exemplo edocemur), usque ad resurrectionem; ac in præstanti et honorabili loco, ab invisibilibus virtutibus cum hymnis et cum nullo non honore servantur; illuc deducto Paulo, laborum præmia et certaminum coronas consolationis causa ex parte tantum ostendit; unde res illas perfecte narrare non potuit: imo potius tales esse dixit, ut enarrari et adiri non possent; etiamsi hoc scribere ausus sit, nempe sibi, utpote qui cursum ministerii compleverit, et fidem servaverit, repositam a Domino esse coronam justitiæ: neque solummodo sibi, sed etiam omnibus sui similibus. Et hæc quidem de visionibus dicta sunt.

Hic porro notandum est stellas omnes infra firmamentum esse, sub duabus illis tertiis partibus altitudinis cœli motum et circumvectionem habentes, ministerio scilicet et opera invisibilium virtutum. Hinc vero docemur angelos supra stellas non ascendere. Nam si omnes sunt administratorii spiritus, ad ministerium missi propter eos qui hereditatem accepturi sunt salutis⁷⁰: si quis huic opinioni adversetur, angeli superius ascendenti ministerium indicet: quod si indicare non valeat, non nobis, sed Scripturæ divinæ obtemperet. Fieri enim nequit ut is, qui mortalis, aut corruptibilis, aut mutabilis est, supra stellas incedat, nisi prius ex resurrectione **314** mortuorum, incorruptibilitatem, immortalitatem et immutabilitatem a Deo accipiamus: similiterque nec angeli, nobiscum a servitute liberati, stellisque in terram projectis, nisi prius et ipsi immutabilitatem et libertatem referant; alias non ascendimus superius, firmamentum non findimus, in regnum cœlorum ingredientes: id enim indicat Apostolus dicens: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*⁷¹; ac si per carnem diceret, mortalitatem, per sanguinem vero, mutationem. Ait itaque non posse mortalem aut mutabilem quempiam regnum cœlorum possidere. Tandem subjungit: *Neque corruptio incorruptionem possidet*⁷²; rursum hoc adjecit, declarans nihil corrupti posse illo ingredi: damnum quippe potius, quam utilitatem inde caperet. Quemadmodum enim nos procul positi, ac discum solis considerantes, hac in re perseverare non possumus, damnum potius ac cæcitatem hinc referentes, quam utilitatem; ita de quovis mortali, aut muta-

δοσίως συστενάζοντες καὶ συνωδίνοντες, μετὰ πολλῆς φροντίδος καὶ μερίμνης καὶ τάξεως λογικῆς τὸ ἔργον ἐκτελοῦσιν· ἐπιθυμοῦντες πάντες ὁμοῦ ἐλευθερίας τυχεῖν, ἧς ποιῶσι δουλείας διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Περὶ δὲ τῆς ἀρπαγῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ, πάλιν, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συνεργοῦντος, λέξω. Ἐπειδὴ περ μετὰ τὴν ἐξοδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων, τῶν ἀξιουμένων εἰσιέναι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐν τῷ παραδείσῳ ἀποτίθενται, ὡς ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ληστὴν τὸν τῷ Κυρίῳ συσταυρωθέντα διδασκόμεθα, ἄχρι τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐν ἐξαιρέτῳ καὶ τιμίῳ χωρίῳ ὑπὸ τῶν ἀοράτων δυνάμεων διατηρούμεναι μετὰ ὕμνων καὶ πάσης τιμῆς· ἐκεῖ πάλιν ἀρπάσας τὸν Παῦλον, δείκνυσιν αὐτῷ τέως μερικῶς παραμυθούμενος τὰ τῶν κόπων ἔπαθλα καὶ τῶν ἀγῶνων τοὺς στεφάνους· ὅθεν διηγήσασθαι τελείως τὰ πράγματα οὐκ ἠδυνήθη, εἰπὼν μᾶλλον ἄρρητα αὐτὰ τυγχάνειν καὶ ἀνέφικτα· συγγράφαι δὲ καταθαρόντας, ὡς τὸν δρόμον τῆς διακονίας πληρώσαντι, καὶ τὴν πίστιν τηρήσαντι, ἀποκεῖσθαι αὐτῷ στέφανον δικαιοσύνης παρὰ τοῦ Κυρίου· οὐ μόνον δὲ αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὀπτασιῶν εἶπομεν.

Ἐπισημαντέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἄστρα πάντα κάτωθεν εἰσι τοῦ στερεώματος, ὑπὸ τὸ δίμοιρον τοῦ οὐρανοῦ ὕψους κινούμενα καὶ περιστρεφόμενα ὑπὸ τῆς λειτουργίας καὶ τάξεως τῶν ἀοράτων δυνάμεων. Καὶ ἐκ τούτου διδασκόμεθα ἐπέκεινα τῶν ἄστρον ἄγγελον μὴ ὑπερβαίνειν. Εἰ γὰρ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ὁ ἀντιλέγων εἰπάτω καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ὑπερβαίνοντος ἀγγέλου· εἰ δὲ μὴ εὐπορεῖ δεῖξαι, πειθέσθω μᾶλλον μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ θεῇ Γραφῇ. Ἀδύνατον γὰρ θνητὸν εἶναι ὄντα, ἢ φθαρτὸν, ἢ τρεπτὸν, ἐπέκεινα τῶν ἄστρον βαίνειν, εἰ μὴ λάθωμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀφθαρσίαν, καὶ ἀθανασίαν, καὶ ἀτρεπτότητα ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· ὁμοίως καὶ ἄγγελοι μεθ' ἡμῶν ἐλευθερούμενοι τῆς δουλείας, καὶ ρίπτοντες τὰ ἄστρα ἐπὶ τὴν γῆν, εἰ μὴ κομίζονται καὶ αὐτοὶ τὴν ἀτρεπτότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, οὐ βαίνομεν ἐπέκεινα, καὶ τέμνομεν τὸ στερέωμα, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὁ Ἀπόστολος λέγων, *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομεῖν οὐ δύναται*· ἵνα εἴπῃ διὰ τοῦ, σὰρξ, θνητότης, καὶ διὰ τοῦ αἵματος, τροπῆ. Ἀδύνατον οὖν εἶπε θνητὸν ἢ τρεπτὸν ὄντα κληρονομεῖν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Ἀμέλει· ἐπιφέρει, *Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ*· πάλιν καὶ τοῦτο προσέθηκε, δηλῶν ὡς οὐδὲ φθαρτὸν τι δύναται ἐκεῖ ἀνιέναι· βλάπτεται γὰρ, ἢ περ ὠφελεῖται. Ὡς περ γὰρ ἡμεῖς μακρόθεν ὄντες καὶ προσέχοντες τυχόν τῷ δίσκῳ τοῦ ἡλίου, διαμείναι οὐκ ἰσχύομεν, βλαπτόμενοι μᾶλλον καὶ τυφλούμενοι, ἢ περ ὠφελούμενοι· οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ θνητὸς, ἢ ὁ εἶναι τρεπτὸς ὢν, ἢ φθαρτὸς, ὑπερβῆναι τοὺς ὄρους ζητῶν καὶ προσεγγίσει αὐτῇ τῇ ὁδῷ τῆς

⁷⁰ Hebr. i, 14. ⁷¹ I Cor. xv, 50. ⁷² ibid.

βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἔτι μακρόθεν αὐτῆς ὦν. **A** Καθάπερ οὖν καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἀφθαρτος τῷ σώματι καὶ ἀθάνατος γενόμενος, καὶ κατὰ ψυχὴν ἀτρεπτος, τότε ὑπερέβη τὰς οὐρανίους δυνάμεις, καὶ τῷ στερεώματι προσεγγίσας, ὡς κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, καθὰ γέγραπται, ἔτεμε τοῦτο, εἰσελθὼν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καθὰ καὶ ὁ Παῦλος διηγείται λέγων, αὐτὸν ἀναθεβηκέναι ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ τὰ λοιπά· οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ ἄγγελοι ταῦτα κομιζόμενοι εἰσερχόμεθα. Πάλιν τὰ δύο ξύλα τὰ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, αἰνιγματωδῶς τὴν νῦν κατάστασιν καὶ τὴν μέλλουσαν προσημαίνουσι· καὶ τὸ μὲν ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, τύπος ἐστὶ τοῦτου τοῦ κόσμου τοῦ θνητοῦ καὶ τρεπτοῦ, ὡς ἔχοντος αὐτοῦ ἡδέα καὶ λυπηρά, καὶ παιδευτηρίου τυγχάνοντος. **B** Ὡςπερ οὖν καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐπαιδεύθη ἐν αὐτῷ τῷ ξύλῳ τό τε καλὸν καὶ τὸ κακόν· τὸ δὲ ξύλον τῆς ζωῆς τύπος ἐστὶ τοῦ μέλλοντος οὐρανίου κόσμου, ἐν ᾧ ζωὴ καὶ μακαριότης κρατεῖ· τὸ γὰρ εἰπεῖν, *Μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς*, ἐσήμανε τὸ ὕψος τοῦ ξύλου, δι' αὐτοῦ δὲ τὰς ἄνω μονάς. Ὡςπερ οὖν ἔταξε τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, οὕτως ἔταξε τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς φωστῆρας τοὺς στρεφομένους περὶ τὸ ὕψος τοῦ στερεώματος, ἐνθα ἐστὶ καὶ ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· σημαίνει βουλόμενος ἀθάτους εἶναι τέως τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἄνω μονάς. Ἐν τῷ πάθει τοίνυν τῷ ἑαυτοῦ ὁ Δεσπότης Χριστὸς συνεισηνεγκε τὴν τοῦ ληστοῦ ψυχὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, παύσας τὴν φυλακὴν τῶν χερουβὶμ καὶ τῆς φλογίνης ῥομφαίας τῆς στρεφομένης· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ἀναλήψεως παρελθὼν, τὴν πληθύν τῶν ἀοράτων δυνάμεων καὶ τοὺς φωστῆρας καὶ αὐτὸ τὸ στερέωμα τεμῶν, εἰσελήλυθεν εἰς τὴν βασιλείαν, ἐνθα ἀθανασία καὶ ἀτρεπτότης καὶ μακαριότης κρατεῖ. Ἐν τῇ οὖν συντελείᾳ παυομένων τῶν ἀγγέλων τοῦ περιστρέφειν τοὺς φωστῆρας καὶ πιπτόντων τῶν ἄστρον, οὐκ ἔτι τὰ χερουβὶμ καὶ ἡ φλογίνη ῥομφαία διαιροῦσα κωλύει τοὺς ἀνθρώπους βαίνειν ἐν τῇ ὄντως ζωῇ, ἀλλὰ μετάρσιοι γενόμενοι οἱ δίκαιοι, καὶ τὴν πρόσφατον ὁδὸν ὁδεύοντες, καὶ τέμνοντες τὸ στερέωμα σὺν τῷ Δεσπότη Χριστῷ, τὴν βασιλείαν τῆς ζωῆς κληρονομήσουσιν. Ἀξίωσον καὶ ἡμᾶς **D** σὺν τοῖς δικαίοις σου ταύτης τῆς ζωῆς καὶ τῆς κληρονομίας, ὁ ἔχων οἰκτιρμούς καὶ μέγα ἔλεος. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ.

Χρήσεις Πατέρων.

Τινὲς τῶν φιλονεικεῖν εἰωθότων, ἀναγνόντες τὴν βίβλον, καὶ μὴ εὐποροῦντες ἀντοφθαλμεῖν πρὸς τὴν τοσαύτην μαρτυρίαν τὴν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν παρ' ἡμῶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ γενομένην, τοιάδε πρὸς ἡμᾶς ἔφασαν, ὅτι· Ὑμεῖς καὶ οἱ ὑμέτεροι Πατέρες ἄλλως πως κατὰ τὸ ὑμῖν συμβαλλόμενον ἐρμηνεύετε

¹³ Hebr. 1, 4. ⁷⁶ Gen. III, 22.

bili aut corruptibili cogitandum, qui terminos transgredi, ac viam ad regnum cœlorum ducentem adire quærat; quandoquidem illa procul positus est. Quemadmodum igitur Dominus Christus, resurgens ex mortuis, incorruptibilis corpore et immortalis factus, atque secundum animam immutabilis, tunc cœlestes virtutes transcendit, atque eum ad firmamentum appropinquasset, utpote melior angelis factus, sicut scriptum est ⁷³, illud discidit, ingressusque est in regnum cœlorum, ut Paulus enarrat dicens ipsum ascendisse supra omnem principatum, etc., eodem prorsus modo nos et angeli quoque, hæc nobiscum referentes, eo ingrediemur. Rursum duo ligna in medio paradisi, cum præsentem, tum futurum statum ænigmatice præsignificant: ac lignum quidem scientiæ boni et mali, figura est hujus mundi, mortalis ac mutabilis, utpote qui et jucundis et tristibus temperetur, ac ceu gymnasium sit. Quo pacto et Adam, isto ligno eruditus et institutus fuit, ac bonum malumque edidit; lignum autem vitæ typus est futuri cœlestis mundi, in quo vita et beatitudo obtinet; nam dictum illud: *Ne forte extendat manum, et accipiat de ligno vitæ* ⁷⁴, ligni sublimitatem denotat, ac per eam supernas mansiones. Quemadmodum igitur cherubim constituit, atque flammeum gladium versatilem ad viam ligni vitæ custodiendam deputavit; ita et angelos deputavit et luminaria, quæ circa firmamenti sublimitatem vertuntur: ubi est via ad regnum cœlorum deducens. Cum significare vellet Dominus Christus supernas mansiones hactenus hominibus inaccessible **315** fuisse, in passione sua latronis animam secum tulit in paradysum, laxata cherubimorum ac flammei gladii versatilis custodia: post resurrectionem vero, ad assumptionem accedens, invisibilium virtutum multitudinem, luminaria ipsumque firmamentum discidens, ingressus est in regnum, ubi immortalitas, immutabilitas et beatitudo obtinet. In consummatione igitur, cum angeli luminaria circumvolvendi finem facient, ac cum astra cadent, cherubini et flammeus gladius non ultra cohibebunt homines, quin in veram vitam introeant; verum justis, sublimes effecti, atque in nova illa visa incedentes, et firmamentum cum **D** Domino Christo findentes, regnum vitæ in hæreditatem accipient. Dignare ut nos quoque cum justis tuis hanc vitam et hæreditatem obtineamus, qui miseratione et misericordia magna præditus es. Amen.

LIBER X.

Loca Patrum.

Quidam ex iis qui contentionis studiosi sunt, hoc perlecto libro, cum tot tantaque divinarum Scripturarum testimonia obtueri ipsisque obsistere non valerent, sic me compellabant: Sane vos et Patres vestri abs re talem divinarum Scripturarum interpretationem, quæ vestræ opinioni favcat,

concinastis : nihil quippe in ea fertur hujusmodi de schematibus et figuris mundi, ut vos dicitis ; sed Patres nostri, qui verum haud dubie divinæ Scripturæ scopum agnovere, in expositionibus suis nihil simile nobis tradiderunt, cum Scriptura dicat : *Posuit Deus in Ecclesia primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores* ⁷⁵ ; apostolos quidem et prophetas secundum vestram interpretationem attingere videmini : doctores autem, qui verum Scripturarum scopum exposuerunt, nullatenus afferitis ; sed peregrinam viam iniistis, hactenus nemini, præterquam vobis et æsclis vestris, notam. Qua de causa necessitate coacti sumus eorum contendendi studium omnibus palam facere ; ideo testimonia Patrum, quos illi sive obtentu quodam, sive sincere in medium afferunt, hoc in libro congeremus ; ut sua ipsi auctoritate contententur, utque comprobetur lucubrationem nostram testimoniis omnium apostolorum, prophetarum et doctorum pulchre constare. In medium vero primus prodeat magnus ille Athanasius, qui eadem nobiscum prædicat.

Athanasii ex Epistolis festalibus loca quæ affert Cosmas jam edidimus inter Opera præsulis Alexandrini. Vide hujusce Patrologiæ tom. XXVI, col. 1431.

316-319 Animadvertite mihi, quæso, quomodo magnus hic doctor circa figuram mundi nobiscum consonet, cum videlicet regnum cælorum, magnum et cœleste cœnaculum, quod omni creaturæ sufficiat, appellat : in eoque præcursorem pro nobis ingressum Dominum Christum prædicat, ac nos cum eo in secundo adventu ingressuros clamat, atque illud : *Intra in gaudium Domini tui* ⁷⁶, de cœnaculo illo, id est de cœlo cœli, sive de regno cælorum, explicat : aitque illud a constitutione mundi hominibus a Deo præparatum fuisse, atque tabernaculum a Moyse structum figuram esse cælorum. Dicant contentiosi illi, qui magnus ille doctor non nobiscum consentiat, et qui extraneam ab ecclesiastica viam ingrediantur ! Apage vanam illorum sollicitudinem. Huic Gregorium Nazianzenum subjungamus, qui licet magnis eorum præconiis celebretur, eadem ipsa quæ Athanasius nobis deprædicat.

Gregorii Nazianzeni ex sermone de Paschate.

Sed immolemus Deo hostiam laudis in superno altari, primum velum transeamus, ad secundum accedamus, in Sancta sanctorum penetremus. Qui ergo non manifestum fuerit nos non in peregrina ac ecclesiasticæ extranea via incedere ? Pudore ergo afficiantur illi contentiosi homines, Ecclesiæ consensum cernentes, neque nos indigne ferant : duram enim est illis contra stimulos calcitrare. At tertium post illum in medium producamus, ipsi Gregorio æqualem, Theophilum videlicet, episcopum Alexandrinum, qui et ipse sententiæ nostræ, imo potius veritati, testimonium perhibet.

τὴν θείαν Γραφήν· οὐ γάρ τι τοιοῦτον φέρεται παρ' αὐτῆ περὶ σχημάτων καὶ τύπων, καθὼς ὑμεῖς φατέ· ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι, Πατέρες, οἱ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς ἀκριβῶς ὀφείλοντες εἰδέναι, ἐξηγησάμενοι οὐδὲν τοιοῦτον ἡμῖν παρέδοσαν· τῆς Γραφῆς λεγούσης· Ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους· τῶν μὲν ἀποστόλων, καὶ προφητῶν δοκεῖτε κατὰ τὴν ὑμετέραν ἐρμηνείαν ἐφάπτεσθαι· τῶν δὲ διδασκάλων. τῶν καὶ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς ἐξηγησάμενων, οὐδ' ὅλως ἐφάπτεσθε, ἀλλὰ ξένην ὁδὸν ὀδεύετε, μὴ μηδενὶ ἐγνωσμένην, εἰ μὴ γε ὑμῖν καὶ τοῖς καθ' ὑμᾶς. Τούτου οὖν ἕνεκα ἠναγκάστημεν πάλιν ἐκδηλῶν αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν πᾶσι καταστῆσαι, παραθέμενοι ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ μαρτυρίας Πατέρων, τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ καταγγελλομένων· ἵν' οἴκοθεν ἔχωσι τὸν ἔλεγχον, ὡς καλῶς καὶ μεμαρτυρημένως παρὰ πάντων ἀποστόλων τε, καὶ προφητῶν, καὶ διδασκάλων, κεῖσθαι τὴν ἡμετέραν Γραφήν. Παρίτω δὲ εἰς μέσον πρῶτος ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τὰ αὐτὰ ἡμῖν κηρύττων.

Κατανόει τὸν μέγαν τοῦτον διδάσκαλον πῶς πᾶν τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου σὺν τῷ δόγματι, ὁμοίως ἡμῖν συνεχῶς καταλέγει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀνάγαιον μέγα καὶ ὑπερκόσμιον, διαρκοῦν τῇ κτίσει εἰπῶν, καὶ πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον ἐν αὐτῷ τὸν Δεσπότην Χριστὸν κηρύττει, καὶ ἡμᾶς συνεισέρχασθαι αὐτῷ ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ βοᾷ. Καὶ τὸ, *Ἐἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου*, εἰς αὐτὸ τὸ ἀνάγαιον λέγει, τουτέστι, τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, ἦτοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ ὅτι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἠτοίμασται τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τύπος ἐστὶν ἡ κατὰ Μωσῆν σκηνὴ τῶν οὐρανῶν. Εἰπάτωσαν οἱ φιλονεικοί, πῶς οὐ συμφωνεῖ ἡμῖν ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος ; ἢ πῶς ξένην ὁδὸν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐβαδίσσαμεν ; Ἀπαγε τῆς τούτων ματαιοπονίας ! Καὶ προσθήσωμεν τούτῳ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζοῦ, τὸν ὑπ' αὐτῶν μάλιστα διαδοῦμενον, τὰ αὐτὰ τῷ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἡμῖν ἐξαγγέλλοντα.

Γρηγορίου Ναζιανζοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Πάσχα.

Ἀλλὰ θύσωμεν τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, ἐπὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον, μετὰ τῆς ἄνω χοροστασίας, διασχῶμεν τὸ πρῶτον καταπέτασμα, τῷ δευτέρῳ προσέλθωμεν, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων παρακύψωμεν. Πῶς οὖν οὐ πρόδηλον ὅτι οὐ ξένην ὁδὸν ἢ ἀλλοτρίαν ἐβαδίσσαμεν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ; Ἀσχυνέσθωσαν οὖν οἱ φιλονεικοί, τὴν συμφωνίαν τῆς Ἐκκλησίας ὀρῶντες, καὶ μὴ δυσπετεῖτζωσαν εἰς ἡμᾶς· σκληρὸν γὰρ αὐτοῖς πρὸς κέντρα λακτίζειν. Ἀλλὰ καὶ τὸν τρίτον παράγωμεν μετὰ τοῦτον γεγονότα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τὸν τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπον Θεόφιλον, καὶ αὐτὸν μαρτυροῦντα τοῖς ἡμετέροις, μᾶλλον δὲ τῇ ἀληθείᾳ.

⁷⁵ 1 Cor. xi, 28. ⁷⁶ Matth. xxv, 21.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρέως ἐκ τῆς πρώτης ἑορτα- A 320 *Theophili Alexandrini ex prima Epistola*
 στικῆς. *festali.*

Ἵνα τῶν γῆινων ἄνω γενόμενοι πράξεων, εἰς τὸν ὑψηλὴν τῆς ἀρετῆς οἶκον, καθάπερ οἱ μαθηταί, φάγωμεν ἐν τῷ ἀναγαίῳ τὸ πάσχα, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τυθέντα Χριστὸν, ὅλον αὐτὸν ὡς ζωὴν ἐσθιόντες.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑορταστικῆς.

Ἵνα πάλιν τὸ παραπέτασμα τῆς λέξεως ἀναστειλάντες, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, τὴν διαβατήριον τοῦ θεοῦ Πάσχα πανήγυριν κατοπτρίσωμεν, βρωῶντες τῷ Ἰησοῦ· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Ὅτε καὶ μαθόντες παρ' αὐτοῦ ἐν ἀναγαίῳ δεῖν ἐπιτελεῖν τοῦτο· ἀναγαίῳ δὲ δευτέρων πραγμάτων· ἐγένοντο εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, δρομαῖοι τῇ γνώμῃ βαδίζοντες, ἐνθα ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν B εἰσῆλθε· καὶ τοῦ κατὰ τὸν τύπον ἀρχιερέως πέπαυκε τὴν χρεῖαν, ἡμῖν αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐμφανισθεὶς τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. Τίτε μὲν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῆρχετο εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἔξω τοῦ λαοῦ μένοντος, διὰ τὸ μικρὸν τῆς δυνάμεως· ὁ δὲ Σωτὴρ ἐπιθάς, ἄδειαν ταῖς βουλομένοις δέδωκεν.

Ὅρα καὶ τοῦτον σύμφωνον ἡμῖν ὄντα, ἀνάγαιον οἶκον λέγοντα· Ἐνθα ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν, οὗ τύπος ἦν ὁ κατὰ τὴν σκηνὴν Μωϋσέως ἀρχιερεὺς, ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ταῖς βουλομένοις ἄδειαν δέδωκεν εἰσελθεῖν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, τουτέστιν, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Λεγέτωσαν οἱ τῆς μερίδος τῶν C ἀποσχιστῶν πρὸς ταῦτα· Πῶς ξένην ὁδὸν ἐβαδίσσαμεν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν; Πῶς οὐκ αἰδοῦνται τῶν ἰδίων Πατέρων τοὺς λόγους; Ἀλλὰ τούτων ὡς αἰρετικῶν ὄντων καταψεύδοντες. Καὶ τοῦτον δὲ παραδραμόντες ἐπὶ τὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ συμμύστην τὸν τῆς Γαβάλων ἐπίσκοπον Σευηριανὸν, τέταρτον μετέλθωμεν, μάρτυρα σχεδὸν πάσῃ τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφῇ.

Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων, ἐκ πρώτου λόγου τῆς Ἑξαημέρου.

Τῇ γὰρ πρώτη ἡμέρᾳ ἐποίησε τὰς ὕλας τῶν κτισμάτων· ταῖς δὲ ἄλλαις ἡμέραις τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν κτισμάτων· οἷόν τι λέγω· Ἐποίησε τὸν οὐρανὸν μὴ ὄντα· οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν D ὑπεράνω· οὗτος γὰρ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐγένετο. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν τὸν ἀνώτερον· Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ· καὶ ὑπεράνω δὲ ἐστὶ τοῦτου, καὶ ὡς ἐν οἴκῳ διωρόφῳ μεσολαβεῖται τῆς γῆς μέσον. Οὕτως ὡς ἐνα οἶκον κτίσας ὁ Θεὸς τὸν κόσμον μέτην στέγην ἔθηκε τὸν οὐρανὸν τοῦτον, καὶ ὑπεράνω τὰ ὕδατα. Διὰ τοῦτο Δαυὶδ λέγει· Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ. Ἐποίησεν οὖν τὸν οὐρανὸν μὴ ὄντα, τὴν γῆν μὴ οὔσαν, τὰς ἀβύσσους μὴ οὔσας, ἀνέμους, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ· πάντων τῶν γενομένων τὰς ὕλας ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ὅτι γέγραπται μὲν, ὅτι ἐποίησε

Ut terrenis operibus superiores effecti, in sublimi virtutis domo, quemadmodum discipuli in cœnaculo, pascha comedamus, nobiscum habentes Christum qui pro nobis immolatus est, ipsumque totum, utpote vitam, comedentes.

Ejusdem ex eadem Epistola festali.

Ut iterum dictionis velamen retrahentes, revelata facie, transitoriam divini Paschatis celebritatem intueamur, ad Jesum clamantes: *Ubi vis paremus tibi comedere pascha*⁷⁷? Quando discipuli, cum ab eo audissent in cœnaculo celebrandum illud esse, in cœnaculo scilicet secundarum rerum, in Sancta sanctorum concitato mentis animique cursu properantes se contulerunt; quo item Christus ipse pro nobis ingressus est, atque ejus, qui in figura summi sacerdotis munus gerebat, usum abrogavit, æterna pro nobis redemptione inventa, ac pro nobis vultui Dei se sistens. Tunc quidem semel in anno solus summus sacerdos in Sancta sanctorum ingrediebatur, populo foris manente, scilicet ob potestatis tenuitatem: Salvator autem ingressus, liberam eique volenti intrandi facultatem dedit.

Viden' illum etiam nobiscum consonare, dum cœnaculum domum esse ait; quo Dominus Christus præcursor pro nobis ingressus est (cujus typus erat summus ille sacerdos in tabernaculo Moysis), ut appareret ante faciem Dei: atque volenti cuilibet liberam concessit in Sancta sanctorum, sive in regnum cœlorum, intrandi facultatem. Ad hæc respondeant qui stant a partibus sequestratorum: Qua ratione viam ecclesiasticæ peregrinam inimus? Qui non Patrum suorum dicta revereantur? Sed ipsi potius illos ut hæreticos falso traducunt. Verum, hoc dimisso, ad alium ipsi æqualem et symmystam Gabalorum scilicet episcopum Severianum, quartum numero transeamus, qui sane pro totius libri nostri teste haberi potest.

Severiani episcopi Gabalorum, ex primo libro in Hexaemeron.

Nam prima die opificiorum materiam effecit, aliis vero diebus, creaturarum formam et ornatum; scilicet fecit cœlum cum non antea exsisteret; non hoc cœlum quod videmus, sed quod superius illo est: **321** hoc quippe secunda die factum est. Fecit Deus cœlum superius: *Cœlum cœli Domino*⁷⁸; quod hoc visibili superius est, et quasi in domo duplicis contignationis inter illud et terram, aliud cœlum intermedium est. Ea ratione mundum quasi domum unam creans Deus, hoc cœlum quasi medium tectum, et supra illud aquas, posuit. Ideo ait David: *Qui tegit aquis superiora ejus*⁷⁹. Fecit itaque cœlum, quod non antea exsistebat; terram, quæ prius non erat; abyssos quoque, quæ non ante fuerant, ventos, aerem, ignem, aquam: opificiorum vero omnium materiam prima die fecit. Verum dicet quispiam

⁷⁷ Matth. xxvi, 17. ⁷⁸ Psal. cxiii, 6. ⁷⁹ Psal. ciii, 5.

scriptum esse, Deum fecisse cælum et terram; de aquis vero, igne et aere scriptum non fuisse. Primo itaque, fratres, cum dixit cælum et terram facta esse, ex continentibus ea quæ continentur indicavit. *Et paucis interpositis*: Deinde aer quando factus sit auli: *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*⁸⁰. Spiritum vero, non sanctum illum hic indicat, nam quod increatum est cum creaturis non connumeratur; sed aeris motum vocat spiritum. *Dixit Deus, Fiat lux*⁸¹; et facta est ignis natura. *Ac rursus*: Sed animas quidem nostras corpore munivit; angelos vero, incorporeos effecit. Quemadmodum igitur in animabus et in angelis, ita et in igne videre est, ignem superne sine materia, ignem inferne cum materia; nam supernus ignis inferni cognatus est, sicut et animæ nostræ angelis congeneres sunt. Quomodo? quia et illæ et isti spiritus sunt. *Ac rursus*: Omnia itaque facta sunt, ignis, abyssus, ventus, quatuor elementa: terra, ignis, aqua et aer; Moyses enim quæ in recensione prætermisit, quasi rem miram in uno complectitur dicens: *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt*⁸². Ut autem de corpore loquens, non omnia membra recensuit: sic neque de creatione agens, partes omnes enumeravit, etiamsi omnia una cum mundo confecta sint. Quod si in mundo ignis non esset, nequaquam hodie ex petra et ex lignis excuteretur: nam lignum obtritum ignem generat; si vero ipsum natura non habeat, quomodo generabit?

Ejusdem, ex secundo sermone.

Secunda die dixit Deus: *Fiat firmamentum in medio aquarum; et erit dividens inter medium aquarum et aquarum*⁸³. Fecit hoc cælum, non superius illud, sed id quod videtur: ex aquis quasi glaciem compingens. Rem autem tibi ob oculos ponere tentabo: multa enim ipsa visus experientia melius quam verbo **322** traduntur. Hæc aqua, ut ita dicam, terram quinque cubitorum altitudinem inundabat. Deinde dixit Deus: *Fiat firmamentum in medio aquarum*: et sic postea in medio aquarum crystallina compactio facta est, quæ dimidium aquarum superne positum levius effecit, dimidium vero aliud, inferius reliquit, quemadmodum scriptum est: *Fiat firmamentum in medio aquarum, et erit dividens inter medium aquarum et aquarum*⁸⁴. Quare firmamentum vocat illud? Quia ex aquis tenuioribus et solutioribus ipsum compinxit et firmavit. Quamobrem ait David: *Laudate eum in firmamento virtutis ejus*⁸⁵; utique alio utar exemplo, quemadmodum fumus, quando ex lignis et igne prodit, tenuior et rarefactior est; ubi autem in altum pervenit, in nubis densitatem compingitur, sic aquarum naturam rarefactam, cum extulisset Deus, superne compinxit. Quod autem id exemplum germanum et verum sit, testificatur Isaias dicens: *Quia cælum sicut fumus firmatum est*⁸⁶. Cælum itaque in medio aquarum

τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· περὶ δὲ ὑδάτων καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος οὐ γέγραπται. Πρῶτον μὲν οὖν, ἀδελφοί, εἰπὼν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν γεγενῆσθαι, ἐκ τῶν περιεχόντων τὰ περιεχόμενα ἠρμήνευσε. Καὶ μεθ' ἕτερα· Εἶτα ὁ ἀὴρ πότε ἐγένετο, ἄκουε· Καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων. Τὸ πνεῦμα δὲ οὐ τὸ ἅγιον λέγει ἐνταῦθα· οὐ γὰρ τῆ κτίσει συναριθμεῖται τὸ ἄκτιστον· ἀλλὰ πνεῦμα καλεῖ τὴν τοῦ ἀέρος κίνησιν. Εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο τοῦ πυρὸς ἡ φύσις. Καὶ πάλιν· Ἀλλὰ τὰς μὲν ψυχὰς ἡμῶν τῷ σώματι περιέφραξε· τοὺς δὲ ἀγγέλους ἀσωμάτων ἐποίησεν. Ὡς περὶ οὖν ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ πῦρ τὸ ἄνω ἄνευ ὕλης, τὸ πῦρ τὸ κάτω μετὰ ὕλης· τὸ γὰρ ἄνω πῦρ, συγγενὲς τοῦ κάτω ἐστὶν, ὡς περὶ καὶ αἱ ψυχὰς ἡμῶν συγγενεῖς εἰσι τῶν ἀγγέλων. Πῶς; καθότι κάκειναι πνεῦμα, καὶ οὗτοι πνεῦμα. Καὶ πάλιν· Πάντα οὖν ἐγένετο, πῦρ, ἄβυσσος, ἀνεμοί, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, γῆ, πῦρ, ὕδωρ, ἀὴρ· καὶ γὰρ ἄπερ ἔλειπεν, ὡς ἐν παραδόξῳ ἀνακεφαλαιοῦται Μωϋσῆς λέγων· Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ὡς περὶ δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος, οὐκ εἶπε πάντα τὰ μέλη, οὐδὲ ἐπὶ τῆς δημιουργίας ἐξηριθμήσατο, εἰ καὶ πάντα συγκατεσκευάσθη τῷ κόσμῳ. Εἰ δὲ μὴ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ τὸ πῦρ, οὐκ ἂν σήμερον ἀπὸ πέτρας ἐξεβάλλετο, καὶ ἀπὸ ξύλων· παρατριβόμενον γὰρ τὸ ξύλον, πῦρ γεννᾷ· εἰ δὲ μὴ εἶχεν ἡ φύσις, πόθεν γεννᾷ;

C

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου.

Ἐν τῇ δευτέρῃ ἡμέρᾳ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος· καὶ ἔσται διαχωρίζον ἀναμέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Ἐποίησε τὸν οὐρανὸν τοῦτον, οὐ τὸν ἄνω· ἀλλὰ τὸν ὀρώμενον, ἐξ ὑδάτων πήξας ὡς κρύσταλλον. Βούλομαι δὲ σοὶ παραστήσαι πρᾶγμα· πολλὰ γὰρ τῇ ὕψει μᾶλλον ἢ τῷ λόγῳ παραδίδοται. Τοῦτο τὸ ὕδωρ ὑπερείχε, φέρε εἰπεῖν, τῆς γῆς πήχεις πέντε. Εἶτα εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος· καὶ λοιπὸν ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων ἐπάγη πήγμα κρυσταλλῶδες, καὶ ἐκούφισε τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος ἄνω, καὶ ἀπέλιπε τὸ ἥμισυ κάτω, καθὼς γέγραπται· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔσται διαχωρίζον ἀναμέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Διὰ τί δὲ καλεῖ αὐτὸ στερέωμα; Ἐπειδὴ ἀπὸ ὀρειῶν ὑδάτων καὶ διαλελυμένων αὐτὸ ἐστερέωσε. Διὰ τοῦτο καὶ Δαυὶδ φησὶν· Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ἵνα ἐτέρῳ χρήσωμαι παραδείγματι, ὡς περὶ καπνός, ἐπειδὴν ἐκ ξύλων καὶ πυρὸς ἀναδοθῆ, ἠραιωμένος καὶ κεχαυνωμένος ἐστίν· ἐπειδὴν ἀναδράμη εἰς ὕψος, εἰς νεφέλης παχύτητα μεταρρυθμίζεται· οὕτω τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν τῶν ἠραιωμένων ὁ Θεός ὑψώσας, ἐπηξεν ἄνω. Καὶ ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ τοῦτο τὸ δεῖγμα, μαρτυρεῖ Ἡσαΐας λέγων, ὅτι Οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη. Παγεῖς τοίνυν ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων ὁ οὐρανὸς ἐκούφισε τὰ

⁸⁰ Gen. 1, 2. ⁸¹ Job. 5. ⁸² Exod. xx, 11. ⁸³ Gen. 1, 6. ⁸⁴ Gen. 1, 6. ⁸⁵ Psal. cl, 1. ⁸⁶ Isa. li, 6.

ἡμίσεια ἄνω, καὶ τὰ ἡμίσεια ἀφῆκε κάτω. Διὰ τί δὲ ἄνω ὕδατα, πρὸς ποίαν χρῆσιν; ἵνα τίς πῖνῃ; ἵνα τίς πλεύσῃ; Ὅτι μὲν γὰρ ἔστιν ὕδατα ἄνω, μαρτυρεῖ Δαυὶδ λέγων, *Καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν*. Πρόσεχε λοιπὸν τῇ σοφίᾳ τοῦ Δημιουργοῦ· κρυσταλλώδης ἦν ὁ οὐρανός, ἀπὸ ὑδάτων παγεῖς· ἐπεὶ δὲ ἐμελλε δέχεσθαι ἡλίου φλόγα καὶ σελήνης, καὶ ἄστρον ἄπειρα πλῆθη, καὶ ἦν ὅλος πυρὸς πεπληρωμένος· ἵνα μὴ οὕτως ὑπὸ τῆς θερμότητος λυθῆ ἢ φλεχθῆ, ὑπέστρωσε τοῖς νώτοις τοῦ οὐρανοῦ τὰ πελάγη ἐκεῖνα τῶν ὑδάτων· ἵνα λιπαίνῃ καὶ ἐπαλείφῃ αὐτοῦ τὰ νῶτα, καὶ οὕτως ἀντέχῃ πρὸς τὴν φλόγα, καὶ μὴ φρυγῆ. Ἐχεις δὲ καὶ ὑπόδειγμα, ὡσπερ σήμερον ἐὰν ἐπιθῆς λέβητα ἐπάνω πυρὸς, ἐὰν μὲν ὕδωρ ἐπάνω ᾖ, ἀντέχει πρὸς τὸ πῦρ· ἐὰν δὲ μὴ, διαλύεται. Οὕτως ἀντέστησεν ἀντίπαλον τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ· ἵνα ἔχῃ ἀρκοῦσαν τὴν διαμονὴν διὰ τῶν ἄνωθεν ἀλειφόντων αὐτὸν ὑδάτων. Καὶ βλέπε τὸ θαυμαστόν· τοσοῦτον περισσεύει τῷ οὐρανίῳ σώματι τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοσοῦτου πυρὸς πολεμουμένῳ, ὅτι καὶ τῇ γῆ δανεῖζει. Ἐπεὶ πόθεν δρόσος νεφέλης; οὐδαμοῦ; Ὁ ἀῆρ ὕδωρ οὐκ ἔχει, διηλονότι ὁ οὐρανός ἐκ τῶν περισσευόντων αὐτῷ στάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πατριάρχης Ἰσαὰκ εὐλογῶν τὸν Ἰακώβ· *Δόξη σοι ὁ θεὸς ἐκ τῶν τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς πιότητος τῆς γῆς*.—*Καὶ μεθ' ἕτερα·* Πρόσεχε, παρακαλῶ, ὅτι καὶ ἑτέραν χρεῖαν τὰ ὕδατα ἀποτελεῖ τὰ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ· οὐ μόνον γὰρ συντηρεῖ τὸν οὐρανόν· ἀλλὰ καὶ τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἵκάτω πέμπει. Εἰ γὰρ ἦν διαφανὴς ὁ οὐρανός, ὅλη ἡ αὐγὴ ἄνω ἔτρεχε· τὸ γὰρ πῦρ ἀνωφερὲς ὄν, ἔρημον τὴν γῆν κατελίμπανε· διὰ τοῦτο οὖν συνεπίλησεν τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν ἀπείροις ὕδατιν, ἵνα ἡ αὐγὴ στενουμένη κάτω πέμπεται. Ὅρα τοῦ τεχνίτου τὴν σοφίαν. Ἐχεις δὲ καὶ ἐν ἑαυτῷ τοῦ τεχνίτου τὴν εἰκόνα· καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ. Ὅρισαι μοι τὴν κεφαλὴν ταύτην τὸν οὐρανὸν εἶναι τὸν ἄνω· τὰ ἐπάνω τῆς γλώττης τὸν ἄλλον οὐρανὸν, τουτέστι, τὸ στερέωμα· ὅθεν καὶ οὐρανίσκος καλεῖται· ἄνω ἐν νοῖς ἀοράτοις ἐγκέφαλος μὴ φαινόμενος, ἐν τῷ κάτω οὐρανῷ γλῶσσα ἡ φαινομένη· ὡσπερ ὁ οὐρανός ὁ ἄνωθεν ἐν τοῖς νοητοῖς· ὁ δὲ κόσμος ἐν τοῖς λαλουμένοις.

Admodum cœlum illud superius inter ea computatur, quæ intellectu percipiuntur; mundus vero inter ea, quæ sermone celebrantur.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τῇ γὰρ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐβλάστησαν οἱ καρποὶ· καὶ ἵνα μὴ νομισθῆ πάλιν ὅτι τῇ φύσει ἡλίου ἐβλάστησαν· ὅτε ἀπηρτίσθη ἡ δημιουργία, τότε ποιεῖ ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ ἄστρα. Πόθεν δὲ αὐτὰ ἐποίησεν; Εἴρηται γὰρ ὅτι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐκ μὴ ὄντων ἐποίησε τὰ πάντα· ταῖς δὲ ἄλλαις, ἐξ ὄντων. Πόθεν οὖν ὁ ἥλιος; Ἐκ τοῦ γενομένου φωτὸς τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ· ὃ μετέβαλεν ὡς ἐθέλησεν ὁ τεχνίτης, καὶ εἰς διαφόρους μετεσκεύασεν ὄψεις, ἐκεῖ μὲν τὴν ὕλην τοῦ φωτὸς δημιουργήσας, ὡδὲ δὲ τοὺς φωστῆρας ποιησάμενος· ὡς εἴ τις προβάλοιτο μάζαν χρυ-

A rum compactum, dimidiam aquarum partem superne positam leviozem effecit, reliquam vero dimidiam inferne reliquit. Cur porro et ad quem usum aquæ superne positæ sunt? An bibendi, an navigandi causa? Etenim quod aquæ superne positæ existant, testificatur David his verbis: *Et aqua quæ super cœlos est* ⁸⁷. Animadvertite demum Creatoris sapientiam. Crystallinum cœlum erat ex aquis compactum: quia vero solis et lunæ flammam, itemque innumeras stellas excepturum erat, ita ut totum igne plenum esset; ne tanto æstu liquesceret aut accenderetur, hujusmodi pelagus aquarum, cœli dorso constravit, ut eadem ipsa dorsa emolliret et quasi ungeret; eoque modo flammæ obsisteret, neque igne torreretur. Tibi

B vero exemplum in promptu est: lebetem si hodie igni imponas, si aqua insit, igni resistit; sin minus, liquescit. Ita scilicet aquam igni adversariam opposuit, ut cœlum, aquis delibutum et inunctum consistere et manere possit. Ac mihi, quæso, rem sane mirabilem animadvertite: in cœlesti corpore per tantum ignem impugnato, usque adeo superfluit humiditas; ut ea etiam terræ communicetur. Unde ros nubium provenit? an nulla ex parte? certe aer aquam non habet: palamque est cœlum ex superfluis aquis stillare. Ideo Isaac patriarcha Jacobo benedicens ait: *Det tibi Deus de rore cœli, et de pinguedine terræ* ⁸⁸. — *Et sub hæc*: Animadvertite, quæso, aquas quæ super cœlos sunt, alii usui esse: neque enim modo cœlum conservant; sed etiam solis et lunæ flammam infra demittunt. Nam si cœlum pellucidum esset, totus radius sursum ferretur: **323** etenim cum ignis sursum tendat, luce desertam terram relinqueret; ideoque superne cœlum infinitis aquis obstruxit, ut contractus radius deorsum mittatur. Vide artificis solertiam. In teipso sane talis artificis imaginem habes: rogo tecum rem perpendas: suppose hoc caput, cœlum illud superius esse; quæ supra linguam sunt, aliud cœlum, sive firmamentum, unde cœliculum sive palatum appellatur: superne vero; cerebrum est, inter ea quæ nec videntur nec apparent, inferiori autem cœlo lingua, quæ apparet: quem-

admodum si quis massam

D *Ejusdem, ex eodem sermone.*

Nam tertia die fructus pullularunt: ne putarentur autem eos vi et natura solis productos fuisse, tunc solem, lunam et stellas condidit, cum eorum creatio perfecta esset. Unde autem illa produxit? Dictum quippe fuit illum prima die ex nullis existentibus fecisse omnia; cæteris vero diebus, ex jam existentibus. Unde ergo sol conditus est? Ex luce primo die facta, quam in diversas et formas et species ad nutum suum artifex transtulit, tunc quidem lucis materiam creans, jam vero luminaria efficiens: quemadmodum si quis massam

⁸⁷ Psal. cxlviii, 4. ⁸⁸ Gen. xxvii, 28.

auri proferet, et hinc postea numismata cuderet, atque ita auro ornamentum conciliaret. Sicut enim abyssum quæ tunc aqua una erat, divisit in aquam supernam, in maria, in flumina, in fontes, in lacus, in puteos; ita et lucem, quæ una erat uniusque speciei, divisam artifex, in solem, in lunam et stellas distribuit. *Et quibusdam interpositis: Fecit itaque cælum, non sphaeram, ut blaterones illi philosophantur: non enim sphaeram rotundam condidit; sed, ut ait propheta: Qui fecit cælum sicut fornicem, et extendit ipsum sicut tabernaculum ad habitandum*⁸⁹; etenim nemo nostrum ita impius est, ut nugacibus illis obtemperet, non propheti-
cis sermonibus, qui dicunt cælum initium et finem habere: quare sol apud ipsos non ascendere, sed egredi dicitur. Ait quippe Scriptura: *Egressus est sol in terram*⁹⁰, et non ascendit. Rursumque ait: *A summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum cæli*⁹¹; ergo non est ascensus: si vero circulare sit, summum non habet: nam quod undique circulare est, ubi summum habeat? Num vero David solus id dicit? annon etiam Salvator? Audi igitur Dominum hoc dicentem: *Cum venerit Filius hominis, mittet angelos* **324** *suos cum tuba vocis magnæ, et congregabunt electos a quatuor ventis, a summo cæli, usque ad summum ejus*⁹². Quærimus item quo loco sol occidat, et quo noctem decurrat, ut dictum est. Secundum exteros sane, sub terra; secundum nos autem, qui discimus ipsum esse tabernaculum, attende, quæso, num falsus sermo noster sit, an potius sigillum habeat, ipsius veritatis testimonio assertum. Verbis autem meis concurrat et locus: talia quippe visu magis, quam auditu traduntur. Finge fornicem ecclesiæ imponi: et orientem ibi esse versus solis ortum, ibi septentrionem, hic meridiem, illic occidentem: deinde vero solem hic oriri, atque occasum habere non sub terram subeuntem, sed septentrionales partes percurrentem, et quasi muro quodam occultatum: aquis cursum ejus videri non sinentibus; decurrentem, inquam, partes septentrionales; rursumque ortum attingentem. Verum undenam id comprobatur? sic in Ecclesiaste ait Salomon: hæc porro Scriptura, certis testimoniis asseritur, nec inter supposititias censetur: *Oritur enim, inquit, sol et occidit sol, et in locum suum trahit: ipse oriens illic, progreditur ad meridiem, et circuit ad aquilonem, circummeundo procedit, et in circulos suos revertitur spiritus*⁹³. Vide igitur illum ad meridiem currere, et versus septentrionem circumire: ac discere. *Et quibusdam interpositis: Omnia igitur legi Dei parent. Cælum stat non propria virtute gestatum, sed divino verbo firmatum. Cum enim mihi dubium incidet, quomodo cælum ex aquis compactum sit, dubium mihi David dicens: Verbo Domini cæli firmati sunt*⁹⁴; quia scilicet ex aquis facti sunt. Nusquam enim alias dicitur firmum esse

σίου; καὶ μετὰ ταῦτα νομίσματα κόψας, οὕτω διαθέει τοῦ χρυσοῦ τὴν κόσμησιν. Ὅσπερ γὰρ τὴν ἀβυσσον τότε, ἐν ὕδωρ ὑπάρχουσαν, ἐμέρισεν εἰς τὸ ἄνω ὕδωρ, εἰς τὰς θαλάσσας, εἰς ποταμούς, εἰς πηγὰς, εἰς λίμνας, εἰς φρέατα· οὕτω καὶ τὸ φῶς ἐν ὑπάρχον, μονοειδὲς, κατατεμνόμενον ὁ τεχνίτης ἐμέρισεν, εἰς ἥλιον, εἰς σελήνην, καὶ εἰς ἀστρα. Καὶ μεθ' ἕτερα· Ἐποίησεν οὖν τὸν οὐρανὸν, οὐ σφαῖραν, ὡς φιλοσοφοῦσιν οἱ ματαιολόγοι· οὐ γὰρ ἐποίησε σφαῖραν κυλιομένην· ἀλλ', ὡς φησὶν ὁ προφήτης, Ὁποίησας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας ὡς σκηνηὴν κατοικεῖν· καὶ γὰρ οὐδεὶς ἡμῶν οὕτως ἀσεβῆς, ὥστε πεισθῆναι τοῖς ματαιολόγοις, καὶ μὴ τοῖς προφητικοῖς λόγοις, οἵπερ λέγουσιν ὅτι ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει ὁ οὐρανός· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ ἥλιος οὐκ ἀναβαίνειν λέγεται παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐξέρχεσθαι. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Ἐξῆλθεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ, ἀνῆλθε. Καὶ πάλιν φησὶν· Ἄπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ, καὶ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ. Οὐκ ἄνοδος ἄρα· εἰ δὲ περιφερὴς ἐστίν, ἄκρον οὐκ ἔχει· τὸ γὰρ πανταχόθεν περιφερὲς, ποῦ ἔχει τὸ ἄκρον; Ἄρα οὖν ὁ Δαυὶδ τοῦτο μόνος λέγει, ἢ καὶ ὁ Σωτὴρ; Ἄκουε οὖν τοῦτο τοῦ Κυρίου λέγοντος, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρου οὐρανοῦ, καὶ ἕως ἄκρου αὐτοῦ. Ζητοῦμεν δὲ πάλιν ποῦ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ ποῦ τρέχει τὴν νύκτα, καθὼς εἰρήκαμεν· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἔξω, ὑπὸ τὴν γῆν· καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς σκηνηὴν αὐτὸν λέγοντας· πρόσσεχε, παρακαλῶ, εἰ μὴ διαψεύδεται τὸ ῥῆμα· ἀλλ' ἔχει σφραγιδα μεμαρτυρημένην ὑπὸ τῆς ἀληθείας. Συντρέχει δέ μου τῆ φράσει καὶ ὁ τόπος· τὰ γὰρ τοιαῦτα ὕψει μᾶλλον ἢ ἀκοῆ παραδίδοται. Νόμισον εἶναι καμάραν ἐπικειμένην τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐπὶ ἀνατολὴν μὲν κατὰ τύπον τῆς ἐψας, ἄρχτον δὲ ἐκεῖσε, καὶ μεσημβρίαν ἐνθάδε, καὶ δύσιν ἐκεῖ· εἶτα τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ μέλλοντα δύνειν, οὐχ ὑπὸ γῆν δύνοντα· ἀλλὰ τὰ βόρεια μέρη διατρέχοντα, καὶ ὡσπερ ὑπὸ τινα τοῖχον κρυπτόμενον, μὴ συγχωρούντων τῶν ὑδάτων φανῆναι τὸν αὐτοῦ δρόμον· καὶ τρέχοντα κατὰ τὰ βόρεια μέρη, καὶ καταλαμβάνοντα τὴν ἀνατολὴν πάλιν. Ἀλλὰ πόθεν τοῦτο δῆλόν ἐστι; Λέγει οὖν μακάριος Σολομῶν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ· Γραφή δὲ ἐστὶν αὕτη μαρτυρουμένη, οὐ παραγραφομένη· Ἀνατέλλει γὰρ, φησὶν, ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει· αὐτὸς ἀνατέλλων ἐκεῖ, πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν, κυκλοῖ κυκλῶν, πορεύεται καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Βλέπε οὖν αὐτὸν κατὰ μεσημβρίαν τρέχοντα, καὶ τὸν βορρᾶν κυκλοῦντα, καὶ μάθε. Καὶ μεθ' ἕτερα· Πάντα οὖν πείθεται Θεοῦ νόμῳ. Ὁ οὐρανός ἐστήκεν, οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει βασταζόμενος, ἀλλὰ θεῖῳ λόγῳ ἐστερωμένος. Ὅταν γὰρ ἀπορήσω πῶς ὁ οὐρανός ἐξ ὑδάτων πέπηχται, λύει μου τὴν ἀπορίαν ὁ μακάριος

⁸⁹ Isa. xl, 22. ⁹⁰ Isa. xxxviii, 8. ⁹¹ Psal. xviii, 6. ⁹² Matth. xxiv, 30, 31. ⁹³ Eccle. i, 5. ⁹⁴ Psal. cxxii, 6.

Δαυὶδ λέγων· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστε-
ρεώθησαν, ἐπειδὴ ἀπὸ ὑδάτων. Οὐδέποτε γὰρ τὸ
στερεὸν λέγεται ἐτέρωθι· ἄλλο ἐστερεώθη, καὶ ἄλλο
τὸ εἶναι στερεόν· στερεωθὲν οὖν λέγεται, ὅταν τὸ
ἱραιομένον καὶ κεχαυνομένον παγῆ.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἕκτου λόγου.

Οὕτω τὸ δένδρον ἐκεῖνο οὐ φύσιν εἶχε θανατοποιῶ
γνώσεως ἐργαστικὴν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸ γενο-
μένης τῷ Ἀδὰμ τραγωδίας ἔλαβε τὸ ὄνομα. Λύω τε
τὸ πρᾶγμα συντόμως· οὐ γὰρ ἀπορεῖ ἡ θεία Γραφή.
Σήμερον ἔχομεν βρῶμα σωτήριον, οὗ μετέχουσιν οἱ
πιστοί. Ἄρα αὐτὸ τὸ δένδρον φυσικὴν ἔχει σωτηρίαν.
Εἰ διὰ τὴν ἐπικαλουμένην δόξαν ἔχεις ἐνέχυρον ἀπὸ
τῶν παρόντων, τί ἀμφιβάλλεις περὶ τῶν προλαβόν-
των; Ἐκεῖ βρῶμα θανατοποιόν, ὡς βρῶμα ζω-
ποιόν. Εἰ ταῦτα φύσει σώζει, καὶ οὐ τῇ χάριτι·
κάκεινο τῇ φύσει ἀνεῖλε, καὶ οὐ τῇ προθέσει, εἰ τοῦτο
τὸ βρῶμα φύσει σώζει, καὶ οὐ χάριτι, κάκεινο φύσει
ἀναιρεῖ, καὶ οὐ παραβάσει.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ δ' λόγου.

Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι γενόμενοι, συνεργοὶ μὲν οὐκ
ἦσαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ λειτουργοὶ, ὑμνοῦντες, εὐχαρι-
στοῦντες, ὅτι ἐγένοντο· εἰδότες ὅτι πρὸ τούτου οὐκ
ὄντες, Πνεύματι ἀγαθότητος γενόμενοι. Ἐστήκεισαν
δὲ θεωροί, βλέποντες μόνον τὰ γενόμενα μετ' αὐτῶν
καὶ μετ' αὐτούς· ἔβλεπον γὰρ οὐρανὸν ἐκ τοῦ μὴ
ὄντος γενόμενον, καὶ ἐξεπλήσσοντο· ἔβλεπον θάλασ-
σαν ἀφοριζομένην, καὶ ἐθαύμαζον· ἐθεώρουν γῆν
κοσμουμένην, καὶ ἔφριττον. Ὅτι δὲ οὐκ ἦσαν οἱ ἄγ-
γελοι συνεργοί, ἀλλ' ἡ θαυμασταί· λέγει ὁ Θεὸς τῷ
Ἰώβ· Ὅτε ἐποίουν ἄστρα, ἤνεσάν με πάντες ἄγ-
γελοι μου καὶ ὑμνησαν. Καὶ μεθ' ἑτέρα· Ἐβλεπε
τὸν Ἀδὰμ ἀμαρτάνοντα· ἀλλὰ προσώρα τοὺς ἐξ
αὐτοῦ δικαιοπραγοῦντας· ἔβλεπεν ἐκβαλλόμενον
παραδείσου, ἀλλὰ προσώρα ὅτι αὐτῷ ἠτοιμάσται ἡ
βασιλεία. Τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ παρα-
δείσου ἡ βασιλεία ἐγένετο. Τί οὖν θαυμάζεις εἰ ἐξε-
βλήθη τοῦ παραδείσου· ὅπου γε θαυμαστὸν ὅτι πρὸ
τοῦ παραδείσου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν αὐτῷ ἠτοι-
μάσται, καθὼς λέγει ὁ Σωτὴρ· Δεῦτε οἱ εὐλογη-
μένοι τοῦ Πατρὸς μου, κατακληρονομήσατε τὴν
ἠτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς
κόσμου;

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ γ' λόγου.

Λοιπὸν ζητητέον, διὰ τί πεπληρωμένην ὁ Θεὸς
ἐποίησε τὴν σελήνην. Πρόσεχε, τὸ γὰρ νόημα βαθύ·
ἐχρῆν γὰρ αὐτὴν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενομένην, ὡς
τεταρταίαν φαίνεσθαι. Ἀλλὰ πάλιν· Εἰ ἦν τεταρταία,
τὸ ἄκρον τῆς δύσεως οὐ κατεῖχεν. Εὐρέθη οὖν πλεον-
εκτοῦσα ἕνδεκα ἡμέρας· τεταρταία γὰρ ἐφαίνετο ὡς
πεντεκαίδεκαταία. Ἐνδεκα ἡμέρας λοιπὸν πλεονεκτεῖ
ἡ σελήνη τὸν ἥλιον, οὐ τῇ ποιήσει, ἀλλὰ τῇ φάσει.
Διὰ τοῦτο & τότε ἐπλεονέκτησεν, ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ.
Ὁ γὰρ κατὰ σελήνην ἀριθμὸς καθ' ἕκαστον μῆνα
ἀπὸ εἰκοσιεννέα ἡμισυ ἡμερῶν γινόμενος, τὸν ἐνιαυ-
τὸν ποιεῖ ἐν τοῖς δεκαδύο μηνσὶν ἡμερῶν τριακοσίων

²⁵ Job xxxviii, 7. ²⁶ Matth. xxv, 34.

A cælum : aliud quippe est firmari, aliud firmum
esse ; firmatum dicitur, cum id quod tenue ac molle
est, compingitur.

Ejusdem, ex sermone sexto.

Ita lignum illud non vim habuit mortiferæ co-
gnitionis effetricem, sed ex tragico casu qui hinc
Adamo obvenit, nomen accepit. Rem compendio
explicabo : non enim divina Scriptura sub dubio
loquitur. Escam hodie salutarem habemus, ejus
fideles participes sunt. Ergo lignum illud natura-
lem habet salutem. Si ob gloriam te advocantem
pignus a presentibus habes, quid dubitas de præ-
teritis ? Illic cibus mortiferus, hic cibus vivificus.
Si hic ex natura, non ex gratia salutem affert ;
ille item natura, non proposito occidit ; si hic ci-
bus natura sua, non vero gratia, salutem concii-
liat ; ille item natura occidit, non pravariatione.

325 Ejusdem, ex sermone quarto.

Etenim angeli conditi, non adjutores Dei erant,
sed ministri, hymnos emittentes gratiasque agentes
quod conditi fuerint, gnari se non antea existisse,
ac Spiritu bonitatis creatos esse. Stabant autem
spectatores tantum rerum secum et post se condi-
tarum : videbant quippe cælum ex non exstantibus
factum, et stupore perculsi erant : mare videbant
segregatum et admirabantur, terram ornatam spe-
ctabant, et exhorrescebant. Quod autem angeli non
adjutores essent, sed admiratores : id Deus Jobo
dicebat : Quando condebam stellas, laudaverunt me
omnes angeli mei, et hymnis celebrarunt²⁵. Et
quibusdam interjectis. Videbat Adam peccan-
tem, sed prævidebat posteros ejus justitiam opera-
turos ; videbat ejectum ex paradiso, sed prospici-
ebat ipsi paratum esse regnum. Quodque mirum
sane est, ante paradisum regnum conditum erat.
Quid ergo miraris ejectum ex paradiso, quando
potius admiratione dignum est, ante paradisum
præparatum ipsi fuisse regnum cælorum, quemad-
modum ait Servator : Venite, benedicti Patris mei,
hereditate accipite paratum vobis regnum a con-
stitutione mundi²⁶ ?

D Ejusdem, ex tertio sermone.

Demum quærendum, cur plenam Deus lunam
effecerit. Animadvertite : nam profunda res cogi-
tanda offertur. Oportebat enim illam quarta die
conditam, quasi quartanam apparere. Ac rursus :
Si quartana erat, occidentis summum non obtinebat.
Inventa igitur est undecim diebus prævertens·
quartana enim, ut quinto decimana apparebat. Un-
decim demum diebus luna solem præcurrit ; non
creatione, sed lucendi ordine. Quare quæ tunc
plus habuit, soli restituit. Nam lunaris dierum nu-
merus per singulos menses, ad viginti novem cum
dimidio perveniens, annum conficit duodecim illis

mensibus trecentorum quinquaginta quatuor die-
rum. Nam si viginti novem cum dimidio dies ad
singulos menses supputes, in anno sunt trecenti
quinquaginta quatuor dies, ut quos dies luna tunc
supernumerarios habuit, quotannis soli restituat.
Id calculator supputet.

Quid hac de re dicent contentiosi, audientes
tantam ejus nobiscum consonantiam, tam de figura
primi et secundi cœli, quam de duabus illis regio-
nibus, quas intermedium firmamentum efficit, cum
dicat item primum cœlum non sphaeram, sed for-
nicem, **326** secundum divinam Scripturam esse; ac
secundum hoc visibile cœlum, ex aquis compactum
fuisse et aquas gestare, ut ne astrorum calore sol-
vatur, sed aquarum frigiditate servetur; atque
rorem ex firmamento fluere: itemque circa cur-
sum stellarum, quod scilicet noctu per aquilonares
partes perecurrant; necnon de angelis cum cœlo
factis, ac creationis sex dierum, a Deo peractæ spe-
ctatoribus, edoctis et mirantibus; denique cum de
animabus quasi in corpore conclusis, atque in eo
agentibus philosophatur? Cur ergo os quodlibet
contra Deum, et contra nos, qui divinam Scriptu-
ram secundum ecclesiasticam traditionem medita-
mur ex eaque disserimus, iniquitatem loquens, non
obstruatur? Sane vero demonstratum est, prophe-
tas, apostolos, evangelistas ipsumque Dominum, ac
totam divinam Scripturam, imo etiam ii quos ipsi,
vel prætextu quodam, vel sincere allegant, Patres
et doctores, non dissentire nobiscum: sed omnes
dictis nostris astipulari, ut ex omnibus vera sen-
tentia constet, et os quodlibet iniqua loquens ob-
struatur. Verum, his prætermisissis, ad hujus com-
ministrum Epiphanium episcopum, quintum nume-
ro, transeamus, ostendamusque ipsum etiam no-
biscum concordare.

*Epiphanii episcopi Cypri, ex libro De mensuris et
ponderibus.*

Viginti enim et duo opera, o vir æqui et boni stu-
diose, Deus ab initio ad usque septimam diem con-
didit, hæc videlicet: Prima die cœlum supremum,
terram, aquas, ex quibus nix, glacies, grando, gelu,
ros. Tum spiritus coram illo ministrantes; ejus-
modi sunt angeli assistentes, angeli gloriæ, angeli
nubium, angeli caliginum et nivium, grandinis at-
que glaciæ, angeli vocum, tonitruorum et fulgu-
rum, angeli frigoris, æstus, hiemis, autumnii, et
omnium spirituum, creaturarum ejus, quæ in cœlis
et in terra sunt, chaos et tenebrarum quæ sunt su-
pra abyssum, aquarum, quæ olim supra terram
erant: ex quibus tenebris vespera et nox, lux diei
ac diluculi. Hæc septem maxima opera prima die
condidit Deus. Secunda autem die, firmamentum
in medio aquarum. Ipsa die divisæ sunt aquæ: me-
dia pars earum ascendit supra firmamentum;
altera verò media pars sub firmamento in faciem

A πεντήκοντα τεσσάρων. Ἐάν γάρ οὕτω ψηφίσῃς ἀπὸ
εἰκοσιεννέα ἡμισυ ἡμερῶν τὸν μῆνα, γίνονται τοῦ
ἐνιαυτοῦ ἡμέραι τριακόσαι πεντηκοντατέσσαρες, ἕνα
ἄς ἐπλεονέκτησε τότε ἡμέρας ἢ σελήνη, κατ' ἐνιαυτὸν
ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ. Ὁ ψηφιστὴς ψηφίζεται.

Τί ἐροῦσι καὶ περὶ τούτου οἱ τῆς φιλονεικίας φίλοι,
ἀκούοντες παρ' αὐτοῦ τὴν τοσαύτην συμφωνίαν τὴν
πρὸς ἡμᾶς, περὶ τε τοῦ σχήματος τοῦ οὐρανοῦ τοῦ
προτέρου καὶ τοῦ δευτέρου, καὶ τῶν δύο χώρων, οὓς
τὸ στερέωμα μεσολαβοῦν ἐποίησε, καὶ ὅτι οὐ σφαῖρα,
ἀλλὰ καμάρα ἐστὶν ὁ οὐρανὸς ὁ πρῶτος, κατὰ τὴν
θεῖαν Γραφὴν· καὶ ὁ δεύτερος οὗτος ὁ ὀρώμενος
οὐρανὸς ἐξ ὑδάτων ἐπάγη, καὶ βαστάζει τὰ ὕδατα,
διὰ τὸ μὴ διαλύεσθαι τῇ θερμότητι τῶν ἀστρων, ἀλλὰ
B συντηρεῖσθαι τῇ ψύξει τῶν ὑδάτων· καὶ ὅτι ἡ δρόσος
ἐκ τοῦ στερεώματός ἐστι· καὶ περὶ τοῦ δρόμου δὲ
τῶν ἀστρων, ὡς διὰ τῶν βορείων μερῶν τὴν νύκτα
διατρεχόντων· καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων σὺν τῷ οὐρανῷ
γενομένων καὶ θεωρῶν ὄντων τῆς ἑξαήμερου θε-
μιουργίας τοῦ Θεοῦ, καὶ διδασκομένων καὶ ἐκπλητ-
τομένων· καὶ περὶ ψυχῶν δὲ φιλοσοφούντος, ὡς ἐν
τοῖς σώμασι περιχλειομένων, καὶ ἐν σώμασιν ἐνεργ-
γούντων. Πῶς οὖν οὐκ ἐμφραγήσεται πᾶν στόμα λα-
λοῦν ἀδικίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθ' ἡμῶν τῶν τὴν
θεῖαν Γραφὴν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν
μελετώντων, καὶ ἐξ αὐτῆς διαλεγομένων; Ἰδοὺ γὰρ
ἐδείχθη ὅτι καὶ οἱ προφῆται, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ
εὐαγγελισταὶ, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, καὶ πᾶσα ἡ θεῖα
Γραφή, ἔτι δὲ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς εἴτε ἀληθεῖα, εἴτε
C προφάσει, θρυλλούμενοι πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι
μὴ διαφωνοῦντες τοῖς ἡμετέροις· ἀλλὰ πάντες μαρ-
τυροῦσι τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ· ὅπως ἂν ἐκ πάντων τὸ
βέβαιον ἔχοι· καὶ φραγῇ πᾶν στόμα λαλοῦν ἀδικα.
Ἄλλὰ καὶ τοῦτον παρελθόντες, ἐπὶ τὴν τούτου συλ-
λειτουργίαν, πέμπτον Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον μετα-
θῶμεν, δεικνύοντες καὶ τοῦτον μαρτυροῦντα καὶ
συμφωνοῦντα τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ.

*Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ
Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν.*

Εἴκοσι γὰρ καὶ δύο ἔργα, ὦ φιλόκαλε, ὁ Θεὸς
ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς ἐβδόμης ἡμέρας· ἅτινά
ἐστὶ τάδε. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τὸν οὐρανὸν τὸν ἀνώτε-
ρον, τὴν γῆν, τὰ ὕδατα, ἐξ ὧν ἐστὶ χιῶν, κρύσταλλος
D καὶ χάλαζα, πάγος καὶ δρόσος· τὰ πνεύματα τὰ
λειτουργοῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ· ἅτινά ἐστὶ τάδε, ἄγ-
γελοι πρὸ προσώπου, καὶ ἄγγελοι τῆς δόξης, καὶ ἄγ-
γελοι νεφελῶν, καὶ γνόφων καὶ χιόνων, καὶ χαλάζης,
καὶ πάγου· ἄγγελοι φωνῶν, βροντῶν καὶ ἀστραπῶν·
ἄγγελοι ψύχους καὶ καύματος, χειμῶνος καὶ φθινοπώ-
ρου· καὶ πάντων τῶν πνευμάτων τῶν κτισμάτων αὐ-
τοῦ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς καὶ τοῦ χάους, τὸ σκό-
τος τὸ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, τῶν ὑδάτων τῶν ποτῆ
ἐπάνω τῆς γῆς· ἐξ οὗπερ σκότους ἐσπέρα καὶ νύξ· τὸ
φῶς ἡμέρας τε καὶ ἡρόρου. Ταῦτα τὰ ἑπτὰ μέγ-
στα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Τῇ δὲ
δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὸ στερέωμα τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων.
Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐμερίσθη τὰ ὕδατα· τὰ ἡμισυ

αὐτῶν ἀνέβη ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ τὰ ἡμίση αὐτῶν, ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Τοῦτο μόνον τὸ ἔργον ἐποίησεν ὁ Θεὸς τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ.

Καὶ οὗτος ἡμῖν συμφωνεῖ μαρτυρῶν περὶ τοῦ σχήματος· ἀνώτερον οὐρανὸν εἰπὼν, καὶ στερέωμα κατώτερον, τὸ καὶ βαστάζον τὰ ὕδατα. Καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων δὲ διαβρήδην πάντα ὁμοίως ἡμῖν εἰπὼν, ὅτι καὶ πάντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰσὶ, καὶ πάντες πάντα κινουῦσι καὶ λειτουργοῦσι διὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ σὺν οὐρανῷ τῷ ἀνωτέρῳ καὶ τῇ γῇ ἐγένοντο. Καὶ τοῦτο ἀκούοντες, ἄνθρωποι, μὴ ἐριδι καὶ ζήλῳ κατεχόμενοι, ἀγανακτήσητε· ἀλλὰ μάλλον φιλαλήθως ἐπίγνωτε τὴν συμφωνίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἥτοι καὶ τὴν ἀληθινὴν. Μάτην γὰρ λοιδορεῖτε, ἀντοφθαλμεῖν τῇ ἀληθείᾳ μὴ δυνάμενοι. Ἐντράπητε τοίνυν τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων. Εἰ δὲ μηδέπω ἀρκεῖ ὑμῖν, ἔτι καὶ τοῦτον παρατρέχοντες ἐπὶ τὸν τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπον, τὸν θαυμάσιον Ἰωάννην, τὸν ἐκ τῶν τριῶν προλαβόντων ἀθετηθέντα, δεῖξωμεν καὶ τοῦτον τὸν αἰδιδίμον ἀθλητὴν καὶ ἐλεήμονα, συμμαρτυροῦντα καὶ συμφωνοῦντα τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ.

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ περὶ Ἐλεημοσύνης λόγου.

Μεῖγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. Βλέπε πόσον ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη· ἑαυτῷ παραβάλλει ὁ Θεὸς τὸν ἐλεήμονα· *Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν.* Ἐὰν ἔλθῃ ὁ θάνατος, ἐκεῖ μένει τὰ χρήματα.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς.

Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, φησὶν· ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡμῖν ἐγνώρισε. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μυστήριον τὸ πάσης σοφίας τε γέμον καὶ φρονήσεως. Τί γὰρ ταύτης τῆς σοφίας μεῖζον ζητεῖς; Τοὺς οὐδενὸς ἀξίους ἕντας, τούτους εὖρεν ὅπως εἰς πλοῦτον ἀναγάγῃ. Τί ταύτης τῆς εὐμηχανίας ἴσον; Ὁ ἐχθρὸς, ὁ μεμισημένος, οὗτος ἐξαίφνης ἄνω γέγονε, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, καὶ τοῦτο σοφίας ἦν. Καὶ τὸ διὰ σταυροῦ, μακρὸς ἐνταῦθα δεῖξαι ὁ λόγος. Πῶς σοφίας ἦν τοῦτο, καὶ πῶς σοφοὺς ἡμᾶς εἰργάσατο;

Πάλιν.

Κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, φησὶν, ἦν προέθετο ἐν αὐτῷ· ταυτέστι, τοῦτο ἐπεθύμει, τοῦτο ᾧδινεν, ὡς ἂν τις εἴποι, τὸ μυστήριον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτι ἄνθρωπον ἄνω καθίσαι βούλεται, τοῦτο δὲ βούλεται, εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

⁸⁷ Luc. vi, 36. ⁸⁸ Ephes. i, 9. ⁸⁹ ibid.

A universæ terræ. Hoc tantum opus secunda die Deus effecit.

Hic quoque parem nostræ sententiam profert, ac de mundi figura testificatur: cælum **327** supremum dicens et firmamentum inferius, quod aquas gestet. De angelis vero omnia ut nos manifeste pronuntiavit, omnes scilicet in hoc mundo existere, omnes omnia movere, ac propter hominem ministrare: itemque et ipsos prima die cum cælo superiori et terra factos fuisse. Hæc porro audientes, o homines, ne contentione atque emulatione accensi indignemini, sed potius ex veritatis amore ecclesiasticam concordiam, sive potius veritatem cognoscatis. Frustra quippe convitiimini, cum non possitis veritatem vel obtueri. Testium itaque multitudinem revereamini. Quod si non sat vobis sint ii quos præmisimus, hunc etiam percurremus in urbe imperatoria episcopum, mirabilem scilicet Joannem, qui a tribus præcedentibus male habitus est: demonstrabimusque hunc præclarum et misericordiæ operibus deditum athletam, dicta nostra testimonio suo firmare iisque astipulari.

Joannis Chrysostomi, ex sermone de Eleemosyna.

Magnum quidpiam est homo, et venerandum vir misericors. Vide quanta res sit eleemosyna: sibi sane ipsi Deus misericordem comparat; nam ait, *Estote misericordēs, sicut Pater vester cælestis misericors est* ⁸⁷. Si mors veniat, illic manent divitiæ.

Ejusdem, ex commentario in Epistolam ad Ephesios.

In omni sapientia et prudentia notum faciens nobis mysterium voluntatis suæ ⁸⁸, ait, quemadmodum si quis dixerit, Quæ in corde suo erant nota nobis fecit. Hoc namque est mysterium illud omni sapientia et prudentia plenum. Quid enim hac sapientia majus requiras? Eos qui nullius pretii erant reperit, ut ad divitias induceret. Quid huic optimo machinamento par fuerit? Qui inimicus et perosus erat, statim sursum evectus est: neque hoc tantum, sed etiam hoc tempore, et hoc sapientiæ opus erat. Quod vero per crucem id egerit longo ad declarandum sermone opus est. Quomodo sapientiæ erat illud, et quomodo nos sapientes effecit?

Rursum,

Secundum beneplacitum ejus, inquit, quod proposuit in ipso ⁸⁹; id est, hoc desiderabat, hoc parturiebat, veluti si quis diceret, mysterium. Quodnam vero illud? Quia hominem sursum ascendere vult. Hoc autem vere cupit in œconomia plenitudinis temporum **328** instaurare omnia in Christo, quæ in cælis et quæ in terra.

Ejusdem, ex commentario in Epistolam ad Hebræos, in caput, quo dicitur, « Capitulum autem super ea quæ dicta sunt ».

Ubi sunt qui dicunt moveri cælum? Ubi sunt qui sphericum illud esse putant? Hæc enim ambo hic de medio tolluntur.

Ejusdem, ex eodem commentario, in caput quod sic habet: « Et ideo novi testamenti mediator est ».

Et quomodo hæc eorum quæ in cælis habentur exemplaria sunt? Quænam sunt illa, quæ jam in cælis esse dicit? Num cælum, num angeli? horum nihil, sed nostra: nam cælestia sunt nostra, etiamsi in terra perficiantur. Siquidem et angeli in terra sunt; sed cælestes dicuntur, et Cherubim in terra apparuerunt; verum cælestia sunt. Et quid dico, apparuerunt? In terra igitur degunt, quasi in paradiso? neque illud; nam cælestia sunt: et nostra quoque conversatio in cælis est, etiamsi hic versemur. *Et paucis interjectis.* Operibus ego demonstro quinam ad celsitudinem illam pertingant. Quinam illi? Paulum dico, qui in terra cum esset, in cælo versabatur. Quid porro in cælo dico? sublimior cælo et altero cælo erat, et ad ipsum Deum ascendebat.

Hic item sapiens magnusque doctor, nobis et asseclis nostris consona de ligura mundi mirabiliter protulit. Et de figura quidem mundi, a terrenis locis progressu quodam usque ad regium thronum ascendens; ascensum illum pulchre et ordine recensens. Primo aerem ponens, deinde lunam, mox solem, postea firmamentum; hinc rursus cælum cæli; neque vero plus, quam duos cælos, memorat: illosque traducit qui cælum spheram esse dicunt, illudque moveri prædicant. Angelos vero et Cherubim, perinde atque nos, in hoc mundo degere ait, atque nullum eorum hunc mundum prætergressum esse. De dogmate autem item figura usus, caute clareque loquitur: *Quid enim, ait, qui inimicus et perosus erat, hic confestim sursum erectus est?* ac rursus: *Quia Deus vult hominem sursum constituere, etc.* Nam cum Deus cælum et terram fecisset, secundum item die firmamentum condidit: ipsumque in medio altitudinis constituens, mundum unum in duos mundos divisit, in hunc **329** scilicet et in superiorem. Sexta vero die cum totum hunc mundum perfecisset, deinde omnium ceu vinculum effecit, cum visibilibus, tum invisibilibus, videlicet hominem, quem ex naturis omnibus animal unum composuit. In novissimo itaque dierum, cum necesse esset secundum mundum exhiberi, totius mundi tam visibilibus quam invisibilibus vinculum, id est hominem, accipiens, ipsum ex resurrectione renovatum et meliorem effectum, in cælum, id est in secundum locum, sive mundum, ante omnia introduxit. A Deo quippe restauratio et renovatio facta est in

Α Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς, εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ λέγον, « Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. »

Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες δονεῖσθαι τὸν οὐρανόν; Ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι; Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ἀνήρηται ἐνταῦθα.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ λέγον· « Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης νέας μεσίτης ἐστὶ. »

Καὶ πῶς ἐστὶν ὑποδείγματα ταῦτα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Τίνα δὲ καλεῖ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς νῦν; Ἄρα τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους; οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα, καὶ ἐπουράνια τὰ ἡμέτερα, κἂν ἐν τῇ γῆ ἐπιτελεῖται. Ἐπεὶ καὶ ἀγγελοὶ ἐν τῇ γῆ εἰσιν· ἀλλ' ἐπουράνιοι λέγονται· καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνη, ἀλλ' ἐπουράνιά ἐστι. Καὶ τί λέγω, ἐφάνη; Ἐπὶ τῆς γῆς μὲν οὖν διάγει, ὡσπερ οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· ἐπουράνια γὰρ ἐστὶ, καὶ ἡμῶν τὸ πολιτεύμα ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς· κἂν τοῖς ἐνταῦθα πολιτευώμεθα. Καὶ μεθ' ἕτερα· Ἐγὼ δεικνυμι διὰ τῶν ἔργων τοὺς εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνε φήσαντας. Τίνας δὲ τούτους; Τοὺς περὶ Παῦλον λέγω, οἵτινες ἐν τῇ γῆ ὄντες, ἐν τῷ οὐρανῷ διέτριβον. Καὶ τί λέγω, ἐν τῷ οὐρανῷ; ὑψηλότεροί ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἄλλου οὐρανοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνῆλθον Θεόν.

Καὶ οὗτος πάλιν ὁ σοφὸς καὶ μέγας διδάσκαλος συνοδῶς ἡμῖν καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς περὶ τοῦ σχήματος θαυμασίως ἐξεῖπε. Περὶ μὲν τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῶν περὶ τὴν γῆν τόπων, κατὰ πρόβασιν ἀνιῶν ἕως τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, τὴν ἀνοδὸν καλῶς καὶ κατὰ τάξιν ἐξηγησάμενος. Πρῶτον θεῖς τὸν ἀέρα, εἶτα τὴν σελήνην, ἔπειτα τὸν ἥλιον, αὐθις τὸ στερέωμα, εἶθ' οὕτως πάλιν τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, πλεόν δύο οὐρανῶν μὴ εἰπών· καὶ κωμωδῶν τοὺς σφαῖραν αὐτὸν λέγοντας, καὶ κινεῖσθαι αὐτὸν ἀποφαινομένους. Καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἅμα ἡμῖν πάντας εἰρηκῶς, ὅτι οὐδὲ εἰς αὐτῶν τέως τὸν κόσμον τοῦτον ὑπερέπη. Περὶ δὲ τοῦ δόγματος πάλιν ἀσφαλῶς χρησάμενος τῷ σχήματι, δόγμα τρανῶς διηγησάμενος· *Τί γὰρ; φησὶν, ὁ ἐχθρὸς ὁ μεμισημένος οὗτος ἐξαίφνης ἄνω γέγονε· καὶ πάλιν, Ὅτι ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἄνω καθίσει βούλεται, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ποιήσας γὰρ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ πάλιν τὸ στερέωμα πεποίηκε· καὶ θεῖς καταμέσσοθεν τοῦ ὕψους, διεῖλε τὸν ἕνα κόσμον εἰς δύο κόσμους, τοῦτον καὶ τὸν ἀνώτερον. Τῇ δὲ 5^ῃ ἡμέρᾳ τελέσας πάντα τὸν κόσμον τοῦτον, εἰς ὕστερον πάντων, ὡσπερ τινὰ σύνδεσμον τοῦ παντὸς κόσμου ὁρατῶν καὶ ἀοράτων τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀπασῶν τῶν φύσεων ἐν ζῶον πεποίηκεν. Ἐπ' ἐσχάτου τοίνυν τῶν ἡμερῶν, ὅτε περ ἔδει καὶ τὸν δεύτερον κόσμον ἀναδεχθῆναι, αὐτὸν πάλιν τὸν σύνδεσμον τοῦ παντὸς κόσμου ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, τουτέστι, τὸν ἄνθρωπον λαβὼν, καὶ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀνακαινίσας καὶ κρείττονα ποιήσας, εἰς οὐρανόν, τουτέστιν, εἰς τὸν β' χῶρον, ἤτοι κόσμον πρὸ πάντων εἰσήγαγεν. Ἀνακεφαλαίωσις γὰρ καὶ ἀνάκτισις τις ὑπονομεῖτο παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,

¹ Hebr. viii, 1. ² ibid., 6.

ὡς συνδέσμῳ ἀντὶ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, τοῦ A
τέστιν, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

Ταῦτα τοίνυν καὶ οὗτος ὁ Πατὴρ ἐπιστάμενος, καὶ
μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ ἐξεῖπε κατ'
εὐδοκίαν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου διωχθέντα, ὡς
μεμισθημένον διὰ τὴν παρακοήν, ἐξαίφνης οὐράνιον
δὲ εὐδοκίαν Θεοῦ γεγονότα ἐκήρυξεν, ἐπὶ ἀνακεφα-
λαιώσει τοῦ παντός. Βαβαὶ συμφωνία τῆς Ἐκκλη-
σίας· βαβαὶ ὁμοφωνία μυστηρίων Θεοῦ· βαβαὶ διδα-
σκάλων ὁμόνοια πνευματική. Πῶς οὐ κατάκριτος ὁ
τούτοις ἐναντιούμενος; Θεὲ τῶν ὄλων Κύριε, βεβαίω-
σον ἡμᾶς ἐν τοῖς μυστηρίοις σου διαπαντός. Ἀμήν.
Παυσάσθωσαν οἱ φιλόνοιχοι, καὶ μᾶλλον ὑποκυψάτω-
σαν τὸν αὐχένα τῆ Ἐκκλησίας. Τοιαύτην γὰρ συν-
ήθειαν καὶ ἡμεῖς σὺν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποστρεφόμεθα. B
Ἀλλὰ καὶ τούτῳ πέρας δόντες, ἔβδομον μάρτυρα
παραγάγωμεν συμπληροῦντα τῆς θείας Διαθήκης Πα-
λαιᾶς, καὶ Καινῆς τὰ σύμβολα. Εἰ γὰρ ἐπὶ δύο καὶ
τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, εἴρηται ἐν τῇ
θείᾳ Γραφῇ, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ζ' τῆς γὰρ τε-
λειᾶς διαθήκης σύμβολα δείκνυσιν ὁ τῶν ζ' μαρτύρων
χορὸς. Ἔστιν οὖν ὁ τῆς Καρπάθου ἐπίσκοπος Φίλων,
τὰ ὅμοια τοῖς ἄλλοις ζ' μαρτυρῶν.

Φίλωνος ἐπισκόπου Καρπάθου, ἐκ τοῦ ὑπο-
μνήματος τῶν Ἀσμάτων, εἰς τὸ ῥητόν λέγον·
« Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειῖον αὐ-
τοῦ. »

Τοῦ δὲ ἐπουρανίου βασιλέως τὸ ταμειῖον, δηλονότι C
τὸ σῶμα, ὃ ἑαυτῷ ὑποδόμησεν οἶκον· ἔπειτα δὲ καὶ
ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ, « Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων
στόματος αὐτοῦ. »

Ἔλαβε γὰρ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον, ὃν
ἐνεδύσατο ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνταπέδωκεν αὐ-
τῷ πάλιν εἰς κοινωνίαν αὐτῆς ἀγίαν τὴν σάρκα εἰς
μετάληψιν.

Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ, « Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν
παραδρομαῖς. Τί ὠραιώθης καὶ τί ἰδρύνθης; »

Παρατρέχων γὰρ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς, εἰς τὰ καθ'
ἄδην, καὶ κατώτερον ἄδου βυθὸν κατελθὼν, ἐκεῖθεν
ἀνασπάσει τὸν τεθνεῶτα. Καὶ μεθ' ἕτερα. Ὄραιώθη
γὰρ ὄντως καὶ ἰδρύνθη, οὐχ ἡ τῆς θεότητος δύναμις· D
οὐ γὰρ προσθήκην ἐπιδέχεται, ἢ μείωσιν· ἀλλ' ἡ
σὰρξ ἣν ἀνείληφε, καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἐφόρεσεν. Οὗ-
τος ὠραιώθη τῇ τῆς θεότητος ὠραιότητι συμμορφω-
θεὶς, καὶ ἰδρύνθη ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ ἐν δε-
ξιᾷ τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ Ἐξαήμερον, ἐνθα διαλαμβάνει
περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐβλεπες· ἀλλὰ τὸν
ἐν ἀνθρώπῳ Θεὸν ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων νοῆσαι ὤφει-
λες.

Κατανόει καὶ τοῦτον τὸν Πατέρα, σκοπὸν ἕνα μεθ'
ἡμῶν περὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ δόγματος ἀποσώ-
ζοντα· καὶ περὶ μὲν τοῦ σχήματος, ταμειῖον τοῦ

A homine, utpote vinculo cœlestium et terrenorum,
hoc est, visibilium omnium et invisibilium.

Hæc igitur sanctus ille Pater, cum voluntatis
Dei mysterium probe calleret, enuntiavit: ac eum
qui ex paradiso, utpote qui ex inobsequentia pe-
rosus effectus esset, ejectus fuerat, ex voluntate
et beneplacito Dei ad universi restorationem re-
pente cœlestem effectum prædicavit. Papæ! Eccle-
siae consonantiam: papæ! consonantiam myste-
riorum Dei: papæ! spiritualem doctorum consen-
sum. Qui non damnandus sit qui iis adversatur?
Deus universorum Domine, confirma nos semper
in mysteriis tuis. Amen. Cessent ergo contentiosi
homines, cervices inclinent Ecclesie. Tales quippe
mores nos cum Ecclesia repudiamus. Verum post
quam hujus loca asserendi finem fecimus, septi-
mum testem producimus, qui divini Testamenti,
cum Veteris, tum Novi testimonia compleat. Nam
si in duobus vel tribus testibus stabit omne ver-
bum, ut in divina Scriptura dicitur³, quanto ma-
gis in testibus septem: etenim septem testium
chorus perfecti et omnibus numeris absoluti testa-
menti symbola exhibet. Est autem ille Philo Car-
pathiorum episcopus, qui sex aliis consona testi-
ficatur.

Philonis Carpathii episcopi, ex commentario in Can-
tica, in dictum illud: « Introduxit me rex in pe-
nuarium suum⁴. »

Cœlestis Regis penuarium, id est corpus, quod
sibi in domum extruxit; deinde vero, regem cœ-
lorum.

Ejusdem in illud, « Osculetur me osculis oris sui⁵. »

Filius quippe Dei, hominem accepit, quem ab
Ecclesia sumptum induit; ac ipsi postea vicissim
sanctam carnem suam comedendam ad commu-
nionem tribuit.

330 Ejusdem in illud: « Rex ligatus in transcursi-
bus. Cur speciosus factus es, et cur firmatus es? »

Transeurrens enim a cœlo in terram, ac in in-
fernum, imo ad imum inferni descendens, inde
mortuum extrahit. Et quibusdam interpositis.
Vere quippe speciosa facta et firmata est, non vir-
tus deitatis: neque enim accessionem admittit, vel
imminutionem; sed caro, quam assumpsit, et homo
quem gestavit. Hic speciosus factus est decore di-
vinitatis ad similem formam redactus: atque fir-
matus est in regno cœlorum in dextera Dei.

Ejusdem in Hexaemeron, ubi de cæco nato edis-
serit.

Etiamsi enim ipsum hominem videbas; sed Deum
in homine existentem ex ipsis operibus intelligere
debebas.

Animadvertas velim hunc quoque Patrem eun-
dem quem nos circa mundi figuram et dogmata,
scopum tenere; ac de figura quidem mundi lo-

³ Matth. xviii, 16. ⁴ Cant. ii, 4. ⁵ Cant. i, 1.

quentem, regnum cœlorum penuarium vocare : A penuarium autem, secretius ac tutius domus receptaculum est, quod ille regnum cœlorum nuncupat ; de dogmate vero edisserentem, in ipso receptaculo, sive in regno cœlorum, hominem, quem Deus gestavit, a morte revocavit, et sessionis ad dexteram honore dignatus est, sedentem et firmatum esse dicere. Cur ergo illi contentionis amantes adversum clamant, nos extraneam neminique notam viam inire ? Voluntarii ergo furoris finem faciant, neque nos calumniis vellicent : nam *Deus qui justificat, quis est qui condemnet* ⁶ ? Etenim Deus sententiam nostram prior confirmat ; deinde vero prophetæ, apostoli, evangelistæ, ac celebratissimus Patrum chorus : ex quorum numero vos quosdam admittere profiteremini : insuperque exteri veteres scriptores in nonnullis opinioni nostræ astipulantur. Ne multa, prolatas hactenus contentiosorum tantum causa, qui nostra, imo potius ipsam veritatem, calumniari audent, testificationes satis esse putamus, ut inauspicatæ vesaniæ suæ confutationem penes se habeant. Ut ne vero hæc nostra lucubratio his solummodo veterum testimoniis fulciatur, cujusdam novi schismatici eorum patris, adhuc superstitis et Constantinopoli degentis testimonium ex abundantia afferam, qui sive ex ignorantia, sive ipsa cogente veritate, libro nostro patrociniatur.

331 (60) *Theodosii episcopi Alexandrini, in quadragesima assumptionis Domini diem.*

Hodie humana natura in cœlum transfertur ; hodie cœlum aperitur et homo illuc ingreditur.

Quid ad hæc adversarii dicturi sunt ? Quomodo ille tum quoad figuram, tum quoad dogma, nostris non testimonium præbeat ? Papæ ! quantam veritatis vim, quæ adversarios vel invites ad se pertrahat.

Ejusdem in alia concione.

Non magnum est, quod diabolus Deus vicerit.

O rem miram ! Illic quoque vel ipsa veritas inauspicatam illorum contentionem patefacit. Nam si non magnum esse dicit Deum cum diabolo pugnantem vincere ; contrarium enim proferre extremæ dementiæ fuerit : Deo quippe, non modo diabolus, sed etiam omnis creatura subjecta est, ac pro nihilo reputatur ; qui non palam sit ipsum significare, hominem esse qui cum diabolo pugnat et superat ? Hic enim magnum plane est, prius quippe dixerat, hominem, ut victorem, in cœlum ingressum esse. Quod autem hunc scopum teneat, ille rursus vociferando significat his verbis : *Oportebat enim, oportebat sane hanc naturam debellatam coronari*, ac si diceret : Hæc ipsa natura quæ a diabolo superata est in paradiso, videlicet homo, quem

Θεοῦ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καλέσαντα, ταμιεῖον δέ ἐστι τὸ ἐσώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ οἴκου χώρημα, ὃ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶπε. Περὶ δὲ τοῦ δόγματος, ἐν αὐτῷ τῷ ταμιεῖῳ, τουτέστιν, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καθεσθέντα καὶ ἰδρυθέντα τὸν ἄνθρωπον, ὃν ὁ Θεὸς ἐφόρεσε καὶ τοῦ θανάτου ἀνέσπασε καὶ τῆς ἐν δεξιᾷ τιμῆς ἤξίωσε. Πῶς οὖν οἱ ἐθελοφίλεθροι βοῶσιν ὡς ξένην τινὰ ὁδὸν καὶ μηδενὲ ἐγνωσμένην ἐβαδίσασμεν ; Πausάσθωσαν τῆς ἐθελεκακούμανίας, καὶ μὴ συκοφαντεῖτωσαν ἡμᾶς· Θεὸς γὰρ ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων ; ὁ Θεὸς γὰρ πρῶτος τοῖς ἡμετέροις μαρτυρεῖ, ἔπειτα προφηταί, καὶ ἀπόστολοι, καὶ εὐαγγελισταί, καὶ τῶν Πατέρων πολυώνυμος χορὸς· ἐξ ὧν Πατέρων καὶ ὑμεῖς ἐνίους φατὲ δέχεσθαι· ἔτι δὲ καὶ παλαιοὶ τῶν ἐξωθεν συγγραφεῖς τοῖς ἡμετέροις εἰς ἓνα συνεφώνησαν. Ἴνα δὲ μὴ τὸν λόγον ἐπὶ πλεῖον μηκύνωμεν, ἀρκετὸν ἡγησάμεθα τὰς προτεθείσας μόνον μαρτυρίας θεῖναι τῶν φιλονεικῶν καὶ μόνων ἕνεκα, τῶν τολμώντων διαβάλλειν τὰ ἡμέτερα, μᾶλλον δὲ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἐκδηλον πᾶσι βουλόμενοι καταστῆσαι τὴν τούτων φιλονεικίαν· Ἴν' οἴκοθεν ἔχωσι τὸν ἔλεγχον τῆς ἀκαίρουμανίας. Ἴνα δὲ μὴ μόνον ἀπὸ τούτων τῶν παλαιῶν μεμαρτυρημένη ἢ ἡ ἡμέτερα συγγραφή, θήσω καὶ τινος νέου ἀποσχίστου αὐτῶν πατρὸς, ἔτι καὶ νῦν ζῶντος καὶ ἐν Κωνταντινουπόλει διάγοντος, ἐκ παρουσίας καὶ τοῦτο ποιῶν, μαρτυρίαν μαρτυροῦντος, εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζομένου, τῇ ἡμέτερα συγγραφῇ.

Θεοδοσίου Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, εἰς τὴν τεσσαρακοστὴν τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμέραν.

Σήμερον ἡ ἀνθρώπινος (sic) φύσις, σκευαγωγεῖται εἰς οὐρανόν, σήμερον οὐρανὸς ἀνοίγεται καὶ ἄνθρωπος εἰσέρχεται.

Τί πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν οἱ ἐναντίοι ; Πῶς οὐ μεμαρτύρηκε τοῖς ἡμετέροις καὶ ἐν τῷ σχήματι καὶ ἐν τῷ δόγματι ; Βαβαί ! ἰσχύς τῆς ἀληθείας, καὶ ἄκοντας τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἑαυτὴν ἐπισπῶσα.

Τοῦ αὐτοῦ ἐν ἑτέρᾳ ἐξηγήσει.

Οὐ μέγα, εἰ Θεὸς διάβολον ἤττησεν.

Ὁ τοῦ θαύματος. Καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν ἡ ἀλήθεια τὴν τούτων ἀκαιρον φιλονεικίαν. Εἰ γὰρ οὐ μέγα λέγει Θεὸν μετὰ διαβόλου παλαίοντα καὶ νικῶντα· τοῦτο γὰρ καὶ λέγειν μανικὸν ὑπάρχει· Θεῷ γὰρ οὐ μόνον ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτέτακται, καὶ εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. Πῶς οὐκ εὐδελον τυγχάνει, ὅτι ἄνθρωπον βούλεται μετὰ τοῦ διαβόλου τὸν παλαίοντα καὶ νικῆσαντα ; Τοῦτο γὰρ καὶ μέγα ὑπάρχει, ὃν καὶ ἀνωτέρω εἶπεν εἰσελθόντα ὡς νικητὴν εἰς τὸν οὐρανόν. Ὅτι δὲ τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐποσῶζει, πάλιν ὁ αὐτὸς βοᾷ· Ἔδει γὰρ, ἔδει τὴν καταπαλαιωθεῖσαν φύσιν ταύτην ἀναδῆσασθαι στέφανον· ὡσανεὶ, αὐτὴ ἡ φύσις ἡ ἠττηθεῖσα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, φησὶν ἐν τῷ παραδείσῳ, τουτέστιν, ὁ ἄνθρωπος, ὃν καὶ ἐξ ἀναστάσεως κρείττονα γενό-

⁶ Rom. viii, 34.

(60) De Theodosio et de Timotheo sequenti vide in Præfatione.

μενον πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν ἐξηγήσατο καὶ τοῦτον εἰς οὐρανὸν ἀναχθέντα μετὰ παύσεως ἐξείπε.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγνωσθέντος, τὸ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Σαρκος τὰ πάθη ταύτης, καὶ τοῦ πάθους γνωρίσματα ἀγωνία, καὶ ἰδρῶς, λύπη καὶ ψυχῆς ταραχὴ, τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως σύμβολα.

Βαβαὶ τοῦ θαύματος! Τοιαῦτα λέγουσι καὶ φιλονεικοῦσι μεθ' ἡμῶν, ἀποσχίζοντες τὰς Ἐκκλησίας καὶ τυραννοῦντες. Ποῦ γὰρ γέγραπται, ὅτι ἡγωνία καὶ ἰδρωσεν, εἰ μὴ ἐν τῷ Λουκᾷ ἔνθα λέγει, *Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσήχετο καὶ ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν γῆν.* Ὁρῶν δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν; Πῶς τολμῶσιν αὐτὰ λέγειν, καὶ πάλιν καταγινώσκειν τῶν τολμώντων αὐτὰ διηγείσθαι; Ἄρ' οὐκ ἔστι πρόδηλος φιλονεικία τῶν τοιούτων; Παραδραμόντες δὲ καὶ τοῦτον ἐπὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, νῦν τετελευτηκότα νέον Τιμόθεον μετέλθωμεν· δεικνύοντες καὶ τοῦτον ἄκοντα συγκατατιθέμενον τῇ ἡμετέρᾳ γραφῇ. Γράφει τοίνυν εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἐξηγούμενος ἐν τῇ περιόδῳ εἰς τὸ Πάσχα ἐν τῷ Ἁγίῳ Βίκτορι· ἀναγνωσθέντος Ἡσαίου τοῦ προφήτου καὶ λέγοντος· *Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος*· καὶ μνησθέντος ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο, λέγων οὕτως.

Τιμόθεος εἰς τὸ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω. »

Φύσις γὰρ αἰεὶ τὴν ψυχὴν ἐμφιλοχωρεῖν ἐν τῷ σώματι, καὶ δυσχεραίνειν πρὸς ἀποβίωσιν. Καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἁγίῳ Σαραπάμμων ἐβόα. Καὶ μείζονα δὲ τούτων δοθήσεται μοι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, φύσεως ἀνακαινισμὸς, καὶ ἀντὶ φθορᾶς ζωοποίησις.

Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰ Ἁγία Θεοφάνια, εἰς τὴν γενέθλιον τοῦ Χριστοῦ ἡμέραν, *Χοιὰκ λ' Ἰνδ. ε'.*

Ἔτεκεν ἡ Παρθένος ἄνθρωπον τέλειον, ἀναμάρτητον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Συμπεριτμηθῶμεν Χριστῷ, ἵνα καὶ συγκαθαρθῶμεν αὐτῷ.

Καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἁγίῳ Θεοδώρῳ, *Τυβί η' Ἰνδ. ε'.*

Διὰ γὰρ τοῦ φαινομένου ἔδειξε τὴν δύναμιν τοῦ κρυπτομένου.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ Κυρίνου ἐκκλησίᾳ, Κυριακῆς ὁδοῦ, *Πασχῶν κβ', Ἰνδ. ε' ἀναγνωσθέντος τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, « Ὁ δὲ Ἰησοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοπορίας, ἐκαθέζετο. »*

Τοιγαροῦν ἐπειδὴ Θεὸς ἐστὶν ἅμα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, πιστοῦται διὰ τῶν ἔργων ἀμφοτέρωθεν, καὶ λανθάνειν τοὺς ὁρῶντας οὐκ ἀνέχεται. Ὅτι μὲν γὰρ φύσει Θεὸς τὸ ἐστὶν, διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν σημείων ἐπιδείκνυται, λεπρούς καθαίρων, φωτίζων τυφλοὺς,

A resurrectione meliorem effectum esse, plerumque ac multis enarravit; hunc, inquam, in cœlum ad ductum esse cum fiducia pronuntiavit.

Ejusdem in magna ecclesia, post lectionem evangelici dicti, « Pater, si possibile est, transeat », etc.

Carnis hujus passiones, atque passionis indicia sunt, mœror, sudor, tristitia, animæ perturbatio, humanæ naturæ symbola.

Papæ rem miram! Hæc illi nobiscum rixantes, Ecclesias scindentes, ac tyrannice agentes profertur. Ubinam scriptum est ipsum in agone fuisse et sudavisse, nisi apud Lucam dicentem: *Et factus in agonia, prolixius orabat: et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Apparuit autem ei angelus de cœlo confortans eum*⁸. Quo pacto audent illa dicere, dum e contrario eos, qui talia enarrare audent, condemnant? **332** Annon planum est eos contentiose agere? Hoc autem prætermisso, ad decessorem ejus, qui nuper obiit, Timotheum juniorem veniamus, palamque faciamus hunc etiam vel invitum scriptis nostris astipulari. Scribit itaque illum ipsum locum explicans in periodo in S. Pascha, in ecclesia Sancti-Victoris post lectionem Isaïæ prophetæ dicentis: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce*⁹: ac cum in expositione, post hujus dicti mentionem: *Pater, si possibile est, transeat calix iste*¹⁰, sic habet.

C Timotheus in illud: « Pater, si possibile est, transeat »¹¹.

Id fert natura, ut semper anima in corpore manere expetat, ac discessionem ex vita ægre ferat. Iterumque in ecclesia Sancti Sarapammionis clamabat. His porro majora mihi a Patre tribuentur, resurrectio ex mortuis, renovatio naturæ, ac corruptionis loco vivificatio.

Ejusdem, in Sancta Theophania, in ortum Christi, die Chioac tricesima, indictione decima.

Peperit Virgo hominem perfectum, impeccabilem. Et paucis interpositis. Circumcidamur cum Christo ut una cum illo purgemur.

D Et iterum in ecclesia Sancti-Theodori, die octava Tubi, indictione decima.

Nam per id quod apparebat, ejus quod latebat vim ostendit.

Ejusdem in ecclesia Quirini, die Dominica, Pashon decima quarta, indictione quinta, lecto Joannis Evangelio, « Jesus autem satigatus ex itinere, sedebat »¹².

Quia itaque una Deus et homo ipse est, utrumque simul ex operibus comprobatur, ita ut spectatoribus non latere possit. Nam quod natura Deus sit, ex operibus et signis ostenditur, dum leprosos mundat, cecos illuminat, paralyticos roborat; mor-

⁷ Matth. xxvi, 39. ⁸ Luc. xxii, 44. ⁹ Isa. liii, 7.

¹⁰ Matth. xxvi, 39. ¹¹ ibid. ¹² Joan. iv, 6.

tuis vitam ei argitur : quodque maximum est ; nam hæc prius memorata prophetæ quoque ediderunt ; diserte et cum fiducia dicit : *Ego et Pater unum sumus* ¹³. Verum his quidem, uti jam dixi, deitatis magnitudo comprobatur. Quod autem etiam homo sit, neque id item latere vult et ignorari, ut eos inde præverteret et frangeret, qui cum phantastice **333** advenisse putant ; dum clare et aperte passionibus se subdit : at quibus passionibus ? iis scilicet quæ propter infirmitatem, non propter peccatum carni, familiares sunt ; esuriam dico, sitim, somnum, defatigationem. Hæc quippe quæ natura, non voluntate contingunt, eadem patientes peccato non contaminant. His itaque Dominus, peccato vacans passionibus, carnem suam obsequi declaravit, manifeste commonstrans, se natura et veritate, non autem specie tantum hominem factum esse.

Ejusdem, in templo, in festo Pachon.

Dei quidem proprium est miracula edere, elementis imperare, futurorum prædictionem enuntiare ; hominis vero mansueti et communem vitam agentis, parentes honorare, cum fratribus versari, discipulos et notos alloqui. Ideo Dominus noster Jesus Christus, cum Deus ex Deo sit, ac propter nos homo factus sit, et vim deitatis ostendit, et leges humanitatis servat : quod semper est et fuit ex signis comprobans, ac id quod fieri dignatus est operibus commonstrans.

Ejusdem, in quadragesima assumptionis Domini die, Pachon vicesima quinta, indictione nona, in dictum Evangelii secundum Joannem, « Expedi vobis ut ego vadam ».

Verum illa quæ præclaris discipulis jam dicta sunt consideremus, *Expedi vobis ut ego vadam*. Salutis vestræ causa in terram veni, utilitatis vestræ gratia ut in cælum ascendam opus est. Incorporeus descendi propter vos, ut illuc cum corpore concedam consentaneum est : genus vestrum in cælum trahere decrevi : oportet me cum carne ad dexteram Patris sedem recipere. Ut iter olim extraneum jam novum parem : utque cœli aditum apertum hominibus ostendam, necesse est. Primus per aerem iter habeo, ut et vos demum in aerem in nubibus obviam nobis rapiamini ¹⁴. Hunc me audire putabam legentem, quo pacto scilicet hominem, qui tanto mortis horrore tenetur, cum clamore compellet : hunc nempe, qui per passionem et resurrectionem, incorruptionem, et naturæ renovationem et vivificationem accipit, qui prius ob astantem infirmitatem passionibus et defatigationi subjectus erat, qui in cælum pertractus et sessione ad dexteram Patris dignatus est, qui extraneam et insolitam viam prior decucurrit, ac **334** primus hominum cælum adiri posse commonstravit.

O rerum minime consonantium consonantiam !

A καὶ παρειμένους βωννύς, καὶ τεθνηκόσι διδοὺς ζωὴν· καὶ τὸ δὴ μέγιστον (ταῦτα γὰρ ἰσως καὶ προφηταὶ κατώρθωσαν), διαῤῥήδην παρρησιαζόμενος καὶ λέγων· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. Ἄλλὰ τοῖς μὲν, ὡς ἔφην, πιστοῦται τὸ μεγαλοφυὲς τῆς θεότητος. Ὅτι γε μὴν καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ἀληθῶς ὁ αὐτός, οὐδὲ τοῦτο βούλεται λάθειν, προανακόπτων τοὺς τὴν φαντασίαν νοσοῦντας· δεικνὺς ἑναργῶς πάθεισιν ὑπουργῶν· καὶ ποίοις πάθεισιν ; ὅσα δι' ἀσθένειαν, οὐ δι' ἀμαρτίαν τῆ σαρκὶ προσωκείωται, τὸ πεινῆν λέγω, καὶ διψῆν, καὶ ὑπνοῦν καὶ κοποῦσθαι. Ταῦτα γὰρ φύσει, καὶ οὐ προαιρέσει συμβαίνοντα, ἀμαρτίαν τοῖς ὑπομένουσιν οὐ προστρέβεται. Τούτοις οὖν ὁ Κύριος τοῖς ἀναμαρτήτοις πάθεισιν, ἔφησε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα πειθαρχεῖν, δεικνὺς σαφῶς ὡς φύσει καὶ ἀληθεῖα, καὶ οὐ δοκῆσει, γέγονεν ἄνθρωπος.

B Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῷ ἱερῷ, ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Παχῶν. Θεοῦ μὲν ἴδιον τὸ θαυματουργεῖν, καὶ τοῖς στοιχείοις ἐκτάττειν, καὶ τῶν μελλόντων ποιεῖσθαι τὴν προσαγόρευσιν· ἀνθρώπου δὲ ἡμέρου καὶ κοινωνικοῦ, ἢ πρὸς τοὺς γονεῖς τιμῆ, ἢ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς συνουσία, ἢ πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ γνωρίμους ὁμιλία. Διάτοι ταῦτα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ, καὶ δι' ἡμᾶς γεγονώς ἄνθρωπος, καὶ τὴν τῆς θεότητος ἐπιδείκνυται δύναμιν, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος φυλάττει τοὺς νόμους· ὅπερ ἦν τε καὶ ἔστι διὰ τῶν σημείων πιστούμενος, καὶ ὁ γενέσθαι κατηξίωσε, διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύ-

C μενος.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ, Παχῶν κε' ἰνδ. θ' εἰς τὸ ῥητόν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, τὸ λέγον, « Συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλω. »

Ἄλλ' οἷα καὶ νῦν τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀειδίμους μαθητὰς εἰρημένα κατανοήσωμεν, *Συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλω*. Διὰ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονα, διὰ τὴν ὑμῶν ὠφέλειαν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνιέναι καλόν. Ἀσώματος κατήλθον δι' ὑμᾶς, ἐκεῖ γενέσθαι μετὰ τοῦ σώματος συμφέρον· πρὸς οὐρανὸν γὰρ ὑμῶν ἐλκύσαι τὸ γένος προήρημαι· δεῖ με μετὰ σαρκὸς τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν ἀπολαβεῖν· ἐγκαινίσαι με δεῖ τὴν ξένην πορείαν, καὶ δεῖξαι βατὸν τοῖς ἀνθρώποις τὸν οὐρανόν. Ὅδεύω πρῶτος διὰ τοῦ ἀέρος, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὕστερον ἀρπαγῆτε εἰς ἀέρα ἐν νεφέλαις εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπάντησιν. Καὶ τοῦτον ἀκοῦσαι ῥήθην τὴν ἀναγινώσκοντα, πῶς τὸν ἄνθρωπον διαῤῥήδην βοᾷ δυσχεραίνοντα πρὸς ἀποθίωσιν· καὶ τοῦτον διὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀφθαρσίαν καὶ ἀνακαινισμόν φύσεως λαμβάνοντα καὶ ζωοποίησιν, τὸν πρῶτον πάθεισιν ὑπουργοῦντα καὶ κοπούμενον διὰ τὴν περιειμένην ἀσθένειαν, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἔτι ἐλκυσθέντα, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας ἤξειωμένον, καὶ τὴν ξένην πορείαν πρῶτον δραμόντα, καὶ βατὸν πρῶτος ἀνθρώπων τὸν οὐρανὸν ποιήσαντα.

Ἔ τῶν ἀσυμφώνων συμφωνία, ὡ τῶν ἀποσχιστῶν

¹³ Joan. x, 30. ¹⁴ Joan. xvi, 7. ¹⁵ 1 Thess. iv, 16

ἀκούσιος συνάφεια, ὡ τῶν λοιδῶρων, οὐχ ἐκούσιος εὐ-
φημία, ἤγουν συγκατάθεσις! Πῶς κατὰ πάντα οὐκ
ἐδείχθημεν τέκνα τῆς Ἐκκλησίας; Φασὶ δηλονότι, ὁδὸν
οὐκ ἐτρίψαμεν. Πῶς οὐ κατὰ πάντα κατάκριτοι οἱ
τούτοις πᾶσιν ἀπειθοῦντες, ἢ ἀντιλέγοντες; Πῶς οὐ
κατὰ πάντα μεμαρτυρημένη ἡ ἡμετέρα Γραφή γνή-
σιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως γέννημα; Θεὸς
μάρτυς, εἶτα ἀπόστολοι, προφῆται, ἁγίων πατέρων
πολυώνυμος χορὸς.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

Καταγραφή περὶ ζῶων Ἰνδικῶν· καὶ περὶ τῆς
Ταπροβάνης νήσου.

ΡΙΝΟΚΕΡΩΣ.

Τοῦτο τὸ ζῶον καλεῖται Ῥινόκερωσ, διὰ τὸ ἐν τοῖς
μυκτῆρσι τὰ κέρατα ἔχειν· ὅτε δὲ περιπατεῖ, σα-
λεύονται τὰ κέρατα· ὅτε δὲ ὄρᾳ μετὰ θυμοῦ, ἀποτεί-
νει αὐτὰ, καὶ ἀσάλευτα εὐρίσκονται, ὥστε καὶ δένδρα
δύνασθαι ἐκρίζουν, τὰ ἐν αὐτοῖς μάλιστα τὸ ἔμπροσ-
θεν. Τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς κάτω περὶ τὰς γνάθους
ἔχει. Φοβερώτατον δὲ ἐστὶ πάνυ μάλιστα καὶ τῷ ἐλέ-
φαντί πως ἀντικείμενον. Οἱ πόδες δὲ καὶ τὸ δέρμα
παραπλήσιά ἐστι τῷ ἐλέφαντι. Ἔχει δὲ καὶ τὸ πά-
χος τοῦ δέρματος αὐτοῦ ξηραίνόμενον, δακτύλους
τέσσαρας, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐνιοὶ βάλλουσιν ἀντὶ σιδήρου
εἰς τὰ ἄροτρα, καὶ ἀροτριῶσι τὴν γῆν. Καλοῦσι δὲ
αὐτὸ οἱ Αἰθίοπες τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, Ἄρου ἢ Ἄρισι,
δασύνοντες τὸ δεύτερον ἄλφα, καὶ οὕτω προστιθέν-
τες τὸ ρίσι· ἵνα διὰ τοῦ μὲν Ἄρου, ἢ τὸ θηρίον, διὰ
δὲ τοῦ Ἄρισι, ἀροτριᾶν ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ περὶ
τοὺς ῥώθωνας, ἅμα δὲ καὶ τοῦ δέρματος, τὴν ἐπινο-
μίαν αὐτῷ τεθεικότες. Τεθέαμαι δὲ καὶ ζῶντα ἐν τῇ
Αἰθιοπία ἀπὸ μακρὰν ἰστάμενος, καὶ νεκρὸν ἐκδαρὲν
καὶ καταγγισθὲν ἄχυρα καὶ ἰστάμενον ἐν οἴκῳ βασι-
λικῷ, ὅθεν ἀκριδῶς κατέγραψα.

ΤΑΥΡΕΛΑΦΟΣ.

Τοῦτο τὸ ζῶον Ταυρέλαφος καὶ ἐν τῇ Ἰνδία καὶ ἐν
τῇ Αἰθιοπία εὐρίσκεται. Ἄλλὰ τὰ μὲν τῆς Ἰνδίας
ἡμερᾶ εἰσι, καὶ ἐν αὐτοῖς ποιοῦσιν ἐν διασακκίῳ βα-
σταγὰς πεπέρεως καὶ ἐτέρων φορτίων, καὶ γάλα
ἀμέλγουσιν ἐξ αὐτῶν καὶ βούτυρον. Ἄμα δὲ καὶ τὸ
κρέας ἐσθίμεν, οἱ μὲν Χριστιανοὶ σφάζοντες· οἱ δὲ
Ἕλληνας κροταφίζοντες· τὰ δὲ τῆς Αἰθιοπίας ἄγρια
εἰσι· καὶ ἀνήμερα.

ΚΑΜΗΛΟΠΑΡΔΑΛΙΣ.

Ἡ δὲ Καμηλοπάρδαλις ἐν τῇ Αἰθιοπία μόνῃ εὐρί-
σκεται. Καὶ αὗται πάλιν ἀνήμεραι καὶ ἄγριαί εἰσιν.
Ἐν δὲ τῷ παλατίῳ εἰς λόγον τοῦ βασιλέως ἡμεροῦσι
ἀπὸ μικρόθεν μίαν, ἢ δύο, πρὸς θέαν αὐτοῦ. Ὅτε δὲ
παραβάλλουσιν αὐτῇ πιεῖν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως
εἰς λεκάνην ἢ γάλα ἢ ὕδωρ, εἰ μὴ ἀπλώσει τοὺς ἔμ-
προσθεν δύο πόδας, οὐ δύναται φθάσαι καὶ πιεῖν εἰς
τὴν γῆν, διὰ τὸ καὶ τοὺς πόδας καὶ τὸ στήθος καὶ τὸν
τράχηλον ὑψηλῇ ὑπάρχειν· ἀναλόγως οὖν διασχίζουσα
τοὺς ἔμπροσθεν πόδας τότε δύναται πιεῖν. Καὶ ταῦτα
ὡς οἶδαμεν διεγράψαμεν.

o involuntariam schismaticorum concordiam! o
convitiatorum non spontaneam laudum emissionem
sive consensum! Cur non per omnia Ecclesiae filii
comprobamur? Aiunt scilicet: Viam non trivimus.
Qui non penitus damuandi sint, qui his omnibus
non obtemperant, sed contradicunt? Qua ratione
haec scripta nostra tot testimoniis firmata, ut ger-
manus ecclesiasticae traditionis fetus non habeantur?
Deus testis est; hinc apostoli, prophetae et
sanctorum Patrum celebratissimus chorus.

LIBER XI.

Indicorum animalium descriptio: et de insula
Taprobana.

RHINOCEROS.

Hoc animal, Rhinoceros a cornibus naso haeren-
tibus vocatur; eo autem ambulante, cornua sub-
agitantur: cum autem furore plenum obtuetur,
cornua vibrat, ipsaque immobilia et firma consi-
stunt, ut etiam arbores eradicare possit, cum maxime
a fronte positae sunt. Oculos inferius ad maxillas
positos habet. Terribilissimum porro est atque ele-
phanti maxime inimicum. Pedes atque pellem ele-
phanti similes habet. Pellis ejus exsiccata digitorum
quatuor spissitudinem habet, quae nonnulli vomeris
loco ad aratra utuntur, illaque terram sulcant.
Rhinocerotem Aethiopes propria dialecto, Aru, aut
harisi nuncupant, in secundo vocabulo, denso spi-
ritu alpha pronuntiantes, et risi adjicientes; ut voce
aru ipsum animal significant; voce autem harisi,
figuram narium atque pellem arando opportunam
indicent, hinc illi nomen imponentes. Hujusmodi
animal in Aethiopia vivum eminus conspexi: mor-
tuaeque pellem palea infertam in regia consistentem,
unde licuit accurate describere.

TAURELAPHUS.

Taurelaphus animal in India et in Aethiopia re-
peritur. Sed in India cicures et mansueti sunt:
illisque utuntur ad piperis onera aliasque sarcinas
in saccis deportandas: lac ipsorum emulgent et
butyrum conficiunt. Carnes porro eorum comedi-
mus, Christiani quidem jugulantes, Graeci vero sus-
tibus tundentes: qui in Aethiopia habentur agrestes
et intractabiles sunt.

335 CAMELOPARDALIS.

Camelopardalis in sola Aethiopia reperitur. Hoc
item animal intractabile et agreste est. In palatio
tamen regis ad ejus voluptatem unum aut duo pro
spectaculo a teneris educant. Cum vero praesente
rege lac ipsi vel aquam ad potum in pelvi admo-
vent, nonnisi divaricatis pedibus anterioribus potest
ad potandum inclinari ad terram usque, quia cru-
ribus, pectore et collo altius est. Rem ut accura-
tissime novimus enarramus.

BOS AGRESTIS.

Bos agrestis corpore magnus, animalque Indicum est : ex quo educitur illud, quod *tuffa* vocant, ornandis equis et vexillis usitatum a præfectis militum, cum in campos concedunt. Narrant autem illam, ubi in arbore cauda complicatur ei hæret, non ulterius declinare ; sed ibidem manere, quod vereatur ex cauda vel pilum amittere : quo conspecto incolæ accedunt, et caudam abscindunt : ac tunc illum, cauda penitus amissa, fugere. Ea est animalis natura.

MOSCHUS.

Moschus exiguum animal est, quod incolæ propria dialecto *casturi* nuncupant : ipsum autem insequentes sagittis confodiunt, et sanguinem in umbilico coactum colligantes abscindunt. Hæc quippe pars illa est, in quo fragrantia suavis odoris residet ; id est quod nos *moschus* vocamus, corporis vero residuum abjiciunt.

UNICORNIS.

Hoc animal unicornis appellatur : quod videre quidem non licuit ; sed ejus statuas quatuor æneas in Æthiopia ad regis palatium, quatuor turribus munitum, conspexi : atque inde ejus descriptionem delineationemque adornavi. Terribilem esse feram narrant atque inexpugnabilem, in cornu robur totum habentem. Cum vero multis insequentibus proximum est ut capiatur, deorsum in præcipitia sese conjicit : in lapsu autem ita se convertit, ut cornu totum impetum et ictum excipiat, sicque illæsa evadit. Id ipsum vero de hoc animali Scriptura refert dicens : *Salva me ex ore leonum, et a cornibus unicornium humilitatem meam*¹⁶ ; ac rursum : *Et dilectus quemadmodum filius unicornium*¹⁷ ; iterum in benedictionibus Balaam quibus benedixit Israeli, secundo repetit : *Sic Deus eduxit illum ex Ægypto, ut gloriam unicornis* : sicque robur, fiduciam et gloriam animalis deprædicat.

336 CHÆRELAPHUS et HIPPOPOTAMUS.

Chærelaphum, sive Porcum cervum vidi et comedi. Hippopotamum autem non conspexi, sed dentes ejus prægrandes penes me habui pondo librarum tredecim, quos hic vendidi. Multosque vidi in Æthiopia et in Ægypto.

PIPER.

Hæc est arbor piperis : singulæ autem hujusmodi arbores, alteri præcelsæ arbori infructuosæ hærent complicatæ, quia admodum tenuis debilisque est, perinde atque vitis palmites tenuiores. Singulæ autem botrus duorum foliorum tegumentum habent, quod admodum viride est, rutæque colori simile.

ARGELLIA.

Arbor alia argelliorum, ut vocant, id est nucum grandium Indicarum, ferax est. In nullo autem difert a palma, præterquam quod celsior densior et

A

ΑΓΡΙΟΒΟΥΣ.

Ἄγριοβους ἐστὶ μέγας, τῆς Ἰνδικῆς τοῦτο ζῶον, ἐξ οὗ ἐστὶν ἡ λεγομένη τοῦρα, ἣ κοσμοῦσι τοὺς ἵππους καὶ τὰ βάνδα οἱ ἄρχοντες εἰς τοὺς κάμπους. Φασὶ δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐάν ἀντιλάβηται δένδρον τῆς οὐρᾶς, οὐκέτι κλίνεται, ἀλλ' ἴσταται ἀηδῶς ἔχων ἑᾶσαι μίαν τρίχα ἐξ αὐτῆς· λοιπὸν ἔρχονται οἱ ἐγγῶριοι, καὶ κόπτουσι τὴν οὐρὰν, καὶ τότε φεύγει τὸ πᾶν τῆς οὐρᾶς ἀπολέσας. Αὕτη ἡ φύσις τῷ ζῳῷ.

ΜΟΣΧΟΣ.

Τὸ δὲ μικρὸν ζῶον ἐστὶν ὁ μόσχος· καλοῦσι δὲ αὐτὸ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ οἱ ἐγγῶριοι *Καστούρι*· διώκοντες δὲ αὐτὸ τοξεύουσι, καὶ τὸ συναγόμενον αἷμα περὶ τὸν ὀμφαλὸν δεσμεύοντες ἀποκόπτουσι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μέρος αὐτοῦ τὸ εὐώδες, τουτέστιν, ὁ παρ' ἡμῶν λεγόμενος μόσχος· τὸ δὲ λοιπὸν αὐτοῦ σῶμα ἔξω ῥίπτουσι.

ΜΟΝΟΚΕΡΩΣ.

Τοῦτο τὸ ζῶον καλεῖται μονόκερως, οὐκ ἐθεασάμην δὲ αὐτό· στήλας δὲ αὐτοῦ χαλκᾶς ἀνατιθεμένας ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἐν οἴκῳ τετραπύργῳ βασιλικῷ ἐώρακα· διὸ καὶ οὕτως κατέγραψα. Φασὶ δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι φοβερὸν ἐστὶ καὶ ἀκαταμάχητον ἐν τῷ κέρατι ἔχον τὴν ὅλην ἰσχύν. Καὶ ἡνίκα δόξῃ παρὰ πολλῶν διώκεσθαι, καὶ καταληφθῆ, εἰς κρημνὸν ἐφάλλεται καὶ ῥίπτει ἑαυτὸν ἐκ τοῦ ὕψους, καὶ κατερχόμενον ἀντιστρέφεται, καὶ τὸ κέρας δέχεται τὴν ὅλην ὀρμὴν, καὶ ἀβλαβὲς διαμένει. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἡ Γραφή διηγεῖται περὶ αὐτοῦ λέγουσα· *Σῶσόν με ἐκ στόματος λεόντων, καὶ ἀπὸ κερᾶτων μονοκερῶτων τὴν ταπεινωσίν μου*· καὶ πάλιν, *Καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερῶτων*· καὶ πάλιν ἐν ταῖς εὐλογίαις τοῦ Βαλαάμ αἷς εὐλόγησε τὸν Ἰσραὴλ, φησὶν ἐκ δευτέρου· *Οὕτως ὁ Θεὸς ὠδήγησεν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς δόξαν μονοκέρωτος*· αὐτῷ διὰ πάντων ἰσχύν καὶ πεποίθησιν καὶ δόξαν μαρτυροῦσα τῷ ζῳῷ.

ΧΟΙΡΕΛΑΦΟΣ καὶ ΙΠΠΟΠΟΤΑΜΟΣ.

Τὸν δὲ χοιρέλαφον καὶ εἶδον καὶ ἔφαγον· τὸν δὲ ἵπποπόταμον οὐκ εἶδον μὲν, ἔχον δὲ ὀδόντας ἐξ αὐτοῦ μεγάλους ὡς ἀπὸ λιτρῶν ἰγ' οὖς καὶ πέπραχα ἐνταῦθα. Πολλοὺς δὲ εἶδον καὶ ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ.

ΠΙΠΕΡΙ.

Τοῦτο τὸ δένδρον ἐστὶ τὸ τοῦ πεπέρεως· ἕκαστον δὲ δένδρον ἐτέρῳ ὑψηλῷ ἀκάρπῳ δένδρῳ ἀνακλᾶται· διὰ τὸ λεπτὸν εἶναι πάνυ καὶ ἀσθενὲς, ὡσπερ καὶ τὰ κλήματα τῆς ἀμπέλου λεπτά. Ἐκαστος δὲ βότρυς δίφυλλον ἔχει σκέπον, χλωρὸν δὲ πάνυ ἐστὶν, ὡσπερ ἡ χροῶ τοῦ πηγάνου.

ΑΡΓΕΛΛΙΑ.

Τὸ δὲ ἄλλο τῶν ἀργελλίων ἐστὶ τῶν λεγομένων, τουτέστι τῶν μεγάλων καρύων τῶν Ἰνδικῶν. Παρ' ἀλλάττει δὲ τοῦ φοίνικος οὐδὲν, πλην ὅτι τελειότερον

¹⁶ Psal. xxi, 22. ¹⁷ Psal. xxviii, 6.

ἔστι καὶ ἐν ὕψει καὶ ἐν πάχει καὶ ἐν τοῖς βαλοῖς. Οὐ βάλλει δὲ καρπὸν, εἰ μὴ δύο ἢ τρία σπάθια ἀπὸ τριῶν ἀργελλίων. Ἔστι δὲ ἡ γεῦσις γλυκεῖα πάνυ καὶ ἡδεῖα, ὡς τὰ κάρυα τὰ χλωρά. Ἐξ ἀρχῆς μὲν τοῦ ὕδατος γέμει γλυκεῖος πάνυ, ὅθεν καὶ ἐξ αὐτῶν πίνουσιν οἱ Ἴνδοι ἀντὶ οἴνου. Λέγεται δὲ τὸ πινόμενον Ῥογγοσοῦρα ἢ δὲ πάνυ. Τρυγώμενον δὲ καὶ παραμένον αὐτὸ τὸ ἀργέλλιον, πήγνυται τὸ ὕδωρ αὐτοῦ, κατὰ πρόβασιν τὸ ἐπὶ τὸ ὄστρακον αὐτοῦ, καὶ μένει τὸ ὕδωρ εἰς τὸ μέσον ἀπηκτον, μέχρις ὅτου καὶ αὐτὸ ἐκλίπη. Ἐάν δὲ καὶ πλέον παραμείνη ταγγίζει ὁ καρπὸς αὐτοῦ ὁ πεπηγὼς, καὶ οὐ δύναται ἐτι βρωθῆναι.

ΦΩΚΗ, ΔΕΛΦΙΣ, ΧΕΛΩΝΗ.

Φώκην τὴν λεγομένην καὶ τὸν δελφῖνα καὶ χελώνην ἐσθίομεν κατὰ θάλατταν, εἰ τύχοι πιασθῆναι. Τὸν μὲν δελφῖνα καὶ τὴν χελώνην σφάζοντες ἐσθίομεν τὴν δὲ φώκην οὐ σφάζοντες, ἀλλὰ κροταφίζοντες, ὡς ἐπὶ τῶν ἰχθύων τῶν μεγάλων. Καὶ τὸ μὲν κρέας τῆς χελώνης, ὡς προβάτου ἔστι μελαμψόν· τὸ δὲ τοῦ δελφίνου, ὡς χοίρου, μελαμψόν δὲ καὶ βρομῶδες· τὸ δὲ τῆς φώκης, ὡς χοίρου, λευκόν, καὶ ἀδρομον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΠΡΟΒΑΝΗΣ ΝΗΣΟΥ.

Αὕτη ἔστιν ἡ νῆσος ἡ μεγάλη ἐν τῇ ὠκεανῷ, ἐν τῷ Ἰνδικῷ πελάγει κειμένη· παρὰ μὲν Ἰνδοῖς καλουμένη Σιελεδίθα, παρὰ δὲ Ἕλλησι, Ταπροβάνη· ἐν ἣ εὐρίσκεται ὁ λίθος ὁ ὑάκινθος· περαιτέρω δὲ κεῖται τῆς χώρας τοῦ πεπέρεως. Πέριξ δὲ αὐτῆς εἰσὶ τινες νῆσοι μικραὶ πολλαὶ πάνυ, πᾶσαι δὲ γλυκὺ ὕδωρ ἔχουσαι, καὶ ἀργέλλια. Ἀσσοβαθαὶ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πᾶσαι εἰσιν. Ἐχει δὲ ἡ νῆσος ἡ μεγάλη, καθὼς φασιν οἱ ἐγχώριοι, γαῦδια τριακόσια εἰς τε μήκος ὁμοίως καὶ πλάτος, τουτέστι μίλια ἑννακόσια. Δύο δὲ βασιλεῖς εἰσιν ἐν τῇ νήσῳ, ἐναντίοι ἀλλήλων· ὁ εἰς ἔχων τὸν ὑάκινθον, καὶ ὁ ἕτερος τὸ μέρος τὸ ἄλλο, ἐν ᾧ ἔστι τὸ ἐμπόριον καὶ ὁ λιμὴν· μέγα δὲ ἔστι καὶ τῶν ἐκεῖσε ἐμπόριον. Ἐχει δὲ ἡ αὐτὴ νῆσος καὶ Ἐκκλησίαν τῶν ἐπιδημούντων Περσῶν Χριστιανῶν, καὶ πρεσβύτερον ἀπὸ Περσίδος χειροτονούμενον, καὶ διάκονον, καὶ πᾶσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν. Οἱ δὲ ἐγχώριοι καὶ οἱ βασιλεῖς, ἀλλόφυλοι εἰσιν. Περὰ δὲ πολλὰ ἔχουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ· εἰς ἐν δὲ ἱερὸν αὐτῶν ἐφ' ὑψηλοῦ κείμενον, ἔστιν ἐν ὑάκινθιν, ὡς φασι, πυρρόυν καὶ μέγα, ὃν ὡς στρόβιλος μέγας· καὶ λάμπει μακρόθεν, μάλιστα τοῦ ἡλίου αὐτὸν περιλάμποντος, ἀτίμητον θέαμα ὂν. Ἐξ ὅλης δὲ τῆς Ἰνδικῆς καὶ Περσίδος καὶ Αἰθιοπίας, δέχεται ἡ νῆσος πλοῖα πολλὰ, μέτρη τις οὔσα, ὁμοίως καὶ ἐκπέμπει.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἐνδοτέρων, λέγω δὲ τῆς Τζινίστας καὶ ἐτέρων ἐμπορίων, δέχεται μέταξιν, ἀλοήν, καρυόφυλλον, τζανδάναν, καὶ ὅσα κατὰ χώραν εἰσὶ· καὶ μεταβάλλει τοῖς ἐξωτέρω, λέγω δὲ τῇ Μαλῆ, ἐν ἣ τὸ πέπερι γίνεται, καὶ τῇ Καλλιάνῃ, ἐνθα ὁ χαλκὸς γίνεται, καὶ σησαμινὰ ξύλα, καὶ ἕτερα ἰμάτια· ἔστι γὰρ καὶ αὕτη μέγα ἐμπόριον. Ὅμοίως καὶ Σινδοῦ, ἐνθα ὁ Μόσχος ἢ τὸ Καστόριν, καὶ τὸ Ἄν-

ramis gradioribus est. Fructum autem non alium parit, quam duas tresve spathas et totidem argellia. Sapor vero perinde suavis et dulcis est, atque nucum tenerarum. Initio autem aqua suavissimi saporis turgida est, quæ vini loco Indis potum præbeat. Liqueorem porro hujusmodi vocant bonchosura, estque plane dulcissimus. Postquam autem argellium decerptum est, si ita maneat, progressu temporis ad testam figitur, aqua vero in medio liquida perseverat, donec et ipsa defecerit. Quod si diutius maneat, tandem rancescit, neque humano esui ultra valet.

PHOCA, DELPHIS, TESTUDO.

Phocam, delphinem et testudinem comedimus ad oram maris, si capi contingat. Delphinem vero et testudinem jugulantes edimus, phocam vero non jugulatam, sed contusam ictibus, ut in piscibus prægrandibus fieri solet. Testudinis autem caro, sicut ovilla nigricans est; delphinis ut porci, nigricans et olida; phocæ, ut porci, alba, et non olida.

DE TAPROBANA INSULA.

Hæc magna est Oceani insula, in mari Indico sita: quæ ab Indis Sielediva; a Græcis Taprobana vocatur, ubi lapis hyacinthus reperitur: jacetque ultra piperis regionem. Exiguas vero alias insulas circumpositas habet ingenti numero: quarum singulæ aqua dulci fruuntur, argelliis item instructæ, ac alia aliam proxime sitæ. Illa porro **337** magna insula, ut narrant incolæ, est longitudine trecentorum gaudiorum; latitudine totidem, nempe milliarium nongentorum. Duo reges in insula dominantur, mutuo infesti: quorum alius hyacinthi regionem, alius reliquam insulæ partem obtinet, in qua emporium et portus habetur, a finitimis quoque maxime frequentatur. Exstat etiam ea in insula Ecclesia Christi advenarum ex Perside, ac presbyter in Perside ordinatus eoque missus, diaconus item cum reliquo ecclesiastico ministerio. Indigenæ vero et una reges alieni cultus sunt. Multa in hac insula templa visuntur; in aliquo autem ipsorum delubro hyacinthus, ut aiunt, edito in loco positus, rutilus ac prægrandis suspicatur, ad strobili spissitudinem accedens, qui, sole maxime illustrante, procul admodum effulget, inæstimabile sane spectaculum. Ex universa porro India, Perside et Æthiopia, multam navium frequentiam excipit insula, utpote quæ in medio omnium posita sit; multasque similiter ultro citroque mittit.

Ab interioribus vero partibus, nempe a Sina et ab aliis emporiis, sericum, aloen, caryophyllum, et tzandanam mutuatur, necnon alias illarum regionum merces, quas illa ad exterius positas gentes transmittit, ad Malen videlicet, in qua piper nascitur, ad Callianam, ubi xs oritur, necnon ligna sesamina, et alia ad vestitum apta: est namque ipsa magnum emporium. Similiterque ad Sindum,

ubi Moschus sive Castorin, et Androstachys ; et ad Persidem, ad Homeriten, et Adulem : ac mutuo a singulis illis emporiis alia accipit, quæ ad interiores Indos transfert : suaque item eo transmittit. Sindu autem est Indiæ principium. Nam Indus fluvius, id est, Phison, qui in sinum Persicum exoneratur, Persidem ab India dirimit. Celebriora porro Indiæ emporia isthæc sunt, Sindu, Orrhotha, Calliana, Sabor, et Male, quinque emporia habens, quibus piper emittitur, Parti, Mangaruth, Salopatana, Nalopatana, Pudapatana. Ulterius vero itinere quinque circiter dierum et noctium, sita est Sielediva, id est, Taprobana. Deinde ulterius in continenti est Marallo, quæ cochleas ; Caber, quæ alabandenum emittit : hinc, regio unde caryophyllon exit ; deinde Sina unde sericum advehitur ; ulterius vero nulla regio est : nam Oceanus illam ad orientem ambit.

Hæc itaque insula Sielediva, in medio circiter Indiæ posita, quæ hyacinthum profert, ex omnibus emporiis merces accipit, omnibus impertit, magnam et ipsa quoque emporium. Contigit autem aliquando ut **338** cum quidam ex nostratibus, qui mercaturam exercebat, nomine Sopater, quem ante triginta quinque annos obiisse comperimus, negotiationis causa in Taprobanam insulam ingressus esset, ex Perside item navicula eodem appelleret. Excensum fecerunt Adulitani, quibuscum erat Sopater ; idemque præstitere Persæ, quibuscum Persarum orator aderat. Hinc pro more solito optimates et publicani, hos exceptos regi sistunt. Admissos in conspectum rex, postquam debitum salutandi obsequium præstiterant, sedere jubet. Hinc percontatur : Qui regiones vestræ, qui res et negotia se habent ? Optime, inquit illi. Postea cum inter loquendum rex sciscitaretur : Quis e regibus vestris major et potentior ? Nec mora, Persa respondet : Noster potentior, major, opulentior et rex regum est, et quidquid pro lubito facere valet. Sopater autem silebat. Tum rex : Tu, Romane, nihil loqueris ? Cui Sopater : Quid mihi dicendum superest, quando hic talia protulit. Si velis rei veritatem explorare, utrumque hic regem habes, singulos considera, et videbis quis clarior et potentior. His ille auditis obstupefactus ait : Qua ratione utrumque hic regem habeo ? Infit ille : Utriusque sane monetas, hujus nomisma, illius drachmam, id est milliarense : utriusque imaginem perpende, et veritatem comperies. Ille monentem laudans et annuens, jussit utrumque produci. Erat porro nomisma rutilum, splendidum, forma pulchrum : nam hujusmodi selecta istuc exportantur ; milliarense autem argenteum erat, nec, ut paucis dicam, aureo nummo comparandum. Rex adversam et obversam partem conspicatus, ac utrumque nummum specularatus, numisma laudibus extulit, aitque : Sane Romani splendidi ac potentes sunt, prudentiaque valent Jussitque Sopatrum honore affici, ac ele-

δροστάχην, καὶ τῇ Περσίδι, καὶ τῷ Ὀμηρίτῃ, καὶ τῇ Ἀδούλῃ· καὶ πάλιν τὰ ἀπὸ ἐκάστου τῶν εἰρημένων ἐμπορίων δεχομένη, καὶ τοῖς ἐνδοτέρω μεταβάλλουσα, καὶ τὰ ἴδια ἅμα ἐκάστῳ ἐμπορίῳ ἐκπέμπουσα. Ἡ Σινδοῦ δὲ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς Ἰνδικῆς. Διαρρεῖ γὰρ ὁ Ἰνδὸς ποταμὸς, τουτέστιν, ὁ Φεισὼν, εἰς τὸν κόλπον τὸν Περσικὸν, ἔχων τὰς ἐκβολὰς, τὴν τε Περσίδα, καὶ τὴν Ἰνδιάν. Εἰσὶν οὖν τὰ λαμπρὰ ἐμπόρια τῆς Ἰνδικῆς ταῦτα· Σινδοῦ, Ὀρρόθῃ, Καλλιάνῃ, Σιδῶρ, ἡ Μαλὲ, πέντε ἐμπόρια ἔχουσα βάλλοντα τὸ πέπερι, Πάρτι, Μαγγαροῦθ, Σαλοπάτανα, Ναλοπάτανα, Πουδαπάτανα. Λοιπὸν ἔξω ὡς ἀπὸ πέντε νυχθημέρων τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Ὠκεανὸν, ἐστὶν ἡ Σιελεδίδα, τουτέστιν, ἡ Ταπροβάνη. Εἶτα λοιπὸν εἰς τὴν στερεάν ἐμπόριον, ἡ Μαραλλῶ, βάλλουσα κοχλίους, ἐστὶ Καθέρ, βάλλουσα τὸ ἀλαβανδηνόν, εἶτα ἐφεξῆς λοιπὸν τὸ καρυόφυλλον· καὶ τὸ λοιπὸν ἡ Ἐζινίστα τὴν μετὰ ξιν βάλλουσα· ἥς ἐνδοτέρω, οὐκ ἐστὶν ἑτέρα χώρα· ὁ Ὠκεανὸς γὰρ αὐτὴν κυκλοῖ κατὰ ἀνατολὰς.

Αὕτη οὖν ἡ Σιελεδίδα, μέση πως τυγχάνουσα τῆς Ἰνδικῆς, ἔχουσα δὲ καὶ τὸν ὑάκινθον, ἐξ ὧν τῶν ἐμπορίων δέχεται, καὶ ὅλοις μεταβάλλει, καὶ μέγα ἐμπόριον τυγχάνει. Ποτὲ γοῦν τις ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα πραγματευομένων ὀνόματι Σώπατρος, ὃν ἴσμεν πρὸ λε' ἐτῶν τελευτήσαντα, εἰσελθὼν ἐν τῇ Ταπροβάνῃ νήσῳ πραγματείας ἕνεκα, ἔτυχε καὶ ἀπὸ Περσίδος ὀρμησαί πλοῖον. Κατῆλθον οὖν οἱ ἀπὸ Ἀδούλης, μεθ' ὧν ἦν ὁ Σώπατρος, κατῆλθον καὶ οἱ ἀπὸ Περσίδος, μεθ' ὧν ἦν καὶ πρεσβύτης Περσῶν. Εἶτα κατὰ τὸ ἔθος οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ τελῶναι, δεξάμενοι τούτους, ἀποφέρουσι πρὸς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς δεξάμενος, καὶ προσκυνηθεὶς, κελεύει αὐτοὺς καθεσθῆναι· εἶτα ἐρωτᾷ, Πῶς αἱ χώραι ὑμῶν, καὶ πῶς τὰ πράγματα ; Οἱ δὲ εἶπον, καλῶς. Εἶτα ὡς ἐν τῷ μεταξὺ, ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς, Ποῖος τῶν βασιλέων ὑμῶν μειζότερος καὶ δυνατώτερος ; Ὁ δὲ Πέρσης ἀρπάσας τὸν λόγον ἔφη· Ὁ ἡμέτερος, καὶ δυνατώτερος καὶ μειζότερος, καὶ πλουσιώτερος, καὶ βασιλεὺς βασιλέων ἐστὶ· καὶ εἴ τι θέλει, δύναται. Ὁ δὲ Σώπατρος ἐσιώπα. Εἶτα φησὶν ὁ βασιλεὺς· Σὺ, Ῥωμεῦ, οὐδὲν λαλεῖς ; Ὁ δὲ Σώπατρος, Τί ἔχω εἰπεῖν, τούτου ταῦτα εἰπόντος ; Εἰ θέλεις μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἔχεις ἀμφοτέρους τοὺς βασιλέας ἐνταῦθα· κατανόησον ἕκαστον, καὶ ὁρᾷς ποῖος λαμπρότερος, καὶ δυνατώτερός ἐστιν. Ἐκεῖνος ἀκούσας ἐξενίσθη λόγῳ, πῶς ἔχω τοὺς ἀμφοτέρους βασιλέας ἐνταῦθα ; Ὁ δὲ εἶπεν, ἔχεις ἀμφοτέρων τὰς μονίτας, τοῦ μὲν τὸ νόμισμα, τοῦ δὲ τὴν δραχμὴν, τουτέστι τὸ μιλιάρσιον· κατανόησον τῇ εἰκόνι ἐκάστου, καὶ ὁρᾷς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ ἐπαινέσας καὶ ἐπινεύσας, ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι ἀμφοτέρα. Ἦν οὖν τὸ νόμισμα εὐρότζον, λαμπρὸν εὐμορφον· τοιαῦτα γὰρ ἐκλεκτὰ προχωροῦσιν ἐκεῖ· ἦν δὲ καὶ τὸ μιλιάρσιον ἅπαξ εἰπεῖν, ἀργυρος, καὶ ἀρχεῖ, μὴ συγκρινόμενος τῷ χρυσίῳ. Στρέψας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀντιστρέψας, καὶ κατανοῶν ἀμφοτέρα, ἐπαινέσας πάνυ τὸ νόμισμα, ἔφη, ὄντως οἱ Ῥωμαῖοι καὶ λαμπροὶ καὶ δυνατοὶ καὶ φρόνιμοι. Ἐκέλευσεν οὖν τὸν Σώπατρον τιμηθῆναι μεγάλως, καὶ καθίσας αὐτὸν εἰς ἐλέφαντα, μετὰ τυμπά-

νων τὴν πόλιν περιῆγεν ἐν τιμῇ πολλῇ. Ταῦτα ὁ Σώπατρος ἡμῖν διηγήσατο, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἀπὸ Ἀδούλης ἐπελθόντες. Τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἔφησαν, ὁ Πέρσης πάνυ ἐνετράπη.

Μεταξὺ δὲ τῶν λαμπρῶν ἐμπορίων τῶν προρρήθέντων, εἰσὶ καὶ ἕτερα ἐμπόρια πολλά, καὶ παραθαλάττια καὶ μεσόγεια, καὶ πολλὴ χώρα. Ἀνώτεροι δὲ, τουτέστι, βορειότεροι, τῆς Ἰνδικῆς, εἰσὶ λευκοὶ Οὐννοὶ, ὁ λεγόμενος Γολλάς ἐκβάλλων εἰς πόλεμον, ὡς φασίν, οὐκ ἔλαττον τῶν β' ἐλεφάντων, καὶ ἵππων πολλήν· κατακρατεῖ δὲ καὶ τῆς Ἰνδικῆς καταδυναστεύων, καὶ φόρους ἀπαιτῶν. Ποτὲ γοῦν, ὡς φασίν, βουλόμενος πόλιν τῶν Ἰνδῶν μεσόγειον πορθῆσαι· τῆς δὲ πόλεως κύκλῳ ὕδατι φρουρουμένης, αὐτὸς ἱκανὰς ἡμέρας περικαθίσας, καὶ φρουρήσας, καὶ ἀναλώσας τὸ ὕδωρ διὰ τῶν ἐλεφάντων καὶ ἵππων, καὶ στρατοπέδου, ὕστερον διὰ ξηρᾶς περάσας, τὴν πόλιν παρέλαθεν. Οὗτοι καὶ τὸν σμάραγδον λίθον ἀγαπῶσι, καὶ εἰς τὸν στέφανον αὐτὸν φοροῦσιν. Εἰσφέρουσι γάρ οἱ Αἰθίοπες, συναλλαγὰς ποιῶντες μετὰ τῶν Βλεμμύων ἐν τῇ Αἰθιοπία, τὸν αὐτὸν λίθον ἕως εἰς τὴν Ἰνδιάν· καὶ αὐτοὶ τὰ καλλιστεύοντα ἀγοράζουσι. Καὶ ταῦτα πάντα, τὰ μὲν πείρα μαθὼν ἐξηγησάμεν, καὶ διέγραψα, τὰ δὲ καὶ ἐγγὺς τῶν τόπων γενομένου, ἀκριβῶς μεμαθηκῶς ἐξεῖπον.

Οἱ δὲ κατὰ τόπον βασιλεῖς τῆς Ἰνδικῆς, ἔχουσιν ἐλέφαντας, οἷον ὁ τῆς Ὀρροθά, καὶ ὁ Καλλιανῶν, καὶ ὁ τῆς Σινδοῦ, καὶ ὁ τῆς Σιδῶρ, καὶ ὁ τῆς Μαλέ· ὁ μὲν ἑξακόσια, ὁ δὲ πεντακόσια, ἕκαστος, πλέον ἢ ἔλαττον. Ὁ δὲ τῆς Σιελεδίθα, καὶ τοὺς ἐλέφαντας (sic) οὗς ἔχει, καὶ τοὺς ἵππους· τοὺς μὲν ἐλέφαντας, πηχισμῶ ἀγοράζει· μετρεῖται γὰρ ἀπὸ τῶν χαμαὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ οὕτω συμφωνεῖ τῷ πήχει, παρέχων, φέρε εἰπεῖν, πεντήκοντα ἢ ἑκατὸν νομίσματα, ἢ καὶ πλέον· τοὺς δὲ ἵππους ἀπὸ Περσίδος φέρουσιν αὐτῷ, καὶ ἀγοράζει, καὶ τιμᾷ ἀτέλειαν τοὺς φέροντας. Οἱ δὲ καὶ εἰς τὴν στερεάν βασιλεῖς, ἡμεροῦσιν ἐκ τοῦ ἀγροῦ τοὺς ἐλέφαντας, καὶ κτῶνται αὐτοὺς εἰς πολεμικὴν χρεῖαν· συμβάλλουσι δὲ καὶ μάχην ἐλεφάντων πολλάκις, θεωροῦντος τοῦ βασιλέως. Μεσάζουσι γὰρ τοὺς δύο ξύλον μέγα πλάγιον, δεδεμένον εἰς ἄλλα δύο ξύλα ὀρθία, φθάνοντα ὡσπερ εἰς τὸ στήθος αὐτῶν. Καὶ ἴστανται πολλοὶ ἐνθεν κάκειθεν ἄνθρωποι, μὴ ἐὼντες αὐτοὺς συμμίξαι ἀλλήλοις, καὶ συμβάλλουσιν αὐτοὺς, καὶ ταῖς προβοσκίαι τύπτουσιν ἀλλήλους, μέχρι ὃ πρότερος αὐτῶν παραιτήσεται. Ὀδόντας δὲ μεγάλους οἱ Ἰνδικοὶ οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν σχῶσι, πρίζουσιν αὐτοὺς διὰ τὸ βάρος, ἵνα μὴ βαρῆ αὐτοὺς ἐν τῷ πολέμῳ. Οἱ δὲ Αἰθίοπες οὐκ ἴσασιν ἡμερῶσαι ἐλέφαντας· ἀλλ' εἰ τύχοι θελήσαι τὸν βασιλέα ἕνα ἢ δεύτερον πρὸς θέαν, μικροὺς πιάζουσι καὶ ἀνατρέφουσιν. Ἐχει γὰρ ἡ χώρα αὐτῶν πλῆθος καὶ μεγάλους ὀδόντας ἔχοντας. Ἐκ τῆς γὰρ Αἰθιοπίας καὶ εἰς Ἰνδιάν πλοῖζονται ὀδόντες, καὶ ἐν Περσίδι, καὶ ἐν τῷ Ὀμηρίτῃ, καὶ ἐν τῇ Ῥωμανίᾳ. Καὶ ταῦτα παρεληφῶς ἔγραψα. Πᾶσαν δὲ τὴν Ἰνδικήν, καὶ τὴν Οὐννίαν διαιρεῖ ὁ Φεισῶν ποταμὸς. Καλεῖται γὰρ ἐν τῇ θείᾳ

A phanti insidentem cum tympanis per totam urbem circummagi, et magnifice celebrari. Hæc narrabant nobis tum Sopater ipse, tum et socii vectores, qui ex Adule eandem in insulam concesserant. His vero peractis, ut aiebant, Persa pudore suffusus mansit.

Inter hæc jam memorata emporia, alia bene multa sunt, tam maritima quam mediterranea, ac perampla sane regio. Superiorem, seu septentrioni viciniorem partem occupant Hunni, candido corpore, quorum rex Gollas dictus, bis mille elephantos, equitatumque multum ad bellum educit: hic Indiæ imperat, et late tributa exigit. Ferunt autem illum, Indorum urbem mediterraneam diripere cupientem, cum urbs aquis circummuniretur, postquam obsidione **339** diuturna, elephantorum, equorum ac militum copia, aquas exhausisset, sicco demum pede urbem cepisse. Hi smaragdo lapide delectantur, quem ornatus causa in corona gestant. Quorum lapidum commercium eadem in regione exercent Æthiopes, qui illos a Blemmyis, Æthiopica item gente, facta commutatione, mutantur. indeque in Indiam usque exportant, in pretiumque pulcherrimas merces referunt. Hæc porro omnia partim expertus narravi ac descripsi, partim proxime loca peregrinatus, accuratissime explorata retuli.

Alii item variarum Indiæ nationum et locorum reges elephantos etiam habent; verbi causa, reges Orrhothæ, Callianorum, Sindu, Sibor et Malæ; alii plus minus sexcentos, quingentos alii. Rex autem Sieledivæ cum elephantos, tum equos pretio emit. Elephantos quidem, cubito metitur, ac pro ratione altitudinis pretium solvit, ac vulgo ad quinquaginta vel centum aureos vel plus numerat; equos autem ex perside advectos emit, ac negotiatoribus vectigalium immunitatem concedit. Reges vero in continenti Indiæ imperantes, elephantos ex agro eductos cicurant, et ad bellicum usum servant, pugnamque elephantorum, ipsis spectantibus, plerumque committunt. Elephantos autem congressuros, sublimi transversa trabe, duobus hinc inde lignis erectis imposita et colligata, disterminant; ita ut trabes illa ad elephantorum pectus pertingat, astante ultro citroque multa hominum turba; nec patiuntur elephantos mutuo commisceri. Tum elephantos utrinque concitant, qui se mutuo proboscide ferunt, donec alter eorum pugnam detrectet. Elephantum autem Indici prolixos dentes non habent: nam etsi habeant, secantur ab Indis, ne eorum pondere graventur in prælio. Æthiopes porro nesciunt elephantos cicurare; sed si unum alterumve rex ad spectaculum expetat, parvos tenerosque capiunt et educant. Nam regio illorum elephantis, magnis dentibus instructis, abundat: ac hujusmodi dentes ex Æthiopia in Indiam, Persidem, itemque in Homeriten, et in totam Romanam ditionem navibus exportantur. Hæc ex aliorum narratu descripsi. Totam Indiam et Hunniam Phison fluvius diri-

mit. Indica quippe regio in sacra Scriptura *Evilat* vocatur : nam ita scriptum est in Genesi : *Fluvius autem egreditur ex Edem ad irrigandum paradysum. Inde dividitur in quatuor principia : nomen uni Phison ; hic est qui circuit omnem terram Evilat : ibi est aurum ; aurum vero regionis illius bonum, ibi est carbunculus et lapis prasinus* ¹⁸ : ubi illam aperte terram *Evilat* nuncupavit. Hic porro **340** *Evilat* ex genere Cham est ; sic enim iterum scribitur : *Filii Cham, Chus et Mesraim, Phud et Chanaan : filii Chus, Sabat et Evilat* ¹⁹, id est, Homeritæ et Indi, Saba quippe in Homerite sita est, et *Evilat* in India. Has enim duas regiones Persicus sinus dirimit. Illa vero terra aurum, ait Scriptura, profert : habet item lapidem pazerotem, quem vocat carbunculum, itemque jaspidem, quem prasinum lapidem nuncupat ²⁰. Aperte igitur divina Scriptura, utpote vere divina, res enuntiat, ut ex recensitis omnibus palam est.

A Γραφή ἡ γῆ τῆς Ἰνδικῆς χώρας, *Εὐιλὰτ*· οὕτως γὰρ γέγραπται ἐν τῇ Γενέσει, *Ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ ποτίζειν τὸν παράδεισον. Ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς· ὄνομα τῷ ἐντὶ, Φεισῶν, οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐιλὰτ· ἐκεῖ οὖν ἐστὶ τὸ χρυσίον, τὸ δὲ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν· ἐκεῖ ἐστὶν ὁ ἀνθραξ, καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος· γῆν Εὐιλὰτ σαφέστερον αὐτὴν ὀνομάσας. Οὗτος δὲ Εὐιλὰτ ἐκ τοῦ Χάμ ἐστὶν· οὕτω γὰρ πάλιν γέγραπται, *Οἱ υἱοὶ Χάμ, Χοὺς καὶ Μεσραῖμ, Φουδ καὶ Χαναάν· υἱοὶ δὲ Χοὺς, Σαβᾶ καὶ Εὐιλὰτ*· τουτέστιν, Ὀμηρίται καὶ Ἰνδοί. Ἡ Σαβᾶ γὰρ ἐν τῷ Ὀμηρίτῃ κεῖται, καὶ Εὐιλὰτ ἐν τῇ Ἰνδία ἐστὶ. Τὰς δύο γὰρ ταύτας χώρας ὁ Περσικὸς κόλπος διαιρεῖ. Ἐχει δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκείνη τὸ χρυσίον, κατὰ τὸ ἱερὸν Γράμμα· ἔχει καὶ τὸν πεζέρωτα λίθον· αὐτὸν γὰρ καλεῖ ἀνθρακα, ἔχει καὶ τὸν ἰάσπιν· τοῦτον γὰρ εἶπε λίθον πράσινον. Σαφέστερον οὖν ἡ θεία Γραφή, ὡς ὄντως θεία, διηγείται τὰ πράγματα, καθὰ καὶ πᾶσα ἡ πραγματεία δηλοῖ.*

MONITUM.

Monitum lectorem volumus hunc duodecimum *Cosmæ Indicopleustæ* librum, qui in codice Laurentiano habetur, sed mutilus in fine, in Vaticano octavi vel noni sæculi codice non exstare. Nam, ut videas in decursu operis, hæc variis temporibus ab auctore conscripta sunt : qui cum initio quinque solum libros de mundi schemate edidisset ; sub hæc obstrepentibus iis qui pro adversa opinione pugnabant, sextum librum addidit, postea vero septimum, octavum, nonum, etc., interpositis ad singulos spatiiis. Siquidem non quiescentibus adversariis et objecta nova subinde afferentibus, pro virili *Cosmas*, novis pristino operi adjectis libris, repugnantibus, ut poterat, respondebat : et quia verisimile est, jam editorum exemplaria manasse priusquam novos ille libros pristinis adjungeret, hinc factum videtur, ut exemplar illud ad cuius fidem Vaticanus codex exscriptus fuit, ante, quam duodecimus liber adjectus fuisset, in publicum usum cederet. Neque abs re fuerit indicare, *Cosmæ* Indicopleusten, non modo confectis jam libris adjecisse novos, sicubi casus postularet, sed etiam multa mutasse, adjecisse, rescuisse, ad marginem notasse : unde evenit, ut Vaticanus cum Laurentiano non prorsus consentiat : nam, ut jam monuimus, exemplar illud ad cuius fidem Vaticanus exscriptus est, initium operis longe brevius effert, quam Laurentianus : unde palam sit exemplar *Cosmæ* unde Laurentianus ille codex emanavit, posterioribus ejusdem curis retractatum et auctum fuisse.

LIBER XII.

Alius item liber, declarans multos exterorum veterum scriptorum, divinarum Scripturarum per Moysen et prophetas editarum antiquitatem testificari : itemque Græcos omnium postremos literas edidicisse videri, altiusque defixam circa divinas Scripturas incredulitatem retinere.

In Chaldaicis libris Berosi et quorundam aliorum scriptum est, decem reges apud illos annorum myriadibus bis mille ducentis quadraginta duabus regnasse ; sub rege autem eorum decimo Xisuthro, ut vocant, magnum diluvium exstitisse, Xisuthrumque cum uxore et consanguineis, ac brutis animantibus Dei monitu, nave conscensa, servatum, ut narrant, in montibus Armeniæ consedissee, ac post diluvium in gratiarum actionem hostias diis immolasse : totam pene Moysis historiam alienam in formam transferentes. Homines quippe annis 2242 per decem generationes in illa ulterius posita terra manserunt : ac sub Noe, qui decimus erat,

C

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄.

Ἔτι ἕτερος λόγος σημαίνει ὅτι πολλοὶ τῶν ἐξωθεν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦσι τῇ ἀρχαιότητι τῶν θείων Γραφῶν τῶν διὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι ὕστερον πάντων οἱ Ἕλληνες φαίνονται μεμαθηκότες γράμματα, καὶ περὶ τῶν θείων Γραφῶν ἐξοριζωμένην ἔχοντες τὴν ἀπιστίαν.

Ἐν τοῖς Χαλδαϊκοῖς γράμμασι Βηρώσου καὶ ἐτέρων τινῶν γέγραπται οὕτως· ὅτι ἑ βασιλεῖς ἐβασίλευσαν παρ' αὐτοῖς ἐτῶν μυριάδας βσμβ'. ἐπὶ δὲ τοῦ δεκάτου βασιλέως Ξισούθρου, παρ' αὐτῶν οὕτω καλουμένου, γενέσθαι ἐφησαν μέγαν κατακλυσμὸν, ἐμβάντα δὲ εἰς πλοῖον τὸν Ξισούθρον σὺν τῇ γαμετῇ καὶ τοῖς συγγενέσι, καὶ τοῖς ἀλόγοις, χρηματισθέντα ὑπὸ Θεοῦ καὶ διασωθέντα λέγουσιν ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας, καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν θύσαντα θυσίας εὐχαριστηρίους τοῖς θεοῖς, πάντα σχεδὸν μεταπλάσαντες τὰ Μωσέως. βσμβ' γὰρ προσέτι δέκα γενεάς ἔμειναν ἐν τῇ πέραν γῆ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπὶ τοῦ δεκάτου, λέγω δὴ τοῦ Νῶε γενομένου τοῦ

¹⁸ Gen. ii, 10, 12. ¹⁹ 1 Paral. i, 9. ²⁰ Gen. ii, 12.

κατακλυσμοῦ, μετέβησαν διὰ τῆς κιβωτοῦ. Τοῦτον γὰρ τὸν Νῶε, αὐτοὶ καλοῦσι Ξίσουθρον. Τὰς ἡμέρας δὲ εἰς ἔτη μεταπλάσαντες δισχιλίας διακυσίας μβ' μυριάδας ἑτῶν ζήσαντας τοὺς ἑ βασιλεῖς εἶπον· ἄπερ ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε βσμβ' ἔτη ἠρέθμησεν. Ὁμοίως Τίμαιος ὁ φιλόσοφος οὕτω καὶ αὐτὸς διαγράφει τὴν γῆν ταύτην κυκλουμένην ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ τὸν Ὠκεανὸν ὑπὸ τῆς πέραν γῆς. Ἀτλαντίδα γὰρ νῆσόν τινα ὑποτίθεται ὑπὸ τὴν δύσιν ἔξω εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἐπὶ τὰς Γαδεῖρους μεγάλην καὶ ἄφατον, καὶ τὰ κατοικοῦντα ἐν αὐτῇ ἔθνη μισθωσαμένους δὴ ἑ βασιλεῖς ἐκ τῆς πέραν γῆς ἐλθόντας καὶ πολεμήσαντας Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ μετέπειτα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἠττηθέντας· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν νῆσον ὑπὸ Θεοῦ καταποντωθεῖσαν λέγει. Τοῦτον δὲ καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐπαινοῦσι, καὶ Πρόκλος ὑπομνηματίζει· καὶ οὗτος τὰ ὅμοια ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον, καὶ ἀντὶ τῆς ἀνατολῆς τὴν δύσιν εἰπόν. Ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς τῶν ἑ γενῶν μνησθεὶς, καὶ τῆς πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ γῆς. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, εὐδηλοῖ εἰσι πάντες ἐκ τοῦ Μωϋσέως λαμβάνοντες καὶ ὡς ἴδια ἐκτιθέμενοι.

Οἱ τὰ Χαλδαϊκὰ γὰρ συγγραψάμενοι, ὡς ἀρχαιότεροι καὶ ἀνατολικώτεροι, ἐμνήσθησαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασι τοῦ τε κατακλυσμοῦ καὶ τῆς πυργοποιίας, ὁρῶντες αὐταῖς ὄψεσι τὸν πύργον καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ· ὡς διὰ τὸν κατακλυσμὸν δῆθεν ἐπινοήσαντες αὐτοῖς καταφυγὴν καὶ σωτηρίαν ἐποίησαν ἑαυτοῖς οἱ τότε ἄνθρωποι. Ἀναγνόντες δὲ καὶ Μωσέα οἱ μετέπειτα, καὶ εὐρόντες ἀπὸ Ἀδὰμ δέκατον ὄντα τὸν Νῶε, ἐφ' οὗπερ γέγονεν ὁ κατακλυσμὸς, ἀνεπλάσαντο καὶ αὐτοὶ δέκα βασιλεῖς παρ' αὐτοῖς βασιλεύσαντας ἑτῶν μυριάδας βσμβ' ὡσπερ εἴρηται πρόσθεν. Ὡν ἐστὶν ὁ πρῶτος Ἀλώρος, τουτέστιν Ἀδὰμ· ὁ δεύτερος Ἀλάπρος, Σήθ· ὁ τρίτος, Ἀλμηδών, Ἐνώς· ὁ τέταρτος Ἀμμέων, Καϊνᾶν· ὁ πέμπτος Ἀμμεγάλρος, Μαλελεήλ· ὁ ἕκτος Δαόνος παιμὴν, Ἰαρέδ· ὁ ἕβδομος Εὐεδώραχος, Ἐνώχ· ὁ ὄγδοος Ἀμμεψίναχος, Μαθουσάλα· ὁ ἑννατος Ὀτιόρτης, Λάμεχ· ὁ δέκατος Ξίσουθρος, Νῶε. Ἐπὶ τούτου γενέσθαι λέγουσι τὸν μέγαν κατακλυσμὸν κατὰ τὸν Μωϋσέα.

Οἱ δὲ τὰ Αἰγυπτιακὰ συγγραψάμενοι, τουτέστι Μανεθῶν, καὶ Χαιρημῶν, καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Μόλων, καὶ Λυσίμαχος, καὶ Ἀπίων ὁ Γραμματικὸς, μέμνηται Μωϋσέως, καὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῆς ἐξ Αἰγύπτου. Ὡς Αἰγύπτιοι γὰρ καὶ τὰ Αἰγυπτιακὰ συγγραψάμενοι, ἀρμοδίως καὶ αὐτοὶ τὰ ἐπὶ τῶν τόπων γενόμενα διηγοῦνται· οἳ τινες καὶ διασύρουσι Μωσέα ὡς στασιάσαντα, καὶ πλῆθος τῶν ἀγυρτῶν καὶ λελωδημένων ἀναστατώσαντα, καὶ ἐκβαλόντα τῆς Αἰγύπτου· καὶ ἀπελθόντας εἰς τὸ Σίναϊον ὄρος καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ κληθέντας Ἰουδαίους. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, Χαλδαῖοι καὶ Αἰγύπτιοι τρόπον τινά, ὡς ἀρχαιότεροι τῶν Ἑλλήνων, μαρτυροῦσι τῇ βεῖα Γραφῇ, ὅτι καὶ ὁ κατακλυσμὸς γέγονεν ὁ ἐπὶ τοῦ Νῶε,

A accidente diluvio, huc per arcam translati sunt. Hunc quippe Noe, Xisuthrum illi nuncupant. Diebus autem in annos commutatis 2242 myriadas annorum reges illos decem vixisse dixerunt; quia Moyses ab Adamo ad usque diluvium sub Noe factum 2242 annos numeravit. Similiter Timæus philosophus eodem modo terram hanc describit, eam dicens ab Oceano circumdari, ac rursus Oceanum ab ulteriore terra ambiri. Nam Atlantidem quamdam insulam versus occidentem, ultra Gades supponit esse, magnamque illam et immensam esse: narratque decem illos reges, mercede conductis in illa gente ulteriore militibus, postquam **341** Europam et Asiam debellaverant, ab Atheniensibus superatos esse: ipsamque insulam a Deo in aquis demersam fuisse refert. Hunc vero Plato Aristotelesque laudarunt, ac Proclus commentariis illustravit: ipseque nostris similia profert, mutato solum aliam in formam sermone, occidentequae orientis loco posito. Insuperque decem illas generationes memorat, necnon terram illam ultra Oceanum positam. In summa, palam est omnes ex Moyse mutuatos esse, et ut sibi propria extulisse.

Nam Chaldaicarum rerum scriptores, utpote antiquiores ac orienti propinquiores, diluvii et constructæ turris mentionem fecerunt; quippe qui ipsis oculis turrim ejusque structuram conspicerent, gnari scilicet prisecos illos homines ob immissum diluvium, ut sibi per fugii et salutis locum pararent, eam exædificasse. Illi vero posterioris ævi homines, cum Moysen legissent, ac comperissent Noe, cujus tempore diluvium contigit, decimum esse ab Adamo, decem et ipsi reges commenti sunt, qui penes se, ut ante diximus, per 2242 annorum myriadas regnum obtinuerint. Quorum primus est Alorus, id est, Adamus; secundus Alaaprus, nempe Seth; tertius Almedon, nimirum Enos; quartus Ammeon, scilicet Cainan; quintus Ammegalarus, id est Maleleel; sextus Daonus pastor, videlicet Jared; septimus Evedorachus, sive Enoch; octavus Amempsinachus, sive Mathusala; nonus Otiortes, id est Lamech; decimus Xisuthrus, videlicet Noe. Sub quo magnum diluvium contigisse narrant, secundum Moysen.

D Ægyptiacarum vero rerum scriptores, scilicet Manethon, Chæremon, Apollonius Molo, Lysimachus et Apion Grammaticus, Moysis meminerunt, necnon exitus filiorum Israel ex Ægypto. Nam utpote Ægyptii et Ægyptiacarum rerum scriptores, congruenter et ipsi quæ istis in partibus gesta sunt enarrant, qui etiam Moysen traducunt, ut qui seditionem excitaverit, ac mendicorum multorumque multitudinem sedibus moverit ac eduxerit ex Ægypto: qui in Sina montem et Jerosolymam profecti, Judæique dicti sint. Ut summam dicam, Chaldæi et Ægyptii, ut Græcis vetustiores, divinæ Scripturæ testimonium addunt, narrantes diluvium temporibus Noe immissum, turrim con-

structam, filiorum Israel exitum ex Ægypto. Græci vero iis recentiores, qui tardius litteras edidicerunt, ac procul oriente versusque occidentem sedes posuerunt, longissimis spatiis a Judæa et ab Ægypto dissiti, res hujusmodi ignorarunt, quod nec visu nec auditu illas percepissent. Quare ad hoc 342 usque tempus divinæ Scripturæ, tam Veteri nempe, quam Novo Testamento, fidem negant, et dicta ejus pro fabulis computant.

Chaldæi vero, Medi et Persæ, aliquanto ampliore notitia instructi, ex turris constructione et diluvio, necnon ex iis, quæ sub Ezechia et Jona contigerant, itemque ex captivitate, Daniele, ac tribus pueris, et partim etiam ex ipsis litteris edocti fuere. Pariterque Ægyptii ex rebus Josephi, Moysis et populi Israelitici eruditi sunt: istæque gentes erant ad suscipiendum Christianismum paratior. Imo et ipsi Græci ministerio apostolorum crediderunt, visis iis quæ ab ipsis edebantur mirabilibus. Deinde vero cessantibus signis et elapso tempore, quam multos quidem Græcos reperias qui, postquam crediderant et baptizati fuerant, deinceps in incredulitatem lapsi sunt, Novum pariter et Vetus Testamentum, id est divinam Scripturam, ignorantes; utpote qui non defixam pridem ac profundam pietatis radicem, nec fidei fundamentum habuerint. Quamobrem in scriptis suis, quemadmodum priores Chaldæi ac Ægyptii fecerant, nec diluvii, nec constructæ turris, nec exitus filiorum Israel ex Ægypto, nec primi scriptoris Moysis meminerunt; sed se superiores, sapientiores ac priores omnibus hominibus rati, tamen ex superbix tumore multa ignorabant; quare apposite Ægyptiorum quidam (61) Salomon nomine Platoni dicebat: *Græci semper pueri: nemo Græcus senex, neque cana apud vos ulla disciplina.* Imo quidam, nempe Dius et Menander, qui Tyriorum antiquitates in Græcam linguam transtulerunt, in scriptis suis Salomonis et Judæorum mentionem fecerunt: et hætenus tota propemodum Æthiopia et australes plagæ divinæ Scripturæ testimonium præbent: solique Græci qui sibi sapientes videntur, salutem ignorant suam: ac unus Timæus, jam supra memoratus (unde vero id acceperit ignoro, fortasse ex Chaldaicis monumentis), decem illos reges com-

A καὶ πυργοποιία, καὶ ἡ ἐξοδος ἡ ἀπ' Αἰγύπτου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Ἕλληνες δὲ μεταγενέστεροι τυγχάνοντες, καὶ ὀψέ ποτε συγγράφειν μεμαθηκότες, καὶ τῆς ἀνατολῆς μακρὰν που περὶ τὴν δίσιν ἀπικισμένοι, τῆς τε Ἰουδαίας καὶ Αἰγύπτου πορρωτέρων διάγοντες, τὰ τοιαῦτα ἠγνόησαν, μήτε ὄψει μήτε ἀκοῇ αὐτὰ παραλαβόντες. Διὸ καὶ ἕως τοῦ παρόντος ἀπιστοῦσι τῇ θείᾳ Γραφῇ Παλαιᾷ τε, καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, μύθους ἠγούμενοι τὰ κατ' αὐτὴν.

B Οἱ Χαλδαῖοι δὲ, καὶ οἱ Μῆδοι καὶ Πέρσαι, ἐπιστάμενοι πλέον τι ἐκ τῆς πυργοποιίας καὶ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἐπὶ Ἐζεκιίου καὶ Ἰωνᾶ καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, τοῦ τε Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν παίδων ἐπαιδεύθησαν καὶ αὐτοῖς ἐκ μέρους τοῖς γράμμασιν. Ὁμοίως καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπαιδεύθησαν διὰ τῶν κατὰ τὸν Ἰωσήφ καὶ Μωϋσέα καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἐτοιμότερα ταῦτα τὰ ἔθνη γενόμενα εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπίστευσαν μέντοι καὶ Ἕλληνες ὕστερον διὰ τῶν ἀποστόλων, θεωροῦντες τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα θαύματα. Ὑστερον δὲ πάλιν τῶν σημείων παυσάμενων, καὶ τοῦ χρόνου διαδραμόντος, πολλοὺς μὲν εὐρήσεις Ἕλληνας πεπιστευκότας καὶ βαπτισθέντας, ἀπιστοῦντας δὲ καὶ ἀγνοοῦντας τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, τουτέστι, τὴν θείαν Γραφὴν, ὡς μὴ ἔχοντας ἑκπαλαί εἰς βάθος ῥίζαν θεοσεβείας καὶ θεμέλιον πίστεως. Διὸ οὐδὲ ἐν ταῖς συγγραφαῖς ἑαυτῶν ὡς πρῶτοι ἐμνήσθησαν οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι περὶ τε τοῦ κατακλισμοῦ καὶ πυργοποιίας καὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῆς ἐξ Αἰγύπτου καὶ τοῦ πρώτου συγγραφέως Μωϋσεώς· ἀνωτέρους δὲ καὶ σοφωτέρους καὶ πρῶτους πάντων ἑαυτοὺς ἠγούμενοι ἐκ τοῦ τύφου τοῦ αὐτοῖς περιχειμένου τὰ πολλὰ ἀγνόησαντες· διὸ καλῶς τις τῶν Αἰγυπτίων, Σολομῶν δ' οὗτος, Πλάτωνι εἶπεν· Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες, γέρων δ' Ἕλληνην οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἔτι παρ' ὑμῖν χρόνον πόλιον μάθημα. Ἀλλὰ καὶ τινὲς, τουτέστι Διδὸς καὶ Μένανδρος, οἵτινες τὰ Τυρίων ἀρχαῖα μετέφρασαν εἰς τὴν Ἑλληνίδα φωνήν, εἰς τὰς ἑαυτῶν συγγραφὰς μαρτυροῦσι τῷ Σολομῶνι καὶ τοῖς Ἰουδαίοις· καὶ ἔτι σχεδὸν εἶπεῖν, πᾶσα ἡ Αἰθιοπία, καὶ τὰ νότια μέρη μαρτυροῦσι τῇ θείᾳ Γραφῇ· Ἕλληνες δὲ μόνοι παρ' ἑαυτοῖς σοφοὶ τὴν ἰδίαν ἀγνοοῦντες σωτηρίαν· μόνος δὲ Τίμαιος ὁ προγεγραμμένος, οὐκ οἶδα πόθεν λαβὼν, τάχα δὲ ἐκ τῶν Χαλδαικῶν μετέπλασε, τοὺς ἑβραίων βασιλεῖς ἐκ τῆς πέραν γῆς ἐλθόντας εἰς τὴν νῆσον τὴν Ἀτλαντίδα, ἣν λέγει καταποντωθεῖσαν, καὶ μισθωσαμένους τὰ οἰκοῦντα ἐν αὐτῇ ἔθνη, καὶ ἐλθόντας ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, καὶ πολεμήσαντας Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν· ὃ σαφέστατόν ἐστι πλάσμα· μὴ δυνάμενος γὰρ δεῖξαι τὴν νῆσον καταποντωθεῖσαν αὐτὴν εἶπεν ὑπὸ Θεοῦ.

D Ἀλλὰ γε οἱ προειρημένοι Ἕλληνες, οἱ ἐπὶ σοφίᾳ θαυμαζόμενοι, ὀψέ δὲ ποτε καὶ γράμματα μεμαθηκότες, καὶ νόμων ἀξιωθέντες, ἐνόμισαν ἑαυτοὺς μόνους τὴν σοφίαν ἐξωμυθρηκέναι· Ἀνκυρῆγοι καὶ Σόλωνες καὶ Τεῦχος δ' τῶν Λόκρων, καὶ πάντες οἱ λοιποὶ·

(61) Lege Solon. Verum errat Cosmas, nam id Soloni dicebant Ægyptii.

ὡς χθές καὶ πρώην πρὸς ἐκεῖνον τὸν Μωϋσέα παρα-
θαλλόμενοι φαίνονται γεγονότες· ὅπου γὰρ μηδὲ αὐτὸ
τὸ ὄνομα πάλαι ἐγινώσκετο τοῦ νόμου παρὰ τοῖς Ἑλ-
λησι· καὶ μάρτυς Ὁμηρος, οὐδαμοῦ τῆς ποιήσεως
αὐτῷ χρητάμενος. Οὐδὲν γὰρ ἦν κατὰ τοῦτον· ἀλλὰ
γνώμεις ἀρίσταις πλήθῃ διεκείτο, καὶ προστάγμασι
τῶν βασιλέων, ἀφ' οὗ καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν
ἔθεσιν ἀγράφοις χρώμενοι, καὶ πολλὰ τούτων ἀεὶ
πρὸς τὸ συντυγχάνον μετατιθέντες. Λακεδαιμόνιοι
μὲν γὰρ καὶ Κρήτες ἔθεσιν ἐπαίδευσον, οὐ λόγους·
Ἄθηναῖοι δὲ καὶ σχεδὸν οἱ ἄλλοι πάντες, ἃ μὲν χρῆ
πράττειν προσέταττον διὰ τὴν νόμον· τῷ δὲ πρὸς
αὐτὰ διὰ τῶν ἔργων ἐθίζειν ὠλιγόωρησαν· οὗτοι δὲ
κάκεινοι κατὰ βραχὺ εἰς προκοπὴν σταθῆρῶν νόμων
καὶ βεβαίων ἐηλυθότες, οὐ μὴν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ὁ πάλαι
Μωϋσῆς, καὶ γραμμάτων πείραν καὶ νόμου στα-
θῆρῶν τὸ ἴδιον ἐξεπαίδευσεν ἔθνος, λόγῳ καὶ ἔργῳ
πρῶτος ἐνδεικνύμενος τοῦ νόμου καὶ τῶν γραμμάτων
τὸ βέβαιον, ἄχρις οὗ χρόνῳ πολλῷ τὸ ἔθνος ἐπὶ τὴν
προκηρυττόμενον Δεσπότην Χριστὸν καὶ τὴν τούτου
διδασκαλίαν ὠδήγησε τῇ βεβαιότητι τοῦ νόμου ὀδη-
γούμενόν τε καὶ φρουρούμενον.

Φοίνικες οὖν τῷ ἔθνει γειτνιῶντες καὶ ἐξ αὐτῶν
μαθόντες γράμματα καὶ ἀναγραφὰς τῶν Ἑλλήνων
ἀρχαιοτέρας ἀνεγράψαντο, καὶ Ἑλληνας μαθεῖν
γράμματα παρεσκεύασαν· Κάδομος γὰρ ἀπὸ Τύρου
τὰ γράμματα λαβὼν, εἰς Ἑλλάδα μετένεγκε. Μὴ
οὖν τὰς ὀφρῦς ἀνατεινάτωσαν, ὡς τι καιρὸν τῷ βίῳ
πρῶτοι ἐφευρηκότες, παρ' ἐτέρων καὶ τὰ γράμμα-
τα καὶ τοὺς νόμους, καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς σφαίρας, C
καὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ ἀστρολογίαν ἐρανισάμενοι.
Ὅψ' ἄρα ποτε φανέντες ἐν βίῳ, τὸν κόσμον αἰδῖον
ἐδόξασαν, παρ' ἐτέρων τὸν οὐρανὸν σφαιρᾶν ὑπονοεῖν
διδασθέντες, ὡς αὐτοὶ πρῶτοι τοῦτο δοξάσαντες, τὴν
κανόνα τῆς ἀστρονομίας ὡς ἴδιον ἐξέθεντο· παρ' ἐτέ-
ρων τὰ γράμματα διδασθέντες, συγγραφεῖς ἀρχαίους
καὶ πρώτους ἑαυτοὺς ὑποτίθενται· παρ' ἐτέρων δι-
δασθέντες νομοθετεῖν, νομοθέτας ἀρχαίους καὶ δι-
καιάρχους ἑαυτοὺς ἀνεζωγράφησαν· πλατύτητα
γλώττης καὶ κάλλος λόγου παρὰ τοῦ δοτῆρος Θεοῦ
κομισάμενοι, τῷ δοτῆρι Θεῷ ἀχαριστοῦντες τοῖς αὐ-
τοῦ λόγοις ἀπειθοῦσι, πάντα παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν πρὸ
αὐτῶν κομισάμενοι τοὺς πάντας ἀθετοῦσι, καὶ ὡς
ἴδια σοβαρῶς σφετερίζονται. Μαχόμενοι γὰρ τοῖς
θείοις λόγοις τοῖς λέγουσιν· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν D
ὡσεὶ καμάραν· ἀντιβοῶσιν οἱ βέλτιστοι λέγοντες·
Οὐκ ἔστιν οὕτως, σφαιροειδὴς γὰρ ἔστι, καὶ τοῦτο
πρόδηλον ἐκ τῶν προλεγομένων παρ' ἡμῶν ἐκλεί-
ψεων. Ἐτι δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν ἀκούοντες κηρυτ-
τομένην ἐν αὐτοῖς, ἀδυνατοῦν τοῦτο γενέσθαι· τὸν
ὑπὸ μυρίων γὰρ σωμάτων ἐκ διαδοχῆς δαπανηθέντα,
πῶς ἐκδέχεται ἀναστῆναι καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κατα-
σοφίζονται τοῦ δοτῆρος τῆς γλώττης ἀνατρέπειν
ἐπιχειροῦντες, τὰ δόγματα τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας·
καίτοι οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, αὐτοῖς γενέ-
σθαι ἀγαθουργῶν καὶ προνοῶν καὶ πρὸ τῆς τοῦ Χρι-
στοῦ παρουσίας τετρακόσια καὶ πρὸς ἑτη, ἐπὶ ἰσθῶ

A qui si Moysi conferantur, pro hesternis et nuperis
343 habendi : quando ne ipsum quidem legis no-
men pridem apud Græcos cognoscebatur. Testis
est Homerus*, qui in pœsi sua illo nunquam est usus.
Nihil quippe hujusmodi erat illo tempore ; verum
optimis sententiis et regum jussis populi regebantur :
quare jam olim ad multa tempora legibus non scriptis
sunt usi, ac secundum rerum eventum in iis multa
subinde mutabant. Laedemonii quippe et Cretenses
consuetudinibus, non autem verbis, erudiebant :
Athenienses vero ac fere alii omnes, quid facto
opus esset, lege præcipiebant ; ad illud vero præstan-
dum operibus ipsis assequere admodum negligebant :
verum tam hi, quam illi paulatim proficientes, ad
stabiles firmasque leges accessere ; non ab initio, ut
olim Moyses, qui et litterarum peritiam et stabilem
legem genti suæ cum verbo, tum opere tradidit,
priorque et legis et litterarum firmitatem exhibuit,
donec diuturnitate temporis gentem illam ad
Dominum Christum prænuntiatum, et ad ejus doctrinam
legis firmitate deduceret.

Phœnices igitur vicini Judæis, ab iisque litteras
edocti, vetustiores Græcis inscriptiones fecerunt,
ipsosque Græcos litteras edocuerunt. Cadmus enim
litteras Tyro desumptas in Græciam transtulit. Ne
igitur supercilia extollant, ac si priores novi quid-
piam ad vitam utile adinvenerint, quando ipsi ab
aliis litteras, leges, sphaeræ opinionem, astronomiam,
astrologiam mutuati sunt. Nam cum tardius in
mundo sese extulerint, æternum illum esse arbitrati
sunt : ab aliis instituti ut cælum sphaeram esse opi-
narentur, quasi ipsi primi ea sententia fuerint, re-
gulam astronomiæ ut sibi propriam ediderunt : ac
etsi ab aliis litteras edocti sint, sese antiquos ac
primos scriptores esse supponunt : etsi ab aliis le-
gum ferendarum modum acceperint, se antiquos
legislatôres ac juris ferendi principes deprædicant :
cum linguæ copiam ac sermonis elegantiam a mun-
ifico Deo acceperint, erga munificum Deum ingrati,
verbis ejus inobsequentes sunt : cum a Deo et ab
antiquioribus omnia sunt mutuati, universos despi-
ciunt, ac omnia ut propria sibi arroganter ascribunt.
Nam divinis sermonibus reluctantes, qui sic ha-
bent : Qui statuit cælum sicut fornicem ; illi contra
viri optimi clamant his verbis : Non ita res est,
sphaericum enim est cælum, ut ex allatis per nos
eclipsibus manifestum est. Ad hæc cum mortuo-
rum resurrectionem audiunt apud se prædicari, id
non posse fieri dictitant : nam qui per successionem
a sexcentis aliis corporibus absumptus est, qui re-
surgere possit ; ac, ut paucis dicam, linguæ largi-
torem 344 sophismatibus aggrediuntur, Ecclesiam
ejus dogmata evertere conantes : etiamsi ille pro-
viderit, ne vel ipsi Græci testimonio sui carerent ;
sed ipsis bona impertierit ac prospexerit vel ante
Christi adventum, quadringentis circiter aut plus

(*) Homerus nunquam voce νόμος utitur.

annis, sub Alexandro Macedone, longe post Trojanum bellum, Græcis tum florentibus, tunc scilicet illis bonitatis suæ indicia præbuit: exempli causa, cum Alexander Macedo Darium debellaturus Jerusalemis transiret, summum sacerdotem Judæorum, sacerdotali habitu sibi occurrentem, equo desiliens perhumaniter amplexatus est. Cum autem clientes ejus ipsum increparent, ac cur ita se gereret dictitarent, ad sui excusationem ille respondit: Mihi ex Macedonia primum proficiscenti, simili habitu quispiam in somnis visus est, qui dicebat: Exi, et vinces. Quamobrem ipse postea Deo sacrificia immolavit, multaque dona templo et regioni Judaicæ obtulit.

Deinde vero Ptolemæus, cognomine Philadelphus, cum de Judaicis libris curiose a Tryphone Phalereo sciscitatus, rei veritatem edidicisset, illos studiose perquisivit, missis ad Eleazarum sacerdotem et ad templum donis quamplurimis. Illos igitur libros accepit cum septuaginta senioribus, qui eos ex Hebraica in Græcam linguam transtulerunt, atque in ejus bibliotheca reposuerunt. Erat porro illud divinæ providentiæ opus, ut ante Christi adventum jam præparata res esset, ne temporibus apostolorum in suspicionem multis venirent, quod illi ad libitum suum prisca illa prophetarum dicta interpretarentur; tam quæ de Christo, quam quæ de vocatione gentium ferebantur. Ptolemæus autem cognomine Physcon, cum devictos ab se Judæos vellet hic, Alexandriae scilicet, immisis elephantis interficere, cum inopinanter Deus in ejus exercitum elephantorum furorem vertisset, Deum colere edoctus est, ac deinde sacrificiis, oblationibus et donariis, cum qui vere Deus est, et populum ejus, scilicet Judæos, honoravit. Alii item reges ex Macedonico imperio, Judæos ad commilitium evocarunt; alii bellum ipsis inferre molientes, imo cum eos ad multum temporis subjugassent, demum versam a Deo vicem agnoverunt, ejusque auxilium ipsis collatum experti, ab ipsis, etsi numero paucis, devicti sunt.

Θεοῦ τροπήν ἐώρων ἐνεργούσαν ἐν αὐτοῖς, καὶ ὡς νικωμένους ὑπ' αὐτῶν, ὑπὸ ἐλαχίστων καὶ εὐαριθμητῶν ἀνδρῶν.

Ne multa, bellis, miraculis, somniis, libris prius exercitabantur, ut edocti ad veri Dei cognitionem accederent; ejus videlicet quem Judæi colunt; idque ad expectationem **345** Christianismi; ita ut tempore adventus Domini Christi, multæ Græciæ gentes, apostolorum ministerio edita signa cernentes, ad fidem Christi accesserint, resurrectionem ejus, et ascensum in cælos confitentes. Nunc autem multo elapso tempore, cessantibus signis, pene in ejusdem fidei oblivionem venerunt, et ad pristinam superstitionem regressi sunt, resurrectionem hominum ex mortuis, et ascensum in cælum fieri non posse dictitantes. Quapropter eos baptismate quidem tinctos reperias, sed tamen sphaericum esse cælum opinantes, ut hinc et resurrectionem corpo-

A Μακεδόνας Ἀλεξάνδρου, μετὰ τὸν πόλεμον τὸν Τρωϊκόν, ὅτε καὶ διέπρεψαν οἱ Ἕλληνας, ἐφανέρωσεν αὐτοῖς τινὰ γνωρίσματα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος· οἶόν τι λέγω· Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν παρερχόμενος τὰ Ἱεροσόλυμα πολεμήσαι τὸν Δαρεῖον ἀπερχόμενος, συναντήσαντι τῷ ἀρχιερεῖ τῶν Ἰουδαίων μεθ' οὗ σχήματος ἐφόρει, τοῦ ἀρχιερατικοῦ λέγω, κατελθὼν αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀσμένως ἠσπάσατο. Τῶν δὲ ἰδίων μεμψαμένων αὐτὸν καὶ εἰπόντων, διατί οὕτω πεποίηκας, αὐτὸς ἀπόλογούμενος ἔφη· Ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐξερχομένου μου τοιοῦτω σχήματι φορῶν ὤφθη μοί τις κατ' ὄναρ, ὃς ἔλεγεν· Ἐξέλθε, καὶ νικάς. Ὅθεν λοιπὸν καὶ αὐτὸς θυσίας ἔθυσεν τῷ Θεῷ, καὶ πολλὰ δῶρα προσήνεγκεν εἰς τὸν ναόν, καὶ τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων πολλὰ ἔχαρίσατο.

B Μετέπειτα Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικλητὴν Φιλάδελφος, περιεργασάμενος καὶ μαθὼν παρὰ Τρύφωνος τοῦ Φαληρέως (51) περὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν βιβλίων σπουδαίως ζητήσας παρὰ τῷ ἀρχιερεῖ Ἐλεαζάρῳ, ἀποστείλας δῶρα πολλὰ καὶ τῷ ναῷ καὶ τῷ ἀρχιερεῖ. Ταύτας ἐδέξατο σὺν ὧν πρεσβυτέροις, οἱ τινες καὶ ἀπὸ τῆς Ἑβραϊδος γλώττης μετέφρασαν εἰς τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ βιβλιοθήκῃ ἀνέθηκαν. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο θείας προνοίας ἔργον, ἵνα πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας προητοιμασμένον ἦ, καὶ μὴ ὕστερον γινόμενον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ὑποπτον γένηται τοῖς πολλοῖς· ὡς πρὸς τὸ κεχαρισμένον ἑαυτοῖς ἐρμηνεύσαντες τὰ παρὰ τῶν προφητῶν πά-
C λαι εἰρημένα, περὶ τε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν. Ὁ Φύσκων πάλιν Πτολεμαῖος νικήσας τοὺς Ἰουδαίους καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ἐνταῦθα τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀπολέσαι διὰ τῶν ἐλεφάντων, παραδόξως τοῦ Θεοῦ ἀντιστρέφαντος ἐπὶ τὴν αὐτοῦ στρατιάν τὸν θυμὸν τῶν θηρίων, σέβειν τὸν ἐν αὐτοῖς Θεὸν ἐδιδάσχετο, τιμαῖς γεραίρων καὶ θυσίαις καὶ προσφοραῖς ἀναθημάτων τοῦ λοιποῦ αὐτὸν τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ λαόν, τουτέστι, τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ἕτεροι τῶν τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς γινόμενοι βασιλεῖς συμμάχους τοῖς ἰδίοις προσεκαλοῦντο· ἄλλοι δὲ καὶ πολεμεῖν αὐτοῖς προηρημένοι, καὶ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον δουλωσάμενοι, ὕστερον τὴν τοῦ πρὸς βοήθειαν αὐτῶν διεγειρομένην, καὶ ἑαυτοὺς ἀνδρῶν.

D Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν παραδόξων καὶ τῶν ἐνυπνίων καὶ τῶν βιβλίων προεγυμνάζοντο, διδασκόμενοι τὸν ὄντως ὄντα Θεόν· τοῦτον οὖν ὃν Ἰουδαῖοι σέβονται, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐτοιμότεροι γένωνται πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ· ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῆς ἐπιδημίας τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, διὰ τῶν ἀποστόλων πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἔθνη θεωροῦντα τὰ σημεῖα, τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ συμβέβηκεν, ὁμολογοῦντα τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδόν. Νυνὶ δὲ χρόνου πολλοῦ διαδραμόντος, καὶ τῶν σημείων παυσάμενων, ὡσπερ λήθην τινὰ ἔλαβον ἐκείνης τῆς πίστεως, καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν ἀνέδραμον δεισιδαιμονίαν, ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν ἔσεσθαι ἀνθρώπων, καὶ ἀνοδὸν ἐν τῷ οὐρανῷ. Διὰ τοῦτο καὶ

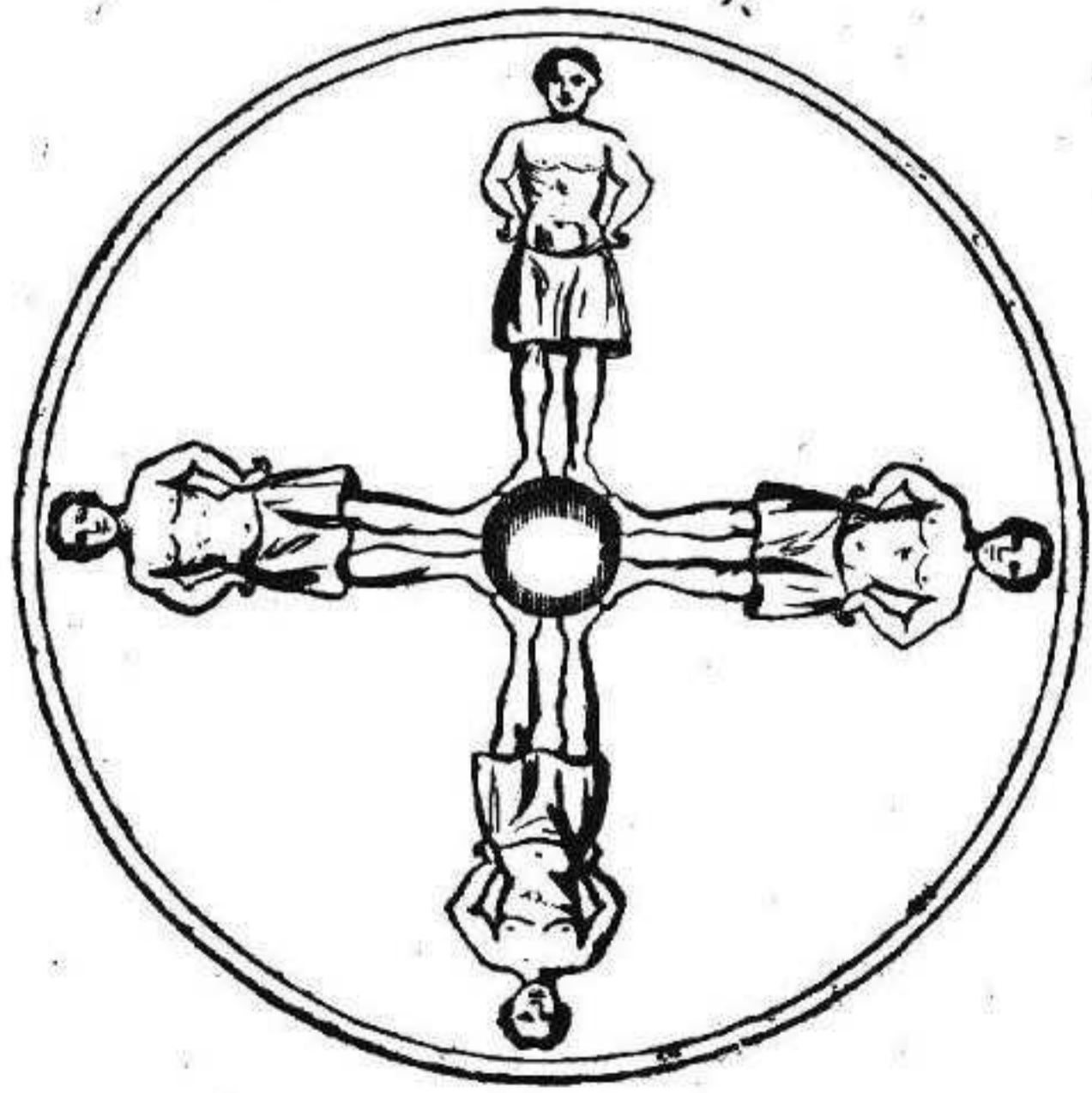
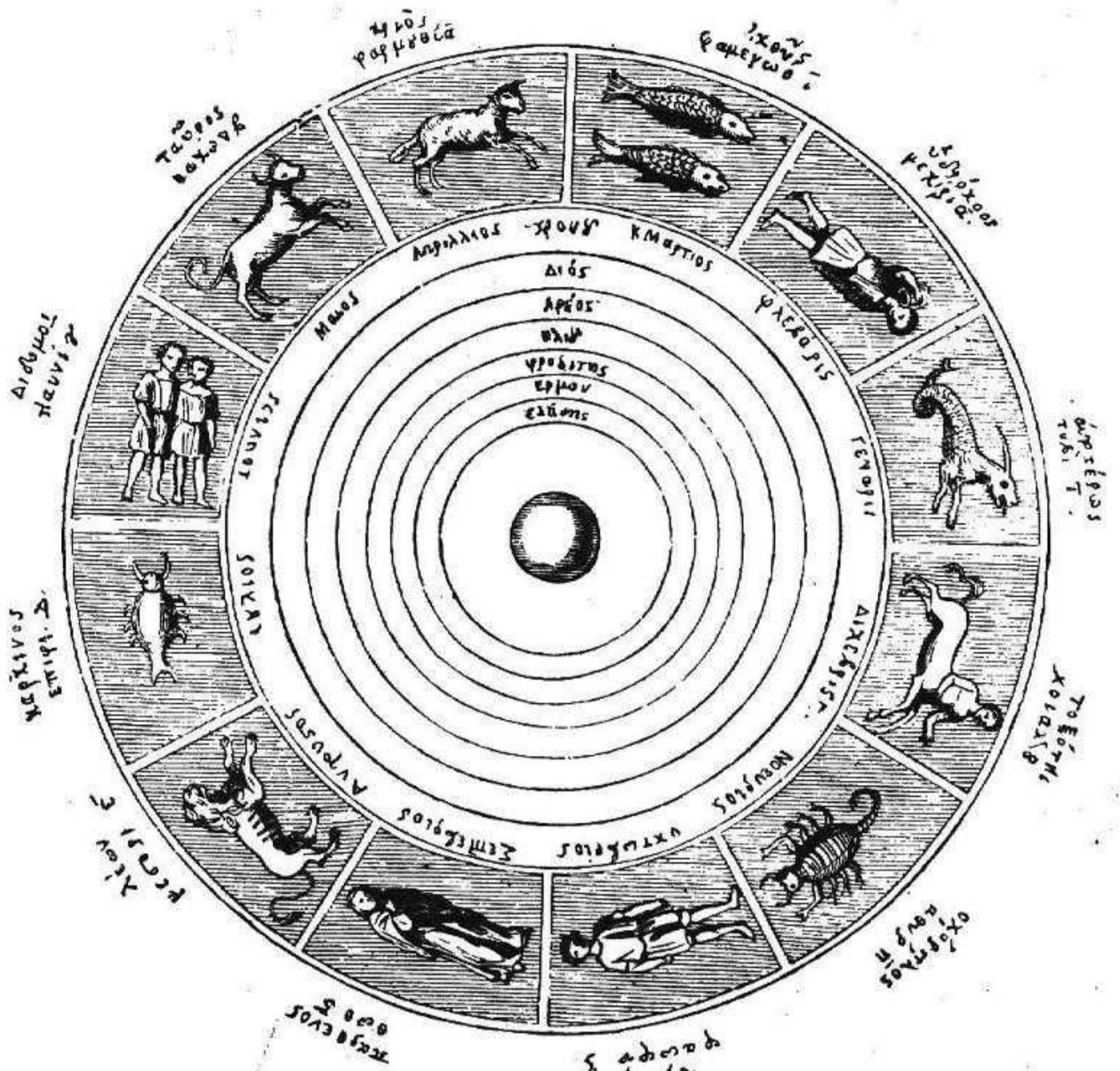
(51) De Tryphone Phalereo, vide in Præfatione.

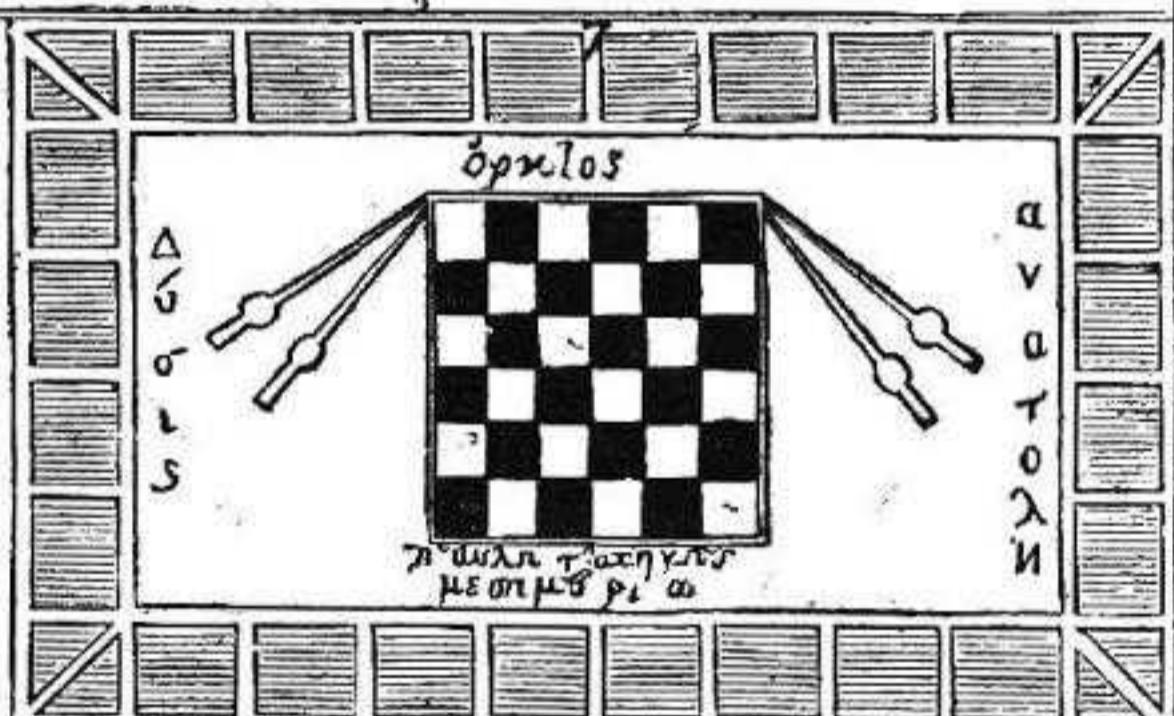
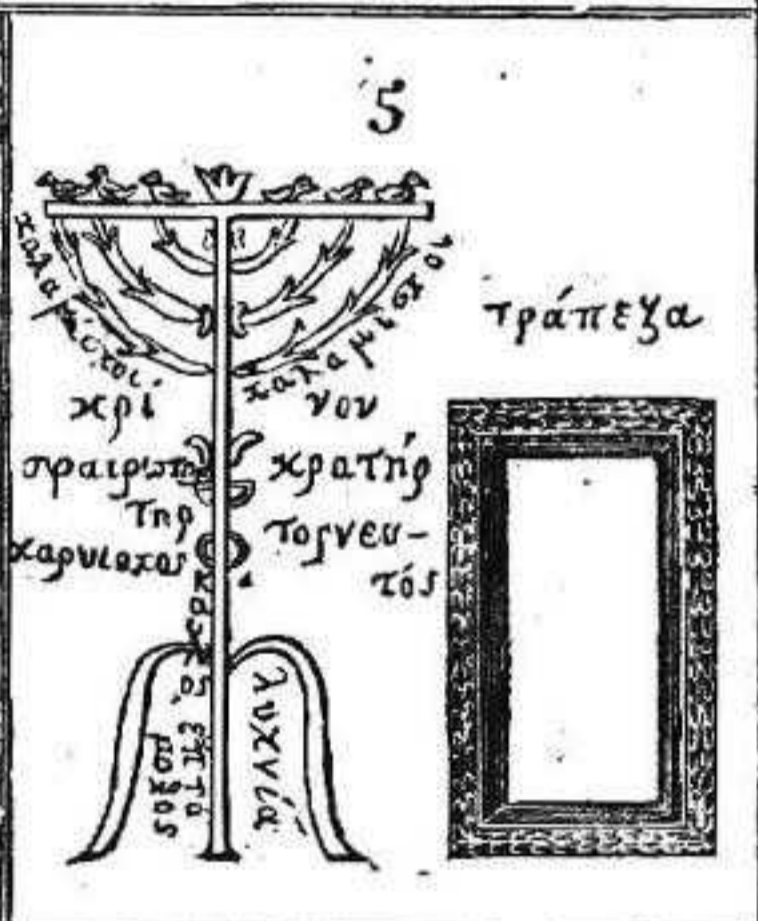
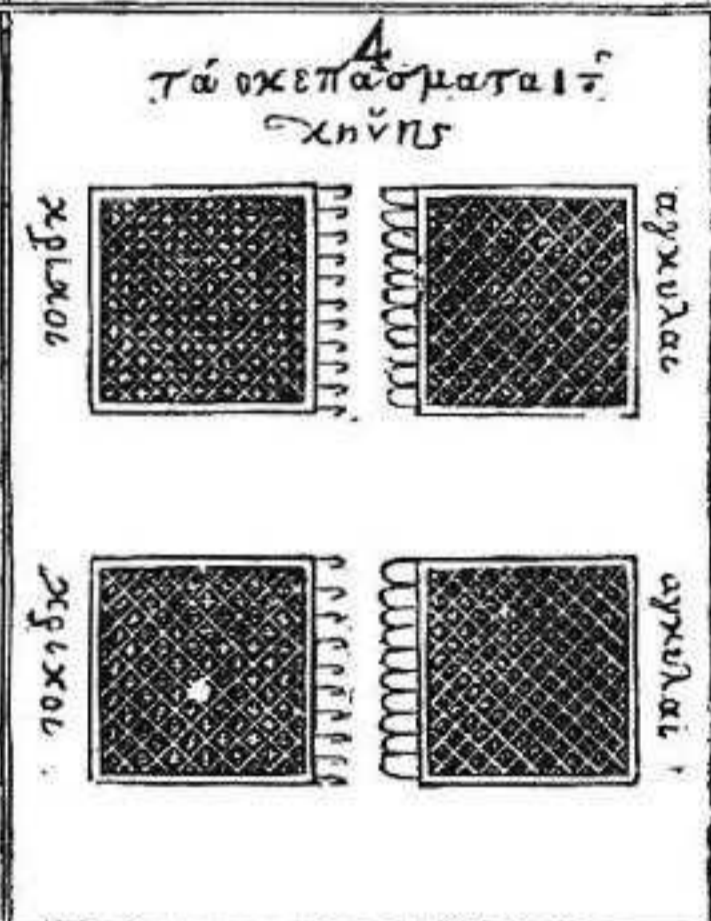
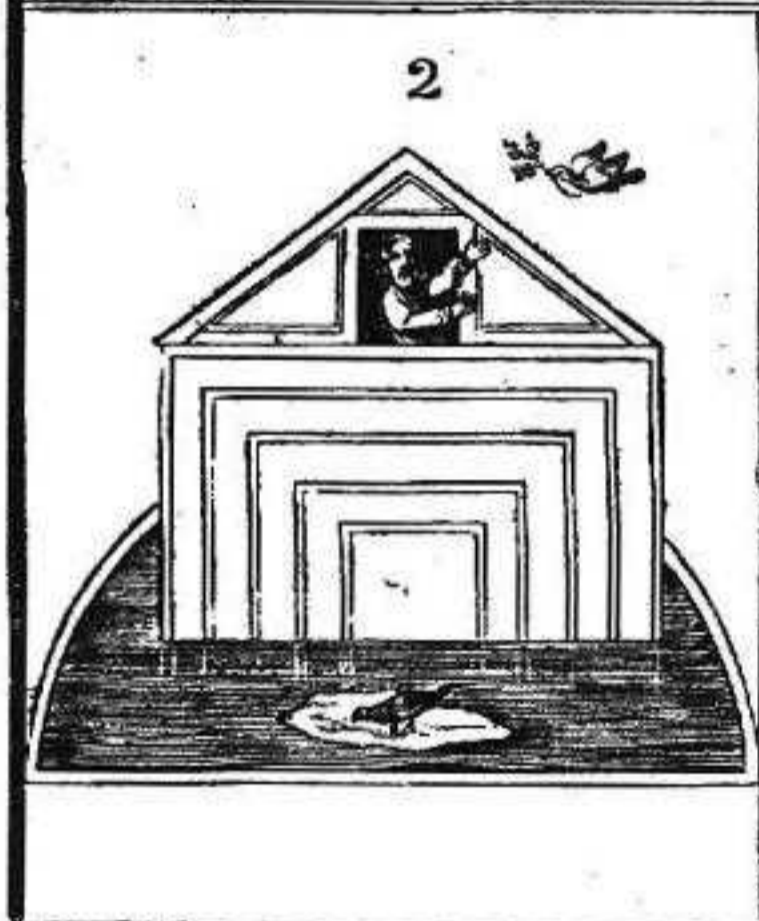
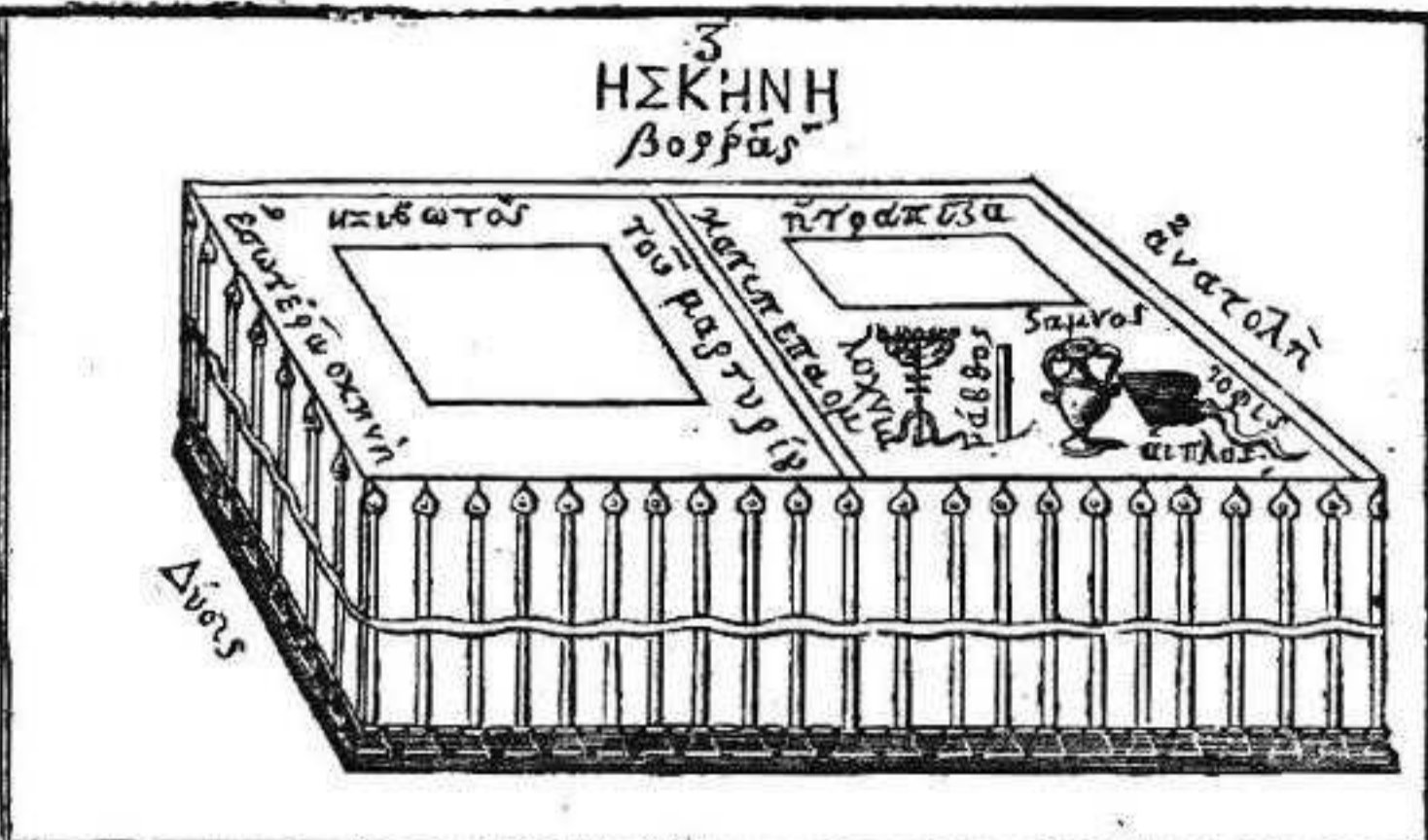
βάπτισμα μὲν αὐτοὺς εὐρίσκεις ἔχοντας, καὶ τὸ σφαι-
ρικὸν σχῆμα ἔχειν τὸν οὐρανὸν δοξάζοντας, πρὸς τὸ
τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἀθετηθῆναι καὶ τὴν
ἀνοδὸν αὐτῶν τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τούτους ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον παρ' Ἑλλήσι καὶ μόνοις εὐρήσει τις φιλο-
σοφουμένους, τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐκλείψεις ὡς ἐπι-
σφαιρικοῦ σχήματος προβαλλομένους ὡς θεῖόν τι
μάθημα· εἰς δὲ καὶ ἀπατῶνται καὶ ἀπατῶσι. Διὸ καὶ
ἡμεῖς ἐπὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς τόπους τοῦ παντὸς
κόσμου, καὶ τῶν ἀστρῶν τὴν περιφορὰν ὀρμήσαντες
καὶ ἀντιστρατευσάμενοι πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῶν θεῶν
τούτων πάντων καὶ.... :

Arum, et ascensum eorum in cœlos inficientur. Hos
quavis hac de re, eo quo dicimus modo, philoso-
phantes passim reperiat, ac eclipses objicientes, ut
hinc sphæricam esse cœli figuram, ac si divinum
dogma sit, comprobent : qua in re et ipsi decipiun-
tur et alios decipiunt. Quamobrem nos, allatis
schematibus, totius mundi loca et astrorum circu-
larem motum delineantibus, ex divinis Scripturis
adversus eos pro virili disputavimus, ut ex his
omnibus ostenderemus***.

Γραφῶν κατεγράψαμεν, δεικνῶναι σπεύδοντες διὰ

PRIMÆ TABULÆ EXPLICATIO.

1. In prima figura, Ἀδούλη, sive Ἀδοῦλις urbs, (nam utroque modo vocatur a Cosma) exhibetur : quæ miliaribus duobus a Rubro mari distans, ad orientem Axumis sita erat. Quare Æthiops Aduli Axumin iter habens Æthiopico cultu depingitur. Sella deinde Ptolemaica, qua forma fuisse narratur a Cosma, delineatur. Ea vero undique litteris insculpta postremam tantum inscriptionis partem adjectam habebat. Inscriptio autem illa, in lapidea tabula e regione posita inchoabatur, ejus ab ima parte frustulum cum litteris exciderat. Supra lapideam tabulam rex ipse Ptolemæus Evergetes militari cultu depingitur, ut in codice comparet. Hæc fusius explicata videsis col. 102 et seqq.

2. In secunda fig. cœli terræque forma delineatur, secundum Cosmæ et veterum Patrum opinionem : qui putabant terram, quasi pavementum substratam, muris undique claudi, ipsosque muros ad immensam usque sublimitatem erectos, demum in fornicis morem convolvi, firmamentumque parti illi in fornicem fastigiatae substerni, ita ut illa beatorum sedes esset. Sub firmamento autem solem, lunam et astra moveri putabant, montemque conicum immanis altitudinis in septentrionalibus terræ partibus erigi : ac ubi sol, circularem supra terram cursum perageas, pone montem esset, tunc noctem hominibus terram incolentibus esse ; contra vero diem esse cum sol ex adversa nobis montis parte lucret : ac similiter de luna et stellis ratiocinatur Cosmas. Vide col. 171 et seqq.

Fig. 3. universi, videlicet cœli terræque prospectum, qua parte strictiora sunt exhibet : nam putabat Cosmas terram quadram et oblongam esse ; ita ut longitudo latitudinem media sui parte superaret : eodemque modo de cœlo opinabatur. Vide ibid.

Fig. 4. Montem conicum et terram, itemque solem et lunam sub firmamento representat. E lateribus vero columnas cœli, cum inscriptione in exemplari posita, οἱ στύλοι τοῦ οὐρανοῦ, columnæ cœli. Quas columnas secundum Cosmæ sententiam esse arbitror muros illos qui e lateribus a terra ad usque cœli fornicem eriguntur.

Fig. 5. terræ vestigium et ἔχνογραφίαν, completitur. Ubi advertas conjectare Cosmam, montem illum conicum præaltum, officere, quo minus terra nostra a parte septentrionali recta linea claudatur ; quia radices ejus, ex illo latere rotundæ, quasi magnum promontorium in Oceano efficiunt.

Fig. 6. rudem exhibet terræ planitiem, qualem

passim Cosmas explicat. Nam putabat ille, ut supra diximus, terram oblongam esse, ac duplo majore longitudine quam latitudine : Oceanumque universam terram ambire, ut hic representatur. Ultra Oceanum vero aliam esse terram, ad cœli muros undique pertingentem. In latere autem orientali hujus transmarinæ terræ, hominem creatum fuisse arbitratur, ac ibidem paradisum voluptatis esse situm, qualis hic ad orientalem oram describitur : ex paradiso pulsos primos parentes ad finitimam terram, ad oram maris positam, se recepisse. Hinc superveniente dilavio Noe cum filiis in hanc quam incolimus terram arca deportatum fuisse. Quatuor paradisi flumina in paradiso scaturientia, subterraneis meatibus Oceano trajecto, in hanc nostram terram ferri autumat, ac certis in locis denuo erumpere. Hyrcanum vero mare putat Oceano jungi : quæ, uti alibi commonstravimus, veterum quorundam sententia fuit.

Fig. 7. illius cœli terræque compositi, quod, ut veteres æstimabant, mundi machinam totam conficiebat, formam representat, cum monte conico superius memorato : terram autem nostram quam habitamus, devexam semper a septentrione ad meridiem esse putabat Cosmas Ægyptius. Verum objicit sibi Cosmas : Qui potest illa tanta moles cœli et terræ nullo nixa stare, quin ad imum semper deprimatur ? Respondet ille : Terra quidem, utpote natura gravis imum petit ; igneæ vero partes sursum tendunt. Cum igitur cœlum et terra ita conjuncta sint ut divelli nequeant ; et aliud sursum, aliud deorsum tendat : neutro alteri concedente, tota machina immota et suspensa manet.

Fig. 8. montem conicum ex aversa terræ parte representat, quo cum sol pervenerit, nox incolis terræ efficitur. Ibidem autem lineis notantur conversiones solis, unde variae fiunt anni tempestates. Cum ergo sol ad infimam lineam pervenit, tum longiores noctes sunt, fitque hiberna anni τροπή sive conversio ; sol vero majorem cursus sui partem pone montem absolvit : cum autem ad mediam montis lineam sol ascendit, tunc æquinoctium efficitur, solque cursum peragens suum ad æquinoctialem lineam pervenit : cum denique ad supremam lineam sol pertingit, tunc æstiva conversio adest, et sol ad usque tropicum pervenit. Hæc secundum Cosmæ opinionem, qui conversiones solis his vocibus designat, μεγάλη νύξ, μέση νύξ, μικρά νύξ, ut vides in tabula.

SECUNDÆ TABULÆ EXPLICATIO.

Exteriorum astronomorum opinionem, ut refutet Cosmas, Ptolemaici systematis de cœlo figuram depingit, cum duodecim zodiaci signis, additis ad

singula mensium nominibus Ægyptiis atque Romanis. Nam etsi ante subactam a Romanis Ægyptum, annus popularis Ægyptiacus perpetuo vagaretur, ut

qui mensis aliquando in hieme numerabatur, intercurrentibus annis, in vere, æstate, autumno gradatim curreret, donec pristinum repeteret locum, parem denuo cursum confecturus, quia videlicet intercalares dies non observabant, accepto demum Romanorum jugo, sublatisque Antonio et Cleopatra, annum suum ad Juliani modum redegerunt. *Ab illo tempore, inquit Petavius, deinceps vagari popularis eorum annus desiit: sed intercalationis freno revocatus est quarto quoque anno pristinam in sedem. Caput hujus, sive Neomenia Thoth, hæsit in Romani Augusti die 29, qui Decollationi sancti Joannis hodie dicatus est. Mensium eadem, quæ in vago, descriptio: nam tricenarii sunt singuli; ex hisque 360 dies conficiuntur, quibus quinque adduntur in fine epagomenæ: quasi curtus mensis, et cum bissextilis est annus, eæ sex numerantur. Intercalant autem Alexandrini non eodem anno, quo Romani, sed proxime antecedente, ut ex Ambrosii epistola 83 colligitur, in qua scribit anno 76 Diocletiani pascha celebratum esse 28 Pharmuthi, ix Kal. Maii, sive Aprilis 13, etc.*

In altero circulo minore, ut sphaeræ opinionem derideat Cosmas, homines quatuor adversis vestigiis sphaeræ insidentes exhibet, in vacuisque spatiis hæc adjicit, Ὁρθίου ὄντος τοῦ σχήματος τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ ταυτὸν, οἱ δ' ἰστάμενοι πῶς οὐκ εἰσὶν ὀρθιοὶ, ἀλλ' ὅπου δ' ἂν στρέψῃς αὐτοὺς, οἱ δ' οὐκ εἰσὶν ὀρθιοὶ; Πῶς οὖν δυνατὴν δέξασθαι τὰς ταύτας ψευδεῖς ὑποθέσεις; πῶς δὲ πάλιν εἰς τοὺς τέσσαρας κατὰ ταυτὸν δύναται ὑετὸς γενέσθαι; Ὡπερ οὖν ἡ φύσις καὶ ὁ νοῦς οὐ παραδέχεται, τί μάτην ὑποτίθεσθε; Hoc est, *Cum figura hominis recta sit, qui fit ut quatuor illi eodem tempore stantes, recti non sint; sed quocumque vertas eos, quatuor illi simul nunquam recti videantur? quomodo ergo fieri potest, ut vanas illas mendacesque hypotheses admittamus? Quomodo rursum fieri potest, ut eodem tempore pluvia in quatuor illos decidat? Quod ergo nec natura nec mens nostra admittere potest, id cur frustra supponitis?* Sic Cosmas hic et passim in *Topographia Christiana*, ut et multi alii etiam ex SS. PP. qui nec gravitatis centrum, nec astronomicas observationes callebant.

TERTIÆ TABULÆ EXPLICATIO.

1. In prima figura exterorum Atticorum (nam sic ille vocat, οἱ ἐξῶθεν Ἀττικοὶ) formam et cultum depingit Cosmas, qualis suo tempore in usu erat. Exteros vocat ille quotquot alienæ religionis erant. Occasione autem Hyperidis et Menandri Atticorum, quorum loca affert col. 203 A, hanc ille figuram exhibuit.

In fig. 2 ἡ κοσμοφόρος κιβωτός, *mundifera arca* repræsentatur, qualis a Cosma depingitur col. 231 B.

Fig. 3 exteriorem tabernaculi formam et ejus apparatus exprimit: exterior junctis asscribus firma consistebat, ut hic repræsentatur. Tabernaculum vero totum duas in partes dividebatur, in exterius videlicet et interius tabernaculum. In exteriori tabernaculo erat ἡ τράπεζα, sive mensa panum propositionis; λυχνία, seu candelabrum; ῥάβδος, id est, virga Aaronis; στάμνος, id est, vas aspersionis: αἱ πλάκες, nempe duæ tabulæ in quibus Moyses scriptam legem accepit; ὄφις, id est, serpens ille æneus in deserto conflatus. Exterius tabernaculum ab interiori dividebatur καταπετάσματι, seu velo. In interiori autem tabernaculo erat ἡ κιβωτός, sive arca testimonii, cujus hic ἰχνογραφία exhibetur; et Ἁγία ἁγίων, *Sancta sanctorum*; quæ omnia minutatim describuntur a Cosma col. 203 D.

Fig. 4. τὰ σχεπάσματα τῆς σκηνῆς, *vela templi* exhibet, superne cærulea, inferne rubra. Hinc et inde ἀγκύλαι et κρίκοι, legis ἀγκύλαι ansulæ erant, κρίκοι circuli ex altera parte adunci, quo ansulis insererentur et vela simul jungerent. Vide *ibid.*

In quinta figura, candelabrum tabernaculi, et mensam panum propositionis repræsentat Cosmas. Candelabrum vero dicitur, λυχνία ἑπτάμυξος, *candelabrum sive lucerna septem ellychniorum*, qua item voce usus Epiphanius est. Καυλὸς est *scapus candelabri*: hinc καρυτῆχος, *nucula*, sive globulus tornatilis in medio scapi: deinde σφαιρωτῆρ κρατῆρ, *crater sphaericus* in ipso scapo, et κρίνον, *lilium*, cujus folia hinc et inde panduntur: suprema candelabri pars calamiseis ultro citroque tribus absolvitur, qui cum supremi scapi parte septenarium ellychniorum numerum perficiunt, et ut arbitratur Cosmas, septem hebdomadæ dies adumbrant: vide col. 210. Τράπεζα sive mensa panum propositionis, secundum Cosmam est figura terræ: quam ille similitudinem pluribus explicat, *ibid.*

In sexta figura habetur ἡ κιβωτός τοῦ μαρτυρίου, *arca testimonii*; et Ἰλαστήριον propitiatorium arcæ impositum, duo item cherubini: omnia uti Cosmas fuisse ex sacræ Scripturæ dictis colligebat, et uti suo tempore existimabatur. Hinc et inde vero Zacharias et Abias sacerdotes depinguntur. Vide col. 211.

In septima, atrii tabernaculi exteriorem faciem repræsentat, nec non varios sagorum et velamentorum colores, ut Cosmæ pictura exhibet.

In octava, exterioris tabernaculi ordo depingitur; nimirum primo mensa panum propositionis, qui panes duodecim numero, terni ad quatuor mensæ angulos locantur. Duodecim vero panibus ait Co-

smas subindicari duodecim anni menses, quaterno autem trium panum ordine, quatuor anni temperates ternorum mensium singulas. Exinde vero cætera in exteriori tabernaculo asservata delineantur, nempe candelabrum, vas aspersorium, duæ legis tabulæ, et serpens æneus.

In nono schemate, habes sacerdotis vestitum et cultum. Et ut qualis sacerdotis adversi aversique cultus fuerit, repræsentet, binas figuras edidit: ad primam vero hæc scripsit, Ἄαρὼν μέγας ἀρχιερεὺς ἐμπροσθοφανής, *Aaron magnus princeps sacerdotum a fronte conspectus*; in altera vero, Ἄαρὼν μέγας ἀρχιερεὺς ὀπισθοφανής, *Aaron magnus princeps sacerdotum a tergo conspectus*. Ille autem omnes

sacerdotalis amictus partes exhibentur, quales describuntur, col. 211 D.

In decima figura, triplicem statum exhibet, cælestium, terrestrium et infernorum; cælestes et beatos in supremo cælo, quod supra firmamentum est degere putabat, ut sæpe dictum est; ἐπίγειοι homines in hac vita versantes, secundum locum occupant. Deinde vero καταχθόνιοι, sive mortui in terra Ægyptiaco more sepulti depinguntur. Secundum autem et tertium statum pro uno, terrenorum videlicet, computat. Vide col. 385, itemque 207.

In undecimo schemate Melchisedecum regio cultu delineatum habes, qualem depinxit Cosmas cum de sacerdotibus ageret, col. 211 et seqq.

QUARTÆ TABULÆ EXPLICATIO.

1. Cyclum duodecim mensium, fructuumque mensibus singulis nascentium delineavit Cosmas: qua de re agit ille superius, col. 566, nec ingratas sane physiologis edit observationes. In eo igitur, quem primum notat, mense Pharmuthi, scilicet Aprili, nascebantur in Ægypto σκόροδα, videlicet *allia*. In mense Pachon, Maio nempe, κίνναι, *cinnæ*, genus leguminis. In Payni, Junio scilicet, κάρυα Ἀρμένια, *nuces Armeniacæ*, quarum hic formam depingit. In mense Epiphi, Julio, σῖτος κοπύμωρα, frumentum nempe, et aliud κοπύμωρα dictum, vitiato forsitan nomine, pro συκόμωρα. In Mesori, Augusto nempe, σύκα σταφύλια, quæ, si sit schemati credendum, fructus unius generis indicant: at quia hoc tempore ficus simul et uvæ matureseunt, utrumque fortassis intelligas. In mense Thoth, Septembri, ἐλαιορίδακνα, ignotum nobis fructus genus. In mense Phaophy, Octobri, φοίνικες, id est, *palme*, sive palmarum dactyli. Athyr, sive Novembri mense, ἀσπαράγια, *asparagia*. Choiae sive Decembri mense, μαλάχαι, *malvæ*. Tybi sive Januario, ἐντύβιαι, idem, ut puto, quod *intubus hortensis*. Mechir sive Febuario, Ἀγλάτια, quod quidam sit ignoratur. Phamenoth, id est, Martio, Κίτρα: id vero quid sit perinde nescitur. Horum omnium schemata ut in antiquissimi Cosmæ codicibus habentur ne minimo quidem immutato, exhibuimus.

2. Rhinocerotem fuse describit Cosmas, col. 442, ubi videsis.

3. Ταυρέλαφον, taurocervum, ibidem descriptum habes.

Καμηλοπάρδαλις, camelopardus, hodie dicitur, *la girafe*, de quo superius, *ibid.*

4. Ἀγριόβους, bos agrestis, de quo miraarrantur, col. 443.

6. Μόσχος, moschus, *le musc*, ex cujus sanguine conficitur suaveolens ille pulvis, qui perinde dicitur *le musc*, *ibid.*

7. Μονόκερωσ, unicornis, *la licorne*. Animal hujusmodi nusquam exstare suspicantur hodie bene multi. At cum RR. PP. Jesuitæ Lusitani qui diuturnas in Æthiopia moras fecerunt, eadem narrent quæ Cosmas noster Ægyptius, quem ipsi nec unquam legerant, nec exstare putabant; non est quod unicornes esse dubitemus. Aiunt autem RR. PP. Jesuitæ, se non vidisse modo, sed etiam tenellum unicornem educasse domi. Cosmas vero qui ea quæ de unicornem narrat se ab incolis edidicisse testificatur, quatuor unicornium æneas statuas in ædibus regis Æthiopicis se vidisse refert. Cæterum cornua quæ in cimeliarchio Sandionysiano, et alibi passim visuntur, non Æthiopicæ unicornis, sed marini cujusdam esse compertum est.

8. Χοιρέλαφος, porcus cervus, cujus schema hic habes, memoratur col. 453. Aprum esse arbitror, ut hac figura exprimitur.

9. Ἴπποπόταμος, hippopotamus, notissimum animal, *ibid.*

10. Piperi arborem descriptam habes, *ibid.*

11. Κάρυα Ἰνδικά, *nuces Indicas*, sive ἀργέλλια memorat Cosmas, *ibid.* Hodieque apud Persas *nargel* vocantur: nos autem *cocos* dicimus. Liqueur vero ille suavissimus ex Indica nuce promanans, quem ronchosuram appellari narrat, *souram* et *oracca Souram*, ab hodiernis incolis vocariarrant Europæi qui in Indiam peregrinati sunt.

12. Φώκη, phoca, seu vitulus marinus apud Homerum celebratus, a Cosma memoratur ibidem, qui ejusdem carnes se comedisse testificatur: hujusce vero animalis forma nescio an uspiam alias depicta fuerit.

13, 14. Ibidem vero testudinem et delphinem depingit ipse.

15. Elephantem Indicum hic exhibet Cosmas, cujus dentes ad tantam molem crescere ait, ut subinde ab incolis resecentur, ne tanto pondere graventur elephantibus. Vid. col. 447.